Brandeis University
Library

*As for the wise, their
body alone perishes in
this world* – Rashi

Graham Shaw.
1909.

4/

10 33/4

PHILOSOPHIÆ LEIBNITIANÆ ET WOLFIANÆ VSVS IN THEOLOGIA,

PER PRÆCIPVA FIDEI CAPITA.

TOMVS PRIMVS.

PRÆMITTITVR

DISSERTATIO

DE

RATIONE ET REVELATIONE, NATVRA ET GRATIA.

AVCTORE

ISRAELE THEOPH. CANZIO,

LOG. & METAPH. PROF. P. O. IN VNIVERS. TVBING.

FRANCOFVRTI & LIPSIÆ,

IN OFFICINA BERGERIANA.

A. MDCCXXXIX.

Rare Books
BT70
C3
v. 1

DEO.

ECCLESIÆ.

ORBI. LITTERARIO.

BONISQVE. OMNIBVS.

SACR.

193861

PRÆFATIO.

SIſto tibi, beneuole lector! philoſophiæ Leibnitianæ & Wolfianæ vſum in theologia. Quod inſtitutum ſi mecum adprobaueris; grates me debere profiteor: ſin minus, non eſt, cur tibi ſuccenſeam, qui pro tua conſcientia non minus hoc ſcriptum damnas, quam ego quidem pro mea illud ipſum emittendum eſſe duxi; cum interim ſolus Deus arbiter conſcientiæ, & rectius informatæ, & minus inſtructæ, exſiſtat.

Conſilium, vt intelligis, eo pertinet, vt huius doctrinæ innocentia pariter ac incredibilis in ſanctiſſima diſciplina publice cognoſcatur vtilitas.

At

At enim, inquis, *num bardi fuerunt, qui ante hos nouos homines docebant? num ſapientia omnis nata cum his ac demortua eſt?* Quis immenſo faſtu inflatus (*) hæc talia ſibi arroget? Gigantes antiquos iudico, quorum humeris recentiores ſuffulti longius proſpiciunt, quam illi prægrandes, quibus gloria cedunt. Non enim virorum magnorum laudes perſpicaciæ gradu, ſed adminiculorum ſui temporis copia, ac opportunitate metimur, quæ quo vehementius minuitur, eo maior illis parata eſt gloria: vt vel Euclidis exemplo conſtat, cuius ſcientiam & mediocres hodie mathematici ſuperant, gloriam vero ne æquant quidem ſummi.

Forte & alia dubitatio tenet animum ancipitem. *Si veteres philoſophiæ huius placitis poterant præclare carere, & ignorare, quæcunque nunc adeo extolluntur; certe & nobis ea neſcire in theologiæ ſtudio verſantibus licet.* Quæ cum religione connexa ſunt quocunque modo, tamdiu poſſunt ſalua veritate ignorari, quamdiu nondum diſtincte & per partes ſunt euoluta: ſufficit enim interea generalis & minus determinata

eorum cognitio; at quamprimum noua in iis lux exoritur, vt ex generali doctrina ſpecialior euadat, maiorque exſiſtat rerum explicatio: ignorari quidem ea recens inuenta poſſunt, incolumi manente veritate; negari autem absque detrimento non poſſunt. Idem hic iudicium ferendum puto, quod alias theologi de quibuſdam fidei capitibus, plus minus a fundamento remotis, item de eruditis, qui ante & poſt natas in eccleſia controuerſias vixerunt, pronuntiant. Ante Lutherum v. g. quis patribus non ignoſcat paulo negligentius de iuſtificatione cogitantibus; ſimul vero atque in iſthac materia vberiores explicationum radii emicuerunt, negari non poteſt, nec debet, quod antehac tuto ignorari poterat. Εισι διαιρεσεις χαρισματων I. Cor. XII. 4. *non reſpectu ſolum ſingularum perſonarum, ſed & integrorum temporum.*

Methodus a me illa cooptata eſt, quam plerumque theologi ſequuntur, non geometrica, ſed *cumulatiua*, qua materiæ cognatæ in certas digeruntur claſſes. Etiamſi enim alteram alteri pro re nata præſtare non ignorem: tamen

tamen vt hanc anteponerem illi, & inſtituti ratio, & ſeculi genius poſcebat. Vt meditationis ſeriem grata reſpirandi mora diſtinguerem; paragraphis paſſim quædam, data occaſione, interſerui ex hiſtoria litteraria, cuius ſtudio nihil dulcius, nihil ad demulcendos meditationis profundæ impatientes animos adcommodatius exſiſtit. Indulgendum id igitur erat genio auctoris. Inter ea, quæ ſingulari ratione expoſui, eminent v. g. doctrinæ de *libertate*, *omnipræſentia Chriſti*, *iuſtificatione*, *ſatiſfactione*, *prædeſtinatione &c.* Quas vt beneuolus lector a capite ad calcem patienter & cum cura expendat, enixe rogo.

Stilum potuiſſem comtiorem exhibere, imo reuera exhibuiſſem in alia occaſione, niſi ea cura attentionem, maxime hoc libro neceſſariam, minuisſet. Quæ tamen ſermonis præcipua virtus eſt, *perſpicuitatem* videlicet phraſium dictionumque adeo non neglexi, vt, quantum per ipſas doctrinas fieri potuit, plurimum in ea poſuerim operæ. De modeſtia, qua fui vſus, dicere nihil adtinet: eius enim neglectus

ctus vituperium quidem contrahere; obſeruatio vero laudem conciliare nullam poteſt, cum eam adhibendo fecerim, quod neceſſarii eſt officii.

Ceterum finire licet breuem hanc anteceſſionem verbis Ioach. Langii, de republica litteraria præclare meriti, contraria licet ſentientis, in *noua anatom. ſyſtem. Wolfiani* p. 7. *Hæc ſunt, quæ in philoſophia Leibnitiana* probe expenſa *deprehendi: id quod nunc denuo coram DEO cordium ſcrutatore & totius generis humani iudice, & ſimul coram eccleſia euangelica, ac vniuerſo eruditorum ordine non ſine plerophoria publice profiteor ac conteſtor.*

(*) Huius faſtus recentioris philoſophiæ asſeclas coarguit excellent. dn. Walther *in der Philoſophiſchen Bigotterie* p. 6. & alibi. Sed nouit vir doctiſſimus, *quemque ſuos pati manes.* Neſcio, cur vir eruditus ſub finem citati ſcripti epiſtolæ Pariſiis in Germaniam miſſæ mentionem faciat, cuius quædam fragmenta talia dedit: *Wolfius, mathematicus Marpurgenſis, tanti non ſit a Ieſuitis Gallis, ac ipſe gloriatur. Vidi ego nuper epiſtolam, a Ieſuita celebri Colonienſi P. des Boſſes ad Tourneminium datam, in qua hæc ſubiicit verba, poſtquam de argumentis, quæ Wolfius reiicit,*

differe-

diſſeruerat : ſi cela ne convaincra Ms. Wolf, je lui dirai, qu'il ne ſera jamais voir, qu'il n'eſt pas athée lui-même. Quis Pariſiis in Germaniam hanc epiſtolam miſerit? equidem præclare noui, quia eius auctor, nimirum *Danicæ legationis apud Galliæ regem præco* mecum ea de re collocutus eſt, haud obſcure præ ſe ferens, viſam a ſe epiſtolam patris *des Boſſes* in Gallia, communicatam a patre Tourneminio: at perſpectum quoque & exploratum habeo ex teſtimoniis authenticis, *negare Ieſuitam Colonienſem, a ſe exaratas vnquam tales litteras.* Intereſt igitur honoris, vt dominus *Walther* oſtendat, immerito ſe a patre citato *criminis falſi* poſtulari. Ceterum in explicanda ſuperſtitione philoſophica multa ſolide & eleganter dixit clariſſimus Walther, licet in characterum adplicatione fuerit paulo infelicior: puto enim, longe alia *ſubiecta*, in quæ illi cadant, poſſe ſubſtitui. Ex ſcripto etiam præſenti iudicabit lector, *num Leibnitium Wolfius atheum faciat?* quæ iniquiſſima nonnullorum obtrectatio fuit, qua Pariſienſes trahere in partes cupiebant.

INDEX CAPITVM
ET
ARGVMENTORVM
DISCVRSVS PRÆLIMINARIS.

Cap. I.

De harmonia rationis & reuelationis.

RAtiones pro iſthac harmonia. pag. 6
Soluuntur dubia Bælii & Huetii. p. 11

C. II. *Diſcurs. prælim.*

De vſu rationis in theologia.

De ratione *ſubiectiue* ſpectata: vbi agitur de theologia impii. p. 29
De ratione *obiectiue* conſiderata. p. 41

Cap. III.

De natura & gratia.

Quomodo omnis actio iudicanda? p. 55
De officiis erga DEVM, *quid in iis naturæ & gratiæ ſit?* p. 61
De officiis erga alios quoſuis. p. 64
De officiis erga ſe ipſum. p. 77
In ſingulis enumerantur naturæ & gratiæ gradus, alii aliis ſublimiores. De ſocialitate chriſtiana. p. 79

TRACT.

TRACT. CAP. I.

Sectio I.

Expenduntur recentiores DEI definitiones, enarratis, quæ hinc inde diſceptata fuerunt in partem vtramque. p. 84
Oſtenditur vſus definitionum in probandis DEI virtutibus. p. 96
Vbi varia illuſtrantur ad rem facientia.

Sectio II.

De exſiſtentia DEI.

Recenſentur dubia aduerſus argumentum de contingentia mota. p. 108
Vna cum reſponſionibus ad ea datis. loc. cit.
Commonſtratur triplex vſus philoſophiæ Leibnitianæ in probanda DEI exſiſtentia, isque omnino ſingularis, & huic diſciplinæ proprius. p. 120

Sectio III.

De infinita DEI natura.

Examinantur argumenta veterum pro hac veritate. p. 142
Eademque ſupplentur ex recentiorum doctrinis. p. 145

Sectio IV.

Quod DEVS ſit vnicus.

Examinantur argumenta pro hac veritate. p. 151
Supplentur ex Leibnitii doctrinis. p. 156

Sectio

Sectio V.
De DEI ſanctitate.

Vbi exhibetur eius vera notio. p. 160
Vſus notionis in euertendo abſolutiſmo. p. 162
In aliis fidei capitibus. p. 165

Cap. II.
De S. ſcriptura.

Vſus principii de ſuffic. rat. in ſtabilienda ſcripturæ auctoritate & confutanda pontificis. p. 166
De interpretatione ſcripturæ ex doctrinis recentiorum. p. 177
Demonſtrantur canones hermeneutici ex notionibus eorundem. p. 179
Difficultas interpretandi. p. 182
Tollitur per princip. ſuffic. ration. p. 184
De analogia ſcripturæ & fidei ex mente recentiorum. p. 189
Cuius datur exemplum. p. 191

Cap. III.
De creatione.

Quod ſine princip. ſuffic. ration. creatio ex nihilo probari nequeat. p. 194
Examinantur argumenta eorum, qui principium hoc diſtincte non vrſerunt. p. 198
Probatur creatio ex nihilo. p. 202
Aliud ratiocinium. p. 203
Mundus non fuit ab æterno. p. 208
An ſine ratione præpollente conditus? p. 211
Confirmatur deciſio aduerſus dubia. p. 212

Cap.

Cap. IV.

De homine.

Quod anima ſit materiæ expers contra hodiernos materialiſtas. p. 221
De libertate. p. 241
De immortalitate animæ. p. 259

Cap. V.

De peccato originali.

An concupiſcentia ſit poſitiui quidpiam? p. 275
De actionibus gentium. p. 288
Traduntur & alia, videnda ſuo loco.

Cap. VI.

De prouidentia & mali permiſſione.

Patrum de permiſſione mali ſententia reſolui debent in Leibnitii deciſionem. p. 292
Argumentum decretorium pro ſententia Leibnitii. p. 303

Cap. VII.

De omnipræſentia carnis Chriſti.

Quid ſit eſſe præſentem? p. 309
Quid ſit omnipræſentia? p. 318
Quid ſit corpus? p. 328
& alia complura.

Cap. VIII.

De ſatiſfactione.

De ſatiſfactionis neceſſitate. p. 340
De eiuſdem perfectione contra Arminianos. p. 356

Cap. IX.
De prædeſtinatione.

An ſit abſoluta? p. 363
An Leibnitius ſupralapſarius? p. 405

Cap. X.
De iuſtificatione.

An DEVM poſſimus demereri? p. 421
An aliena nobis imputetur iuſtitia? p. 432

Cap. XI.
De lege diuina.

Num ius naturæ lex, an conſilium? p. 435
Num a decreto DEI iuſtitia omnis pendeat? p. 443
An detur lex poſitiua vniuerſalis? p. 470

Cap. XII.
De lege ceremoniali.

De ceremoniis in V. T. p. 484
De ceremoniis in N. T. p. 489

Cap. XIII.
De conuerſione.

An ad eam nos quidquam conferamus? p. 495
An ei poſſint mortales obluctari? p. 496

Cap. XIV.
De vita & morte.

De vita corporis, animæ, & ſuppoſiti. p. 498
De vita animali, carnali, ſpirituali &c. p. 502

Plura quidem in quibuſuis capitibus tractantur; ſed indici huic omnia, quo minus inſerantur, anguſtia paginæ prohibet.

C. D.

C. D.

DISCVRSVS PRÆLIMINARIS

DE

RATIONIS CVM REVELATIONE HARMONIA LEGITIMOQVE EIVSDEM IN THEOLOGIA VSV.

CAPVT I.

De harmonia rationis cum reuelatione.

§. 1.

QVi de philoſophiæ recentioris in theologia vſu verba nunc facturus ſum, haud inepte forſan fecero, cum prius dixero quædam de rationis cum cœleſti doctrina confor-nitate, pariter ac vſu in eadem, non contemnen-lo, ſubiunctis quibuſdam, quæ ad naturæ gra-iæque operationum diſcrimen pertinent, obſer-ationibus. Tria id inſtitutum capita ſiſtet, quæ mnino præſenti diſcurſui & poſſe & debere præ-nitti videntur. *Introitus.*

§. 2.

Diuiſio capitum. Primum caput, idque præſens, nonnulla de rationis cum reuelatione conformitate exhibebit. Duos præternauigare ſcopulos, euitato vtrinque naufragii periculo, hoc opus, hic labor eſt. Inter duos errores, e diametro ſibi inuicem oppoſitos, mediam inuenire veritatem, non minorem profecto, æqualem certe, vel & ampliorem requirit peritiam. Eo nunc contendendum nobis eſt, conatune duntaxat inani, an euentu, qui reſpondeat, felici, penes lectorem beneuolum iudicium eſto.

§. 3.

Diuortium ſententiarum. Sunt nimirum, qui rationis, & philoſophiæ imperium, eo vsque propagatum cuperent, vt vel ipſa S. Scriptura ad eam tanquam legem normamque exigeretur, nihil probaturi, quod cum rationis axiomatibus non conſentit: (1) Sunt vero viciſſim, qui contrariam ineuntes viam, rationem veluti myſteriis DEI iniquam, carpunt, damnant, proſcribunt, & prorſus eam commercii cum theologia nihil habere volunt, quocunque tandem conſideretur modo. (2) *Medio tutiſſimus ibis.* Cui autem celeberrimus auctor Bayle claſſi ſit adſcribendus, difficile eſt pronuntiatu. Iam enim a ratione reuelationi inſuperabiles poſſe obiici difficultates affirmat, iam autem ex aduerſo fidei, licet profligatæ, triumphum ſe ambabus largiri ſiue falſo, ſiue vere contendit. (3)

(1) Huc pertinent primo Sociniani, & qui propius ab ipſis abſunt, ex Arminianis nonnulli; v. g. laruatus ille Liberius de S. amore in epiſtolis theologicis, qui ex theo-

theologia cuncta pene myſteria exeſſe iubet p. 25. ſeqq. cuius ſententiam forſan infra tangemus. Sunt porro huic numero addendi, infamis Spinoza in tractatu theologico-politico de libertate cogitandi: Antonius Collinus, recentior ſcriptor, qui de eadem cogitandi libertate commentatus eſt Gallico ſcripto: nec non Io. Tolandus in libro, quo chriſtianam diſciplinam myſterii expertem eſſe probare voluit. Aliquantum ab his, non multum tamen, differunt, qui philoſophorum ſectas veterum cum ſcriptura S. conciliare ſtudent, etſi finem conſequi nequeant, eius verba detorquent, mentemque corrumpunt. Vid. Budd. obſeruat. de ſyncretiſmo philoſoph. tom. III. obſeru. 12. ſeqq. p. 218. Nec prætereundus medicus Amſtelodam. Ludou. Meier, qui auctor eſſe perhibetur exercitationis paradoxæ: *philoſophia ſcripturæ interpres.* vid. Henrici Ludolph. Benthemii *Kirchenſtaat Hollands,* P. II. C. II. §. 5. p. 60. Wolfius Manich. ante Manichæiſmum p. 358. In ea quoque peruerſa ſententia eſt Chauuinus, de religione naturali, quem confutauit Buddeus in parerg. p. 509. item Lockius in ſcripto anglice edito, quod titulum hunc præ ſe fert de *rationabilitate.* Scripta eriſtica gallice edidit Clericus anno 1703. in 8. &c. &c. ſuperſunt innumera, quæ non addam.

(2) Notiſſimum eſt, philoſophos a Tertulliano hæreticorum patriarchas vocitatos fuiſſe, de quo effato Adami Rechenbergii exſtat diſſertatio. Accuſatur & a Romanenſibus Lutherus, quod philoſophiam damnauerit omnem. vid. Heumanni acta philoſoph. P. X. num. III. p. 579. Fanaticos autem potiſſimum in hanc ſententiam, quæ philoſophiæ uſum proſcribit, eamque theologiæ aduerſam eſſe docet, iuiſſe, notius eſt, quam vt a me heic enarrari debeat. Poireti enim v. g. liber, qui inſcribitur *fides & ratio collatæ*, teſtis eius rei eſſe poteſt: namque in eo ita refutauit Lockium, vt in contrarium incurrerit errorem. Hiſtoriam certaminis Hofmanniani Helmſtadiæ recenſet præter alios Io. Hermann ab Elſvvich de varia Ariſtotelis in ſcholis proteſtantium fortuna. §. XXVII. p. 76.

(3) Nolo certi quid definire; nec enim id poſſum, licet me non fugiat, eſſe, qui malis ſuſpicionibus auctorem

onerent, contendentes, id eum egiſſe, vt ſacras litteras, rationi quippe, vt putabat, aduerſas, conculcaret. Vid. Budd. Iſagog. theolog. hiſtor. p. 235. a. qui in eo ſecutus eſt aduerſarios Bælii Iacquelotium ceterosque.

§. 4.

Definitio rationis.

Expromturi igitur noſtram ſententiam, a definitione *rationis* exordiendum eſſe arbitramur. *Placet enim, quoniam omnis diſputatio de rationis cum theologia conformitate futura eſt, ante definire, quid ſit ratio? omnis enim, quæ ſuſcipitur de aliqua re inſtitutio, debet a definitione proficiſci, vt intelligatur, quid ſit id, de quo diſputetur.* (4) Rationem licebit cum ill. Leibnitio deſcribere *per connexionem veritatum.* (5) Cauſam facti ipſe vir celeberrimus indicauit. (6) Etiamſi enim viri docti nonnulla contra definitionem iſthanc monuerint; (7) non ea tamen videntur eſſe tanti, vt nos ab eadem iure dimoueant. Si quæ ab aliis rationis vocabulo comprehenduntur, quibus præſens rationis definitio adcommodari nequit: tum nec ad ea nobis adplicare conſtitutum eſt, id, quod hiſce paginis pro rationis vſu, demonſtrare, in animum induximus. Simplex v. gr. quam vocant, notio, inter primas rationis operationes collocatur. *At enim nexus veritatum titulo ornari non poteſt.* Sit ita ſane! parum aut nihil id derogat tractationi, quam meditamur, nunc iam ſecuturæ. Liceat igitur philoſophorum iure vti, quorum inſtitutis (8) definitiones nominales arbitrariæ eſſe ſolent.

(4) Verba ſunt Ciceronis de offic. L. 1. c. 1. §. 1. ex ed. Rotth.

(5) Vid.

(5) Vid. diſcurſus theodicææ Leibnitii præmiſſ. §. 1. *Ratio eſt veritatum nexus.*

(6) Cauſam, quare complures vocis definitionem mirentur, hanc eſſe dictitat illuſtris ſcriptor, quoniam, quibus paradoxa videatur, homines nunquam conuerſati ſint cum viris, qui diſtincte ſuam de ratione mentem expoſuerint. loco citato. §. 1. Theod.

(7) Walchius in lexic. philoſoph. ſub artic. *Vernunft.* definitionem hoc argumento oppugnat: *Wir müſſen dieſes auch von der Beſchreibung des Herrn Wolfens ſagen, der in* Metaph. §. 368. *ſchreibet: Die Einſicht, ſo wir in den Zuſammenhang der Wahrheit haben, heißt Vernunft. Denn es giebt noch andere Wirkungen, die man der Vernunft zuſchreiben muß, auch zuzuſchreiben pfleget.* Qui plura rationis voce complectuntur, latius accipiunt eandem, quam recentiores, qui ſuorum nominum poteſtates adcuratius & arctius circumſcribentes, ea ipſa aliter adpellant, quæ ceteri ſub rationis vocabulo innuunt, quæue pro veritatum nexu haberi non poſſunt. Non litigabimus de vocabulis.

(8) Vid. Clerici logic. P. II. cap. 12. §. 2. 3. 4. Non quærimus enim, *inquit*, quo ſenſu alii vtantur voce quapiam; ſed quis futurus ſit apud nos eius vſus, exponimus. Igitur primo definitionem ſignificationis, quam voci cuipiam tribuere conſtituimus, prorſus pendere ex arbitrio noſtro obſeruabimus. Licet enim nobis ſono, qui per ſe nihil ſignificat, prout libet, ideam annectere &c. &c.

§. 5.

Diuerſa vocis acceptio.

Rationis vocabulum cum alia, atque alia, pro diſcurſus varietate, ſignificet, idque nunc indicet facultatem hominis, nunc doctrinas a lumine profectas naturali, queis homo imbui, & ad veritatis ſcientiam formari debet: perſpicuum eſt, par eſſe, ut parumper inflectatur Leibnitii definitio. Primo enim ſenſu ratio (ſubjectiue ut barbare loquuntur) accepta, *perſpicientia eſt nexus verita-*

tum : Altero autem ſignificatu recte per *veritatis nexum*, mea quidem tenui ſententia, explicari poteſt. Vtroque modo nunquam corrupta, nunquam deprauata, dummodo talis reuera ſit, qualis hoc loco deſcribitur, eſſe ſolet. (9) Qui córruptam accuſant, alio eos vocabulum ſenſu adhibere, indubium eſt.

(9) Vbi reuera non perſpicitur veritatis nexus, ibi nec locum ratio habet. Omnes igitur errores, præiudicia inprimis aduerſus ſacram concepta ſcripturam, non rationis, accurate loquendo, titulo inſigniuntur, ſed abuſum potius rationis iuxta recentiorum placita innuunt. Vid. diſput. prof. Tubing. Weiſmanni in locum ad Coloſſ. II, 8.

§. 6.

Status controuerſiæ. Primæ igitur quæſtionis de conformitate fidei cum ratione, cardo in hoc vertitur: non, *an ſumma, eademque infinita DEI ratio, ſeu veri perſpicientia ſuprema, nexum dogmatum, per naturam cognitorum, cernat cum theologia?* id enim penes omnes litigantes vtrinque partes extra controuerſiæ aleam poſitum eſt: neque porro id agitur, vt diſceptetur, *num ſola ratione adiuti, exactam philoſophicarum doctrinarum cum theologiæ myſteriis harmoniam oſtendere, το πως, ſeu, quomodo? vtriusque generis placita cohæreant, diſtinctius exponere queant?* Hoc enim pacto religionis myſteria explicari poſſent: id eſt, deſinerent eſſe myſteria, quod nemo dixerit temere: Sed id potiſſimum quæritur: *nunquid* philoſophia *ſententias inculcet, firmiſſima demonſtratione roboratas*, quæ propoſitiones exhibeant, ſcri-

pturæ

pturæ effatis e diametro oppoſitas? (10) id porro diſquiritur, an fieri non poſſit, vt, qui ſacra theologiæ arcana tuetur, reſpondens, ſophiſmata obiectorum ratiociniorum commonſtret, & intentatam inter vtramque diſciplinam pugnæ ſuſpicionem amoliatur? poſteriorem nos quæſtionem affirmandam; priorem autem pernegandam eſſe arbitramur, reclamante Bælio, aliisque, qui vel palam cum eo faciunt, vel clandeſtina tacitaque cogitatione.

(10) Vid. diſcurſus theod. Leibnitii præmiſſ. §. 60.

§. 7.

Declaratio vlterior.

Nimirum etiamſi a nobis vtrorumque dogmatum, & ad fidem & ad philoſophiam pertinentium conſenſio, per partes, plena enarratione commonſtrari nequeat: tamen nec aduerſarii probare eorum pugnam poſſunt, longe ſubſiſtentibus rationis rectæ decretis, infra religionis myſteriorum ſublimitatem, haudquaquam vero iisdem repugnantibus. (11) Quæſtione ſic formata, non alienum erit indicare, quibus eam rationibus fulcire, qualibusque argumentis, iſtam firmare liceat?

(11) Vid. diſcurſus Leibnit. theod. præmiſſ. §. 73. qui quo magis, inquit, a perſpicuitate dogma quoduis recedit, eo difficilius eſt perueſtigare axiomata, ex quibus formari rationes in contrarium poſſent. Imo ſi vel maxime aduerſarius theſin eiusmodi inuenerit a ratione profectam; tamen plurimum negotii faceſſet, oſtendenda eius theſeos aduerſus myſteria reuelationis pugna.

§. 8.

Rationes pro conformitate fidei & rationis.

Quodſi ratio fidei aduerſa foret: tum quædam philoſophiæ theſes inuicta demonſtratione

nixæ inimicis veluti cornibus confligerent cum theologiæ capitibus: poſſent igitur duæ theſes, ſibi mutuo contradicentes, eſſe ſimul veræ. Atqui hoc prima omnis humanæ diuinæque cognitionis (12) fundamenta penitus euerteret. Fieri igitur non poteſt, vt veritas a ratione profecta, contraria ſit vlli reuelationis articulo.

(12) Vid. iterum diſc. Leibnit. theod. præmiſſ. §.3. cuius mentem breuioribus heic verbis complectar. Aut ea, quæ a ratione poſſunt reuelationis dogmatibus obuerti, inuicta demonſtratione nituntur, aut non. Si prius: veritas veritati erit contraria: nam quicquid demonſtratione fundatur certa, veritas eſt æterna, nulli obnoxia diſpenſationi. Si poſterius autem eueniat: probabilis tantum eſt rationis reuelationi oppoſita obiectio. Atqui eius generis argumenta nihil aduerſus fidem proficiunt. Quis enim neſcit, reuelationem omni veriſimilitudine ſuperiorem eſſe?

§. 9.

Secunda ratio.

Excipit hoc argumentum aliud quoddam non minoris, me arbitro, roboris. Quælibet veritas a DEO eſt. Intellectum enim DEI immenſam veritatum cunctarum regionem veneramur. Nemo forſan de eo dubitat: liceat id tantiſper nondum plene demonſtratum præſtruere. Eſt vero, quicquid a DEO proficiſcitur, amiciſſima contemperatum harmonia, nullus heic hiatus, (13) nulla lacuna, nullus ergo relinquitur locus ſuſpicandi, quod vlla in quocunque genere veritas alteri contradicat. Aquam aquæ (ſimili enim quo minus rem arduam illuſtremus, quid obſtat?) non vt ignem repugnare, ſed inſinuari facillime, ipſo condocemur vſu; quamuis altera cœlo velut

lut immediate depluat, altera autem ex fonte hauriatur ſubterraneo. Surroga, ſi placet, in locum aquæ pluuialis ſcripturæ placita diuinitus inſpirata; in vices vero aquæ, ex ſcaturiginibus telluris hauſtæ, veritates per naturam notas: non deerit ſimilitudinem adplicandi procliuitas.

(13) Vid. dedicatio Syrbii, quam inſtitutionibus philoſophiæ primæ, nouæ & eclecticæ præmiſit, vbi haud obſcure fatetur, quod ſumma religionis ſit & rationis conſenſio, ſaluo tamen vtriusque diſcrimine, & alterutrius inſigni prærogatiua. Plura lege in diſcurſu eius anonymi, qui in germ. linguam tranſtulit theodicæam Leibnitii. §. 44. operi huic ſubiuncto.

§. 10.

Tertia ratio.

Addere licet rationem tertiam. Senſuum in religionis cauſa haud plane nullum ſubſidium eſt. Quicquid ſacræ circa Meſſiæ munia tabulæ docent, id ſecundum ſui partem maximam ex eorundem teſtimonio pendet. (14) Quem autem fugit, rationem facultatem eſſe, a ſenſibus incoatam? Rerum enim ſingularium, a ſenſibus repræſentatarum, ſimilitudines obſeruat ratio, detegit nexus, iudicat, pronuntiat, exque iis nouas elicit veritates. Quæ omnia ſi reuelationi aduerſari, vel ſaltim ex parte repugnare poſſunt, profecto nec fides tuta ſenſibus tribuitur, quorum occaſione ſe ratio exercere cœpit. Quam vero id periculoſum ſit dictu, nemo vel obiter ſacrarum litterarum peritus ignorat. (15) Niſi forte fuerit, vt cum Dan. Huetio omnem ſenſibus fidem denegare, & ima credibilitatis, quæ in reuelatione ineſt, fundamenta laxare in animum induxeris tuum.

 Certe

Certe ſi naturalis facultatis cogitatio te mouet, vt fidem inter rationemque, comminiſcaris pugnam: cur non eodem argumento ductus ſenſuum teſtimonia, pro religione facientia, damnas? quin etenim facultates naturales ſint, nemo mortalium negauit vnquam (16)

(14) Vid. I. Io. I, 1. 2. *Das da von Anfang war, das wir gehöret haben, das wir geſehen haben mit vnſern Augen, das wir beſchauet haben, vnd vnſere Hände betaſtet haben, vom Wort des Lebens* &c. &c.

(15) Innuo Huetii opus poſthumum ſub. tit. Traité philoſophique de la foibleſſe de l'eſprit humain. quod & germanice verſum a quodam Wirtemberga M. Groſſio, quem & Stolle citat in ſupplement. ad hiſtoriam litterariam, profeſſus, ſe non in omnibus cum auctore Groſſio facere.

(16) Loquor de ſenſibus a natura tributis, de quibus quæſtio eſt, imo vero eſſe debet. Non de ſenſibus, quos vocant ſpirituales, ingeneratis per ſpiritus diuini efficaciam, in animis piorum ſemet exſerentem. Multa de ſenſuum diſtinctione internorum, externorumque, rectene an ſecus? alii iudicent, Poiretus tradidit, in libello, qui inſcribitur: *Fides & ratio collatæ* p. 41. ſeqq.

§. 11.

Diſtinctio inter id, quod ſupra & contra rationem.

Quemadmodum ratio noſtro ſenſu accepta, nunquam ei, quod diuinitus reuelatum eſt, aduerſatur: ita tamen non ſemper eius ſublimitatem æquat. Quamuis enim ratio ſit perſpicientia nexus veritatum naturalis: nihilo ſecius tamen vel acutiſſima præditus ratione non animaduertet vnquam, quo veritates naturales modo cum reuelatis cohæreant? Id exploratum eſſe probaui, quod alteræ alteris non contradicant: qui autem vtræque connectantur, (17) a mortalium nemine, theologo quantumuis conſummatiſſimo, peruideri poteſt.

poteſt. Eo mens theologorum ſpectat, inter *id, quod ſupra & contra rationem eſt*, communiter diſtinguentium. Quicquid connectitur cum veritatibus exploratiſſimis, quæ philoſophiam excolentibus, vel & naturali mentis capacitate vtentibus patent, id *rationi conſentaneum* adpellatur: quotquot autem propoſitiones, veritati aliunde iam demonſtratæ, non in ſpeciem, ſed reuera contradicunt, iſthæ *contra rationem* eſſe dicuntur. Sin autem nonnullæ propoſitiones, cum veritatibus natura cognitis non combinari videantur, (18) neque vero etiam iiſdem repugnent, ex ſublimiori nimirum origine pendentes, tum *rationem illæ ſuperantes* ad altius forum referri debent.

(17) Vid. diſcurſ. ſupra citat. germanic. §. 47. diſtinctionem hanc omnis ferme theologorum cohors adprobat, vt eorum teſtimonia allegare ſuperuacuum foret.

(18) Dixi conſulto *videantur*. etiamſi enim nobis, in hac mortali vita conſtitutis, naturalium veritatum cum reuelatis nexus haudquaquam ſit perſpicuus; comitante mortales, vel pientiſſimos, nunquam non intelligendi debilitatis vmbra: nullum tamen dubium eſt, quin DEus nexum illum intelligat, imo ſpes affulget, teſte Paulo, I. Cor. XIII, 9. 10. fore, vt, quæ hiatibus varie interſtincta videntur, tandem aliquando ab intellectu, cœleſti gloria veſtiendo, ſint combinanda aptiſſime; vt de myſteriis pleniſſimam & cohærentem ſimus impetraturi notitiam, ſaluo tamen Dei & cœlitum diſcrimine: neque enim aut angeli, aut cœleſtes animi, omnia intelligunt diſtinctiſſime. vid. diſcurſus Leibnit. theod. præmiſſ. §. 23.

§. 12.

Sed nunc animum ſubit, quod contra doctrinam, tanto firmatam præſidio, vaſtæ magnitudinis eruditione conſpicuus Goliath Bayle molitus eſt. *Dubia Baelii.*

Num

Num reuera ille, rationis aduerſus fidem dubia tantopere extollendo, reuelationis ea omnia ſpernentis triumphum augere, illuſtrioremque præſtare? an vero ſimulata pietate aliud agere, fideique rationi obſiſtere impotis vanitatem vel nihil tale cogitantibus obtrudere voluerit? decidere heic nihil attinet; DEus eſt ſolus καρδιογνώστης. Audiamus argumenta eius non omnia, ſed ex grauiſſimis quædam. Diſplicet Baylio, quam inter id, *quod ſupra, & contra rationem eſt*, explicauimus, differentia, eamque oppugnat ſequenti diſcurſu, a me in compendium mittendo. *Diſtinctionem inter id, quod eſt contra* (19) *& ſupra rationem in ambiguitate vocis* (ratio) *poſitam; aut enim per eam denotari rationem generatim eandemque ſupremam; tum nec contra eam, nec ſupra eam myſteria fidei eſſe poſita: aut vero ſignificari concretiue rationem in hominibus ſpectatam; tum ne ſic quidem illam conſiſtere differentiam: neque enim rationem ſuorum dogmatum cum fidei myſteriis conformitatem perſpectam habere, eaque propter videri ſacra illa rationi oppoſita.*

(19) Vid. diſcurſus Leibnit. theod. præmiſſ. §. 63.

§. 13.

Reſponſio. Argumenti autem conſequentia hiatu laborat. Quodſi enim vel maxime mortales ſolo rationis, imo vero & reuelationis lumine adiuti nunquam philoſophicarum ſententiarum cum myſteriis harmoniam cognoſcunt, haudquaquam tamen documento id eſt, quod reuelatio rationi, aut viciſſim, aduerſetur. Qui enim harmoniam vtro-

vtrorumque dogmatum non pernoſcunt, intelligunt tamen pugnam ab vtrisque abeſſe. Id quod ad tuendam diſtinctionem omnino ſufficit. Placuit anonymi cuiusdam pro illuſtranda reſponſione adcommodatum exemplum. (20) Fingamus amiſſos eſſe Euclidis elementorum geom. libros poſteriores, ſuperſtite duntaxat primo. Fac quæſo, præterea beneu. lector! in manibus noſtris verſari quaſdam Archimedis propoſitiones, ſed ſine demonſtratione; Nunquid re ſic nata, deficiente propoſitionum intermediarum, quæ intelligendis Archimedeis enuntiationibus inſeruiunt, catena ſerieque, harum ideas animo formare, aut fundamenta concipere liceret? Minime vero! veruntamen ex aduerſa parte nemo ſine temeritatis nota Archimedeas iſtas propoſitiones contradictionis argueret. De ſimilibus ſimile eſto iudicium. Contende, ſi lubet, rationis placita cum Euclidis, articulos autem fidei ſublimiores cum Archimedis propoſitionibus. Si Euclideorum theorematum eo, quem finxi, caſu, cum Archimedeis nexus non oſtendi, nec tamen etiam pugna doceri poteſt: profecto philoſophicarum doctrinarum cum theologiæ capitibus deficiente nexu & conſenſu, a mortalibus perueſtigabili, non continuo arguitur pugna, aut a contradictionibus exorta diſſenſio.

(20) Auctor diſcurſus ſæpe citati german. de luminis naturæ cum ſcriptura conuenientia. §. 44.

§. 14.

Confirmatur vlterius.

Dubium omne nihil aliud eſt (21) quam argumentum, cuius concluſio noſtræ theſi aduerſatur.

ſatur. Inuictum autem argumentum illud adpellatur, quod in demonſtratione certiſſima poni ſolet. Nec ſuppetit alia explorandæ demonſtrationis via, quam vt ſyllogiſmus, demonſtrandi vi pollens, ſecundum omnes ſui partes examinetur, excutiaturque & forma eius & materia. Quodcunque igitur dogma inuictis premitur dubiis, illud erroris loco iure habetur: aliter enim veritas veritati contradiceret, quod prorſus abſurdum. Indicium namque veritatis eſt demonſtratio; inſuperabile vero dubium a demonſtratione haud differt. Quodſi igitur veritati dubium tale obſtiterit, demonſtratio, id eſt veritas obſtiterit: duæ igitur propoſitiones ſibi contradicentes ſimul veræ eſſe poſſunt, quod, quam abſurdum ſit, dici vix poteſt.

(21) Vid. diſcurſus theod. Leibnit. præmiſſ. §. 25.

§. 15.

Aliud Bælii dubium.

Dulcius ex ipſo fonte bibuntur aquæ. Deriuabimus Bælianos diſcurſus non ex aliorum ſcriptis, ſed ex ipſius auctoris eruditiſſimo libro. *Myſteria, inquit, (22) euangelii ſunt ordinis naturam ſupergredientis, non ſubiicienda examini regularum rationis. Non ſunt tradita eo conſilio, vt in ſpecimina diſputationum philoſophicarum transformarentur: id enim nec eorum præſtantia permittit nec ſublimitas. Sacrarum rerum huius generis non fert natura, vt in conflictu diſputandi victoriam reportent. Eſſentialis earum character eſt, fide obſequioſa credi, nec exponi ſcientia. Deſinerent eſſe myſteria, id quod ſunt, ſi ratio difficultates eisdem obuerſas e medio tollere quiret.*

Tantum

Tantum igitur abeſt, vt reprehenſionem mereatur, quiſquis contendit, philoſophicis oppugnationibus non poſſe obluctari fidem, vt potius is bene animatos offendat, quicunque id in dubium vocare, affirmato contrario, audeat.

(22) Damus hic verba Bælii ipſa ex ejus dictionaire edit. de Baſle t. IV. p. 621. in eclairciſſement ſur les Manicheens. Ce qui faut conclure de cela eſt, que les myſteres de l'evangile etant d'un ordre ſurnaturel ne peuvent point, & ne doivent point être aſſujetis aux regles de la lumiere naturelle. Ils ne ſont pas faits pour être à l'epreuve des diſputes philoſophiques: leur grandeur, leur ſublimité ne leur permet pas de la ſubir. Il ſeroit contre la nature des choſes qu'ils ſortiſſent victorieux d'un tel combat: leur caractere eſſentiel eſt d'étre un objet de foi, & non pas un objet de ſcience. Ils ne ſeroient plus des myſteres, ſi la raiſon en pouvoit reſoudre toutes les difficultez, & ainſi au lieu de trouver etrange que quelcun avoue que la philoſophie peut les attaquer, mais non pas repouſſer l'attaque, on devroit ſe ſcandaliſer ſi quelcun diſoit le contraire.

§. 16.

Sunt bona mixta malis, conuoluta erroribus veritas. Non eſſe eo conſilio myſteria nobis tradita, vt in philoſophicarum diſſertationum ſpecimina transformarentur, vnanimi profitemur omnes ore: at a vero alienum eſt, in diſputandi conflictu non poſſe, qui myſteria defendit, reſpondentem reportare victoriam. Nunquam reſpondens obſtringitur ad explicandam, quam tuetur, theſin. Satiſfecit officio, ſi alterutram præmiſſarum negauerit, vel & liberalitate ductus, (23) limitauerit. Opponentis contra eſt, negatas propoſitiones eo vsque probare, donec cum euidentiſſimis veritatibus cohærere intelli- *Reſponſio.*

telli-

telligantur. Atqui fieri nullo pacto poteſt, vt euidentiſſima rationis doctrina e diametro fidei myſteriis contradicat, quod ſupra probatum eſt. *Eſſentialis quidem ſacrorum character eſt, fide credi; nec exponi ſcientia.* Sin hæc verba de ſpecialis myſteriorum modi explicatione capias, non refragabor; at id non officit meæ cauſæ: ſin id velis, non poſſe certiſſima ſcientia peruideri, an contradicat reuelationi philoſophia, nec ne? nego te audiendum.

(23) Vid. diſcurſus theod. præmiſſ. §. 73.

§. 17.

Aliud Bælii dubium. Omiſit hoc Bælii dubium Leibnitius, quod hic inſerendum putaui, aliud continuo, pariter a viro illuſtri prætermiſſum, ſubiuncturus. (24) *Spiritus*, inquit, *diſputandi minime adprobatus videtur in œconomia euangelii. Chriſtus doctrina, quam diuinitus acceperat, prædicata fidei obſequium protinus commendat: Sequere me, & ſeruaberis. Atqui ea, quam requirebat fides, non impetrabatur longo rationum examine: erat enim Dei donum a ſolo profectum diuino Spiritu, nemini niſi ignorantibus largiendum. - - Quoties Ieſus Chriſtus & apoſtoli ad diſputandum ſemet accinxerunt, quærebant doctrinæ fundamenta in libris prophetarum, in perpetratis portentis, neutiquam ſane in lumine naturali. Quodſi Paulus argumento contra ethnicos ad hominem vſus eſt, diu eidem non inſtitit. Methodus apoſtolica, quanta, quanta fuit, a philoſophorum ratione docendi diſcrepabat. Hi enim oſtentabant dogmata euidentia, ſyſtema vndiquaque connexum,*

&

& ſe obſtrictos reddebant, de iis, quæ inculcabant, ſatisfaciendi vniuerſo mundo. At id contra fiebat penes apoſtolos. Haud obſcure Paulus præ ſe fert ſuam doctrinam obſcuram, cui perfectius cognoſcendæ vel ipſemet impar ſit. I. Cor. XIII. 12. *Addit vir diuus, nil ſacrarum rerum intelligi poſſe, niſi DEVS ingeneret cæleſtem diſcernendi facultatem.* I. Cor. II. 14.

(24) Vid. dictionaire To. IV. *in eclairciſſement ſur les Manichéens* p. 621. verba hæc ſunt: *L'eſprit de diſpute eſt la choſe, qui paroiſſe la moins aprouvée dans l'œconomie evangelique. Ieſus Chriſt ordonne d'abord la foi, & la ſoumiſſion.* Sui moi, croi & tu ſeras ſauvé. *Or cette foi qu'il exigeoit, ne s'aqueroit point par une ſuite des diſcuſſions philoſophiques, & par de grands raiſonnemens: c' étoit un don de Dieu, c' etoit une pure grace du ſaint Eſprit, & qui ne tomboit pour l'ordinaire que ſur des perſonnes ignorantes - - Si Ieſus Chriſt & ſes apôtres ſont deſcendus quelquefois au raiſonnement, ils n'ont point cherché leurs preuves dans la lumiere naturelle, mais dans les livres des prophetes, & dans les miracles, & ſi quelquefois ſaint Paul s'eſt prévalu de quelque argument* ad hominem *contre les gentils, il n'y a guere inſiſté. Sa methode étoit entierement differente de celle des philoſophes. Ceux - ci ſe vantent d'avoir des principes ſi evidens, & un ſyſteme ſi bien lié - - & ils s'expoſent à rendre raiſon de leur doctrine à tout le monde. Saint Paul au contraire reconnoît, que ſa doctrine eſt obſcure, qu'il ne la ſait qu' imparfaitement. &c.*

§. 18.

Plura heic a quæſtionis momento abludunt: pauca merentur reſponſionem. Soſpitatorem, propoſita euangelii doctrina, fidei commendatione nil prius habuiſſe, nil antiquius, mirum non eſt. Docebat enim populum, maxima ex parte rudem, *Reſponſio.*

 qui

qui ſtudia haudquaquam profeſſus, longum religionis examen ſuſcipere non poterat. Verum enimuero, (25) quin alii, laboribus quotidianæ vitæ inſeruientibus vacui, rationum, pro veritate fidei facientium, pondera examinare aut debuerint, aut potuerint, dubitandum non eſt. Hinc mandatum explorandi omnia I. Theſſ. V. hinc exempla eorum, qui apoſtolicos ſermones ad amuſſim ſacrarum litterarum exegerunt: Actor. XVI. peruulgatum eſt Lydiæ exemplum. Quid? quod ipſi patres eccleſiæ, in acie contra ethnicos ſtantes, ad rationem naturalem prouocauerint, ſuperſtitionum idololatricarum vanitatem oſtenſuri? Nonne id argumento eſt, vanam iſtam religionem eſſe, cui recta ratio repugnat? Quodſi eſt: fateatis oportet, oſtendi debere & poſſe, non aduerſam rationi fidem eſſe, nec hanc quidquam abſurdi, aut a ratione alieni continere: concedas, oportet: religionem poſſe & debere rigoroſiſſimum examen ſubire eorum, queis a laboribus vacat, tum vt exploretur, an religio cum ſacris tabulis conſpiret, tum vero etiam, vt inueſtigetur, doceatne abſurdi quiddam, quod rationi diſſentaneum ſit, nec ne? Ceterum, quod ad examen accedere debeat diuina vis Spiritus, qua mens ad aſſentiendum arcano dulcique inſtinctu inclinetur flectaturque, veritas eſt indubia, quam nobis inculcando a diſceptationis momento Bælius diſceſſit.

(25) Celeberrimus eccleſiæ doctor Origenes ſimilia fere docet in libr. adu. Celſum L. I. c. 2. Concedit viam examinis omnibus commendandam fore, ſi per negotiorum quidem, queis alimenta paranda ſint, occupationes,

tiones, a curis his omnibus liceret eſſe liberis. Nunc cum præſentis vitæ neceſſitas aliud poſtulet: quid quæſo rudibus aliud commendari poteſt, quam ſimplex & obſequioſa fides? Non diſſuaſo tamen, (vt pontificii ſolent) quantum per labores fieri poteſt, examine rerum ſacrarum tali, quod certa proportione negotiis reſpondeat.

§. 19.

Mittimus nunc præſentem aduerſarium, reliquis quippe armis a Leibnitio ſpoliatum ita, vt actum ageret, qui litem ſatis peroratam ſuſciperet renouandam. Oculis nunc obuerſatur alius quiſpiam ratiocinandi facultatis inimicus, qui eo conſilio, ſi quiſquam alius, dubitandi artem ad ſupremum euexit faſtigium. Non diſſimulo, me innuere Huetium, cuius de infirmitate intellectus libellum poſthumum paulo ante citaui. Omnem hic auctor mouet lapidem, vt incerta omnia oſtendat, lectoribusque perſuadeat, a ſola fide firmati in ſcientiis animi præſidium petendum eſſe. Quo conſilio id quidem fuerit factitatum? ignoro. Quo euentu? coniicio. Quo veritatis vniuerſæ periculo? prorſus peruideo. Dabimus quædam eius argumenta (26) Prouocat primo eruditiſſimus Gallus ad complura ſacrarum litterarum teſtimonia Eccles. VIII. 16. 17. Sap. IX. 15. ſeqq. Eccles. III. 10. 22. I. Cor. I. 19. c. III. 19. Col. II. 8. ad Conſtantini imperatoris orat. ad coet. ſanct. c. 8. &c. Quibus documentis omnibus nihil aliud declaratur, quam homines imbecillitate intelligendi laborare, non præditos cuncta diſtinctiſſime cognoſcendi facultate, pauca diſtincte, multa clare, infinita obſcure tantum ſibi repræſentare.

Aliud Huetii dubium.

Reſponſio.

ſentare. Paucis: oracula iſthæc recte examinata ſignificant, plurimum intereſſe inter noſtram DEIque ſupremi rerum cognitionem: eſt enim hæc inſtar Oceani, ex quo mortalium hauſta guttæ cuiuſdam perexiguæ ſimilitudinem induit. Quid hiſce ſanius? quid verius dici poſſet? nunquid vero ex eo conſequitur, (27) incerta omnia, lubrica, vana eſſe? Minime vero! *non* (28) *enim eſſe debemus ii, quorum vagetur animus errore, nec habeat vnquam, quid ſequatur. Quæ enim eſſet iſta mens, vel quæ vita potius, non modo diſputandi, ſed viuendi ratione ſublata? Nos igitur, vt ceteri omnia incerta eſſe dicunt, ſic, ab his diſſentientes, alia certa, alia incerta, alia probabilia eſſe contendimus.*

(26) Vid. traité philoſophique de la foibleſſe de l'eſprit hum. chap. 2.

(27) De diuinæ humanæque cognitionis differentia ſi ex profeſſo viri iudicio pollentes ſcriberent, nullus dubito, fore, vt Huetiana ſcepticiſmum promouendi cupiditas radicitus euelleretur.

(28) Verba ſunt Cic. de offic. L. II. c. 2. §. 11. ed. Rotth.

§. 20.

Secundum Huetii dubium.

Sequitur nunc (29) nouum Huetii ratiocinium, ſpecioſiſſimo tinctum colore, quod me iudice nemo ſolidius confutauerit, quam qui ardua Idealiſtarum, quos vocant, caſtra expugnandi facultate polluerit. (30) Ita vero ille: *quis eſt, qui affirmare audeat, ſpeciem illam, quæ ex corporibus, in ſenſum incurrentibus, emanat, veram obiecti ſimilitudinem referre? Qua arte, qua induſtria intellectus meus, qui de imaginis oblatæ obiectique ſimilitudine iudicare debet,*

ideam

ideam illam cum re externa comparare & contendere poteſt? Siquidem ambæ extra intellectum collocatæ ſunt; neque enim imago iſthæc detineri, nec conſiderari diutius poteſt. – Nos abutimur voce ſimilitudinis, quoties v. gr. ſtatuam quandam ſuo exemplari non abſimilem eſſe dictitamus. Agitur enim de vera perfectaque ſimilitudine, quæ non repræſentare ſolum debet externam rerum figuram, magnitudinem, colorem, ſed & depingere omnes corporis conditiones parteſque internas, ex quibus componitur. Cui repræſentandi modo, ſi vel tantillum defuerit, eo reſpectu diſſimilitudo orietur. Atque ſpecies v.g. arboris, quæ animum ſubit noſtrum, plurimum differt ab arbore, quæ extra nos ponitur, ipſa. Arbor enim eſt conſpicua, immobilis, ſolida; ſpecies vero & imago eius in mente, mobilis, perexigua, fluxa &c. Si vel maxime veræ perfectæque ex rebus ad nosmet imagines tenderent: verendum tamen eſt, ne ſpatium intermedium, quod ipſis eſt emetiendum, imagines interpolet, mutet, adulteretque. Capiamus exemplum a calore, qui nunc veſperi inclinante ad crepuſculum die, nunc interdiu pleno ſolis lumine cernitur, comprobat experientia, veſperi ſpectatum aliter adparere, quam ſub meridiem. Cogitemus etiam colorem, ſolis lumine colluſtratum, qui flammæ ardentis fulgore illuminatus alio tempore veluti diuerſus nobis offertur &c.

(29) Lege hæc verba in libro Huetii citat. chap. 3. p. 34. ſeqq. *Qui eſt ce, qui oſera dire, que l'image, ou ombre, ou eſpece, qui s'ecoule de ce corps exterieur, qui ſe preſente a nous, eſt ſa veritable reſſemblance, ſans aucune difference* &c. Verba non ſum κατα ποδα

 ſecutus,

ſecutus, ſenſum potius expreſſi, ac, vbi opus videbatur, additis vocabulis quibuſdam declaraui.

(30) Facio igitur cum ill. Bilfingero, qui in diluc. de DEO, anima, mundo §. 48. *Difficilius*, inquit, *eſt refutare idealiſtas, quam primo videri intuitu ſolet. Saltem ex ſenſatione ductum argumentum non probat immediate. Puto autem, id probare, ſi cum aliis huius ſyſtematis ſententiis combinetur. Id non exhibeo, vt & ceteris liberum ſit, ſuas contra idealiſmum vires experiri.*

§. 21.

Reſponſio. Hi ſunt fructus philoſophiæ Carteſianæ, quæ ſenſibus fidem (31) denegans ad veracitatem DEI, velut ad ſacram ancoram, confugere ſolet. (32) Non improbo penitus iſthanc philoſophiam, quæ multa tradidit egregia, (33) minus tamen ſufficientem eſſe eam, exiſtimo cum viris doctis. Dubia enim grauiſſima opponendo ſibi ipſi, cum rectam ſoluendi viam non inueniret, optatam ſcepticis occaſionem præbuit, quadrata miſcendi rotundis, omnemque labefactandi veritatem. Neque tamen admiratione indignum eſt, quod Huetius ex Carteſii pharetra ſagittas depromat, quem epiſcopum fuiſſe eruditionis & pietatis laude florentem, toto litteratorum orbe peruulgatum eſt. (34) Sed his ratiociniis occurrendum erit. Ac primo quidem, quod res inter, nobis obuerſantes, imaginemque earum, qua mens noſtra afficitur, non poſſit plane nulla eſſe ſimilitudo, ex principio ſufficientis rationis, non, quod fatemur vltro, ex ſenſuum actione, qui circa rerum phænomena occupati ſunt, (35) intelligitur. DEVS enim, qui voluit, vt certos in corpore noſtro a ſenſuum obiectis excitatos motus idea

mentis

mentis hæc aut alia ſequatur, (36) decreuit id fieri non ſine ratione: *aliter enim quiddam exſiſteret abſque ratione*, quod contra axioma pugnat. Quodſi igitur ratio DEVM mouerit, quare hunc præciſe corporis motum comitem eſſe voluerit huius nec alterius ideæ: profecto non plane nulla ſimilitudo inter imaginem rei, remque ipſam, in mente depictam, intercedit. Ratio enim illa DEI, ex obiecto petita, qualemcunque imaginis & rei repræſentatæ conuenientiam indicat. Nec ſufficit, æquipollentem DEI voluntatem, nulla ratione motam, cum Carteſianis, qui arbitrarias eſſentias fingunt, allegare. Quæritur enim ſubinde, cur DEVS hunc *determinate* motum cum hac mentis idea conſtanti decreto ſociatum voluerit? ipſam voluntatem DEI pro ratione citare, eſt idem per idem probare, & fundamenta erroneæ de arbitrariis eſſentiis ſententiæ iacere. (37)

(31) Vid. Carteſii princip. & quidem meditat. prim. p. 5. *Nempe quicquid hactenus vt maxime verum admiſi, a ſenſibus accepi. Hos autem interdum fallere deprehendi. At prudentiæ eſt, nunquam illis confidere, qui nos vel ſemel deceperunt &c. Sed forſan quamuis ſenſus circa minuta quædam & remotiora fallant, pleraque tamen alia ſunt, de quibus dubitari plane non poteſt; vt me iam hic eſſe, foco aſſidere &c. Manus enim has totumque corpus meum eſſe, qua ratione poſſet negari? niſi me inſanis comparem, qui aliquando conſtanter aſſeuerant, ſe eſſe reges, cum ſint pauperrimi, purpura induti, cum ſint nudi. Præclare ſane, tanquam non ſim homo, qui ſoleam noctu dormire, & ea omnia in ſomnis pati, vel interdum etiam minus veriſimilia, quam iſti vigilantes &c. Atqui nunc certe vigilantibus oculis intueor hanc chartam: quaſi ſcilicet non recorder, a ſimilibus etiam cogitationibus me alias in ſomnis fuiſſe deluſum &c.*

(32) Vid. annotationes Wolfii in ſuam metaph. §. 20. vbi propter hanc cauſam Carteſium notat. Adde quod Malebranche in Entretiens ſur la metaphyſique Carteſii ſententiam illuſtraturus reuelationis cuiusdam genus effinxit, quo ſenſus adeo fallaces, audiendos tamen eſſe erudiamur.

(33) Conſentit Leibnitii iudicium. Vid. Recueil des diverſes piéces ſur la philoſoph. math. par. Mr. Leibniz, Clarcke &c. tom. II. p. 135. *Mr. des Cartes l'avoit fait, mais non pas aſſez. Il etoit allé trop vite dans la plûpart de ſes dogmes. Et l'on peut dire, que ſa philoſophie eſt à l'antichambre de la verité. Et ce qui l'a arrêté le plus, c'eſt qu'il a ignoré les veritables loix de la mecanique ou du mouvement, qui auroient pû le ramener.*

(34) Accedit, quod inter Carteſii aduerſarios maxime eminuerit Huetius, ſtrinxeritque contra eum *cenſuram philoſoph. Carteſianæ.*

(35) Recentioris phyſicæ, & Carteſianæ, & Gaſſendianæ &c. prorſus expers eſt, quiſquis negat, ea omnia, quæ ſenſibus noſtris obiiciuntur, nonniſi phænomena eſſe, ſed bene fundata. vid. Recueil ſupra cit. t. II. p. 139. *les choſes materielles en elles mêmes ne ſont que des phænomenes bien reglez,* lege, ſi lubet, totum Malebranchii de inquirenda veritate librum I. de erroribus ſenſuum: vix poteris ab hac veritate cohibere aſſenſum.

(36) Vid. Sturmii phyſic. conciliatrix. c. 9. p. 91.

(37) Sententiam de eſſentiis arbitrariis Carteſius ſtabiliuit, quem pone ſecutus eſt in cogitationibus rationalibus Poiret.

§. 22.

Continuatur reſponſio.

Sed plura in illo Huetii ratiocinio ſunt, quæ reprehendi debent. Etiamſi enim idea corporum, quam animo fouemus, rebus ex aſſe non reſpondeat, nec per ſuam naturam poſſit, (38) deficiente ſemper perfecta inter mentis imaginem reique obuerſantis indolem, ſimilitudine: id tamen non obſtat, quo minus ordinem phænomenorum illorum obſeruare, ſucceſſionum leges eruere, vnum-

vnumque ex altero elicere queamus. (39) Sufficit id ad ſcopum phyſicum, qui rationes phænomenorum inquirit. At quomodo *metaphyſice* (error enim Idealiſtæ metaphyſicus eſt) rerum, ſi quæ extra nos ſunt, vera poſſit præſentia demonſtrari? hoc opus, hic labor eſt. Exiſtimo, primum contra Idealiſtas oſtendi poſſe, continui compoſitionem non eſſe impoſſibilem: præſto quippe eſt filum ariadnæum, quod ſecutis, ex famoſo illo philoſophorum labyrintho emergere licet, in quo ſuæ cauſſæ potiſſimum (40) præſidium Idealiſtæ quærunt. Partes enim materiæ in infinitum, vt aiunt, diuiſibiles, reuera non exiſtunt, ſed vt poſſibiles tantum concipiuntur. (41) (breuitati heic ſtudeo, qui hæc non aſſequitur, alios adeat) Præterea concedit Idealiſta creatum a DEO mundum: atqui DEVS id, quod præſtantius eſt, nunquam non eligit. Quis autem non videt, maiorem harmoniam, perfectionem, impetrari, vbi mentium actionibus res corporeæ motibus ſuis reſpondent, quam vbi ſolæ mentes in mundo exſiſtere finguntur? Sic eminus tantum oſtendo, quibus armis Idealiſtas non ſine fructu adgredi liceat. Tranſeant hæc. Ex iis, quæ præſtruxi, patet, non vacillare veritatem, quantumuis ſenſuum imagines rebus ipſis exacte non reſpondeant: ſua igitur ſponte ruit, quicquid Huetius huic opinioni inædificauit.

(38) Senſus enim ſunt facultates res confuſe repræſentandi; atque qua tales hominis finitam indicant naturam, ex quo conflatur & efficitur, vt nunquam homo,

more DEI, cuncta diſtinctiſſime ſuo ſiſtere animo poſſit. vid. Wolf. metaph. §. 749.

(39) Ill. Bilfinger. in dilucid. §. 118. ita diſſerit: Idealiſta ex phænomeno ſolis obliqui deducit phænomenon frigoris hyberni. Negat exſiſtere res, his phænomenis reſpondentes; ordinem vero ſucceſſionis eundem ſeruare debet. Subſtitue in locum Idealiſtarum Huetium: idem de eius opinione iudicium erit.

(40) Legat, cui volupe eſt, veterum argumenta contra extenſionem, quibus Idealiſtarum opinioni præludi cœptum eſt: non diffitebitur certe, difficultates circa continui compoſitionem, in vulgari ſententia ſcaturientes, inauditas prorſus & irrefragabiles eſſe. Inueniuntur pleraque apud Bælium in dictionaire ſub artic. *Zenon*. Citauimus difficultates nonnullas: t. IV. p. 540. ait. *Il n'y a point d'étendue, donc il n'y a point de mouvement. La conſequence eſt bonne; car ce qui n'a point d'etendue, n'occupe aucun lieu, & ce qui n'occupe aucun lieu comme l'étendue, ne peut point paſſer d'un lieu à un autre ni par conſequent ſe mouvoir. Cela n'eſt pas conteſtable; la difficulté n'eſt donc qu'à prouver qu'il n'y a point d'étendue. Voici ce qu'auroit pu dire Zenon. L'etendue ne peut être compoſée, ni de points mathematiques, ni d'atomes, ni de parties diviſibles à l'infini, donc ſon exiſtence eſt impoſſible. La conſequence paroit certaine, puis qu'on ne ſauroit concevoir que ces trois manieres de compoſition dans l'étendue: il ne s'agit donc, que de prouver l'antecedent. Peu de paroles me ſuffiront à l'égard des points mathematiques, car les eſprits les moins penetrans peuvent connoitre avec la derniere evidence, que pluſieurs neants d'étendue joints enſemble ne feront jamais une étendue -- Il n'eſt pas moins impoſſible ou inconcevable qu'il ſoit compoſé des atomes d'Epicure, c'eſt à dire de corpuſcules étendus & indiviſibles; car toute étendue quelque petite qu'elle puiſſe etre, a un coté droit & un coté gauche, un deſſus, & un deſſous: elle eſt donc un aſſemblage de corps diſtincts -- la diviſiblité à l'infini eſt l'hypotheſe qu'Ariſtote a embraſſée; & c'eſt celle de preſque tous les profeſſeurs en philoſophie, dans toutes les univerſitez depuis pluſieurs ſiecles* -- Mittam cetera in compendium.

dium. Si extenſio datur; datur extenſorum contactus, atque extenſa in infinitum diuiſibilia: ergo cum ſe mutuo contigerunt, ſuas inuicem dimenſiones penetrant; quod eſt abſurdum. Superficiem non ſtatues: eſt enim extenſionis terminus, qui a re diuiſibili in infinitum exulat. Vid. præter Bælium, artem. cog. P. IV. C. I. Libertum Fromondum in libro, quem labyrinthum de compoſitione continui inſcripſit.

(41) Vid. de materia difficili, quæ ſolide pro ea explicanda tradit Wolf. in phys. P. I. §. 4.

§. 23.

Nouum Huetii dubium ſoluitur.

Perſequi omnia ob inſtituti temporisque rationem non poſſumus: vnicum ergo, quod ſpecioſiſſimis adſcribo, Huetii dubium confutare, erit conſultum. Ita vero ſcriptor famigeratiſſimus argutatur: *Quodcunque ratiocinium proponatur pro tuenda ratione, id ſubinde ex ipſa ratione orietur: atqui hæc principii petitio eſt, defendere* (42) *rationem per rationem. Ergo vana omnis eſt pro tuenda ratione contentio.* Bona verba quæſo. Qui ex ratione pro ratione pugnat, is haudquaquam incertum probat per æque incertum, ſed ex doctrina notiori, quæ & ipſa rationis nomine venit, ignotiorem ſtabilire connititur. Ratio enim eſt, vt ſub initium dixi, *perſpicientia nexus veritatum*: qui rationem igitur defendit, is dari cum primis veritatibus aliarum ſententiarum connexionem affirmat: non petit ergo principium. Niſi ipſum veritatis ſummum axioma in dubium vocare velis, quod hoc eſt: *Non poteſt idem ſimul eſſe & non eſſe:* (43) quod & factitare Huetius videtur, qui hoc ipſum nondum eſſe concedit exploratum, *vtrum propoſitio qualibet vera ſit an falſa?* Verum enimuero,

aut,

aut, *id incertum eſſe*, innuit abſentiam diuinæ cognitionis infinitæ, quæ nunquam rebus creatis conceditur, aut rigoroſo ſenſu intellectum labefactare conatur propoſitionem primam: *idem non poteſt ſimul eſſe & non eſſe*: tum contra negantem principia non eſt diſputandum. At enim dicis cum Huetio: (44) fides rationis defectus compenſat, & certas veritates præſtat, quas ratio non niſi inexploratas exhibet: recte tu quidem, ſed doctrinæ tuæ minus conſentanea loqueris. Annon enim religionis fundamenta ſenſuum innituntur teſtimonio? I. Io. I. 1. 2. Si verum eſt, quod tanto ardore contra ſenſus cauſſaris, *fallere eos ſemper*: vnde noſti, non deceptos apoſtolos fuiſſe, portenta Chriſti illis ſuis oculis cernentes, vulnera in crucem acti contrectantes, vocem cœlo demiſſam: *Hicce mihi probatur Filius* audientes? &c. Nunquid & iſtis ſenſuum operationibus fidem denegare oportet? Haudquaquam ſane! Fatendum igitur eſt, aut ipſam fidem inſtabilem fluxamque eſſe, aut ſuam rationi reſtituendam exiſtimationem, iure velut poſtliminii.

(42) Vid. ſæpe cit. traité philos. de la foibleſſe &c. L. I. C. II. p. 89. *Quelque preuve que je puiſſe inventer pour defendre la certitude de la raiſon, elle ſera incertaine. C'eſt donc une petition de principe, que defendre la raiſon par raiſon. Car les argumens que l'on propoſe pour cela, comme certains, ſont produits par la raiſon &c.*

(43) Vid. libr. modo citat. p. 267. *Pour réponſe à ce raiſonnement, je vous dis que vous ſuppoſez encore comme veritable, & comme une choſe accordée, ce qui eſt en conteſtation; ſavoir, que toute argumentation, c'eſt à dire,*

à dire, toute preuve, qui ſe fait par raiſon, preuve, ou ne preuve pas donc, direz vous, ſi cette preuve eſt vaine & ſans effet, il s'enſuit qu'il y a des demonſtrations, puisque la preuve que j'ai apportée, pour montrer qu'il n'y a point demonſtration eſt ſans effet. J'avoue que cette preuve n'eſt pas veritable, je dis qu'elle eſt ſeulement vraiſemblable, & ce qui n'eſt que vraiſemblable, ne conclut rien de certain, ce qui eſt pourtant neceſſaire pour une demonſtration.

(44) Libro II. cap. 2. p. 182.

§. 24.

Amplus dicendi campus ſupereſſet, ſi longius excurrendo cuncta vel curatius intueri, vel aliorum veſtigia premendo ab aliis dicta repetere inſtituiſſemus. Sed id iam non agimus. Quemadmodum hucusque noſtra omnis ratio eo ſpectabat, vt inter fidem rationemque, vel ſuauem concentum percipi, vel nullam certe pugnam committi, demonſtraremus: ita nunc ad alterum caput, cito pede, progrediendum eſt, quo *de vſu rationis in theologia* paucis ſtatuetur. *Tranſitus ad alia.*

CAPVT II.

Diſcurſus Præliminaris.

§. 25.

Rationem duplici veſtimento quaſi ſeu circumſtantia conſpicuam varie intueri licet. Aut enim conſideratur in homine; (ſubiectiue) tum eſt nexus veritatum perſpicientia: aut in diſciplinis præceptorum extra hominem; (obiectiue) tum, vt iam antecedenti capite monui, merus veritatum nexus eſt. Vtroque modo ſuam in theologia *Senſuum in fide munus.*

logia nauat operam. Priori ſignificatu amplificato ſenſus hac vice complectemur. Eorum eſt, portenta DEI pro conſeruanda ſeu firmanda religione obſeruare, (45) ex conſpicuo gratiæ diuinæ ſigno vehiculoque fidei fomenta ſuggerere, ne extinguatur, (46) ex ſtupenda mundi machina conditorem agnoſcere, (47) ex pœnarum DEI veſtigiis iuſtitiam metiri, iudicare, iudicatamque toto venerari pectore: (48) verbo: ſenſuum eſt, ea obiecta omnia non per tranſennam adſpicere, quotquot ſcalarum vices obire poſſunt, quibus ad cognitionem reuerentiamque DEI aditus præbetur, atque adſcenſus. Facilia hæc ſunt, & a nemine, quod ſciam, in dubium vocantur, ſi a ſolo diſceſſeris Huetio.

(45) Vid. ep. Ebr. cap. II. 4.
(46) Vid. Matth. XXVI. 26. 27. 28. I. Corinth. X. 16. c. XI. 24. 25. 26.
(47) Vid. Rom. I. 20. Ieſai. XL. per tot.
(48) Vid. I. Cor. X. 6. - II. &c.

§. 26.

De rationis vſu.

Rigoroſe loquendo a ſenſibus ratio quam plurimum differt: (49) coarctato igitur rurſus vocabuli ſignificatu, quod par eſt, dicendum, quodnam eius, hoc intuitu in rebus ſacris officium ſit, quisue vſus? loquimur autem etiamnum de ratione, quæ facultas eſt, veritatum nexus perſpiciendi. Rationem in amplectenda fide generatim neceſſariam eſſe, haud, opinor, quisquam negauerit, niſi & bouem cognitionis ſacrorum pietatisque capacem dixerit. Sed quousque eius limites extendantur? definitu arduum eſt.

eſt. Dixi, ad nauſeam forſan vsque, naturalem illam hominis vim in perſpiciendo veritatum nexu, rationem adpellari; ſed num ea facultas veritatum etiam reuelatarum combinationes ſeriesque peruidet? num ſuis ea viribus iſthas connexiones pernoſcere, cognitisque aſſentiri, exque honoratis iiſdem ſuo aſſenſu, nouas elicere hactenus ignotas poteſt? Reſponſio eſt perdifficilis facta non veritatis ipſius, ſed hominum, problema tam facile mirifice intorquentium, culpa & errore. (50) Hæc enim eſt famoſa illa quæſtio de theologia irregeniti, quem vocant, ſeu impii, num diuina aque ſpiritu profecta dici mereatur, nec ne? Maximo agitata inter ipſos Auguſtanæ confeſſionis minus variatæ promachos, animorum motu.

(49) Vid. Cic. offic. L.I. c.II. §.3. ed. Rotth. *inter hominem & beluam* (ſenſibus præditam) *hoc maxime intereſt, quod hæc tantum, quantum ſenſu mouetur, ad id ſolum, quod adeſt, ſe accommodat, paullulum admodum ſentiens præteritum atque futurum: homo autem, quod rationis eſt particeps, per quam conſequentia cernit: cauſſas rerum videt, earundemque progreſſus, & quaſi anteceſſiones non ignorat* &c. Relinquo lectori iudicium, annon hæc rationis deſcriptio cum noſtra penitus conſentiat? Quid enim quæſo eſt, *rerum anteceſſiones & conſequentia cernere*, quam nexus veritatum mentis oculo intueri?

(50) Scripta, quibus diſceptatum fuit, magno numero laudat Pfaffius in introduct. in hiſtor. litterariam notis amplis illuſtrat. P. I. L. II. ad §. X. p. 281. ſeqq. reliqua huc ſpectantia tradit P. II. L. III. ad epilog. p. 444. ſeqq. Prodiit olim Tubingæ diſſert. præſid. I. W. Iægero, quæ inſcribebatur: *Specimen moderat. theolog. laudabilis potius quam vituperabilis in controuerſiis modernis* &c. qua partes litigantes logomachiarum arguuntur.

arguuntur. Sed & emiſſum fuit aliud ſcriptum ſub tit. *Salome Chriſto affinis, hoc eſt, ſynopſis logomachiarum, vt vulgo vocant, pietiſticarum, breuiter recognit. reconciliandis fratrum animis* &c. *deſtinata a Georgio Auguſto Pachomio*, ſub quo Zeltnerum latere docti autumant.

§. 27.

Quaeſtio de theologia impii. Nunquam naturæ vires gratiæ operatio tollit, emendat potius. In ratione autem, quæ veri eſt perſpicientia, duo obſeruari poſſunt; ipſa primo cognoſcendi vis, quæ non eſt rei defectus, ſed res omnino vera. Secundo, cum hac coniungitur virium cognoſcendi conſtans limitatio, certaque ad obiecta determinatio, quorum alia poſt alia procedente tempore menti ſemet ſiſtunt: neque enim noſter animus diuina præditus vi, omnia cognoſcit vno obtutu, nec etiam diſtinctiſſime, quæ ſolius DEI prærogatiua eſt. Hanc limitationem cognoſcendi virium, qua fit, vt huc nec vltra extendatur ratiocinandi facultas, defectum, ſeu cum ſcholaſticis rei priuationem non male adpellaueris. Emendatio omnis verſatur circa ſupplendos defectus: res qua talis bona eſt ſemper; defectus vero eius ſupplemento indiget, ſolummodo quippe malus. (51) Quæ cum ita habeant: luce meridiana clarius eſt, rationem ipſam, quæ vis eſt perſpiciendi rerum nexus, ex pio per fidem non tolli, ſed iam multo ante a natura præſtructam, per gratiam confirmari. *Eſt enim res, non rei defectus.* Non generatur ergo noua ratiocinandi vis: naturalis illa veri perſpicientia extollitur ad ſublimiorem in fidei articulis dignoſcendis vſum.

vſum. Hoc ſenſu vel impius res ſacras cognoſcere, cognitasque diiudicare poteſt. Si non poſſet: noua ei vis ingeneranda, facultasque naturalis prorſus extinguenda foret; quod abſurdum. Quid plura? vis agendi generatim, eoque & ratiocinandi, media eſt inter nudam agendi (ratiocinandi) facultatem ſeu poſſibilitatem, atque inter facultatis exercitium. (52) Parit enim niſum conatumque tendendi a facultate ad exercitium. Exemplo rerum grauium, manu ſuſpenſarum, quæ deorſum tendunt, ſeu arcus tenſi, vim elaſticam exercentis. Atqui dudum oſtenderunt viri celebres, *characterem ſubſtantiarum omnium in quadam agendi patiendique vi poſitum eſſe.* (53) Quodſi igitur naturalis ratiocinandi vis per fidem tollitur: ipſa hominis, ſeu animæ potius ſubſtantia aufertur, noua a ſpiritu ſubſtituta, quod a Flacii Illyrici errore proxime abeſt.

(51) In quo mali natura poſita ſit, ſolidiſſime, niſi me omnia fallunt, ill. Bilfingerus demonſtrauit in tr. de origine mali S. II. §. 242. ſeqq. Nunquam poſitiui, vt cum ſcholaſticis loquar, quiddam malum eſſe poteſt. Semper collocatur in defectu.

(52) Vid. acta eruditorum ad annum 1694. p. 112. vbi ita Leibnitius: *Vis actiua actum quendam ſiue ἐντελέχειαν continet, atque inter facultatem agendi, actionemque ipſam media eſt, conatumque inuoluit, atque per ſe ipſam in operationem fertur.*

(53) Vid. acta erudit. ad annum 1695. p. 145. vbi *agere* Leibnitius inquit, *eſt character ſubſtantiarum.* De rebus cunctis cogitari nihil poteſt præter extenſionem, & agendi patiendique vim. Iam vero, quod extenſio ſubſtantiarum character eſſe non poſſit, probat Leibnitius Recueil ſupra cit. p. 228. in examine principiorum Malebranchii: nil igitur ſupererit, quam vis

 agendi,

agendi patiendiue. Accidentia vero in huius varia limitatione collocata ſunt.

§. 28.

Primus gradus gratiæ.

Quid igitur gratia homini emendando confert? inquis. Dicam id nunc continuo. Occupata eſt in ſupplendo rationis naturalis defectu. Quisnam aut qualis iſte eſt? audi, ſi placet. Defectus eſt abſentia eius, quod præſto eſſe deberet. Deficit igitur ratio, non in eo, quod veritatis naturalis nexum perſpicit, ſed quod ſibi relicta veritatum reuelatarum nexus, imo vero exiſtentiam (ſit venia minus latinæ voci) ignorat. Accedit propterea Dei fauor, nouas iſthas veritates hominibus, nil tale merentibus, per ſacras tabulas declarantis. Quarum ſi nonnullos nexus, ratio ex ſe, adminiculis præſidiisque hermeneuticis inſtructa, perſpicere incipit, initium diuina eius colluſtratio capere dicitur. *Hæc eſt gratia præueniens. Eſt enim ratio colluſtrata nil aliud, quam perſpicientia nexus inter veritates reuelatas.* (54) illuminatio hæc poſſet vocari obiectiua. Attingit enim non ipſam rationem, quæ quippe ſuis hucusque viribus nouarum veritatum nexus intelligit; ſed poſita eſt in noui luminis ortu. Ne dicas quæſo, hominem ratione ſua recte vtentem, ex ſe, plane rerum ſacrarum, ſi proponantur, nihil intelligere: experientia enim tibi reclamat, eorum hominum, qui v. g. ſatis ſentiunt quantumuis impii, quid ſibi velit propoſitio, quod *Soſpitator ſit Deus:* qui plane cognoſcunt nexum huius cum altera: *Si Deus: ergo adorandus &c.* Accedit, quod aut gratia præueniens

ueniens ante meditationem verbi vim ſuam exſerere debeat, aut poſt. Sin illud ſtatuas; ſeiungis more fanaticorum a verbo gratiam ſpiritus: verbum enim hactenus non intellectum, non meditatum, perinde eſt, ac ſi prorſus penes impium non eſſet, ſeparata operante gratia. Sin hoc affirmaueris; profecto ſuis viribus homo recta vtens ratione, verbi decreta intelliget, propoſitionum reuelatarum nexus perſpiciendo: aliter progreſſus oriretur in infinitum.

(54) Vid. ill. Bilfingeri dilucidat. de DEO, anima &c. §. 278. *Si quis ex verbo DEI norit myſteria ſalutis, quam apte & ſapienter omnia ſibi reſpondeant, ad glorificandas DEI perfectiones ordinata: facultatem illam cognoſcendi nexum diuerſarum in œconomia gratiæ partium*, rationem *dicere licebit*, eandemque reuelatione illuminatam.

§. 29.

Secundus gradus.

Ita corrigitur per θεοπνευστίαν primus rationis defectus, vt, quæ hucusque ad ſolas naturales compoſita erat veritates intelligendas, iam ad ſublimiores meditandas reuocetur. Fauoris id diuini, eiusdemque immeriti, documentum eſſe, nemo dubitat. At nunc alius grauior hiatus, amplior rationis, vt ita dicam, lacuna occurrit, per gratiam explenda ſuperiorem. Non deficit in eo ratio noſtra, quod veritatibus natura notis aſſentiatur; peccat in eo, quod propoſitis reuelatis ægerrime præbeat aſſenſum. Duplex hic defectus eſt. Primo ſibi relicta non aſſentitur cœleſti doctrinæ, per ſe quippe eius ignara: poſt, ea ſatis ex verbo Dei expoſita, ægre aut plane non a ſe impetrat, vt ei fidem tribuat. Intelligit quidem

præconis orationem, ſed eam indicat ſtolidam. Huc pertinet oraculum I. Cor. II. 14. το δεχεσθαι enim aſſenſum indicat. (55) Mundi totius Seruatorem profiteri, in crucem ſolenni integræ nationis ſententia actum, ſtultiſſimum arbitratur. I. Cor. I. 20. Sed id non fit, niſi ab hominibus barbaris, ſenſuum ſeruitute ductis, vel ab iis, qui extra eccleſiam conſtituti variis contra religionem noſtram præiudiciis occupantur. Qui in eccleſia vero educantur homines dociles: illi, licet ſint expertes diuini ſpiritus, inſtituto grauiſſimarum, pro veritate chriſtianæ religionis facientium, rationum examine, vltra prouehuntur, poſſuntque ad aſſenſum qualemcunque, doctrinæ ſacræ tribuendum, moueri. Bonus ille per ſe eſt, ſed non ſufficiens. Laudatur aſſenſus, culpatur debilitas. Eſt ergo heic res, eſt rei defectus. Adprobatur altera, compenſatur alter. Superuenit ſpiritus nimirum ſancti gratia, per verbum ſemet exſerens, quæ animum diuino inſtinctu dulcique afflatu percellit, prenſat, vrget, vt firmiſſimum veritati aſſenſum præbeat. *Hoc eſt ſpiritus S. teſtimonium* Rom. VIII. 16. *Hæc gratia nunc in animo operans.* (56)

(55) Vid. Cleric. comment. in N. T. in h. l.

(56) Hiſtoriam gratiæ & prædeſtinationis prolixe exhibuit doctiſſimus Hottinger, in volumine, quod inſcribitur: *fata doctrinæ de gratia & prædeſtinatione.* in 4. Tiguri A. 1727.

§. 30.

Tertius gratiæ gradus.

Triſtis eſt defectuum rationis copia. Plurima complectitur ratio, quæ ad philoſophiam pertinent, & ad iis aſſentiendum inuictis ducitur

argu-

argumentis. Teſtes ſunt, qui matheſi operam nauant, qui diſciplinam moralem certiſſima methodo tradere in animum inducunt. At ſcientia iſthæc ſterilis manet, deſtituta virtutis, quæ illinc naſci deberet, fructu. En defectum nouum! placet ſcientia, (57) diſplicet ſterilitas. Explet ergo iterum, quod deeſt, exoptatiſſima ſupremi Numinis per Seruatorem oblata gratia. Viuam ea præſtat cognitionem, quæ ignaua, minus efficax, imo, phraſi ſcripturæ, mortua erat. *Viuam dico cognitionem eam, quæ motium ſeu incitamentum obtemperandi, moresque & mentem emendandi præbet.* (58) *Hæc eſt gratia inhabitans, operantem ſecuta*, nec ab eadem niſi in eo diſtincta, quod maiores iam in animo radices egerit, quam illa. Maior enim vis eſt, quæ in formanda ad pietatem tota mente verſatur, quam quæ in eliciendo ab intellectu doctrinæ cœleſtis aſſenſu ponitur. *Quo diutius animum* occupat, eo euadit, more plantarum, robuſtior. Multa tum ſentit pius, multa ipſo rerum ſacrarum vſu & in animo & extra eum experitur, quæ ſolo rationis licet perſpicaciſſimæ auxilio vtentii peruia nunquam fuerunt. Huc pertinet I. Cor. II. 9. Non poteſt id non contingere. Attentionem enim rationis, quæ hucusque non niſi naturales animaduerterit veritates, gratia Dei aliorſum, ad ſacra nimirum, ad arcanas Dei vias conuertit. Quemadmodum igitur attentio (59) nil aliud eſt, quam rerum hactenus a mente non obſeruatarum diſtinctio: ita tali vitæ inſtituto plura, imo innumera diſcerni poſſe, quæ antehac neglecta erant, vl- *Quartus.*

tro cognoſcitur. Ecce noui defectus, quo ratio laborat, nouum ſupplementum. Qui S. ſcripturam penitus callent, improbi theologi, norunt in ſacris *plura generalia*, norunt articulorum nexus, oraculorum expoſitiones, dubia aduerſariorum, lites, fata eccleſiæ &c. at *ſpecialiores in ſingulorum piorum animis viciſſitudines*, gratiæ interualla, arcanos Dei receſſus, ignorant, nec ſcire ob infinitam varietatem poſſunt. Superat igitur vel viliſſimus homo probus impium theologum doctiſſimum, & ab eo etiam ſuperatur, in ſuo quisque genere. *Hanc vero experientiam ſpiritualem*, hanc forſan quoque illuminationem internam adpellarunt Speneriani, quam recte vel eruditiſſimis theologis nondum emendatis hoc ſenſu denegarunt. Non iniqua igitur forſan eſt eorum ſuſpicio, qui plurimum heic logomachiæ interceſſiſſe autumarunt: namque eorum aduerſarii de ea locuti ſunt colluſtratione mentis, quam §. 28. expoſui, quam vere ſpiritualem ſenſu indicato vocare, haud quidquam obſtat.

(57) Inepti ſunt, qui ſcientiam pietate caſſam, quanta quanta eſt, carpunt. Non cognitio damnanda, ſed ſterilitas. Ea eſt donum Dei per ſe præſtans, hæc autem eſt vituperandus defectus. Abuſus theologiæ myſticæ h. l. notandus venit. Amorem illi commendant, damnant cognitionem. vid. Rom. X. 2.

(58) Definitio hæc eſt Wolfii, me iudice, genuina & fœcunda. vid. metaph. p. 133. Moral. §. 169. *Diejenige Erkenntniß wird lebendig genennet, welche einen Beweggrund des Wollens abgiebet, das gute zu thun, das böſe zu laſſen. Hingegen die iſt todt, welche keinen ſolchen abgiebet.*

(59) Vid. Metaph. Wolfii. §. 268. *Wir finden bey der Seele ein Vermögen, ſo wohl bey ihren Empfindungen als*

Ein-

Einbildungen, ſich auf eines unter ihnen dergeſtalt zu richten, daß wir uns deſſen mehr als des übrigen bewußt ſind, welches wir Aufmerkſamkeit nennen. Collat. cum §. 729. metaph. eiusdem.

§. 31.

Ita quatuor, eoſdemque præcipuos, rationis defectus indicauimus, ſubiunctis totidem gratiæ eos ſupplentis, gradibus. Prima lacuna eſt, quod ratio veritates ſolum naturales perſpiciat, reuelatarum contra ignariſſima ſit. Coit hæc fiſſura per verbi præconium. Secundus hiatus eſt, quod iis expoſitis, ægre aſſentiatur, aut ſaltem non firmo animi motu. Compenſatur iſte, per ſpiritus S. teſtimonium, has veritates obſignantis. Tertius defectus eſt, quod pauciſſimæ veritates, quas ratio perſpectas habet, efficaces ſint, ſuppletur vero per gratiam excitantem. Quartum, quod rationi ſibi relictæ deeſt, in eo ponitur, quod non ſolum haud ſe extendat ad veritates reuelatas generatim cognoſcendas, ſed, quod grauius eſt, multo minus ſpecialiores Dei operationes in animo ſingulorum norit. Occurritur huic nævo per experientiam, quam ſpiritualem vocant. (60) *Nunquid hæc ad gratiæ laudes efferendas non ſufficiunt?* Ratio igitur, quod his ita diſputatis patet, quatenus aliquod Dei donum eſt, vſum in theologia omnino præſtat, nexum veritatum (omnis generis) detegendo, ratiocinando, confutando errores, applicando doctrinas ad ſingulares caſus &c. Quatenus autem hominum culpa imminutum Dei donum eſt, gratiæ eget medicina. Parum cauti propterea ſunt, quotquot vocibus vagis, nil determinati ſonantibus, pro-

Anacephalæoſis.

lixo affectu, zelo inconſulto, magna orationis facundia, verborumque flumine contra rationem declamant; aut enim reuera cum his noſtris meditatis facerent, ſi diſtinctius animi ſenſa exponere quirent; aut in fanaticorum caſtra palam tranſierunt.

(60) De qua legeſis D. Pfaffii diſſertationem eruditam de guſtu ſpirituali. Adde Philipp. I. 9.

§. 32.

Simile. Poſſunt hæc pro inſtituto ſufficere. Dabo tamen, illuſtrandæ ſententiæ cauſſa, & in tironum gratiam ſimile, quod ſequitur. Stephani lapidibus obruti oculos quis facultatum naturalium titulo vocandos neget? legimus vero eum in extremo mortis (61) periculo conſtitutum vidiſſe ſtantem in cœlo, claudentem patris dextram Chriſtum. An quæſo, vt naturales oculi Chriſtum cernerent cœleſti gloria veſtitum aliud quiddam præter ſingularem Dei operationem, nouique obiecti præſentiam neceſſarium fuit? num oculi naturales eruti? minime vero, ſed eleuati ad ſublimem illum vſum. Atqui par eſt rationis in rebus fidei conditio. Nil amplius requiritur, quam nouarum veritatum doctrina, quam facultatis, iuſto per ſe debilioris, emendatio, quam denique perpetua ad augendam ſcientiam faciens exercitatio. Exiſtimo, quæ hactenus diſputata ſunt, lucem, præfiſcini! intricatiſſimis de gratia litibus, nullo non tempore omnium ſeculorum doctores exercitantibus, affundere poſſe. Arbitror, latere in his paginis filum quoddam Ariadnæum, cuius ductu ex conturbante perplexarum inter Speneri aſſeclas

aliosque

aliosque ortarum contentionum labyrintho exire liceat. Fœcunditatem oſtenderem, adque multas generatim hæc dicta lites adplicarem, niſi aliorſum ſpectaret diſputationis conſilium.

(61) Actor. VII. verſibus vltimis. Singularem de dextra Dei opinionem Clericus, non explorate quidem, tradit in notis ad N. T. Hammond. P. I. p. 271. ad Marc. XVI. 19. *Itaque forte*, inquit, (*nihil enim adfirmo*) *voce* Deus *intelligere poſſemus lucem inacceſſam omnibus, præterquam Chriſto, quæ ſymbolum eſt diuinæ præſentiæ, & ad cuius dextram partem ſedeat is, quem regem cœli & terræ conſtituit Pater. Aliud nihil videre potuiſſe videtur Stephanus, cum* ειδε δοξαν Θεȣ και Ιησȣν εςωτα εκ δεξιων τȣ Θεȣ, *vidit gloriam Dei & Ieſum ſtantem ad dextram Dei*, h. e. *gloriæ ſeu lucis inacceſſæ. Deum enim proprie dictum ſine dubio non vidit, & durum eſt dicere Ieſum ad dextram Dei, pro ſumma gloria fruentem &c.*

§. 33.

De ratione obiectiue ſumta.

Attigit diſcurſus, quem hucusque continuaui, rationem in homine ſpectatam, quæ facultas eſt. Nunc ordo poſtulat, vt nonnulla dicamus de ratione, quæ denotat veritatum connexiones, homini obuerſantes. Vbi eſt connexio, vbi ſeries rerum: ibi aliud primum, aliud ſecundum, aliud denique vltimum eſt. *Quod in ſerie veritatum primum eſt, ex quo cetera ducuntur, adpellatur principium.* De rationis igitur hoc modo ſumtæ principiis nunc diſpiciendum, *an & quousque ea in ſacris adhibere conueniat?*

§. 34.

Diſtinctio principiorum rationis.

Rationis principia, imo vero doctrinæ omnes in duos ramos abeunt. Sunt enim vel veritates neceſſariæ, vel mutabiles. Neceſſarias adpella-

mus, (62) *quarum oppoſitum inuoluit contradictionem.* Mutabiles vero dicimus, *quarum oppoſitum non exhibet contradictionem.* Prioris generis doctrinæ ſunt in algebra, geometria, arithmetica, logica, metaphyſica, dicere & auſim, in diſciplina matheſeos puræ qualibet. Poſterioris ordinis veritates in phyſica, in genere morum aliisque artibus inuenire licet. Hæ omnes nituntur principio ſufficientis rationis; id iubet eligere excellentiſſimum quodque. Contra priores axiomate contradictionis fulciuntur, quod brutam neceſſitatem eandemque abſolutam parit numeris omnibus. Vt triangulum rectum duos habeat angulos æquales duobus rectis, ita verum eſt, vt contrarium exhibeat contradictionem. At alia eſt legum motus conditio: neque enim illæ ita ſunt a Deo ſtabilitæ, vt vel tantilla illarum mutatio contradictionem inuoluiſſet, vbi ita fuiſſet Creatori viſum. Minime vero! Eſt hoc multo præſtantiſſimum Leibnitii ευρημα, quo vel ſolo Spinozæ error penitus profligari poteſt. (63)

(62) Ita recte deſcribit veritates Leibnitius neceſſarias in diſcurſu theod. præmiſſ. §. 2. & 22. ait: *Cauendum omnino eſſe, ne in defendendis myſteriis veritates neceſſarias deſeramus, ne veritatis hoſtes occaſionem arripiant omnibus ſacris illudendi.* Scilicet qui veritatem neceſſariam deſerit, eius oppoſitum, id eſt, contradictionem concedit, profiteturque cœleſtem doctrinam, quantumuis contradictioni obnoxiam, amplectandam eſſe.

(63) Recueil de diverſes pieces par Mr. Leibniz. &c. t. II. p. 133. *Il eſt vrai que je n'entrai dans le plus profondes qu'apres avoir converſé avec Mr. Huygens à Paris. Mais quand je cherchai ſa derniere raiſon du mecaniſme & des loix memes du mouvement; Je fus tout ſurpris*

ſurpris de voir qu'il etoit impoſſible de les trouver dans les mathematiques, & qu'il falloit retourner à metaphyſique. Nempe veræ motus leges ſupponunt in corpore vim aliquam, quæ ex ipſa materiæ, vtpote paſſiuæ, conſideratione non reſultat, quæ nec in extenſione, nec in impenetrabilitate materiæ fundatur, & cuius originem in conceptibus corporum geometricis, in trina dimenſione, ſitu, ſtructura &c. nequicquam detegas. Verba ſunt non mea, ſed dilucid. §. 169.

§. 35.

Quænam in theol. adhibere liceat?

Prima nunc quæſtione diſceptatur, num vtriusque an alterutrius, an neutrius generis veritates philoſophicas in theologia adplicare liceat? Reſpondemus cum theologis, quorum in hac doctrina eruditio comprobata eſt: nunquam (64) é theologia aut poſſe aut debere neceſſarias rationis veritates arceri. In promtu eſt argumentum. Quæ nec DEVS mutare poteſt, ea ipſe rata habet, imo habere, niſi ſemet abnegauerit, debet. Atqui veritates neceſſarias mutabiles non eſſe docuimus: non eſt ergo hæſitandum, circa id, quod conſequitur. Ipſe DEI ſpiritus ad principium contradictionis prouocat Rom. XI. 6. Adprobato igitur fundamento, quicquid eidem iure ſuperſtruitur, adprobaſſe cenſendus eſt. Hinc ſua matheſi in theologia conſtans, & perpetua exiſtimatio. Multiplicatus enim v. g. duodenarius numerus 144. in ſcripturis æque conflare dicitur ac alibi in arithmetica. vid. Apoc. VII. 4 - 8. Præcipuum logices, idque imum, fundamentum hac continetur regula: (65) Quodſi A. reſpondeat B. & C. reſpondeat eidem B. conſequitur neceſſario, vt etiam A. reſpondeat C. atqui ea nititur Seruator, contra Iudæos diſputans Io. VIII. 47. Inſenſatus ſit

gna-

gnauiter, quiſquis de innumeris ſimilibus ceteris idem non ſentiat.

(64) Theologi v. g. Muſæus in tr. de vſu principiorum rationis, diſtinguunt inter principia formalia & materialia. Illa in ſacris admittenda eſſe rectiſſime contendunt. Hæc autem nulla alia lege adſciſcenda docent, quam vbi eorum neaeſſitas explorata eſt.

(65) Vid. diſcurſus Leibnitii theod. præmiſſ. §. 22.

§. 36.

Num fides his principiis contraria queat eſſe?

Faciles in eo omnes forſan experiar. Interim de iiſdem neceſſariis veritatibus porro diſquiritur: num eis contraria reuelatio docere queat? num ad fidem reuelationi tribuendam ſimus obſtricti, ſi manifeſtiſſimis his doctrinis palam aduerſetur? Neutiquam ſane! id enim intereſt maxime inter genuinam ſpuriamque reuelationem, quod altera abſurdorum alienorumque a ratione dogmatum coargui poſſit: altera non item. Quod ni conceſſeris: paululum admodum ipſa Muhamedanorum fides a chriſtianorum diſciplina differet, aut prorſus nihil. (66) Contra de veritatibus, quæ mutationi obnoxiæ, (67) ſeu, vt accuratius loquar, contingentibus, longe aliter ſtatuendum. Etiamſi enim ſæpe & ad illas confirmatio DEI pertineat in ſcripturæ tabulis; ſic enim ſtellarum motus, DEI ipſius calculo, adprobatus eſt, Ies. 40. tamen DEO nihil obſtitit, quo minus legem iſthanc, a ſuo pendentem arbitrio, ſuſpenderet, & ſiue ſolem (68) ſiue terram iuberet quieſcere.

Num contingentibus aduerſa queat eſſe?

(66) Vid. eund. citato tract. §. 29. *Hic eſt*, inquit, *ſcopus eorum, qui veritatem chriſtianæ religionis publice propugnarunt. v. g. Aug. Steuchi, Mornæi, Grotii. Oportet enim melioribus noſtra ſacra characteribus diſtingui, quam Turcarum ethnicorumque*; aliter Zoroaſter

ſter quiſpiam, aut Brama &c. tantundem fidei mereret, ac Moſes, vel Seruator mundi.

(67) Loquimur de veritatibus rerum exſiſtentium finitarum. Eſſentiam enim ſi ſpectes, veritas omnis neceſſaria eſt.

(68) Fateor enim lubens, me lecto Zimmermanni tract. de ſcriptura Copernizante inductum fuiſſe, vt terram moueri crederem. In qua ſententia confirmatus fui, poſtquam matheſeos quodam guſtu imbuebar.

§. 37.

Conueniunt heic plerique in veritate generali; at in adplicatione eiuſdem ad ſingulares caſus, dici vix poteſt, quantum aperiatur ſententiæ biuium. Sunt enim, qui veritatum neceſſariarum foro adſcribunt doctrinas, quas alii (69) contingentium claſſi adiudicandas putant & viciſſim. Tum difficultas haud exigua oritur, quo pacto alteræ ab alteris diſtinguendæ ſint. Si fieri poteſt, vt corpus immenſa & extraordinaria DEI potentia omnibus locis ſiſtatur præſens; non recedendum eſt a littera verborumque ſtricto ſignificatu, queis ſacrum epulum Matth. XXVI. I. Cor. X. & XI. deſcribitur. Sin autem per naturam id fieri nequit, ſi contradictionem (70) id inuoluit, corpus exſiſtere multis aut omnibus præſens locis: a littera recedendum, quicquid ea preſſius accepta aut intellecta videatur innuere. Sed quis hic litem decidet? accuratius philoſophiæ ſtudium, quod vulgo ſpernitur, (71) quo ſolo argumento, ſi ab aliis omnibus diſcederemus, eius in theologia neceſſitas comprobatur. Atqui infra diſtinctius, vti ſpero, exploratum dabimus, corporis præſentiam pluribus omnibusue locis, ἀσύςατον non eſſe. *Oſtenditur difficultas.*

(69) Idem

(69) Idem obſeruauit Leibnitius in diſcurſu theod. præmiſſ. §. 20. 21.

(70) Huc pertinet diſputatio cancell. Tub. D. Pfaffii: *Num contradictoria proprie loquendo poſſint credi?* qua traduntur egregia. Nec non D. Dan. Maichelii examen diſſertationis Turretinianæ, de argumento fere eodem.

(71) Vid. iudicium theol. facultat. Halenſis de philoſophiæ ſtudio, præmiſſum *der beſcheidenen Entdeckung der ſchädlichen Wolfianiſchen Philoſophie.*

§. 38.

Quo reſpectu principia rationis adhibeantur?

Peruenio interim ad aliam quæſtionem, qua, quo reſpectu veritates philoſophicæ in theologia adhibeantur? examinatum eſt. Num adplicentur, qua indifferentes, an qua natura notæ, an qua per ſpiritus auctoritatem ex obliquo comprobatæ? Primum Muſæus (72) & Pfaffius, prof. olim Tub. Poſtremum Klemmius, eiusdem acad. doctor, tuetur. (73) Adoptamus hanc ſententiam neglecta priori. Non difficile enim eſt, ſolutis huius ſententiæ ratiociniis meliora ſubſtituere. *Doctores*, inquiunt, *in theologia per omnes ætates rationis axiomatibus recte vſi ſunt: ergo etiamnum ea adhibere eo conſilio licebit.* Sed ſciendum eſt, adhibitas a doctoribus rationis doctrinas, non quia a ratione proficiſcuntur, ſed quoniam adcurato examine inſtituto comprobatas eaſdem in ſcriptura animaduerterunt. Vrgent: *Nil derogatur concluſioni theologicæ, etiamſi in maiori propoſitione ſyllogiſmi rationis axioma vniuerſale adhibeatur: namque canon eiuſmodi indifferens determinatur per minorem propos. theologicam.* Reſpondeo: plurimum omnino concluſioni theologicæ detractum iri, ſi ab enunciatione

ciatione philoſophica penderet; ratio enim, quare prædicatum concluſionis ſubiecto adaptatur, a maiore prop. petitur: cum in minore duntaxat indicetur, contineri ſubiectum concluſionis ſubiecto maioris. Pergunt: *nulla omnino rationis axiomata in argumentis ſacris adplicantur, niſi quorum oppoſitum contradictionem inuoluit: certiſſima igitur concluſionis veritas, ſtat velut Marpeſia cautes.* ℞. Certa tum quidem concluſio eſt, at auctoritate DEI non nixa, id eſt, haudquaquam theologica. Ratio enim concluſionis maiore continetur, illiusque conditio reſpondet naturæ huius. Cetera ratiocinia Muſæi non allegabo, ex his reſponſionibus iudicanda.

(72) Vid. Muſæus de vſu principiorum rationis p. 453.
(73) Pfaffius in ſupplem. Thummii p. 585. ait: *in illo trito ſyllogiſmo: Gignens & genitus realiter differunt: atqui Pater & Filius in diuin. differunt, vt gignens & genitus. E. realiter*, majorem non eſſe philoſophicam, ſed indifferentem. Me iudice vero theologica eſt, auctoritate DEI ex obliquo comprobata. Non poteſt enim reuelationis auctoritas non habere rata philoſophiæ neceſſaria axiomata.

§. 39.

Præſidium cauſſæ noſtræ, *quod videlicet axiomata rationis, vt auctoritate DEI adprobata, in argumentis ſacris adplicari poſſint*, ex eo quæritur: Maioris vniuerſali natura nititur concluſio: minor duntaxat monet, ſubiectum concluſionis comprehendi ſubiecto maioris. Iam aut maior propoſitio concluſionem probat, tanquam per naturam nota, aut tanquam ratihabita auctoritate DEI. Sin illud adfirmaueris: fundamentum fidei, quæ concluſioni tribuitur, naturale *Argumenta noſtra.*

erit.

erit. Sin hoc conceſſeris: in caſtra tranſiiſti noſtra, quod non ſine grati ſignificatione animi agnoſcimus. Plura non addo, poſſunt de ceteris ipſi ſcriptores, quos allegabam, vocari in conſilium.

§. 40.

De fundamento certitudinis inter rationem & reuelationem.

Incido nunc iuſto ordine in grauioris multo contentionis mentionem. *Quodnam reuelationis ſit fundamentum?* Lockius certitudinem rationis (74) reuelationi anteponit. Poiret rationis certitudinem plane ad res diuinas explorandas haud quidquam facere docet. (75) Proteſtantes ceteri plerique media incedunt via, nec firmitatem rationis fidei anteponentes, nec vero etiam affirmantes, quod ratio prorſus nihil ad ſacra inueſtiganda faciat. (76) Vanum eſt Lockii ratiocinium. (Mittam in compendium prolixius dicta a viro celeberrimo) *Cognitio, qua reuelationem genuinam eſſe, exploratum habetur, aut oritur a ratione, aut ab alia eademque noua reuelatione. Sin hoc eueniat: dabitur progreſſus in infinitum, redeunte identidem de noua iſthac reuelatione argumento eodem. Sin primum placuerit: reuelationis firmitas in rationem reſoluitur.* Quod auctor docet. R. miſcentur ſeparanda. Differt a fundamento auctoritatis diuinæ, ex reuelatione elucentis, agnitio eius, qua ratio percellitur. Agnitio, quod hæc auctoritas diuina ſit, rationis eſt; fundamentum autem auctoritatis, ob quod agnoſcitur, pertinet ad reuelationem. Velim ſimile, ſi placet, audias. (77) Fac ſenatorum collegium, præſide extincto priore, nouo animari,

animari, iuſſu principis, antiſtite. Quis neget, huius eſſe, oſtentare ſenatorum collegio pro facienda fide litteras, quas vocant, *credentiales?* ſed num ſenatores gloriari propterea poſſunt, antiſtitis auctoritatem ſub ipſorum iudicio niti? Minime vero! atqui eadem ſacrarum litterarum conditio eſt. Præſident illæ rationi, qua ſuperiores multo exſiſtunt. Vice *credentialium* litterarum characteribus certis opus eſt, quibus ratio mota agnoſcere ſublimiorem illam auctoritatem poſſit. Quis autem inde iudicet, auctoritatem reuelationis niti ratione? quis metuat propterea proceſſum per infinita? quis denique Lockii argutiis commoueatur?

(74) Vid. Poiret tract. *Ratio & fides collatæ,* cui integer Lockii diſcurſus præmiſſus eſt. Verba auctoris hæc ſunt: *Quoniam multo magis certum eſt, rectam rationem eſſe infallibilem, quam particularem eius vſum circa reuelationem, quem diuina fides præſupponit, eſſe rectum; aperte ſequitur, certitudinem rectæ rationis præſtare certitudini, qua diuina gaudet fides.* Aut pronuntiandum eſt, ipſorum cœlitum de gloria æterna certitudinem eorum ratione niti adhuc firmiore, quod abſurdum; aut fatendum, conuictionem de rebus ſacris in hac vita ortam, quod teſtimonio Spiritus fulcitur, primitiarum nomine inſignito Rom. VIII. absque rationis adminiculo perſiſtere.

(75) Reſpondet ad ratiocinium Lockii Poiret cit. tract. p. 173. h. m. *Rectam ſupponere rationem in homine penitus corrupto, æque ſibi conſtat ac morbidus ſanus, recta obliquitas, lignum ferreum. Hoc ergo ens rationis ſecundum auctorem iam ſuperat, diuinam fidem & veram falſamque diſcernet reuelationem? Tam egregium auctor poſuit theoſophiæ fundamentum: eheu! in quæ incidimus tempora!* Hicce dum vitat vitia, in contraria currit. Negat rationis certitudinem prorſus. Refutatus eſt a Iægero *in iudicio Poireti de Lockii ſententia.*

(76) Inter innumeros vid. Buddeus in theolog. dogmat. p. 202. §. 33. not.* *Id vero dum negamus, non omnem prorſus rationis vſum negamus aut reiicimus, vt ex hactenus dictis patet; quod & copioſius B. Io. Muſæus noſter oſtendit de vſu princip. rationis &c.* Campegius Vitringa in diſſertatione de philoſophia Græcorum, vitio affectuum corrupta L. III. C. 12. p. 633. ſeqq. de vſu rationis ſequentia diſſerit, in compendium mittenda: *Paulus pronuntiat, gentibus euangelii doctrinam ſtultitiam fuiſſe, I. Cor. I. 23. iam alterutrum ſtatuendum eſt: vel quod euangelium repugnet ſanæ rationi, h. e. rectis & genuinis rationis principiis, vel quod philoſophorum perceptiones de doctrina religionis ſecundum ſanam rationem formatæ non fuerint. Prius dici nequit. Eſt enim φανερωσις της αληθειας Rom. I. Ergo poſterius affirmandum.* Vid. Hermanni Witſii diſſertat. de vſu & abuſu rationis, quæ eſt 17. in P. II. miſcellaneorum eius ſacrorum. Auguſtinus, *abſit,* inquit, epiſt. ad Conſentium, quæ eſt 222. *vt hoc in nobis DEVS oderit, in quo reliquis animantibus excellentiores nos creauit.* Addantur Huetii quæſtion. Alnet. de concordia rationis & fidei L. I. Cap. 4. & 5.

(77) Simile apud Leibnitium occurrit in diſc. theod. præmiſſ. §. 29.

§. 41.

Confirmantur dicta.

Primo enim diuina ſacrarum litterarum (78) auctoritas characteribus quibuſdam, totidem velut radiis, animos hominum ferit, percellitque, vt recte aduertentes non poſſint non θειον τι agnoſcere. Poſt, fracta h. m. tanquam glacie, percul- ſos tot veritatis criteriis Spiritus S. prenſat, mouet ad aſſentiendum vehementi niſu, obſignat. Quo facto reuelationis certitudo, non amplius a ratione, quin neque a prima eius agnitione pendet, ſed ab operatione ſpiritus, mentes in veritate confirmantis I. Io. V. 6. Simile quid legitur Io. IV. 42. Nuntiauerat Samaritana vxor ciuibus ſuis,

præſto

præſto eſſe, qui Meſſiæ virtutibus characteribusque ornatus videatur ℣. 29. Aduolant tum incolæ, fit ad Chriſtum hominum confluxus, cernunt portenta, audiunt doctrinam commoti vehementer, exſequente munus per verbum Spiritu S. tum ingenue profitentur: *Non tam poſthac nuntio tuo ducti, quam ipſo vſu confirmati fidem hiſce tribuimus.* Liceat cum vxore rationem rectam contendere, officio fungentem ſuo, characteresque reuelationis obſeruantem, agnoſcentem. Quodſi ea tum inducantur mortales, vt ad Chriſtum veniant, id eſt, locum reuelationi vlteriorem cedant, ſuperueniet Spiritus operatio obſignaturi, quæ illuminata ratio incoata reliquit.

(78) Cedro dignum Hunnii tractatum *de maieſtate ſacræ ſcripturæ*, non poſſum, quin hic laudem.

§. 42.

At alia ſedet Poireto mens: rectam ipſe rationem negare videtur, (79) nihilque prorſus ab ea vtilitatis in theologiam redundare contendit. Id vero ſupra confutatum eſt, vt plura dicere nil amplius attineat. Interim non diffiteor, aut minus conſentanea Poiretum docere, aut Lockium paſſim male intellectum, perperam refutaſſe. Ita enim ille: (80) *At rationem ſolam, ſi reuelatio facta non fuiſſet, has veritates euangelicas reperturam fuiſſe, id quidem probandum ſupereſt, &c.* Valde dubito, an ea vnquam fuerit Lockii ſententia: de fundamento certitudinis diſputat ille, *num in ratione quærendum?* haud vero affirmat, rationem veritates euangelicas inuenire potuiſſe. Sed tranſeant iſthæc, cum Lockii cauſſam non per- *Poireti mens.*

 oran-

orandam ſuſcipiamus, interno quippe ſpiritus ſenſu edocti, quid inter animi firmitatem a ratione, & a DEO profectam interſit? (81)

(79) L. c. p. 173.

(80) Vid. citat. tractat. p. 174. §. 432.

(81) Dubium non contemnendum doctrinæ de teſtimonio Spiritus S. obuertit Limborch. theolog. chriſtian. L. I. C. 4. §. 17. *Nos agnoſcimus*, inquit, *Spiritus S. gratiam argumentis, quibus ſcript. S. diuinitas probatur, coniungi, vt eorum vis roboretur &c. Non tamen credimus teſtimonium Spiritus S. vt internum teſtimonium, peculiare ac diſtinctum ab argumentis externis, ac vi ſua peculiari agens, neceſſarium eſſe, vt homo infidelis de ſcripturæ diuinitate conuincatur. Quia Spiritus confirmans non datur, niſi iam credentibus Io. VII. 38. c. XIV. 17. &c. (2) Eſſe talem Spiritum nemo ſcire poteſt, niſi ex ſcriptura, & Spiritus ſuggeſtio etiam ad ſcripturam tanquam lydium lapidem exploranda eſt - - quin ſic committitur circulus. Si enim quærantur, vnde cognoſcant, ſcripturam eſſe diuinam: reſpondent ex teſtimonio Spiritus. Si vrgentur, vnde ſciant, teſtimonium illud eſſe Spiritus, regerunt ex ſcriptura.* Poſſet hæc argumentandi ratio compenſari ſimili ratiocinio, quod ſine dubio, vel ipſis aduerſariis fatentibus, fraude caret, ſi quæratur: *vnde veritas cuiusdam vaticinii dignoſcenda?* recte reſpondemus: *Ex euentu.* Sin vrgeas, vnde ſciam, *hanc veram eſſe vaticinii impletionem?* te non inuito, dicere licet, ex conſideratione vaticinii. Sed profundius rimabimur argumenti oppoſiti vim. Eſt Spiritus S. teſtimonium a verbo diſtinctum quidem, ſed non diuiſum aut ſeparatum. Limborchius, qui opinionem de teſtimonio Spiritus S. *peculiari vi agente*, confutat, fanaticos ferit, non proteſtantes theologos. Secundo hiſcit & fatiſcit conſequentia, non recte arguitur: *teſtimonium Spiritus ſancti non indulgetur niſi iam credentibus: ergo ſuperuacuum eſt.* Ipſe enim Limborch fatetur ad argumenta ſcripturæ cognita, adprobata, accedere robur maius a DEI gratia profectum. Poſt miſcentur ſeparanda. *Alius eſt actus credendi directus, alius reflexus.* Conceditur Spiritus teſtimonium iis, qui fidem conceperunt *actu directo*, vt eandem

eandem etiam perſentiſcant *actu reflexo*, non igitur eſt ſuperuacuum. Quid vero de illo dilemmate habendum? *Cornu gerit illud - - caueto.* At ſalua res eſt. Seiunge, vbi volupe fuerit, circulum a regreſſu demonſtratiuo. Ne verba tantum dare, & fumos vendere videar, ibo in rem præſentem. Methodus pontificiorum, *ab auctoritate pontificis ſcripturam, & viciſſim ex ſcriptura illam probantium, circulus eſt vitioſus.* Noſtra arguendi ratio regreſſus demonſtratiuus. Regreſſus demonſtratiuus ratiocinatur ab effectu ad cauſſam, a cauſſa ad effectum, pro conditione aduerſariorum, alterum ſiue alteram concedentium. Vbi nexus cauſſæ & effectus exulat: ibi hæc methodus degenerat in circulum vitioſum. En facti ſpecimen!

Regreſſus demonſtratiuus.		Circulus vitioſus.
Cauſſa Spiritus in verbo operans. *Effectus* teſtimonium de ſacris licet h. l. deſcenſus contra eum, qui de ſacrorum veritate ambigit, cauſſam vero, (operantem Spiritum) concedit, imo ſentire poteſt, vbi moneatur.	*Effectus* teſtimonium Spiritus. *Cauſſa* Spiritus per verbum operans. licet h. l. adſcenſus contra eum, qui de Spiritus operatione dubitat, i. e. cauſſa originem ſcripturæ cœleſtem concedit, i. e. effectum.	*Suppoſititia cauſſa* Scripturæ auctoritas. *Suppoſititius effectus.* pontificis auctoritas: neque enim illa ſtabilit hanc. Atqui adſcenſum poſtulant contra proteſtantes, qui principium inficiantur. Iidemque deſcendunt apud ſuos, qui ſcripturam pontifici poſtponunt. Vitium igitur in methodo ineſt.

Sic oculis ſubiici poteſt vtriusque methodi diſcrimen. Obſeruemus interim ſequentia. Fieri aliquando ſolet, vt ſcrupulis de S. litterarum veritate vexetur tentatus, motus vero & inſtinctus DEI in animo ſentiat, aut ſentire, attentione adhibita, poſſit. Tum recte ad motus hoſce prouocatur ſine principii petitione. Contingere vero & ſolet, vt, qui de diuini verbi auctoritate certiſſimus eſt, de inhabitantis præſentia Spiritus anceps exiſtat, tum illa peropportune poteſt ad probandam hanc allegari. Nunquam autem deſcenſus adſcenſusue fieri debet, niſi contra eum, qui adſcendendi aut deſcendendi initium comprobat.

§. 43.

Soluitur obiectio.

Cardo eorum, quæ hactenus diſputatis obuerti poſſunt, in eo agitatur: (82) *Licet*, inquiunt, *ratio ſe intra ſphæram continens &, quæ reuelationis ſunt, agnoſcens, non pugnet contra fidei myſteria: tamen quando ea non ſe continet intra ſuam ſphæram, ſed iudicium ſibi ſumit de illis, quæ ſunt meræ reuelationis, ac puræ fidei, ac de illis pronuntiare cupit, ex ſuis naturalibus principiis, non ex verbo præſcripto; tunc ex accidenti fit, vt myſteria fidei ſint contra rationem, videlicet temere & præpoſtere ea oppugnantem.* Forſan, qui hæc regerit, re penitius examinata, non diſſentit a nobis. Idem enim ille, (83) ſoluto aduerſarii ratiocinio, *quod lumen lumini non poſſit eſſe contrarium, vnum venerantia auctorem ambo*, declarat, *verum id eſt de ratione in naturalibus & ciuilibus, adeoque illis, ad quæ humana ratio ex principiis naturalibus aſſurgere poteſt; item de ratione quatenus NB. per S. ſcripturam illuminata lucem & ductum verbi ſequitur; ſed de ratione, ex ſuis principiis nouos fidei articulos excogitante, vel fidei articulos, in ſcriptura expoſitos, oppugnante, concedi non poteſt.* Ita noſter eſt, quem ex aduerſo militare putauimus. Si ratio noua credendi dogmata pro piaculis obtrudit; ſin antiqua DEI auctoritate nixa oppugnat: reuera non eſt ratio, ſed eius ſpeciem duntaxat mentitur. Ratio enim eſt *veritatum nexus.* Cohærent omnes veritates, ſi non in finito, in immenſo certe tamen DEI intellectu. Quicquid ergo veri-

veritatibus alteris, ſiue philoſophicis, ſiue theologicis, aduerſatur, id cum eis haudquaquam connectitur, i. e. iſtud rationis nomine adpellari nequit, ex data definitione. Ceterum id in rem noſtram eſt, quod eodem auctore, ratio tum demum per ſcripturam colluſtrata dicitur, vbi ductum fidei ſequitur. Si quid enim iudico, id conſentaneum noſtris eſt doctrinis, queis *perſpicientiam nexus veritatum reuelatarum vocitauimus rationem colluſtratam.* Profiteor etiam ingenue, me abhorrere a Bellarmini methodo, qui *iam dari perfectionis conſilia ex ratione probat,* (84) *iam purgatorium,* (85) *iam tranſubſtantiationem,* (86) *iam ſatisfactiones humanas,*(87) nec facere cum Gregorio di Valentia, qui rationis dictamen DEI cultum recte præſcribere poſſe affirmat. (88)

(82) Vid. Gerh. confeſſio cathol. p. 283. cuius hæc ſunt verba.
(83) Gerhard confeſſ. cathol. l. c.
(84) Bellarmin. L. II. de monach. c. 12.
(85) Idem L. I. de purgatorio c. 11.
(86) Idem L. III. de euchariſt. c. 22.
(87) Idem L. IV. de pœnit. c. 5.
(88) Gregorius di Valent. L. I. de miſſ. ſacrif. c. 4.

Diſcurſus præliminaris.

CAPVT III.

De augusta gratiæ & naturæ differentia.

§. 44.

Introitus ad doctrinam de natura & gratia.

FVimus hucusque in eo, vt non obſtante grandi interuallo, quod a reuelatione rationem

ſubmouet, vſum huius exponeremus in illa: pertinebat iſthæc diſputatio ad vtriusque diſciplinæ theoriam. Nunc de gratiæ & naturæ in animo motibus (ſi quidem motus dicendi ſunt) ſermo inſtituetur, quod ad pietatis praxin pertinet, adque eius ſtudium, ſapienter diſcernendum, peropportune facit. Doctrina eſt, ſi quæquam, multo præſtantiſſima, in qua excolenda paſſim theologi verſabantur. (89) Per naturam cum Buddeo (90) intelligimus *complexum omnium facultatum, propenſionum &c. a natiuitate generatarum* (matureſcenteque iudicio & ætate auctarum) *qua mentem, qua corpus, non excluſis cauſſis, ex quibus iſtæ facultates, in quantum moralitatem recipiunt, oriuntur.* *Gratia* vocatur, *quidquid extraordinaria DEI operatione homini adiungitur, ad præſtandum DEO gratum cultum, formandamque pietatem.* (91) Ceteras vocabuli ſignificationes conſulto omittimus. Ex his definitionibus ſponte intelligitur, inter vtriusque originis vires plurimum intereſſe. Cum vero *haud quiddam ab altero diſcrepet reapſe, quod eidem ex parte omni ſimile ſit, nullosque exhibeat characteres, quibus ab eo diſcerni poſſit:* (92) perſpicuum eſt, ob ſummam rei grauitatem certa ſuppetere debere κριτήρια, quibus alterarum virium operationes, diſtinguantur ab alteris. Hæc igitur inueſtiganda ſunt.

(89) Speneri tr. *de natura & gratia* idiom. germ. peruulgatus eſt, nec meo præconio eget. Adde, quæ Buddeus de hoc argumento theolog. ſuæ morali inſeruit. Cap. I. per totum, quæ Malebranchius in libello gallico de *natura & gratia docuit.* Hulſemanni tr. de auxiliis gratiæ

in omnium verſatur manibus. Conferantur etiam Andreæ Riueti, theol. reform. nec non Didac. de Aluarez de *auxiliis gratiæ* commentationes.

(90) Vid. theol. moral. c. 1. p. 28.

(91) Buddeus theol. moral. p. 37. C. I. §. 39. tres ſignificationes exhibet. *Primo denotare*, ait, *benignum fauorem ad ſalutem procurandam* Ephes. I. 7. *poſt, vocem eam ſonare*, ait, *beneuolentiam Numinis, merito Chriſti prouocatam.* Act. IV. 12. &c. *Tertio apud ſcriptores eccleſiaſticos, ea operationem DEI gratioſam, in animo hominis innui*, obſeruat.

(92) Dici vix poteſt, quam graue, quam fœcundum ſit hoc axioma: namque ſine eo ſanctiſſima dogmata philoſophiæ defendi nequeunt. Dabimus infra ſpecimen. Verba Leibnitii hæc ſunt. Recueil des diverſes piéces ſur la philoſ. t. 1. p. 50. *Les grandes principes de la raiſon ſuffiſante & de l'identité des indiſcernables changent l'état de la metaphyſique, qui devient réelle & demonſtrative par leur moyen: au lieu qu'autre fois elle ne conſiſtoit presque qu'en termes vuides.*

§. 45.

Quid obſeruandum in qualibet actione.

In actione qualibet duo ſunt animaduertenda, nec pauciora, animi ſcilicet deſtinatio, ſeu impulſus, quo ad agendum inducebatur, ipſumque externum opus, quod in ſenſus incurrit. Circa externum opus nulla eſt difficultas: quod enim manifeſte vel bonum vel malum eſt, oculisque ſubiicitur, id nec fugit, nec decipit quemquam. Lege verba Pauli Gal. V. 19. Cum tamen contingat frequentiſſime, vt actio honeſta turpis cuiusdam ſuſpicionem temere moueat, & viciſſim, vt actio turpis mentiatur ſpeciem honeſtæ, teſte Paulo I. Tim. V. 24. 25. Maxime ſpectandus eſt animi impulſus, ſeu ratio ea, qua mens inducta hoc illudue agendum ſuſcepit. Neque enim corporis humani motus, quo opus exter-

externum continetur, vel vituperio vel laude per ſe dignus eſt; omnia ex animi metienda deſtinatione.

§. 46.

Diſtinctio diuini cultus. Nunc inædificabimus præſtructis. Diſceptatur, quomodo chriſtiani in DEVM cultus, a gratia nimirum profecti, operationes, diſtinguantur a conatibus naturæ? Huic vt ſatiſſiat quæſtioni, definiendus eſt cultus generatim. *Cultum DEI* vocamus *actionem quamlibet, ad quam ſuſcipiendam perfectiones DEI impellunt.* (93) Conſentanea eſt hæc definitio paulo ante dictis. Monui quippe, ex animi deſtinatione metienda eſſe cuncta. Atqui definitionis fecunditas eſt incredibilis; mox eius intelliges momentum. Speciatim *chriſtianus DEI cultus iſtas complectitur actiones, ad quas edendas reuelationis vel auctoritas vel efficacia induxit.* Germana hæc eſt definitionis prioris filia. *Cultus DEI naturalis continetur actionibus, quæ ex conſideratione DEI, per ſolam rationem cogniti, oriuntur.* Sororem hanc prioris agnoſcas. Non omnes autem actiones hominis ad cultum DEI, ſiue chriſtianum, ſiue naturalem, pertinere, manifeſtum eſt. Sunt igitur ordinis inferioris. Pietas enim ſola honeſtati coronam imponit. An ergo plane honeſtatis ſunt expertes? non ſunt. Ineſt in eis quædam, at vero tenuis honeſtas, eademque gradibus diſtincta iterum ſuis. Aliæ autem actiones ſunt ab omni honeſtate prorſus alienæ, nec eduntur niſi prauarum propenſionum

num impulſu vehementi. Cognoſcis igitur, naturæ operationes eſſe generis duplicis, vel pro ſubducto varie calculo, triplicis. Sunt actiones pietatis naturalis, eædemque generis ſupremi: ſunt actiones honeſtæ, quas non format pietas, eædemque generis medii. Quales iſthæ? continuo dicam. Sunt denique operationes, quæ a natura prodeunt, vndiquaque turpes, fœdæ, deteſtandæque, prauorum affectuum infelices partus.

(93) Definitio eſt Wolfii. *Die Handlungen, die wir in Anſehung GOttes vornehmen, werden Gottesdienſt genennet.* Moral. C. 6. §. 757. Diſtinguendum vero eſt inter cultum mediatum & immediatum. Cultus immediatus actiones parit, quas non edidiſſemus, ſi de DEO prorſus nihil habuiſſemus perſpectum. v. g. templum frequentare, orare &c. Cultus mediatus actiones complectitur, ad quas tam DEI cognitio, quam præſentis vitæ neceſſitas impellit, ut: laborare, edere, bibere, namque & hæc in gloriam Dei ſuſcipienda. Coloſſ. III. 17. vid. ill. Bilfing. dilucidat. §. 498.

§. 47.

Pugna cultus diuini, honeſtatis & prauæ propenſionis quid?

Actiones ſæpe frequentatæ procliuitatem agendi pariunt, vel & commonſtrant. Quo maior eſt procliuitas, eo grauior eſt agendi impulſus. Maior autem fit, ſi pro contraria parte pauciores militent agendi rationes. Hinc oritur tranquillitas, victoria honeſtatis, vbi ad hanc promouendam, pronitas connitatur. Ex aduerſo, ſi pro altera parte etiam impulſus in animo ebulliant, committitur pugna. Quo vehementiores illi ſunt: eo diſcrimen eſt magis anceps, deliberatio difficilior. Illa autem vis, ſiue gratiæ,

tiæ, ſiue naturæ, imperium capeſſere dicitur Rom. VI. 12. 14. quæ victoriam ſæpe reportando, ſic faciendi pronitatem conſecuta eſt. Vnica victoria alterius partis, impulſusque, debilitatem alterius non indicat, ſi de victoria dolor exſiſtat, maiorque conatus amiſſa compenſandi. Sed nec gratiæ victoria vna alteraue, redeunte continuo grauiore affectuum impetu, imperium animi probat, pulſus duntaxat arguit Spiritus S. exteriores. (94) Sic, actiones ex animi impulſu æſtimando, diſtinctius multo philoſophari licet, vel & θεολογειν, quam alias factitare ſolent.

(94) Non intelligo h. l. pulſus, quibus obluctari homo non poſſet. Licet eam opinionem in eccleſiam inuexerit Auguſtinus primus. Haud vero vt Hottinger hiſtor. de gratia & prædeſtinat. p. 28. t. I. Paulus. Memorabile eſt, quod Sarauius epiſtol. ad Salmas. p. 196. prodit: Ieſuitas palam præ ſe ferre, quod Auguſtinus non ſit regula fidei. Pater Adamus, teſte eodem *in defenſione Auguſtini* p. 24. haud obſcure præ ſe tuliſſe dicitur, quod Gabriel a po[illegible], e ſoc. Ieſu ſæpe optauerit, vt Auguſtinus de gratia nunquam ſcripſiſſet. Paulus Leonhardus *in reſpons. ad expoſtulationes contra ſcientiam mediam* p. 117. 118. queritur, quod Auguſtinus, ſtans in acie contra Manichæos, in errores Pelagii pronus fuerit; militans autem contra Pelagianos prope a Manichæis abfuerit. Sunt & inter proteſtantes plurimi, qui non inficiantur, iuſto rigidiorem eſſe Auguſtini in hoc articulo ſententiam. Ne dicam de commentario philoſoph. P. III. p. 4. nec de bibliotheca vniuerſali T. XIV. p. 287. Rogo tantum beneuolum lectorem, vt legat Dallæum de vſu patrum p. 153. vbi accuſatur, quod more philoſophorum academ. fluctuante plurimas res tractauerit.

§. 48.

§. 48.

Iam demum ipſum perſequemur inſtitutum. Actionum antiquo more tria conſtituo genera, *vel DEVM enim ſpectant, vel alios quoſuis, vel ſemetipſum.* Diſpiciamus, quid in vnoquoque genere naturam agnoſcat matrem? quid gratiam? Naturam tria complecti diximus, pietatem naturalem, honeſtatem, ſceleratasque demum turpitudines. De his dicere nil attinet. Nec enim ſpeciem honeſti mentiuntur, eoque vlteriori κρίσεως opus non eſt. De illis verba ſumus facturi. Capiamus initium ab officiis erga DEVM: cœtus ſacros frequentare non inter poſtrema, erga DEVM officia, ponitur. Confluunt in loca DEO ſacra, boni & mali omnes: quid igitur hic gratiæ? quid naturæ tribuendum? *De officiis erga DEVM.*

§. 49.

Operationes naturæ per gradus numerabo, adſcenſu ab imo facto ad ſummum. Naturæ vis eſt duplex. Vel deprauata ab affectibus diſtortis; vel recta, quæ ad ſanam pertinet rationem. De quibus paulo ante dictum. In frequentando igitur templo, (*hoc enim officium primo examinandum ſumſimus,*) naturæ deprauatæ opus eſt, ſin homines ſacris interſint publicis, incitati ſtudio declinandi infamiam, ne profanarum gentium numero habeantur. Simile quid de Mago Simone memoriæ prodidit Lucas Actor. VIII. 13. qui, cum tota Samaria ad Petrum confluxeret, baptiſmi cauſſa; ne ſolus deſipere videretur, baptizandum ſe curauit publico *Gradus officii de freq. templ.*

in

in loco. At teſtimonium eius conceptum ℣. 23.

Secundus gradus. Excuſatior naturæ corruptæ gradus tum exſiſtit, quum (95) deſtinato conſilio vacui, mera conſuetudine ducti ſacros intramus parietes. *Opus operatum* id vocant barbare, cuius turpitudo quidem elegantiore voce vtique indigna eſt. Vid. Ieſai. I. 12.

(95) Conſuetudo vel eſt actionis tantum adiunctum, quo pacto eius pretium auget, non minuit. Habitum bene agendi, quis culpet? vel eſt cauſſa impellens: tum actionem reddit deteſtandam. De hac conſuetudine mihi nunc eſt ſermo.

§. 50.

Tertius gradus. Vides, lector beneuole! me definitione cultus §. 46. tradita, omnia metiri, ſed metiar etiam per ſequentes paginas. (96) Peruenio nunc ad inſtinctus naturæ, recta ratione pollentis. Primo quidem, quotquot templa ſubeunt, ne turbas in ſocietate excitent, ii rationi quidem conſentanee, ſed minus chriſtiane agunt. En tertium naturæ, ſed nunc non deprauatæ gradum! ratio rerum nexus expendit. Igitur quoniam hi tales ſuarum actionum conſequentias vident, declinant; cum ratione id coniunctum eſt. Verum enimuero & athei prudentiores hac parte, id præſtare poſſunt: non eſt ergo id gratiæ ſpecimen. Turbas excitari neglectis ſacris publicis vel exemplo Seruatoris cognoſcitur Io. VII. 11.

Quartus gradus. Cum hoc gradu quartus coniungi poteſt, ſuperior is quidem, nec tamen naturam ſupergrediens. Complures ex honeſtioribus, bona indole & philoſophica DEI cognitione imbuti

in

in celebritate ſacrorum comparent, *quia DEum id præcepiſſe ſentiunt.* Num id gratiæ non eſt? profecto ita videtur, ſed videtur tantum. Soſpitatorem Matth. VII. 22. iudicaſſe accepimus, *quod multi olim illuceſcente extremo die, cauſſaturi ſint, Domine! annon tuo nomine vaticinati ſumus, Diabolos pepulimus? &c.* ſed id ferent reſp. *Non amo vos.* In nomine vero Chriſti præſtare quiddam, phraſi ſcripturæ, ſonat, auctoritate DEI munitum, ſeu fretum, id facere.

(96) Vid. ill. Bilfing. dilucid. §. 495. *Ratio formalis diuini cultus conſiſtit in edendis actionibus ex motiuo perfectionum diuinarum. Verus cultus eſt, ſi vera ſit perfectio: falſus, ſi falſa. Hinc multa dependent, quæ in iudicandis actionibus religioſis vtiliter queunt adtendi. Hinc tota paganiſmi refutatio: hinc reuelationis diiudicandæ criteria: hinc diſcrimen cultus naturalis & reuelati: hinc nota cultus hypocriti, in externis tantum poſiti: hinc regula actionum ſeu ceremoniarum: hinc ſolutio quæſtionis: cur rudes ſæpe ſincerius Deum colant ſciolis?*

§. 51.

Si minutius omnia excutere vellem, plures naturæ gradus indicarem; ſed ab inſtituto id alienum eſt. Expendamus vero, quid in eo officio a gratia oriatur? Quiſquis loca DEO ſacrata frequentat, Chriſti monito, per Paulum expoſito, obtemperaturus Hebr. X. is aliquo gratiæ, præuenientis certe quidem, inſtinctu agit. Soſpitatoris enim notitia & admonitiones non niſi ex reuelatione cooriuntur. Tenue iſtud eſt initium, cui ſuccedit impulſus præſtantior. Mandatis morem aliquando gerimus, quæ ipſa non magnopere amamus: eſt ea conditio gradus præcedentis;

Gradus gratiæ.

Secundus gradus.

dentis;

dentis; at vbi in rem ipſam, quæ præcepta eſt, amore ferimur, excellentior eſt impetus. Qui igitur ædes ſacras intrat, quod ſalutare id eſſe perſpectum habet, in gratia fecit profectus. Lege I. Theſſ. II. 13. Amplectimur eo caſu verbum DEI, ideo quia diuinum, & a Chriſto coortum intelligimus. Maius huic gradui robur accedit, vbi conſilio, incrementa pietatis capiendi, ad loca ſancta procurrimus Iacob. I. 21. *Gradum hunc tertius coronat.* Celſos nobiliſſimosque iſtos animos iudico, qui in viſitanda templa propendent, quod iam olim verbi diuini dulcedine guſtata Hebr. VI. 5. ſibi temperare non poſſunt, quin occaſionem tam opportunam arripiant auidiſſime. Eſt iſthæc gratia operans. Poſſemus ſimilia de precibus, ceterisque omnibus erga DEVM officiis docere: ſed hæc nobis ſufficiant, infra futuris prolixioribus.

Tertius gradus.

§. 52.

De officiis erga alios.

Quæ nunc de officiorum erga alios quoſuis examine dicturi ſumus; ita comparata ſunt, vt & ampliorem & generalem ideam totius doctrinæ *de natura & gratia* animo offerre poſſint. Sequor ordinem priorem. Incoaturus a naturæ operationibus; deſiturus in gradibus gratiæ, Natura, quod nunc aliquoties iudicaui, eſt vel corrupta, vel recta ratione pollens. Percurramus ordine ſingulas claſſes. Sunt primo, qui ab aliis offendendis abſtinent, quod id ſuis commodis inſeruire intelligunt, priuata vtilitate ducti. *Infimus hic honeſtatis gradus eſt*, vix vmbram

Primus gradus.

virtu-

virtutis ſpargens. *Refero* igitur *eum ad naturam corruptam.* Reprehendit id Chriſtus Matth. V. 47. *Si*, inquiens, *beneficia in beneficos erga voſmet confertis, quid ſingulare quæſo, aut eximii præſtatis?* Paulo tolerabilior eſt gradus, qui nunc ſequitur, alter. Videas nonnullos metu detrimenti pacem colentes, ne quid mali viciſſim ex eorum violatione ſibi immineat. Perexiguum id eſt, paulo tamen primo acceptabilius. Qui metu enim, aut male, aut non bene agit, excuſatius peccat, quam qui quadam delinquit cupiditate inflammatus. Ergo & hic gradus, non obſtante ſpecie virtutis externa, corruptæ naturæ fructus eſt. Tyrii a ſuſcipiendo contra Herodem bello abhorruerunt, eam maxime ob cauſſam, quod ex eius terris alimenta ſubvecta ſunt, Tyrum. Actor. XII. 20. Nondum deſinit corrupta natura virtutum laruas induere. Eſt enim & tertius gradus aliquantum ab illis primis diſtinctus. Inuenire licet, qui, etiamſi craſſo priuatæ vtilitatis ſtudio ducti, alios conciliare nolint, meliora quippe agitantes: tamen illi non aguntur, niſi placendi ſtudio, quod ad laudes inanes captandas comparatum eſt. Vulpeculas deſcribit Paulus Ephes. VI. 6. characteremque earum in ὀφθαλμοδουλείᾳ quærit. *En complaiſance au tartuffe.* Naturæ abortum quis heic non agnoſcat?

Secundus gradus.

Tertius gradus.

§. 53.

Primus gradus naturæ rationalis.

Sed nunc natura altius aſcendit, rectam ſecuta rationem. Non deſunt, qui magiſtratuum reuerentia in officio continentur ſuo. Cum enim

 ratio

ratio recta dictitet, ſummos imperantes honorandos, obſequio colendos: manifeſtum eſt, eos, qui hac mouentur cogitatione, boni quid præſtare, ſed a natura, qua ratione ornatur recta, profectum. *Ciuilis eſt ea honeſtas. Dieß iſt die Vogteyheiligkeit.* Laudatur cum ratione conſenſus; culpatur defectus eiuſdem incredibilis. Non enim propter vniuerſi generis humani ſocietatem, iras, bella, turbas euitat, ſed propter ſpecialem ciuitatis, in qua viuendum eſt, coniunctionem, ordinem, leges, decreta. Rationis natura ingeneratæ vis multo maiores facere profectus poteſt. Ecce huius rectitudinis gradum ſuperiorem! ſocietatis vniuerſalis, quo totum genus humanum copulatur, curam gerere, eademque inflammatum haud agere quidquam, quod eam laceſſere, violare, conturbare poſſet, rationis longius, quam vulgo fieri ſolet, proſpicientis ſpecimen eſt; *chriſtianum tamen nondum eſt.* Differt hic impulſus ab intuitu priuatæ vtilitatis. Hæc enim eſt rationis corruptæ, illa rationis rectæ: hæc vel in perditiſſimos latrones cadit, qui & ipſi ſocios defendunt, tuentur, colunt; illa nonniſi viris honeſtis ratione præditis ſana competit. *Habes hic iuſti regulam,* (97) lege ſis Rom. XII. 18. hæc ſocietati paucorum, illa vniuerſorum hominum paci publicæ ſtudet.

Secundus gradus: regula iuſti.

(97) De regula iuſti eleganter & perſpicue, more ſuo, Thomaſius in fundam. I. N. & gentium L. I. C. 6. §. 42. *Regula,* inquit, *iuſti eſt: quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.* §. 62. 63. eius cap. Corollaria inde practica deriuat: *non turbabis alios, nec impedies in vſu iuris ſui ſiue ſuperiores, ſiue inferiores, ſiue pares: omnes enim ſunt*

ſunt æque homines. Non vulnerabis, non occides, non contumelia afficies, non nocebis mendacio, non furtum facies, non damnum dabis, non violabis fidem.

§. 54.

Turpitudinis odio mala vitare, conatus eſt excellens; virtutis autem amore declinare peccata, multo excellentior. Atque, & eo ratio, ſibi relicta, ſana tamen, contendit. Cum pacem colimus, ne quid res generis humani omnis publica detrimenti capiat, (namque, quod ego iuris in alios ſtatuo, omnibus erga omnes competit) in eam ferimur pacem, ob indignitatem bellorum, quæ auerſamur. Sed vbi amore vniuerſalis inter homines coniunctionis, turbas declinamus, denuo ſuperiorem rationis conſcendimus gradum. Proh DEVM immortalem! *cui poteſt eſſe vita vitalis,* (98) *qui non in amici mutua beneuolentia conquieſcat? Si dulce eſt, habere vel vnum, qui cum omnia audeas ſic loqui, vt tecum,* dici vix poteſt, quantum ſuauitatis pareret immenſæ multitudinis hominum omnium coniunctio. *Amicitia enim,* (quanto magis vniuerſalis illa generis humani, ſi quidem ea exiſtere per homines poſſet) *res plurimas continet: quo te cunque verteris, præſto eſt, nullo loco excluditur: nunquam intempeſtiua, nunquam moleſta eſt. Profecto non aqua, non igni, pluribus locis vtimur, quam amicitia.* Quæ cogitatio ſi animum percellat, vti non poteſt non percellere, viribus rationis prudenter vtentem, ſublimiore te loco conſtituit naturæ cognitio. Hæc eſt regula *decori.* (99) Lege Ps. CXXXIII. 1.

Tertius gradus: decori regula.

 (98) Sunt

(98) Sunt verba Ciceronis in Lælio de amicitia. Cap. 6. §. 7. ſeqq. ed. Rotth.

(99) Decori regula, auctore eodem Thomaſio, loc. cit. §. 41. eſt: *quod vis, vt alii tibi faciant, tu ipſis facies. Axiomata practica hæc eliciuntur. Remittes ſponte de iure tuo, h. e. præſtabis indigentibus, ad quæ iure cogi non poteris. Condonabis, ſi opus ſit. Si liber es, præſtabis officia humanitatis. Si ſeruus, plura laborabis, quam ad quæ iure obſtrictus eris. Sin imperas, præmia dabis, pœnas, ſi fieri poteſt, remittes.* §. 69. *præſtabis ea hilari, ſincera, nec fucata fronte &c.* Putas hæc adeo eſſe egregia, vt nonniſi a chriſtianorum diſciplina tradi queant; ſed falleris: magna vis eſt rationis, ſi colatur, & longe tamen ſublimior fidei & gratiæ.

§. 55.

Quartus gradus: regula honeſti.

Nondum tamen ſumus aſſecuti rationis faſtigium: ergo & hactenus a gratiæ initio abſumus plurimum. O peruerſos mortales! quorum pauciſſimi, decoctis rationis viribus, nec huc quidem penetrant, cum tamen naturali auxilio poſſint. Supereſt nimirum cacumen celſius. Poſſumus tantum proficere, vt ſtudio non pacis externæ, eiuſdemque vniuerſalis, non amicitiæ communis omnium, ſed internæ quoque tranquillitatis amore, mala vitantes, perſequamur virtutem. Quis enim neſcit, turpibus factis conſcientiæ tranquillitatem, grauiſſimo detrimento, turbari? *Auri ſacra fames quid non mortalia pectora cogit?* angit, mordet, cruciat, coquit? quos dolores ſibi patiunt auari? I. Tim. VI. 10. atque ea pœna eſt vitiorum omnium iuſtiſſima. Fugit igitur hos motus ſana ratio, vt animo quietem conciliet. Hæc eſt regula honeſti, (100) prioribus omnibus præſtantior.

(100) Re-

(100) Regula honeſti iuxta Thomaſium cit. loc. §. 40. hæc eſt. *Quod vis, vt alii ſibi faciant, fac tibi. Atqui indignaris, ſiue rides, ſiue doles, ſi alios videas affectibus abreptos, propenſionum mancipia: ergo a ſimilibus abſtine. Si delectaris guſtu & re venerea, maxime durabili iucunditate fruuntur temperantes; ſi gloria, maxima gloria eſt, vincere ſe ipſum, nobiliſſima vindicta inimicis benefacere. Fugies occaſiones, quæ irritant cupiditates tuas; quæres, quæ eas ſupprimunt. Quodſi nimis adhuc imbecillis ſis, vt nec fugere poſſis fugienda, nec quærere quærenda, ſaltim non fugies occaſiones cupiditatibus aduerſas, quæ quotidie, te non quærente, ſe tibi offerunt. Nec quæres occaſiones cupiditates excitantes, quæ ſe non ſponte offerunt. Succubuiſti cupiditatibus; ſurges, ne perpetuo iaceas: viciſti, cogitabis, quod ſuccumbere poſſis. Ita euitabis & ſecuritatem, & deſperationem &c.*

§. 56.

Quintus gradus: regula pii.

Vti vero primos gradus ſuperat: ita ſuperatur & ipſa pietate. Quatuor hucusque numerati ſunt adſcenſus rationis, naturali honeſtate conſpicui omnes; at ſine pietate: hæc ergo ſplendidiſſimam virtuti imponit tiaram. *Mouet enim cognitione DEI animum in obſequia creatoris, prioresque rationes omnes ſublimiori cogitatione obſignat.* Non aſſurrexerunt ad hunc gradum rationis Chinenſes. Viderunt aliquid, ſed velut e longinquo. *Hinc eorum apophtegma: nil facere ſapientem, cuius nolit conſcium cœlum.* Pacem publicam promouere vniuerſorum, haud malum eſt: amicitiæ communi ſtudere, bonum. Pacem internam curare, melius: verum enimuero, ſupremi Numinis reuerentia, priora iſthæc præſtare lubentem, multo eſt optimum. Conſecutæ videntur hunc gradum obſtetrices Ægyptiacæ, quas timore DEI ab enecandis Ebræorum

 recens

recens natis infantibus abſtinuiſſe accepimus Exod. I. 17. Gratiæ enim num inſtinctu pulſæ fuerint, dubium manet.

§. 57.

Sextus gradus pædagogiæ.

Miraris forſan ſiue vim rationis, ſiue diſcurſum meum, nec meliora chriſtianos gratia adiutos præſtare poſſe autumas; ſed fruſtra! inanes hi eſſent cuncti rationis conatus, niſi ſextus, isque ſupremus, gradus accederet. Cum tantam ſuis viribus præceptorum lucem conſecuta eſt ratio; non poteſt non eis obtemperandi inſtinctus ſequi, ſaltim apud eos, qui candore ſunt conſpicui. At quanta heic imbecillitas, quanta prauorum affectuum pugna, cupiditatum impurarum niſus, deprehenditur? Proſtant quidem in animo incitamenta, virtutem hanc omnem, ſuis gradibus diſtinctam, colendi; interim maior longe affectuum, ex altera locatorum parte, vis, iſthæc vel ſemper, vel ſæpe ſuperat, opprimit, conculcat. *Non exſequitur homo, quæ recta videt; rapitur autem ad ea perpetranda, quæ turpia, & ab his virtutis gradibus abhorrentia intelligit.* Rom. VII. 15. Hinc inquietudo: hinc morſus conſcientiæ ob peccata, reclamante rationis inſtinctu, admiſſa. Nouit enim recta ratio DEum iuſtum, vt velit: potentem, vt queat plectere. Pietas id docet naturalis, quam ad gradum quintum paulo ante reuocauimus. Quid hic conſilii? aut pœnarum diuinarum metu deſperandum, poſtque mortem pereundum eſt, (immortalitatem enim animi ratio argumentis ſiue certis, ſiue

ſiue veroſimilibus aſſequitur) ſiue aliunde quærenda medicina, quam cum philoſophia non exhibeat, ad inueſtigandam reuelationem commouetur homo. *Vſus hic adpellatur pædagogicus*, longeque præſtantiſſimus eſt. (101) Arbitror vero, eum ſupremo loco conſtituendum eſſe. Quo enim curatius ceteros virtutis gradus percurrit, prælucente rationis lumine, ſtudioſus honeſtatis, quoque plura philoſophiæ, alia aliis ſublimiora præcepta, imbibit: eo ſe infirmiorem cognoſcit, ad ea ſequenda, eoque maior eſt medicinæ quærendæ impulſus. Non igitur abnuo, poſſe & inferiore conſtitutum gradu, ad inquirenda auxilia (102) ferri, ſed id debiliore fieri motu, contendo. Ratio eſt in promtu: notitiæ omnes præſtant inſtinctum debilem, ſi tenues exſiſtant; vehementiorem, ſi ſint ampliores. Idque verum eſt, quamuis ille inſtinctus non ſemper animaduertatur. (103) Atqui quotquot in ſupremos rationis gradus enituntur, inferioribus luminibus plura & clariora addiderunt: ergo & efficacior eorum eſt impulſus: ergo de ſua imbecillitate grauius conuicti, multo auidius medicinam anhelant. Hic igitur philoſophiæ termini conſtituti: heic velut Herculis columnæ occurrunt, queis *plus vltra* inſcribi haudquaquam poteſt.

(101) Pædagogicum eſſe luminis naturalis vſum, communis theologorum, & philoſophorum vox eſt, quanquam Bælius paſſim in *Continuation des penſées diverſes écrites à un docteur de Sorbonne à l'occaſion de la comete qui parût 1689.* gentium notitias, ad verum DEVM quærendum, prorſus nihil feciſſe contendat. vid. T. I. p. 104. §. 24. ſeqq. edit. Amſtelodam.

 (102) Au-

(102) Auxilia dico, ita tamen, vt a Pelagii errore abſim. Neque enim natura cum gratia concurrit, ſin ipſam emendationem a Spiritu perficiendam ſpectaueris. Eſt hæc vox *auxilii* ſcholaſticorum, qui auxilia gratiæ crepabant. Vid. quæ obſeruauit Hulſemann de auxiliis gratiæ C. 2. §. 18. p. 28. Quantum ad rem ipſam, de inferiore nimirum rationis gradu, Buddeus theol. mor. p. 34. C. I. §. 27. monuit, *poſſe ex quolibet ſtatu naturali immediate tranſitum fieri ad ſtatum gratiæ.* Concedo id, ſed cum indicata in textu cautione.

(103) Falſam eſſe Carteſii ſententiam, quod nihil in animo fiat, cuius non ſimus conſcii, inde cognoſcitur, quia nobis nihil æque neceſſarium, ac vulgatum illud: *Noſce te ipſum.* Has notiones, quas non animaduertimus, *obſcuras* vocat Leibnitius. legatur die vertheidigte Harmonia præſtabilita ſub nota (z) p. 83.

§. 58.

Primus gradus gratiæ præuen.

Vbi deficit ratio, ibi incipit gratia. Vltimus igitur rationis, idemque ſupremus gradus proxime adtingit gratiæ infimum, toto licet genere ab illo diſtinctum. Exorto verbi diuini præconio lux noua oritur. Offert ſe tum animo Soſpitatoris idea, ſupplicio quidem affecti, ſed a Deo patre in celſiſſimum diuinæ maieſtatis thronum collocati. Concipit igitur animus metum. Sin iudicis vniuerſalis, cuius Seruator perſonam geſtat, cogitatio acceſſerit, augentur motus animi. Vid. actor. II. 37. Primo enim ad Iudæos N. T. ſacro ſermone habito, corda auditorum ideo perculſa ſunt, quod maieſtatis Chriſti fuit facta mentio ỷ. 36. Idem contigit actor. X. 42. poſtquam viuorum mortuorumque arbitrum Petrus adpellauerat Ieſum. Nimirum hæc eſt legis, euangelii de Chriſto luce colluſtratæ, operatio: lex præcipit, vrget, minatur.

ratur. (104) Euangelium vero Chriſtum præſto eſſe docet. Vtrumque in hoc motu coniunctum eſt. Cum quidquid reuelatio doceat, gratiæ ſignificatio & argumentum ſit: non ineptum erit, hunc impulſum *gratiam* vocare, *ſed præuenientem*, quæ, licet effectu per malitiam priuari poſſit, ineuitabilis tamen exſiſtit. Quantacunque enim perſequenda improbitate proteruia vtaris: nunquam Chriſti iudicis, huius vbi ſacris initiatus es, cogitatio prorſus ex animo eiici poteſt, redeuntibus ſubinde conſcientiæ & metus ſtimulis. Pertinet vero iſthæc conſideratio ad officium Chriſti regium.

(104) De differentia legis & euang. prodiit diſſertat. inaug. præs. D. Hagmaiero Tub.

§. 59.

Secundus gradus gratiæ præuen.

Habenti dabitur. Matth. XIII. 12. Qui locum huic impulſui præbet, eius animum ſubibit Chriſti non ſolum tremenda maieſtas, paulo ante indicata, ſed & benignitas incomparabilis. Non eſt rex modo, ſed & propheta præſtantiſſimus, qui manca rationis dogmata ſupplet, animi medicinam promittit, docet, cuius ex ore mella fluunt, cœlo delata, Eſai. LV. 10. 11. Deut. XXXII. 2. cuius lingua doctrinas explanat, auro gemmisque cariores Ps. XIX. quique præterea affectum erga nos ſpirat dulciſſimum. Maieſtas fulgore ſuo oculos perſtringit, metumque parit. Benignitas vero allicit, conciliat. Superat ergo hic gradus illum primum. Qui hoc inſtinctu ducitur, ſpiritum perſentiſcere occipit ſpontaneum. Vel ipſos lapides excauat mollis

guttatum defluxus: quis quæſo huic tantæ benignitati ſemet præberet impenetrabilem? Efferatos cetera milites, ad vinciendum prophetam hunc emiſſos, audita eius doctrina, ita commotos fuiſſe, vt manus non iniecerint, lectiſſimus Chriſti diſcipulus teſtatur Ioannes, euang. c. VII. 46. Prope abeſt a *regeneratione*, quam vocant, quiſquis ita affectus animo eſſe ſolet.

§. 60.

Tertius gradus gratiæ perrumpentis.

Religionis noſtræ auctorem veneramur ſacerdotem ſupremum, imo vero, & vnicum. 1. Tim. II. 2. Quam ardua vero iſthæc doctrina eſt! Ebræor. V. 10. 11. Innumeris DEVM homines peccatis offendunt. Vel ipſa ratio id nouit, & ſi ſana eſt, deplorat: id argumentum erat, quod ſupra dictum, quærendi medicinam. Sed nunc inter iram DEI excandeſcentem, hominesque rebelles arbitrum ſe ſiſtit Seruator, quod ſacerdotis munus eſt. Hebr. V. 1. Cumque placari ira DEI ſine ſanguine nequeat Hebr. IX. acerbiſſimam mortem vltro ſubit. Aut nihil prorſus rerum omnium intelligimus, aut hoc nouum, idque inauditum, amoris documentum eſt. Præſtans eſt prophetæ beneficium, qui errantes docet, inſtruit; præſtantius ſacerdotis, ſanguinem proprium fundentis pro eluendo alieno peccato. Excellens eſt prophetæ munus, qui reddit ſapientes: excellentius ſacerdotis, qui præſtat DEO gratos, quos peroſos fecerat ſumma improbitas. *Vincit igitur hic tertius gradus ſecundum.* Hæc eſt doctrina libertatis, immunitatis-

tatisque ab ira DEI, eiuſdemque conſequentibus Io. VIII. 36. Quicunque hanc peruidet omnem Iac. I. 25. quotquot hoc impulſu aguntur, vt diuini ſanguinis cogitatio penitus ſit animo infixa, vt mortis tam ſanctæ memoria nunquam non redeat, percellat, vrgeat, ad vitam tanto beneficio dignam, vt amor oriatur in Seruatorem incredibilis, bona, famam, vitam, & omnia pro illo honorando profundere paratus: illi profecto regenerationis initium ſunt aſſecuti, fidemque viuam illam, & efficacem ſuo conceperunt animo. *Quid enim quæſo fides eſt, quam conatus animi, tranquillitatem & felicitatem omnem in ſanguine Chriſti ponentis, eiuſdemque repræſentatione ad omnem actionem connitentis, quæ DEO, quæ Seruatori probatur?* hunc inſtinctum rectiſſime *gratiam* vocaueris *internam. Quæ enim hactenus comes erat animi, nunc cœpit eſſe incola.* Id enim in animo eſſe dicitur, quod vim eius agendi dirigit, non vna alteraue vice, quæ gratiæ præuenientis conditio eſt, ſed quoties agendi occaſio offertur. Sic enim eſt gratia alteris, & contrariis quidem affectuum prauorum agendi incitamentis fortior, non vna vice, ſed ſæpius: imperat ergo, eoque inhabitat. (105)

Quid ſit fides? quomodo oriatur?

(105) Dominatur itaque gratia, cuius impulſus fortiores ſunt naturæ adfectibus, quoties auctoramentum peccandi exſiſtit. Non dominatur vero, eoque externa eſt, ſi eius inſtinctus debilior fuerit, quam vt impetum naturæ effrenis poſſit cohibere. Hinc licet regenerationis punctum velut ſaliens diſcernere: ex gradu debilitatis & fortitudinis metimur renatæ indolis initium, incrementum, decrementum.

§. 61.

§. 61.

Quartus gradus gratiæ, nunc operantis, internæ.

Tertio igitur gradu victrix exſiſtit gratia perrumpit obſtacula, aditum parat, animum intrat. Tres hi gradus ad ſecundum locum de redemtione pertinent, cum contra rationis rectæ conatus, ex primo ſymboli apoſtolici, de creatione agentis, articulo, cooriantur. Incrementa vero gratiæ internæ, de qua nunc dicendum, ad tertium ſymboli illius locum referuntur. Hinc *quartum gradum* perluſtrare licet. Sunt, qui ſuos adfectus temperant, prauis propenſionibus obſiſtunt, mores ad Chriſti voluntatem formant, malorum patientes, modeſtos, temperantes ſe præbent, nullam aliam ob cauſſam, quam vt gratam, pro ſublato peccatorum reatu, & condonata pœna, mentem ſignificent. Æquum quippe iudicant, vt, qui ſanguine Chriſti rubentes, pretioſiſſimo liquore velut madent, ſibi caueant a peccatorum inquinamentis. Quo enim plus peccatorum condonatum eſt; eo maior amoris in Chriſtum impulſus oritur Luc. VII. 47. Vitæ iſta conditio nouus homo adpellatur, ad imaginem DEI, & Chriſti effictus. *Habes igitur gradum quartum, qui in operante primus eſt.*

§. 62.

Quintus gradus.

Succedit nunc alius paulo ſublimior. Nam licet peccatorum condonatio pietatis ſummum incitamentum exſiſtat; tamen, cum Spiritus S. monita contemnere, in maius diſcrimen adducat, quam excutere grati animi erga ſanguinem Seruatoris vincula: (patet enim heic ius poſtlimi-

nii

i ſemper ; (106) illinc, vbi Spiritus παιδεια violatur proterue, irreparabilis detrimenti pericuim imminet. vid. Matth. XII. 31. 32.) manifeo intelligitur, grauiorem priore impulſum tum rgere chriſtianos, quum pietati viribus cunctis tandum ideo iudicant, ne mœſtitia afficiant Spitum, quo ſunt velut obſignati Ephes. IV. 30. Iec in eo adquieſcit diuina benignitas. Præſtanus eſt, ferri ad aliquem conciliandum, amore quitatis, quam metu, ne offendatur, ductum. Qui ergo Seruatori per vitam omnem ſe probat, on ideo maxime, ne offendat Spiritum ſanctum; ed quod par eſſe exiſtimat, vt ſparſa eius per animum cœleſtia ſemina vberes ferant fructus: is radum probitatis conſcendir, quo celſior, in hoc uidem genere, haudquaquam datur. Vrget id poſtolus Gal. V. 25. vbi *vitam*, inquit, *ex Spiritu trahentes dignas etiam iſthac vita virtutes xerceamus.* Scilicet non tam metum quendam, icet rationalem, licet chriſtianum ille reſpicit, uam ipſam rei dignitatem, quæ poſcit, vt vita uædam, vitalibus quoque functionibus conpicua ſit.

(106) Donatiſtarum enim ſententia dudum exploſa, licet non videantur reditum ad gratiam Chriſti, poſt peccata, ſed ad eccleſiæ ſocietatem denegaſſe.

§. 63.

Hæc ſunt, quæ de gratiæ, naturæque gradibus dicere conſtitui. Supereſt officium erga ſe pſum, in cuius radice perluſtranda nunc licet eſſe orevioribus. Temperantiam in eo genere præcipuam virtutem iudico. Quænam igitur eius cauſſa naturalis? *Quid gratia, & natura in officiis erga ſe ipſum.*

naturalis? quæ cœleſtis & diuina? iam exponendum. Cum natura & corrupta ſit, & recta ratione tamen exornata, exordiendum eſt a fonte illo. Spuria eſt temperantia, quæ a nonnullis tantum illecebris ſibi cauet, ceteras deperit. Qui enim religionis cauſſa certos cibos non capiunt, aliis tamen delicatioribus, aut ſaltem æque delicitis paſti, ſpecimen virtutis mentiuntur: num tu eos temperantes eſſe credis? neque enim impulſu voluptatis vitandæ id agunt, cum meliora guſtent, ſed in ſpeciem tantum, ne videantur parum religioſi I. Tim. IV. 3. Eſt hic gradus infimus, quem pone ſequitur alter. Quum ſuperſtitione acti, vt DEVM placarent, ethnici ſtolidiſſimi ieiunia indicebant, cetera homines amore vacui, iracundi, auari, pacis violatores, fures & latrones. Exemplum lege Eſai. LVIII. 5. 7.

Secundus gradus.

§. 64.

Primus gradus rationis.

Corrupto affectui naturæ tales indulgent, plurimum diuerſi ab iis, qui in colenda temperantia rationem ſequuntur ſanam. *Recta ratio perſpicit nexus veritatum.* Qui continens eſt, vt peruerſos intemperantiæ fructus, malorumque inde orientium ſyrmata declinet; is primum calcauit in hoc genere gradum: cuius auctor & ſuaſor eſt maxima ratione & ſapientia præditus Salomo Prou. XXIII. 20. Contra maiore laude digni ſunt, qui intemperantis vitæ vſum propterea deteſtantur, quia ſocialitati promouendæ facit impares. Quis ebrioſum v. g. ſobriumque muneris ſui partes ex æquo recte obire adfirmet? quis neget illum ſæpe in grauiſſimis eſſe negotiis quam ineptiſſimum?

Secundus gradus.

§. 65.

§. 65.

Quodſi doctrinam antecedentem & hic ad- *Primus gradus gratiæ.*
plicare vellem, plures deſignare poſſem gradus. Sed paucis, quid gratiæ ſit ſpecimen, indicabimus. Qui ſobrietati ſtudet, eo potiſſimum impulſu motus, vt precum ſtudio vacare commodius liceat, ad Seruatorem fundendarum, itemque ne imparatus a iudice Chriſto, die extrema, occupetur; gratiæ is ſtimulos ſentit, quos iniicit Chriſtus monens: *Hütet euch, daß eure Herzen nicht beſchweret werden mit Freſſen vnd Saufen, vnd komme dieſer Tag ſchnell über euch* &c. Et hæc enim doctrina de iudicio totius orbis vltimo reuelata a gratia oritur, vt, quotquot inde pendent, virtutum ſtimuli, gratiæ eidem adſcribi debeant. Omnium præclariſſime, (nam plura non addam,) faciunt ii, qui, cum ſe templa Spiritus S. *Secundus gradus.* inuiolabilia eſſe cognoſcunt, nolunt committere, vt cœleſte animi ſui domicilium intemperantiæ monſtris aperiatur, profanetur, ſanctiſſimumque ex adorandum eiiciatur Numen. Gratiæ hic inſtinctus, priori illo longe celſior, Paulo cordi fuit, quem ingenerare ſuorum auditorum animis conniſus eſt. Extat rei teſtimonium I. Cor. VI. 18.19. Prior gratiæ inſtinctus ex conatu detrimenta æterna vitandi oritur; hic autem ex amore naſcitur in Spiritum S. Semper vero præſtantius eſt, colere virtutem amore honeſtatis, quam malorum metu.

§. 66.

Noui officiorum fontes. Poſſem hic ſubſiſtere, niſi vnicum adhuc deſiderium exponi par eſſet. Fuerunt iuris naturæ docto-

doctores, fama & eruditione conſpicui, qui totam illam diſciplinam ex ſocialitatis regula menſi ſunt. Recte illi quidem, ſi iuris naturæ ambitu, ethicam & theologiam naturalem excludunt, quarum illa de officiis erga ſeipſum; hæc autem de officiis erga DEVM præcipit. Vtinam vero extitiſſent quoque, qui theologiam moralem docuiſſent, & exornaſſent methodo eadem! Poſſunt enim *ex ſocialitate chriſtiana*, noua pro virtute argumenta depromi, eoque noua impulſuum gratiæ ſemina ſpargi. Quo namque lumen viuacius eſt; eo maiorem exercet vim. Præſtatur autem diuinæ cognitionis lux fulgidior, ſi nouæ in ea pie viuendi rationes diſtinguuntur. Ardua eſt ea via, quam non ingredior: dicam tamen, quæ eius ſpecies mihi e longinquo velut offeratur?

§. 67.

Quomodo a ſuperioribus differant?

Gratiæ motus, quos hactenus indicaui, eiusmodi ſunt, vt ſi vel vnicus in orbe chriſtianus exſiſteret, locum haberent omnes: atque, qui nunc ſequuntur, non eſſent perculſuri animum, niſi reuelatum eſſet, Chriſti populum peculiari ſocietate, eademque ſanctiſſima copulari: ſpeciem corporis humani referre, cuius membra articulorum apto nexu, concinnaque proportione ita contemplata, vt omnes omnium motus referantur ad communem finem Ephes. IV. 15. 16. Gal. III. 28. Exſurgit hic ordo admirandus, quem ſi ratio, quæ perſpicientia nexus eſt veritatum, cognoſcit, diuina luce colluſtrata iterum iterumque dici poteſt. Auget id gratiam

DEI,

DEI: quia noui ex chriſtianorum ſocialitate pietatis accendendæ igniculi emicant.

§. 68.

Et principio quidem officiorum erga alios quoſuis hi ſancti fomites illinc petuntur, quos ſtrictim nunc recenſebo. Cœleſtis illa chriſtianorum coniunctio rite conſiderata obſtat, quo minus, ſecuro agendi more, occaſionem cuiquam præbeas, temet imitandi. Id σκανδαλίζειν vocat ſcriptura: commendaturque illud conſilium I. Cor. VIII. 9. Carnibus veſci licuiſſet, ſi extra ſacram communitatem Corinthii fuiſſent conſtituti, in ea autem verſantibus denegatum eſt, contrectare vllas. Fluit ex eodem fonte præſtantioris officii neceſſitas. Mala aliis non inferre, quocunque modo, laudabile eſt; laudabilius autem, in malorum aliis illatorum calamitate, triſtitia affici communiter. *Vbi dolore vnum membrum affligitur, affliguntur omnia* I. Cor. XII. En fecundam ſocietatis chriſtianæ cogitationem! Poſſunt de aliorum aduerſa fortuna dolore percelli, qui de eorum bonis nulla commouentur lætitia: exſurgit igitur tertium, idque ſecundo præſtantius officium, *gratias agere DEO pro aliorum chriſtianorum donis. Vnum corporis humani membrum vbi gloria ornatum fuerit, ornantur omnia.* I. Cor. XII. 26. Videre licet promtos ad lætitiæ de rebus aliorum ſecundis ſocietatem, tardiuſculos autem eoſdem ad promouendas aliorum opportunitates: ergo hoc iterum officio altius prouehimur, ſi adiuuerimus religionis ſocios, eleemoſyna, præclaro exemplo, doctrina.

Recenſentur quidam. *Alter gradus.* *Tertius gradus.* *Quartus.*

§. 69.

In officio erga ſemetipſum primus gradus. Succincto vtor diſcurſu, pro ratione inſtituti. Firmatur etiam ſocialitatis chriſtianæ aſſidua cogitatione gratia DEI in excitandis officiis erga ſemet ipſum. Enormia peccata cane peius, & angue vitare iubet, præclara iſthæc ſocialitas. Paulus monet abhorrendum ab Eſaui conſcelerati exemplo, nullam aliam ob cauſſam, quam quia non ſeruili cœtui, ad montem Sinaiticum perterrefacto, ſed potius cœleſtibus beatorum choris adſcripti ſimus. O ſuauem! O dulciſſimam cum cœli incolis coniunctionem! quis eorum conſortia ſuorum criminum portentis contaminaret: Elicit vero eiusdem dulciſſimæ memoria ciuitatis, amorem *decori chriſtiani*. Hæc doctrina, quod ſciam, penitus hucusque neglecta eſt. (107)

Secundus. *Eſt autem decorum chriſtianum actionum pro indifferentibus habitarum genus, ad quas ſuſcipiendas impellit eccleſia, præſertim in templis, vel & alibi mos & inſtitutum.* Quocirca intuitu chriſtianæ ſocialitatis eccleſiæ decorum imitamur I. Cor. XIV. ℣. vlt. publicos diuini cultus ritus &

Tertius. ceremonias obſeruantes. (108) Quid de *prudentia iuſtorum* dicam, quæ vel ex ſola chriſtianæ ſocialitatis cogitatione, & gratia, quæ inde pendet, formatur? *Omnia Paulo licita erant, nec tamen cuncta expediebant*, prudentia iuris abdicationem tantiſper ſuadente. Nunquid ea locum haberet, ſi ex orbe tolleres ſanctorum coniunctionem? Minime vero! (109) Eſt igitur arduæ indaginis doctrina. Coniuncti & cum angelis ſocietate ſumus, monente Paulo Ephes. I. 10. atqui

atqui decori ſtudium prudentiamque poſtulat veritas iſta; aliter enim Paulus mulieris capitis tegumentum geſtare non iuſſiſſet: angelos enim coram in cœtu ſacro eſſe cognouit I. Cor. XI. Aliter Bileami pſeudoprophetæ ſtoliditas tam grauis non fuiſſet, niſi angelus vna fuiſſet ſtultitiæ teſtis. (110) Inculta eſt, vt dixi, hæc de ſocialitate chriſtianorum doctrina, quam aliis exornandam relinquo.

(107) Diſtinguitur hoc decorum a philoſophico, de quo plura Thomaſius in cautelis iuriſprud. p. 385. ſeqq. quod ita deſcribit: *Das decorum iſt eine aus der Gefälligkeit entſtandene Nachahmung derer Menſchen von unſerem Stande, die für die vornehmſte und vortrefflichſte gehalten werden, in dem Thun und Laſſen, das denen allgemeinen Regeln der Ehrbarkeit, der Wohlanſtändigkeit, und der Gerechtigkeit nicht zuwider.* Plures diſtinctiones vid. ibidem. obſerua tamen, hoc decorum eſſe politicum, eoque ab altero decoro philoſophico, quod iuris naturæ eſt, de quo ſupra §. 54. diſcernendum. Breuius ita meo more infflecti definitio poteſt. Decorum eſt actionum indifferentium genus, cuius præbet motiuum, aliorum noſtri ordinis, quos præcipuos putant, imitanda conſuetudo. Corollaria definitionis vid. apud Thomaſium cit. loc.

(108) Certe quidem fanatici publicas ſacrarum ſolennitates faſtidiendo parum decore faciunt, philoſophis antiquis æquandi, qui nullam decori rationem habuerunt.

(109) Prudentiam hic ſtricto ſenſu intelligo, prout ſe ad alios extendit.

(110) Vid. in hanc rem II. Petr. III. 16.

§. 70.

Iudicet nunc lector beneuolus, num ſterilis ſit actionum, ex mouentibus argumentis, conſideratio? Certe, quidquid hactenus de naturæ gratiæue interuallo diſputaui, definitionibus ſuf-

fultum eſt, quas illa idea pariebat. Alii ſecundum obiecta actiones diſtribuere ſolent: num æque felici ſucceſſu, videant ipſi. *Quicquid ego de præſenti negotio differui, eo conſilio differui, vt philoſophiæ, ſecundum recentiorum acceſſiones, in theologia commonſtraretur vtilitas.* Nunc conuertimur ad ipſam tractationem.

Finis diſcurſus præliminaris.

CAPVT I.
DE VSV PHILOSOPHIÆ IN DOCTRINA DE DEO, SECVNDVM ACCESSIONES RECENTIORVM.
SECTIO I.

§. 71.

Diuiſio tractationis in hoc capite.

DAbimus in quinque ſectiones diſtributa, quæcunque pro vſu philoſophiæ ſecundum acceſſiones recentiorum, in doctrina de DEO, ſtrictim perſequi decreuimus. (III) *Prima* ſectio expendit ambas, quæ recens formatæ ſunt, DEI definitiones. *Altera*, quid in exſiſtentiæ diuinæ argumento proficì poſſit, explanatura eſt. *Tertia*, quo fructu DEI *vnitas* probata ſit, & ab ordinaria philoſophandi methodo, & a recentiori, iuſto examine comparabit. *Quarta* iniiciet mentionem, quid in doctrina de DEO infinito a nuperis præſtitum ſit? *Quinta* denique notionis, quam de *ſan-*

ſanctitate DEI hodie formarunt, oſtendet fœcunditatem.

(111) Indicaſſe fontes vſuum ſufficiat: corollariorum riuos aliis deducendos relinquimus.

§. 72.

Inſtitutum igitur, vt duo agamus, per ſectiones ſingulas depoſcit. Primo vt abuſuum exprobratorum ſuſpicionem amoliamur, poſt vt ex aduerſo genuinum philoſophiæ commonſtremus vſum. Circa primum ſatis, vt opinor, perorata lis eſt. Quos enim viri docti abuſus reprehenderunt hinc inde; ex recentiorum ſcriptis reuera exeſſe, tot apologiæ comprobant. (112) Nihil enim fere eſt publice deſideratum, cui non ſatiſfactum ſit, & ſi maior animorum vtrinque certantium tranquillitas exſtitiſſet, nullus dubito, futurum fuiſſe, vt horum dogmatum innocentia protinus agnita, fratres & religionis ſocii in mutuos amplexus ruiſſent. Sed humanum eſt contingere, quod contigit, vel mortalitati potius præſenti conſentaneum, per omnia retro eccleſiæ ſecula, in agitatis controuerſiis notabile. *Diuiſio noua inſtituti.*

(112) Recenſionem plerorumque ſcriptorum eriſticorum, quæ in vtramque partem agitata ſunt, paſſim, vbi occaſio fuerit, ſuſcipiemus. Hic not. quod contra alteram DEI definitionem monuerint viri ſummi, Langius & Buddeus, maxima ex parte ab ill. Bilfingero dilucid. §. 423. diſcuſſa eſſe. adde die Anmerkungen über Herrn Budd. Bedenken: 2) nöthige Zugab. 3) klaren Bevveis euoluenda ſuo loco.

§. 73.

Dubia circa definitionem primam. Ne tamen id falſo pronuntiaſſe videamur, quoniam de altera DEI definitione ſtatuendum eſt, neruoſe contrahemus, quæ circa eam vltro citroque reciprocata ſunt. Definitio DEI a Marpurgenſi philoſopho concinnata (113) hæc erat: *DEVS eſt ſubſtantia, quæ vniuerſa poſſibilia vnico actu diſtincte, aut, ſi mauis, adæquate repræſentat.* Quid verba ſibi velint, ex logica viri nominati iudicandum. Summus Ienenſis academiæ theologus (114) obuertit: *calculus vbi huic adiiciatur definitioni, ſecuturum, vt gradu duntaxat repræſentandi ſupremum illud Numen a rebus conditis differat;* quem adcuſatus alter certiorem reddit, (115) *ſe cum Leibnitio monadibus*, quas vocant, *vim percipiendi non tribuiſſe*, quod veriſſimum eſt. Vid. metaph. §. 598. Nec his diutius immorabimur. Sed quid de anima habendum? Num forſan ab ea gradu tantum DEVS differt, ſi pro ſubſtantia, mundos vniuerſos repræſentante, habeatur? Neutiquam profecto! Inculcauit enim definitionis auctor, (116) *alteram repræſentationem infinitam eſſe, alteram finitam:* quis graduum duntaxat interualla, inter res ita comparatas, agnoſcat? Spiritus finitus cogitat: (117) DEVS cogitat; nec tamen propterea gradu differt vterque: ſed nec Carteſium huius erroris quiſquam coarguit, quamuis ille ſpiritus naturam in cogitando poſuerit.

(113) In ratione prælect. Wolfianarum. Sect. II. C. III. §. 53. 54. p. 159. 160.

(114) In conſilio, quod de philos. Wolf. datum eſt. §. 5.

(115) In annotat. ad conſilium iſtud p. 40.

(116) Ibid.

(116) Ibid. cit. loc.
(117) Hanc fuiſſe Carteſii ſententiam peruulgatum eſt.

§. 74.

Vlterior dubiorum recenſus.

Omittit celeberrimus Ienenſis doctor reſponſionem aduerſarii ſui, de diſcrimine inter repræſentationem finitam infinitamque, eo ſcripto, quo conſilium ſuum primo defendit, (118) aliaque examinanda obiicit: *ſubſtantiam*, inquit, ſic Deum vocari, ab eo, qui metaph. §. 114. *ſubſtantiam omnium mutationum originem eſſe doceat*; DEum vero mutationibus haud obnoxium, quis ignorat? occurrit accuſationi iſthuic in additamento ad annotationes profeſſor Marpurgens. (119) *Locutum ſe in metaphys. de ſubſtantiis finitis, non de infinita, quam variationibus cunctis ſuperiorem eſſe, exploratiſſimis ratiociniis demonſtrarit.* Ea reſponſione haud contentus famigeratiſſimus Ienenſis polyhiſtor, *in nouo eodemque*, vt vocat, (120) *modeſto argumento*, quo conſilium ſuum ſtare inconcuſſum contendit, ſuam reprehenſionem firmat: *non tradidiſſe aduerſarium ſubſtantiæ generalem definitionem: cum igitur DEVM vocitarit eo nomine, aut male hanc DEO adpellationem aſſignari, aut eum mutationibus affici.* At reſponderi poteſt, neutrum imminere periculum. Quid obſtat enim, quo minus ſubſtantiæ vox, licet ante de creatis rebus enuntiata, eoque non expoſita generatim, alio ſenſu ad Numen ſignificandum transferatur? *talia ſunt prædicata, qualia permittuntur eſſe a ſubiectis.*

(118) Vid. *Die beſcheidene Antwort auf die Anmerkungen Herrn Wolfens, &c.* p. 36. ſeqq.

(119) *In der nöthigen Zugab zu den Anmerkungen.* p. 102. ſeqq.

(120) *Beſcheidener Beweis, daß das Buddeiſche Bedenken noch feſt ſtehe.* p. 5. 8. ſeqq.

§. 75.

Alia iterum dubia.

Altera definitionis reprehenſio grauior fuit: *non complecti eam ceteras DEI virtutes: nec enim ſola mundorum omnium repræſentatione diuinum illud eſſentiæ pelagus abſolui:* (121) *non ſufficere, quod in commentatione luculenta cauſſetur aduerſarius, definitionem rerum diſcrimen exhibere; ſed neceſſarium eſſe, vt res definitione colluſtranda, quoad fieri poſſit, omnium characterum indicio deſcribatur.* Quo cognito *indignabatur aduerſarius Marpurgenſis, & iſtas definiendi methodos improbabat.* (122) *Diſplicuit* etiam, ſibimet affingi, *perinde ac ſic ſtatueret, ſaluis definitionum legibus, ex parte (einiger maſſen) rerum diſcrimen poſſe exhiberi.* Non diffiteor, me heic facere cum iis, qui demonſtrationem (123) condituri definitiones tradunt, nonniſi vnum, ſed primum, eundemque fundamentalem, rei characterem complexas. Nolo definitionibus intrudere rerum criteria quæuis, ne catalogi potius, quam definitionis faciem id, quod formamus, referat.

(121) Vid. *Das Bedenken Herrn Buddei* §. 5.

(122) Vid. *Die Anmerkungen Herrn Wolfens dazu,* p. 42. not. (n)

(123) Non improbo facultatis cujuſd. theolog. in academia antiqua mſctum monitum, quo præcipuas rerum definitarum conditiones deſcriptioni inſerendas putant: id enim fit in gratiam tironum. Nos autem loquimur de methodo demonſtratiua, qua vſi ſunt recentiores nonnulli.

§. 76.

§. 76.

Lis hæc logica erat, quæ & in vltimis ſcri-ptorum eriſticorum paginis vlterius haudqua-quam agitata fuit. Illud autem dubium maximi momenti foret, ſi, quod vult laudatiſſimus poly-hiſtor, (124) definitio præſens aquam frigidam illis ſuffunderet, qui *diuinam prouidentiam oppu-nant.* Senſit rei momentum accuſatus, quocirca ac quidem reſponſione vſus eſt: (125) *ſi vel maxime Epicurei definitionem adoptarent; nun-quam tamen futurum eſſe, vt eius ope ſententiæ ſuæ portentum colore quodam tingere, vel & ſta-bilire poſſent.* Inſtabat ſequenti ſcripto definitio-nis cenſor eruditiſſimus: *præclare facturum fuiſſe aduerſarium, ſi ex definitione prouidam DEI cir-ca res quaſlibet curam, legitimo nexu elicuiſſet; et difficile id omnino fore, nulla alia, niſi ſpecu-landi in DEO, per definitionem, facultate indi-cata: prouidentiam DEI voluntate benigna con-tineri; nunquam vero tutum eſſe ratiocinium hoc: repræſentat DEVS mundos omnes: ergo præſentem curat, fouet, ſuſtentat.* (126) Cui vero defini-tionis auctor reſpondit: (127) *argumenti firmi-tatem iam reapſe in metaph. ſtabilitam, etiamſi nemo tam ineptus ſit, quin videat, præcipitem fore conſequentiam, niſi alia accedant, hanc: DEus re-præſentat omnes mundos vno actu: ergo curam ge-rit huius mundi. plura quippe eo requiri; nec in mathematica licere tironibus tam eſſe præcipiti-bus: ex definitione trianguli omnium conſenſu probari, quod tres anguli ſimul ſumti duobus re-ctis ſint æquales; neque tamen conſultum aut arti*

Noua denuo dubia.

conſentaneum, concludere hoc modo: triangulu tribus lateribus eſt conſpicuum: ergo tres angu ſimul ſumti ſunt æquales duobus rectis &c. Se ne ſic quidem ſatiſfactum videbatur theologo Ie nenſi doctiſſimo, qui tertio ſcripto (128) ſequen tia monuit: *difficulter perſuaſum iri atheo, quo repræſentandi* (cogitandi, intelligendi) *vis cu voluntate coniuncta ſit: niti definitionem dogmat dubio. metaph.* §. 878. &c. Quamuis & huic ter tio ſcripto aliud aduerſarius oppoſuerit: cogno tamen, eum hæc omiſiſſe aliis grauioribus reſpon ſione diſcuſſis. Nos autem, mox de vſu huius de finitionis, verba facturi, ſaluo prudentiorum cal culo, in id ſumus incubituri, vt commonſtremus cum repræſentatione voluntatem eſſe coniunctam Quod erudito doctori forſan ſi non probabitur certe tamen haud improbabitur.

(124) Vid. *Das Bedenken Herrn Buddei über die Wolfian ſche Philos.* §. 5.

(125) Vid. *Die Anmerkungen Herrn Wolfens.* p. 43. not. (*f*

(126) Vid. *Beſcheidene Antwort auf Herrn Wolfens An merkung.* p. 39. 40.

(127) Vid. *Nöthige Zugaben.* p. 108.

(128) Vid. *Beſcheidenen Beweis, daß Herrn Buddei Beden ken noch feſt ſtehe.*

§. 77.

Continuantur dubia.

Vrgebat & alia hanc definitionem dubitatio Secundo enim ſcripto deſideratus eſt ordo. *Inde pendentiam DEI* (ſic enim vocatur) *prius anim per definitionem ingerendam, quam repræſenta tionem mundorum omnium.* (129) Non defuit ſibi & in hoc negotio aduerſarius, hac vſus re ſponſione: (130) *Independentiam poſſe quidem*

præ-

præmitti, id quod ipſe quidem in metaphys. §. 938. *comparat. cum* §. 1083. *factitauerit : interim neceſſarium non eſſe, vt ex ſola independentia probetur perfectiſſima repræſentandi vis, cum nec Carteſiani independentiam DEI primam virtutem locauerint, in ſua de rebus diuinis methodo.* Improbatur autem & hæc ratio celeberr. Ienenſium doctori. Quocirca tertio ſcripto eriſtico ita differit: (131) *independentiam eſſe rationem (der Grund) perfectiſſimæ repræſentationis :* hinc *ab illa initium ratiocinandi capiendum. Nec huic eluendæ culpæ, quod alius in metaphyſica ordo cooptatus ſit, inſeruire.* Silentio hoc prætermiſit *in dem klaren Beweiß* philoſophus Marpurgenſis. Interim non difficile eſt, huic mederi morbo. Suorum ratiociniorum catenæ aliam inſeruit definitionem definitionis auctor præſentis: *DEVM eſſe ſubſtantiam a mundo diſtinctam, quæ rationem huius in ſe contineat:* quæ verba, niſi me fallunt cuncta, ab illa, quam deſiderant, *independentia*, prorſus non abludunt. Præterea, velim haud grauate aduertant doctiſſimi definitionis cenſores: fundamentum demonſtrationis ſuppeditare hanc definitionem, at in ſuo genere. Si quæſtio formetur ſummatim, quid ſit id, quod vocamus DEVM? non male ad *independentiam* recurrimus, qua docemur generatim, eſſe DEVM talem, qui ex ſe habeat omnia. At vbi ſpeciatim ſciſcitamur, quid igitur habeat? iudico fundamenti loco ſubſternendam eſſe definitionem, de qua diſceptatur: ea enim condocemur, quid ſupremum Numen poſſideat. Inprimis, ſapientiam,

ſcientiam,

ſcientiam, & quæ inde intelliguntur, bonitatem ſanctitatem, aliaque generis eiuſdem. (132)

(129) Vid. *Beſcheidene Antwort auf die Wolfiſche Anmerkungen.* p. 38.

(130) Vid. *Nöthige Zugab Herrn Wolfens zu denſelben* p. 107.

(131) Vid. *Beſcheidenen Beweis, daß das Bedenken noc feſt ſtehe.* p. 65.

(132) Coniunxiſſe videtur vtramque notionem Buddeu theol. dogmat. p. 278. vbi DEVM charactere ſpiritu independentis ornat. Namque ſpiritus idea repræſentationem, ſeu vim intelligendi, animo offert. Vid. ill Bilf. diluc. §. 423.

§. 78.

Dubia circa alteram definitionem.

Hæc diſceptata fuerunt de Numinis definitione, quam dixi, in partem vtramque. Sequitur nunc, vt de altera diſpiciamus breuiter: neque enim eam tot impugnatam telis cognouimus ac priorem. Dixi vero eam his propemodum verbis comprehendi. *DEVS eſt ſubſtantia in ſe continens rationem vniuerſi.* Perreuerendus Hal. doctor Langius improbat definitionem diſcurſu ſequenti, cuius verba paulo prolixiora dabo: (133) *DEVS*, inquit, *dicitur ſubſtantia, in qua continetur ratio exiſtentiæ vniuerſi. Sed non valet definitio. Nam ſic etiam anima hominis in hoc ſyſtemate deſcribi poteſt; cum rationem exiſtentiæ ſuæ habere in aliquo, in hoc ſyſtemate nec ſit nec eſſe poſſit, eſſe ab aliquo productum, & quidem per creationem ex nihilo; ſed tantum verſari in eiuſmodi relatione ad aliquid, vt poſito illo ponatur & ipſum. Vnde ſi hic inquiras in illam exiſtentiæ rationem, quam mundus in DEO habere dicitur, aliam non deprehendis quam hanc, quod*

DEus

DEus ſit ſubſtantia, mundi repræſentatiua, & quod hinc poſita diuina mundi repræſentatione, ponatur ipſe mundus. Aliud enim eſt ratio exſiſtentiæ, quod aliquid exſiſtat; aliud cauſſa exſiſtentiæ, ſcilicet effectrix, vnde exſiſtat. Atque ita hæc definitio recidit in priorem. Et eo etiam minus valere poteſt, quod quemadmodum in hoc ſyſtemate animæ tribuitur natura vniuerſi repræſentatiua, etſi vniuerſum ne quidem adeſſet, vti vult idealiſmus, ſic etiam dici poſſit ac debeat, DEVM habere eſſentiam vniuerſi repræſentatiuam, ſeu ſpeculatem, etſi huius diuini ſpeculi obiectum, ſeu mundus, ne quidem exſiſteret.

(133) Legi hæc verba poſſunt in noua anatome, ſeu idea analytica ſyſtematis metaphyſici Wolf. p. 73.

§. 79.

Sunt viri huius optimi, aduerſus examinatam definitionem dubia, dudum, alio quodam ſcriptore (134) ſtringente calamum, ſublata. (135) Antea vero, quam alienas reſponſiones allegem, mentem declaro meam. Non cadit, mea tenui ſententia, definitio DEI, quod ſit *ſubſtantia, in qua contineatur vniuerſi ratio*, in animam hominis, quoniam ratio, non NB. cur mundus exſiſtat, ſed cur hoc nec alio modo repræſentetur? in anima contineri ſolet. Atqui philoſophus DEVM non vocauit ſubſtantiam, in qua comprehendatur *ratio repræſentationis* vniuerſi, ſed, in qua quæri debeat, ratio exſiſtentiæ eiuſdem. Non video igitur, qui poſthac obiurgari poſſit ea definitio? Adde ſi placet, quod, ſi quis DEVM, vniuerſi cauſſam, definire inſtitueret, a *Reſponſio.*

nemine

nemine vnquam reprehenderetur; eſt enim e[illegible] notio Spiritus S. in ſacro codice loquentis, act. XVII. 24. Iam vero definitionis auctor, cauſſam iure adpellat rem eam, *qua in ſe alterius rationem complectitur.* (136) Ergo hæc ad ſummum DEVM adplicando, palpabilem iſthanc ſententiam præſtitit, quod mundi cauſſam neminem veneretur niſi DEVM. Quæ cum ita habeant: fateor, me cum viri ſummi verbis ſequentibus, facere non poſſe: *Vt*, inquit, *in hoc ſyſtemate animæ vis repræſentandi tribuitur, etiamſi mundus non exſiſteret: ſic DEVS etiam habere poteſt eſſentiam vniuerſi repræſentatiuam, licet mundus non exſiſtat.* Abſente enim vniuerſo corporeo, anima id repræſentare, per hypotheſin fieri neſciam, docendi duntaxat cauſſa (137) tantiſper fingitur; reuera id contingere, nemini horum philoſophiæ aſſeclarum in mentem venit vnquam.

(134) M. Io. Gottfred. Walthero *in den eleatiſchen Gräbern edit. prim.* p. 48. §. 46.

(135) Refutatus enim hic eſt ab ill. Bilfingero, dilucid. §. 440. quem non nominauit.

(136) Metaph. §. 29. vbi diſtinguitur ratio a cauſſa, tanquam *principium, vt quo, a principio, vt quod.* Intricatiſſima hactenus fuit doctrina de cauſſis, tum propter diſtinctionum multitudinem, tum ob auctorum in diuidendo varietatem, tum denique, ob fœcundarum definitionum, ex quibus, de cauſſis dicenda, ſua ſponte potuiſſent fluere, inopiam. Perplacuit igitur auctoris definitio, vt primum a me adſpecta, examinataque fuit. Videbar enim mihi ex ea elicere poſſe, quæ Muſæus, in cap. de cauſſis, aliique paulo confuſius & prolixius docebant. Nihil derogo viris laudatiſſimis: poteſt enim & Nanus gigantis humero inſiſtens, longius proſpiciendo baiulum ſuperare ipſum. Certe, ni veteres molem ſcientiarum, licet hinc inde indigeſtam, nobis reliquiſſent;

ſent; potuiſſent recentiores, deficiente materia, vires experiri nullas. Saluis igitur patrum laudibus, dicam, quomodo lux affundi poſſit doctrinæ de cauſſis, adhibita fœcundarum definitionum, licet paucarum, perſpicuitate. Breuibus defungar negotio. Præſtructa generali, Marpurgenſis philoſophi, definitione, quod *cauſſa ſit id, quo alterius ratio contineatur*, iui per ſingulas cauſſarum ſpecies, & haud ſterilem inueni doctrinæ adplicationem. Si *ratio, cur quid exſiſtat, in actione alterius quærenda, hoc adpellatur cauſſa efficiens.* Vid. Thümmig. ontol. p. 63. Sed reliquas definitiones prætermiſerunt recentiores, nunc ſupplendas. Si *ratio actionis ex cognitione adpetituque agentis oriatur: habes cauſſam impulſiuam, eandemque internam. Sin autem & huius adpetitus ratio, obiecto quodam comprehendatur, extra agentem ſito; vocatur illud cauſſa impulſiua externa.* Sic reliqua cauſſarum genera perſequi licebit. *Nam quoties porro, ratio, cur quid exſiſtat, aut non in actione, aut non in intentione agentis ponitur, appellamus id agens, cauſſam per accidens. Quandoque autem ratio, cur quid hoc, aut illo modo exſiſtat, continеatur neceſſariis characteribus, (determinationes alii vocant) qui in re qualibet primo concipiuntur; in cauſſam formalem incidimus.* Contra *id, quod characteribus iſtis afficitur, cauſſa materialis adpellari ſolet*, quo pluribus paucioribusue determinationibus indiget; donec effectus prodeat, eo *materia* iſthæc *propior*, aut *remotior* vocatur. Sic frumentum panis materia remota eſt, propterea quod plurium generum determinationes (viciſſitudines) frumento ſubeundæ ſunt, donec exſiſtat panis. Denique, *ſi ratio, cur efficiens agat, in bonitate rei cuiuſdam verſetur; finalem cauſſam agnoſcas, neceſſe eſt.* Sed non ſcribo metaphyſicam: filum duntaxat Ariadnæum oſtendo, cuius ductu, auctorum tricis, queis hanc doctrinam inuoluerunt, memet exſolui. Igitur ad rem! ſi DEVS ſubſtantia vocatur, quæ contineat in ſe rationem, cur exſiſtat vniuerſum: profecto id de nullo cauſſarum genere intelligi poteſt, quam quidem de efficiente, id quod methodus, ex mundi adſpectu DEVM inueſtigandi, commonſtrat. Sin inſtituatur examen, numquid mundus ab alio oriatur, nec ne? Quæſo an id agitur, vt inueſtigetur adpetitus, cuius niſu creandi actio ſuſce-

pta,

pta, id eſt, cauſſa impulſiua? vt inquiratur, quinam characteres primum ſint in mundo concipiendi? id eſt quæ ſit cauſſa formalis? vt excutiatur, cuius præſtantia cauſſa exſtiterit mundus? id eſt, quæ cauſſa ſit eius finalis? haudquaquam eo conſilium ſpectat; quin potius ſatiſfactum eſt quæſtioni tum, quum dixeris, *in actione* ſupremi cuiuſdam entis rationem, quare exſiſtat mundus, poſitam; atqui ea eſt creatio DEI, quæ auctoris mundi exiſtimationem titulumque, veriſſime dictum, eidem conciliat. Vt omittam hac vice, definitionis inuentorem, diſertis verbis innuere, metaph. §. 951. quod ratio mundi exſiſtentis de efficiendi euentu intelligenda ſit. *Iſt der Grund*, inquit, *in GOtt zu finden, warum dieſe Welt vor andern ihre Wirklichkeit erreicht, iſt auch eine Welt vollkommener als die andere; ſo kan dieſer Grund in nichts anderem beſtehen, als daß die gröſſere Vollkommenheit GOtt bewogen hat, die eine vor der andern hervor zu bringen.* Vid. etiam Riebouii *fernere Erläuterung* p. 427.

(137) Reſpondet ipſe philoſoph. Marpurg. ad hoc ratiocinium, in annot. ad metaph. p. 444. edit. prim. §. 286 *Wenn die Seele*, inquit, *alles auſſer ſich ſehen würde, obgleich keine Welt vorhanden wär: würde doch deßwegen den Idealiſten nicht eingeraumt, daß die Welt nicht wirklich vorhanden ſeye, &c.*

§. 80.

De vſu definitionum.

Omiſſis reliquis, quæ ab aduerſa parte, definitionibus hiſce duabus, fuerunt oppoſita; pleraque enim ad viuum vsque, vt ita loquar, reſecta ſunt: (138) conuertimur ad indicandum vſum, quo definitiones ambæ, ſanctioribus doctrinis, cum ſucceſſu adhiberi poſſunt. Inſeruit nimirum vtraque confirmandis DEI reliquis virtutibus (adtributis) nec ipſa etiam voluntate de qua tanto dubitabant opere aduerſarii, excluſa. Ibimus in rem præſentem, ſpecimine craſſa licet Minerua concepto; neque enim hic

e

ex inſtituto accuratius exponendis ſuppetit tempus. Poſſe ex definitione, qua non comprehenditur, niſi intellectus mentio, voluntatis argumentum deſumi negabant doctiſſimi Halenſes & Ienenſes theologi. (139) Videamus, numquid factu ſit id impoſſibile?

(138) Magiſter quiſpiam Wirtemberga *Io. Fr. Müller* integrum librum confutandis reu. Langii contra Wolfium ſcriptis impendit, vindicauitque eodem inſtituto definitiones præſentes, in quo, ſicut pleraque veriſſime dicuntur, ſic pauca absque affectuum æſtu. liber inſcribitur: *Sicheres Mittel* &c.

(139) Beſiehe *die beſcheidene Antwort auf Hn. Chriſt. Wolfens Anmerkungen zum Buddeiſchen Bedenken* p. 39. *Es ſoll ihm (Hrn. Wolfen) wohl ſchwer werden, eine demonſtration zu machen, daß eine Göttliche Vorſehung ſey, wenn man ſich von GOtt keinen andern Concept machet, als daß er ſpeculire, vnd ſich alle Welten auf einmal vorſtelle.* Sed vid. ill. Bilfing. dilucid. §. 424.

§. 81.

Oſtenditur connexio intellectus diuini cum voluntate.

Obſeruarunt definitionis promachi *generatim*, (140) cum omnia in DEO ſint ταυ]ο & idem, communi theologorum & philoſophorum ſententia, omnia DEI attributa poſſe ex omnibus intelligi; idque eſt multo veriſſimum. Sin v. g. *DEO diſtinctiſſimam poſſibilium omnium repræſentationem*, id eſt, immenſam, nullo gradu limitatam adſignes: perfectionem ſtatuis numeris abſolutam omnibus, nullis cognoſcendi cancellis, nullis finibus circumſcriptam. Iam rogo te, dummodo *principium ſufficientis rationis vniuerſale concesſeris*, quæ ratio ſit, cur hæc ſumma perfectio exſiſtat, numquid ab alio fuerit orta, an vero in ſe contineat exſiſtendi ratio-

rationem? Profecto non dixeris, ſtabilitam iſthanc perfectionem ab alio. Quodſi enim ex alio fuiſſet nata: infinitum ab infinito penderet; quod eſt abſurdum. Igitur infinita iſthæc cognoſcendi vis rationem exſiſtendi habet in ſemet ipſa. Iam temet obteſtor, annon theologi & philoſophi omnes ex notione rei, quatenus exſiſtendi rationem in ſemet ipſa habet, omnes DEI virtutes deriuent? ſi immenſa illa ſcientia non eſt ab alio; quis ei limites poſuit, vt in hoc tantum genere (cognoſcendi) ſit perfectiſſima, nec etiam in alio foro? (in voluntate, in operatione) an ratio adeſt, quæſo, cur in vno longe conſummatiſſima ſit, nec vero in altero? profecto non adeſt. Ergo, ne quid ſine ratione exſiſtat, fatendum eſt illis omnibus, quotquot hanc immenſam cognoſcendi vim concedunt, eſſe eam cum voluntate, cum operatione &c. coniunctam. Quicquid hic regeſſeris, id omne pugnabit etiam contra theologos philoſophosque, qui ex idea independentiæ quaſlibet DEI virtutes commonſtrant. Nunc quoniam vis ea cognoſcendi non exſiſtere poteſt niſi *a ſe*: in ſimili caſu, ſimilis eſt pronuntianda ſententia. Sic ego, quæ ill. Bilfingerus, (141) ceterique omnes ſine argumento pronuntiarunt, ratiocinio, ni fallor, irrefragabili firmandum ſuſcepi. Deſinant ergo tandem tot ſuſpicionibus onerare præſentem definitionem.

(140) Verba ill. Bilfingeri hæc ſunt dilucid. §. 425. *Si recte rem reputes; certum eſt, ex omnibus Dei adtributis deduci cetera omnia poſſe; hoc, oportet, fateantur illi omnes*

omnes, qui in DEO fatentur omnia eſſe identificata, hoc eſt, omnes theologi & philoſophi. argumentum poſitionis nuſquam adhibuit.

(141) Ill. Bilfingerus c. l.

§. 82.

Cum hæc adeo in promtu ſint poſita, vt diſputatione propemodum egere non videantur: cardo controuerſiæ omnis non in eo iamiam amplius vertitur, an ex infinita vi cognitionis voluntas probari queat? ſed ex quanam Dei virtute facilius, commodius & planius ceteræ omnes intelligantur? id eſt, quænam in ſupremo Numine, ceteris exponendis ſubſternendæ? Si in genere reſpondendum fuerit, dico primam DEI notionem eſſe hanc, *vt non exſtiterit per alium quemuis.* Tum enim demonſtratur, ornatum eſſe DEVM virtute omni. Cum autem ſpeciatim quæſiueris, quibus igitur virtutibus reſplendeſcentem DEVM cernere liceat? reſpondeo, primam ceterarum velut matricem eſſe incredibilem iſthanc cognoſcendi vim. Ne dicas voluntatem ſic ſilentio prætermitti: iubeo enim te in memoriam redire eorum, quæ paulo ante docui. Ne tamen cetera negligam, quæ dici poſſunt: alia via definitionem erroris labe exſoluam. Exprobratum eſt, *ſtante ea non eſſe nos de prouidentia certos, non de creatione, inanem DEI ſpeculationem ſolatio vacuam eſſe &c.* (142) Dicam igitur, quomodo ſuos calculos recentiores ſubducant, quidue innuant potiſſimum? idque faciam eo ordine & modo, qui & nouus videri poſſit, & ab aliis huius philoſophiæ ex- *Oſtenditur cardo quæſtionis.*

 perti-

pertibus, intelligi; non immemor tamen cautionis, quam hic adhibendam rentur, ne ſcilicet quiſquam credat, *quod ex hac ſola definitione, non adhibitis aliis veritatibus*, virtutes DEI reliquæ, non excluſis operationibus, poſſint demonſtrari (143)

(142) *Beſiehe Herrn Langens beſcheidene Entdeckung von der Wolfiſchen Philoſoph.* p. 253. §. 7. ſeqq.

(143) Eſt monitum ill. Bilfingeri dilucid. §. 424. *hæ notiones, gubernationis & creationis, reſoluuntur in notionem entis intelligentis, atque adeo ab illa pendent, ſed non ſola aut immediate.*

§. 83.

Definitionum nexus cum DEI attributis & operationibus ſpecialis.

Exordiamur filum ratiocinii, breuiſſime tamen, nec ad inſtar demonſtrationis, ſed craſſiuſcule pertexendum. Quicquid eſt neceſſarium, id rationem ſui habet in ſe ipſo, metaph. W. §. 675. atqui nullus mundi ſtatus habet rationem ſui in ſe ipſo: ergo nullus eſt neceſſarius. Secundæ propoſitionis veritas ipſo vſu comprobatur. Quodcunque momentum concipias, habet rationem in alio antecedaneo: ſi non haberet, exſiſteret caſu. *Caſus enim eſt exſiſtentia ſine ratione:* Omnes ſtatus mundi ſimul conſiderati, ſunt mundus ipſe; atqui eorum nullus eſt neceſſarius: ergo nec mundus. Si neges concludendi vim: dicendum eſt, poſſe ex partibus, quæ non ſunt neceſſariæ, componi totum neceſſarium; ſed id contingere nullo pacto poteſt. Ergo nec illud. Fingam tamen tantiſper id fieri, vt ex ſtatibus mundi, quorum nullus neceſſarius eſt, coeat mundus neceſſarius: tum ratio neceſſitatis in partium collectione poſita foret

quoniam

quoniam partes per ſe mutabiles, hoc tantum, nec alio confluxu poſſent coaleſcere: fieretque id propterea, quod quædam partes, neceſſariæ manentes, obſtarent, quo minus alia oriretur compoſitio, licet aliæ variabiles eſſent. Sed id a vero alieniſſimum eſt. Quamcunque mundi vel partem, vel ſtatum cogites, ſemper variabilem inuenies. Sin igitur omnes ſunt mutabiles; omnes ſunt contingentes: cumque omnium complexus mundum exhibeat; mundus ipſe eſt contingens. (144)

(144) Confer. quæ prolixius, & alia methodo in ſententiam hanc philoſophatur ill. Bilfing. de orig. mali. §. 369.

§. 84.

Continuatio ſeriei illius.

His, rudi penicillo delineatis, cognoſcitur, mundum eſſe contingentem, ac ſui quidem, quod ipſa præſens notio indicat, rationem habere in alio. Metaph. W. §. 575. Nunc quæritur, quis ille ſit? Aut & ipſe ab alio naſcitur, aut exſiſtit per, & propter ſe. Illud ſin affirmaueris: eadem quæſtio recurrit, & ſine fine quidem: neque enim reſpondendo quidquam profeceris. *Eadem te quæſtio præcurrit.* Agnoſcendus igitur eſt talis mundi auctor, qui per & propter ſe exſiſtat, idemque a mundo diuerſus, cuius omnes partes alias ab aliis oriri, paulo ante docendo euicimus. Habes igitur definitionem DEI recentiorem. *Deus eſt ſubſtantia a mundo diſtincta, quæ rationem huius in ſe continet.* Aut hæc ex adſpectu mundi veritas colligitur, aut nulla.

§. 85.

Conti-nuatio. Quæ, cum ita ſint, ratiocinando vltra prouehemur. Si mundus eſt a DEO: aut ſui rationem habet in eius exſiſtentia, aut in quadam illius actione. Caue primum dicas. Quicquid enim a ſe eſt, illud intelligitur neceſſarium: & quicquid ab exſiſtentia neceſſarii pendet, eodem cenſu habetur: ergo in contingenti Numinis actione ratio mundi quærenda. Mundum probaui contingentem, eoque & alios poſſibiles præter hunc. Actio, qua ex plurium numero poſſibilium, alterum anteponitur alteri, electio vocatur. Cumque ab actione, ad potentiam agendi, conſequentia valeat: perſpicuum eſt, mundi auctorem eligendi facultate præditum eſſe. Eam voluntatis nomine inſigniri multo eſt tritiſſimum. Habet igitur mundi artifex voluntatem. Aut hanc cœcam dixeris, aut cum cognitione coniunctam: improbatum iri iſtud nullus dubito. Eſt igitur amplectendum poſterius, *voluntatem DEI cum cognoſcendi vi copulatam eſſe.* Vult igitur DEVS, & cognoſcit hunc mundum. Sine ratione eum velle haudquaquam dixeris. Igitur ratio eſt petenda ex cognitione mundorum omnium, inter ſe collatorum, vt quiſnam alteri præferendus ſit, potuerit decerni. Omnium vero poſſibilium cognitio argumento eſt ſcientiæ immenſæ: cadit igitur in DEVM diſtinctiſſima mundorum omnium repræſentatio, id eſt omniſcientia, quia rationem mundi in ſe continet.

§. 86.

At enim, ſic prius voluntas in DEO demonſtranda erat, quam quidem vis cognoſcendi. Sed ſalua res eſt. Annon rationem voluntatis petiimus ex intellectu? nihil enim quiſquam vult, niſi cognitum prius. Eſt igitur in methodo analytica, quæ argumentandi initium ab experientia ſumit, vt hucusque factitauimus, incipiendo ab obuiis ſenſui in mundo mutationibus, eſt, inquam, voluntatis cognitio prior, quoniam a *principiatis* pergimus ad *principia*: at vbi methodum ſyntheticam ſecuti deſcendimus a *principiis* (definitionibus) *ad principiata*; intellectus ideam priorem eſſe, luce meridiana clarius eſt. Quis enim neſcit, definitiones & propoſitiones (identicas ſic enim vocant) principiorum loco haberi? *Occurritur dubio.*

§. 87.

Series igitur demonſtrationis exſurgit a definitione intellectus, quippe qui rationes voluntatis in ſe complectitur. Quis igitur dicat, eum ab hac ita ſeparari, vt non adſcribatur DEO niſi ſpeculandi facultas? quis iure hanc methodum obiurgauerit? Minuant igitur cenſores laudatiſſimi, quod in hanc definitionem conceperunt, odium; intelligantque, quam illa rebus explicandis præſentibus adcommodata ſit. Etiamſi enim probandæ DEI exſiſtentiæ non inſeruiat, quod nec neceſſum eſt: facit tamen ad demonſtrandas ordine affectiones DEI omnes, in conſilium auxiliumque vocatis, cum quibus con- *Nouum argumentum, quod Dei intellectus voluntatem indicet.*

nectenda eſt, ceteris veritatibus. *Vbi ſunt motiua adpetendi, eademque cognita: ibi, quum grauiora argumenta non obſtiterint, non poteſt non ſequi adpetitus:* eſſe vero in immenſa, quam indicat definitio, cognoſcendi vi, motiua adpetendi omnia, queis grauiora obſiſtere non poſſunt, *quia omnia ſunt*, paulo ante iuimus demonſtratum, §. 85. Non eſt igitur, cur quiſquam dubitet, cum ea ſemper voluntatem coniunctam eſſe, nec non ex ea poſſe comprobari. (145)

(145) Habes hic argumentum verborum, quibus ill. Bilfing. vtitur dilucid. §. 424. *Vim infinitam intelligendi poſſe conſiſtere in ente voluntate deſtituto, ego non admitto:* ſuperſedebat enim probando.

§. 88.

An ex definitione prouidentia DEI probetur?

Ita voluntatem, quod quæſtionis caput erat, ex definitione vtraque probauimus. Sed quid de prouida DEI circa vniuerſum cura, habendum? forſan ex definitionibus ſaltim hæc euinci nequit? abſit longiſſime! primo quidem *creatio*, quid aliud *eſt*, quam *actio DEI, qua ratio continetur exſiſtentis vniuerſi?* atqui diuina actione rationem vniuerſi comprehenſam §.85. oſtendi: ergo & creationem diuinam eodem demonſtraui negotio. Si DEVS res creat: conſeruat quoque. (146) *quid ita?* inquis. Ratio eſt in promtu. Vbi primum res ex nihilo emicuit, rationem exſiſtentiæ accepit ab alio. Sic enim modo obtinui arguendo. Numquid vero, ſecundo creationis, tertio, quarto &c. momento incipit eſſe a ſe? num, quoniam rationem exſiſtendi, prima vice, ab alio ſortita eſt, ſecunda, tertia

tertia &c. non amplius ab alio habet? quis hoc dicat? deſineret enim res eſſe quod eſt, dependens; quod abſurdum. Ergo per omnia durandi momenta, tam ab actione alius pendet, quam in primo. Cumque ab actione alterius exſiſtentiam accepiſſe creationem ſignificet; non ſolum res conſeruatur, ſed continuata etiam creatione ſubinde denuo efficitur. Quæ ipſiſſima theologorum omnium, eccleſiæ proteſtantis, nec non philoſophorum ſententia eſt. Quid de concurſu, quem vocant, loquar, quo DEVS rerum creatarum actiones nutu potentiſſimo velut animat? eſt in rebus creatis agendi vis; eſt & virium illarum ad certa, quæ obuerſantur, directio. Vires *poſitiuas* vocamus; directionem, qua hac tendunt nec illac, limites vocare ſueuerunt. *Actio enim rerum creatarum terminatur ex obiecto.* Qui immenſa operandi vi pollet T. O. M. DEVS, eius actio omnibus efficiendis, (147) idque vno nutu, idonea eſt. Directio eſt virium limes; præſtat enim, vt huc extendantur, nec aliorſum, vt hac nec vltra. Nunc quæritur, an vis illa agendi *ab alio ſit*? eſt vtique. idem ille, qui te exſiſtentem exhibuit, præſtitit quoque operantem, id eſt, ille concurrit ad conſeruandam tuam agendi vim. Directionem non addit, niſi primo momento, eamque in bonum ſpectare iubet. In ſecundo momento, vim conſeruat; directio autem pendet ex ſtatu priore, & ſic porro; niſi forte neceſſarium fuerit, quod fit in regno gratiæ, vt noua operatione dirigenda vis ſit ad virtutem chriſtianam. Eſt ergo DEI

ad actiones concurſus, ſi rationem quidem co[n]tinet, quare vniuerſum exſiſtat. (148) *En fecu[n]ditatem definitionis controuerſæ!*

(146) Quantum religionis momentum in prouidentia [ſi]tum ſit, Bayle declarat dictionaire edit. Baſil. p. 180 quod mirum videri poteſt.

(147) Potentia DEI ad omnia diffunditur, neque ad ce[r]ta dirigitur, ceteris excluſis. Directio igitur non e[ſt] actio, ſed actionis limes, quia a DEO exulat. Confera[tur] ill. Bilfing. de harmon. præſtab. §. 55.

(148) Abſum a Durandi ſententia, qui DEVM creat[uris] nonniſi facultatem conceſſiſſe docet, neque putat con[-]currere ad actiones in indiuiduo. Primo enim multu[m] intereſt inter agendi vim, & potentiam; poſt obſeruan[-]dum, DEVM actionibus quoque in indiuiduo non dees[-]ſe. Licet enim non concurrat ad actionis directionem id eſt, limitem: confert tamen operationem ſuam a[d] vim, quæ aliquid in rerum natura ponit, non, vti limes negat. Atqui in qualibet actione ſingulari vis exſeritur ergo & ad quamlibet ſingularem DEVS accedit, vim ſu[-]ſtentando.

§. 89.

Num ex altera etiam definitione probetur prouidentia.

Quod de vna definitione oſtendi, oſtendam quoque de altera. Nec illa ſterilis eſt. *DEVS adpellatur ſubſtantia, diſtinctiſſime pernoſcens poſſibilia quæuis.* Atqui §. 85. probaui, eumdem illum, qui vniuerſi rationem in ſe contineat, pollere etiam vi intelligendi immenſa: (ad omne poſſibile cognoſcendum) ergo, qui omnes mundos diſtinctiſſime repræſentat, eſt auctor mundi. (rationem huius complectitur) qui auctor mundi; is creator. qui creator: is conſeruat exſiſtentiam rerum. qui conſeruat exſiſtentiam rerum, actiones quoque earum ſuſtentat. *Hæc omnia paulo ante connexa eſſe oſtendi.* Cur igitur negaremus,

emus, poſſe ex vi repræſentandi mundos omnes, ceteras DEI virtutes intelligi? At enim non eli-cui eas ex ſola definitione, nec absque alterius veritatis ſubſidio, non ſum argumentatus: *Deus omnes mundos diſtinctiſſime repræſentat: ergo ſta-tor potens, voluntate præditus, rerum conditarum arbiter, virium agendi diribitor eſt*: Sit ita ſane! non ita arguebam, ſed nec volebam, nec (149) debebam id facere: nulla ergo inde culpa mihi imputari poteſt. (150)

(149) Monitum conſulto ſecutus ill. Bilfingeri dilucid. §. 424. ſuadentis, ne *ex repræſentatione mundorum omnium ſola aut immediate* DEI regimen inferatur.

(150) Ex idea ſubſtantiæ, quæ rationem mundi contineat, probaui DEI creationem, conſeruationem, concurſum, §. 88. Cum igitur idem Deus repræſentet omnes mundos, §. 87. interuentu illius definitionis poſſunt ex hac erui, quæcunque aduerſarii negabant.

§. 90.

Puto ita ſatiſfactum eſſe deſideriis eruditiſſimorum diſſentientium, qui, cum nemo ex recentioris philoſophiæ patronis, ob inſtituti rationem (151) doceret, quomodo ex definitionibus indicatæ veritates conſequerentur, eo tandem deuenerunt, vt crederent, id fieri prorſus non poſſe. Atqui fieri id potuit; aliter a me factum non eſſet, imo vero id factum etiam tum eſt, i fundamenta rei hinc inde iacta, in ill. Bilfingeri aliorumque ſcriptis, ſpectes. At non debuerunt em enuntiare *hac methodo*, *his additamentis*, quoniam alio conſilio, alia occaſione ſcribebant: unt ob eam cauſſam excuſandi, laudandi. Credo tiam, me vano promiſſorum adparatu lectorem *Epilogus ſect. I.*

non eluſiſſe. Pollicebar doctrinam nexus, quo pr[i]cipuæ DEI virtutes operationesque cum definiti[o]nibus reprehenſis coniungerentur, ſteti vero pr[o]miſſis, omnia, ſed breuiter ex definitionum haru[m] fontibus hauriens, quæ alii hauriri poſſe negaban[t]. Si errare me dicas: neceſſitas tibi impoſita e[ſt] oſtendendi, me in illo nexu explicando ſophiſm[a]tibus, vel falſis doctrinis vſum, id eſt, me [in] *forma* vel *materia* ratiociniorum admiſiſſe err[o]rem. An id fieri poſſit, dubito. ſtat igitur firm[a] fixaque ſententia, velut Marpeſia cautes, definiti[o]num, quas frequentiſſime dixi, *vſum in theolo[gi]a eſſe longe maximum*: id autem ſcribendi conſili[o] reſpondere, manifeſtum eſt.

(151) Wolfius in der Zugab zu den Anmerkungen, i[ta] loquitur: *Daß man vermeynt, ich hätte, vm Hrn. Bu[d]dens Beſchuldigung zu heben, von der deutlichen Vorſte[l]lung aller Welten auf einmal, die theologiam naturale[m]* (adtributa, Vorſehung vnd Schöpfung) *deduciren ſolle: ſo darf man nur leſen, was ich in der Erinnerung weg[en] der Einwürfe §. 10. geſchrieben, daß dergleichen Leut[e], die das Lehrgeld mit Schimpfworten abtragen wolle[n] nicht werth ſind, daß man ſie vnterrichtet* &c. Nec [c]l. Riebou. nec ill. Bilfing. ex inſtituto voluntatis, oper[a]tionis &c. nexum cum definitionibus oſtenderunt, co[n]tenti dubiorum ſolutione, & generali rerum indici[o]. Vid. Riebou. in der ferneren Erläuterung p. 222. ſeqq.

SECTIO II. CAPITIS I.

DE EXSISTENTIA DEI.

§. 91.

Tranſitus. EXſequuti ſumus inſtitutum de iis, quæ pertinent ad ſectionem primam; promoto ad ſecundam gradu, diſpiciemus, quid in probandi[s]

DE

DEI exſiſtentia philoſophi, maxime recentiores, præſtiterint? Primo quidem tantum abfuit, vt nimiam in hoc negotio operam hos nauaſſe nonnulli exiſtimarent, vt potius ab ipſius atheiſmi labe non exſoluendos contenderent. Exprobratorum igitur atheiſmi criminum prius faciemus mentionem, quam ad oſtendendam recentiorum doctrinæ progrediamur vtilitatem. Cogamus in arctum, quæ viri præſtantiſſimi vltro citroque agitarunt. Diſplicet excellentiſſimo Ienenſi theologo, *quod ſolidiſſima, quæ vocat, pro exſiſtentia DEI argumenta damnauerit aduerſarius.* (152) Cui philoſophus occurrit, *hiatu laborare concludendi nexum, nec rationi conſentaneum, vt, qui vnum argumentum ceteris anteponit, atheiſmo latam recludat portam.* (153) *Addit, ſe ceteris miſſis, non plane contemtis, propterea in vnum duntaxat ratiocinium propendere, quod iſtud extra telorum ab atheis vibratorum iactum eſſe ſibi videatur; quin monet, ſe in commentatione luculenta* §. 34. p. 5. ſeqq. *docuiſſe, quomodo & cetera argumenta, ſi mens non læua ſit, ad ingentem demonſtrandi vim reuocari queant: iniquam igitur atheiſmi exprobrati criminationem eſſe.* Cum eodem loco ſummus Ienenſium theologus vrgeret, *etiamſi aduerſarius quendam ratiociniis pro exſiſtentia DEI vſum in monito ad comment. §. 2. non deneget; tamen id magni faciendum non eſſe, quoniam vel probandi robore, quod aduerſarius in argumentis deſideret, polleat, vel eodem careat: ſin hoc, fruſtra fuiſſe argumentis illis tot oppoſita dubia; ſin illud adfirmauerit,*

Dubia contra argumentum de contingentia.

uerit, vſu reuera cetera carere cuncta. explicui mentem philoſophus, *habere iſta argumenta vſum in ſuo genere, ad probanda DEI adtributa: in exſiſtentia DEI commonſtranda parere duntaxat certitudinem* (ſic enim vocauit) *moralem.*

Reſponſio.

(152) *Beſiehe das Bedenken des Herrn Buddei über die Wolfianiſche Philoſophie* §. 1.

(153) *Beſiehe die Anmerkungen Herrn Wolfens* p. 12 - 18.

§. 92.

Iterata dubia.

Non deerat ſibi, ſecundo, quo conſilium tuebatur, ſcripto celebris theologus, qui iterata vice hæc regeſſit. *Falſo cauſſari* (154) *aduerſarium tot in argumentis pro exſiſtentia DEI ceteris difficultates: nam etiamſi ratiocinia quæuis, ab ordine, & ſtructura vniuerſi deſumta niti rerum ordinatarum contingentia ſoleant; tamen inde diſputationem, contra atheum ſuſceptam, non fore iuſto prolixiorem; cum & in aduerſarii de contingentia argumento non minus probandum ſit, quod res contingentes ſint, quam in ratiociniis, ab ordine & ſtructura mundi depromtis, quæ vtique rerum contingentiæ ſuperſtruantur: ſubiecit vir longe doctiſſimus, quoties de mundi ordine a probaturis DEI exſiſtentiam inſtituatur ſermo, intelligi ordinem phyſicum, qui, cum contingens & exquiſitiſſima ſapientia ſtabilitus ſit, auctorem omnino arguat, firmumque præſtet ratiocinium: Vbi ordo, ibi ordinans. Non igitur ratiocinium niti præmiſſa falſa, quod aduerſarius cauſſetur, in rat. prælect. p. 155.* §. 42. Subiunxit dein vir ſummus quædam *de diſcrimine inter demonſtrationem mathematicam &*

philo-

hiloſophicam, quam aduerſarius confuderit, quæ
gomet non intellecta recenſere nolo.

(154) Vid. Buddei *beſcheidene Antwort auf Wolfens Anmerkungen* p. 11 -- 15.

§. 93.

Quæ fuerit ad hæc Marpurgenſis philoſophi uplicata reſponſio, iamiam videbimus: *mirari , cur difficultates, præter neceſſitatem, arguentis oppoſitæ fuiſſe dicantur, cum eaſdem difficultates & ipſe Ienenſis theologus alio libro rationiis pro exſiſtentia DEI obuerterit, atque e. g. tro fuerit profeſſus* philos. theoret. P. VI. c. 3. 4. p. 359. *quod in diſputationibus contra atheos gumento ex notitia inſita deprompto non ſit endum: concedi, quod ceterorum ratiociniom vis in contingentia ponatur, eo ipſo autem n diſſimulari, recte a ſe factum, qui argumen- ceteris miſſis huic vni inſtiterit; imo, ſi fante theologo, cetera argumenta non probent, ſi adhibito contingentiæ documento; cur vete- , quos defendat, ea methodo non ſint vſi? quem im vnquam in ratiociniis a finibus, ordine, uctura vniuerſi deriuatis ad contingentiam ouocaſſe? nec ipſum theologum in* philos. theot. part. 6. c. 3. §. 9. p. 361. 362. *quam nunc ceatur, contingentiam ſuis argumentis præuxiſſe; imo nec in theſibus quidem atheiſmi, i ex inſtituto atheos impugnauerit. Cum igitur contingentia hactenus non diſtincte cogitatum : laudes, non vituperia, ſibimet deberi, quod gumenta emendauerit. Hucusque generatim iomatis loco, dubio omni maioris, fuiſſe adoptatum*

Reſponſio.

optatum illud: vbi ordo, ibi ordinans; a ſe autem, quod ex mathematicis inſtantia dari poſſit cautionem adhibitam, oſtenſumque fuiſſe, vbi ad minorem propoſitionem deſcenderis: atqui *in mundo præſenti eſt ordo: confugiendum ad contingentiæ argumentum, in quod tandem vis omnis probandi erumpat.* addit, quod grauiſſimum mihi viſum fuit, *theologum Ienenſem quidem argumentis, ab ordine & ſtructura vniuerſi petitis, medicinam adhibiturum, ſe monente, fuiſſe, præſtructa, illis fulciendis contingentia ordinis in vniuerſo; at non docere hoc modo ſuis doctrinis conſentanea, quippe qui philoſ. inſtrument.* P. IV. C. 3. §. 9. p. 283. *natura ordinem neceſſarium pronuntiauerit, affirmando, quod, quicquid naturæ ordine fiat, neceſſario fiat* &c. &c. (155)

(155) Legi hæc omnia poſſunt *in der nöthigen Zugab zu den Anmerkungen über Hrn. Buddei Bedenken* p. 74. ſequentibusque.

§. 94.

Lis continuata ex parte vna.

Nondum hoc loco contentio iſta ſubſtitit vlterius, tertio ſcripto eriſtico, dubia ſua vrgente theologo Ienenſi. (156) *Vti in aduerſarii ratiocinio, propoſitio minor, quod ſcilicet mundus contingens ſit, veniat probanda: ſic in argumento, ab ordine rerum petito, a minore propoſitione, ordinis obuii contingentiam commonſtrandam: quo pacto non deſtituantur vſu ratiocinia, ab aduerſario improbata.* Repetit deinde vir ſummus, quæ de ordine ſcripto dixerat ſecundo: *nimirum eos, qui argumento, ab ordine vniuerſi*

niuerſi deſumto, vtantur, non intelligere niſi rdinem rerum naturalium, ex hoc, vtpote conngenti, legitimam necti poſſe ad præſentiam auloris conſequentiam. Tertia tandem vice calanum ſtrinxit philoſophus Marpurg. longeque lia diſputandi methodo vſus, aliam controueriæ faciem formauit. Nimirum theologi Ieneniis accuſatione, quam in conſilio ſuſcepit, repeita, rationes viri præſtantis ſubiecit, quibus iſta iiteretur, eo conſilio, vt rationum infirmitatem, uorumque dogmatum palpandam præberet veriatem. Subiunxit etiam ſubinde quæſtiones, ad uas ex inſtituto voluit, vt ſibi reſpondeatur.

(156) Vid. *den beſcheidenen Erweis, daß das Buddeiſche Bedenken noch feſt ſtehe.* p. 35. 36.

§. 95.

Quærit enim, cum inſolens argumentorum ro exſiſtentia DEI contemtor adpellatus fuerit: *Ex altera.* 157) *an iſthæc criminatio: exinde poſſit probai, quod ex vniuerſi ordine noluerit ducere arguientum, donec prius contingentia ordinis deionſtrata ſit?* (158) *an ex eo firmari queat, uod noluerit ex finibus rerum ad exſiſtentiam)EI arguere, ne committatur petitio principii, llegando fines pro ratione, quibus concluſio ſuponitur?* (159) *Annon ex ratione prælect. §. 36. . 153. pateat, conſilium philoſophi fuiſſe, non eſtruere ratiocinia, ſed inuicto robore firmare, r ex omnibus eligere argumentum efficaciſſimum, d firmandam victoriæ certioris contra atheos iem? cur igitur contemtor vocetur? cur tot cri-*

minationibus exponatur? Fateor, hæc talia m
mouiſſe. Theologi Ienenſes Halenſesque ſuſpicione atheiſmi onerabant philoſophum Marpurgenſem, allegata ratione, *quia miſſis omnibu argumentis, in vno,* (de contingentia) *colloce fiduciam.* Cum ad certamen de neglectis a philoſopho argumentis peruentum: faſſi ſunt ipſi *contingentiam ceteris argumentis praſtruendam perperam tamen egiſſe philoſophum, qui ceter. repudiarit, quæ quippe, adhibita in ſubſidium contingentia, non, vt aduerſarius opinetur, ſin omni deſtituta vſu.* Quamuis igitur cogitauerim, lecta theologorum exprobratione, *verum eſſe, quod de vſu ceterorum argumentorum ho ſenſu dicant, deferendam contra philoſophi ratiocinio palmam: nam cetera probare propter hoc non viciſſim; propter quod vnumquodque tal ſit, illud eſſe magis tale:* tamen, cum in lucen emiſſo tertio philoſophi ſcripto, curatius animum aduerterem, non id agi, an vtcumque ex philoſophi præceptis, ceteris argumentis quilpiam vſus adiudicari queat; ſed an is, qui an notauit, vim probandi omnem, in ratiociniur de contingentia erumpere, atheiſmi propter ear cauſſam reus ſit, dignusque, qui exſilio plectatur; obſtupui, nec potui, quin innocentiar agnoſcerem longe maximam.

(157) Vid. *Klarer Beweis, daß Herr Buddeus die ihm gemachte Einwürfe einraumen müſſe* &c. p. 54. 55. ſeq. Sub initium conſilii §. 1. heiſst es: *Wolf verwerfe d. argumenta inſolenter Weis.*

(158) Vid. tract. idem cit. loc.

(159) Rogo ſubmiſſe eruditos, vt animum adplicent
anno;

annon in hoc arguendi genere circulus inſit vitioſus? *Vbi ſunt rerum fines, ibi eſt, qui propter fines agit, efficit. Atqui rerum in vniuerſo omnium ſunt fines: ergo eſt, qui agit propter eos, efficitque. Finis eſt id, cuius gratia intelligens agit.* Hæc eſt genuina finis definitio. Subſtituamus iam in locum definiti definitionem ipſam, minori propoſitioni inſerendam; argumentum eiuſmodi emerget, cuius minor manifeſtiſſime principium petit: *Vbi ſunt rerum fines; ibi eſt, qui propter fines agit, efficit: atqui rerum in vniuerſo omnium ſunt certi reſpectus, quorum gratia intelligens agit:* (ecce finis definit.) *ergo eſt, qui agit propter eos reſpectus, efficitque.* Quis non agnoſcat formæ vitium? Minor enim propoſitio complectitur definitionem finis, qua ſurrogata, in lucem prodiit fallacia. Ergo non poteſt ad vſus rerum prouocari, niſi prius, Deum eſſe, probatum iueris. An recte colligo? *quia ſunt rerum fines: ergo exſiſtit rerum auctor.* perinde ac ſi dixerim: *quia propter res vniuerſi efficiens cauſſa agit: ergo eſt cauſſa efficiens.* Num antecedens atheus conceſſerit?

§. 96.

Non diſſimulo, aliud etiam argumenti, de contingentia, patrono dubium, præter ea, quæ paulo ante dixi, obuerſum eſſe, quod maxime hanc attinet cauſſam. (160) *Fruſtra nimirum*, licebant, *in argumento de contingentia victoriam quæri ab eo, qui nexum vniuerſi euentibus tribuat ſtoico fato non abſimilem, quippe* (161) *ipſas cauſſas liberas mechaniſmo ſubiiciat, quod ex metaphyſica §. 767. intelligatur; quamuis enim philoſophus in commentat. & monito ad commentat.* (162) *diſcrimen conſtituere voluerit inter neceſſitatem abſolutam, & hypotheticam, quarum hanc, non illam, euentibus ſemet adſcripſiſſe dicat: tamen & hypothetica, quam vocant, neceſſitate in natura curſu conceſſa, fatum ſtabiliri, libertati inimicum: non ſuffecturam re-* *Alia dubia.*

ſponſionem, qua forte aduerſarius ad contingentiam ortus mundi non poſſe cognoſci, niſi ex rerum operationibus; vbi vero operationes mundi ad inſtar motuum horologii, ſerie haudquaquan turbata, eueniant, nunquam nos in notitian peruenturos, cœperintne operationes contingent ratione, nec ne? Admiſſa ea opinione, atheun reclamaturum: Si DEus eſſet, non condidiſſe mundum liberis hominibus vacuum: Imo, qu DEO neceſſitatem imponat condendi optimum illum parum abeſſe, quin DEO libertatem abiu dicet. Coniungenda cum his reliqua, quæ ad uerſario ſuſpicionem creent, qui v. g. *moral* §. 368. *p.* 321. *ſcribat: non eſſe ferendum, v. eccleſiæ doctores, viros iudicii gloria florentes i ſuſpicionem atheiſmi adducant* &c.

(160) *Beſiehe die beſcheidene Antwort Herrn Buddei au die Anmerkung Herrn Wolfens* p. 19.
(161) *Beſiehe wiederum eben dieſelbe.* p. 27.
(162) Vid. eundem tract. p. 28. Dedi operam ſolicite vt prolixiorem diſcurſum in compendium mitterem, noi omiſſo vllo ratiocinii robore.

§. 97.

Reſponſio. Sed quid ad hæc Marpurgenſis philoſophus Parata erat reſponſio: *nec argumenti antecedens nec eius conſequentiam legitimam* pronuntiabat (163) *Non illud: nunquam enim ſe euentu mundi neceſſarios docuiſſe, quin potius probaſſ ſemet contrarium* metaph. §. 577. *Simile al horologio petitum* (164) *non indicare doctrinam neceſſitatis; horologii enim ſtructuram contingentem eſſe, etiamſi motus continuum ſequentes ordinem, non amplius iidem futuri eſſent, ſi qua*

per

per externam manum in iis mutarentur: menſam, v. g. *licet reſectis angulis, deſinat eſſe quadrata, rotundamque figuram induat, non tamen propterea neceſſariam fieri; ita explicandum metaphyſices §. 565. qui aduerſarios male habeat: quam illam, aut qualem conſequentiam eſſe: ſunt mundi euentus ſinguli per antecedentes determinati, id eſt, certi facti: ergo non exſiſtit mundus ratione contingenti: dat inſtantiam ab horologio. Conqueritur porro, falſo ſemet accuſari, quod cauſſas liberas mechaniſmo ſubiiciat, & ſi vel maxime ſubieciſſet, eum errorem non obſtiturum fuiſſe contingentiæ mundi: non poſſe enim ox libertate hominis nec DEI exſiſtentiam nec contingentiam rerum probari.* Addit vir acutus, *ſe in annotat. ad metaph. §. 205. contingentiam vniuerſi diſtinctius probaſſe, quam ante ſe quemquam: dicit porro electionem mundi optimi cum libertate conſiſtere, nec DEum ad id faciendum cogi, ſed ſuaipſius ſapientia ſuadente in optimum ferri:* (quod & a ſapientiſſimis fieri ſolet hominibus, vt non ineptiant, haud furentur &c. licet omiſſio neceſſaria non ſit) *in probanda DEI exſiſtentia maxime ſpectandum eſſe, an mundus in ſe potuerit eſſe alius atque alius, non opus eſſe, vt inueſtigetur, neceſſarione a DEO creari debuerit nec ne? poſſe morali neceſſitate artificem opus in ſe contingens ſtruere. Denique fatetur noſter, ſe nunquam patrocinatum atheiſmo: licet enim inanes, quibus viri praſtantes affliguntur, atheiſmi ſuſpiciones improbet; tamen ſe ſenten-*

tiam iſthanc corroboraſſe cit. loc. qua athei in re publica non ferendi dicantur.

(163) *Beſiehe Herrn Wolfens Zugab zu den Anmerkungen* p. 84.

(164) *Beſiehe eben dieſelbe.* p. 86.

§. 98.

Continuatio dubiorum. Crederes hic futurum fuiſſe, vt lites ſedarentur; ſed vltra ſunt prouectæ. Tertio ſcripto eriſtico theologus Ienenſis aduerſarium ita excepit, vt negaret diſtinctionem, inter neceſſitatem hypotheticam abſolutamque, liberando auctori ſufficere: ſecundum eius enim doctrinas nexum euentuum actionibus creaturarum fatum imponere: inſtantiam ab horologio petitam, qua a catenatis & h. m. neceſſariis euentibus contingentia ortus non excludi probetur, præuiſam & occupatam fuiſſe, *in der beſcheidenen Antwort* p. 28. 29 (165) Nihil autem eandem facere ad rhombum cognoſci ex motibus horologii neceſſariis ortum contingentem, eoque artificem; quia ipſa operis natura motus neceſſarios poſtulauerit; at aliam eſſe mundi rationem: cum nemo facile neceſſitatem euentuum eius probare poſſit, ſemper fore vt atheus oggannia: minus conſentaneum DEI ſi quis eſſet, bonitati futurum, qui mundum creaſſet liberis hominibus vacuum, cum tamen nulla ad id neceſſitas adegerit.

(165) Vid. hæc *in dem beſcheidenen Beweis, daß das Buddeiſche Bedenken noch feſt ſtehe.* p. 40. ſeqq.

§. 99.

Continuata reſponſio. Cum ad hæc diluenda animum adplicaret, auctor recentioris metaph. quærebat ex theologo:

(166)

(166) *cur non probet, quod hypothetica neceſſitas rebus imponat fatum, ex ſua ſententia? cur criminetur, libertatem hominis fato ſubiici? oſtenſum a ſe contrarium: neceſſitatem abſolutam contingentia addi poſſe, falſo ſibimet affingi, nec eo pertinere ſimile de horologio: mundi optimi delectu, ſi vel maxime neceſſarius eſſet, vti non ſit, neceſſitatem abſolutam tamen non introduci &c.* Pace virorum tantorum dixerim, quæ mihi ſententia ſedeat. Exiſtimo, dn. Buddei verba §. 98. citata, ab aduerſario non eo ſenſu accepta eſſe, ac debebant. Mirabatur theologus præſtantiſſimus, (167) quod philoſophus Marpurg. affirmet, poſſe cum neceſſitate contingentiam mundi, & exſiſtentiam Numinis conciliari: diſplicebat ſimile ab horologio petitum, vt §. anteced. oſtendi. Puto locutum eſſe celeberrimum polyhiſtorem de neceſſitate hypothetica naturæ. Eſt, ni fallor, hæc eius mens: *ſimile aduerſarii non eſſe ad litem præſentem adcommodatum: poſſe in horologii motu neceſſitatem regnare hypotheticam: eaque non obſtante artificem cognoſci, quia motus illius neceſſarii libertatem reſpuant; at ex mundi neceſſitate, licet hypothetica, difficulter atheum de conditore perſuaderi, qui ſubinde ſit regeſturus: in mundo libertas, ſi Deus foret, locum habere poſſet, horologio non potuit libertatis donum addi.* His lectis, exiſtimauit philoſophus, ſibi ſententiam, de abſoluta mundi neceſſitate affingi, eamque hic impugnari. Minime vero! aliena igitur videntur, quæ reſpondere inſtituit. Interim facilis eſt ad verba theologi Ienenſis re-

ſponſio alia: naturæ euentuum catenæ non inſeruntur homines liberi: poſſunt ea non obſtante agere hoc, & agere illud: hodiernæ tempeſtatis amœnæ cauſſas perpetua retro ſerie vsque ad creationem licet extenſas, mihi nonniſi occaſionem excurrendi in campos præbere noui: non obſtante enim ſudo iſthoc cœlo, potui excurrere, & non excurrere, facere hoc aut illud. Quanquam id certum ſit, naturæ nexus plurimos adpetitui noſtro præuiſo adtemperatos eſſe. Ruit igitur ſua ſponte atheorum ineptum dubium, a viro adlatum præſtantiſſimo.

(166) *Beſiehe den klaren Beweis* &c. p. 70.

(167) *Beſiehe den beſcheidenen Beweis Herrn Buddei* p. 40. ſub init. conferri poſſunt, qui plura alia in hoc argumento dubia expediuerunt. Riebou. *in der ferneren Erläuterung* cap. 5. p. 230. ill. Bilfinger diluc. §. 385. Müller *in dem ſichern Mittel* &c. p. 75. Item anonymi *kurze Beantwortung der ſtrittigen Fragen aus der Wolfianiſchen Philoſoph. nach dem Sinn der theol. proteſtant. in der Schuzſchriſt wider Idirpium* p. 54. Commentatio anonym. p. 76. de DEO, anima & mundo. Ipſius Wolfii annot. ad conſilium Halens. theolog. facultatis p. 3. ſeqq. Commentat. luculent. p. 3. ſeqq. monit. ad commentat. p. 7. ſeqq.

§. 100.

De vſu philoſophiæ recentioris in probanda exſiſtentia DEI.

His ita enarratis, penes lectorem, non penes me, iudicium eſt, num iure an iniuria atheiſmi nota recentioris philoſophiæ patrono inuſta ſit? Id ego noui, non hodie demum, ita agi cœptum. (168) Cum de expugnando atheiſmi deteſtando crimine complures & olim & nunc fuerint ſoliciti: (169) intereſt examinare, quid hodieque a viris præcellentibus eximii ſit præſtitum? Non

dubito

dubito mea facere verba Crenii: (170) *pauca*, inquientis, *nec ſatis elaborata, proteſtantium contra gentiles, atheos, deiſtas, iudaeos, ſemi-Iudaeos exſtant ſcripta, non quod ſummi noſtri viri rem non intelligant, aut tergiuerſentur, aut diffidant, aut difficultatem metuant; ſed quod iuſtum tempus his rebus impendere nequeant.* Facio, inquam, mea haec verba, non ex omni ratione; ſed ex parte. Non laboramus, opinor, talium librorum, in omni hoc genere, ſed in quodam, penuria. Si conuertamus in eos mentis aciem, qui aduerſus atheos felici decertarunt pugna, ſubiicientur oculis complures viri doctisſimi. Nos, quid ex Leibnitii aliorumque inventis, hac doctrinae parte ſperari poſſit? paucis declarabimus.

(168) Nota ſunt Alberti Chriſt. *Rothenii atheiſtica Thomaſiana*, e ſcriptis Thomaſianis illuſtrata quidem, ſed & confirmata, propoſita menſe Februario 1698. Pertinet huc, quod ipſe Thomaſius conqueritur in fundament. I. N. & G. ed. quart. p. 24. ſe propter ſententiam *de conſilio naturae, non lege, per apertam calumniam violatum eſſe, in collegiis privatis eorum, qui loqui ament: daß Himmel vnd Höll daran hange, wenn man nemlich die praecepta naturae nur für Conſilia halt.* Scripſit Hubert de Verſé l'*Impie convaincu*, in quo Carteſium accuſauit, *quod naturam conſtituat Deum.* Io. Regius emiſit *Carteſium Spinoſiſmi architectum*, cui licet Andala *Carteſium Spinoziſmi euerſorem*, oppoſuerit, confutatus tamen eſt per *reſponſionem apologeticam*. Vid. *neue Zeitungen von gelehrten Sachen 1720.* pag. 18. Quaeſo, quis hodie tot virorum eximiorum accuſationibus mouetur?

(169) Hiſtoriam atheiſmi breuiter delineatam dedit Ienkin. Thomaſius 1713. Praecipue noſtris temporibus contra atheos egit Iacquelot, *in diſſert. de exſiſtentia Dei, vbi veritas haec demonſtratur per vniuerſalem hiſtoriam de prima mundi antiquitate, per refutationem ſyſtematis*

Epicuri, Spinozæ &c. *Hagæ Comit. 1697.* Vid. acta eruditor. german. part. 27. p. 193. Addatur *Io. Ray, exiſtentia & ſapientia Dei manifeſtata in operibus creation.* ex Anglica lingua in Gallicam tranſlat. Vltraiecti 1714. Conferat. *Monſieur Ferdinand de la connoiſſance de Dieu.* Item *Fenelon demonſtration de l'exiſtence de Dieu, tirée de la connoiſſance de la nature, & proportionnée à la foible intelligence de plus ſimples.* Prodiit liber auctior 1719. ſubiunctæ ſunt reflexiones patris Tourneminii. Iudicium de libro extat *in den neuen Zeitungen von gelehrten Sachen.* ad ann. 1720. Sed quid opus eſt hiſce recenſibus? vniuerſam atheiſmi litterar. hiſt. tradidit *Io. Alb. Fabricius in delectu argumentorum, & ſyllabo ſcriptorum, qui veritatem religionis chriſtianæ aduerſus atheos &c. lucubrationibus ſuis adſeruerunt. Hamburg. 1725.* De Tolando, Collino conſule Buddei thes. de atheiſm. §. 27. p. 194. innumera cetera non addam.

(170) Verba ſunt Th. Crenii in præfatione, Chriſtoph. Heluici elenchis Iudaicis præmiſſa, Lugd. Bat. p. 4.

§. 101.

Vſus triplex.

Tribus, meo iudicio, momentis emendatior eſt Leibnitii aliorumque de DEO philoſophandi methodus, quam eorum, qui ordinaria via incedunt: primo namque explicatiores de contingentiæ argumento notiones præbuerunt; poſt principii, quo omnium rerum exſiſtentium ratio ſufficiens exigitur, fecunditatem immenſam (171) detegentes, quantum iſtud adiumenti in probanda DEI exſiſtentia adferat, primi monuerunt. (172) Denique Carteſii argumentum, de quo ſupplendo complures ſpem abiecerant omnem, fulciri poſſe, vbi calculos recte ſubduxerimus, publice ſignificabant.

(171) Confer recueil de diuerſes piéces par Leibniz, Clark &c. T. I. p. 147. ep. V. §. 126. J'oſe dire, que ſans ce grand principe on ne ſauroit venir à la preuve de l'exi-

ſtence

ſtence de Dieu, ni rendre raiſon de pluſieurs autres verités importantes.

(172) Carteſii ſentent. lege meditat. III. princip. p. 18. vbi ita diſſerit: *Cetera omnia, ex quibus rerum corporearum ideæ conſtantur, nempe extenſio, figura, ſitus, motus &c. in me quidem, cum nihil aliud ſim, quam res cogitans, formaliter non continentur; ſed quia tantum ſunt modi ſubſtantiæ, ego autem ſubſtantia, videntur in me contineri poſſe eminenter: Sola reſtat idea Dei, qui eſt immenſus, independens, ſumme intelligens, quæ omnia talia ſunt, vt, quo diligentius adtendo, tanto minus a me ſolo profecta eſſe videantur. Nam quamuis idea ſubſtantiæ in me eſſet, quia ſum ſubſtantia, non tamen eſſet idea ſubſtantiæ infinitæ, cum ſim finitus, niſi ab aliqua ſubſtantia, quæ reuera eſſet infinita, procederet.* Anſelmus eodem modo pro Dei exſiſtentia arguiſſe perhibetur: hinc Leibnitius in eo ſupplenda notauit recueil T. II. p. 153. *Je ne mepriſe point l'argument inventé, par Anſelme, qui prouve que l'Etre parfait doit exſiſter; quoique je trouve qu'il manque quelque choſe à cet argument, par ce qu'il ſuppoſe que l'Etre parfait eſt poſſible. Car ſi ce ſeul point ſe demontre encore, la demonſtration toute entiere ſera entierement achevée.*

§. 102.

De præſtantia argumenti a contingentia deſumti.

Initium igitur dicendi faciemus de præſtantia ratiocinii, quod attingit mundi contingentiam. Fatentur ipſi aduerſarii, eſſe iſtud bonum. (173) Non diſſimulant, *plura alia ratiocinia hoc niti neruo.* (174) Haudquaquam abnuunt, *licet nouum eſſe negent, non fuiſſe adeo diſtinctè antehac euolutum.* (175) Igitur aliquam certe huius philoſophiæ in theologia opportunitatem agnoſcere, ipſa nos æquitas iubet. At enim *cum nexu, quem recentiores in curſu naturæ fatalem fingunt, conſiſtere grauis hæc veritas nequit.* Quæſo, num rerum nexus plus innuit, (176) quam, *nihil quidquam DEum ſine ratione feciſſe.*

An

An ratio ſufficiens fatum obtrudit? an qui mandato v. g. paret, rationem obtemperandi non habet? aut ſi habet & ſequitur, numquid neceſſario ſequitur? Non, opinor, eo deueneris! Poteſt igitur ſæpe habere locum nexus: ſi poteſt ſæpe, ſalua libertate, cur non ſemper? quod inimicum eſt libertati fatum, ſemper eſt. Ne dicas, *plura animum conſilia adpetitusque ſubire, quorum nos ipſi cauſſam aduertamus nullam.* Si grauate non ferres: iuberem te reuocare ad mentem tritum iſtud: *Noſce te ipſum.* Sæpe deſtinationum, actionumque noſtrarum rationes ignoramus, quoniam inuita naturæ lege conſuetudinem inconſulto agendi contraximus, quia nihil tale ſentientes, vel commoditas tacita, vel philautia, vel aliud quid generis eiuſdem, inducit, quod adeo irrepit occulte, vt nihil adeſſe iurato præſtares. Nexum ergo a ratione ſufficienti ortum, cur, amabo, temere rideres?

(173) Vid. Buddei iſagoge hiſtor. theol. p. 1382. *ad argumentum Wolfii quod adtinet, quodue a contingentia huius vniuerſi deſumtum eſt, vti nouum non eſt, ita minime contemnendum.*

(174) Vid. *Herrn Buddei beſcheidene Antwort auf Herrn Wolfens Anmerkungen* p. 12. *Ob nun gleich wahr, daß alle Argumenten, die man ſonſt von der ſtructur des Welt-gebäuds, von den Abſichten der natürlichen Dinge &c. ſich auf die contingenz gründen &c.*

(175) Vid. *Beſcheidenen Beweis, daß das Buddeiſche Bedenken noch feſt ſtehe,* p. 35. 36. *Obgleich Herr Wolf ſagt, daß die, ſo dieſe Argumenta vorgebracht, auf die contingenz nicht geſehen; ſo thut es doch, wenn es wahr iſt, zur Sache nichts &c. Si vel maxime verum ſit,* auctor inquit: non audet igitur probare, quod ante Leibnitium & Wolfium contingentiæ notio a ceteris argumenti-

mentis ſeparata, maiorque demonſtrationis vis fuerit indita &c.

(176) *Beſiehe Herrn Wolfens Anmerkungen über die metaph. edit. prim.* p. 254. §. 176. *Ich ſage die Dinge in der Welt ſeyen mit einander verknüpft, wenn eines in ſich eine raiſon hält, warum das andere neben ihm gleich iſt, oder auf es folget. - - Der ganze Verſtand von der Verknüpfung der Dinge iſt demnach dieſer, daß alles in der Welt, von GOtt, mit raiſon geordnet.* Scio, quæ te ſub pectore cura coquat. *Si*, inquis, *præſens, quo afficior, adpetitus, a ratione oritur: orietur & ipſa ratio ab alia, hæc iterum a tertia, & id quidem ſine fine: quantum hoc eſt neceſſitatis iugum.* At noſti, quod vel vno catenæ articulo in partes rupto, ipſa carceris funeſti, libertatisque inimici, vincula diſciſſa ſint: atqui in infinita rationum ſerie plura non vinciunt, non cogunt, non ſtringunt libertatem. *Catena igitur præſto eſt, ſed cuius articulus extimus, proxime nos ſpectans, vltro fuit prenſatus.* Quid hoc neceſſitatis eſt? Pluuioſa tempeſtas, quæ temet ab itinere deſtinato reuocat, annon habet cauſſam, in alio naturæ euentu, hic in tertio, ſicque in infinitum, id eſt, ad creationem vsque. Verum enimuero turbidum iſtud cœlum an libertatem excurrendi ademit? an mancipium præſtitit fati? Abſit longiſſime! Tumet ipſe captaſti tuo arbitrio extremum catenæ articulum, tute a turbido cœlo, non coactus, ſed faſtidio captus, diſtuliſti iter. I nunc, & mitius poſthac de his doctrinis iudica.

§. 103.

Cum nexus rerum fatalis nullus argumento le contingentia obſtet: nihil prorſus obſtat: quod enim optimum cetera eſſe concedebant, d in recentiorum ſyſtemate, nonniſi per fatum, quod abeſſe ſuſpicabantur, arietari credebant. Sed nimius ego forſan in laude verſor vnius argumenti: non eſt minoris forte pretii, ad ſupremum Numen arguendum, illud: *vbi eſt ordo, bi ordinans: atqui in mundo conſpicitur admirabilis:* *Comparatur cum aliis.*

bilis: exſiſtit ergo, qui eundem ſtabiliuit. Falleris! quid *ita*, inquis, *fallar? Loquor de ordine naturali:* (177) atqui hæc concludendi ratio aut nulla eſt, aut mei argumenti filia eſt. *Ordinem allegas*, eumdemque *naturalem*. Sed qualem iſtum? num independentem, pantheiſtico ſenſu Spinozæ acceptum, qui naturalem præſto eſſe ordinem, vltro annuebat? atqui is DEVM non arguit, latam recludens atheiſmo portam. An dependentem intelligis ordinem? Caue, ſi eo conſilium ſpectet tuum, ne circulum in ratiocinando vitioſum tibi exprobret iure acutus aduerſarius. Dependentem enim, id eſt, *ab alio* factum ſupponis, cum ab alio ortum probare demum deberes. *Concluſio ingreditur medium terminum.* Liceat enim ad barbaros iſtos ratiocinandi, nec euitabiles tamen tyrannos prouocare! Elige, ſi placet, vtrum lubet, vt de argumenti tui robore poſſit decerni. *Imo vero contingentem*, inquis, *volo ordinem*, (178) *eumdemque talem eſſe poſthac probo, non eſt tunc argumentum infirmius ac tuum, quod ex ſola petitur contingentia.* Habeo egomet quod volo; non poteras firmitatem addere tuo ratiocinio, niſi ſequereris meum: quicquid tuum roboris habet, a meo habet: cur per anfractus euntes, recta via ad contingentiæ aſylum non contendimus? cur eos pro atheis habemus, qui nos ambages vitare iubent? cur mutuo acceptum argumenti noſtri robur, auctori grata mente non ferimus acceptum? *At noui hoc ipſo philoſophia recentior nihil dicit; cur ſuperbit pri-*

ſcis

ſcis alieniſque plumis? (179) *cur cetera poſtponit?* Poſtponit nonniſi ea, quæ ſine ſuis non conſiſtunt. An iſthoc crimen eſt? Dic vero, ſi placet, quis ex veteribus vnquam aduerterit, vim omnem ceterorum in contingentia coire? quis neruum hac ratione contrahendo, ictus atheorum declinare docuerit? Dic, ſi placet, quoniam iudicii, & lectionis plurimæ gloria, te pollere perſpectum habeo.

(177) Verba ſunt excellentiſſimi dn. Buddei *in der beſcheidenen Antwort* p. 13. *wenn man von der Ordnung der Welt redet, ſo verſtehet man die phyſiſche Ordnung der natürlichen Dinge.*

(178) Vid. *Beſcheidenen Erweis, daß das Bedenken noch feſt ſtehe* p. 36. *Es iſt eines ſo lang als breit, ob ich ſage: Die Welt iſt contingent, vnd ſchließ denn auf GOtt: oder ob ich ſage, die ſtructur der Welt iſt was Zufälliges, vnd ſchließ wieder auf GOtt. Was ſoll man aber der ſtructur gedenken, wenn alles bey derſelben auf die contingenz ankommt?*

(179) Ne quis vitio vertat, diſputari contra argumentum pro *DEI* exſiſtentia: dicam, nos theſin ipſam religioſiſſimo cultu venerari: monebo, idem ſæpe factum a viris longe doctiſſimis, quos nemo impietatis arguit. Citat nonnullos ill. Bilfinger. dilucid. §. 386. Plenius vero facta eorum, qui argumenta contra atheos examinarunt, Bælius enarrat in lexico hiſtoric. crit. edit. Baſil. Adde, quæ leguntur dans l'hiſtoire des ouvrages des Sçavans au Mois du May 1709. p. 199. ſeqq. dans les II. Journâl des Sçavans de l'année 1701.

§. 104.

Occurritur dubio,

Memini, me quondam in celebris viri ſcripto, theologiam naturalem complexo, legere, qui, cum ante recentiores, miſſis ceteris argumentis omnibus, ſolum contingentiæ argumentum vrſerit, laudem diſtinctius traditi de

con-

contingentia ratiocinii recentioribus præripuiſſe videtur. *Non inuideo* Age legamus verba: *Certum eſt*, inquit, *dari plures effectus natura ſua contingentes, qui ita ſint, vt ante non fuerint, & poſtea eſſe deſinant, imo & pro tempore, quo exſiſtunt, potuiſſent non eſſe. Ex quibus ita argumentari licet: vel omnia, quæ ſunt in rerum natura, habent iam dictam contingentiam, vel aliqua non habent, ſed ex ſe neceſſaria ſunt & ad eſſe determinata. Si hoc admittatur, habetur intentum, dari ſcilicet aliquod ab intrinſeco exſiſtens, ſiue ens a ſe. Si primum dicatur: nullus contingens erit in rerum natura, imo nec eſſe poterit.* (180) Plura ſunt in hoc argumento egregia, laudeque digniſſima: ſed ſupplementa, quibus eget, non inueneris niſi apud recentiores. *Si quædam neceſſaria ſunt*, non arguere, ſine ſaltu, licet: *ergo habeo, quod volo.* Poſſent enim ea neceſſaria plura eſſe, eoque non ſignificare vnum DEVM: poſſet quæri, an ab eo, quod neceſſarium eſt, cetera contingentia pendeant? Igitur id eſt ſupplendum; ſuppletur autem a recentioribus. (181)

(180) Verba ſunt I. W. Iæger. cancell. Tub. in theolog. natural. p. 15.

(181) Vid. quæ in anteced. diſſerui §. 80. ſeqq. & ill. Bilfing. diluc. §. 387. plura etiam iſthuic argumento addi debent. *An id ens neceſſarium, a mundo diſtinctum ſit nec ne? An poſita omnium rerum contingentia, ipſa earum collectio neceſſaria non emergat?* Pauca attigi in anteced.

§. 105.

§. 105.

Altera philoſophiæ recentioris in probando DEO opportunitas, ad nouum *principii de ſufficiente ratione*, & antehac non plene perſpectum vſum pertinet: ſine hac ſcala ad DEVM adſcenderis nunquam. Subſtitue antiquum illud: *Nihil exſiſtit ſine cauſſa: atqui mundus* &c. E. maior propoſitio contrario poterit refelli exemplo. DEVS enim, quem quæris, annon ſine cauſſa exſiſtit? (182) monuerunt hoc iam alii. Addo hæc: *Forſan*, inquis, *poterit adhiberi limitatio: Nihil naturaliter exſiſtit ſine cauſſa; mundum vero naturaliter hoc exſiſtere modo quis ignorat?* E. atqui loco fundamenti ponis, quod erat ſuperſtruendum. Nec enim cum Spinoza facis, qui quicquid naturale eſt, non ab alio ortum contendebat; ergo mundum naturaliter exſiſtentem pronuntiando *ab alio eſſe* ſupponis, quod erat prius probandum. Perinde ac ſi argueres: *Quicquid naturaliter (id eſt ab alio) exſiſtit, id habet cauſſam*, id eſt, *iſtud exſiſtit ab alio.* Quid eſt in circulum arguendo redire, ſi hoc non eſt? Forſan & nos iſthæc difficultas vrit? Minime! DEVS enim etiamſi cauſſam ſui non habeat, nec habere poſſit; rationem tamen exſiſtendi habet in ſemetipſo: generalis ergo manet propoſitio: *nihil exſiſtit ſine ratione.* Si generalis eſt; demonſtrando quoque accommodata eſt. (183)

Secundus philoſophiæ recentioris vſus.

(182) Ill. Bilfinger dilucid. §. 391.

(183) Bona igitur arguendi ratio, ſed ſupplenda tamen eſt Frommanni in diſſert. de atheo ſtulto. p. 27. *Opus perfe-*

perfectiſſimum & infinita ſapientia elaboratum, ſupponit cauſſam perfectiſſimam &c. &c. Probaturus enim mundi auctorem, mundum ab alio coortum ſupponit.

§. 106.

Oſtenditur, non poſſe probari Deum, ſine vniverſalitate principii ſufficientis rationis.

Sunt interim, qui ſufficientis rationis principium per omnes exſiſtendi caſus non diffundi docent, laudabili metu, ne *quid hominis libertas detrimenti capiat.* (184) Sunt autem, qui non hoc metu quidem, *ſed experientia ducti credunt, complures hominis liberos adpetitus absque ratione naſci.* Fingamus igitur tantiſper, cauſſarum liberarum actiones hinc arcendas. Quo pacto nunc probabitur exſiſtentia DEI? Rides quæſtionem, meticuloſamque in iſthoc negotio ſolicitudinem. Ego vero ridentes ridere nolo. Experiamur, prius, quam ridendi faciamus initium. Negas principii amplitudinem. Sed da nunc tantum imbecillitati meæ, vt, qui, negato principii vniuerſali ambitu, in DEI notitiam perueniri poſſit, haud grauate commonſtres. Præuideo, quam ſim reportaturus reſponſionem: *cogitare iubes*, ſi cetera omnia omiſerim, *argumentum de contingentia mundi. Exſiſtit mundus, qui & aliter habere poſſet: ergo exſiſtit eius auctor.* Vellem hic intelligere nexum propoſitionis vtriusque. An, quod contingens eſt, quod aliter habere poteſt, auctorem arguit ſui? *Quidni*, inquis, *arguat? nihil enim, quod contingens eſt, exſiſtit ſine ratione.* Atqui voluntatis liberæ adpetitus contingentes eſſe me docuiſti modo, nec tamen conceſſiſti eorum rationem. O quam tibi ſum ineptus diſputator! *Confundere memet*, ais,

ais, *cauſſam cum ratione: addis, liberæ voluntatis deſideria cauſſam habere animam, licet rationem habeant nullam, etiamſi anima ratione antecedente iis afficiatur.* Sed quæſo te, quomodo poteſt cauſſa exſiſtere ſine cauſſandi ratione? an quiſquam, non dico, philoſophorum, ſed & mortalium vnquam cauſſam effinxit ſine ratione, vt minus latine vocant, cauſſandi? Nunc ludere tibi videor vocabulorum ſignificatu. Regeris, *& animam cauſſandi ratione, dum adpetitus eliciat, præditam, præſto eſſe libertatem agendi, nec vltra requiri, vt ſingulis adpetitibus ſingularis reſpondeat diſpoſitio animi.* (185) Sit ita ſane! aſt gladium hoc modo excuſſiſti pugnandi contra atheos. Quibus, quæſo te, quomodo tandem obſiſtam? Mundum ex fortuito atomorum concurſu coaluiſſe clamabunt, tuamque reſponſionem conuertent in fidei meæ perniciem. Iuua me quæſo diſputantem contra Epicureos, Opinor, te huic officio non defuturum. Videor mihi audire Epicuri de grege porcum grunnientem ita: *Non eſt adeo abſurda de fortuito atomorum concurſu opinio.* Cur non abſurda foret? (186) Temere enim & caſu, id eſt, ſine ratione confluxiſſe fingitur ſtupendæ pulchritudinis machina. *Num*, inquit *Epicuri aſſecla tanto id eſt abſurdum opere? Annon varii absque ratione frequenter ab animo eliciuntur adpetitus? annon ſæpe conſpirant aptiſſimo ad voluptatem pulcram aſſequendam concurſu? Num ſi quid hoc modo fieri ſine ratione poteſt, altero modo non poteſt?* At ego dicam confundere pro-

teruum *αντιλεγοντα* cauſſam cum ratione ſuffi-cienti, non deeſſe cauſſam adpetitibus voluntatis, quanquam non omnes exſiſtant ratione; aliam vero eſſe conditionem confluxus atomorum, qui nec cauſſa vlla, nec ratione contineatur. Videor autem mihi audire oggannientem porro: *nec ſuos atomorum concurſus ſine cauſſa fieri: vt enim anima ſuarum dicatur actionum cauſſa, abſenti licet ſpeciali ratione hanc, præ alia, actionem dirigente; ſic atomos cauſſas ſuorum motuum eſſe veriſſimas, licet ratio, cur hac declinent, nec illac, nulla prorſus inueniatur.* Iuua nunc, quæſo, lector optime! me diſputando hæſitantem. Dixiſti dari poſſe cauſſas efficientes, potentia præditas, generali & vaga; ita tamen, vt ſingulis effectibus, non ſemper ſingulæ & diſtinctæ quidem reſpondeant cauſſæ ſcheſes: conſtare id exemplo animi præditi libertate. Nunc idem Epicurus, isque atheus (187) opponit: *atomos eſſe cauſſas, pariendo quippe motus, non deſiderari in illis facultatem ſeu rationem cauſſandi generalem, grauitatem ſcilicet, qua deorſum tendant natura:* (188) *vt autem ſpeciali declinationis effectui, ſingularis ratio reſpondeat, opus non eſſe, cum idem in aliorum philoſophia peruulgatum ſit.* Quo nunc, obſecro, conatu veritatem tuebor? quomodo mundum ſine architecto non extitiſſe docebo?

(184) Inter quos eſt Clark epiſt. V. ad Leibnit. Rec. T.I. p. 198. *Ie remarquerai ſeulement que cette expreſſion (de la raiſon ſuffiſante) eſt équivoque & qu'on peut l'entendre, comme ſi elle ne renfermoit que la neceſſité, ou comme ſi elle pouvoit auſſi ſignifier une volonté & un*

un choix. Il s'agit de ſçavoir - - ſi, lorsque les raiſons les plus fortes ſe trouvent d'un ſeul coté, les agens libres n'ont pas un principe d'action &c.? Credidit Anglus, laude noſtra maior, ſi fortiores agendi rationes pro vna parte pugnauerint, tolli facultatem eligendi alterum, id eſt, libertatem, in quo non eſt asſecutus Leibnitii mentem.

(185) Oportet, vt in cauſſis omnibus, cum liberis, tum neceſſariis, ſingulis effectibus ſingulæ in cauſſa ſcheſes & diſpoſitiones reſpondeant, aut, quod perinde eſt, ſingulæ rationes hoc agendi nec aliud. Sin refrageris, Epicurus triumphat; nam cauſſabitur: *atomus mea cauſſa eſt motus; ratio cauſſandi grauitas tendens deorſum. Atqui non opus eſt, vt peculiari declinationis effectui, in atomo, peculiaris ratio reſpondeat; aliter enim & in anima libera, ſingulis adpetitibus certa & diſtincta diſpoſitio occaſionem præberet, quod libertatem animæ ſuffocaret: non eſt ergo abſurdum, ſi dicam: dari cauſſas, quæ diuerſis effectibus producendis, indifferenti potentia præditæ, ſufficiant.* Quicquid Epicuro reſponderis, tibi reſponſum erit. Vid. Bayle in dictionnaire hiſt. critiq. edit. Baſil. *On ſe moqua d'Epicure lors qu'il inventa le mouvement de declinaiſon. Il le ſupoſa gratuitement pour tacher de ſe tirer du labyrinthe de la fatale neceſſité de toutes choſes, & il ne pouvoit donner aucune raiſon de cette nouvelle partie, de ſon hypotheſe.*

(186) Docet Lucretius L. II. v. 250. &c. Euſeb. præpar. euang. L. VI. c. 7. *Epicurum ſub prætextu libertatis tuendæ atomorum declinationem eſſe commentum.* Libertas igitur ſine omni ratione agens, & declinatio atomi Epicureæ, differunt vt mater & filia germana. Addatur Cicero de fato p. m. 80. *Sed Epicurus declinatione atomi vitari fati neceſſitatem putat, itaque tertius quidam motus oritur extra pondus & plagam, quum declinat atomus interuallo minimo, quam declinationem ſine cauſſa fieri, ſi minus verbis, re tamen cogitur. - - Hanc Epicurus rationem induxit ob eam rem, quod veritus eſt, ne, ſi ſemper atomus grauitate ferretur naturali ac neceſſaria, nihil liberum nobis eſſet, &c.*

(187) Athei loco habendum Epicurum Auguſtinus docet de ciuitate DEI L. XVIII. cap. 41. *Miror*, inquit, *cur Anaxagoras reus factus ſit, quia ſolem dixit lapidem ardentem, negans vtique DEVM; cum in eadem ciuitate gloria floruerit Epicurus, vixeritque ſecurus, non ſolum ſolem vel vllum ſiderum DEum eſſe non credens, ſed nec Iouem nec vllum Deorum omnino habitare contendens, ad quem preces hominum ſupplicationesque perueniant.*

(188) Vid. Lucret. II. v. 217. Cicer. de fin. L. I. 6. *Diſtinguendus in atomis motus duplex, vnus ipſiusmet grauitatis, quo atomus ſuopte nutu fertur, alius ex ictu ſeu reflexione &c. verum, quia, ſi omnes atomi ad lineam, deorſumue ferrentur, fieret, vt nunquam altera alteram poſſet contingere; ea de cauſſa neceſſe eſt declinare atomos paulum: ita enim fieri poſſunt complexiones, copulationes, adhæſiones, &c. &c.*

§. 107.

Vſus philoſophiæ in emendando Carteſii argumento.

Cum igitur ſine principio ſufficientis rationis, DEI exiſtentis veritas firmari nequeat, nec impediri, quo minus Epicurei per aciei latus irrumpant: grates illis deberi exiſtimo, qui fecunditatem axiomatis primi detexerunt, ceterosque, vt huic ſuperſtruerent, fuerunt hortati. Eſſe autem recentioris philoſophiæ hanc prærogatiuam, neminem fugit. Progrediamur igitur ad illud commodum, quod Carteſiani pro exiſtentia Numinis, argumenti emendationem adtingit. §. 101. ſub nota, (172) iſtud exhibuimus. Ratiocinium iſtud a multis iure improbatum, (189) hoc potiſſimum neruo continetur. *Ideam entis infiniti nobis ingeneratam: finitos nos illam animo complexuros non fuiſſe, niſi reuera extra nos ens infinitum exſiſteret, quod ſui ideam nobis ingeneraſſet.* Obſeruauit alicubi ſeculi noſtri phœnix

nix (190) contra Hobbeſium, qui veritates ideo arbitrarias putabat, quod ex definitionibus nominalibus penderent, *definitionem nominalem comparandæ ſcientiæ non adcommodatam, niſi aliunde conſtiterit, rem eſſe poſſibilem; non enim quaſlibet notiones inter ſe poſſe coniungi.* Eo videlicet ſpectat admonitio: cum Carteſius ab idea entis perfectiſſimi ad eius exſiſtentiam cum Anſhelmo fuerit argumentatus, *bonum fore argumentum, dummodo prius confirmata ſit entis perfectiſſimi poſſibilis natura. Fieri enim quandoque, vt ideis, quæ poſſibiles non ſint, imponamus definitiones nominales, quam ob rem ne in ſimilem hoc loco incidamus errorem, cauendum eſſe.*

(189) Improbatur Carteſii argumentum a compluribus. Walchius in lexico philoſoph. ſub tit. (*GOtt*) p. 1339. ita de eo ſentit: *Man ſiehet gar leicht, daß dieſer Vernunftſchluß weder in dem erſten noch dem andern Satz ſeine Richtigkeit hat.* ill. Bilfinger in diiucid. §. 381. aliquos nominat, qui in vtramque de eo partem diſputarint. Pertinet huc inprimis Grapius in theol. recens controuers. T. I. c. 1. quæſt. 3. p. 11. ſeqq. qui magnum ſcriptorum de hoc arg. numerum dedit.

(190) Leibnitium ita vocat I. C. Wolf. in Manichæiſm. ante Manich. p. 420. ita quippe ſentit Leibnitius in actis erudit. Ann. 1684.

§. 108.

Carteſii argumentum quomodo emendari poſſit.

Operæ pretium igitur faciemus, ſi Carteſii pro DEI exſiſtentia argumentum emendaturi oſtendamus, ideam entis perfectiſſimi fictitiam non eſſe, reſpondere potius ei poſſibilitatem, (ſic loqui liceat) ex ipſa rei conſideratione hauriendam. Nullus enim dubito, futurum, vt quod argumento deeſt, hac methodo ſupplea-

tur. Quicquid autem dicturi ſumus, philoſophiæ recentiori debebitur, non ſecundum meditationes ſingulas; neque enim ab aliis copioſe obſeruata nude repetimus: ſed ſecundum potiſſima meditationum fundamenta.

§. 109.

Præmittenda quædam. Præmonebo ante quædam, quam probauero, fieri poſſe, vt quiddam perfectiſſimum exſiſtat. Quæcunque res componi cum aliis non poſſunt, illæ per & propter ſuos limites vna conſiſtere nequeunt. Cur v. g. tanta inter ignem & aquam obſeruatur pugna? nullam ſane aliam ob cauſſam, quam quia velocitatis in motu gradus non vno modo temperatus eſt. Particularum ignis agitatio quam celerrima eſt; contra aquæ minutias tardiores prioribus iſtis obſtantes videre licet. Comprobat id & ratio & experientia. Graduum igitur, id eſt, limitum in viribus diſcrimen luctam iſthanc parit. Similis ratio eſt rerum aliarum. Cogitatio in rem extenſam cadere nequit, quod omnis *extenſio multitudinem rerum arguit, quæ vt vnum menti obuerſantur:* cogitatio autem ens vnum, idemque ſimplex requirit. (191) Vbi autem ſunt multa; ibi res limitatæ occurrunt: plura enim infinita exſiſtere non poſſe, & per ſe patet, & infra ex inſtituto probabitur. Idem iudicium de ceteris ferendum. Pugna omnis ex rerum, quibus circumſcribuntur, finibus naſcitur. *Cur raro iudicii ſummi acumen cum ampliſſima lectione & inſigni memoria coniunctum eſt?* Scilicet, maiore temporis ſpatio

ſpatio opus eſt, vt res ad ſtateram limati iudicii expendas, quam vt viuaci memoria præditus, ad inſtar alati Mercurii eas tranſuoles, more, quo polyhiſtores nonnulli ſolent. Quantum huic facultati accedit, alteri derogatur & viciſſim. Vbi vero ſubtrahi quid, & addi poteſt; ibi habet locum limitatio: quod non limitatum eſt, ei haud quidquam accedit, vel decedit. Ipſa igitur animi vis nulli alteri contraria eſt, niſi quatenus ad res acriter tenendas (felici memoria) vel ante diſtinguendas (iudicio ſubacto) determinata, vel, quod tantumdem ſonat, limitata eſt. Si vel vnum pugnæ in vniuerſa rerum, quaqua patent, natura, exemplum allegare poteris, cauſſa memet cecidiſſe vltro profitebor, victasque dabo manus, niſi illud ex rerum limitatione coortum fuerit.

(191) Cogitationis incapax extenſum quodlibet eſſe Wolfius oſtendit metaph. §. 739. ſeqq.

§. 110.

Præſtructis his, nunc ratiocinia nectendi copia datur. Sit obſeruatio fundamenti loco iacta: *quacunque rerum combinatio repugnat, iſta ob limites rerum combinandarum repugnat.* Non dixi: vbi ſint rerum limites, ibi & eſſe pugnam; ſed vbi pugna locum habeat, nullam poſſe cauſſam allegari, quam limitationes. Quicquid a ſolis rerum pendet limitationibus, id non eſt rebus ipſis tribuendum: atqui pugnam rerum ex eo fonte ſolo deriuare philoſophos oportet: non eſt igitur, cur quiſquam de poſtrema propoſi- *Probatur DEI exſiſtentia a priori.*

 tione

tione dubitet. *Gradus egomet voco virium limites.* Cumque propter limitationes res interdum pugnent: fieri etiam poteſt, vt ob gradus, quibus varie afficiuntur, pugnent. Liceat hic nominali definitione perfectum adpellare illud, quod aliquid in rerum natura ponit: imperfectum vero, quod rebus in natura poſitis derogat, quod eas certis cancellis coarctat, finibus claudit, limitat. Quoniam pugna, (*contrarietas*) (incompoſſibilitas) non oritur a rebus ipſis, vt paulo ante monui: perſpicuum eſt, perfectionem nullam (accipio vocem ſenſu, quem modo dixi) alteri obeſſe, eoque potius ſuaui concentu cum ea conſpirare. Definitione igitur genetica, ſeu reali, perfectionem oriri cernimus, quoties *in varietate conſenſus quidam exſiſtit.* (192) Eſt igitur hæc definitio genuina, prono fluens ex paulo ante dictis alueo.

(192) Cur perfectio per conſenſum in varietate rectius explicetur, quam per eorum, quæ adeſſe debent, præſentiam, Wolf. docet, *in der Nachricht von ſeinen eigenen Schriften.* p. 227.

§. III.

Argumenti, quo exſiſtentia DEI a priori probetur, continuatio.

Perfectiſſimum, de quo quæritur, dicimus, *quod omnes perfectiones complectitur ſimul, easdemque ſine gradu, vel limitatione.* Cum igitur quælibet perfectio, qua talis, alteri amice conſentiat; & vero in ente perfectiſſimo gradus ſeu limitatio omnis exulare ſupponatur, ex qua ſola (incompoſſibilitas) pugna oritur: manifeſtum eſt, poſſe fieri ſine rerum pugna, vt omnes perfectiones coëant in aliquo ente, & ſine gradu

du quidem, id eſt, non repugnare ens perfectiſſimum. Quodſi autem non repugnat: poſſibile eſt, eoque etiam, quam de eo formamus, idea, non fictitia, non abſurda. Si ens perfectiſſimum poſſibile eſt, neceſſarium eſt: inuoluit enim contrarium eius, id eſt, impoſſibile, contradictionem. Quicquid ergo ente perfectiſſimo comprehenditur, illud non poteſt non habere locum; *exſiſtentiam vocare lubet complementum poſſibilitatis.* Quis autem dubitet, illud perfectionis titulo ornandum? ponit enim aliquid in re, & cum poſſibili, quod complectitur, exacte conſpirat. Ens perfectiſſimum igitur exiſtentiam complectitur: aliter enim non foret perfectiſſimum, quod eſt contra hypotheſin. Cumque omne, quicquid ente perfectiſſimo comprehenditur, non poſſit non habere locum: etiam exſiſtentia eius neceſſaria eſt. Atqui ens perfectiſſimum DEVM vocamus: *ergo DEVS neceſſario exſiſtit:* ergo ex idea entis perfectiſſimi, cum Carteſio exſiſtentiam eius, hac lege obſeruata, arguere licet.

§. 112.

Multitudo arguit res limitatas. Perfectiſſimum ens non eſt limitatum; aliter enim vel non ornatum eſſet omnibus perfectionibus, vel iis præditum quidem foret, non tamen ſine limitatione: quod eſt abſurdum. Perfectiſſimum igitur ens non poteſt plura complecti diſtincta, ſed oportet vnum eſſe, eoque ſimplex. Extenſum omne complectitur quandam multitudinem: ergo *Corollaria.*

go

go nec extenſum eſſe poteſt, id, de quo loquimur, ens conſummatiſſimum. Idem, quod ſæpe dixi, ens perfectiſſimum vbique eſt, quod eſt nimirum tale, quo præſtantius cogitari nihil poſſit: nollem ergo cum quibuſdam (193) DEum extenſum vocare.

(193) Quod fecit Pordætſch. metaph. diu. L. I. C. 12. §. 348. ſeqq. ex eo ſcilicet, *quod vocitetur lux.* Sed noſtrum non eſt, infirma eius argumenta confutare.

§. 113.

Aliud corollarium. Ex diſcurſu hactenus inſtituto cognoſcitur, quid ſentiendum ſit, de viri cuiuſdam docti ſententia, qui methodum cognoſcendi DEVM, qua ſeparatis mente a rebus creatis imbecillitatibus, quidquid perfectionis reſiduæ eſt, DEO adſcribitur, penitus improbauit, (194) cauſſatus, & incertam, *& minus perſpicuam eſſe eam methodum; ſæpe perfectionis loco haberi, quod reuera infirmitatum claſſi ſit adiudicandum - quo caſu non ſine periculo a rebus creatis, ad Numen argumentum duci poſſit.* At præſto ſunt characteres, quibus probe adhibitis in conſilium, veram perfectionem ab imbecillitate nunquam non diſcernere licet. Si conſentiant adtributa, de quibus quæritur, cum ceteris omnibus, *modo quolibet, ſemper & vbique*, in DEVM cadunt absque dubio: ſin minus, ab eo ſunt remouenda. Sic extenſio, ſi quæ DEO aſſignaretur, non conſentiret cum ceteris perfectionibus cunctis: qua enim v. g. præſentem vrbem ſpectaret illa DEI expanſio, nondum foret DEVS ipſe immenſus, omniſcius &c. Simili modo ſi motus DEO tribueretur,

ɔueretur, vis illa mouendi non concineret cum ceteris DEI excellentiis; nam qui hinc inde mouetur, præſens vbique non eſt: maior eſt conſenſus, vbi cunctis præſto eſt, omnia vno velut obtutu complexus, quam vbi, ſuccedente niſu, alio atque alio deferretur.

(194) Sententia eſt Thomaſii in iurisprud. diu. L. I. C. 3. §. 54. Contrarium tamen ſentit Ridigerus in inſtitut. erud. p. 411. edit. tert. Confer ea, quæ paucis & tecto nomine in hanc auctoris ſententiam dixit ill. Bilfinger. diluc. §. 456.

§. 114.

Concluſio. Sub finem pauca moneo. Nullum argumentum a poſteriori pro DEI exſiſtentia allegari poteſt, niſi quod *principio* ſufficientis rationis ſuffultum ſit. Prouoca, ſi placet, ad vniuerſi ordinem, quæ eſt vis argumenti, quo ordinantem cognoſcas? Nulla alia, quam hæc, quoniam alias *ordo exſiſteret ſine ratione.* Prouoca ad rerum fines: iudicium erit idem. allega, ſi lubet, conſcientiam pœnæ, & præmii præconem: non valebit ratiocinium, ſi vel vnus caſus, in tota rerum vniuerſitate, ſine ratione exſiſtere poteſt: vnde enim diſces, quod hic ipſe, de quo quæritur, non eiuſdem ſit conditionis? an ex ratione quadam? atqui probanda eſt hæc, & ſine fine, vbi ſemel principii amplitudinem coarctare, vel in paucis caſibus, inſtitueris. Non igitur contemtu & odio digni ſunt, qui fundamentum omnium pro DEI exſiſtentia facientium argumentorum diſtincte oſtendentes, maiori cum plerophoria agere nos aduerſus atheos docuerunt. (195)

(195) Ratio

(195) *Ratio ſufficiens dicitur id, ex quo intelligitur, cur aliquid ſit, hoc potius, nec alio modo.* Qui vel vnum caſum exſiſtere concedunt, quem nec res creatæ, nec DEVS ipſe, cur contigerit potius, quam non contigerit, intelligant; ſtabiliunt aliquid, quod concipi nequit, ad imitationem ſenis illius in *avantures de Jaque Sadeur edit. Holland. 1692. p. 83* quem ita auctor loquentem de ſuis androgynis facit: *Ils ſe contentent d' adorer l'être incomprehenſible ſans en jamais parler. Ils s'imaginent, que c'eſt l'offenſer par l'endroit le plus ſenſible, que de faire de ſes divines perfections le ſujet de leurs entretiens: de ſorte qu'on peut dire, que leur grande religion eſt de ne point parler de la religion.* Eorum, qui hoc principium anguſtioribus terminis circumſcribunt, ratio eſt ſimilis. Grauiſſima eorum intelligendi vis in eo verſatur, vt plura intelligi (nec a DEO quidem, id eſt, ratione ſufficienti nixa) negent.

SECTIO III. CAPITIS I.
DE
INFINITA DEI NATVRA.

§. 115.

Acceſſus ad materiam. IMmenſum diuinitatis pelagus eſſe, nemo eorum dubitat, quibus eſſe ſolet ſanum ſynciput. Quod ſect. II. anteced. rudi Minerua delineauimus, facit omnino ad corroborandam hanc veritatem. Interim non eſt diffitendum, argumenta, quibus hucusque tam ſublimis doctrina confirmata fuit, eiuſmodi eſſe, vt indigeant ſupplemento, mea ſententia, ex philoſophia recentiori petendo. *Sine principio ſufficientis rationis, DEVM infinitum eſſe, nunquam demonſtraueris plene.* An ea vilis eſt philoſophiæ recentioris opportunitas? Age, faciamus periculum.

§. 116

§. 116.

Non obſcuri nominis theologus pro infinita DEI natura ita ratiocinatur: *Nos exiſtimamus*, inquit, *infinitudinem dari in DEO. Prima probatio nobis deſumitur ex ipſo conceptu entis a ſe, quem diximus eſſe conſtitutiuum eſſentiæ diuinæ. Nam eo ipſo, quo DEVS eſſentialiter a ſe ipſo, non vero ab vllo aliquo principio extraneo ſiue cauſſa efficiente, habet eſſe; hoc, inquam, ipſo non poteſt non eſſe eius infinitum & illimitatum eſſe. Omnis enim limitatio & finitudo quoad eſſe, & ſic quoad eſſentialem perfectionem a cauſſa efficiente peruenire debet, vtpote quæ tribuit tale, vel tale eſſe cum tanta vel tanta perfectione. Nihil enim ſibi tam inimicum eſt, vt certos ſibi terminos & limites eſſentiæ ac perfectionis ſubſtantialis ponat. Ergo cum Deus a nullo habeat eſſe, etiam nullam poteſt habere cauſſam ſuæ limitationis ac finitudinis in eſſentia. Ergo eſt infinitus quoad eſſentiam.* (196)

Argumentum pro infinito DEO.

(196) Argumentum eſt I. W. Iægeri in theolog. natural. p. 58. 59.

§. 117.

Eſt hoc ratiocinium eiuſmodi, vt additamentis quibuſdam indigeat. Neruus in eo ponitur: *Quodcunque non habet auctorem, illud fruſtra fingitur. Atqui limites in DEO, ſi qui forent, auctorem non haberent: fruſtra igitur finguntur.* Fulcro indiget propoſitio maior, obnoxia quippe contrariorum exemplorum exceptioni, qua *vniuerſalitas* nonnihil detrimenti capit.

Examinatur.

capit. Ipſa DEI natura auctorem non agnoſcit nec tamen fruſtra fingitur. Sunt & ſui rebus in æterna poſſibilium regione manentibus, ne inde prodituris vnquam, certi limites: non poſ ſent enim exſiſtentia donari limitibus deſtituta nec tamen illi limites auctorem requirunt, ipſ rerum natura, quæ finita eſt, eos poſcente Miraris forſan acuminis, ſeu nimiæ ſubtilitati exceſſum; ſed malo memet præſtare tutum a omnibus aduerſariorum argutiis, quaſcunqu præuidere licet, quam deſtinato conſilio pia admittere fraudes. *Non eſt ingenui hominis nedum philoſophi.*

§. 118.

Continuatur examen. Subit forte tuam mentem, *aliam eſſe con ditionem DEI, aliam rerum ceterarum, ſiue poſ ſibilium ſiue exſiſtentium: non poſſe non has limi tibus eſſe circumſcriptas, a DEO autem eos alie nos eſſe neceſſario.* At ita ſupponis, quod era in quæſtione. Probaturus naturam DEI infin tam allegabas abſentiam auctoris, qui limite contuliſſet: cum vrgerem, & alibi multa præ ſto eſſe, quorum non ſit auctor, reſpondend redis in orbem, *DEVM infinitum eſſe*, tanquar probatum ſupponens. Poſſet itaque huius do ctrinæ hoſtis obuertere, ex *independentia no duci argumentum pro natura infinita; limite forſan æque neceſſarios eſſe, ac ipſam naturam ſicut & ceterorum poſſibilium ferme eadem ſi conditio.* Aliter igitur hoc ratiocinium emen dandum videtur. (197)

(197) Qu:

(197) Quæ cauſſa fuit, cur ethnici olim philoſophi materiam, quam æternam & independentem dicebant, haudquaquam continuo omnibus perfectionibus veſtitam, id eſt, infinitam concedebant. Non minus enim exſiſtentiam materiæ, quam perfectionum illius limites exiſtimabant neceſſarios. *Non ſuperuacuum igitur hoc eſt meum dubium, quod impellit, vt animum ad fundamenta ethnicæ religionis euertenda adplicemus.* Vid. Bayle continuat. des diverſes penſées ecrites à un docteur &c. T. II. p. 527.

§. 119.

Aliud ratiocinium pro DEI natura infinita excutitur.

Examinanda tamen ſunt reliqua in ratiocinio excellentiſſimi theologi. Pergit vir ſummus: *nihil ſibi tam inimicum eſſe, vt certos ſibi terminos, ac limites eſſentiæ, ac perfectionis conſtituat.* Robur argumenti in eo ponitur: *Quidquid inimicum animum prodit, id in optimum Deum non cadit: atqui limitum collatio, facta ſibi ipſi, inimicum DEI erga ſe ipſum proderet animum.* E. minor valde dubia. Confert Deus limites rebus a ſe conditis, nec tamen id inimicitiæ teſtimonium eſt: non poteſt enim non conferre. Vnde probamus igitur, non eſſe ſimilem rationem in DEO, non eſſe neceſſarios in eo limites? Si enim neceſſarii ſunt, ſibi inimicus non eſt, admittendo, quod declinari nequit. Intelligis igitur & hoc argumentum aliud quiddam ſupponere, quod hactenus diſtincte euolutum non fuit.

§. 120.

Tertium examinatur.

Alterum ratiocinium, quo infinitam DEI naturam tueri ſatagit, theol. celebris, ita habet. *DEVS eſt id, quo melius eſſe & cogitari non poteſt, ne ab ipſo DEO quidem; atque quocunque*

ente finito poteſt quid cogitari melius. Ponamus ens perfectum vt octo, erit, aut certe quid cogitabitur eo melius, ſi ſit aut cogitetur perfectum vt decem. Solo autem ente ſimpliciter & per eſſentiam infinito nihil melius eſſe aut cogitari poteſt: ergo DEVS eſt ens infinitum. (198) Argumentum hoc Carteſiano haud eſt abſimile. Præſtruit propoſitionem hanc: Quodſi DEO melius nihil cogitari poſſit, aut ſi tanquam perfectiſſimus concipi queat: tum continuo quoque poſſe perfectiſſimum exſiſtere. Probandum vero eſt, quod ideæ entis perfectiſſimi reſpondeat extra mentem *poſſibilitas*. Id ex noſtris doctrinis demonſtrauimus paulo ante, vſum ergo noſtra dogmata firmandis ceterorum theſibus præſtant non contemnendum.

(198) Theol. natur. p. 63.

§. 121.

Sine principio ſufficientis rationis non poteſt infinitus Deus probari.

Dixi in antecedenti §. 115. ſine principio ſufficientis rationis non poſſe DEI infinitam demonſtrari naturam: ibo nunc in rem præſentem. Finge plura fieri ſine ratione, quomodo occurres illi, qui diuinas virtutes gradu affectas, imo ipſam naturam cancellis coarctatam contendit? Num prouocabis ad *independentiam*? quid? ſi limites ipſos etiam *independentes*, eoque neceſſarios dixerit? Num allegabis naturam DEI perfectiſſimam? atqui eam eſſe poſſibilem probaſti nondum. Forſan accuſabis fictionem aduerſarii, qui limites admittat in DEO, idque ſine ratione vlla? Ita vero in noſtra tranſibis caſtra, auxilium principii, de quo diſputatur, implorans. Fatere igitur,

igitur, ſi placet, ſummam eſſe huius principii, a recentioribus diſtinctius euoluti, in theologia neceſſitatem.

§. 122.

Nos igitur infinitam Dei naturam probaturi hac via ingredimur. Aut limitum graduumque, quibus diuinæ virtutes circumſcribi finguntur, ratio eſt, aut non eſt. Sin hoc adfirmaueris: philoſophiæ omnis fundamentum labefactas. Sin illud placeat: quæro: aut ratio illorum limitum eſt in DEO, aut extra Deum. Non poteſt eſſe in DEO. Siue enim conſideraueris naturam eius generatim, ſiue prout eſt *a ſe*: nulla pro limitibus occurrit ratio. Natura cuiuſlibet rei generatim ſpectata ex æquo capax eſt his aut aliis limitibus gradibusque recipiendis, nullaque proin ratio peti poteſt inde, cur hos potius DEVS limites haberet nec alios. Sed ſimilis ratio eſt naturæ DEI, quatenus eſt *a ſe*. Nunquid ex *independentia* ratio deſumi poteſt, cur hos potius, quam alios admittat gradus diuinitatis oceanus? Minime vero. Ergo in DEO nulla eſt limitum ratio. Sed nec extra Deum vlla eſſe poteſt. *Dependens vocamus, cuius ratio eſt in altero:* atqui Deus eſt independens, tam quoad limites, ſi quos haberet, quam quoad cetera: ergo nulla limitum in Deo ratio peti poteſt a rebus externis. Quodſi gradus diuinarum virtutum penderent a rebus extra Deum collocatis, poſſent vtique variari: vnus enim gradus æque poſſibilis eſt ac alter: ſic DEVS paſſionibus ab agente extraneo foret obnoxius, nec proin independens; quod eſt abſurdum. Ergo

Roboratur infinita Dei natura.

diuinæ excellentiæ omnium plane graduum ſunt expertes, id eſt, infinitæ. Arbitror ita intelligi, quanta ſit in hac doctrina principii ſæpe memorati neceſſitas, quanta vtilitas. (199)

(199) Confer, quæ in hanc rem diſcurrit ill. Bilfing. diluc. §. 408. & ſtatue tecum, quantum inde ſumſerim mutuo, aut quantum lucis ibidem dictis affuderim, aut non affuderim?

§. 123.

Occurritur dubio. Forſan eadem nos autumas difficultate premi, quam obuerti poſſe ordinariis argumentis diximus. *Nam ſi qui limites in DEO neceſſarios ſtatuant, eos negaturos, quod vlterior ratio requiratur: quicquid enim neceſſarium eſt, habere rationem ſui, in ſemet ipſo. Addes, nos ipſos dixiſſe, limites rerum poſſibilium neceſſarios eſſe: non poſſe enim infinitas creari, nec tamen agnoſcere illos limites auctorem.* Sed non eſt reſponſio difficilis. Qui limites in Deo neceſſarios docet: eum oportet monſtrare, quod, ſi virtutes diuinæ cancellis eſſent nullis circumſcriptæ, oriretur contradictio. Atqui nemo id oſtenderit: falſo igitur inculcatur limitum in DEO neceſſitas. (200) Deinde rerum, quæ nunquam ex poſſibilium regione prodibunt, ſunt neceſſarii limites, iidemque cauſſam efficientem poſcentes nullam, ſed ratione tamen certa nixi. Quæ enim ratio eſt, vt in exſiſtentibus v. g. celeritas motorum corporum limitetur grauitate ita, vt quantum huic decedit, tantum accedat illius & viciſſim: ea etiam ratio fuit in æterna poſſibilium regione, vt ſemper rerum, in ſyſtema redactarum, altera alteram limitaret,

taret, repræſentante eam ſcheſin diuino intellectu tum, cum nondum exſiſterent. Habet igitur limitatio rerum dependentium, licet ſit neceſſaria, rationem, a mutua dependentiæ in ſyſtematico nexu, coordinatione profectam. At alia ratio eſt entis, quod a nullo dependet, ſiue id vt poſſibile, ſiue vt exſiſtens perpendas; nihil eſt, quod limites requirat, neceſſitatemque ei imponat certorum perfectionis graduum. Non igitur limites in eo fingi debent. In eo igitur emendatur ordinariæ philoſophiæ ratiocinium. Nam hactenus ita ſunt philoſophati: *vbi nulla limitum in DEO cauſſa efficiens: ibi ſunt nulli limites: atqui.* E. Inſtantiæ obnoxia erat propoſitio maior, ſed noſtro more emendata nulli obnoxia eſt exemplo contrario. *Vbi nulla limitum ratio, ibi tales exſiſtere non fingendi ſunt*: atqui in Deo. E. Nihil hic poteſt obuerti. Priori argumento occurrebatur, *nec DEI naturam cauſſam agnoſcere efficientem*, *nec auctorem habere rerum poſſibilium nondumque exſiſtentium limites.* Noſtro autem ratiocinio tale quid exprobrare non licet. Nec enim vel ipſa DEI *eſſentia* ſine ratione exſiſtit, habet rationem in ſe ipſa, quoniam eſt *a ſe*; licet cauſſam efficientem non habeat: nec etiam limites rerum, nondum exſiſtentia donatarum, absque ratione finguntur, cum eorum ratio ex dependentia fluat, qua fit, vt in ſyſtemate rerum plurium creandarum, creatarum, altera ſubinde alteram limitet. Imo vero quidquid dependens eſt, limitatum creari debet, aliter ens independens conderet, quod ſemet perfecte æquat,

eoque dependens non foret dependens: quod eſt abſurdum.

(200) Vid. Wolf. metaph. §. 79.

§. 124.

Epilogus. Demonſtrata h. m. DEI infinita natura intelligitur, nihil non in DEO ſine gradu eſſe: ſcientiam, potentiam, præſentiam, (201) durandi vim, & alia generis eiuſdem. (e) Quicquid in DEO eſt, infinitum eſt. Si vel vnica virtus limitata foret: prior rediret quæſtio, quæ ratio ſit, cur hæc potius, nec alia quælibet, hoc afficiatur modo? Cumque nulla reddi poſſit: perſpicuum eſt, eam virtutem vel eſſe nullam, eoque DEVM non eſſe perfectiſſimum, vel nullo coarctari gradu. Quod erat probandum.

(201) Quin & præſentia infinita ſit, non eſt dubitandum, quicquid calumnientur Socini diſcipuli. Ita enim Beza epiſt. VI. T. III. operum p. 206. 207. *Axioma illud,* inquit, *Serueti de DEI reali vel eſſentiali in omnibus rebus & locis præſentia, ita vrget, vt ex eo colligat non modo brutas pecudes, ſed ipſa etiam corpora inanima anima quadam communi vel cæleſti vegetari &c. Eam hominum animos communi quadam vt fouere, eoque recte illos vel DEOS vel Deificatos adpellari.* Proterua eſt hæc cauillatio, inferius forſan tangenda. Vid. quæ *Wittichius in conſenſu veritatis p. 86. ſeqq. ed. 1682.* aduerſus Suaretzium de ſpatiis imaginariis, DEO repletis, ſcribentem diſputat. Addatur, quod in ſcripto: *Janſeniſte convaincu de vaine ſophiſtique p. 164.* de præſenti materia legitur. Confer. Vaſquez. T. III. diſpp. diſp. 110. quæſt. 25. cap. 3.

SE-

SECTIO IV. CAPITIS I.
QVOD DEVS SIT VNICVS.

§. 125.

Acceſſus ad ſect. IV.

V*Nicum exſiſtere DEVM*, ſapientiorum inter gentes conſtans ſententia fuit. Peruiderunt enim multitudinem Deorum minime conſentaneam eſſe rationi rectæ. (202) Duo tamen ſunt obſeruanda: aut in probanda ea veritate quoſdam vacillaſſe, aut vnicum Deum talem intellexiſſe, qui a rerum creatarum collectione vniuerſa diſtinctus non fuerit. Quod ad poſtremum adtinet: ſatis, opinor oſtendimus, DEVM, quem oporteat colere, a mundo plurimum differre, cuius quippe rationem in ſe continet, quam vniuerſum ipſum contingens complecti non poteſt. Sed de primo nunc diſpiciendum erit, an *argumenta pro vnico Deo adlata, eiuſmodi ſint, vt ſupplemento ex recentioribus haudquaquam indigeant?*

(202) Socratem capitis damnatum, quod negaret Athenienſium DEOS pro Diis habendos, neminem fugit. vid. Xenoph. apol. p. 703. Auguſtinus obſeruat, *non eſſe gentes usque adeo ad falſos DEOS delapſas, vt opinionem amitterent vnius DEI veri.* Contra Fauſt. Manich. L. 20. cap. 19. Lactantius inſtit diuin. L. I. C. 6. p. 41. ſeqq. illud Mercurii allegat: *ο δε θεος εις, ο δε εις ονοματος ου προσδεεται, εϛι γαρ ο ων ανωνυμος.* Confer. quæ collegit Tobias Pfanner. in ſyſtem. theol. gentilis purioris. c. 2. §. 9. p. 51. ſeqq.

§. 126.

Argumenta patrum eccleſiæ pro vnica DEI natura.

Vt huic inſtituto ſatiſfaciamus: patrum eccleſiæ argumenta potiſſima allegabimus, quibus aduerſus gentes, *vnicum eſſe DEum*, demonſtrare

ſtrare ſunt aggreſſi. *Quod eſt ſummum idemque perfectiſſimum, non poteſt eſſe niſi vnum: nam is demum eſt perfectiſſimus, qui ſolus totum habet:* atqui Deus. E. *Domino omnium dominantium conuenit, vt ſine ſocio imperet; alias nec ipſius maieſtas erit maxima, nec ipſe ſolus dominabitur vniuerſis, nec ſolus omnia gubernabit:* atqui Deus rex regum. E. (203) *Non poſſunt eſſe actu multa infinita: at DEVS ſua natura eſt infinitus.* E. *ſi multi ſunt Dii, circumſcripti ſint neceſſe eſt: vbi enim fuerit vnus, alter eſſe non potuerit, atque* περιγραπτον εἶναι *in Deum non cadit.* E. *Si plures ſunt Dii, aliqua inter illos differentia ſit oportet: ſi autem ſit differentia ita, vt vnus habeat, quod non habet alter, non poterunt eſſe perfectiſſimi.* (204)

(203) Ignatius epiſt. IX. ad Antiochen. Clemens Alexandrin. orat. exhortat. ad gentes. Tertullianus contra Praxeam in apolog. lib. de idololatr. L. V. aduers. Marcion. Lactant. L. I. inſtitut. cap. 3. Auguſtin. 1. de trinit. c. 4. Damaſcenus de orthodox. fid. L. I. c. 5. &c.

(204) Hoc argumento etiam recentiores vtuntur. Opalenſki de offic. L. III. c. 1. p. 183. Roell. de relig. natur. §. 61. Heinſius theol. nat. c. 3.

§. 127.

Examinantur. Examinabimus iam hinc inde ſupplenda: ne quis autem id a me fieri miretur, non poſſum, quin moneam, iam olim a viris doctiſſimis obſeruatum, *vnitatis* (205) *diuinæ ideam naturæ minus euidentem eſſe, quam exſiſtentiæ notionem;* ſperamus igitur fore, vt examen argumentorum, pro hac veritate facientium, nobis vitio non vertatur. Primo arguunt eccleſiæ veteris ſidera *ab*

idea

dea perfectiſſimi entis ad naturam eius vnicam. Recte quidem, ſi modo prius oſtenderint, quomodo eo ratiocinio & contra Manichæos vti liceat, qui alterum Deum ſuum, eundemque malum, *ſummum quidem dixerunt, non vero perfectiſſimum.* (206) Cum & ipſi patres, Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum vnum videantur dixiſſe, (207) non vnitate, vt philoſophi (208) loquuntur, numerica, ſed ſpecifica ſolum; eoque tria perfectiſſima entia forſan ſtatuerint: non poteſt hoc eorum ratiocinium quidquam habere roboris. Accedit tertio, quod nondum commonſtrarint, fieri non poſſe, vt tria ſeu plura perfectiſſima exſiſtant, per omnia ſibi mutuo æqualia: nam & is perfectiſſimus eſt, non qui ſolus omnia habet, ſed cui nihil perfectionis deeſt, non aduertendo, ſiue alii exſiſtant omnibus perfectionibus ornati, ſiue minus.

(205) Grotius de I. B. & pacis. c. 20. §. 47. affirmat, *minus euidentem eſſe vnitatis diuinæ ideam, quam eius exſiſtentiam.* Reprehendit id quidem Oſiander ad h. l. & Buddeus de pietate philos. §. 19. Sed ipſe diſcurſus præſens excuſabit Grotium. vid. Cudvvorth. ſyſtem. intellect. L. I. cap. 4.

(206) Iuxta Manichæos enim *conflixerunt duo principia, poſtque conflictum mixtura remanſit mali & boni.* Vid. Auguſtin. de hæreſibus cap. XLVI. f. 115. in ed. Lambert. Danæi. vid. *de ineptiis Manichæorum, quibus lunæ phaſes explicabant:* Baſnag. hiſtoire de la relig. des egliſes reformées T. I. p. 125. 126.

(207) Adparet ex veteribus, eos credidiſſe, quod tres ſint naturæ diuinæ, *numero diuerſæ, ſed vnius ſpeciei.* Vid. Steph. Courcellæi quatern. diſſert. 1. §. 74. & ſeqq. & vit. Euſebii ac Gregorii Nazianzeni. Accedit, quod vox ὁμοούσιος ex Platonicorum vſu ſignificaret, *eiusdem ſpeciei,* & ſynodus Chalcedonenſis in ſuo ſymbolo

ſtatuerit: *Filium eſſe nobis ὁμοούσιον καὶ ἀνθρωπότητα vt eſt ὁμοούσιος Patri, κατὰ θεότητα.* Vid. Cudvvorth. in libro anglico inſcripto: *the true ſyſtem intellectual of the univerſe* Lib. 1. c. 4. p. 606. ſeqq. Addatur Bælius in diction. hiſt. crit. edit. Basil. Vbi Iuriæus in hanc ſententiam allegat. Vid. Buddeus th. dogmat p. 428.

(208) Ita enim Ariſtoteles metaph. L. IV. c. 6. λέγεται ἓν ὧν ἡ οὐσία μία, μία δὲ ἡ συνέχεια, ἢ εἴδει ἢ λόγω *dici vnum, quorum eſſentia vna eſt, vna continuitate aut ſpecie, aut ratione.*

§. 128.

Continuatur examen. Alterum ratiocinium fulcro pariter indiget *Conuenit*, inquiunt, *Domino dominantium, vt ſine ſocio imperet; alias nec ipſius maieſtas nec erit maxima, nec ipſe ſolus dominabitur.* Vellem vt ab hoc argumento morali abſtinuiſſent veteres, ſi non ob imbecillitatem argumenti, certe tamen ob argutiarum, quibus ei occurrunt aduerſarii, ambages, non tam leui negotio extricandas. Nec enim diuinitatis perſonæ quælibet ſolæ imperant, excluſis duabus ceteris; nec vero etiam pluribus in ariſtocratia competens maieſtas, tollit ſupremam maieſtatis dignitatem. Prolixum foret, regerere, *a chriſtianis tres duntaxat perſonas fide diuina credi, non autem ſubſtantias; ibi igitur maieſtatem ſupremam manere, non vero hic, vbi per diſtinctas ſubſtantias diſtribuatur:* eo enim effugio non commouebitur aduerſarius: nam ab abſurditate ſocietatis in imperio diuino argumentum ducebatur, ab eadem autem ſocietate trium perſonarum diuina maieſtate æquali gaudentium, petitur inſtantia. Ternio ſubſtantiarum eſt extra tertium comparationis. (209)

(209) Ac-

(209) Accedit, quod Manichæi, & qui cum iis ſentiebant, vnicuique principio bono & malo ſummam in ſuo genere poteſtatem tribuebant, alteri ad omnia bona, alteri ad mala quæuis inferenda, contra quos hoc argumento feliciter non pugnaueris: dicent enim *arbitrium mali indignum eſſe Deo bono, licet ſuprema maieſtate omnia moderetur, quæ bona ſint.* De Sclavis teſtatur Helmoldus chronic. Sclau. cap. 53. quod ſummum mali arbitrium DEO cuidam nomine ZEEVUBOCH tribuerint. Paria de Germanis quibuſdam Voſſius tradit de orig. idololatr. L. 1. cap. 8. p. 280. Atque hodiernum prouinciæ Fetu in Africa incolas perſuaſum ſibi habere notum eſt, *eſſe aliquod Numen, cui omnia mala, aliud, cui bona accepta ferenda.* vid. Wilhelm. Müller *Beſchreibung der Africaniſchen Landſchaft Fetu* p. 43. 44. apud Pfanner. in ſyſtem. theol. gentil. p. 258.

§. 129.

Tertium ratiocinium in eo ponitur, *non ..oſſe actu dari plura infinita.* Perbene id quidem ..ffirmatur; ſed quomodo id probabimus? *Infi..itum dicitur, quod omnes perfectiones complecti..ur.* qua quæſo ratione euincemus, *non poſſe duo, ..ut plura complecti omnes perfectiones?* Quid, ſi ..ingat aduerſarius, fieri id poſſe, quomodo tum ..rroris arguendus eſt? ſimilis ratio ceterorum eſt ..rgumentorum. Veroſimilitudine eminent mul..o maxima, vt ad ſummum tamen demonſtra..ionis cacumen euehantur, ſupplemento opus eſt. ..Dicunt, *ſi plures ſint Dii, circumſcriptos eos pro..terea eſſe, quoniam non eſſe poſſit vnus, vbi fue..rit alter.* At quod perfectiſſimum eſt, alteri ..onſentit: ſi duo ſunt Dii, ſunt profecto ami..ciſſimi, quia perfectiſſimi ambo, nullo liuore la..borantes. Poſtremum denique argumentum viam ..ad ſupplementa monſtrat, quæ nunc iam ſumus exhi-

Agitur idem.

exhibituri. *Si plures ſunt Dii, aliqua inter ipſo differentia ſit oportet. Si autem ſit differentia ita vt vnus habeat, quod non habeat alter, non poterunt eſſe perfectiſſimi.* (210)

(210) Deteſtanda eſt polytheiſmi a gentibus introducti quæ δυμον θεων pro vno vero Deo coluerunt.

Quidquid humus, pelagus, cœlum mirabile ſignan
Id dixere Deos, colles, freta, flumina, flammas.

Varro trecentos commemorat Ioues. Vid. Auguſtinus L. VI. & VII. de ciuitate Dei. Heſiodo τρεις μυριοι εισι θεων επιχθονι πουλυβοτειρη.

§. 130.

Emendantur argumenta.

Quodſi forte oggannjuerit proteruus ἀντιλέγων, *poſſe exſiſtere plures DEOS, eoſdemque nulla prorſus perfectione differentes, eoque vndiquaque perfectiſſimos omnes, ſed diſtinctos tamen numero*: (211) peruulgatum enim eſt ſcholaſticorum cohortem, & ea differre, quæ numero diſcrepant, docuiſſe: quid eo caſu regerendum eſt? Noui eſſe abſurdam fictionem, ſed qua via ineptus error detegendus eſt? recurrendum, ni fallor, ad principium Leibnitii, *quod ea ſint vnum idemque ſub diuerſis nominibus, quæ penitus non poſſint diſtingui.* (212) Si finxeris DEOS duos perfectiſſime ſibi mutuo æquales, nec minimo diſcrimine differentes: non duo, ſed vnum Numen concipis, duobus titulis adpellatum.

(211) Vid. Scheibler. L. I. cap. 7. p. 104.

(212) Primus enim, qui hoc principium diſtincte docuit, Leibnitius erat. Vid. recueil de diverſes pieces par Mr. Nevvton, Leibniz. &c. T. I. p. 50. *ces grands principes de la raiſon ſuffiſante & de l'identité des indiſcernables changent l'etat de la metaphiſique, qui vient reélle & demonſtrative par leur moyen.* Quanquam nonnulla obſcure

ſcure cognouerint ipſo antiquiores. v. g. Cicero acad. quæſtion. L. II. ait: *dicis nihil eſſe idem, quod ſit aliud. Stoicum eſt quidem, nec admodum credibile, nullum eſſe pilum omnibus rebus talem, qualis ſit pilus alius, nullum granum &c.* Iac. Thomaſius in logic. cap. 4. de indiuid. ita definit indiuiduum, vt ab hoc axiomate non videatur longius abfuiſſe. *Indiuiduum eſt*, inquit, *quod conſtat ex proprietatibus, quarum collectio nunquam in alio aliquo eadem eſſe poteſt.* Ergo nullum indiuiduum alteri ex omni parte ſimile: ergo iuxta Leibnitium, eorüm, quæ alteris prorſus ſimilia ſunt, non eſt diſtinctio, ſed cum alteris vnitas. Qui igitur duo Deorum indiuidua fingit penitus æqualia, vnum cogitat DEVM ſub diuerſo nomine. Claubergius in metaphys. quæ operibus philoſoph. omnibus inſerta p. 306. h. m. philoſophatur: *ſingularem cuiusque rei vnitatem cognoſcimus ex certis conditionibus, quæ omnes ſimul ſumtæ in alia re eadem numero inueniri nequeunt:* his verſibus comprehenſæ:

Forma, figura, locus, ſtirps, nomen, patria, tempus,
Propria, quæ ſeptem continet omnis homo.

Hoc axiomate obſeruato magnæ difficultates de ſpatio, tempore creati mundi, compoſitione continui, aliisque famoſis labyrinthis exortæ ſoluuntur. Vid. ill. Bilfing. dilucid. §. 411.

§. 131.

Hoc vno obſeruato, cuncta argumenta in [an]tecedentibus allegata vim demonſtrandi ſorti[un]tur. Primo enim licebit cum patribus eccle[ſiæ] citatis ab idea perfectiſſimi entis arguere ad [eiu]s naturam vnicam. Nam ſi duæ pluresue exſi[te]rent naturæ perfectiſſimæ: inquirendum foret, [nu]m illæ quodam adtributo differrent, nec ne? ſi [dif]ferunt, recte cum patribus colligis, habere [vn]um DEVM, quod alter non habeat: eſſe igi[tur] eo deficiente minus perfectum: ſi non diffe[ru]nt, ex recentiori Leibnitii philoſophia conclu[di] poteſt, quod veteres non aduerterunt, non duos, *Continuatur emendatio.*

duos, ſed vnum cogitari DEVM ſub diuerſi nominibus. *Quicquid enim ab altero plane non poteſt diſtingui, idem eſt cum eo, haudquaquam diuerſum* (213)

(213) Hoc axioma in præſenti, eademque diſtincta, ad plicatione priſcis ignotum fuit. Quanquam Auguſtinu de ciuitate Dei L. IV. C. 11. Huetius demonſtrat. euang propos. 4. p. 122. Cudvvorth. ſyſtemat. intellect. L. I Cap. IV. Clericus bibliotheq. chois. T. III. art. 1. p. 75 Chauuinus de relig. nat. P. I. cap. 5. prolixe docuerin vnitatem Dei gentibus non ignotam fuiſſe.

§. 132.

Agitur idem. Mittimus ratiocinium ſecundum, quo non indigemus, dicturi tantum de tertio, quod *plura infinita exſiſtere nequeant.* Nimirum fulcitur hæc ratio axiomate noſtro. Si poſſunt exſiſtere perfecte ſimilia, eademque diſtincta numero: poteſt etiam fieri, vt duo ſint infinita, quorum vtrumque omnibus perfectionibus ornatum eſt. At ſi perfecte ſimilia, quæ diſcerni nullo pacto poſſunt, vnum idemque ſunt, ſub diuerſis nominibus: perſpicuum eſt, ſub duobus infinitis, quorum vnumquodque alterum ex omni parte æquat cogitari nonniſi vnicum DEVM, adeoque ludi tantum & decipi incautos. Non igitur locum inuenit, quod poſtremo argumento eſt obuerſum dubium. *Poſſe nimirum æquales eſſe duos pluresue Deos, ſimilesque per omnia, vt habeat quisque eorum, quod poſſidet alter, interim differre tamen, ſed nonniſi numero.* Nam qui nonniſi numero differunt, plane non differunt, eoque polytheiſmi figmentum ſua ſponte corruit.

§. 133

§. 133.

Nunquam potui a me impetrare, vt commo- *Examinatur aliud argumentum.*
:rer, argumento ſequenti: *ſi Dii forent plures,*
it alter alterius opus deſtruere poſſet, aut non. Si
ſſet: ſecundus non eſſet omnipotens; ſi non poſ-
t: primus foret imbecillis. Atque *vtrumque*
abſurdum. E. (214) Qui enim plures Deos
ıgunt; perfectiſſimos dicunt omnes, eoque
ı affectos, vt propter perfectionem, id eſt,
ɔnſenſum, nemo eorum poſſit nolle, quæ alter
ılt. Nec etiam alter alterius opera, hoc com-
entó ſtante, deſtruere poteſt. Quantum enim
ɔeſt, vt impotentiam arguat, ſi vnus DEVS ſe
ſum deſtruere nequeat, aut ea velit euertere
ɔera, quæ condenda iudicauit ſapientiſſime:
ntum etiam abeſt, admiſſa iſthac hypotheſi li-
:t abſurda, vt infirmitatem prodat, ſi alter DEus
terum deſtruere, vel eius opera perdere ne-
ıeat: conſentit enim cum altero, cui perfecte
nilis eſt, per omnia nec alia agenda iudicat,
ıam ipſe prior. (215)

214) Argumentum a Iægero vrgetur in theol. natural. p. 18.

215) Hinc ſi vel maxime plures ſingantur Dii, iidemque æquales perfectiſſime, diuini tamen cultus vincula non peſſum eunt, quibus potentiſſimo Conditori obſtringimur. Vid. ill. Bilfing. dilucid. §. 411.

§. 134.

Intelligitur ex his, quare nonniſi vnicus Deus *Corollarium.*
ɩſiſtere, præter DEVM autem infinita rerum va-
etas habere locum queat. Nimirum res omnes
ræter DEVM non ſunt perfectiſſimæ; poſſunt
itur differre, perfectionum gradu, numero.

Sed

Sed cum per vocem DEI intelligamus eum, q omnes omnino perfectiones complectitur, & e: quidem ſine gradu poſſeſſas: cognoſcitur ſane plures eius generis eſſe non poſſe. Nam cum ſi guli omnibus, & ſine gradu quidem, perfectic nibus exornati forent; nullum remaneret diſtin ctionis fundamentum. *Qui enim bis omnia cc gitat, ſi differre tum ea ſtatuat, aut alterutr conceptu non comprehendit omnia, aut eade omnia diuerſo mentis actu concepit.* (216)

(216) Non feliciores in probanda hac veritate fueru ſcholaſtici. Thom. Aquin. p. 1. quæſt. art. 3. DEVM e ſe vnum probat, *ex ſimplicitate, ex vnitate perfection 3. ab vnitate mundi.* Quod argumentum quidem rec expoſitum in axioma de ſufficientis rationis neceſſita reſoluitur. Cum enim vnicus DEVS vnius mundi ratic nem ſufficientem in ſe continere poſſit, præter rationei plures finguntur. Vid. Wolf. metaph. §. 1083. Scot vrget. 1. ſent. diſtinct. 2. quæſt. 2. *Quod in cauſſis eſſe tialiter ſubordinatis oporteat ponere ſtatum, ne fiat pr ceſſus in infinitum,* vnde concludit eſſe aliquod ens pr mum, huncque primatum *vni ſoli naturæ conuenire.* S Biel 1. ſentent. diſtinct. 2. quæſt. 10. art. 3. ait: *qu non demonſtratum ſit ratione naturali, eſſe vnicu DEVM.*

SECTIO V. CAPITIS I.
DE
DEI SANCTITATE.

§. 135.

Definitio ſanctitatis.

PLures *exſiſtere Deos non poſſe*, in ſubſidiun vocato Leibnitii axiomate, argumento com probaui, quod omne dubium ſuperat; ne enim curandos eſſe Manichæos puto, qui ma

ſum

ummum arbitrum fingentes, mali naturam, quæ n perfectionum abſentia ponitur, non intellexe-unt. Nihil igitur ſupereſt, quam vt ex recen-iorum dogmatibus pauca addamus, quæ ad il-uſtrandam ſanctitatis diuinæ notionem compa-ata ſunt. Infinitum ideo diximus DEVM, *quod, uidquid perfectionis cogitari poteſt, complectitur*: unc ſanctum cum recentioribus (217) vocare icebit, *quod perfectiones ſolas, nec diuerſum aut ontrarium quiddam continet.*

(217) Ita ill. Bilfinger dilucid. §. 453. *per infinitudinem id denotauimus, quod DEVS complectatur omnia realia: per ſanctitatem intelligimus, quod ſola illa poſſideat, non vero admixta eorum oppoſita.*

§. 136.

Notio ſanctitatis cum naturæ infinitæ idea ieceſſario connexa eſt. En argumentum, a citato uctore omiſſum! *Qui infinitus eſt, omnibus, qua nimum ſubire queunt, ornatur perfectionibus.* 'inge iam, non eſſe eum ſanctiſſimum: conta-ninabitur quadam imperfectione: atqui imper-ectio nil aliud eſt, quam perfectionis cuiuſdam bſentia. Ergo ſi infinitus non eſt ſanctiſſimus, on complectitur omnes perfectiones, id eſt, in-nitum non erit infinitum, quod manifeſtam rodit abſurditatem. (218) *Connexio cum idea infiniti.*

(218) Sanctitatem Buddeus theolog. dogmat. inſtitut. p. 325. ita deſcribit: *quando Deus amore puriſſimo ſe amare concipitur, vt ſimul ab omni imperfectione remotus, ſecretus, ſeparatus cenſeatur, amor ille vocatur ſanctitas.* Parum hæc definitio a noſtra differt, niſi in eo, quod amoris mentionem faciat, quam conſulto omiſimus.

§. 137.

Eſt DEO eſſentialis.

DEVS neceſſario eſt is, qui eſt, cunctas ſcilicet perfectiones complexus, &, quod inde intelligitur, ab imperfectione omni ſeparatus. Sine iſthac idea DEVM non conceperis, ſed idolum. Omne, quod in re qualibet primo & neceſſario concipitur, eſſentiæ vocabulo adpellatur; eſt ergo perſpicuum, DEVM per *eſſentiam* ſanctum eſſe. Cum perfectiones non pendeant a DEI voluntate; neque enim Numen ſuas, queis nunc veſtitur, perfectiones immutare, aliasque eis ſubſtituere poteſt: ſequitur, DEVM nonniſi ea velle, quæ ſuis perfectionibus digna ſint, adeoque ſanctitatem eſſe voluntatis normam, non viciſſim, ſanctitatis regulam voluntatem. (219) En tibi fundamentum, *obiectiuæ*, quam vocant, *moralitatis*!

(219) Το δικαιον ειναι και το αισχρον ου φυσει αλλα νομω *eſt vetus Archelai paradoxum, cui ſuccinit Ariſtippus, & Theodorus ille αθεος appellatus. Qua ſententia nihil poteſt excogitari peſtilentius, & ad omne fundamentum religionis tollendum, ipſamque rationem iuſtitiæ DEI & neceſſitatem Seruatoris interimendam, & pietatem exſcindendam efficacius.* Verba ſunt Coccejii in ſumma theol. cap. 24. §. 6.

§. 138.

Notio ſanctitatis euertit electionem abſolutam.

Sanctitas DEI verſatur in complexu perfectionum omnium, excluſo eo omni, quod innuit imperfectionem, id eſt, diſſenſum inter virtutes ſupremi Numinis. Parum igitur ſanctus foret, ſi quid ageret DEVS, quod quandam inter virtutes ſuas argueret diſharmoniam. Atqui ſi intellectus

tellectus DEI duos repræſentat homines, v. g. Petrum apoſtolum, & Iudam proditorem, quorum neuter quidquam habet, ex quo DEVS moueri poſſet, ad illum huic anteponendum; & voluntas tamen ſine intuitu rationis in obiecto alterum eligeret, alterum vero reprobaret: disharmonia oriretur inter intellectum & voluntatem: ergo ſancta ea voluntas non foret, quæ prorſus ſine cauſſa in obiecto præuiſa ageret. (220) Intelligis, *lector beneuole, quantum definitionis momentum ſit.*

(220) Nomina eorum, qui electionis decretum intuitu fidei formatum dicunt Barthold. Holzfuſius tradit in tractat. theolog. de prædeſtinat. Sect. II. §. 7. p. 117. *Si,* inquit, *abſolutum opponatur ordinato, decretum DEI minime abſolutum eſſe, ſiquidem illud reſpectu ad Chriſtum & conditione fidei ordinatum ſit &c.* Verum enimuero videtur laudatiſſimus vir exſecutionem tantum decreti ordinatam facere, non decretum ipſum, de quo ſemper redit quæſtio, an hæc voluntatis propenſio cum intellectu conſentiat? nihil enim ab intellectu Dei in Iuda præuiſum, quod ipſum poſtponere poſſet, aut hunc præferre, & voluntatem tamen in hunc eligendum ferri præ altero, experientia docuit.

§. 139.

Sanctitas DEI per omnes ipſius virtutes diffunditur. *Sanctus eſt intellectus, qui nulli errori aſſentitur vnquam: ſancta voluntas, quæ nunquam adprobat, aut indulget malum,* ſed nonniſi bonum amat: *ſancta ſapientia, quæ ſemper bonos fines eligit, eiſdemque ſubordinat media adcommodatiſſima: ſancta ipſa eſſentia, quod non complectitur, niſi perfectiones omnes,* eaſdemque ſolus. Qui igitur cum illuſtri viro (221) ſanctita- *Diuiſio ſanctitatis.*

 tem

tem DEI ſupremum benignitatis cacumen adpellat, mea ſententia de voluntatis diuinæ ſanctitate loquitur. *Benignitas enim eſt propenſio voluntatis conferendi aliis perfectiones.* Qui proinde ſemper conatur in alios perfectiones conferre, ſanctus vtique vel & iuſtus eſt.

(221) Definitio eſt Leibnitii in theodicæa part. II. §. 151.

§. 140.

Gradus ſanctitatis.

Qui ſancta excellit voluntate, amat bonum: qui ſanctior, fertur in *ſolum* bonum: qui ſanctiſſimus, tendit *in omne bonum, vt malum amare non poſſit.* (222) Illius exempla ſunt vere pii: iſtius autem, ſedium beatarum incolæ: huius denique, nonniſi ſolus DEVS. Ergo qui ſanctus eſt, malum odit. Qui enim bonum, quod in perfectione poſitum, amat; molitur eius contrarium deſtruere, videlicet, quod ſæpe dixi, malum. Sed ita DEVS odit malum, vt illud impediendo maius non committat. Quocirca permittit peccatum, vbi conuenientius eſt non impedire; ſin minus, nunquam non obſtiterit. (223)

(222) Vid. Buddeus theol. dogmat. p. 302. edit. prim. *Ex eo enim, quod DEVS ſemper optimum eligit, & amplectitur, ſua ſponte conſequitur, quod omnia etiam ad bonum dirigat finem.*

(223) Gerhard. de peccat. p. 125. *Quia DEVS ex lapſu hominis bonum elicere nouit, ideo voluntarium hominis lapſum non impediuit.* Bonum igitur e lapſu eliciendum præſtat eius permiſſionem conuenientiorem, quam impedimentum. Addatur Vrſinus oper. theol. Vol. I. f. 222. *Non impedit DEVS lapſum, quia nouit ex eo boni quiddam elicere; non tamen inde efficitur, quod ipſum lapſum voluerit, quin potius voluit bonum iſtud, quod ex lapſu elicere nouit.*

§. 141.

§. 141.

Non poteſt non eſſe ſanctum in cœlis habitans Numen. §. 137. Si non foret ſanctus Deus; non eſſet infinitus: ſi talis non exſiſteret, DEVM egomet non agnoſcerem. At quam diuerſa eſt hominum conditio! Non ſunt infiniti, nec poſſunt quidem eſſe. Quocirca nec omnibus excellunt perfectionibus, & illæ ipſæ, queis pauci gaudent, gradibus ſunt diſtinctæ ſuis. Habent igitur imperfectionis plurimum. Sanctitas, ſi qua reſplendeſcunt, contingens eſt, cum exſpirare poſſit. Si præpollente quidem boni amore poſſim, gliſcat adpetitus mali, incoata ſanctitas; ſi, extirpato mali amore, ſolus boni ardor flagret, perfecta ſanctitas, ſed humana tamen oritur; non inuoluit enim contradictionem, homines tum odiſſe bonum, quanquam pro ſtatu præſenti nunquam id ſint facturi. Contra DEVM odiſſe bonum, id eſt, ſanctitate exui, tam fieri non poteſt, quam fieri nequit, *vt idem non ſit idem. Adoranda* (224) *hæc eſt ſanctitas*, Eſai. VI. 3. quoniam perfectionis diuinæ ineffabile ſpecimen exhibet, quod immenſo poſt ſe ſpatio relinquit, quos Romana eccleſia iubet adorare. *Adoramus, quod vult omne bonum, & ſolum id quidem, quod approbat omnem veritatem, & excluſo quidem errore, ne ſi quædam duntaxat bona, quædam vera amantes colamus, aut, nobis bona, nolle, aut neſcire deprehendantur.* Ita non ſterilem in theologia definitionis vſum eſſe cognoſcimus.

Adplicatio ad ſanctos, num adorandi?

(224) Adoranda igitur ſanctitas non ineſt in iis, quos colere flexis genibus iubet Rom. pontif. alterum autem adorandi fundamentum nonniſi figmentum eſt. Cauſſantur ſc. *Chriſtum ſibi non reſeruaſſe non pœnas; gratia autem omnis adminiſtrationem contuliſſe in matrem.* Vid. Baſnage hiſtoire de l'Eglise, Liv. XVIII. Chap. 11. p. 1082. Mr. Arnauld. difficultez propoſez à Mr. Stegaert P. I. p. 60. Quam blaſphemum eſt, cum Ieſuita Oſorino in vno ſermonum, apud Drelincourt. in replique à l'Eveque de Belley pag. 374. affirmare, *quod DEVS Mariæ virgini dederit innumeras chartas litteris vacuas eaſdemque obſignatas*, (une infinité de blancs ſignez) *vt eas diſtribueret hominibus pro arbitrio.* Vel ipſæ gentes rectiora ſentiebant. Xenoph. in Hierone pag. 584. ait: *Εγω ουν φημι ανδρει αρχοντι το μεν αναγκης δεομεν μενον, αλλοις προσειναι κολαζειν, το δε τα αθλα αποδιδοναι δι στακτεον αυτου ποιητεον.*

CAPVT II.

DE VSV PHILOSOPHIÆ MAXIME IVXTA ACCESSIONES RECENTIORVM IN ARTICVLO DE SCRIPTVRA.

§. 142.

Vſus princ. de ſuffic. ratione.

CVm ex recentiorum axiomate *nihil fiat ſine ſufficienti ratione*, & ſacrarum auctoritas litterarum ex euidentiſſimis characteribus, ceu totidem rationibus, exſplendeſcat: quanta huius philoſophiæ conſenſio cum proteſtantium theologia ſit, omnino perſpicitur. Ex aduerſo, quemadmodum auctoritas, quam Rom. pontifex poſcit, nullo fere idoneo argumento nititur, niſi maligno iſthoc, quod ad accuſandam ſcripturæ obſcuritatem, litium inde ortarum multitudinem, iudicisque neceſſitatem pertinet: perſpicuum eſt,

nulla ratione ſufficienti fultum imperium pontificis. Quis auctoritatem toleret, quæ nullam ob cauſſam ſe obtrudit, quam quia conatur aliam multo digniorem oppugnare nec non deſtruere? Sic in ſyllogiſmo pro auctoritate ſacrarum formato litterarum maiorem philoſophia recentiorum præbet, minorem ſuggerit experientia cum interna, tum externa. Non eſt igitur illius in præſenti loco nullus plane vſus. (225)

(225) Auctoritatem ſibi vindicare nulla ratione munitam importuni ſolet eſſe hominis. Quam ridicule Canus L. VI. cap. 8. locor. theolog. ſcribit: *Papæ concluſiones eſſe veras & neceſſarias, etſi præmiſſæ nec veræ nec rectæ ſint?* Quem ridet iure Hulſemann. in manual. Auguſt. confeſſ. diſp. 13. p. 575. *nouum id in logica priuilegium* vocans. Addatur Thom. Cren. in not. ad Gabriel. Naudæi bibliograph. polit. p. 536.

§. 143.

Auctoritas cæca & rationabilis.

Cuidam auctoritati credendum eſt ſine ratione, cum a ratione tamen disiuncta non ſit: ſæpe tamen rationi tribuitur fides, quæ ab auctoritate omni ſeparata eſt longiſſime. Nimirum illinc, non eſt præſto ratio ſpecialis credendi hoc; adeſt tamen generalis, vt credas teſtanti, ſic auctoritas cum ratione coniuncta eſt: hinc autem ratio a fide ſecreta ſemper ſpecialis eſt, & absque auctoritate elicit aſſenſum. Auctoritati diuinæ in ſacris loquenti, nec alleganti rationem, quam habet, obtemperandum eſt; eam fidei maximam diuero vim, qua colitur DEVS. (226) Sed auctoritas tamen diuina nunquam ſine ratione eſt admittenda, ne in tenebrarum Muhamedi, neſcio quas reuelationes temere fingentis, incidas regna. Hic

trames medius interiacet inter extremos errores. Sunt, qui auctoritati ſubeſſe nulli volunt, niſi præceptorum omnium ſpecialiſſimas alleget rationes, cum ratio tamen generalis falli auctoritatem hanc non poſſe, ſufficiat. Atheos iſthos voco & naturaliſtas, peſſimum genus hominum: ſunt etiam ex aduerſo poſiti, qui auctoritati ſubiiciunt nullo idoneo argumento corroboratæ, cœcæ ei quidem, & erroris pleniſſimæ; quo nomine pontificis aſſentatores accuſandos eſſe, quis non videt? Vitabimus igitur ambos ſcopulos, ſi diuinam auctoritatem non admiſerimus ſine ratione; nec ſpecialem rationem anquiramus in iis, quæ auctoritate DEI ſtabilita ſunt.

(226) Ipſi pontificiorum nonnulli h. l. conſentiunt. Balduin. Iunius ord. S. Franc. de obſeruantia L. 12. manual. theol. c. 6. p. 523. *Auctoritas ſcripturæ diuina prorſus eſt, quod ipſum ex fide nobis conſtat, tum ob reuelationem diuinam, in eadem ſcriptura contentam, tanquam ob rationem, in quam proprie ipſa fides reſpicit.* Non admittendam ſine ratione ſufficienti auctoritatem diuinam vel Huetius, pontificis aſſecla, docet libro, quem inſcripſit *demonſtrationem euangelicam*, qua tot argumentis euangelio auctoritatem conciliare ſtudet. Non quidem fugit, quid impudentiſſimus atheus Tolandus eius inſtituto obuerterit, ſed & ſcio, quod illud vindicarint Iac. Fayus in defens. religionis nec non Moſis & gentis Iudaicæ diſſert. poſter. c. 1. & 2. p. 186. Morinus in peculiari diſſertatione, quæ exſtat in diſſert. varii argumenti a Tilladeto lingua Gallica editis T. I. p. 438. Si ſine ratione reuelatio amplectenda, fruſtranei fuere conatus omnium, qui de verit. relig. chriſtianæ ſcripſerunt. Quorum numerus fere iniri non poteſt. Adi, ſi placet, D. Pfaff. hiſt. litter. T. I. ſub init.

§. 144.

Quodſi fieri ſine ratione vlla res poteſt: non obſtat quidquam, quo minus auctoritas Romani pontificis exſiſtat, aut nullis, aut non tam firmis ſuſtentata rationibus, quam ſacrarum dignitas litterarum, nihilo ſecius tamen audienda; quoniam vt diuina credatur, ſufficit, eam ipſam id cauſſari. (227) Quis autem theologus hoc dixerit? Contra ſi ſine ratione ſufficienti adoptanda non eſt: plura ab ipſo pontifice auctoritatis documenta alleganda erunt, quam ſacræ quidem litteræ commonſtrare queunt: auctoritatis enim ſcripto reuelatæ teſtimonia dubiis obnoxia contendit, quibus aut ſuperior debet eſſe pontificis auctoritas, aut nulla. Dicam clarius. Vellicat pontifex naturaliſtarum dubiis (228) ſcripturarum auctoritatem, ſuam quippe ſubſtituturus. *Quodſi igitur nihil ſine ratione adoptandum;* iure quærimus: aut ſuperior naturaliſtarum dubiis, quæ contra reuelationem vrget, pontificis eſt auctoritas, aut æqualis, aut inferior. Si ſuperior vocetur; tum non ex ſacris litteris, inferioribus quippe, ſed aliunde pontificis firmanda eſt poteſtas. Quis autem credat, vel ex ipſo papæ regno, plura portenta, plura vaticiniorum complementa, plura alia pro pontificis poteſtate pugnare, quam pro ſacris litteris? *quam id commentum ſine ratione eſt!* ſi æqualis ſit pontificis auctoritas αυθεντια codicis ſacri; tot vtique dubiis premitur ipſa, quot hanc exagitari calumniatur, eoque ex propria hypotheſi audienda non eſt. Sin vero ſit eius dignitas inferior auctoritate S. codicis, cur eam ſequeremur? cur moueremur

Impugnatur auctoritas pontificis per princip. ſufficientis rationis.

mur tot ſcripturarum obtrectationibus ? cur principium noſtrum non amplexi potiorem reuelationis partem eligendam iudicamus præ pontifice ? (229) Ita in auras vel abeunt, vocato *ad animum rationis ſufficientis principio*, quæcunque aduerſus ſcripturæ auctoritatem vibrantur tela, vel in ſuos retorta proprios configunt dominos.

(227) Eo enim ſpectat pontificis conſilium, *omnes iudicare, nec iudicari a quoquam.* Vid. dictatus Hildebrand. apud Baron. ad annum 1076. & Rechenbergii diſſertationem de totatu Hildebrandino edit. 1693.

(228) Notum eſt, quibus armis aggrediantur ſcripturam Ieſuitæ. Vid. Gerhard. confeſſ. cathol. p. 436. vbi ingentem eorum catalogum exhibet, qui dubiis naturaliſtarum ſcripturam detrudunt infra pontificis auctoritatem.

(229) Pluribus enim diuinitatis characteribus, eoque rationibus ſuffic. micat, quam emendicata papæ poteſtas Per rationem h. l. innuo non *ſubiectiue* facultatem hominis cognoſcendi, ſed *obiectiue*, id, ex quo cognoſcitur, præſto eſſe veritatem ab ipſo reuelatam DEO, non excluſo, quod poſt aſſenſum, naturæ viribus colluſtratis veritati tributum, ſuccedit, Spiritus S. teſtimonio. Conſtat inde, quid de controuerſia, inter reformatæ eccleſiæ doctores agitata, ſentiendum ſit. *An diuina ſcripturæ auctoritas non aliunde, quam ex ratione cognoſcatur ?* adfirmabat quæſtionem Io. van der Wayen, Hermann. Alexander Rœllius, Henricus Hulſius theol. Duisburg. libros duos *de principio credendi* Lugd. Bat. 1688. publici iuris faciens. Sed in contrariam ſententiam abiit Vlricus Huberus Iuriscons. Franeq. edito ſcripto, *de concurſu rationis & ſcripturæ.* Pertinet huc Hermann. Witſius in diſſert. epiſtol. ad Vlr. Huber. in qua *de ſcripturæ S. auctoritate diuina ex ſola ratione adſtruenda diſputatur* Traiect. ad Rhen. anno 1687. Leydeker in exercit. theol. *de ſacræ ſcriptur. auctoritate ad conſcientiam adſtruenda.*

§. 145.

§. 145.

Faceſſant igitur fratres Wallenburgici, (230) qui præſcriptionem, qui traditionem, (231) qui teſtes humanos, ſcripturæ antepoſitos, nobis obtrudunt: nam *aut illa omnia rationem veritatis habent*, *aut non habent*. ſin illud; *oſtendatur ratio*, qua præſcriptiones, qua traditiones, qua teſtes humani nituntur: videbimus, *quantum æra diſtent lupinis*: *aut cum ea ratione coniuncta non ſunt*; tum nec iis moueri par eſt, ne faciamus, quod Muhamedani traditionibus præſcriptionibusque non deſtituti, factitare ſolent, eoque erroris pœnam luamus æternam. Nec ipſa auctoritatis ſumma antiquitas tantum prouehitur, quin in rebus ad fidem pertinentibus, ſemper hodienum obſtringatur *rationem adferre ſufficientem*, cur, aut quo iure tantum ſit dignitatis conſecuta faſtigium. Niſi forte fuerit, vt antiquiſſima paganorum ſacra Chriſtianorum recentioribus anteferre volueris. Obſeruatis his, euertuntur omnia aduerſariorum ſophiſmata, quibus litteris ſacris (232) inſidias ſtructuri pontificis auctoritatem clam efferre conantur. Semper namque & de auctoritate, quam obtrudere volunt, eadem, immo centies, millies plura dubia occurrunt, quam illi ſcripturæ exprobrare audent. Faciat rei periculum, qui poteſt: non hac parte profecto diſſentiet.

De methodo Wallenburgicorum iudicatur ex eodem axiomate.

(230) Fratres, Adrian. & Petrus de Wallenburgh in contractis de controuers. tractat. general. noueno, vt vocant, Muſarum numero conſtantibus. Agunt enim: 1.) *de principiis fidei*. 2.) *de methodo Auguſtiniana*.

3.) *de*

3.) *de articulis neceſſariis.* 4.) *de inſtrumentis probandæ fidei.* 5.) *de perpetua probatione fidei per teſtes.* 6.) *de traditionibus non ſcriptis.* 7.) *de præſcriptionibus catholicis.* 8.) *de miſſione proteſtantium.* 9.) *de vnitate eccleſiæ, & ſchiſmate.*

(231) Vid. libr. citat. p. m. 136. ſeqq. de præſcriptionibus vero p. 261.

(232) Inſidiis illis adſcribo præſcriptionis inuentum, a Tertulliano excogitatum, a pontificiis in abuſus raptum longe maximos: ita enim Tertull. de *præſcriptione* cap. 15. p. 318. *quando hæretici ſcripturas obtendunt, & hac ſua audacia ſtatim quoſdam mouent; in ipſo quidem congreſſu firmos fatigant, infirmos capiunt, medios cum ſcrupulo dimittunt. Hunc igitur potiſſimum gradum obſtruimus, non admittendo eos ad vllam de ſcripturis diſputationem.* Breuiter nos vt expediamus ſine prolixo verborum Tertulliani recenſu; obſeruandum eſt, Hulſemannum de præſcript. thes. 3. p. 5. ita hanc vocem explicare: *præſcriptionem accipi apud Tertullianum generice, pro exceptione naſcente ex aliquo vitio ſiue actoris, (vt quod ei non competat actio, quod ſit ignarus rerum, alienus, excommunicatus) ſiue teſtium, ſiue etiam iudicis: non ex temporis legali curſu.* Sed obſeruant theologi, *Tertulliano negotium fuiſſe cum hæreticis, qui ſpreta ſcriptura S. opiniones ex ſuo arbitratu, & ſapientiæ ſingularis obtentu introduxerint.* Ita Dannhauer in Chriſteide p. 971. 972. probat ex Tertull. de præſcript. c. 7. p. 195. *Fuiſſe hæreticos, qui adiectionibus & detractionibus ad diſpoſitionem inſtituti ſui ſcripturas interuerterint, qui non omnia apoſtolos ſciſſe, & iterum, omnia quidem apoſtolos ſciſſe, ſed non omnia omnibus tradidiſſe dixerint:* Hinc ait citat. theolog. *totam diſputationem Tertulliani eſſe tantum ad hominem: nam quia ab hæreticis parui facta fuerit ſcriptura, imo & deprauata, ideo Tertullianum ſine ſcriptura probaſſe, eos ad ſcripturam non pertinere. An,* inquit, *ideo N. T. fundamentum fidei non eſt, quia Iudæi illud contemnunt?* Adde, quia ex N. T. contra eos non agimus: *præterea quia iidem hæretici antiquitatem iactitarint, merito ad ſucceſſionum decurſus reuocatos fuiſſe,* memorat idem.

§. 146.

§. 146.

Nunquam in animum induxiſſet theologus, (233) profundiſſima rerum ſacrarum notitia pollens, tot argumenta congeſtare pro ſacrarum litterarum maieſtate, niſi iniquum eſſe credidiſſet, quemquam auctoritate duci, ratione ſufficienti deſtituta. Pleraque eius ratiocinia reſoluuntur in generale huius philoſophiæ axioma: *quidquid creditur, niti argumento debet, cur potius adprobari, quam reiici mereatur?* Argumentum v. g. quartum de miranda harmonia & connexione omnium partium ſcripturæ confirmatur per notionem perfectionis, quam recentiores tradunt (234). Quintum de teſtimonio Spiritus S. illuſtrant per doctrinam de experientia. (235) Sextum & ſeptimum ab effectu verbi diuini petitum fulcitur illo recentiorum, *effectus non ſuperat cauſſam.* (236) nonum ab occulta vi humanas mentes excutiendi, quæ ſcripturæ competat, deſumtum, commune dogma omnis eſt philoſophiæ, *futurorum contingentium, animaque ſcrutinium nonniſi in DEVM cadere.* (237) Decimum argumentum, ſcriptorum ſtudia allegans, qui veritatem ſuæ exiſtimationi antepoſuerint, valere iuſſo propriæ vtilitatis ſtudio, in logica viri celebris ſecundum generales doctrinas exponitur. (238) Argumentum denique a miraculis pro ſcriptura depromtum tale eſt, vt ſecundum recentiorum placita non poſſit non arguere Deum. (239) Aut nihil igitur hac parte cum theologia conſentit, aut certe conſentit, quam dixi, philoſophia.

Hunnius de maieſt. ſcripturæ axioma hoc applicat.

(233) Ægi-

(233) Ægidius Hunnius in aureo tract. de maieſtate S. S ſeorſum anno 1588. edito, ſæpiusque recuſo, & tom denique operum eius primo inſerto: cuius & german vers. dedit Iſaac Fœckler, emendatamque cum præfatione edidit Veiel, Vlmæ 1696. in duodec. form. de quo libro ita ſentit Thomas Crenius: *Beati Æg. Hunnii tractatus florido maxime ſtilo & eleganti - - conſcriptus ſic animum meum adfecit, vt neminem ſciam, qui ho ipſum in argumento ſuperet* in exercitat. de libris ſcriptorum optimis p. 27.

(234) Vid. Wolf. metaph. §. 158. ill. Bilfinger. de orig. mal. §. 79.

(235) Confer, quæ de experientia traduntur metaph. Wolf. §. 325. nullum enim eſt dubium, quin iiſdem regulis iudicetur *ſpiritualis experientia*, quam ordinaria huius vitæ: quemadmodum & vtriusque fori veritates theol. philoſ. regulis metimur logicis, ita vt nuspiam nec in ſcriptura *a baculo ad angulum arguere* liceat.

(236) Grauiſſima eſt hæc regula, a Leibnitio diſtinctius euoluta, & toti dynamicæ fundamenti loco ſubſtrata. Vid. Journal des Sçavans 1691. p. 386. Recueil des diverſes pieçes &c. T. II. p. 189. il faut qu'il paroiſſe que matiere reſiſte &c. & qu'un petit corps en mouvement ne puiſſe pas en donner à un grand en repos, ſans perdre de la ſienne: *autrement l'effet ſurpaſſeroit la cauſe.*

(237) Ita, vt nemo futura certo prædicere poſſit niſi DEVS, aut qui ab eo afflatus eſt.

(238) Vid. logic. Wolf. ed. prim. cap. 7. *von der Wiſſenſchaft, Glauben, Meynung* &c. *wenn man kein Intereſſe ſiehet, welches einer von einer falſchen Erzahlung hätte haben können, auch keine Vmſtände ſich ereignen, daraus man ſchlieſſen könnte, er habe wenigſtens ſich ein Intereſſe eingebildet, ſo fället aller Verdacht hinweg.* Atqui nullius vtilitatis intuitu ſcriptores ſacros, qui ſæpe dogmata morte obſignarunt, talia prodidiſſe, luce meridiana clarius eſt.

(239) Vid. Recueil de diverſes pieces &c. p. 60. T. I. *Il y a des miracles reſervez à Dieu, & qui ſurpaſſent toutes forces naturelles.* Wolf. metaph. §. 642. *Da*

kein

kein Wunderwerk geſchehen kann, wenn nicht auſſer der Welt ein von ihr vnterſchiedenes Weſen iſt, ſo können dieienige kein Wunderwerk zugeben, welche auſſer der Welt kein anderes Weſen erkennen, id eſt, *die Atheiſten:* vt paragraphi lemma oſtendit.

§. 147.

De opinione Adami Ieſuitæ.

Qui cum ratione ſufficienti alterum auctoritis ſuæ conuincit, in eo conatu nil facit, quod gnificationem illius minuere, aut incertam præire poſſet. Aliter enim ageret contra rationem, uod eſt abſurdum: atqui, ſi ſcriptores diui, imanationis impetu abrepti, vltra dictionibus ſuis oceſſiſſent, quam ex mente diuina debuiſſet ri; incerta foret ſcripturæ auctoritas, non diſſiilis ſcripto recenſui, auctoris affectu interpola-, *einem vnrichtig geführten Protocoll:* errant go, quotquot DEVM errores imbecillitatese in ſcribendi negotio (240) apoſtolis aut ophetis indulſiſſe docent. Errant autem ideo, oniam aliquid fingunt, *cuius allegare nullam ſunt ſufficientem rationem.*

240) Sententia hæc fuit Io. Adami Ieſuitæ Galli, in oratione ſacra 1650. Pariſiis habita, quem Ianſeniſtæ refutarunt. Vid. *Defenſe de S. Auguſtin contre les erreurs, les calomnies, les invectives ſcandaleuſes, que le pere Ad. Jeſuite a prechées dans l'egliſe de S. Paul ſur ce texte de l'evangile de la Chananée: Je ne ſuis envoye qu'aux brebis perdues de la maiſon d'Iſraël.* Vbi accuſatur 1.) *quod Auguſtinum in ſuis ſcriptis obſcurum vocarit, quod fuerit genii Africani ardentis &c.* 2.) *quod infantes ſine baptiſmo decedentes punitum iri pœna damni & ſenſus idem eccleſiæ pater docuerit.* 3.) *quod Auguſtinus terna vice ſententiam de gratia mutarit, nec in ea firmus fuerit.* Eandem ſententiam tenuiſſe dicuntur eodem libro alii Ieſuitæ antiquiores; ex lectionibus enim Ieſuitarum Louanienſium & Duacenſium anno

anno 1588. recognitis publice, libri illius auctores excerpſerunt has propoſitiones: *quod non neceſſarium ſit, vt omnia verba ſint inſpirata,* 2.) *quod non opus fuerit, vt omnes ſententiæ, & omnes veritates immediate fuerint inſpiratæ.* Sed hæc opinio non adeo periculoſa eſt, ac illa prior. Sunt viri litteratiſſimi, qui eam tuentur. Vid. Reponſe de Mr. Simon aux ſentimens de quelques theologiens de Hollande cap. 12. eius hiſtor. crit. N. T. c. 23. Cancellarii Tub. diſſert. *de euangeliis ſub Anaſtaſio non corruptis.* Item bibliothec. vniuers. T. X. p. 132. T. XI. p. 80. *In examen de la doctrine de Mr. Jurieu pour ſervir de reponſe à un libelle intitulé ſecond. Apolog. de Mr. Jurieu.*

§. 148.

Rationis & ſcripturæ harmonia.

Nullis ſcripturam contradictionibus ſcatere conſtans, eademque veriſſima theologorum ſententia eſt. (241) Quem fugit tritiſſimum iſtud revelationem *non eſſe contra, ſed ſupra rationem*. fecimus eius rei mentionem in diſcurſu prælimi- nari. Atqui idem eſt præcipuum recentiori philoſophiæ dogma: *veritatem philoſophicam non eſſe contrariam theologicæ, vtramque proficiſci a auctore eodem.* Si nulla igitur ab hac doctrin theologiæ vtilitas expectanda eſt, certe & nul lum damnum metuendum. (242) Abſit, v quiſquam dicat, *ſcripturam ad tempus adoptatam, ita vt vno tempore ſecundum vniuerſalem ritum ſit exponenda, mutato autem ritu iterum ſententia mutanda!* Minime vero. *Semper eadem mens Dei, ſemper ſibi conſentanea eſt.* (243

(241) Si theologiæ rationem aduerſari crederent ſacrarum litterarum doctores, cur tanto cum adplauſu to harmoniæ biblicæ elaboratæ, exceptæ? Nouimus di ligentiam Waltheri *in harmonia Hamb.* 1725. vt ſcriptores harmonici citantur innumeri. Non enume

rab

rabo *Brougthoni concentum ſcripturæ, Anglice* primo ſcriptum, ſed poſt latine verſum. *Io. Scharpii ſymphoniam prophetarum & apoſtolorum:* Andreæ Althammeri *conciliationem locorum ſcripturæ ſpecietenus inter ſe pugnantium:* Martini Becani analogiam N. & V. T. Dominici Macrii contradictiones adparentes. omnes eiuſmodi lucubrationes notiores ſunt, quam vt recenſu egeant.

(242) Sententia Leibnitii de harmonia rationis & reuelationis, eoque etiam ſcripturæ exponitur prolixe ab ipſo in diſcurſu prælim. tehodiceæ præmiſſo. Legatur inprim. §. 20.

(243) Verba ſunt Nicolai Cuſani in epiſt. II. ad Bohemos.

§. 149.

De interpretatione ſcripturæ ex mente recentiorum.

Diximus, pro ratione inſtituti, numquid in ſtabilienda ſcripturæ auctoritate, opportunitatis habeat recentiorum philoſophia nec ne? Nunc in eo erimus, vt diſpiciamus, an ſacrarum litterarum interpretatio detrimenti, ſeu vtilitatis nonnihil capiat, ex doctrina eadem? In explicatione S. codicis duo maxime ſpectari ſolent: vel enim dictionum phraſiumque ſignificatus eruitur, vt, quæ DEI mens fuerit, decerni queat; vel nexus veritatum reuelatarum adtenditur, ad quem interpretationes noſtras exigimus, *quem vulgo analogiam fidei vocare ſolent.* (244) Si quidquam in recentiorum placitis deprehendi poteſt, quod alterutri inſtituto, vel vtrique obſtet; nihil ego pro hac eorum cauſſa dicam amplius: Sin autem hermeneuticas regulas robore firmet, adplicationem expeditiorem præſtet, & in meditando iuuet; non videtur vtilitatis laude fruſtranda noſtrorum hominum docendi methodus. Quemadmodum papæam dixi auctoritatem, quæ ſine

ratione ſufficienti obtruditur, diuinam vero, quæ ratione munita eſt: ita interpretationes ad rationem hermeneuticarum regularum exactæ calculo chriſtianorum, quæ cœca auctoritate inculcantur, repudio eorum dignæ ſunt.

(244) Buddeus theol. hiſt. litter. p. 1758. de analogia fidei ita iudicat. Analogia ex locis claris & perſpicuis, nihilque difficultatis habentibus, deſumitur, & deinde locis obſcurioribus illuſtrandis inſeruit.

§. 150.

De interpretatione ſcripturæ. Attingemus primam quæſtionem de inueſtigando vocabulorum ſignificatu. *Voces nihil aliud ſunt,* (245) *quam ſigna cogitationum.* Cumque in ſcriptura voces occurrant, non ſunt ſoni ſine mente, ſed indicant potius, quid Spiritus S. ſentiat. Quiſquis igitur verbum DEI intelligere cupit: (246) eum oportet eaſdem cum vocibus ibi obuiis ideas coniungere, quas Spiritus DEI fouit. Iſtæ autem ideæ aut lecto DEI in vernacula, ſeu nota lingua verbo ad animum reuocari poſſunt, aut non poſſunt. Si non poſſunt: Spiritus ſancti erit ſine verbo excitare iſtas notiones, ſiue in peregrina tibi, ſiue familiari lingua voces adſpicias, legas; eoque voces non erunt ſigna. (247) Sin autem ad animum reuocari poſſunt: intelligere licet verbum in planioribus, niſi incuria obſtiterit, aut præiudiciorum efficacia.

(245) Hanc *vocis* definitionem Wolfius tradit in metaph. §. 291. *Wörter ſind Zeichen der Gedanken.*

(246) Ita ratiocinatur idem auctor in logic. cap. 12. §. 1. de interpretat. ſcripturæ.

(247) Signa enim quid aliud ſunt, quam res, ex quibus aliarum præſentia intelligitur cit. loc. §. 292. *Abſit, vt faciamus cum Salmaſio, qui ſcripturam Æſchylo non longe inferiorem* voluit de Helleniſtica p. 37. epiſt. dedicator. *quantum adtinet ad obſcuritatem.*

§. 151.

Demonſtrantur canones hermeneutici.

Non eſt igitur impoſſibile, vt lectis vocibus, phraſibusque verbi, illæ ideæ animum adtenti, *ſaltem in doctrinis neceſſariis*, ſubeant, quas DEVS cum vocabilis copulatas voluit: nam aut vocem explicat ipſe, quamque notionem formare oporteat, alibi oſtendit; aut eam ad ſignandas tales adhibet notiones, quas animo iamiam antehac agitauimus. Ex his plerique canones hermeneutici (248) demonſtrari poſſunt. *Voces ſunt ſigna cogitationum*: ſed cum nemo penitius ſenſa animi ſcrutari queat, quam ipſe, qui cogitat I. Cor. II. 11. manifeſtum eſt, quemlibet eſſe ſuorum verborum interpretem, eoque *ſcripturam ex ſcriptura explicandam*, quod theologi ſcripturæ analogiam (249) adpellant. Quo plura de re cogitare, inque ea diſtinguere poſſumus; eo nobis obuerſatur clarior: ne igitur contra naturam vocum, audito ſono verbi, nihil aut parum cogitare velle videamur; *clariora verba ſunt obſcurioribus illuſtrandis adhibenda.* En ſecundum hermeneuticæ canonem longe fecundiſſimum!

(248) Noti ſunt ex antiquitate Tichonii Afri regulæ ſeptem ad intelligentiam ſacrar. ſcripturar. quæ exſtant tum alibi, tum in bibliotheca max. Patr. T. VI. p. 49. quas ſub examen vocauit Auguſtinus de doctrina chriſtiana L. III. cap. 30. p. 114. ſeqq. Addatur altera pars

clauis ſcripturæ Flacianæ, quæ hermeneutici ſyſtem. faciem induit, cum prima lexici inſtar habeat.

(249) Exſoluimur ergo obtrectatione pontificiorum v. g. Rich. Simonis hiſt. crit. V. T. L. III. cap. 16. p. 448. nobis exprobrantis, inter pontificiam *interpretandi methodum traditionibus metiendam, & inter Socinianam ſola ratione nixam non dari mediam.* Fallitur auctor: confundit *rationem, quatenus eſt cognoſcendi facultas, & qua ſignificat veritatum nexum.* Penes Socinianos quidem iſto ſenſu ratio interpretationis norma eſt: nullum enim myſterium in ſacris admittunt, niſi ſua cognoſcendi facultate perueſtigari poſſe videant, id eſt, niſi deſinat eſſe myſterium. Non eſt hæc ratio, ſed rationis ſanæ abuſus. Proteſtantium autem via media eſt, inter traditiones, & rationem hoc ſenſu acceptam, ſcilicet quidquid cum aliis veritatibus nexum habet, ſcriptura ex ſcripturis explicata, quidquid per axiomata hermeneutices ſeu logices *formalia*, vt vocant, cum vocum ſignificatu coniunctum inuenitur; id ambabus arripiunt, & in ſuæ fidei conuertunt nutrimenta. *Vid. Anton. Coulan. in examine hiſtorico crit. N. T. ep. 4. p. 78. ſeqq.* Aliud eſt rationem colluſtratam ſequi, id eſt, nexus veritatum reuelatarum, oracula ex oraculis explicando; aliud corruptam imitari rationem, quæ continuo improbat, quidquid intelligere nec vult, nec poteſt, etiamſi reuera a DEO inſpiratum fuerit.

§. 152.

Demonſtrantur alii.

Voces ſunt ſigna cogitationum, non ſigna ſignorum, quæ ex obliquo, & per ambages ad ſignata ducunt. Atqui verſiones ſigna ſunt ſignorum, queis lingua originalis vtitur: *non poteſt igitur interpres commode linguarum originalium notitia carere.* Hinc neceſſitas grammatici ſtudii, rhetorici, ceterorumque pendet. (250) Dantur cogitationum ſeries, quarum ſeparati a nexu toto articuli haudquaquam intelliguntur: *quoties igitur plura vocabula iis ſeriebus ſignandis adhi-*

adhibentur, & antecedentia, & conſequentia probe expendenda ſunt. Agnoſcimus hoc axioma hermeneutices quartum, idque longe præſtantiſſimum. (251) Pro temporum varietate, ſtatus conditione, temperamenti mixtura, ſtudiorum diuerſitate, populorum denique, ad quos formamur, moribus, varie homines cogitare ſolent: *ſcriptorum igitur*, qui voces his rebus reſpondentes adhibuerunt, *hiſtoriam noſſe*, ad interpretandas ſacras (252) litteras cummaxime *adcommodatum eſt.*

(250) Pertinet huc philologia Salom. Glaſſii: Clerici ars critica, quæ tamen cenſuram ſubiit Io. van der Wayen. Cui ſe oppoſuit Clericus in Parrhaſianis T. I. p. 425. Ex inſtituto eam impugnauit Io. Henr. May in introd. ad ſtudium philol. critic. quæ repetito examini hiſtor. crit. R. Simonis ſubiuncta. Francof. 1699.

(251) Vrget id maxime Franzius, *de interpretatione ſacræ ſcripturæ paſſim.*

(252) Non tamen committendum, vt cum Grotio, aliisque, eruditionis oſtentandæ cauſſa, nimii ſimus in annotandis moribus, formulisque populorum, inprimis profanorum, cum ad ſacras litteras explicandas accingimur. Vid. Io. Laur. Moshem. cogitat. *de eo, quod iuſtum eſt circa ſacrarum litterarum ex Græcis & Latinis ſcriptoribus interpretationem, & emendationem* in libr. obſeruat. hiſt. critic. ann. 1721. C. 1. p. 1.

§. 153.

Regula de vocum differentiis.

Interdum voces, cogitationum ſigna, non vnius generis ideas, nunc hanc, nunc aliam indicant; interdum non diſtincte notiones innuunt, iam prorſus nihil (253) denotant, iam ex genio linguæ tale *neſcio quid* innuunt, quod alia lingua exprimere nequit &c. Primum ſi contigerit; *ambiguæ voces*: ſecundum ſi euenerit; *obſcuræ*:

obſcura: tertium vbi obſeruetur, *uoces nihili* emergunt. Notandum igitur, illas ſæpe, has in ſcripturis nunquam occurrere: ad inueſtigandas autem, quas intenderit DEVS, ideas, plurimum conferre, ſignificatus omnes colligere, & iis examinatis iudicare, quænam cogitatio hic & nunc per voces indigitata ſit; iudicatur id autem ex canonibus, quos modo demonſtraui. *Ita profecto ex recentiorum definitionibus doctrinisque potiſſima ſanioris hermeneuticæ fundamenta erui poſſunt, vt iniquum videatur, omnem eis denegare vtilitatem.* Non deſcendo iam ad ſpecialiora hermeneutices corollaria, quoniam id huius loci non eſt.

(253) De vocibus nihili integrum caput curioſis exemplis illuſtratum artis criticæ a Clerico concinnatæ agit. p. 225. c. 9. P. II. ſect. I.

§. 154.

Difficultas interpretandi notabilis. Quod contradictionem inuoluit, (254) cogitari non poteſt: & quod per ſe quidem fieri, & concipi poteſt; hac vice autem cogitatu ineptum foret, cogitari non debet. Cum *ſigna cogitationum voces eſſe*, cum recentioribus ſæpe dixerim: obſeruari debet, frequenter euenire, vt voces talia ſignare videantur, quæ alii contradictoria credunt, alii vero poſſibilia. Iterum alii congrua putant, alii minus congrua, illis propterea a ſenſu litteræ recedentibus, his eum acriter defendentibus. Conueniunt partes ambæ in eo, (255) vt exiſtiment, non iuberi homines a DEO, vt cogitent, quod cogitari nequit, id eſt, non inculcari per verbum eius *lignea ferra,*

ferra, circuloſque triangulares; ſed in eo differunt, quod ſecundum regulæ *adplicationem* abeunt in diuerſa. Quid tum faciendum eſt? *Quoniam voces ſunt cogitationum ſigna: inquirendum erit, an id, de quo quæritur, cogitari queat nec ne,* id eſt, *num inuoluat contradictionem, annon?* Sed hæc difficultas propemodum inſuperabilis eſt, vbi ex parte vna, aut altera radices egerunt opiniones præiudicatæ.

(254) Ita recte decidit Tſchirnhaus. in medicina mentis part. II. p. 36. *nulla alia differentia eſt, inter ens & non ens, quam inter poſſibile, & impoſſibile, ſeu inter id, quod poteſt concipi & non concipi.*

(255) Vid. Leibnit. diſcurs. de harmon. rat. & reuelat. theod. præmiſſ. §. 21. vbi grauiſſima huius rei exempla allegat, quæ integras eccleſias diuidunt. Sic reformati credunt, *contradictionem inuoluere, dari corpus omnipræſens,* eoque verba: *hoc eſt corpus meum,* non explicant iuxta litteram. contrarium ſentiunt Auguſtanæ confeſſionis non variatæ patroni.

§. 155.

Alia difficultas.

Quia cogitationum diuinarum, *quarum voces ſigna ſunt,* profunditas, noſtra animi ſenſa infinitis poſt ſe (& in regno naturæ) paraſangis relinquit Eſai. LV. 8. 9. fieri non poteſt, vt ideæ noſtræ illas exæquent, aut rerum, animo per verbum oblatarum, perfectas nanciſcantur explicationes, ſufficiente præſenti phænomeno ſine adcuratiori expoſitione ad ſcopum, quem ſibi DEVS verbo præfixum habet. Ex quo intelligitur, voces ſcripturæ frequenter tales ſignare cogitationes, quæ rerum diſtinctas philoſophicasque euolutiones non complectuntur; eſſe igitur vocabula eiusmodi, vt philoſophorum nec veram explicatio-

nem reiiciant, nec falſam adprobent. *Eo caſu vlterior euolutio idearum aliis relinquenda eſt ſcientiis.* Terræ finium ſæpe fit in ſacris mentio, perinde ac ſi globi figuram non haberet; nemo tamen rotundam eſſe temere negauerit. (256) De ſimilibus eſto igitur ſimile iudicium (257)

(256) Confer, quæ acute ill. Bilfing. diſſerit in dilucid. §. 352.

(257) Certe, niſi quis cum Alſtedio putet, quod omnium ſcientiarum doctrinæ in S. codice quærendæ. vid. Bayle dictionnaire non poterit non heic mecum ſentire. Non facio tamen cum iis, qui dixerunt, *DEVM poſſe in verbo mentiri, ſi vellet.* Blaſphemum id iudico. Tribuitur tamen tantus error Wolzogenio in libro, quem inſcripſit *de ſcripturarum interprete aduerſus exercitatorem paradoxum.* 1667. refutatus tamen eſt a van der Wayen in ſcripto *de vera & genuina reformatorum ſententia in negotio de interprete ſcripturæ:* a Vogelſangio *in neceſſ. reſponſione ad præfationem Ludou. Wolzogenii:* a Io. Brounio *in Wolzogenio cauſſæ proditore.* Quid Carteſio obiectum fuerit, *cum veracitatem DEI omnis ſcientiæ humanæ fundamentum faceret, & ex ea corporum exſiſtentiam probaret,* legi poteſt in ſecundis obiection. contra meditationes Carteſii. p. 66. non mentitur DEVS, qui rerum explicationes non attingit.

§. 156.

Alia difficultas. Adeo non ſteriles ſunt recentiorum definitiones, vt inde hermeneutices prima poſſis elicere axiomata. Non minorem autem hac parte vſum præſtat *principii de ſufficienti ratione* diligens obſeruatio in ſacrarum litterarum interpretatione. Grauiſſima hæc eſt admonitio, *qua in conſilium adhibita, ſcepticiſmi theologici ex peſte laborantes ſanitati mentis reſtitutos cognoui.* Nimi-

Nimirum ipſo vſu quotidiano comprobatur, diuerſarum religionum aſſeclas pro adoptatis hypotheſibus ſcripturam varie explicare. Deſumunt namque ex ſuis hypotheſibus diſtinctiones, limitationes, negandi, aut affirmandi fundamenta, vt quicquid oraculorum ſcripturæ altera pars pro ſua ſententia obuertat, id omne vel elidatur, vel eludatur, aut certe ita limitetur, vt aduerſæ parti, cui adſtipulantur, non amplius obſit. Contra idem factitant oppugnatores, vbi ſe defendunt. Quæcunque autem pars argumentis laceſſitur contrariis, ea ſe reſpondentis iure frui credit: nihil igitur probat, ſed ex ſua hypotheſi, quam veram eſſe fingit, non difficulter diſtinctiones limitationesque oraculorum, quibus premi ſe videt, depromit; ac licet ipſas diſtinctiones aggrediaris, nouis vſus argumentis, ea tamen ipſa denuo nouis limitationibus & ſuppoſitionibus ita ſoluit, vt, quoniam facilis datur ex vna materia ad alteram tranſitus, vaſtiſſimos controuerſiarum campos prius emetiendos credas, quam ad finem peruenire, errorisque fontem aperire liceat. Hæc ratio eſt, quæ omnes omnium ſectarum promachos conſtantiſſime in ſua detinet religione, vt in deſtruendo (258) ſint promtiſſimi, in adſtruendo autem multo inferiores.

(258) Perplacuit, quod Clericus in pneumatol. operibus philos. inſerta p. 38. 39. ſcripſit: *hi viri acutiſſimi* (Malebranchius & Arnaldus) *mutuis telis ita confoſſi ex eo certamine abierunt, vt vter vicerit, haud facile conſtet. Certe multis victores eſſe, vbi oppugnant aduerſarium, victi, vbi ſe contra irruentem tueri conantur, viſi ſunt.*

§. 158.

Difficultatis exemplum.

Illuſtrabimus rem exemplo. Romanæ eccleſiæ filii, quoties vniuerſale in Chriſtianos omnes imperium ſuo vendicare pontifici volunt, argumenta proteſtantium contraria ita ſoluunt, vt recurrant ad hypotheſin. Obuertunt hi: 1.) *ſingulos apoſtolos habuiſſe ſummam & in regenda eccleſia poteſtatem, & in docendo ab erroribus immunitatem: igitur aut ſuccedi Petro, qua apoſtolo, aut qua doctori; non illud: apoſtolos enim ceteros non habuiſſe ſucceſſores: ergo hoc admittendum, quantum ad officium docendi*, non *autem prærogatiuam* attineat *infallibilitatis*. (259) Sed ecce! quid reſpondeant? diſtinguendum eſſe inter (260) *apoſtolatum ordinarium, & extraordinarium, illum cecidiſſe in ſolum Petrum hunc in ceteros Chriſti legatos.* Ita ſupponunt exſiſtere eiuſmodi poteſtatem, & ex ea hypotheſi diſtinctionem formant. Vrgent 2.) proteſtantes, *Chriſtum omnes ceu æquales tractare apoſtolos* Io. XX. 21. Matth. XXVIII. 19. Actor. I. 23. *vocationem miniſtrorum* Actor. VI. *non ſoli Petro relictam &c.* Regerunt pontificii *inæqualitatem ſatis cognoſci ex* Matth. XVI. 16. *Ceteris apoſtolis tantum eiuſdem & æqualis poteſtatis vſum conceſſum, non ius ipſum &c.* Ita denuo, ex ſua hypotheſi de primatu Petri, quam veram præſupponunt, argumentis occurrunt contrariis, 3.) Inſtant proteſtantes, *non fuiſſe inferiorem Petro Paulum* II. Cor. XI. 5. Gal. II. 6. *Petrum Iudæos gubernaſſe, ſed Paulum gentes.* Quærunt effugia pontificii eadem, *multum intereſſe inter munu*

apoſto-

poſtolicum, & gubernandi officium; ſecundum ſud Paulum Petro fuiſſe aequalem, non iuxta hoc. Hac ratione, iterata vice ſummum regimen ecceſiæ Petro conceſſum præſtruentes, limitationes adhibent, quæ iſthuic doctrinæ tanquam probatæ iamiam innituntur. Qui curate conſiderauerit lites theologicas: intelliget, plerasque a agitari, vt ſubinde pars impugnata diſtinctiones, ad contraria argumenta ſoluenda, petat ex ı ipſa hypotheſi, quæ inuaditur, idque in ſpeem *ſine petitione principii fieri, quoniam veritis poſſeſſio, & reſpondentis munus obtentui eſt.*]

(259) Vid. has reſponſiones apud Bellarmin. de pontifice. L. II. c. 12. p. m. 635.

(260) Vid. eund. L. II. c. 12. p. 639.

§. 158.

Remedium.

In tanta litium perplexarum, interpretationumque fraudulentarum copia quid quæſo faciendum eſt? Exiſtimo ad ſequentia aduertendum imum. *Cum nihil vel fieri ſoleat, vel credi debeat, ſine ſufficiente ratione:* ante omnia diſpiendum, quanta cum firmitate religio quædam *dſtruere* queat, non vero, quam callide poſſit *eſtruere*; ſeu ſi mauis, cogitandum eſt, an interpretationis cuiuſdam rationes ſufficientes allegare poſſit pars diſputans, nec ne? ad veritatem probandam non ſufficit, quandam interpretationem (261) fingere, eaque pro veritate ſuppoſita, quidquid in contrarium dicitur, ex hac ipſa hypotheſi ſoluere, quod fieri facile poteſt: ſed o maxime connitendum, vt nunquam admittatur explicatio, niſi probata ſit *vel* per *rationes ſuffi-*

ſufficientes, vel per veroſimiliores ceteris omni bus, queis aliæ expoſitiones fulciuntur. Secun do ſi ab aduerſario tuæ explicationis ratione impugnentur; videndum eſt, *numquid id fia per dubia, quæ ipſius hypotheſin ſupponant, ne ne? ſin iſtud contigerit; non eſt, cur mouear vel ſpecioſiſſimis diſtinctionibus, ſi ſcilicet fluxe rint ex hypotheſi ea, quæ tam non probari poteſt quam v. g. primatus Petri: eſt vero, cur cedas ſi iſta interpretatio argumento potiori, ſeu ratio ne ſufficienti præ tua opinione nitatur. Quod vero dubia aduerſarii hypotheſin non ſupponan pendentia ex communi theoremate: tum non ſun ſpernenda, ſed exacte examinanda omnia.* Ter tio colligitur inde, *quod longe grauiſſimum eſt rationes ſententiæ cuiuſdam cum rationibus alte rius comparandas, non autem rationes conten dendas cum alterius partis reſponſionibus*: reſpon ſiones enim ad hypotheſin recurrunt, eamqu ſupponunt, ſiue probata ſit, ſiue non. *Reſpon dens nunquam principium petere dicitur.* (262 Igitur, ſi pontificius omnia mea argumenta con tra primatum papæ ſuis eluderet diſtinctionur effugiis: non ego diffiderem cauſſæ, probe gna rus, eas ipſas diſtinctiones filias eſſe hypothe ſeos, *quæ per rationem ſufficientem ex S. codic commonſtrari non poteſt*; id agerem potius, v ex machina tanquam prodiens, omnium con trouerſiarum veluti inſcius, tantum ad ratione aduerterem, quibus vtraque ſententia corrobo ratur; tum rationum inæqualitate perſpecta, ani mum ad alterutram partem adplicarem, *Hæ*

auten

*item omnia ductu axiomatis de ſufficienti ratio-
: obſeruare iubemur.*

(261) Ita v. g. diſtinctio voluntatis diuinæ in *ſigni & beneplaciti* nititur doctrina, de qua quæſtio eſt, nimirum de particulari diu. miſericordia. At quoties ad ſoluenda argumenta contrariæ ſententiæ patronorum adhibetur? ad rationes igitur dogmatis, de particulari miſericordia, aduertendum ei, qui ſolida veritatis hinc aut illinc ſtantis notitia imbui cupit. Falluntur, qui in ſententiam ideo tantum eunt, quia contraria argumenta ſoluere poſſunt, *non eſt ea ratio credendi ſufficiens. de voluntate anteced. & conſequente* integram diſſertat. nuper emiſit Hottinger, *ſubiunctam hiſtoriæ de gratia & prædeſtinatione.* Licet hanc adhibere, quia ſententiam, qua nititur, aliunde probare poſſumus.

(262) Vid. de reſpondentis officio, quæ Leibnitius tradit diſcurs. de harm. rat. & reuel. §. 73.

§. 159.

Pauca hæc de interpretatione ſacrarum lit-
:rarum ex mente recentiorum tradere volui, *De analogia fidei.*
uæ vti expendentur applicabunturque conſtan-
ſſime; ita etiam fecundiſſima, & ad extrican-
as complures difficultates accommodatiſſima
iuenientur. Alter locus erat, vt de *analogia
dei*, quæ in explicatione verbi diuini plurimum
rahit momenti, nonnihil adderemus. Defini-
imus rationem (*obiectiue ſpectatam*) *per ne-
um veritatum, quæ natura cognitæ ſunt:* nunc
lienum non erit, analogiam fidei vocare *nexum
eritatum, quatenus per reuelationem innote-
unt*, quæ a ratione colluſtrata non differt.
263) Dari talem nexum veritatum reuelata-
um recentiores non admittunt ſolum, ſed &
rgent. (264) Quocirca & hac parte theolo-
iæ doctrinas confirmant.

(263)

(263) Analogiam fidei, quam alii ab analogia ſcriptu ræ diſtinguunt, h. m. definit vir ſummus Buddeus *analogia fidei eſt capitum atque articulorum, quibu religio chriſtiana abſoluitur, præſertim fundamenta lium conſenſus atque harmonia.* quæ definitio a noſtra me iudice, prorſus non differt vid. theol. dogmat Budd. L. I. C. I. p. 64.

(264) Wolf. in logic. de explicat. ſcript. cap. XIII. §. 8 p. m. 152. *weil man aus dem Werk der Erlöſung GOt tes Weisheit wahrnehmen kann;* Ephes. III. 10. *ſo müſ ſen die Göttlichen Wahrheiten eben eine ſolche Verknüp fung miteinander haben, wie die andern. Veber di wird auch viel in der Schrift vorgetragen, die nu GOtt, in ſo weit Er ein Schöpfer vnd Erhalter de Welt iſt, vnd den Menſchen, in ſo weit er eine Creatu iſt, angehen.* Conferat. Io. Gerhard. loc. theol. d interpret. ſcript. c. 4. §. 71. *Ex perſpicuis ſcriptur locis colligitur regula fidei, ad quam reliquorum expo ſitio conformanda.* Dicemus, ſi placet, hanc confor mitatem oraculorum obſcuriorum cum clarioribu *analogiam ſcripturæ.*

§. 160.

Applicatio definitionis.

Fidei analogia iubet eſſe vaticinia Paulus Ron XII. 6. Senſus igitur ex datis definitionibus no poteſt eſſe alius quam hic: cauendum, ne tale ex ſcripturis eruamus ſenſus, qui vel cum veri tatibus aliis iiſdemque manifeſtis non conne ctantur; ſic enim forent contra fidei analogiam vel clarioribus oraculis, quæ normam obſcurio ribus, iuxta canonem ſupra demonſtratum, præ bent, aduerſentur; ſic forent contra analogiam ſcripturæ. (265)

(265) Qui propter merita DEVM hominibus obſtrin contendunt ex Iacob. II. clarioribus oraculis, & ve ritatum nexui generali, qui DEVM nulli obligatum docet Rom. II. v. penult. repugnant, id eſt & analo giam fidei & ſcripturæ violant. vid. quæ acute Leib nitius contra Veronium tradit *in ſacrarum litterarum*

inter

interpretatione papam iudicem per dubia ſcepticorum declaraturum, in diſcurs. de harm. rat. & reuelat. theod. præmiſſ. §. 62.

§. 161.

Age, leui penicillo delineabimus exemplum nalogiæ fidei, vt, quam connexa ſint ſacrorum apita, cognoſcatur. Seruatorem vltro adiiſſe ıortis & periculum & ſententiam, hiſtoria uangelii clariſſimis verbis memoriæ prodidit. :onfer Luc. XVIII. 31. cum Matth. XXI. 1. ſeq. *'oluntarium eſt, quod cognoſcitur, & vt bonum, el & aliis præſtantius, eligitur.* Futuram primo ıortem Seruator præuidit: qui enim vel leuiſſiıas circumſtantias præſagire potuit Matth. XXI. .3. grauiora etiam multo ante ſciuit, quam eueerunt, id eſt, mortem: Vti vero horrendum ıpplicium intelligendo præcepit; ſic tamen tiam elegit: aliter Hieroſolymam nunquam intraſſet publice, & tanto cum applauſu. *Analogia fidei exemplum.*

§. 162.

Recte tu quidem, inquis, *hæc ſole clariora, ed quid inde?* Sum in eo, vt exponam. Quidjuid ſponte eligit θεάνθρωπος, non poteſt non ſſe bonum Ieſai. VII. 17. Elegiſſe vero mortem onceſſiſti: cum præſtantia igitur coniunctam rofiteri eandem, quid obſtat? Quod bonum ſt, perfectionem infert: *perfectio eſt conſenſus n varietate*, de qua in antecedentibus: credendum rgo eſt, mortem Chriſti peperiſſe nouum rerum onſenſum. Maior conſenſus in regno (266) ıaturæ exſiſtere non poteſt, quam Deo condente *Exemplum analogiæ fidei.*

te iam dudum exſtitit: conſenſus igitur morte Chriſti partus regnum attingit gratiæ. Conſenſus diſſenſum ſupplet: nullus in regno gratiæ diſſenſus regnat, niſi admiſſum culpa hominis peccatum: ſupereſt ergo, vt credamus, mortem Chriſti propter peccata ſuſceptam expianda. Cum peccatorum expiationem tanquam *bonum* ſua morte intenderit Chriſtus: maioris ponderis erit id bonum, quam quod in morte ineſt malum, doloribus acerbiſſimis licet comprehenſum. Si bonum minus foret, nec grauitate ſuperans mortis incommoda: nunquam ab optimo Seruatore fuiſſet huic antepoſitum. Eo loco habetur mors fratrum Chriſti, ac ſi ipſi fuiſſet illata, *mors noſtra, Chriſti mors* II. Cor. I. 5 Quemadmodum hanc felicitatis matrem comprobauimus: ita & noſtra non infelicior erit Si noſtra non eſt morte Chriſti infelicior: plus in ipſa quoque boni inerit quam mali. Cumque nonniſi ea timeamus, quæ plus mali inferunt quam boni, non eſſe metuendam mortem, quæ Chriſti ſimilis eſt, euidenter intelligitur. Peccant, qui ab eo recedunt, quod faciendum eſt aut omittendum: ergo & culpa non vacant, qui mortis tantopere percelluntur metu. Ineſt in ipſa plus boni quam mali. Quis autem non fertur in id amore, quod plus boni complectitur ac mali? non ergo beatus obitus amore noſtro indignus eſt.

(266) Si conſenſus machinæ mundi, ſeu regno natur per Chriſtum inferendus fuiſſet; diſſenſus ante in creaturis habuiſſet locum, eoque opus DEI creatoris com maculaſſet imperfectio: non illa enim imperfecti hom

hominum culpa exſtitiſſet: quicquid enim hominum culpa factum emendatur, pertinet ad regnum gratiæ. Per peccata, in regno etiam naturæ plura mutari, exemplo agrornm conſtat, quibus DEVS dixit olim male. Sed ille diſſenſus grauiorem in regno gratiæ, id eſt, peccatum arguit, ita vt iſtum ſupplere DEVS nequeat, quin eodem conſilio reſpiciat hunc. Atqui in eo vis argumenti ponitur, vt mors Chriſti ad regnum naturæ non pertineat, niſi ſimul reſpiciat regnum gratiæ. vid. Recueil de divers. piec. par Leibnitz. p. 4. §. 4. *Et je tiens, quand Dieu fait des miracles, que ce n'eſt pas pour ſoutenir les beſoins de la nature, mais pour ceux de la grace. En juger autrement, ce ſeroit avoir une idée fort baſſe, de la ſageſſe, & de la puiſſance de Dieu.*

§. 163.

Nunquam lectorem tam tenui ratiociniorum ilo, & leui pro declaranda analogia fidei exem- lo detenuiſſem, niſi ſatius fore exiſtimaſſem, ſi longinquo ſaltem aliquis veritatum reuelatarum exus monſtretur, quam ſi plane ſicco prætereaur pede. Cum *analogia fidei veritatum nexus* adicet: falluntur, qui conſequentias necti poſſe egant, (267) qui ſyſtemata non ſaltem vulgaia reiiciunt, (268) verum & accuratiori ſenſu licta ſuperuacua, imo periculoſa ducunt, docenli rationes, quantum fieri poteſt, ad methodum nathematicam accedentes, improbando: (269) ecte autem agunt, qui oraculis recte expoſitis tructuram veritatum apte coagmentatarum inædificant, axioma, corollaria, theoremata eliientes. *Corollaria.*

(267) Sunt eo nomine accuſandi Veronius, Wallenburghii &c, in contract. de controu. general. tractatibus. p. 75. 79. *Proteſtantes poſſunt errare in forman-*

da interpretatione & conſequentia &c. quos Muſæus depexos dedit in *tractat. de conuerſione hom. peccator. &c. vbi & agitur de fraudibus, quas ſophiſtæ moderni committunt, pro re nata etiam methodi Wallenburghianæ fundamenta potiſſima impugnantur.*

(268) Syſtemata vulgaria voco, quæ doctrinas ſimiles in certas claſſes digerunt, non adtendendo, num ex antecedentibus conſequentia legitime demonſtrari poſſint, nec ne? omnem methodum ſyſtemat. & vulgarem a fanaticis improbari conſtat. vid. Rob. Barclaium in theologiæ vere chriſtianæ apolog. thes. 9. §. 21. p. 200. Dicta B. Lutheri non tam contra methodum ſyſtem. quam ſcholaſticum eius abuſum Zierold collegit in libro: *D. M. Luthers Aufmunterung zur Liebe des Worts GOttes wider das Scholaſtiſche Ariſtoteliſche Chriſtenthum.* Syſtematis accurato ſenſu dicti notionem exhibet explicatiorem ill. Bilfing. de orig. mali. §. 62. *eſt*, inquit, *multitudo rerum connexarum, quarum altera determinationes ſuas nanciſcitur ex determinationibus alterius, ita vt ratio vnius reddi poſſit ex altera.* Loquitur auctor de ſyſtemate mundi: facilis autem eſt definitionis ad ſyſtema diſciplinæ adplicatio.

(269) Nota eſt Huetii demonſtratio euangelica, quam laudat velut mathematicæ propinquam in actis erudit Lipſiens. ſupplem. T. II. ſect. II. p. 98. Pufendorf. notum Henrici Wideburg. ſyſtem. theol. poſitiuæ. Sed alii hoc inſtitutum improbant. v. g. Schomer. theol moral. cap. 1. §. 20. p. 29. Ruardus Andala in exam ethicæ Geulingk. diſſert. I. §. 10. ſeqq.

CAPVT III.

DE VSV PHILOSOPHIÆ IN ARTICVLO DE CREATIONE.

§. 164.

Acceſſus. RΕcentiorum placita doctrinæ de mundi creatione non aduerſari, dudum viri iudicio pollentes

entes (270) contra nonnullorum (271) accuationes probarunt. Id negotii nunc nobis daum eſſe credimus, vt, quantopere illa grauiſſino huic theologiæ capiti faueant, paucis expoiamus. Mundum nec exſtitiſſe ab æterno, (272) iec ex materia formatum æterna, DEO auctoe, (273) ſed ex nihilo prodiiſſe, diſciplinæ hriſtianæ ſanctioris venerandum dogma eſt, cui i quæ philoſophia repugnat, exſecranda debet iaberi. Quanquam ſint, (274) qui creationis *x nihilo* notitiam non a ſacris litteris, ſed a ſola ıtione proficiſci contendant.

(270) Inter alios ill. Bilfinger in diluc. §. 459. ſeqq. Riebovv. *in der ferneren Erläuterung* p. 31. ſeqq. §. 18. ſeqq. & alii.

(271) Ioach. Lang. theologus celebr. & eximius *in der beſcheidenen Entdeckung der ſchädlichen Wolfiſchen Philoſophie* p. 24. ſeqq. in anatome noua p. 73. *vt de cauſſa DEI aſſerta, de modeſta diſquiſitione, vindiciisque huius nihil dicam.*

(272) Huc pertinet Ariſtoteles, de quo Cicer. in quæſt. acad. L. IV. c. 28. *Ariſtoteles*, inquit, *non eſſe ortum vnquam mundum dicit, quod nulla fuerit, nouo conſilio inito, tam præclari operis inceptio, & ita eum eſſe vndique aptum, vt nulla vis tantos queat motus, & mutationem moliri.* Ceteros auctores infra indicabimus pro re nata.

(273) Hæc ſententia plerarumque fere gentium fuit, quæ iterum circa modum, quo DEVS materiam tractarit, in diuerſa abierunt, quæ elegantiſſime deſcribit Chriſt. Thomaſius *in den Monatgeſprächen* P. II. p. 175. anno 1688. addatur Iac. Thomas. in diſſ. 2. de ſtoica mundi exuſtione.

(274) Inter quos eſt Limborch. theolog. chriſtian. L. II. cap. 19. §. 5. p. 112. *Scriptura*, inquit, *nuſpiam diſerte dicit, creationem ex nihilo factam. ſolent quidem hunc in finem tria potiſſimum loca proferri* Rom. IV. 17. II. Cor. IV. 7. Hebr. XI. 3. *ſed ex nullo iſto-*

rum id ſolide concludi poteſt. In primo loco non definitur, an DEVS res ex nihilo, an vero ex præiacente materia producat: ſecundus locus manifeſte agit de luce euangelii &c. in tertio ſolum dicitur, mundum creatum ex non adparentibus. Vid. Gerhard. loc. theol. de creat. & ang. c. 3. p. 3. Budd. ſyſt. p. 454.

§. 165.

Creatio ex nihilo nititur principio ſuffic. rationis.

Exiſtimo, difficulter creationem ex nihilo probari, niſi forte fuerit, vt *principii de ſufficiente ratione non limitatam amplitudinem agnoueris.* Ne rideas quæſo, toties commendari axioma idem: faciemus periculum, vter noſtrum habuerit cauſſam, vel hoc affirmandi, vel temere dictum ridendi. Antiqui cuiuſdam ratiocinia philoſophi pro mundi non ex materia formatione, ſed ex nihilo creatione facientia allegabo primum. (275) *Quorſum*, inquit *DEVS ea, quæ non condidit, digerere conatur ſi quid enim ingenito & per ſe ſubſiſtenti addatur præter naturam fiet. Quod autem præter naturam efficitur, vitiatur: quare materiam ornar* (ab alio) *minime bonum* (eſt) Sed facilis eſt reſponſio ei, cui nulla principium *rationis ſufficientis* obſeruandi neceſſitas imponitur. Regere enim: quod *præter naturam alicuius rei, ordinatæ, concinnatæ & eleganter digeſtæ efficitur, i omnino vitiatur.* Atqui materia rudis indigeſta que erat moles: eius igitur digeſtio perficieba non vitiabat. Pergit philoſophus. *Actiones DEI, qua materiam formare inſtituiſſet, non fu turam fuiſſe* (276) *argumento diuinæ benigni tatis, ſed ſuperfluæ DEI diligentiæ: cur enim De moliretur ordinare, quod non effeciſſet? optimu*

ora

ordinem non poſſe non afficere rem æternam, qualis materia fingatur. Hoc autem eſt, idem per idem probare, aduerſus eos, qui materiam pro chao habent. Etiamſi enim fingant æternam, digeſtam tamen & ordine diſpoſitam negant. Non eſt igitur conſentaneum, id præſtruere, de quo potiſſimum lis vltro citroque reciprocatur. Addit philoſophus: *ſtante doctrina de æternitate materiæ non potuiſſe DEVM moliri eius ordinationem ſine crimine: ſpoliaturum enim priſtino ſtatu & conditione fuiſſe ſubſtantiam, quæ ex æquo, ac ipſe, fuerit, exſtiterit æterna, eoque ipſam DEI ſororem hoc pacto violatam fuiſſe.* (277) Non miror, his ineptiis Platonis aſſeclas, ceterosque materiæ æternæ cultores haud fuiſſe commotos. Quomodo enim iniuria fieri poteſt rei prorſus inanimæ, inerti, qualis materia concipitur? quomodo rem perficiendo, exornando, ad elegantiſſimam formam reuocando violare poſſumus? Certe, ſi grauiora non obſtiterint argumenta, his parum effeceris aut nihil. Aduerſarius enim, cui copiam facis vniuerſalem axiomatis de *ſufficienti ratione amplitudinem aut reſtringendi aut tollendi*, ſemper, ſed absque ratione finget, materiam rudem æternamque eguiſſe ornamento, & ex hac hypotheſi ſuas deriuabit ad contraria argumenta ſoluenda diſtinctiones.

(275) Hieroclem intelligo, qui apud Photium biblioth. cod. CCLI. p. 1380. ita diſputat: *Τι γαρ δη μαθων α μη υπεστησε διαταττειν πειραται, παντως που της ευταξιας αυτης εν τη αγεννησια της εαυτων φυσεως κειμενης, το γαρ αγενητως*

καθ εαυτο υφεςως ει τι προσλαβοι παραφυσιν προςλσψεται.

(276) Idem philoſophus c. l.

(277) Idem c. l.

§. 166.

Examinantur argumenta alia. Audiemus argumenta eorum, qui inter chriſtianos, & non, ita diu, contra materiæ æternitatem pugnando a principio rationis ſufficientis diſceſſerunt. Celebris Arminii promachus (278) his vtitur ratiociniis. Primo *DEO nihil eſſe coæternum.* Verum enimuero ſic nihil probatur, ſed probandum ſupponitur. Addit, *ſi materia fuiſſet haud creata, Deum ex ſe ius in illam non habiturum fuiſſe, tanquam in rem ex aſſe ſuam; ſed omne ius Dei in illam futurum fuiſſe tanquam primi occupantis.* Quidquid ſit, dummodo ius habeat DEVS: *ius in rem eſt facultas re vtendi cum excluſione alterius.* Quis talem DEO denegandam probauerit, etiamſi non effecta ab ipſo fore materia. Nemo ſibi tantam materiæ molem auvendicare voluit, aut potuit. Subiicit tertio: *potens non fuiſſet DEVS ad eam mutandam, quia æternum immutabile eſt ac independens.* Facile ſemet his laqueis aduerſarius extricabit. *Æternum* inquiet, *immutabile eſt, non ratione modi, qua exſiſtit, ſed reſpectu ortus, quem non admittit.* *Probandum ſcilicet eſt, æternitatem arguere immunitatem a mutationibus cunctis, non ſupponendum. Alia æternitas eſt mutabilis, qualis eſt materiæ: alia independens DEI.*

(278) Limborch. in theol. chriſtian. L. II. cap. 10. §. 6 *Exigit natura rei, vt materiam illam primam informen ex*

ex nihilo creatam dicamus, quia, vt ante vidimus, nihil DEO coæternum. 2) quia, ſi materia fuiſſet coæterna, DEVS ex ſe ius in illam non habuiſſet, tanquam rem ex aſſe ſuam; ſed omne DEI in illam ius fuiſſet tantum primi occupantis. 3.) quin imo potens non fuiſſet DEVS ad eam mutandam: quia æternum immutabile eſt, ac independens.

§. 167.

Noua denuo argumenta excutiuntur, quæ princ. ſuff. rat. non vrgent.

Sunt & alia argumenta, quibus viri ſummi pinionem de materiæ æternitate oppugnant, 279) quæ, quantum a *principio ſufficientis ratio-is* recedunt, tantundem egent ſupplementis. icunt, *ad eſſentiam materiæ manifeſto non perti-ere exſiſtentiam: nec enim in eius conceptu quid-uam deprehendi, quod eam inferat.* Nouimus hiloſophos, hoc loco confutandos, ſtatuiſſe iſcrimen inter exſiſtentiam materiæ hanc, aut llam ſpeciatim, & inter eandem generatim conideratam, primam cum *eſſentia* materiæ neceſſaio non coniunctam admittentes; poſteriorem utem ex *eſſentia* neceſſario pendere adfirmantes. Quomodo igitur probabimus, neutram idea esentiæ includi? quomodo demonſtrabimus, & xſiſtentiam materiæ per ſe, non in hoc aut illo tatu tantum conſideratam, ab eſſentia eius abeſſe oſſe? Vrgent eruditiſſimi viri, *nullam adferri oſſe rationem, cur materia, quæ nunc exſiſtit,* 280) *ſemper exſiſtere debuerit, aut cur non exiſtere nequeat.* Nunc verba ſenſim flectunt ad nentionem *principii de ſufficiente ratione*: ſi recte inſtiterimus, reportabimus victoriam. *Si ullam rationem præſto eſſe dixerimus, cur materia debeat eſſe æterna*; allegabant ethnici philoſophi

 tri-

tritum illud: *ex nihilo nihil fit: infinitum eſſe inter nihil & aliquid interuallum*; (281) quam reſponſionem non excuſſerimus, niſi recurrendo ad id, de quo quæritur, *nempe per infinitam Dei potentiam poſſe ex nihilo materiam condi*, quod ad coarguendos aduerſarios parum, licet verum ſit, efficaciæ habebit. Non deſunt tamen & alia ratiocinia. *Exſiſtentia*, inquiunt, *neceſſaria, vti ſumma perfectio eſt, ita non poteſt non adtributum eſſe entis omnium perfectiſſimi. At cum materia plurimis imperfectionibus laboret, quod vel ex comparatione eius cum ſpiritu adparet; non poteſt pro ente omnium perfectiſſimo haberi. Ergo nec adtributo, quod enti perfectiſſimo tantum competit, ſeu exſiſtentia neceſſaria gaudet.* At ſuppoſita hac ethnicorum hypotheſi, prima propoſitio non vniuerſum vera eſt. Alia eſt exſiſtentia *entis paſſiui*, alia *entis actiui*, ſiue DEI. Illius exſiſtentia licet neceſſaria ſit; ſummam perfectionem non indicat, indicat autem exſiſtentia huius. Intelligitur denuo, quod ſupra vere dictum eſt, *poſſe etiam ex ſententia, quæ ratione ſufficienti non nititur, eoque falſa eſt, diſtinctiones peti ad omnia contraria argumenta ſoluenda, quotquot iſtam rationis ſufficientis abſentiam non vrgent, quo ſit, vt absque fine lites prorogentur.* Aduertamus igitur ad hoc principium curatius, ac antehac factum eſt.

(279) Vir laude noſtra maior Buddeus in theol. dogmat. p. 453. §. 2. not. *. cuius omnia hæc ratiocinia ſunt, quotquot hoc paragrapho examinauimus.

(280) Fuerunt ex gentibus, quæ ipſam materiæ exſiſtentiam cum hodiernis idealiſtis negarent. Zenonem v. g. nomi-

nominare lubet, cuius argumenta contra exſiſtentiam materiæ vid. apud Ariſtotel. in phyſic. L. VI. cap. 9. vid. Conimbricens. in Ariſtot. phyſic. L. VI. cap. 9. p. 147. 148. Quid Carteſiani *contra ſenſuum teſtimonia in probando mundo corporeo dixerint*, notum eſt. Vid. Malebranch. eclairciſſem. ſur le 1. livre de la recherché de la verité p. 64. Cum hoc fecit Siculus quidem Mich. Fardella in logica, quam Venetiis 1696. emiſit. Lege Journal des Savans du 30. Juillet 1696. p. 551. 552. Holl. ed. *DEum*, inquiunt, *poſſe nobiſcum communicare eaſdem de corporibus ideas, ſiue reuera exſiſtant, ſiue non, non autem facere Numen quidquam fruſtra: ergo ſciri non poſſe, an corpora actu exſiſtant?* Reſpondit Malebranchio Arnauld in traité des vraies & des fauſſes idées p. 324. Cui oppoſuit *la reponſe au livre des vraies & fauſſes idees &c.* Sunt, qui baculis hos refutandos contendant. Langius *in der beſcheidenen Entdeckung* C. III. p. 87. alii vero profunda ſcientia opus eſſe dicunt, vbi hos refellere in animum induxerimus. Tobias Andreæ in exercitat. *de impoſſibil. mundi æternitate, res*, inquit, *licet ardua ſit*, (probare corporum exſiſtentiam) *eam tamen prout concepimus, proponemus.* p. 7. ill. Bilfinger. diluc. §. 248. idem ſentit. Adi, ſi placet, *Nicolle l'art de penſer* P. IV. C. I. p. 387. 388. Rohault phyſiq. P. I. c. 27. n. 6. p. 293. Lami *connoiſſance de ſoi meme.* T. II. p. 112. ſeqq. Quibus adſtipulatur Riebovv. *in der ferneren Erläuterung* p. 119. Puto, me non inutilia ex recentiorum mente contra idealiſtas ſupra tetigiſſe.

(281) Ethnicorum axioma, *ex nihilo nihil fit*, male huc applicatur. Dedit inter alios reſponſionem contra atheos, eo abutentes, Limborch. in theolog. chriſt. L. II. C. 19. §. 7. exaggerat tamen difficultatem, ex *nihilo nihil fieri poſſe*, Bælius, non mala mente, ſed vt Spinozæ rationes indicet, quibus ad pantheiſmum inductus fuit, vid. diction. *une matiere crée de rien n'eſt pas concevable, quelques efforts que l'on veuille faire pour ſe former une idee d'un acte de volonté, qui convertiſſe en une ſubſtance reelle ce qui n'etoit rien auparavant.* Sed mirum non eſt, creationis nos nullam habere poſſe diſtinctam ideam: non enim gaudemus facultate creandi. Vid. metaph. Wolf. §. 1053. quem paragraphum

ill. Bilfinger vindicat contra iniquas explicationes dilu cid. §. 466. Non facio cum doctiſſimo Walchio in lexic philos. p. 2220. qui cum aliis plurimis affirmat, cano nem: *ex nihilo nihil fit*, non abſolute verum: *ſey nich ſchlechterdings wahr. Si enim de cauſſa efficiente acci piatur canon, quæ potentia infinita gaudeat, falſum eſſ eundem.* Sed nunquam de cauſſa efficiente dicimus quod *ex* ea aliquid fiat, ſed quod *ab* ea producatur Stat igitur vndiquaque inconcuſſus canon, licet ne ſi quidem gentes cum ſententia *de materiæ æternitat* triumphent. Leuia hæc ſunt, quæ vir ſumme veneran dus a me annotata eſſe, vitio non vertet.

§. 168.

Argumentum noſtrum.

Dabimus igitur operam, vt ex mente recentiorum ſuppleamus, quod argumentis allegatis deeſſe videtur. Poteſt, quod deſideratur, compenſari per diſtinctam *principii de ſufficiente ratione* cogitationem. Fingamus tantiſper, materiam ab æterno exſtitiſſe, animum ita ſuſpicantis merito ſubibit hoc: quicquid exſiſtit, determinate exſiſtit, tanquam indiuiduum; vniuerſalia enim, genera v. g. & ſpecies, qua talia, non exſiſtunt, nobis non abſtrahentibus. Ergo materia, quæ, reuera exſiſtere ab æterno, fingitur, determinate cum his (282) aut talibus circumſtantiis, hac aut illa figura, ſitu &c. exſiſtet. Atqui nunc merito quæritur: *aut determinati illi materiæ limites, ſitus & figuræ neceſſario tales, nec alii, aliæ, ſunt, aut non. Si prius: ne DEVS quidem in materia quidquam potuit tranſformare, nec eam ornare, diſponere & exinde fingere ſyſtema, quod eſt contra ipſos philoſophos manifeſtiſſime, cum quibus heic nobis intercedit pugna: aut vero determinata illa materiæ figuræ ſitus & circumſtantiæ contingen-*

ingentes, & mutationi fuerunt obnoxiæ; tum requiritur determinata ratio, cur determinatæ tales materiæ figuræ circumſtantiæ &c. fuerint, nec potius aliæ. Ad DEVM recurrere nondum licet: loquimur enim de materia, quæ iam determinate talis, nec alia, exſiſtit, antequam Deus ex ea ſyſtema formaret mundi. Etiamſi regereres, *ſi DEVS ab æterno materiam agitaſſet, & ad hunc potius exſiſtendi modum, quam alium quemuis formaſſet, tum ſemper determinatam rationem determinati exſiſtentiæ modi futuram fuiſſe*: tamen parum proficies: nam quicquid *determinatæ* ſuæ exſiſtentiæ rationem non in ſe habet, ſed in alio, vt circa materiam nunc fingis, id nec exſiſtentiæ ſuæ realis rationem in ſe habet, quæ quippe ſine determinatione locum non habet. quid? quod hac tua ſententia ſtante ſequeretur, quod ſaltim materiæ non diſſentaneum ſit, *poſſe* determinate exſiſtere absque determinata ratione, ſi vel DEVS ab agitando ceſſaret, vel noluiſſet ab æterno id agere. Quod eſt abſurdum.

(282) Quid indiuiduum ſit, omnium diſtinctiſſime ill. Bilfinger. tradit poſt Wolf. & Leibnitium, in tractat. de orig. mali. ſect. II. p. 237. ſeqq. §. 283. Adde Thümmigium *in der deutſchen Antwort auf Herrn Clarkens fünften Brief an Herrn Leibnitium, welche Briefe Herr Köhler verdeutſchet.* §. 3. 4. 5.

§. 169.

Principii ſæpe laudati vim & vtilitatem non poſſumus non h. l. agnoſcere. Addo aliud. Ex recentiorum mente elementa corporum prima ſeu vltima non ſunt quærenda in atomis, forma, (283) ſitu &c. præditis. Nam figuræ atomorum ſur- *Aliud noſtrum ratiocinium.*

ſurſum & deorſum ſpectant: habent ergo partes de quibus idem ratiocinium & ſine fine recurreret : quod eſt abſurdum. Nam pari ration atheus in adſcenſu ad cauſſas corporum maiorun ſine fine procederet, ſubinde magnum corpu ex grandiore fingens, quemadmodum tu in deſcenſu ad minima per infinitum non ſubſiſtis parua ex minoribus ſine fine formaturus. (284) Iure ergo recentiores ſimplicia defendunt, qua aliis, atque compoſita, proprietatibus veſtit ſunt. (285). Hæc differunt ſtatu interno, alii aliisque virium gradibus, queis exacte mund variationibus, id eſt, complexui ceterorum, eorumque viciſſitudinibus reſpondent. Quodſi igitur hæc ſimplicia, tanquam hoc interno ſtatu nec alio, cum vniuerſa durandi ſerie conſideramus non potuiſſet DEVS in illis tanquam in materia ab ipſo non effecta, quidquam tranſformare, diſponere, niſi prorſus alia ſimplicia ab his diſtincta ſupponantur, *quæ ipſiſſima creationis ex nihilo notio eſt.* Non habeat enim naturam, vt atomi, internam minus determinatam, quibuſuis formis externis recipiundis aptam; ſed prædita ſunt natura interna determinate hac, per omnem durandi ſeriem, quæ natura ſi mutetur, non amplius idem indiuiduum, ſed aliud habes.

(283) Vid. metaph. Wolfii §. 76. 77. ſeqq. perpende, quæ ill. Bilfing. accurate tradit dilucid. §. 101. ſeqq. adde quæ Leibnit. docet Recueil. T. II. p. 232.

(284) Mathematicorum de materiæ in infinitum diuidendæ potentia, de qua & auctor artis cogitandi P. IV. ch. 1. p. 392. demonſtrationem h. l. non curamus. Oſtendit Leibnitius diſcurs. de harmon. rat. & reuelat. §. 70. & Wolfius phyſic. tom. I. §. 4. p. 11. cauſſas, quare

quare iſtis labyrinthis inuoluamur, quia *ſine ſufficiente ratione, in illa demonſtratione ſimiles materiæ partes fingantur* &c. Ceterum Liberto Frommondo, quem ſupra citaui de labyrintho compoſitionis continui commentantem, ſed impari robore, reſpondit Iac. Capreolus, profeſſ. philoſoph. Paris. *en reponſe à deux queſtions du Cardinal de Richelieu de demonſtratione magnitudinis in puncto.* 1636. euolue Arriagam diſput. 16. phyſic. ſect. XI. num. 241. p. 433.

(285) Niſi enim hoc dicas, nunquam filum Ariadnæum ex labyrintho prodeundi inueneris. vid. Recueil. T. II. p. 188. 189.

§. 170.

Declaratur vlterius.

Quibus ita ex recentiorum ſententia declaratis patet, creationem ex nihilo inconcuſſis argumentis demonſtrari poſſe. Nec ſoluerint aduerſarii iſthæc ratiocinia, etiamſi ex ſua hypotheſi priora eludere potuerunt. Si ſoluere quirent, ipſorum foret, reddere rationem, cur determinate materia ab æterno his nec aliis figuris, circumſtantiis, prædita fuiſſet: atqui ei præſtando ſunt impares, vt vidimus: ergo exulat hinc ſemper prior ſuppoſitio, ſemperque idem in reſpondendo ad hypotheſin nondum probatam recurſus. Quo & accedit Ariſtotelis ſententia, qui abſurdum eſſe iudicauit, (286) quod materiæ a DEO perfecti motus & determinationes æternæ fuerint: ex quo intelligitur, habuiſſe materiam ex ſe determinatam exſiſtendi conditionem, antequam a DEO formaretur, atque adeo eius determinationis, ex horum philoſophorum doctrina, nullam fuiſſe rationem; quod a veritate plurimum recedit.

(286) Sen-

(286) Sententia erat Platonis in Timæo apud Ariſtotelem de cœlo L. III. cap. 2. p. 370. *πϱιν γενεϑαι τοι κοσμον, εκινειτο τα ϛοιχεια ατακτως.* hanc p. 371. erroris coarguit Ariſtoteles. Verba ſunt prolixiora: dabimus ſenſum. *Quidquid inordinate fit, præter naturam accidit: atqui motus materiæ inordinati & æterni non potuerunt præter naturam accidere; eſt enim ea natura rerum, quam plures & maiori tempore habent. Ergo illi æterni inordinati motus erant ſecundum naturam, motus autem a Deo illatus præter naturam: atqui abſurdum, illos eſſe ſecundum, naturam: nihil enim ſecundum naturam fit forte fortuna.* Ergo plane nulli tales motus oriebantur ante formationem DEI. laudat propterea Ariſtoteles Anaxagoram, quod ex *ακινητων ηϱξατο κοσμον ποιειν* id eſt, quod ex immobilibus ſtatuerit mundum effictum.

§. 171.

Qui creationem ex nihilo crediderint.

Cum tam euidentibus argumentis corroborari queat creationis ex nihilo doctrina: patet, non potuiſſe eam, ex naſutioribus gentium philoſophis, quoſdam certe fugere: (287) docent enim clariſſimi ſcriptores, fuiſſe complures ex ethnicorum turba, qui creationem ex nihilo habuerint cognitam atque perſpectam. Quæ res non mediocre adiumentum ad confirmandam religionem ac ſcripturæ auctoritatem & offert, & cum atheorum proſtitutione cumprimis coniuncta eſt. Qui enim ita ſentiebant, eos tanquam ſacrarum litterarum expertes nemo ſanæ mentis partium, aut & ſectæ ſtudio ductos ita ſtatuiſſe, dixerit.

(287) Grotius profecto in not. ad libr. de veritate relig. chriſt. L. I. §. 16. citat ex antiquitate, qui creationem ex nihilo crediderint. idem facit Huetius in quæſtion. Alnet. L. II. cap. 5. Ariſtoteles contra eos calamum ſtrinxit in libro de Xenophane. Dikinſon in phyſica

vet.

vet. & vera c. 12. p. 297. *Phœnicum ſententiam refert, qui & materiam factam eſſe contenderint.* Huc referendus Io. Ovven. in θεολογȣμ. L. I. §. 8. Crenius faſcic. II. diſſertat. Adam Tribbechou. *in diſſertat. de veritate creationis mundi oſtenſa in traditione gentium,* de his teſtimoniis fatetur tamen, *quod pauciſſima ad demonſtrandam materiæ creationem a gentibus creditam pertineant.* I. C. Wolf. in Manich. ante Manich. p. 18. Non diſſimulo tamen, aliis aliter videri, & vix eos adduci, vt credant, quidquam gentibus de creatione innotuiſſe. Notum eſt Ciceronis teſtimonium acad. quæſt. L. II. qui percenſet, *ab Anaximandro infinitatem naturæ ſubſtitutam eſſe, ex qua omnia gignerentur:* poſt addit ſequentia: *eius auditor Anaximenes infinitum aera, ſed ea, quæ ex eo orirentur definita: gigni terram, aquam, ignem, tum ex his omnia. Anaxagoras materiam infinitam, ſed ex ea particulas ſimiles inter ſe minutas, eas primum confuſas, poſtea in ordinem adductas mente diuina.* Thomaſſinus quidem en methode d'etudier & d'enſeigner la philoſophie livr. chap. 14. p. 162. gentes excuſat, quæ nullam DEI in ortu mundi explicando mentionem fecerunt. *Suppoſuiſſe eas cauſſam primam, tanquam rem, de qua nemo ſuis temporibus dubitauerit, & locutas tantum de cauſſis ſecundis, vtpote quas nemo hactenus recte inueſtigauerit &c.* Sed haud ſcio, an id multis perſuaderi poſſit? Auguſtinus de ciuitate Dei L VIII. C. 2. refert, *quod Anaximenes omnes rerum cauſſas infinito aeri dederit; ne Deos negauerit aut tacuerit, non tamen ab eis aerem factum, ſed ipſos ex aere ortos crediderit.* Cicero de natur. Deorum libr. I. p. m. 40. ait: *Anaximenes aera Deum ſtatuit eumque gigni.* Parem ſententiam Anaximandro, præceptori Anaximenis, tribuit Cicero. *Anaximandri*, inquit, *opinio eſt, natiuos eſſe Deos, longis interuallis orientes, occidentesque, eoque innumerabiles eſſe mundos.* Confer. Auguſt. de ciu. Dei L. VIII. c. 2. Cicer. de natura Deorum L. I. p. m. 50. vbi ait: *Diogenem aere Deo vti.* Ex his conſtat, quid antiquiores philoſophi de Diis ſenſerint, ac *num creationem ex nihilo crediderint potiores inter eos, nec ne?* Pererius de communibus omnium rerum naturalium principiis *negat pariter antiquos*

tiquos tantillum de creatione habuiſſe exploratum. vid. L. IV. cap. 4. 206. Quidquid ſit, ſi vel vnus tantum aut alter in hanc veritatem inciderit, non exiguo id noſtræ religioni præſidio eſt.

§. 172.

Mundus non fuit ab æterno. Mundum ex nihilo creatum euicimus: argumento id eſt, eum non exſtitiſſe ab æterno, *poſtulante quadam neceſſitatis lege.* Addo hæc verba conſulto. Numquid enim potuerit ab æterno eſſe, *modo contingenti & dependenti?* equidem heic non definio, etiamſi id & olim, (288) & hodienum magno animorum motu diſputatum ſit. Sufficiat hoc loco, peſtilentiſſimam atheorum *de neceſſaria* mundi æternitate, opinionem telis ex recentiorum pharetra depromptis, penitus confixiſſe. Valeant igitur, aut pereant potius qui mundi artificem, liberrimo arbitrio condentem, non agnoſcunt, (289) non venerantur. Debent nobis ſolutionem argumentorum, pro exſiſtentia DEI facientium, imo æternum debebunt.

(288) Scholaſticos complures ita ſenſiſſe, Ariſtotelicæ doctrinæ velificaturos, peruulgatum eſt. Poiret in cogit. ration. de DEO, anima & malo L. III. cap. 16 num. 9. p. 438. memoratu digna ſcribit: *falſum eſt mundum ſtatui æternum, ſi dicatur, vel ſemper exſtitiſſe, vel non poſſe affirmari in eo eſſe aliquod momentum, quod ab alio non fuerit præceſſum.* (ſic enim, an ſatis latine? loquitur) *quamuis enim hoc eſſet, nihilominus mundus temporarius eſſet ac dependens; neque hoc quidquam DEI æternitati aut potentiæ detraheret.* Theologi proteſtantium diſtinguunt *inter æternitatem* (tempus infinitum) *cum ſucceſſione, & inter æternitatem ſine ſucceſſione.* vid. colleg. Antiſocin. Scherzer. ed. 3. diſp. 5. p. 47. Argumenta pro poſſibili æternitate mundi, ſcilicet *ſucceſſiua,* valde difficilia ſunt ſolutu v. g.

ſu v. g. *Si creaturæ habuerunt initium, nec eos quidquam præceſſit niſi DEus: tum duratio DEI non eſt inſtans indiuiduum, quod Boet. hic de conſolat.* philoſoph. prof. VI. p. 135. *omnium conſenſu tradidit: nam in æternitate mundum aliquid antecedit, aliquid ſimul exſiſtit, aliquid cum eius duratione continuat. Quomodo enim* v. g. *omnia membra hominis diſtincta manebunt, ſub vno puncto indiuiduo, & velut mathematico, cui æternitas DEI comparatur?* Secundo, *decreta DEI nihil amplius inuoluunt, quam hoc: ego DEVS volo: atqui & creatio plus non intulit, quam voluntatem DEI, vt fiat mundus. quis enim motum proprie dictum ad decreta exſequenda DEO adſcribat? Ergo ſicut decreta ab æterno erant, ita etiam creatio fuit.* Reſpondeant alii: noſtro tempore de poſſibili mundi æternitate acriter decertatum. *Ex vna parte*, in cauſſa DEI aſſerta, in placida diſquiſitione p. 23. ſeqq. *in der beſcheidenen Entdeckung der ſchädlichen Wolfian. Philos.* p. 20. ſeqq. in placidis vindiciis modeſtæ & placidæ diſquiſit. p. 18. & in ſcriptis eriſticis, a Buddeo contra Wolfium emiſſis: *ex altera autem parte* in comment. luculent. Wolfii p. 56. in monito ad commentat. p. 4. *in den Anmerkungen Herrn Wolfens über das Bedenken Herrn Buddei* p. 56. 57. *in der nöthigen Zugab* p. 20. *in dem klaren Beweis* p. 60. in ill. Bilfing. dilucidat. §. 194. in Mulleri *ſicherem Mittel* &c. p. 14. ſeqq. de poſſibili æternitate mundi allegatos auctores vid. apud Riebou. p. 18.

(289) Ariſtoteles mundum, neceſſario, an contingenter? æternum ſtatuit, quod longe tritiſſimum eſt. Accuſatur propterea a Ciceron. acad. quæſt. L. IV. c. 38. a Lactantio diuin. inſtitut. L. II. c. 11. eius claſſi adſcribitur Pythagoras apud Varron de ruſt. L. II. C. 1. Ariſtotelem inter chriſtianos feliciſſime & infeliciſſime ſecutus Andr. Cæſalpinus. vid. Sam. Parker in diſput. de Deo & prouidentia diuin. diſp. 1. p. 64. qui & Berigandum eius erroris accuſat. ex aduerſo hunc errorem reiecerunt Bernh. *Teleſius de rerum natur.* L. I. c. 9. 10. *Nicolaus Taurellus de rerum æternitate.* Copioſe æternitatem mundi *Iaquelot* refellit *in diſſertatione de exſiſtentia Dei gallice edita:* imbecillius Iſaac, Voſſius in diſſertat. de ætate mundi cap. 1. prouocat enim ad id,

quod montes, fluuii &c. *defeciſſent, ſi per æternum tractum duraſſent.* Dubia interim atheorum, quæ contra hiſtoriam creationis mouent, excuſſit Iaquelot *dans la conformité de la foi avec la raiſon,* P. II. C. I. p. 112.

§. 173.

Mundus ex eſſentia DEI non emanauit.

Si mundus ex nihilo conditus, quod ratiocinia hactenus propoſita arguunt: non poteſt rationi conſentanea eſſe opinio, qua creaturæ ex ipſa DEI eſſentia *emanaſſe* dicuntur. Mundus enim ſufficientem ſui rationem in ſe ipſo non habet; atque adeo contingens eſt: fieri igitur nequit, vt vniuerſum pars ſupremi Numinis ſit, quod ens eſt neceſſarium, quod rationem ſui in ſemetipſo habet. (290) Partes enim quoad prædicata ea, quæ non ex compoſitione qua tali pendent, iiſdem conditionibus gaudent ac totum ipſum. Quum igitur DEVS neceſſarius ſit, erit & neceſſaria pars, quæ ex eo decerpta conflauit mundum. (291)

(290) Ita definitur Deus, ceu ſubſtantia independens a recentioribus v. g. Wolf. in metaph. §. 930.

(291) Poiret, ſi non totum mundum, tamen partem eius, animam ex Dei eſſentia emanaſſe ſtatuit in oeconom. p. 340. vid. examen theolog. nouæ Poireti, inſtitutum a Iægero 1708. vbi inter errores hæc ſententia decimum tertium locum occupat. Pordætſch. in metaph. diuin. T. I. L. 1. cap. 7. p. 189. *Weil GOtt in ſeinem bloſſen nacketen Weſen fruchtbar iſt, vnd ſich vermehren kann; ſo muß er auch dieſe Eigenſchaft haben, wenn er ſich in ſeiner eigenen Materie vnterſchiedliche Staffeln der Dickheit eingeleibet, vnd kann folglich machen, daß ſeine coagulirte Ausflüſſe für ſich allein, als Früchte, die von ihrem Baum abgebrochen ſind, beſtehen* p. 191. *Wenn das geſchiehet, daß er ſolche abgeleitete Kräfte mit einander vermiſcht, glaub ich, daß es eigentlich im genauen Verſtand eine Schöpfung genannt werde.* Cum vir ſummus, Ioach. Langius *in der beſcheidenen Entdeck. partes compoſiti ſpirituales* aſſereret, expro-

exprobratum ipſi eſt a Müllero *im ſichern Mittel,* quod in hanc ſententiam inclinet p. 52. quo iure? alii viderint.

§. 174.

Mundum eſſe ob DEI gloriam conditum, tam verum eſt, quam id conſtanter ab omnibus, quibus ſanum ſynciput, & philoſophis & theologis, aſſeritur. (292) Non poſſum autem, quin dicam iterum, quod recentiorum philoſophia, cum hac præcipua theſi, mirifice conſentiat. Quæ philoſophi enim generatim pronuntiant, *fieri absque ratione nihil poſſe*, ea penes theologos adplicantur ad inſtar corollarii, DEVM non ſine ratione, & æquipollenti decreto, ſed intuitu gloriæ mundum effeciſſe. Finis *enim rei*, quid aliud eſt, quam *ratio ſufficiens rei exſequendæ?* (293) Si ob finem igitur gloriæ ſtupendam Deus hanc mundi machinam fabricauit: tum & ratione ſufficienti ductus præſtitit idem, quo nihil magis axiomati noſtro conſentaneum dici poteſt. Contra vbi dixeris, *in rebus condendis DEVM nulla*, vt ita loquar, *cura gloriæ ſuæ fuiſſe tactum, perinde ipſi fuiſſe, ſiue ea impetraretur, ſiue non:* tum profecto etiam rerum iam conditarum ſimilis erit conditio: parum ſcilicet DEVS curabit, ſiue a iam conditis operibus gloria ſua illuſtretur, ſiue non illuſtretur; (294) quod, vereor, vt blaſphemiæ culpa exſolui poſſit.

Eſt non ſine ratione conditus.

(292) Num opus eſt, vt theologorum teſtimonia allegem, *Deum creaſſe ob gloriam?* ſolis ego lucem illuſtraturus viderer. Vid. tamen Freylinghaus. theolog. Halenſem *in der Grundlegung zur Theologie.* p. 29. §. 8. velim hoc expendant, qui neceſſitatem Deo imponi

 credunt,

credunt, quoties cum ratione ſufficienti conuenientius iudicat, hoc facere, quam illud. Neminem ſcio, qui Deum ob gloriam ſui creare negaſſet, quam Poiretum ab ill. Bilfinger. cit. dilucid. §. 462. in cogitat. ration. L. III. c. 15.

(293) Prolixe hæc omnia perſequitur ill. Bilfinger. dilucid. §. 462. *Non eſt igitur opus, vt hæc vlterius exponendo actum agam.* Debui tamen indicare, vt vſum huius philoſophiæ in theologia oſtenderem, pro ratione inſtituti.

(294) Optarem, vt qui contrarium ſentiunt, me hic erudirent, qui intelligere non poſſum, cur gloria propria DEVM non induxerit, ad creandum potius, quam non creandum, id eſt, cur non fuerit ratio conuenientior, id agendi, quam omittendi.

§. 175.

Allegatur dubium.

Noui tamen, quid viri, & iudicio & eruditione florentes, heic deſiderent: (295) quoniam per peccata Dei gloria obſcuratur, non videtur ab hoc mundo, in quo mali plurimum ineſt, plus gloriæ pro Deo expectandum, quam ab alio, qui malo vacaret. Hæc igitur obuertunt litterati orbis lumina: *ſic Deo neceſſitatem imponi ad eligendum optimum: poſſe plures optimos mundos eſſe vt libera maneat optio: præſtantiſſimum eſſe metiendum ex fine: poſſe quid eſſe præſtantiſſimum, ſi ad hunc referatur finem: ceſſante illo ſuperpondi excellentia, vbi reſpiciatur ad ſcopum alium, non amplius fore præſtantiſſimum. Id poſtremo*, addunt, *periculi plenum eſſe, quod peccata ad mundi perfectionem facere dicantur.* Non hæc addidiſſem, frequenter quippe iam antehac variis reſponſionibus excuſſa, niſi ſuperiori demum anno vir quidam doctus, eximio ſuo, quem tunc emiſit, libro, quædam litis capita inſeruiſſet omiſſis

omiſſis, quæ pro contraria parte ſunt, reſponſionibus. (296) * (Scribo hæc 1727. d. 18. octobr.)

(295) v. g. D. Weiſmann. prof. Tub. qui raram cum pietate doctrinam coniungit, in ſched. de prouid. DEI circa malum §. 7. in rationibus contra ſyſtem. Leibnitian. §. 2. quæ cum aliis in vnum ſchediaſm. volumen collecta proſtant. vid. p. 263.

(296) Walchium intelligo, virum iudicios. & litteratiſſimum in lexic. philoſoph. ſub tit. *Welt*. p. 2873. vbi his verbis vtitur. *Dasienige, was man dawider (gegen des Herrn Leibnitzen Syſtema) eingewendet, gehet ſonderlich da hinaus, daß man die Freyheit GOttes in Hervorbringung einer Welt einſchränket, als hätte er nothwendig dieſe Welt erſchaffen müſſen; es ſey wohl richtig, daß GOtt nach ſeiner Weisheit das Beſte erwähle, es käme aber hier die Sache darauf an: ob vnter den vielen guten, dabey GOtt eine Wahl anſtellen könnte, nur ein einziges das beſte ſey, ſo er allezeit erwählen müſſe, vnd die andere, die man gegen dieſes beſte als geringere Güter für was böſes anzuſehen, verwerfe. Das beſte ſey vielmehr nach der Abſicht, die man habe, zu beurtheilen, da denn eine Sache in dieſer Abſicht als das beſte anzuſehen, dergleichen ſie bey einer andern wohl nicht wäre - - die meiſte Schwürigkeit äuſſert ſich darinn: ob die gegenwärtige Welt dennoch für die beſte zu halten, obſchon böſes darinn iſt, vnd zwar für beſſer, als die, darinn kein böſes anzutreffen wäre? - - nach dem Leibnitziſchen Syſtemate gehört das böſe mit zur Welt, ſo die beſte.*

§. 176.

Complectar paucis, quomodo egomet recentiorum mentem intelligam, quantum ad hæc dubia adtinet, plura forſan in ſequenti diſcurſu additurus. Primum erat, *imponi Deo neceſſitatem creandi optimum*. Sæpe obſeruatum, (297) ſapientiam Dei ſuadere, non obtrudere optimum inuito. Clariſſimus lexici auctor, cum animum *Vindicatur poſitio.*

 ad

ad ſcribendum adplicaret, ſine dubio ponderatis omnibus, pro ſuſcipiendo aut omittendo inſtituto, rationibus, ſecum tandem, quod omnino laudamus, ſtatuit, non eſſe tali lexico fraudandos eruditos, conuenientius fore, ſi emittatur, quam ſi prematur; ſed, quia optimum faciendum & iudicauit & ſuſcepit, num propterea duro fati telo adactus ad id inſtitutum fuit? num libertatem non conſeruauit incolumem, *ſi vel maxime vnum hoc factu iudicaſſet optimum?* an miſer, an neceſſitatis mancipium fuit? Nec ipſe hoc dixerit vir ſummus. *Certum ex ratione optimi erat, hoc inſtitutum ſuſceptum iri ab ipſo; neceſſarium non erat.* Fingamus iam, angelum ipſo viro doctiſſimo ſapientiorem pariter ac honeſtiorem, aliquid inſtituto examine ex ceteris omnibus decernere optimum, idque *ſolum* habere pro optimo: ob maiorem angeli ſapientiam adhuc *certius erit*, factum iri, quod decreuit angelus, *neceſſarium tamen nondum erit*, imo maiori laude dignum iudicabitur, quoniam certiori optimi euentu magis confidere licuit. Nunc ad infinitam Dei ſapientiam aſſurgamus contemplando. An propterea, quoniam hæc vnicum factu optimum, comparatis omnibus, ſtatuit, optimum electu neceſſarium erit? an libertas DEI tolletur? Non arbitror. Sicut penes hominem probum & doctum, *certum* erat, optimum ab ipſo electum iri, ſimulatque agnoſcebat; penes angelum *certius*, ſalua, imo nobiliori facta libertate: ita penes Deum quidem *certiſſimum* eſt, antepoſitum iri optimum, neceſſarium minime

erit.

erit. Si neceſſitas haberet locum, introduceretur per gradus *certitudinis*. Homo eſſet maxime omnium liber, quoniam ab ipſo inſtituendus optimi delectus parum certus foret. Angelus minori libertate ornatus exſiſteret, propterea quod præſtantiſſimi optio ab eo ſuſcipienda eſſet certior. DEVS tandem omnium minime haberetur liber, quia omnium certiſſime in optimum ferretur. Quis hoc dixerit! mallem ego inuertere iudicium, quam ita philoſophari. Diſtinguatur igitur, ſi placet, *certum a neceſſario*: medicina poterit dubio adhiberi, quod tantopere viros eximios diuiſit.

(297) Leibnitii theod. §. 318. Wolf. metaph. §. 564. p. 299. edit. prim. idem in commentat. lucul. p. 37. §. 13. vbi pro voce *certitudinis* vocabulo *neceſſitatis hypotheticæ* vtitur. In monito ad commentat. p. 6. vbi diſerte ait: certitudinem aliquando neceſſitatem hypotheticam vocari. *in den Anmerkungen zu Herrn Buddei Bedenken* p. 52. not. (z) *in der nöthigen Zugab* p. 112. *im klaren Beweis* ad h. l. ill. Bilfinger in libr. de orig. mali, vbi agit de determinatione, & p. 335. in dilucid. vbi diſputat de libertate creandi §. 462. an hi non ſufficiunt?

§. 177.

Salua igitur Dei libertas manet, ſaluum ſyſtema hoc noſtrum. Alterum, quod monuerunt viri docti, fuit: *plures poſſe mundos optimos exſiſtere, inter quos poſſit dari optio libera*, id eſt, ex eorum mente prorſus in æquilibrio, ſine ratione dirigente, collocata. Atqui id fieri non poſſe, dudum aduerſarii (298) monuerunt: optaſſem igitur, vt prius ea argumenta ſigillatim euerſa fuiſſent, quam ad hanc poſitionem *Vindicatur porro.*

 fuiſſet

fuiſſet peruentum. Non poſſunt dari duo optima, ita ſe mutuo æquantia, vt nec infinita Dei ſcientia vel tantillum diſcriminis in bonitate hinc & inde obuia peruidere poſſet. At ſi alterum altero vel tantillum bonitate præſtat, melius, eoque reſpectu ad id habito, optimum eſt. Non adeo incurioſus ſuarum rerum exſiſtit DEVS, vt ipſi quædam perinde videantur, & prorſus æqualia, quemadmodum nobis euenire ſolet, ad rerum momenta parum curate animum aduertentibus. Deinde ſi vel maxime plura optima perfecte æqualia, inter quæ nihil diſcriminis foret, darentur; numquam DEVS vnum alteri anteponeret. Eſt enim perfectiſſimus, quo perfectius cogitari nequit. Summa perfectio ex definitione ſummum virtutum quarumuis poſſeſſarum conſenſum arguit. Annon autem inter intellectum, voluntatemque diſſenſus orietur, ſi forte iſte rem perfecte alteri æqualem repræſentaret, hæc autem, ſcilicet voluntas, alteram alteri anteponendo & eligendo, res tractaret vt inæquales?

(298) Vid. ill. Bilfing. in tract. de origine mali p. 342. ſeqq. vbi ſententiam, *dari plura optima poſſe*, euertit.

§. 178.

Agitur idem. Tertium, quod vrgent, ſemper fui admiratus. Dicunt, *rem iam optimam eſſe, iam non eſſe, prout aut ad hunc, aut ad alium referatur finem.* quod forſan eo ſpectat, vt innuant, poſſe etiam hunc mundum optimum eſſe intuitu duntaxat certi, quem DEVS reſpexerit, ſcopi; alio autem præfixo, fuiſſe futurum inferiorem. Sed

de

de ipſis etiam finibus æque quæritur, ac de viis, quæ ad eos ducunt, *num ſcilicet DEVS poſſit fines non optimos eligere? num queat ad eos reſpicere præ aliis ſine ratione?* Si negas id fieri poſſe, habemus, quod volumus; eſſe nimirum conditionem optimi tum ex finibus, tum ex modis illos conſequendi vna computatis metiendam, nec coniuncta ſeparanda: ſi fieri id poſſe affirmas, abſoluto, quod vocant, decreto aditum paras commodiſſimum. Poteſt enim, iuxta te, Deus finem quendam absque ratione, ſiue bonum, ſiue optimum, eligere pro liberrimo arbitrio, eoque v. g. homini æternas plagas, qui finis eſt, deſtinare ſine ratione, tum media deinum adhibere aptiſſima, quæ eo ducunt: ſapientiam namque DEI in eo tantum collocas, vt finibus liberrime, id eſt, ſine ratione electis ſubordinet adminicula, eiſdemque conſequendis inſeruiat. Me iudice & fines a Deo optimi cum ſumma ratione deſtinantur, & adminicula, quæ eo faciunt, aptiſſime applicantur; ita vt ex omnibus ſimul ſumtis opus emergat, quod omni reſpectu, nec ad certos tantum fines relatum, ſit optimum. Humanæ imbecillitatis eſt, eligi particulares fines, quorum reſpectu adminicula optima ſunt, aliorum intuitu finium, non ſunt. Alienum id a Deo eſt, qui habet voluntatem perfectiſſimam, omne bonum, quantum fieri poteſt, eoque omnes optimos fines decernentem, & adminicula commodiſſima eo dirigentem. Sic bonitas emergit, quæ omni reſpectu excellentiſſima eſt, Deoque digna. (299)

 (299) Varia

(299) Varia forte animum adhuc ſubeunt dubia. *DEus quidem*, inquis, *in creando conſilium illuſtrandæ gloriæ & perfectionum manifeſtandarum agitauit, ſed liberrimum fuit id conſilium. Quid inde? concedo fuiſſe liberrimum, imo vrgeo.* Sed num propterea ſequitur, formatum fuiſſe absque ratione, ad creandum potius quam non creandum ſuadente? an libertas cum ratione ſufficienti non conſiſtit? redi in memoriam ſuperiorum. *Omnis bonitas a DEO eſt, antequam ipſum mouere poſſit: ergo ſine ratione poteſt agere.* Memini, me tale quid legere in Poireti *veris & cognitis omnium primis* p. 26. ſed arbitror ita: *omnis bonitas rerum creatarum a libera diſpenſatione eſt*, vt exſiſtat reuera, *concedo*, vt poſſibilis ſit, *nego*. An DEI voluntas res poſſibiles facit? cur igitur poſſibile peccatum non præſtitit impoſſibile? bonitas rerum creatarum, qua neceſſario poſſibilis, ab intellectu DEI repræſentata ratio fuit, quæ DEVM ad creandum induceret. *Atqui Matthias apoſtolus Barſabæ antelatus fuit ſine ratione* Act. I. 23. *num ego rationem allegare poſſum?* non poſſum, ſpecialiſſimam ſcilicet. DEVS auditorem tuum calamitatibus exercet præ alio quouis ex æquo peccatore, num plane nullam rationem habet? num agit *indifferentiſſime?* liceat ita loqui. Cur ergo commendas patientiam, *ex eo, quod ſanctas affligendi rationes habeat? habet*, inquis, *rationes, ſed ſpeciales neſcio:* idem tibi eſto reſponſum. Cur Matthiam maiori dignitate mactauerit præ alio, ratio ſpecialis exſtitit, hunc potius ſuadens, quam Barſabam: ſed meum non eſt, eam ſcire. En honeſtam ignorantiam! ſcio tamen rationis genus. Euolue I. Cor. XII. 29. 30. *Non omnia poſſumus omnes.* Nullus dubito, quin Matthias in hoc officii genere, cui fuit admotus, aptior fuerit gloriæ DEI illuſtrandæ, quam Barſabas; aliter omnia munera omnibus poſſent conferri, cum tamen alter huic, alter illi ſit idoneus. Norunt id, κατ ανθρωπον λεγω, ſenatuum eccleſiaſticorum aſſeſſores. Solicitum te tenet aliud dubium: *neceſſitas hæc moralis* in *geometricam degenerat: nam ſi DEVS ſecundum nos optimum negligeret, eſſet non ſapientiſſimus*, id eſt, *DEus non DEVS: dici vix poteſt, quantam id contradictionem inuoluat.* Inſtantia erit

ſoror

ſoror huius diſcurſus, ſed fratricida. Cœlites an poſſunt rebus ludicris puerorum plus delectari, quam intuitu gloriæ diuinæ? *Non poſſunt, aut non facient,* inquis. cur? *quia neceſſitate morali in bono & meliori confirmati.* Atqui hæc neceſſitas moralis in geometricam degenerat. Si ludicra tractarent; eſſent, ex tua mente, *cœlites non cœlites.* Quam id contradicit ſibi ipſi! Videor mihi ex te audire reſponſionem hanc. Diſtinguendum inter *ſenſum compoſitum, & diuiſum: ſi conſideretur ſtatus æternæ felicitatis, repugnare ei tam leuia, ſed alio reſpectu obſtare nihil, quo minus id fiat, ſi ludicra perpendantur in ſe, nec comparentur cum grauioribus vitæ æternæ gaudiis.* Quidquid mihi reſpondiſti, tibi eſt reſponſum. ſi mundus quidam perfectus non contendatur cum alio perfectiori, poſſibile eſt, eum creari, loquendo *abſolute*: at quatenus in iudicio DEI alter altero vt perfectior cognoſcitur, *ſenſu compoſito* repugnat, eum minus perfectum eligi. At num propterea libertas DEI detrimenti quid capit? num cœlitum libertas deſtruitur, quia ludicra noſtrorum puerorum non præferunt deliciis cœlorum incredibilibus? Minime gentium! *Poteſt,* inſtas, *concipi mundus melior, a quo malum abfuiſſet: ergo hic non eſt optimus.* Poteſt vtique cogitari melior, ſi homines & angeli non peccaſſent: ſed NB. ſuppoſito ſemel peccati euentu, non fuiſſet melior, ſi DEVS peccatum impediuiſſet miraculo, non fuiſſet, inquam, hoc caſu melior, quam alius, a quo omne malum abfuiſſet. hoc niſi dixeris, in DEVM refundetur culpa, quod ineluctabili peccatis impedimento obiecto meliorem ſubſtituere detrectauerit. *Exiſtimo, his obſeruatis totam litem conquieturam.* Nam ita intelligitur, DEVM ex ſua parte præſtitiſſe, circa mundum malo interpolatum, quantum ab ipſo expectari potuit: cum enim omnium, ni fallor, conſenſu optabilius fuerit, peccatum permittere, quam abſolute ſufflaminare, & ita, meliorem mundum potentia extraordinaria ſurrogare peccato vacuum: ſequitur hunc eſſe, hoc ſenſu optimum, licet peccato contaminatus ſit. Quodſi autem homines ſponte ſua a peccando abſtinere voluiſſent; fuiſſet omnino melior, ſed hunc promouere hominis erat, non DEI. Eſt igitur

ſemper

ſemper *ex parte DEI* optimus præſens. Similes excubias agens duorum commilitonum e longinquo digladiantium duella non impediat; eſt hæc actio ex parte ipſius optima, non optima ex parte digladiantium. Cetera alii reſeruabo occaſioni.

§. 179.

Num peccatum ad optimum mundum pertineat?

Tandem accuſantur recentiores, *quod crimina ad creati mundi perfectionem conferre ſtatuant.* Non eſt ita profecto. (300) Peccatum eſt *in* optimo mundo, non eſt *de* optimo mundo, vti de improbis in eccleſia theologi loquuntur. Mundus non eſt optimus, *quia* peccato inficitur; ſed optimus eſt is, *qui* peccato inficitur. Exiſtimo autem, non leue inter hæc duo diſcrimen interiacere. Capiamus, ſi placet, ſimile. Sint hæreditates oblatæ duæ, quarum altera centum millia aureorum complectitur, addita tamen obligatione viginti creditorum aureorum millia aliis ſoluendi: altera vero viginti tantum aureorum millia omnino exhibeat. Dici tum poterit, hæreditatem optimam cum magno onere coniunctam, non optimam vero onere vacare; ſed eo incommodo debita ſoluendi non obſtante prima longe ſuperat ſecundam, quæ nullis incommodis obnoxia eſt. Vere igitur dicere licet, debita eſſe cum hæreditate optima coniuncta, ſed non conferre ad eam augendam: eſſe optimam hæreditatem, *quæ* debitis & ære alieno teneatur, non *quia* eo teneatur. Quis talem ſententiam non innoxiam pronuntiet?

(300) Ne

(300) Ne ego tantum ita videar excuſare recentiores, per ſe longe aliter, vt videri poſſet, ſentientes & loquentes, recenſeo locum ex additamentis, *aus der nöthigen Zugab zu Herrn Wolfens Anmerkungen* p. 186. *ich ſage nicht, daß die Sünde die Welt vollkommener macht, ſondern nur, daß ſie im übrigen der gröſſern Vollkommenheit der Welt nicht præiudiciret, vnd durch was anders der Mangel, der daher entſtehet, erſetzet wird. Vti æs alienum compenſatur per hæreditatem, quæ etiam ſubtractis rationibus alienis, tamen alteram hæreditatem ſuperat.*

CAPVT IV.

DE HOMINE.

§. 180.

MEntio nunc etiam de vſu iniicienda eſt, quem in capite præſenti præſtat philoſophia recentiorum. Potiſſima autem opportunitas huius doctrinæ, diſcrimine inter animam & corpus probe ſtabilito (quæ & aliorum ſyſtematum laus eſt) continetur. Peſſime cum religione ageretur, ſi forte eiuſdem anima conditionis foret, cuius eſt noſtrum corpus; hoc enim extincto nulla alterius vitæ ſpes affulgeret, quod, quam periculoſum ſit, dici vix poteſt. (301) Oſtendemus igitur, quantopere recentiores ab hac doctrina abeant, & quibus eam armis adgrediantur, ſubiunctis poſthæc paucis aphoriſmis de animæ *natura*, *facultatibus* & *immortalitate*. *Acceſſus ad materiam.*

(301) Primus inter homines tam ineptos chorum ducit Dicæarchus & Ariſtoxen. de quibus Cicero Tuſcul. quæſt. L. I. p. m. 353. *Dicæarchum vero cum Ariſtoxeno*

no æquali & diſcipulo omittamus, quorum alter ne condoluiſſe quidem vnquam videtur, qui animum ſe habere non ſentit, alter ita delectatur ſuis cantibus, vt eos etiam ad hæc tranſferre conetur. Nimirum poſterior animæ naturam in harmonia poſuit. vid. Lactant. inſtitut. L. VII. cap. 13. Plutarchus de plac. philos. L. IV. cap. 2. Hæc controuerſia, *an ſcilicet anima in materiæ mechaniſmo contineatur,* recentius quoque renouata fuit. Hiſtoriam tradunt *die vnſchuldige Nachrichten* 1703. p. 653. 1704. p. 352. D. Pfaff. in introd. ad hiſtor. theol. litter. P. II. p. 269. Lockium materiæ cogitandi facultatem non abiudicaſſe, ſi DEO ita placuiſſet, tritum eſt: rationes eius leguntur en nouvelle de la republique des lettres, novembr. 1699. p. 506. *A noſtra imbecillitate concipiendi, quomodo materiam Deus cogitantem præſtare potuiſſet, ad impotentiam DEI non valere conſequentiam.* Cui Stillingflet ſemet oppoſuit c. l. p. 500. Lockio aſſociandus, quantum ad hoc, Hobbes. in Leuiathan. cap. 4. vbi *negat quidquam ſubſtantiæ naturam induere, quod non ſit corpus:* animam ergo non diſtinguit a corpore. Imo ipſum DEVM corpus habere contendit. *Inter alia hoc ratiocinio vſus: quia in ſacris Deus vocetur magnus: magnitudinem autem corporis extenſi eſſe proprietatem.* *Cowardti* Angli *cogitationes poſteriores de anima* turbas dederunt: *ſtatuit enim, animam eſſe corporis accidens, & vim, non vero peculiarem ſubſtantiam. Igitur cum corpore interituram, & reſurrecturam olim.* Cum impugnaretur paſſim a Brougthono *in pſychologia:* a Menardo *en la doctrine de l'ecriture ſainte ſur la nature de l'Ame:* a Fabricio *in ſyllabo ſcriptorum de veritate relig. chriſtianæ* p. 439. non ſibi defuit: edidit enim *vindicationes rationis & religionis contra impoſturas philoſophiæ, ſcrutinium exactum in modernas animæ notiones.* Huc referendæ Tolandi epiſtolæ ad Senream Anglic. ling. vid. Moſhem. in vita Tolandi p. 140.

§. 181.

Quæ occaſio materialiſmi?

Vtinam de his ſententiam expoſituro non ſuccenſerent quidam bene animati pro epidemicis opinionibus lectores! Meo quidem iudicio, per-

ruerſiſſimus, quo anima & corpus confun- ıntur, *error* non parum *promotus* eſt *per do-* ·*inam de phyſico*, quem vocant, *influxu cor-* *ris in animam, & viciſſim*: habemus eius rei emplum recentiſſimum. (302) Cum enim iius erroris patroni ſibi nullam illius contactus, ıo animam afficere corpus dicitur, ideam for- are potuerint, in eam ſunt ingreſſi opinionem: *n poſſe expertem eſſe materia animam, quæ a* ·*pore tangatur; punctum enim indiuiduum*, o numero animam habebant, *non poſſe tangi*, *eo, quod extenſum ſit.* Quo factum eſt, vt ɔrbum grauiori morbo compenſare inſtitue- ıt. (303) Ipſi dogmatis de influxu promachi n inuiti conceſſerunt, modum illius ſocietatis, ı anima cum corpore iungitur, *intelligi non* ·*e.* Quod ceteri eo interpretati ſunt, id nego- philoſopho datum, vt modum planiorem :ogitaret.

02) Ne variis tantum ſuſpicionibus indulgere videar, ɔo in rem præſentem. Cl. Ridigerus, quod mirum ple- iſque viſum eſt, *in der Gegenmeynung wider Herrn Wolfens Gedanken von der Seel*, ita philoſophatur: ·*erum eſt dogma de influxu: ergo anima eſt extenſa.* .t iterum: ſi anima non eſt extenſa, influxus animæ orporisque mutuus non habet locum, ſed potius ſy- ·ema harmoniæ præſtabilitæ. Atqui poſterius eſt ab- ırdum. E. & prius. verba in præfat. §. 16. ſub theo- :m. I. ita habent: *Wenn das Corpus in Extenſione be-* ·*ehet, ſo folget, daß die anima nicht könne extenſa* ·*yn, vnd weil alle materia extenſa iſt, daß ſie auch* ·*icht materialis ſeyn könne: iſt ſie nun nicht materia-* *s, ſo kann ſie nicht berühret werden, weil in ihrer gan-* *en Subſtanz kein punctum phyſicum da. Denn das iſt* ·*n Poſtulatum: daß aller attactus in puncto phyſico ge-* *ſchehen*

ſchehen muß. Kann nun die Seele weder berühren, noch berühret werden: ſo kann ſie auch weder in Leib agiren, noch der Leib in ſie. Denn das iſt gleichfalls ein Poſtulatum, daß keine actio in aliud ohne Berührung geſchehen könne. Wenn dieſes iſt: ſo thun die Rührungen des Leibes, als die fünf äuſſerliche Sinnen, nichts zu den Gedanken der Seel, nichts zu den Bewegungen des Leibes, &c. atqui das ſind groſſe inconuenientien. pergit, §. 17. daraus ſchließt er: quod anima materiæ non ſit expers. Quæſo nunc, vt beneuol. lector animaduertat poſtulatum experientiſſimi doctoris: *nihil poſſe agere in aliud ſine attactu.* Annon hoc effatum ex mutua corporis in animam, & animæ in corpus actione concluditur? atqui fauet, imo fundat manifeſtiſſime materialiſtarum ſententiam. Quam grauiter fuiſſent obiurgati Leibnitius & Wolfius, ſi quid eiusmodi ex eorum ore fuiſſet auditum? Si nihil poteſt *agere* in aliud *ſine attactu;* tum *& Deus vero attactu nos afficiet*, forſan & iuxta Hobbeſii ſententiam a materia non erit ſeiunctus. quis ita ſentientem ferat? videatur Covvard *in vindicat. rationis & religionis contra impoſturas philoſophiæ*, vbi diſerte ait: *non poſſ[e] cogitari ſubſtantiam ſine extenſione:* quæ ipſiſſima etiam cl. Ridigeri ſententia eſt. loc. cit. theor. II. *Wenn eine geſchaffene Subſtanz wär*, inquit, *die nicht extenſa wär; ſo hätte ſie nicht partes extra partes &c ſo wäre ſie entweder nichts, oder gehörte* ad incognitum. Commercium illud epiſtolicum familiare, valde famoſum anno 1713. emiſſum (*der vertraute Briefwechſel*) eandem cantilenam modulatur. A[t] quam inique id ferebat orbis litterarius? vt calamum ſtringerent Io. Hermann *von Elſwich* in diſput. *de recentioribus de anima controuerſiis:* Godofred. Polycarpus *Müller in duabus diſſert. de mente ſubſtantia corpore eſſentialiter diſtincta* Lips. 1714. Vid. acta Germán. erud. tom. I. p. 862. ſeqq. Neceſſarium igitur eſt, vt error tantus profligetur. Reſpondeant inprimis influxus promachi Ridigero ex ſua hypotheſi, ſi poſſunt: difficulter id facturos credo.

(303) Vt influxum ſcilicet tuerentur, inciderunt i[n] materialiſmum: vt eius ἀκαταληψίαν curarent, ad opta

optarunt materialiſmum, ad Ariſtotelis ſententiam ex parte accedentes, de qua vid. Walchii exercit. de atheiſmo Ariſtotelis p. 301. parergor. acad. in libro enim de anima II. c. 1. diſerte ait, *nunquam a corpore ſciunctam animam. Diſtinctione facta inter animam & mentem tanquam inter diuerſas ſubſtantias, quarum illa ponitur tantum in vi motrice materiæ, hac in vi intelligendi, quæ homini ſit extrinſeca.* Vnde nata eſt intellectus patientis & agentis diuiſio. Quodſi ex noſtrorum *materialiſtarum* ſententia anima extenſa eſt; non habere poteſt aliam, quam mouendi vim: pronum igitur eſt, ire in Ariſtotelis ſententiam, atque & intelligendi facultatem ab externa origine arceſſere. Vid. Plutarchus de placitis philoſoph. L. IV. c. 2. vbi *oſtendit, Ariſtotelem animam non niſi in motrice vi quæſiuiſſe.* Grauiter hæc refutat *Lami de la connoiſſance de ſoi même.*

§. 182.

Argumenta contra eum errorem.

Quibus argumentis recentiores materialiſmi ·orem euerterint; paucis commemorabo, le- ɔris iudicio relicturus, num id theologiæ ad- nenti quid adtulerit, nec ne? Non improbo orum quoque bene ſentientium argumenta; :o tantum & *his noſtris fuiſſe haſtas, & eorum 'a nocuiſſe materialiſtis.* Incipiamus a primo iius philoſophiæ inſtauratore. Ita ille: (304) *actiua argumento eſt, diſtingui maxime aniım & corpus. Nam principia mechaniſmi, ius conſectaria ſunt leges motus, non poſſunt ex elici, quod in mera paſſione conſiſtit, quod in bus geometricum* (tres dimenſiones habet lonım, latum & profundum) *aut materiale eſt: que etiam leges motus probari poſſunt per ſola iomata mathematica,* (quibus materiæ dimenſines computantur) - - *Ad demonſtrandas dynamices*

namices regulas oportet redire ad metaphyſicam realem, & ad principia conuenientiæ, quæ animæ ſequuntur. Addit paulo inferius. *Si vel maxime vires agendi immediate* (cum Malebranchio) *a DEO deriuentur, tamen neminem denegaturum animæ noſtræ actiones internas, has autem ſufficere. Neque enim eas a materia proficiſci poſſe, quæ pure ſit geometrica, viribus deſtituta agendi; externas autem corporis actiones, vbi quis DEO ſoli adſcribere velit, eum recurſurum ad miracula perpetua DEO indigna: eodem poſſe nos fingere modo, nos eſſe ſolos in mundo, DEVMque phænomena in mente excitare, perinde ac ſi aliquid extra nos exſiſteret, cum tamen nihil exſiſteret.* Eo, ni fallor, ſpectat illuſtris viri argumentum. Quicquid a materia tali, quantum eſt longa, lata, profunda, vno verbo, extenſa proficiſcitur, id ex his attributis etiam poteſt demonſtrari: atqui leges virium actiuarum, ſiue motricium, ſiue perceptiuarum, vt quis matheſeos & ſpeciatim mechanicæ eſt peritiſſimus, ita omnium minime ex materiæ dimenſionibus demonſtrare poteſt: ergo illæ vires, queis animarum natura continetur, poſtulant naturam a materia *diſtinctam*; quam omnium conſenſu *vocamus animam. Erit mihi magnus Apollo, qui hoc argumentum ſoluerit.* Nulla heic diſtinctio, nullum effugium præſidio venit. Qui reſpondere cupit, mathematice leges has ex materiæ dimenſionibus demonſtrare debet; quod (305) fieri nunquam poterit.

(304) Dabimus, maioris perſpicuitatis cauſſa, verba Leibnitii gallico idiomate, quod originale eſt, ex Recueil des diverſes pieces T. II. p. 232. *Cette force active eſt iuſtement ce qui montre le mieux, & d'une maniere bien ſenſible, la diſtinction de l'ame & de la maſſe. Par ce que les principes du mecaniſme, dont les loix du mouvement ſont les ſuites, ne ſauroient être tirez de ce, qui eſt purement paſſiv, geometrique, ou materiel, nè prouvez par les ſeuls axiomes de mathematique - - pour juſtifier les regles dynamiques il faut revenir a la metaphyſique reelle & aux principes de convenance qui affectent les ames - - Quant aux operations encore, on ne ſauroit refuſer à nous mémes nos actions internes, & elles nous ſuffiroient ici; car la matiere n'en eſt point capable, n'etant que paſſive. Mais cette ſuppoſition, qui donne toutes les actions externes à Dieu ſeul, recourt aux miracles, & même à des miracles deraiſonnables, & peu dignes de la ſageſſe de Dieu. Par le même droit de faire des fictions que la ſeule toute-puiſſance miraculeuſe de Dieu pourroit rendre poſſibles, il ſeroit permis de ſoutenir, que je ſuis ſeul au monde, & que Dieu produit tous les phenoménes dans mon ame, comme s'il y avoit d'autres choſes hors de moi, ſans qu'il y en eût.* Occurrit igitur etiam dubiis, quæ Malebranchiani formare poſſent, qui vim agendi omnem DEO ſoli tribuerunt, de quibus infra.

(305) Carteſius a priori leges motus demonſtrare aggreſſus plurimum aberrauit, a priori, *inquam:* nam in probandis his legibus ſunt quædam poſitiones ab experientia, & poſteriori ſumendæ, quæ liberam, ſapientiſſimam tamen, ſupremi auctoris voluntatem arguunt, cum contra, quidquid ex materia, qua tali, demonſtretur, bruta ſequatur neceſſitate. Hoc Carteſius non obſeruans infelici ſucceſſu vſus eſt. Lipſtorpius eum ſecutus in ſpeciminibus Carteſianæ philoſoph. P. II. p. 28-68. qui & alio tempore de angelo increato commentatus eſt. Sed euentu non meliori. Hugenius alia via inceſſit, quam Leibnitius mirifice amplificauit.

§. 183.

Alterum argumentum. Alterum viri illuſtris argumentum, quo diſtinctionem animam inter corpusque ſtabilit, hoc eſt: *negari*, (306) inquit, *non poteſt, perceptionem, & quod inde pendet, per rationes mechanicas explicari non poſſe, hoc eſt, per figuras & motus. Quodſi fingamus, dari machinam, quæ per ſtructuram cogitet, ſentiat, percipiat; non obſtat quidquam, quo minus iiſdem proportionibus retentis ſub maiori mole ſtructa concipiatur, ita vt in eam aditus nobis concedatur tanquam in molendinum. Hoc ſuppoſito nihil in eo videbimus niſi partes, ſe mutuo impellentes,* (307) *nec vnquam aliud quidquam, per quod cogitatio explicari queat. Hæc ergo in ſubſtantia ſimplici, non in compoſita, ſeu machina quærenda.* Argumentum eſt planum, &, vt arbitror, ſolidum. Extenſio dicit & indicat multitudinem; id ne aduerſarii quidem diffitentur; atqui perceptio requirit vnitatem, id eſt, ſubſtantiam non compoſitam. Ergo anima a compoſito, id eſt, corpore maximopere differt. (308)

(306) Legantur hæc verba in monadolog. Leibnitii, quæ recenſetur ab actis erudit. tom. VII. ſupplem. ſect. 11. 12. p. 500. ſeqq. Quam refutauit mathematicus Tubing. celeberr. Io. Cunrad. Creiling. duabus diſſertat. anno 1722. quantum ad hoc argumentum attinet, deſiderauit nihil.

(307) Abſurditas ſententiæ, *quod ſubſtantia extenſa, partibus conflata, cogitare queat,* iam a priſcis philoſophis exſibilata fuit. Galenus apud Gaſſendum phys. ſect. III. L. VI. c. 3. oper. tom. II. p. 343. *Cum atomus*, ait, *vna dolere non poſſit, quod alterationis & ſenſus incapax ſit, ſi dum caro acu pungitur atomus*

vna

vna non ſentiat, non ſenſuras, nec tres, nec quatuor, nec plures. Perindeque fore, vt ſi adamantum aliarumque rerum inuulnerabilium aceruus fodiatur. Et, vt digiti connexi absque dolore ſeparantur, ſic iri atomos diductum absque vllo doloris ſenſu, cum ſeſe mutuo contingant. Eandem difficultatem Plutarchus aduers. Colot. p. 1111. vrgebat. Impugnauit etiam hunc materialiſmum, quo ex mente Epicuri & recentiorum, anima continetur, Auguſtinus epiſt. 56. p. 273. *Quanto melius*, inquiens, *ne audiſſem quidem nomen Democriti &c. qui tamen ſententia mutauit, vt aliquando naturam quandam, de qua fluerent imagines, DEVM eſſe diceret, qui tamen cogitari non poſſet, niſi per eas imagines, quas fundit & emittit:* percipiendi igitur imagines materiales abſurde ab externa origine arceſſi contendit. Refert Buxtorf. initio capit. 69. in *traduct. more Neuuchim, ſeu doctoris perplexorum*, quod Moſes Maimonides tali argumento, contra eos, qui DEVM corporeum credunt, vſus ſit: quod me iudice & contra animæ materialiſmum afferri poteſt. *Si Deus* (anima) *eſt corpus; tum diuinitas* (cogitatio) *eius vel perficietur in complexu ſubſtantiarum indiuiduarum corporis illius, vel in vna tantum indiuidua ſubſtantia. Si illud dixeris, erunt plures diuinitates* (animæ). *Si hoc adſirmaueris: tum nulla eſt vtilitas reliquarum atomorum, quas ad animam conflandam concurrere ais.* Noui, quid excipiat commercii epiſtolici inter familiares auctor Bucherus, quem detexit Stolle *in der Hiſtorie der Gelehrtheit* edit. ſecund. p. 504. nimirum p. 31. edit. nouiſſ. *des vertrauten Briefwechſels* ita diſſerit: *Daß alles auf die fibras cerebri, nehmlich im Gedenken, ankomme, ſiehet man ex ſtatu oppoſito in deliriis. So lang in hitzigen Fiebern das Geblüt tumultuiret, vnd die fibræ vngleich vnd confus beweget werden, ſo lang iſt phrenitis, das Raſen da; geſchiebet aber dieſe confuſe Bewegung ohne Fieber, ſo wird mania daraus. Iſt hingegen das Geblüt ſchwer, vnd alſo von langſamer Bewegung, vnd können deſwegen die fibræ cerebri von dem einmal gefaßten tremore nicht gebraucht werden, ſo entſtehen allerhand närriſche Einbildungen, vnd Arten der Melancholie.*

cholie. Ja daß auch vermittelſt des Geblüts gewiſſe Ideen dem Gehirn können beygebracht werden, die hernach ſo fix darinn ſitzen bleiben, ſiehet man an der ſo genannten rabie canina, die vom tollen Hundsbiß entſtehet &c. Ex his omnibus intelligo harmoniam inter corpus & animam, ſeu ex aliorum hypotheſi actiones alterius in alterum; ſtatum autem animæ materialem nondum intelligo. Perinde ac ſi arguerem: in ſqualido ac triſti carcere, homo ſe triſtem exhibet, in amœno, principumque perſona digno, conclaui, vbi nullum affligit malum, hilarem ſe præbet & comem: ergo reuera non datur eiuſmodi homo: ergo totum phænomenon ad carceris ſqualorem, & conclauis amœnitatem reuocandum eſt. *Quam quæſo inepte!*

(308) Lockii igitur ſententia, qui affirmauit, poſſe Deum, ſi vellet, materiæ cogitandi facultatem tribuere, locum adinuenire nequit. Citauimus cum ſupra. Neſcio, an in hanc ſententiam propendeat ſumme reuerend. dn. Buddeus in philos. theor. P. VI. c. 1. §. 3. p. 328. *Poſt accuratiſſimam*, inquiens, *inquiſitionem nihil aliud dicere poſſumus, quam ſpiritum noſtrum eſſe ſubſtantiam indiuiſibilem, facultate volendi, hoc eſt, appetendi, auerſandi, cognoſcendi, fortaſſis etiam mouendi corpus præditam. Cum autem non prorſus repugnet, quo minus iſtæ facultates in ſubſtantia materiali ſint, ratio demonſtrare non poteſt, eum ſpiritum materiæ eſſe expertem.* Atqui ratio demonſtrare poteſt. Cogitatio enim poſtulat rem ſimplicem, extenſio compoſitam: non poteſt igitur ea res, quæ extenſa & materia veſtita eſt, cogitandi potentia gaudere. Dixi, me neſcire, quomodo vir ſummus cum Lockio, ſeu, an cum eo faciat: nam varie de mente eius diſputatum eſt. Vid. dn. Wolfii *nöthige Zugab zu den Anmerkungen über Herrn Buddei Bedenken*, p. 30. & reſponſionem dn. Buddei *in dem beſcheidenen Erweis, daß das Buddeiſche Bedenken noch feſt ſtehe* p. 15. Cui tamen denuo Wolfius plura grauiſſima oppoſuit, *im klaren Erweis* p. 39.

§. 184.

§. 184.

Tertium ratiocinium alterius celeberrimi auctoris eſt. (309) Probat enim, fieri non poſſe, vt materia cogitet, id eſt, vt a materia animus non differat; hoc modo: *ſi corpora cogitare poſſent, cogitationes nihil aliud forent, quam determinati motus certarum, hac aut illa figura, ſitu, prædítarum partium. Iam vbi eadem cogitatio durante quodam temporis ſpatio conſeruata menti offerretur; aut partes illæ ad conſeruandam cogitationem motum ſiſterent, aut ſimiles in earum locum ſuccederent:* vtrumque eſt abſurdum; illud, quia cogitatio ceſſaret, dum durare deberet; hoc, quoniam non amplius foret cogitatio eadem. *Porro, quia cum pluribus cogitationibus conſcientia ſui copulata ſit*, & vero nemo ſibi vel aliarum, rerum vel ſui ipſius conſcius ſit, niſi qui ſe ab aliis rebus diſtinguit, *vt per motus materiæ ſubtilis hæc excitaretur, neceſſarium foret, & corpus repræſentatum, & materiam in cerebro repræſentantem inter ſe comparari, quo & vtriusque cum ſimilitudo, tum diſtinctio animaduerteretur*, quod natura conſcientiæ poſcit: *atqui hæc omnia* (310) *fieri non poſſunt:* ergo & corpus cogitare nequit, eoque diſtincta ab eo ſubſtantia requiritur, quæ illi operationi ſit idonea. Hanc vocamus animam. Subſtituo aliud, quod a priori non ex omni parte differt, & magis eſt, ni fallor, perſpicuum. Omnis repræſentatio in re compoſita, qualis v. g. eſt ſtatua Herculis, horologium,

Tertium ratiocinium.

ſolis motum indicans &c. ſiſtit res repræſentatas *in ſe ipſa, non tanquam extra ſe, aut a ſe diſtinctas*, facies ſtatuæ Herculeæ *eſt in ipſa*, nec ab eadem, niſi vt modus diſtincta: adde quod neque vultum Herculis veri & viui *tanquam a ſe diſtinctum repræſentet*. At alia ratio eſt cogitationum, quæ res repræſentant tanquam a nobis diſtinctas: non ergo cogitatio poteſt cadere in rem compoſitam. Non memini, hoc argumentum a quoquam eluſum eſſe, ſi ab eo diſceſſeris, quod factum eſt, poſtquam metaphyſica recentior iam edita fuit. Robur autem eius non infimi ordinis credo.

(309) Verba ſunt Wolfii in metaph. §. 738. Addidi vero paſſim nonnulla, vt maiorem eis lucem affunderem, vt ex characterum litterarumque diſcrimine patebit. Alterum argumentum non memini a quoquam recentiorum diſtincte traditum eſſe: fundamenta tamen eius recentioribus debeo, maxime ill. Bilfingero diluc. §. 271.

(310) Non præterit me, quid hodie nonnulli contra hoc ratiocinium adtulerint, qui malunt nullum argumentum pro veritate hac extare, quam celebris Wolfii meditata non refutare. Excellentiſſimus *Polycarpus Leyſer in exam. philos. Wolf.* p. 11. §. 11, hoc dubium iniicit. *Poſſe totam argumentationem inſtantia infringi*, nimirum eam, quæ ad conſeruationem per aliquod tempus cogitationis pertinet: *ad conſeruandum per aliquod tempus ignem*, inquit, *aut partes in ſitu ſuo conſeruantur, quo ipſo tolleretur motus, vel aliæ ſimiles ſimili motu ſubſtituuntur: quid*, pergit, *ſi ex hypotheſi Wolfiana illam cogitationum perpetuitatem fieri diceremus ad modum contiguitatis, & cohæſionis materiæ in corporibus, quam a perpetuo motu pendere exiſtimat Wolfius.* Reſponſio eſt in promtu. Ignis eſt aggregatum plurium particularum, celerrime quaquauorſum agitatarum. Quælibet ignis particula habet motum,

motum, habet ſuam magnitudinem, eſt adeoque igniculus. At vero ſi cogitatio ex pluribus atomis vario motis conſtaret: non poſſet quælibet atomus (*cogitatiuncula*) eſſe. Illinc igitur poteſt ignis conſeruari per ſucceſſionem aliarum ſubinde atque aliarum ſcintillularum; hinc cogitatio eadem non poteſt conſeruari per tales *ideunculas* (liceat pace lectoris ita loqui). Non igitur argumentatur Wolfius a ſucceſſione particularum corporis ad negandam eius in eodem ſtatu per aliquod tempus conſeruationem, ſed a ſucceſſione particularum, quæ plane toti conſtituendo ſunt diſſimiles & heterogeneæ, ad negandam cogitationis per tempus conſeruationem. Pergit vir experientiſſimus, *non poſſe nos concludere ab ignorantia modi, ad negationem rei. Plurium motuum in corpore nos non eſſe conſcios, & tamen eos fieri.* Ergo licet modum neſciamus, quomodo ex motu particularum conſcientia ſui oriatur, non debere tamen id nos negare. Verum enimuero quis ita concluſit? non ab ignorantia modi, ſed ab impoſſibili argumentamur, quia materia in cerebro repræſentans, corpus extra hominem locatum non poteſt ſe ab illo, comparatione inſtituta, diſtinguere, quod ad cogitationem tamen requiri nemo neſcit. Digna ſunt verba Bælii, quæ h. l. inſerantur: *Cette ſenſation*, (quam in corpore ſeu materia fingunt) *ſemblable produite tout de nouveau n'eſt elle pas reçue dans un ſujet diviſible a l'infini. Elle ſe diviſera par conſequent en une infinité de parties tout comme la prémiere, & par cette diviſion châque ſujet, ou chaque morceau de la ſubſtance n'aura qu'un degré de douleur ſi petit, ſi mince, qu'on ne le ſentira point. Or l'éxperience ne nous apprend que trop le contraire.* Cl. Ridigerus *in der Gegenmeynung wider Herrn Wolfens Gedanken vom Weſen der Seel &c.* p. 23. ita diſputat: *Wenn GOtt der Materie die Kraft zu denken beyleget, ſo darf ia dieſe Kraft nicht aus der Natur ihres ſubiecti, nehmlich der Materie folgen, ſondern die Materie, wenn ſie dieſe Kraft erhalten, wird ſie was edlers, als ſie zuuor war, nehmlich eine denkende Subſtanz. Wir, Ich, Clarke vnd Locke kehren vns daran nicht, daß es der Herr Auctor mit ſei-*

nem Heroë Leibnitio eine philoſophiam ignauorum nennet §. *583. wenn man ſagt, daß die erſte Elemente ihre Kraft von GOtt erhalten. Denn wenn wir ihnen eben ſo vnrecht thun wollten, könnten wir auf eine ſehr plauſible Art ſagen, ihre Gegenhypotheſis wäre philoſophia atheorum.* Odioſa conſulto omittam. Leibnitius pigrum adpellauit neminem *nominatim;* ex aduerſo cl. auctor id facit. Atheiſmi culpam exprobrare grauius eſt, quam poſtulare pigritiæ. Tranſeant hæc. Nunquam illuſtris Leibnitius nec Wolfius etiam cit. loc. eos ignauos vocauit, qui elementis a DEO vim inditam fuiſſe contendebant, imo vero hoc ipſi duumuiri affirmant vid. metaph. §. 584. quomodo igitur alios ob hanc cauſſam ignauos vocarent? id potius ignauiæ tribuerunt, vbi elementa omnium prima, compoſita figuris magnitudine prædita ſtatuantur. Verba hæc ſunt: *Es irren alle dieienige, welche zu den Elementen der Welt zuſammen geſetzte Dinge annehmen. Der Herr von Leibnitz hat es die Weltweisheit der Faulen genennet.* §. 583. metaph. Wolf. Quam infirmum eſt obiurgationis fundamentum? Quod autem ad rem ipſam attinet, de potentia materiæ cogitandi, reſpondeo: aut phraſis (*die Kraft zu denken darf ia nicht aus der Natur der Materie folgen, GOtt kann ſie geben*) innuit, *etiamſi cogitandi facultas materiæ repugnet, poſſe nihilominus eam materiæ a DEO conferri:* tum nego conſequentiam: Deus enim non præſtat poſſibile, quod impoſſibile eſt, non mutat eſſentias: aut ſignificat: *licet ex naturali materiæ impetu vis cogitandi non ſequatur, poſſe tamen ſequi miraculoſa DEI potentia, qua & ex aqua præſtitit vinum;* tum nego minorem. Neque enim materia ad vim cogitandi ſe habet, vt aqua ad vinum. Cogitandi vis poſtulat vnitatem, ſeu rem ſimplicem; materia arguit rerum multitudinem. Contra & vinum, & aqua, guttarum, partium, multitudinem inuoluunt.

§. 185.

Definitio animæ. Proferimus nunc pedem ad examen definitionis, qua recentiores notionem eius euoluerunt,

nt, non id facturi, niſi exprobratum fuiſſet, ſſe & veritatis theologicæ hoſtes eam rapere abuſum. Lis ſatis perorata fuit. (311) Exnemus modo ea, quæ nouiſſimus ſcriptor iterata vice obuertit, (312) perinde ac ſi hactenus, uod non arbitror, reſponſio defeciſſet. *Dn. Budeus*, inquit, *quodſi animæ natura in vi repræntandi mundum collocetur, monuit fore, vt nſionis potius & meræ paſſionis faciem quam tionis induat illa repræſentandi facultas: addit porro, ſi anima ex domeſtico fonte ideas euolt, libertatem periculo expoſitum iri: quibus olfius reſp. in annot. ad conſil.* p. 84. *falſo ſe acſari, quod animam cum horologio contenderit: libertatem docuiſſe alibi, nec meras ſenſiones imo tribuere, ſed & liberos adpetitus: perſtirum ſe in ſententia, iiſdem ideis animam afctum iri, licet corporeus mundus non futurus et præſto. Contra in modeſt. reſp. ad has annot. p. 80. deſideratum porro eſt, licet aduerſaus in vi agendi collocet animæ naturam, non taen propterea a neceſſitate exſolui, exſiſtere corra in mundo vi prædita agendi; ſed neceſſario* (313) *tamen agentia: quæſtionem eſſe hanc: trum auctor metaphyſices libertati locum relinuat? citari paragraphos ibidem ex metaph. §. 57. 943. ex quibus pateat, vim animæ ex auctos mente mechanicam eſſe: accuſari etiam, quod ſimplicitate entis, ad vnicam eius facultatem ncludat: ad hanc exprobrationem nihil a* Wolfio *eſponſum in additamentis, quibus annotationes*

locu-

locupletata fuerint. &c. &c. Hactenus vir laudatiſſimus controuerſiam coortam recenſet. Quoniam tamen queritur, quibuſdam nondum eſ ſatiſfactum, noſtrum erit de eo diſpicere.

(311) Quot ſcripta de his omnibus emiſſa fuerint in vtramque partem, ſupra indicatum eſt alia occaſion. Pertinet huc commentatio luculenta: monitum ad commentat. annotat. ad dn. Buddei conſilium: additamenta ad annotationes: clara demonſtratio, quod nihil dn. Buddeus regerere poſſit: ill. Bilfing. in dilucidat. de anima: Riebou. *in der ferneren Erläuterung.* Quædam attigit ſtrictim Schloſſerus in diſp. ad Hobeſelium. Müller præcipue *im ſichern Mittel*, modo ſi ab æſtu temperaſſet &c.

(312) Litteratiſſimus dn. Walchius in lexico philoſub tit. *Der Seelen Beſchaffenheit.* p. 2285. ſeqq. Paſſiuam faciunt animam aduerſarii potius Wolfii, quam ipſe. Intelligo dn. Ridigerum, qui *materialem* nob obtrudere inſtituit, vt mirer, eximios Halenſes theologos non cauiſſe, ne talia vulgarentur. Forſan penes ipſos non ſtetit. Neſcio, an abſimilia ſint ſententiæ Lucretii, ita canentis L. III. p. 79.

Nec ſine corpore enim vitales edere motus
Sola poteſt animi per ſe natura, nec autem
Caſſum anima corpus durare & ſenſibus vti.

Raphſon *in demonſtratione de Deo ſiue methodo ad cognit. natural. Rectiſſime*, inquit, *Morus extenſionem inter modos entis realis reciprocos, quatenus ens reale ſubſtantiam exprimit, dinumerauit, & ſubſtantia inextenſa erit contradictio in adiecto.* Dixi, hunc errorem eſſe antiquum, quod probatur teſtimonio Plutarchi L. IV. cap. 3. p. 898. & Ariſtotelis L. I. de anima, qui teſtantur veteres animam extenſam credidiſſe Hinc non difficile fuit credere] homines ex terra ortos Diogenes Laertius L. II. num. 17. de Archelao narrat γεννασθαι δε φησι τα ζωα εκ θερμης της γης και ιλυν παραπλησιαν γαλακτι, οιον τροφην ανιεισης Libr. II. num. 17.

(313) Nullus

(313) Nullus dubito, quin damnanda foret Wolfii ſententia, ſi plura libertatis notione non fuiſſet complexus, quam qualemcunque vim agendi. Sed contrarium patet ex metaph. §. 515. ſeqq. requirit 1.) *vt actio non ſit neceſſaria, eoque contrarium eius poſſibile* §. 515. *rationes enim agendi neceſſitatem non imponere* §. 516. 2.) *vt ſit certa.* §. 517. 3.) *vt ex proprio fonte, eoque domeſtico, hominis manet, quæ ſpontaneitas eſt.* Clarke interim in Recueil de diuers. pieces par Leibniz, Nevvton. T. I. p. 356. *contradictionem inuoluere putat, dicere agens neceſſarium. Car a parler proprement & avec la preciſion, dont on ne doit jamais s'ecarter dans des diſputes de philoſophie, un agent neceſſaire, ou une action neceſſaire eſt une contradiction en termes.* Atqui hunc nemo hæreſeos propter hanc cauſſam poſtulauit, licet id ſentiat, quod Wolfio affingitur.

§. 186.

Reſpondetur dubiis.

Etiamſi anima ſuo ipſius impetu, nec a corpore vnquam excitato agat, periculo tamen libertas non exponitur. Si a corpore illatas ideas ciperet, patiens foret, ſpeciemque amiſſæ libertatis præberet. Cum autem ex domeſtico nte haurit ideas, & pulcerrimo ordine euolt; nunquam ille ordo, *qui ſtatus eſt rerum m ratione ſufficienti ſuccedentium*, libertatem ffiaminat. Dixi in ſuperioribus, multa *fieri libre, ſed & cum ſufficienti ratione.* Nunc meditaris, nunc meditata chartis mandas, nunc andata chartis perluſtras, nunc perluſtrata andas memoriæ, nunc memoriæ impreſſa pro ncione enuntias: *en ſemper alteram ideam ex tera euolutam!* Sed numquid propterea detrienti quid capit libertas? Neutiquam. Etiam itur atque etiam te rogo, vt his ſuſpicionibus tandem

tandem aliquando locum deneges. *At enim ſenſionibus nulla videtur idearum ordinata euolutio: nunc audio campanarum ſonum, mox κελευσμα ouantium, iam veſpa inopinato pungit iam elegantiſſima iridis forma ſuſpicienti cœlum obiicitur*: quæ hæc connexio? (314) ℞. Quaſtio erat de libertatis detrimento, quod oriatur ſi ex ſuo ipſius fonte ideas anima euoluat: nunc aliud de idearum inordinata ſucceſſione obuertitur, quod ad rhombum nihil facit. Non deeſt tamen reſponſio data alibi & ad hoc dubium dudum. Interim notum eſt, quod recentiores diſcrimen ſtatuant inter vim agendi & facultatem (315) vis agendi ſubſtantiale quid eſt, quod non poteſt non eſſe vnicum. Igitur a *ſimplicitate* recte ad vnam vim, id eſt, vnum ſubſtantiale principium colligitur. Quidquid ergo vir ſummus paragrapho priore obiecit; ni fallor, excuſſum eſt. *Non inculcaſſem decies iam dicta, niſi fuiſſem repetitis dubiis ad id faciendum inductus.*

(314) Reſponſionem ad hæc omnia, qua declaratur quomodo ſenſiones multo diuerſiſſimæ continuo ſibi ſuccedere poſſint, non deficiente nexu elegantiſſimo vid. *in der vertheidigten* harmon. præſtabilit. p. 8 not. z. qua reſpondetur ad ea, quæ in artic. *Rorarii* dictionarii ſui Bælius obiecit.

(315) Vid. acta erudit. An. 1694. p. 112. *Vis activa actum quendam continet, & inter facultatem agendi actionemque ipſam media eſt.* Vid. ill. Bilfing. in dilucid. §. 252. Hæc vis *activa* rerum, quæ opponitur partim materiæ *paſſiuitati*, (fas ſiet verbo) partim eiuſdem materiæ antitypiæ, ſeu niſui reſiſtendi, hæc inquam, quoniam a materia proficiſci non poteſt diſtinctam arguit animam, eoque ſpiritum materi[illegible] expe[illegible]

expertem. Hoc argumento fortius aduerſarios conſtringes quam Malebranchiano, quod in eo ponitur: *cogitationes non poſſe menſura æſtimari; vti ſpatium & materiam.* Regerent enim veritatis hoſtes: *Si videremus corpuſcula, quibus cogitationes formentur, nos intellecturos eſſe, quod cogitationes metiri liceat, ad inſtar ſubtilium machinarum.* vid. hanc obſeru. apud Leibnit. in examine principiorum Malebranchii Rec. T. II. p. 229. ſeqq.

§. 187.

Indicantur reſponſiones aliorum.

Nondum ergo dimouemur a definitione, uam recentiones animæ impoſuerunt, *quod niirum ſit ſubſtantia vi prædita mundum repræntandi pro ſitu corporis organici, cui præeſt.* uicquid enim contra eam monuerunt (316) iri eruditiſſimi, id in tot ſcriptis polemicis ſas ſuperque examinatum, & ſublatis dubiis, ni llor, compoſitum eſt, dummodo cum adtenone, quod vltrocitroque dictum fuit, legatur, : ad ſtateram reuocetur rectæ rationis. Quid? uod potiſſima dubitatio, qua exprobratum vimus, *& atheos hanc adoptare poſſe, nec ceteus animæ facultates ex hac definitione intelligi,* udum a viro perſpicaci (317) exemta ſit. Quanuam igitur plura addi poſſent; nihil enim eſt ac philoſophiæ (318) parte, quæ de homine ræcipit, dignius, nihil præclarius: tamen, quoiam pleraque iam anticiparint alii; pergimus ad ı, quæ nondum diſtinctiſſime euoluta ſunt.

(316) Intelligo ſcripta in antecedentibus aliquoties allegata. Conferant, quæſo, lectores ven. dn. Langii dubia *in der beſcheidenen Entdeckung der ſchädlichen Wolfiſchen* philoſoph. cum ill. Bilfingeri dilucidationibus de DEO, anima & mundo, aut fallunt me omnia, quæ-

quæcumque intelligere viſus ſum vnquam, aut illi cognoſcent dubiis Halenſium, etiam in hac lite, v. g. *de anima* p. 274. 306. ſeqq. & aliis alibi, cumulatiſſime pariter ac modeſtiſſime ſatiſfactum eſſe. Nolim ergo agere actum.

(317) Exempli cauſſa ſubiungam verba ill. Bilfingeri, quibus ex definitione Wolfiana omnes animæ facultates deriuat in dilucid. §. 288. *Dicitur anima ſubſtantia repraeſentatiua vniuerſi pro ſitu corporis organici in vniuerſo. Subſtantia repraeſentatiua ea eſt, quae habet vim repraeſentandi. Vis dicit conatum ad actionem; non vero nudam potentiam aut facultatem. Etſi igitur vnica vis animae tribuatur, non tamen tribuitur vna facultas §. 252. quia enim vnica illa vis diuerſo modo agit, poteſt diuerſo agere. Potentia illa dicitur facultas. Igitur plures in anima adeſſe poſſunt facultates. Facultatem ſentiendi contineri in vi repraeſentandi mundum pro ſitu corporis organici, nemo dubitat: confer definitionem ſenſationum §. 246. Facultas imaginandi eſt facultas repraeſentandi ſtatum praeteritum, qui cum praeſenti ſenſatione aliquid commune habet §. 253. Igitur & illa continetur ſub vi repraeſentandi vniuerſum pro ſtatu corporis organici. Dum abſtraho ab vna re, & ad alteram adtendo, adeſt repraeſentatio vnius rei prae altera clarior. §. 262. Igitur & haec facultas continetur in vi repraeſentandi mundum. Repraeſentatur enim vtraque, ſed altera clarius. Vtraque tamen pro relatione, quam res repraeſentata mecum habet. Applicatio facultatis attendendi ſemper fit ex occaſione alicuius ſenſationis praeſentis: itaque & meditandi & reflectendi facultas §. 264. includitur in conatu repraeſentandi vniuerſum &c. Memoria agnoſcit identitatem vnius ideae in diuerſis ſeriebus repraeſentatae §. 260. oritur ex ſenſatione, phantaſia, & facultate comparandi ideas §. 267. Sequitur igitur & illa ex vi repraeſentatiua rerum; ſimiliterque conſcientia ſui ex §. 269. Intellectus vero conuenientias & differentias rerum ſenſibus, imaginatione, & memoria repraeſentatarum, atque inter ſe collatarum animaduertit & diſtinguit §. 271. Omnes igitur hae facultates comprehenduntur in definitione animae.*

(318) Do-

(318) Doctrina enim de homine eiusque anima per omnes philoſophiæ partes diffunditur, habeturque merito præſtantiſſima. *Morhof. in polyhiſt.* T. II. L. II. eos recenſet, qui in hac & cognatis partibus deſudarunt. *Carteſii tractatus de homine* nobilitatus eſt. *Godofredi Bergeri phyſiologia medica*, ſiue de natura humana, anno 1702. in 4. emiſſa cum adplauſu fuit excepta. *Ludouicus de la Forge librum de mente humana* in lucem edidit, Carteſiana dogmata exponentem. *Sperlingii anthropologia in omnium manibus* verſatur. Chriſt. Martin. *Burkardi*, med. doct. Roſtoch. *meditationes de animà* per ens prod. 1726. placuit v. g. mihi hoc effatum p. 58. *quid enim a recta ratione magis alienum eſt, quam cum de eſſentia ſpirituum immaterialium eorumque operationibus diſſerunt, præſupponere, quod ſpiritus debeant inſtar rerum materialium, ſiue per contactum agere aut pati, aut quoniam id non poſſint, omnem ſtatim agendi vel percipiendi virtutem ipſis denegare?* Cl. auctor putat, ſe ſententiam Leibnitii de harm. præſt. impugnare hoc loco, ſed aliam, quam ſibi ipſi animo formauit, impugnat: neque enim hæc ſunt verba, nec ſenſa viri illuſtris *Quis ab impoſſibili animæ & corporis mutuo contactu ad negandam perceptionem & actionem vtriusque concluſit?* Hic eſt fons litium omnium, contra veritatem agitatarum, vt ſibi aduerſarii eam aliter concipiant, eoque non cum veritate, ſed cum ſuo phantaſmate merito pugnent. Pugnat doctiſſimus auctor potius contra Ridigerum, *qui attactum in omni actione poſtulat*, vt vidimus ſupra. Reſpondeat hic, ſi placuerit, collegæ, id eſt, medico doctori.

§. 188.

De libertate hominis dubium.

Quantum libertas hominis in diſciplina morali pariter ac in theologia momentum trahat, ne litterarum quidem prorſus expertes fugit. Faciemus igitur, ni fallor, operæ pretium, ſi oſtenderimus, absque doctrinis recentiorum ſingulabus grauiſſimam hanc veritatem contra Spinozam, Bælium, Hobbeſiumque neminem feliciter

tuiturum. An, ſi id verum eſt, recentiorum placita vſum in theologia non præſtant longe maximum? *Præſtant omnino*, inquis, *ſi verum eſt; at credat apella Iudæus, quod verum eſſe cauſſaris.* Credes profecto mecum, ſi animum parumper aduertas, etiamſi manſeris chriſtianus. Ita v.g. contra libertatem Bælius argutatur: (319) *ſiue adpetitus voluntatis ab externa re nobis ingeneretur, ſiue nos ipſi eundem elicuerimus, verum tamen vtrinque fuerit, nos aliquid velle, & conſcios eſſe, quod id velimus. Quemadmodùm vero, priore caſu, cauſſa iſthac externa cum adpetitu, quem ingenerat, tantum voluptatis immiſcere poteſt, quantum pro ſuo arbitrio vult: ita fieri etiam poteſt, vt nobis mirifice tum placeant voluntatis noſtræ* (licet non a nobis excitati) *niſus. Non perſentiſcimus, id ſi contigerit, coactionem; ſalua quoque manebit regula: voluntas non poteſt cogi. Annon concipimus clariſſime, galli effigiem tempeſtatis nuntiam, quam venti impetus in certam plagam dirigit, perſuaſam fore, ſi ſui conſcientia tangeretur, motusque impreſſi prioritas cum adpetitu eius conueniret, ſponte ſua ſe ferri in deſiderii ſui complementum? Fingamus, neſcire gallum, quod exſiſtant venti; quodque cauſſa externa & mutati ſitus & mutati deſiderii niſusque rationem in ſe contineat, annon futurum eſſet, vt ſibi ipſi actionum illarum fontem, ſed falſo, vendicaret? Atqui nos homines miſelli galli huius conditionem referimus ipſiſſimam. Profecto nos latet, numquid cauſſa externa præſtet, vt in nobis alia deſideria aliis ſuccedant, nec ne? Quocirca*

pronun-

*ronum eſt, per errorem homines induci, vt cre-
lant, ipſos ſuarum actionum auctores eſſe, cum reue-
a decipiantur. Cum ergo mutationum, quæ in ho-
nine contingunt, explicandarum duæ ſolum, nec
lures hypotheſes ſint, quarum altera nobis vires
gendi, altera meram externos inſtinctus recipien-
i potentiam adſcribit: profecto tam diu prima
ecundæ anteponi nequit, quam diu nihil allegare
oſſumus pro ea, quam argumenta ſenſationum:
enſationes enim iſtæ eædem forent, ſi vel maxime
principio externo accederent, adpetitus, quos li-
eros vocamus, ingeneraturo.*

(319) Verba ſunt Bælii latine verſa. Vid. *reponse aux queſtions d'un prouincial. chap. 140.*

§. 189.

Reſponſio.

Quod nunc pro tuenda libertate conſilium
aibimus? Num ſuccenſebimus auctori, indignas,
uæ ſoluantur reſponſione, eius argutias pro-
untiaturi? Num dicemus, baculis tales erudi-
ndos, non verbis? an in querelas deprauati
nundi effundemur, omiſſa reſponſione? Non
ſſet id philoſophi, ſed pædagogi. Philoſophi
ſt, aduertere ad omnia, etiam ad argutias an-
agoniſtarum. Libertatem complures defende-
unt (320) argumento ab experientia, & ſenſu
ius intimo, quo imbuimur, petito. Forſan
gitur dicere licet: *ſentire nos vtique, quod ve-
imus, quod libere adpetamus, non eſſe propterea
udiendum, qui ſenſui huic repugnet.* At pace
ua dixerim: experimur nos velle; ſed an volun-
atis adpetitus aliunde a principio externo inditus

 ſit,

ſit, nec ne? id non experimur. Id enim ſimil Bælii, a gallo deſumtum, innuit. Quando in conuerſione, vt loquuntur theologi, *Deus ingenerat & τὸ velle &* operari, Philipp. II. 13. nonne ſub initium, progreſſum & finem homo recipit inſtinctus aliorſum? an agit quidquam? Quis dixerit mihi, aut quo argumento iam probare licet non eſſe eandem conditionem vitæ naturalis per omnia durandi momenta? Vnde cognoſcimus non inſpirari a DEO adpetitus quoſuis bonos, & a diabolo malos, ſeu, vt magis philoſophice loquar, a principio quouis externo? Animum ſubit quorundam ex reformatis ſententia, prædeterminationem ſtatuentium. (321) *Eſt ea*, ex auctorum mente, *præmotio, qua Deus applicat cauſam ſecundam ad agendum in ſingulis occaſionibus antecedenter ad omnem operationem creaturæ, ſeu prius natura & ratione, quam creatura operatur.* An creata res, hac ſententia ſtante, non ſimilis eſt gallo Bæliano, qui etiam præmotus a vento eſſe dicitur? quid intereſt inter vtrumque? Nihil profecto, quam hoc, quod ex mente horum reformatorum homo *præmoueatur;* gallus autem Bælianus a vento tantum *moueatur*, id eſt, quod illinc agendi vires quidem ſupponantur, ſed nunquam exercendæ, niſi prius ab externo agente excitatæ: hinc autem in gallo prorſus nullæ præſto eſſe videantur. Atqui nihil procliuius eſt quam vt aduerſarius etiam iſtas vires neget, quæ ſine ſublimiori virtute præmouente inutiles & velut mortuæ ſunt. Dicet enim aduerſarius: *cui bono ſunt vires, quæ nonniſi actæ agunt? entia non ſunt*

ũnt multiplicanda &c. *Sufficit, Deum omnia opearari, ac adpetitus quoque elicere, quos vocamus iberos.* Sed, quæſo, quantum tum libertati pericuum imminet? Quo pacto igitur & contra Bæum, & contra reformatos iſtos probabimus, *'iſtinguendam eſſe a lubentia libertatem?* quas res li confundunt. Quæ enim voluntas præmoueur ad adpetendum, ea, ſiue vires præmotricibus ıbiectas habeat, ſiue non habeat, ad inſtar galli ;æliani, lubens quidem eſt, libera non eſt. Paet autem exemplo hominis, naui, ſecundo vento, in portum deuecti non ſine animi lætitia, ıuantum interſit inter *lubentem*, & *liberum.* ,ubens quidem is in portum defertur, ſed absque bertate: non poteſt enim, ſi vellet, alio venie, quam quo nauis fertur. Fingamus ventum c naui motum inferre, & nautæ deſiderium eo endendi, quo vela aguntur; perſuadebit ſibi proecto nauta, ſe liberum eſſe, cum lubens tantum xſiſtat. Qua autem ratione intelligimus, noſtram conditionem huius non eſſe ſimilem? An er experientiam? atqui nauta decipitur, ſi ita rguit; forſan falleris & tu? Num affirmabimus, *èntire quemlibet, quod poſſit iam agere hoc, iam ıgere illud?* Atqui id aleæ plenum eſt. Si venus in plagam nullam nauim ageret, quam in eam, ıuo & abeundi deſiderium inſpiraret nautæ, *anıon hic exiſtimaret, ſe poſſe agere, quod vult?* ıihil enim venti opera fit, niſi quod vult. Annon :auſſaretur, ſe poſſe ferri huc, ferri & alio, ſi velet, id eſt, ſi ventus adpetitum menti, & naui notum ſuo afflatu inferret. Quis hanc libertaem agnouerit?

(320) Scriptores de libertate complures, in vtramque diuiſos partem, recenſet Pfaffius T. I. hiſtor. litter. p. 327. ſeqq. Interim, vtrum argumentum ab experientia nude ſine ſupplementis recentiorum deſumtum valeat? diſputatum eſt. Nam & qui ad experientiam prouocant, difficilem eſſe doctrinam de libertate concedunt. Vid. l'expoſition des 39. articles. de l'egliſe Anglicane, epiſcopo Salibur. edente p. 117. 127. King. de origine mali p. 91. 127. vid. Collin. recherch. ſur la libert. T. I. Rec. p. 263. ſeqq. Concedit Epiſcopius, & neceſſitatis patronos ex ſua parte ſtantem habere experientiam oper. T. I. p. 200. Hinc factum, vt ſceleſtiores gentes criminum ſuorum culpas transferrent in Deos, quoniam cuiuſdam neceſſitatis experientiam finxerunt. *Plutarchus de audiendis poëtis: eheu! malum mortalibus diuinitus venit, vt bonum videant, non vtantur tamen. p. 33.* Hinc nonnulli, imo plures libertatem inficiabantur. Non loquar de priſcis, quorum integræ ſectæ fatum, vel & atheiſmum ſtabilientes hanc doctrinam conculcabant: dicam de Bælio, qui in commentar. philos. T. II. cap. 6. p. 383. 423. libertatem quidem defendit, *poſtea vero in lexic. hiſtoric. crit. diſputat aduerſus eam:* refutatus a Iacquelotio in conform. fidei & rat. p. 251 in examine theologiæ Bælii P. II. c. 7. p. 271. Collinus contra argumentum *de experientia* pronuntiat ob tot eruditorum diuortia, quæ non forent exſtitura ſi experientia omnium tam clara foret p. 262. ait *Mais comme tout cela peut arriver dans un fait ſi clair, & qu'on ſuppoſe que châcun éprouve en lui-même:* cui vero, referente Walchio in lexic. philoſoph. p. 1055. Io. Eberh. Röſler Tub. occurrit duabus diſſertationibus.

(321) Vid. Turrett. theol. elencht. T. I. p. 558. de prouid. vbi prædeterminationem ita deſcribit. *Præmotio eſt, qua DEVS ciet & adplicat cauſſam ſecundam ad agendum, adeoque antecedenter ad omnem operationem creaturæ, ſeu prius natura & ratione, quam creatura operatur, eam realiter & efficaciter mouet ad agendum in ſingulis actionibus, adeo vt ſine hac præmotione cauſſa ſecunda operari non poſſit, ea vero poſita, impoſſibile ſit in ſenſu compoſito, cauſſam ſecundam non illud idem agere,*

agere, ad quod a prima cauſſa præmouetur. Ceterum de prædeterminatione ita pronuntiat Bayle dictionaire. *Tous ceux qui ont peu de penetration, voient clairement, que ſur la matiere de la liberté il n'y a que ces deux parties à prendre l'une eſt de dire que toutes les cauſes diſtinctes de l'ame qui concourent avec elle, lui laiſſent la force d'agir & de n'agir pas, l'autre eſt de dire qu'elles la determinent de telle ſorte à agir, qu'elle ne ſauroit s'en defendre. Le premier parti eſt celui des Moliniſtes, l'autre eſt celui des Thomiſtes & des Janſeniſtes & des proteſtans de la confeſſion de Geneve.* Fugiebat vero virum, ſumma eruditionis laude florentem, priorem partem in duos abire ramos: aut enim cauſſæ, ad agendum concurrentes, relinquunt indifferentem & facultatem agendi, & exercitium actionis; tum *indifferentia* orilur *perfecti æquilibrii,* quam Kingius & ſcholaſtici complures tuebantur: aut cauſſæ illæ exercitium determinant, non ipſam facultatem agendi, id eſt, præſtant, vt certisſime ita ſis acturus, non vero, vt aliter agere non posſis; tum oritur indifferentia *actiuitatis*, quæ Leibnitii, nec non aliorum Auguſtanæ confeſſionis non variatæ aſſeclarum ſententia fuit. *Hæc ſententia media eſt inter vtramque extremam.* Nec enim actiones hominum liberas caſui cœco tribuit, quaſi ſine ratione omnimoda exortas; nec fato libertati inimico eas ſubiicit, quæ prædeterminantium cauſſarum ſiue *phyſice*, ſiue *moraliter*, efficacia eſt. In ſententia media res creatæ *propriis viribus* ſe determinant; in Thomiſtarum *viribus DEI* phyſice præmouentis, & in Ianſenii aliorumque, moraliter præexcitantis. Ex eorum mente, ſi conſentanea docent, facultas agendi aliud tollitur, ſiue per phyſicam præmotionem, ſiue per moralem; in horum autem, qui Auguſtanæ confeſſioni adſtipulantur, non tollitur per cauſſas, agendi aliud potentia, dirigitur modo, per certas rationes, exercitium eius. Illinc igitur neceſſitas, ſiue phyſica ſiue moralis, introducitur; hinc non item, manet quippe ſalua libertas.

§. 190.

Aditus ad ulteriorem reſp.

Quæ tandem medicina huic morbo adhibenda eſt? Nonniſi ea, quæ ex recentiorum promtuario deſumitur. Nam ſi euiceris, præſto eſſe in anima vim agendi; liberaueris te a dubio Bæliano, ac hominis cum vexillo ſimilitudine: namque hoc non agit, homo autem, probata vi agendi, ſpontaneitatem habet. Age autem, fac periculum, num argumentis idoneis animæ ſpeciatim, nec vna ceteris ſubſtantiis, agendi vim vendicare poſſis? Non exſtat meo iudicio ratiocinium tale, quod vim agendi adiudicaret menti noſtræ, excluſis ceteris ſubſtantiis. Subſtantia omnis, opinor, res ſimplex eſt: corpora enim & res compoſitæ, non ſunt ſubſtantiæ, ſed ſubſtantiarum plurium cumuli. *Aut hæ etiam vim agendi* (322) *habent, aut anima non habet. Quid ita*, inquis, dixi ad experientiam de libertate tuenda prouocari non poſſe, niſi ſuppleantur ratiocinia quædam ex philoſophiæ tam exoſæ penu. (323) Dicis, *animam ſentire vim agendi*: *ſolue*, inquam, *prius dubium Bælii.* Inſtas, cum Clarkio, *non poſſe non animam eſſe liberam*: (324) *agens enim neceſſarium phraſin eſſe contradictoriam, quod agat, non impelli, id eſt, neceſſitate non affici ab alio.* Proba, quod anima agat. Nullum datur, quod iamiam monui, pro animæ viribus agendi argumentum particulare; datur tamen generale pro vi agendi ſubſtantiarum omnium, quod ad tuendam libertatem ſufficit. Atqui hanc veritatem recentiores explicatiorem (325) reddiderunt.

(322) Ad-

(322) Aduertit Leibnitius, omni ſubſtantiæ, quæ non eſſe poteſt, niſi ſimplex, vim tribuendam agendi. vid. acta erudit. ad ann. 1698. p. 439. *cum id, quod non agit, quod vi actiua caret, quod diſcriminibilitate, quod denique omni ſubſiſtendi ratione ac fundamento ſpoliatur, ſubſtantia eſſe nullo modo poſſit.* Ita quoque ſentit Wolf. metaph. §. 115. p. 49. ed. prim. Caue interim credas, elementa rerum eſſe atomos, figura, ſitu, magnitudine præditas. Forent enim materiales particulæ: cumque materia omnis recipiendis, non edendis, motibus apta ſit, exularet hinc vis agendi omnis. *Materiales* res phænomena ſunt, ſed bene *fundata.* vid. Recueil. T. II. p. 133. *Les ſubſtances ſimples ſont les ſeules veritables ſubſtances, & les choſes materielles, ne ſont que des phenomenes, mais bien fondez & bien liez.* Non eſt igitur, *ſi corpora, vti colores, phænomena ſunt,* cur dicas: *quomodo ex eo, quod eſt non-materia, coire poteſt materia?* Quid reſponderes ei, qui de oraculo Iudic. IX. 37. differens quæreret: *an ex militibus vmbra fieri poteſt?*

(323) Anima per doctrinam influxus vexillo Bæliano non abſimilis euadit. Quemadmodum ventus ſuo afflatu vltro citroque vertit ſignum, altiſſimis turribus impoſitum: ita motus corporei per organa ſenſuum phyſice animam afficiunt, iam ad has, iam alias res conſiderandas excitatum. Scio, alteram partem actionum animæ, quæ in liberis adpetitibus ponuntur, non deriuari ab influxu corporis, ne prorſus *paſſiua* reddatur anima; ſed cum & adpetitus liberi occaſione ſenſionum oriantur, facilis videri poteſt a ſenſationum neceſſitate, ad horum neceſſitatem tranſitus: perinde ac ſi quis cauſſaretur: vexillum in quibuſdam quidem occaſionibus a vento huc & illuc rapi, in ceteris autem ferri hac illac ſua ſponte, ſi fingamus, quod conſcientia ſui præditum ſit.

(324) Vid reſp. Clarkii ad Collini recherches ſur la liberté Recueil. T. I. p. 386.

(325) An elementa ſint vi agendi prædita, non hodie demum diſquiſitum fuit. Cicero de natura Deor. L. I. p. 180. *Democritus,* ait, *cenſet, imagines diuinitate præditas ineſſe vniuerſitati rerum: tum principia men-*

teſque, quæ ſunt in eodem vniuerſo Deos eſſe dicit. Auguſtin. epiſt. 56. *Democritus*, inquit, *hoc diſtare in naturalibus quæſtionibus ab Epicuro dicitur: quod iſte ſentit ineſſe concurſui atomorum vim quandam animalem & ſpiritalem.* Non male! licet in eo errauerit, quod atomos finxerit elementa, quæ tamen & ipſæ adhuc in partes diuidi poſſunt. Superiori ſeculo de viribus elementorum diſputari cœptum fuit. Boyle in diſſert. quæ inſcribitur: *libera in receptam naturæ notionem diſquiſitio 1686.* abrogatam volebat *naturæ* vocem, ſubſtituta mechaniſmi ſignificatione. Inuenit aſſentientem Sturmium in diſſert. *de nat. idolo*, cui ſe oppoſuit Schellhammer, *de natura ſibi & medicis vindicata*, reſpondente Sturmio, *de natura ſibi in caſſum vindicata.* Quo ſcripto elicuit ab aduerſario *naturæ vindicatæ vindicationem.* Confer ill. Bilfinger. de harm. præſtab. ed. prim. p. 75. Vim originariam agendi rebus inditam crediderunt D. Stair in phyſiologia noua experimentali 1686. du Hamel in phyſic. gen. tract. II. diſſ. II. cap. 2. p. 159. Honorat. Fabri vero ſcient. phys. tract. II. L. I. prop. X. XI. contrarium ſentit: cum quo faciunt Malebranchii & Sturmii aſſeclæ, omnem motum a Deo immediate, (*immediatione virtutis*) deriuantes. De principio hylarchico, & vi plaſtica nonnullorum nihil nunc dicemus.

§. 191.

Continuatur reſponſio.

Non deerunt forte, qui libertatem, absque ſubtili, de viribus rerum creatarum agendi, controuerſia probari poſſe autumabunt, prouocaturi ad argumenta a poſteriori, id eſt, a *pœnarum*, *præmiorum*, *conſultationis &c. inutilitate deſumta.* Non refragabor, ſi cetera ſint paria. At vbi nondum vim agendi propriam animæ vindicaueris, ſuperuacuus erit labor tuus. Neceſſarius enim tum erit animi motus, neceſſaria pœna, neceſſaria conſultatio; eadem cauſſa externa, quæ te excitauit ad agendum, impellet quoque ad

d conſultandum, pœnitentiam, aliaque reliqua. Non erunt ſuperflua hæc, ſed neceſſaria x æquo, phyſico certe, ſi non morali, nexu conſecutura. Quid ergo tandem? Diſtinguo in libertate certa momenta. Alia per experientiam & reſpectus morales probari poſſunt; vnum eorum non poteſt. En quinque libertatis requiſita! Primo præſto eſſe debet *agendi vis:* poſt *excludenda eſt neceſſitas metaphyſica*, cuius oppoſitum contradictionem inuoluit, qualem Spinoza (326) introduxiſſe videtur: tum arcenda eſt *neceſſitas phyſica*, cuius oppoſitum in miraculis ponitur. Sic ignis neceſſario vrit, ſol mouetur, niſi portento diuino aliud ſtatuatur, in quam forte Thomiſtarum ſchola, phyſicam prædeterminationem adoptantium, propendebat; certe quidem Malebranche, Sturmius, aliique, qui vim in rebus creatis omnem DEO ſoli tribuunt, perpetua miracula fingentes hanc neceſſitatem phyſicam ex (327) corporibus tollunt. Præterea a libertate remouenda eſt *neceſſitas moralis*, qua homo per certa motiua ad hoc, aut illud, ita non inclinatur modo, ſed rapitur, vt videat meliora probetque, deterioraque ſequatur. Huius contrarium eſt *ſupernaturalis idearum* fortius afficientium in animum immiſſio. Sic in rebus, ad comparandam vitam æternam pertinentibus, homo deſtituitur libero arbitrio, non poteſt non peccare *neceſſitate morali.* Sed abſit, vt eandem mortalium conditionem ſtatuamus in negotiis ciuilibus, naturalibus. Qui tamen prædeterminationem moraliter irreſiſtibilem ſtabiliunt,

(328)

(328) huic claſſi adſcribendi ſunt. Poſtremo ad libertatem accedat neceſſe eſt *cognitio actionis*, *& iudicium.* *Anne hæc non ſufficiunt ad libertatem plene cognoſcendam?* Prima neceſſitas contingentiam omnem excludit, & afficit rerum eſſentias, quæ metaphyſico ſenſu neceſſariæ ſunt. Alterum genus contingentiam abſolutam non excludit, pertinetque ad mechaniſmum corporum, cauſſasque efficientes a finalibus ſeiunctas, excludit tamen libertatem. Tertium genus cum eadem contingentia amice componi poteſt, ita tamen, vt cauſſas afficiat finales, & libertatem ſufflaminet. Vbi hæc triplex neceſſitas pulſa ſit, libertas duobus ceteris paribus adinuenire locum poteſt. Ex quo intelligitur, cum libertate amico conſenſu copulari *determinationem actionum moralem*, qua homo per certa motiua ad hoc, aut illud, non rapitur, ſed inclinatur, *quia meliora non videt*, ſalua manente facultate aliter agendi. Huius determinationis oppoſitum eſt *naturalis* ideæ fortius afficientis in animum aditus. Vides, quantum hæc a neceſſitate morali diſtet, quæ cum libertate componi nequit.

(326) Spinozam talem rebus neceſſitatem impoſuiſſe, cuius contrarium inuolueret contradictionem, peruulgatum eſt. Ita enim ille ethic. P. I. ſchol. prop. 17. p. 17. *ridet eos*, qui contendunt, *fieri poſſe, vt quæ in DEI poteſtate ſunt, non fiant ſiue ab ipſo non producantur*, *quod idem eſſe ait, ac ſi dicerent, DEVM poſſe efficere, vt ex natura trianguli non ſequatur æquales eſſe duobus rectis tres eius angulos.* Quæ ipſiſſima metaphyſicæ neceſſitatis definitio eſt. Nam quis dubitat contradictionem emerſuram, ſi quis tres angulos non æquales fingeret duobus rectis?

(327) Ita Malebranchius de inueſtigatione veritat. eiusque illuſtration. ſeu eclairciſſemens p. m. 112. *Multa, inquit, ſunt rationes, cur cauſſis ſecundis ſeu naturalibus, nullam vim, potentiam aut efficaciam quidquam producendi tribuam. - - Nullam potentiam cognoſcam, niſi in voluntate entis infinite perfecti.* Ceterum Thomiſtas, Auguſtinum ſecutos, phyſicam docuiſſe prædeterminationem, certum eſt, quæ cauſſa eſt, quare Basnag. hiſtoire de la religion des egliſes reformées T. II. p. m. 452. probat, concilium Tridentinum præmotionem phyſicam reiiciendo, Auguſtinum damnaſſe. De præmotione phyſica egit auctor quidam anonymus gallico idiomate, a Malebranchio refutatus.

(328) Ianſeniſtæ namque moraliter irreſiſtibilem volunt DEI in creaturas operationem. Vid. Leydeker in vita & morte Ianſenii.

§. 192.

His ita præmiſſis, dicam, quæ mihi circa libertatem ſententia placeat? Nimirum per experientiam non cognoſcimus omnia libertatis requiſita, ſed nonnulla tantum. Quod attinet primo ad vim agendi ſeu ad ſpontaneitatem, non arbitror, eam nos *immediate* experiri. Immediate non experimur, niſi animi deſideriorum & adpetituum viciſſitudines; vtrum autem a nobis proficiſcantur ipſæ, ſeu, an aliunde inferantur, hactenus obſcurum eſt. Mirum id haud videri debet. Nulla autem facultas *immediate* ſentitur, ſed per actiones ſuas medias cognoſcitur. Experientia omnis ad facta pertinet. Niſi aliunde igitur innoteſcat, quod facultas interna ſit, id eſt, propria huius ſubiecti; non poteſt id ex ſolis factis cognoſci. Hinc fuerunt Malebranchiani, qui omnem creaturis vim agendi denega-

Expoſitio ſententiæ.

negabant, nihil moti actionibus earum, quæ ſolæ in oculos ſenſusque incurrunt. Quoniam igitur ex philoſophia recentiori probari poteſt, *animam eſſe ornatam ſpontaneitate*; ſimile iſtud, a vexillo deſumtum, nos non pungit, quippe alienum; illos vrit, qui ex ſola conſcientia ſpontaneitatem probant. Faciant periculum reſpondendi dubio Bæliano, ſi credere nolint. Euicta aliunde ſpontaneitate, cetera, ad libertatem concurrentia, per experientiam animaduertimus. Sentio v. g. a meis actionibus abeſſe neceſſitatem metaphyſicam: quod enim h. m. neceſſarium eſt, nunquam mutatur, vt de rerum eſſentiis conſtat; atqui appetitus meus non eſt vnicus poſſibilis, ſuccedunt ſubinde innumeri, teſte experientia. Exulat etiam a meis actionibus neceſſitas phyſica, quæ ad ſolas cauſſas efficientes ſpectat: quis enim ſibi non conſcius eſt, ſe intuitu finium agere, non per cæcum, & cognitione vacuum mechaniſmi tactum & impulſum? Liberam porro voluntatem video a neceſſitate morali, non ſumus ſemper mancipia affectuum, qui in tranſuorſum inuitos rapiunt, dummodo ſapimus: frequenter ſuſcipimus actiones, quas vel vnius ideæ naturali interuentu omiſiſſemus lubentiſſime. Accedit denique, quod omnes (329) ſciant, & ſentiant ſe iudicare, ratiocinari, cognoſcere, quæ quarta libertatis conditio fuit.

(329) Ne quis dicat, non fuiſſe hanc recentiorum de libertate ſententiam, nunquam tot neceſſitates iſtos auctores excluſiſſe; quod ſi facturi fuiſſent, immunes

eos ab accuſationibus fuiſſe futuros: reſpondeo: atqui hæc eſt genuina eorum mens. Sic v. g. Wolfius excludit manifeſtiſſime neceſſitatem metaphyſicam a libertate §. 515. *Wir finden, daß die Handlungen, welche wir frey nennen, nicht ſchlechterdings nothwendig, indem dasienige, was ihnen entgegen geſetzt wird, eben ſo wohl möglich.* Secundo arcet neceſſitatem phyſicam. Qui enim omnes penitus corporum in animas actiones & impuiſus tanquam a cauſſis externis & efficientibus profectos negant, non poſſunt mechaniſmo animam ſubiicere. Mechaniſmus enim non habet locum niſi in compoſitis. Tertio etiam ſeparat Wolfius neceſſitatem moralem, meo ſenſu dictam, a libertate. Metaph. §. 516. ait: *Die Beweggründ laſſen die Beſchaffenheit der Sach, vnd das Vermögen ſie auszuführen* (ecce determinationem non ipſius agendi facultatis, ſed exercitii in agendo!) *einmal wie das andere, vnd können darinn keine Aenderung machen.* Dixi *neceſſitatem moralem eſſe eam, qua motiua rapiunt, non inclinant, vt eorum efficacia tolli non poſſit, niſi per ſupernaturalem Dei operationem.* Talem neceſſitatem libertati non imponit Wolfius. Vid. metaph. §. 524. vbi concedit, poſſe noua agendi motiua, naturali & ordinario modo accedentia, hominem alio flectere, vt non agat, quod agendum inſtituit. *Wer durch neue Vorſtellungen*, inquit, *ſeinen Willen ändert, wird nicht gezwungen.* Quocirca dum vocabulo neceſſitatis moralis vtitur in doctrina de libertate, nihil per id intelligit, quam *determinationem moralem*, paulo ante a nobis definitam, placabilem cum libertate. Talem & theologi & philoſophi ſtatuunt: *dum aliquid*, aiunt, *futurum eſt, non poteſt eſſe non futurum.* §. 575. *nothwendig vnter einer Bedingung iſt, was in Anſehung eines andern nothwendig wird, vnd den Grund der Nothwendigkeit auſſer ſich hat.* Quaſi diceret, quod poſita certa hypotheſi non poteſt non fieri.

§. 193.

De viribus elementorum agendi.

Sed nunc de viribus agendi diſpiciendum, quæ ſolæ per experientiam *immediate* cognoſci non

non poſſunt. Res eſt altiſſimæ indaginis: ſummatim complectar quædam. Quicquid exſiſtit, id vel agit, vel patitur, ſeu actiones recipit, vel exhibet vtrumque ſimul. Non poteris quidquam rerum exſiſtentium allegare, quod nec agat, nec actiones recipiat. Subſtantiæ ſunt res ſimplices, (330) & exſiſtunt reuera: ergo illis tribuenda vel agendi vis, vel patiendi facultas. Non diſſentiunt hactenus atomiſtæ: ſuas enim atomos potentia paſſiua, ſeu recipiendi impulſu, præditas affirmant. Sed an internus atomorum ſtatus plane paſſiuus eſt? (externus enim in figura & ſitu & magnitudine ponitur) ſi plane paſſiuus eſt, nec virium agendi quidquam complectitur: tum prorſus non exſiſtit. *Bona*, inquis, *verba quæſo: noli vno ictu proſternere Malebranchii de rebus materialibus mere paſſiuis, & atomiſtarum opinionem.* Non proſternam: ſponte ruet: audi, ſi placet. Si atomi ceu minutiſſimæ materiæ particulæ ſunt prorſus *paſſiuæ*, tum plane non exſiſtunt: paſſiuum non eſt res, ſed limitatio rei, non exſiſtit poſitiuo actu, ſed res exſiſtentes maiori exſiſtendi virtute priuat. Per omnia exempla rerum, qua paſſiuæ ſunt, non poteris refragari. Quies in corpore, quid aliud eſt, quam defectus motus? Suppone, in atomo nihil eſſe prorſus, niſi quietem; merus aderit defectus, id eſt, nihil. Dicis: *atqui præſto eſt materiæ molecula;* atqui ſi ea materiæ particula mere paſſiua eſt, redit ratiocinium idem; ſi non eſt, habebit virium agendi nonnihil, quod volumus. Regeris: *adſunt figura, ſitus, magnitudine*

udines atomorum. quid eſt *figura, quam termi-*
nus quantitatis? id eſt, priuatio. *quid eſt magni-*
udo, quam multitudo partium? nihil in rerum
natura ponens, niſi quid partes ponant: iam ve-
ro partes paſſiuas, id eſt, motum abſorbentes,
eoque priuationes, & nihilum ſtatuis. Quoquo
e verteris, oſtendere haud potes, atomos mere
paſſiuas, eſſe *aliquid*, nec vero priuationes.
Nam limitationes non exſiſtunt ſine re limitata;
u vero nullam rem limitatam, id eſt, nullum
motum, ſed meram limitationem motus, id eſt,
uietem adeſſe contendis. An etiam exſiſtunt
n arithmetica meræ ſubtractiones ſine vllo nu-
mero? Status atomorum externus, figura, ma-
nitudo, in limitatione ponitur: iam & inter-
um in *paſſiuitate*, id eſt, limitatione mera col-
ocas: an ex meris limitationibus aliquid con-
atur? Perinde ac ſi quis ex meris & continuis
enebris lucem, ex tarditatibus multis motum,
x nihilo pluries repetito aliquid elicere vellet.
Quid igitur, ais, *eſt materia? an eſt prorſus ni-*
il? atomos enim pro nihilo reputas ſine viribus:
ergo idem iudicas de materia. (331) Materia
t quiddam minus completum, quo repræſen-
tur id, quod in rebus limitatum & finitum eſt:
imirum *extenſio* & *molis inertia.* *Extenſio eſt*
poſitio rerum aliarum extra alias, eoque, qua
lis, indicat plurium rerum diſtinctionem, &
mitationem; ſi res ipſæ extra ſe mutuo poſitæ
on ſint aliquid, ipſa multitudo, & diuerſitas
hil inferet: *nihilum millies aliud extra aliud*
gitatum nunquam conflabit vere aliquid: idem

R ſenti-

ſentiendum de inertia, ſeu reactione, qua ma teriam concipimus vt motui reſiſtentem. Vi agendi eſt aliquid: quod igitur his viribus derogat, id priuationis loco habendum. Ergo, ſ atomos materiales mere tales concipimus, nihi concipimus; atqui ſi elementa mere paſſiua ſunt plane non exſiſtunt, quod erat demonſtrandum competit propterea elementis omnibus, ſeu ſubſtantiis vere talibus, vis agendi.

(330) Dominus profeſſ. Creiling. in exam. principior philos. Leibnit. p. 5. de ſimplicibus adnotat: *id fort. metaphyſici adhuc deſiderabunt, vt explicetur diſtinctius, quales intelligantur partes, quæ in monadibu Leibnitianis negantur? an omnes omnino? an certi tantum generis? qualiſue ſit illa compoſitio, cui hæc ſimplicitas opponitur, & qua monades carent? An ſaltim phyſica? an vero etiam metaphyſica, & omnimoda? Nam cum Leibnitius diſerte aiat, ſe vim motricem, quatenu primitiua eſt, & cum materia ſubſtantiam vere vnan conſtituit, pro eo habere, quod monadem appellet, monadem compoſitam fore, non amplius ſimplicem.* Sed ir vado res eſt, vt & eximius auctor eodem loco ſperauit conſiderat enim Leibnitius monadem iam in ſe, iam i coniunctione cum quodam corpore, cui præeſt. Vi actiua in ſe eſt ſimplex: prout vero conſtituit corpus v agendi animatum vna cum materia, monas eſt, ſe componens, non compoſita: ſicuti & anima, corpor copulata humano ſimplex manet, etiamſi hominem conſtituat: non enim eo facto fit compoſita, ſed componens.

(331) Vid. Recueil T. II. p. 7. *La matiere même n'eſt pa une ſubſtance, mais ſeulement ſubſtantiatum, un phenomene bien fondé, & qui ne trompe point, quand on procede en raiſonnant ſuivant les loix ideales de l'arithmetique & de la geometrie & de la dynamique.*

§. 194.

Applicatio ad dubium Bælii. Cum omnibus ſubſtantiis vis agendi competat §. 193. competet etiam animæ; quaſcunque igitur

gitur mutationes in anima ordinario curſu natu-
æ animaduertere licet, eæ omnes manant a fon-
e domeſtico, id eſt, arguunt ſpontaneitatem.
ſi nullam vim agendi haberet anima, foret ni-
iil; quod eſt abſurdum. Itaque ſpontaneitatem
nimæ *immediate* non experior, experior tamen
nteruentu ratiociniorum præſto eſſe vim perci-
iendi. Vim ipſam cognoſco ex ratiociniis, non
x ſenſibus; ſpecialem autem virium animæ con-
itionem, quod nimirum ſint *perceptiua*, non
notrices, mea ipſius conſcientia edoceor. Quem-
dmodum ex altera parte per experientiam noui,
im corporum motricem eſſe, quia motus vi-
eo, cum tamen ipſam vim generatim nonniſi
rgumento philoſophico detegere potuerim.
ic ratio ſuccurrit experientiæ: ſic Bæliano du-
io ſatiſfieri poteſt: ſic & ſpontaneitas, & omnia
etera, quibus libertas abſoluitur, inconcuſſo
ituntur argumento, vt ne tantillum athei ha-
eant, quod poſſint oggannire. Intelligitur
tiam, quid de occaſionaliſtarum ſententia ha-
endum, omnem rebus creatis efficaciam abiu-
icantium. Nimirum per agendi vim, ſiue per-
ipiendi, ſiue mouendi, res exſiſtunt, & ſub-
antiarum induunt naturam; accidentia autem
int virium limitationes, plus minus tales: quod-
igitur nullæ rebus creatis vires competunt,
um plane non exſiſtunt, Deusque eſt omnia ſo-
is, *recluſa Spinoziſmi porta.*

§. 195.

De immortalitate animæ.

Adeo diſciplinæ omnes connectuntur, vt
el ſine doctrina de ſubſtantiis recte explicata,

 liber-

libertas hominis conſiſtere nequeat. Non indignabimur igitur recentioribus, qui hæc talia monent. Supereſt, vt exponamus, quid hodierni philoſophi in demonſtranda animæ immortalitate præſtiterint? Non exiguum enim ea veritas theologiæ adiumentum affert. Sequar cogitata cuiuſdam viri docti, (332) ſubiunctis hinc inde meditationibus propriis. Tribus notionibus diſtinctis, quod antehac non factum, recentiores animæ immortalitatem complectuntur, *vt primo poſt mortem perſeueret ex ſua natura in perpetuum.* Opponitur hæc idea iis, qui animam pro ſubtili flatu habuerunt, (333) in auras poſt mortem abituro. Secunda notio, ne *perſeuerantia animæ absque conſcientia ſui fingatur, poſcit ſtatum idearum non obſcurarum, quarum nulla tangimur conſcientia, ſed omnino diſtinctarum, quæ reflectendi poteſtatem poſt obitum relinquit.* Hac poſitione eorum ſententia damnatur, qui animas poſt mortem dormientes & olim & hodie crediderunt. (334) Tertia immortalitatis idea complectitur nexum ſtatus præteriti cum futuro, vt homo poſt mortem ſentiat, ſe eundem eſſe, qui antehac in vita mortali hoc aut illud boni maliue perpetrauerit. Oppugnat hæc theſis Ariſtotelem, qui immortalitatem quidem principii cuiuſdam externi, intelligentiam homini ingenerantis, conceſſit, ſed ita, vt poſt obitum ψυχη intereat, νȣς autem intelligendi donum retractet, nullo huius nexu cum intermortuo poſthac manente. (335)

(332) Se-

(332) Sequor quoad ſumma rerum capita cl. virum, Lud. Phil. Thümmigium in diſſert. de animæ immortalitate.

(333) Horum numero venit Lucretius de rerum natura L. III. p. 86. ſeqq. vbi haud obſcure innuit, animam conflatam ex minutiis, ipſo fumo, nebula, humore tenuioribus. item L. III. vers. 437. p. 155.

Et nebula ac fumus, quoniam diſcedit in auras,
Crede animam quoque diffundi multoque perire
Ocyus & citius diſſolui corpora prima.
Cum ſemel omnibus e membris ablata receſſit.

In eandem ſententiam iuerunt quoque Epicurei, & alii eorum ſimiles.

(334) Seculo poſt Chriſtum tertio nota fuit hæreſis Arabicorum, qui animas poſt mortem mori vel & dormire dicebant, reſuſcitandas olim cum corporibus. Vid. programma Buddei de *Arabicorum hæreſi in ſyntagm. diſſert. academic.* p. 738. quem errorem reuocauit Covvardus, ſupra allegat, it. *Bucherus, der auctor des vertrauten Briefwechſels.* vid. D. Pfaff hiſt. eccles. vbi Arabicos citat. p. 170. ſub not. (f)

(335) Magna exorta fuit controuerſia, quid ſenſerit Ariſtoteles de immortalitate animæ. Petrus Pomponatius in libro de *animæ immortalitate* negaſſe Ariſtotelem hanc veritatem ſcribit. Cui adſtipulatur la Mothe le Vayer de l'immortalité de l'ame, vbi p. 139. ait: *le plus celebre de tous ſes interpretes & tant autres apres lui comme deux ſaints Gregoires, Leſcot, Cajetan, & Simon Portius ont avoué, que la mortalite de l'ame etoit du tout neceſſaire par la doctrine de ce philoſophe p. 139.* Vid. auctor obſeruat. Halens. Tom. VIII. obſeru. 10. §. 16. Bayle in diction. Adde eos, quos Voetius T. I. ſelectar. diſp. p. 198. citauit. Inter quos fuerunt Auguſtinus Niphus aliique. Vid. Pfanner ſyſtema theol. gentil. p. 402. Contrarium ſentiunt, quos Walchius nominauit in lexico philoſophico p. 2316.

§. 196.

Continuatio.

Cum ſingulæ immortalitatis notiones ſingulis, iiſdemque grauiſſimis erroribus opponantur: laude potius quam vituperio digni ſunt, qui leam eius per partes ſeorſim enuclearunt. Erant

viri docti, qui immortalitatem animæ omnium optime ex ſcriptura erui putabant. (336) Quoniam vero empactæ auctoritatem ſacrarum litterarum non reuerentur: eo maior erit argumentorum pro hac veritate efficacia, quo ſublimiorem veroſimilitudinis, vel & demonſtrationis gradum attingunt, (337) rectæ rationis ductu Quid? quod ſcripturæ oracula non morituram quidem animam, peracta hac vita ſignificent; (338) mortalem vero, id eſt, ex propria natura perennaturam non indicent. Itaque non eſt prorſus negligenda in hoc genere philoſophiæ opera.

(336) Ita v. g. Charron de la ſageſſe L. I. chap. VII. edit Paris. 1604. *L'immortalité de l'ame la plus utilement creuë, aucunement aſſez prouvée, mais proprement & mieux etablie par le reſſort de la religion, que par tout autre moyen.* Pomponatius de immortalitate animæ cap. vlt. p. 126. *Hæc ſola via inconcuſſa & ſtabilis eſt ceteræ vero ſunt fluctuantes.* Intelligit viam S. ſcripturæ. Scaliger aduerſus Cardanum exercit. 307. c. 33 p. 990. idem ſentit, quum dicit: *ceterum eſſe, alterum eſſe, ab hoc eſſe, adeo neſcimus, vt quotidianis vel ſuſpicionibus, vel perſuaſionibus, res etiamnum ſit controuerſa ſola fide agatur.* Vid. les Oeuvres de Patru dans la vie d'Ablancourt p. 355.

(337) Vtrum argumenta pro immortalitate animæ apodictica ſint, an probabilia? diſquiſitum fuit. *Digbæus toto tractatu, Mornæus de veritate relig. chriſtianæ.* Grotius de veritate rel. chriſt. conati ſunt iſtud dogma probare ex inſtituto. Alii autem, inter quos Walchius in lexic. philos. p. 2304. fluctuant, non decidentes, quantum certi gradum argumenta illa aſſequantur?

(338) Hanc obſeruationem lege apud ill. Bilfinger. dilucid. §. 358.

§. 197.

§. 197.

Diuiſio argumentorum.

Argumenta pro immortalitate animæ coniuncta pondus habent, diſiuncta ab aduerſariis eleuantur. Copulabimus ea ergo maioris efficaciæ cauſſa. *Primo animam ex ſua natura immortalem probabimus; tum id euincemus ex conſideratione naturæ DEI.* Poſt obitum animam non corrumpi, nec vt flatum diſſipari in auris, patet ex eius natura minime compoſita. Nihil poteſt ſui conſcientia tangi, niſi quod eſt ſimplex: itaque, cum anima ſui conſcia ſit, ſimplex, eoque interitus expers eſſe debet. Sic notio immortalitatis prima adſtruitur, deſtructo errore (339) contrario. Alterum multo difficilius eſt: an, ſi poſt mortem anima perſeueret, non dormitura, ſed ſui conſcia futura ſit? Hoc diſtincte nemo euoluit, niſi recentiorum cohors. Affirmatur quæſtio ob ſequentia ratiocinia. (340) Cuius nulla excogitari poteſt ratio, id futurum non eſt: atqui, vt poſt obitum hominis, animæ conſcientia ſui ceſſet, nulla præſto eſt ratio. E. Cum enim in ſyſtemate harmoniæ (341) præſtabilite anima non obnoxia eſſe queat corporum actionibus, domeſticum agendi omnia fontem nacta; nihil adeſt, ex quo intelligitur, cur eius actiones, ſpeciatim vero conſcientia ſui, extingui debeat. Alterum ab analogia deſumtum ratiocinium non vrgeo, *quamuis dicant, quod generatim res naturæ in viciſſitudinibus ſuis extantioribus perficiantur potius, quam deſtruantur, comprobante id generationis exemplo, quo altius ſit euecta anima, non depreſſa profundius:* non vrgeo, inquam,

hæc, ne quis ſenum defectus, ægrotorum deli-ria, ad mortem usque non extirpanda, obiiciat Tertium huc ſpectat. Præſto eſt ratio, vt anim: perſeueret: ſtatus enim conſequens pendet e: ſtatu antecedenti: atqui in ſtatu antecedenti era diſtinctarum idearum & conſcientiæ fons vberri mus; cur igitur protinus exareſceret? ſic anim: ſui conſcia poſt obitum exſiſtit, vt etiam eanden ſe agnitura ſit, quæ antehac fuerit in vita mor tali. Conſequentes enim fluunt ex præcedenti bus. Phantaſiæ regula (342) poſcit, vt, quo ties idea offertur, quæ quid commune habet cun alia, olim in diuerſa ſerie obſeruata, totius præ teriti ſtatus memoria animum ſubeat. Cum igi tur in anima ſeparata plures oriantur notiones e: antecedentibus conſecutæ, quæ non poſſun non aliquid cum illis habere commune; ſentie profecto anima, ſe eandem eſſe, quæ fuit ant mortem. Hæc tertia fuit immortalitatis notio nunc iam probata.

(339) Plerique enim veteres animam corpoream credi derunt vna cum Diis. vid. Diog. Laert. L. I. num. 27 Cicero de natura Deorum L. III. p. m. 625.

(340) Adeatur præter Thümmigium ill. Bilfing. dilucid §. 361.

(341) Ita ſentit dn. Buddeus *in der beſcheidenen Antwor auf Herrn Wolfens Anmerkung*. p. 91. *ein vernünftige philoſophus wird das ſyſtema harmoniæ præſtabilitæ nich ſo bald verwerfen, ſondern ſiehet dieſe vorher beſtimmt harmonie, wenn ſolche in einem vnanſtöſſigen Sinn ge nommen wird, daß die Seele ihre Freyheit dabey nich verlieret, ebenfalls als eine Sache, die ſeyn kann, an vnd wenn er dieſes ſyſtema gegen das ſyſtema influxus hält ſo erwählt er dasienige vor dem andern, bey dem er di wenigſte Schwürigkeiten angetroffen zu haben vermey net.*

net. Eine andere Beſchaffenheit hat es mit dem ſyſtemate, wie es Herr Wolf vorgetragen. Adde *beſcheidenen Erweis, daß das Buddeiſche Bedenken* &c. p. 193.

(342) Vid. de regula phantaſiæ Wolfium, metaph. §. 238.

§. 198.

Non diffiteor tamen, huic argumento, a re-entioribus adlato, obuerti poſſe dubium multo peciosiſſimum. Quid enim de brutorum ani-nabus ſentiendum eſt? num & illæ immortales unt? Ratione præditas olim a pluribus habitas, 343) tritiſſimum eſt. Si nulla eſt in homine ut alibi ratio, quare poſt mortem eius ideæ ces-ent; nulla etiam erit, vt poſt interitum bruto-um ſenſiones penitus extinguantur. Imo quem-dmodum diximus, ſtatum antecedentem parere onſequentem, ſuperſtitem igitur, poſt mor-em, & ſibi conſciam, fore animam, quia an-ehac fuerit: ita idem prorſus de animantibus rutis videtur ſentiendum. Caue, iſthanc animam naterialem dicas. Si materia eo usque euehi oteſt, vt aliquid ſentiat cum conſcientia ſui, dque fieri in brutis poteſt: cur non vlterius pos-et promoueri ad conſiderandas paulo diſtinctius deas ſenſuales, id eſt, ad impetrandum intelle-tum? tum vero reuocabitur materialiſmus ma-ifeſtiſſime, a tot eruditis nunquam non explo-us. Aut igitur anima brutorum differt ab hu-nana, vt gradus a gradu, aut vt ſubſtantia ab lia ſubſtantia: ſin illud dixeris, mortalis haud-uaquam erit, qua bruta reguntur anima. In-erior cognitionis gradus ea ratione perſeuerare oſt mortem debet, (344) qua durare probatur

Dubium aduerſus argumentum.

gradus ſublimior. Sin affirmaueris autem hoc deficiet idoneum argumentum. licet enim brutorum animæ nonniſi afficiantur eiuſmodi ideis quæ per ſenſus offeruntur; tamen id argumento non eſt, tantum eſſe hinc & illinc interuallum aliter & infantum animæ mirifice different a ſe ipſis, ætate prouectis, quoniam in prima infantiæ ætate vix ea ſentiunt, quæ bruta ſentire poſſunt.

(343) Plutarchus *de ſolertia animalium* p. 961. Κατο Στρατωνος γε του φυσικου λογος εστιν αποδεικνυωι ως ουδ αισθανεσθαι το παραπαν ανευ του νοειν υπαρχει Vid. Virgil. georg. L. IV. vers. 219. Clemens Alexandrinus Strom. L. V. p. 590. *Xenocrates*, inquit, *Carthaginienſis non abiecit omnem ſpem, quin etiam in rationis expertibus ſit Dei notitia.* Plinius elephanto plurimum tribuit L. VIII. cap. 1. Laur. Valla bruta ratione prædita etiam contendebat. apud Voſſium de orig. & progreſſ. idolo. L. III. c. 41. p. 940.

(344) Plura euolue apud *Pardies de la connoiſſance des bêtes num. 49. p. 100.* Certum eſt, quod Carteſianorum ſententia, bruta pro machinis habentium, valde fauea argumentis pro immortalitate animæ hominis adlata Malebranch. in illuſtration. L. VI. p. m. 130. propterea negat bruta habere animas, id eſt, materiæ expertes *Sed cum ſententia, quæ ſtatuit beſtias habere animam aut dolorem, vbi percutiuntur, ſentire, præiudiciis ſit conformis, quippe nullus eſt pater, qui id non credat, merito iudicare poſſumus Auguſtinum de his adcommodate ad ſermonem vulgi eſſe loquutum.* &c. Argumentum deſumitur ab eximia Dei iuſtitia, *per quam fieri non poſſit, vt dolorem perpetiatur, quod crimine vacuum eſt, eoque bruta criminis expertia dolorem non perſentiſcant animabus deſtituta.* Vid. nouvelles de la republique des lettres Mars 1684. p. 26. 27. Addendum eo, quod cauſſentur, eos, qui brutis animas tribuant, occaſionem præbere empæctis, aut denegandi animabus hominum immortalitatem, aut eam concedendi etiam brutis.

§. 199.

§. 199.

Animas brutorum machinas eſſe non poſſe *Reſponſio.*
345) concedimus, nihiloque ſecius ad ea re-
pondebimus, quæ in contrariam prolata ſunt par-
em eius argumenti, quo immortalitatem animæ
iumanæ ſtabiliuimus. Damnamus ſententiam
le materiali brutorum anima ob rationem §. 198.
itatam. Adoptamus alteram, qua materiæ ex-
ers creditur. Nullo autem inde nexu concludi
lebet, vel quod brutorum anima immortalis ſit,
el quod humana mens non ſit. Non interire
oſt mortem brutorum animas largior; immor-
ales tamen eſſe nego. Simplex eſt brutorum
nima, eoque ab interitu immunis, immortalis
amen continuo non eſt. *Quid ita?* inquis.
Quia nimirum immunitas ab interitu nondum
ntegram immortalitatis ideam abſoluit, ſed in-
oat modo, ad quam quippe *tria concurrere ani-
aduertimus.* Hic eſt fons difficultatum
mnium, quod non omnia tria hactenus ſint
onſiderata diſtincte: hinc figmentum ſcholaſti-
orum de anima brutorum vere ſentiente, mate-
iali tamen, ne ſcilicet a materia immunis, mor-
alitatem ſupergrediatur. Atqui non ſequitur:
urat anima poſt mortem: ergo eſt immortalis.
otuiſſent tuti ab hoc metu eſſe: hinc ſententiæ
ortentum de brutis mere machinis a Carteſio
rofectum. Nam cum materiæ ad imitationem
cholaſticorum vim ſentiendi in brutis tribuere
ollet, idque ne capax ceterorum, quæ ad intel-
gendum pertinent, videretur; cum diſcrimen
nimi a corpore in vi cogitandi & ſentiendi po-
neret

neret materiæ non communicanda: eo deuenit, vt bruta meras machinas crederet: ſed cur? Parum aduertit, dari tertium, poſſe animas eſſe, & materiæ expertes, nec tamen continuo immortales, intelligentes, aut ab anima rationali non diſtinctas: plus enim ad immortalitatem & intelligentiam requiritur, quam immunitas ab interitu, aut facultas ſentiendi.

(345) Thomas Willis de anima brutorum P. I. c. 2. p. 9. animam brutorum ex mechaniſmo explicaturus, his inter alia verbis vtitur: *ita quidem anima, tenuiſſima licet, corporea, corporis quaſi ſpectrum, ſiue larua vmbratilis videtur &c.*

§. 200.

Obiectio ad reſp. At enim: *ſi anima bruti vere ſentit, non ſolum poſt mortem perſeuerabit, ſed ex eadem cauſſa quoque, qua mens hominis ſuas continuabit ideas, poſt mortem quoque ſentiet, imaginabitur, vel & forſan vltra prouehetur: quis paradiſus? quæ ſedes tum animantibus deſtinata erit: Conſequentem enim ſtatum ex priori pendere* diximus, *nullam rationem, quare filum idearum poſt mortem abrumpatur in homine*, concedentes: *ergo vel idem de brutis iudicandum, vel ratiocinium iſthoc exſibilandum erit.* Sed ſalua res eſt: nondum impetras animæ brutorum im-*Reſponſio.*mortalitatem: omittis tertium immortalitatis requiſitum, a recentioribus diſtincte euolutum, eoque neglectu in priores difficultatum abyſſos relaberis, queis demerſi iacebant omnes propemodum philoſophorum, ante hæc tempora, chori. Poſcimus tertio, vt, qui immortalis euadat, *poſt obitum aduertat, ſe eundem eſſe, qui fuit*

uit antea. Fac igitur, animas brutorum etiam poſt mortem quædam adhuc ſentire, intellectu-as tamen probare non potes; atqui immortali-atis eſt, etiam poſt obitum intelligere. Quid quod dubium ſit, *an ſe brutorum animæ poſt in-eritum corporis pro iiſdem ſint agnituræ, quæ uerunt antehac?* Competit brutis facultas ra-ioni analoga, quæ in expectatione ſimilium (346) caſuum ponitur: nam quoties duæ ſenſiones in is ſimul exſtiterunt, redit altera, vbi prima fue-it exorta denuo. At intellectus, id eſt, per-picientia nexus veritatum in bruta non cadit. Habent igitur *memoriam præteritorum, a ſenſi-us coortam, non ab intellectu*, id eſt, non re-ordantur præteritorum, niſi afficiantur ſenſa-ione, quæ olim, non logice, ſed phyſice ſocia-a fuit cum ea, cuius reminiſcuntur: vt ſi canis onſpecto domini baculo in memoriam verbe-um redeat. Ex aduerſo memoria ab ipſis alie-na eſt, quæ ab intellectu proficiſcitur. Neque enim poſſunt exorta præſenti ſenſatione logicum uius nexum cum alia percepta detegere, & v. g. ex plagis nunc toleratis argumento legitimo in-ferre turpitudinem criminum olim commiſſo-um; quia nimirum nexus hic phyſicus non eſt, nec plagarum ſenſio cum perpetratis olim ſcele-ibus coniuncta fuit. Cum igitur bruti anima hoc, quod iam regit, corpus poſt mortem de-ponat; fieri non poteſt, vt poſthac talibus ſen-ationibus afficiatur, quæ in memoriam reuoca-ent ante geſta: corpore enim deſtructo prorſus diſſimiles oriuntur ſenſiones. At homo poteſt

in

in priorum memoriam redire, qui quippe oli
potis erit, eorum in hac vita reminiſci, quæcu
que cum experientia poſt mortem logico ne
cohærent: ex præſenti gaudio v. g. cogitab
virtutem vitæ prioris, per legitimam conſequen
tiam; ſi vel maxime nec virtus, nec cœleſtis la
titia vnquam in hac vita, ſenſione ſimultane
perceptæ fuerint. Etiamſi enim ſenſiones hom
nis poſt mortem præſentibus ſint diſſimillimæ
non ſunt tamen adeo diuerſæ, vt non logic
ſaltem nexu cohæreant cum iis, queis nunc aff
cimur. Itaque dubium eſt, an anima bruti
agnitura ſit poſt mortem pro ea, quæ nunc exſ
ſtit: ergo & immortalis dici nequit.

(346) Vid. metaph. §. 870. ſeqq.

§. 201.

Continuatur reſponſio. Conſequentia etiam illa hiatu laborat, quu
aduerſarii dictitabant: *etiamſi brutorum anim*
non afficiantur niſi ſenſationibus, non eſſe tam
id argumento, quod inter hominis brutique an
mam tantum iaceat interuallum: nam & infan
tes primum plus non ſentire quam bruta, nec t
men ab adultis, niſi gradu cognitionis differr
Premit hæc difficultas patronos doctrinæ de in
fluxu animæ & corporis mutuo, non philoſo
phiæ recentioris ſententiam. Secundum ſyſtem
influxus anima indifferens eſt, ad recipiendas
corpore ſenſationes omnes, nec ſtamina futur
De influxu animæ & corporis. rum idearum in eadem ſepulta iacent, olim ſu
ſponte euoluenda: fieri igitur poteſt, vt brut
rum anima ideo maiorem cognitionis gradu
non aſſequatur, quia corpus habet non ſatis a
commo

ommodatum; cum contra infans valde idone-
im corpus geſtet ſublimioribus poſthac ideis im-
primendis: at vero in ſyſtemate recentiorum
leterminatæ iam ſunt in proprio animæ fundo fu-
urarum ſenſationum euolutiones. Itaque anima
tiam infantis longiſſime diſtat ab anima bruti:
iamque illa rationem ſufficientem omnium olim
ormandarum notionum iam tum in tenella æta-
e complectitur; anima bruti nil tale complecti-
ur. Illa plura & ſublimiora in ſe inuoluit, ad
nſtar cepæ tuliparum; hæ autem viliora & in-
igniora comprehendit more cepæ communis:
t venia ſimilitudini, vltra tertium non exten-
endæ. Determinatio autem antecedanea non
beſt libertati, quoniam nihil impedit, teſte ex-
erientia, quo minus vnus ſubinde liber adpeti-
us pariat alterum, alter tertium, & ſic porro, vt
xemplo iam templum frequentantis, iam biblia
uoluentis, iam meditantis &c. conſtat, quæ
ctio temporis elapſo quodam ſpatio iterum tan-
uam ſemen in terra occultum nouos fructus
rotrudit, ita vt ſemper actio alia aliam, ſed li-
errimo motu, dirigat, determinet. Hoc igi-
ur dubium palpabile diſcrimen præſtat inter
ſum, quem doctrina influxus, & harmoniæ
ræſtabilitæ in probanda animæ immortalitate
ræbet. Illinc anima eſt indifferens, determi-
anda a corpore: non igitur exploratum eſt, an,
i anima bruti corpore humano veſtita foret, ali-
er afficiente, quam ſuum afficit, annon, inquam,
d inſtar infantis maiorem cognitionis gradum
ttingere poſſet. Hinc autem in dogmate harm.
præſtab.

præſtab. id fieri nullo modo poteſt, quoniam hominis anima inde ab initio ſemina futurarum idearum habet in ſe recondita, qualia bruti anima non habet.

§. 202.

Alterum argumentum pro animæ immortalitate.

Recentiorum igitur prima pro animæ immortalitate ratio inconcuſſa ſtat, non minuenda contrario brutorum exemplo. Altera ratio ad iuſtitiam Dei (347) prouocat. Præſtructa animi humani poſt mortem in viuendo, vel in exſiſtendo generatim, perſeuerantia ex rationibus naturalibus rectiſſime in ſubſidium vocantur rationes morales ad probandum, *quomodo* perſeueratura ſit mens hominis poſt mortem? *quo ſtatu? qua conditione?* vtar verbis viri cuiuſdam docti. *Anima poſt mortem non ſolum durat in eo ſtat, qui naturaliter ex præſenti ſequitur, ſed & , qui ex eo ſequitur moraliter. Moralia actionum conſequentia ſunt præmia & pœnæ: præmia & pœnæ morales ſupponunt conſcientiam ſui & memoriam præteritorum* (348) *Igitur cum perſeueret anima (ob indeſtructibilitatem) in æternum, perſeuerabit ita, vt conſequens ſtatus ſemper reſpondeat antecedenti, (non naturaliter ſolum, ſed &) moraliter: ſuppoſito igitur ſemel ſtatu moralitatis capaci, quem in hac vita experimur, numquam ille amplius ceſſabit. Creatura enim moralitatis capax numquam eſt ſine lege: nunquam igitur ſine merito vel demerito: nunquam igitur ſine nouo argumento, per diuinam bonitatem aut iuſtitiam perſeuerandi ob præmia aut pœnas promeritas, in ſtatu conſcientiæ ſui & memoriæ præteritorum.*

(347) Hoc

(347) Hoc argumento vtitur Leibnitius in epiſt. de principiis Pufendorfianis p. 10. Plutarchus in tractat. de ſacra Numinis vindicta: vtuntur eo & alii innumeri.
(348) Verba ſunt ill. Bilfingeri dilucidat. §. 362. confer inprimis Leibnit. theod. §. 89.

§. 203.

Soluuntur dubia.

Obſtant huic argumento quædam dubia, tollenda e medio. *Si*, inquiunt, *iuſtitia DEI conſulenda: cur non ex eadem reſurrectionem corporis probamus, quæ omnium conſenſu ad ſolam reuelationem pertinet, nam & corpori reddendum eſt ſecundum opera?* Annotarunt recentiores, ſe nolle, vt ipſa animæ perennitas ex iuſtitia DEI probetur, ſed ſtatus & conditio perennandi.(349) Adde, ſi placet, hoc. In omni pœna exſequenda, præmioque diſtribuendo, maxime reſpicitur mens & animus, non vero corporis motus. Si quem a tergo ſtantem imprudens ſecuri percuſſeris, occidiſti hominem motu corporis, pœnas tamen non fers. Itaque corpus per ſe imputationis non capax, niſi quatenus per corporis membra ipſam animam affligere conſtitutum eſt. Atqui deſtructo corpore, nil attinet propter pœnam id vel reſuſcitare vel conſeruare, ob allegatas cauſſas. Regerunt, *poſſe animam interire poſt mortem, & tum demum reſtitui, quum renouabitur corpus, ſalua manente iuſtitia DEI.* Non poteſt id fieri; anima quippe eſt interitui non obnoxia, quod ex prioribus intelligitur. Inſtant, *ex iuſtitia non ſequi animæ poſt mortem perſeuerantiam æternam, ſufficere ad præmia & pœnas immittendas longum tempus.* Creata res, quæ pœnarum præmiorumque in hac vita capax

 fuit,

fuit, erit & in altera: ſtatus enim ex ſtatu ſe quitur. Erit intellectu prædita & voluntate *ſemper*; alias res ſimplex periret: ergo & *ſemper* capax legis, eoque meriti & demeriti, præmii & pœnæ, idque *ſemper*. Nunquam conuenit creaturæ rationali, vt viuat exlex (350). *Non omnium crimina heic impunita manent, nec omnium bene facta ſemper vacant præmio: ergo non obſtante iuſtitia anima poſt mortem deleri poteſt, ſaltim anima nonnullorum.* Pleniſſima & accuratiſſima compenſatio exſiſtit nunquam. Nemo hominum exſtitit vnquam, cuius non vel cogitationes prauæ quædam impunitæ manſiſſent vel conſilia & deſtinationes bonæ præmio caruiſſent. Adde, quod anima poſt mortem voluntate & intellectu prædita duret, eoque legis capax, & inde nouorum meritorum aut demeritorum mater euadat.

(349) Vid. ill. Bilfinger. dilucid. §. 362.
(350) Vid. Pufendorf de O. H. & C. Cap. 2. §. 1.

§. 204.

Concluſio. Ita tandem intelligimus, quid ceterorum laudatiſſimis circa hanc doctrinam meditatis recentiores addiderint. Tria nimirum in immortalitate probe diſtinguendo, effecerunt, vt euaderemus ternos circum ſcopulos. Cum animam tum demum immortalitatis titulo honorandam dicerent, quum non ſolum poſt mortem perſeueraret, ſed & in ſtatu diſtinctarum permanere idearum; armarunt nos contra ſcholaſticorum errorem, qui immortalitatem in ſola poſt mortem perennitate collocantes, animam brutorum, ni

ipſorum

ſorum ſenſu immortalis euaderet, materialem & oſt mortem interituram docebant. Quanquam ic derogabant animæ naturæ ſpirituali ex altera arte. Nam ſi brutorum mens materialis ſentire oteſt, imaginari, &c. facilis videtur ad cetera dſcenſus, quo ipſo materialiſmus ſtatuminatur. Eadem opera, diſtinctis ſcilicet tribus in immortaitate momentis, obſtiterunt recentiores, ne opus it, bruta machinas fingere meras; ea enim res vim agendi a brutis tollit, & a Spinoziſmo haud procul abeſt, vt ſupra paucis indicatum fuit. Tandem nulla nobis neceſſitas imponitur, quod nonnulli tertio loco fecerunt, animas brutorum atione & immortalitate ornatas dicendi: namque inter ſenſum & immunitatem ab interitu, ex vna parte, nec non inter vim intelligendi & immortalitatem ex altera, magnum χασμα interectum eſt.

CAPVT V.

OPPORTVNITATEM PHILOSOPHIÆ RECENTIORIS IN ARTICVLO DE PECCATO ORIGINALI SISTENS.

§. 205.

PEccati, quod omnibus hominibus connatum eſt, originem & naturam philoſophi (351) iuxta cum ignariſſimis ignorant. Cum autem veritas veritati ſemper conſentiat: nihil impedit, quo minus in philoſophia nunc generales notiones exhibeantur, quæ ad fidei capita adplicari *Acceſſus ad materiam de mali natura.*

nequeant, nunc vero etiam aliæ præſtruantur quæ exponendis ſacrorum articulis peraccommodatæ ſint. Illa methodus corruptam, hæc autem genuinam arguit philoſophiam. Mali naturam cum acutiſſimis ex omnium temporum philoſophis recentiores priuatione ſola (352) contineri dicunt. Eſt illa notio eiuſmodi, vt complures errores caueat, (353) intricatiſſimisque quæſtionibus euoluendis inſeruiat: non videtur itaque hoc loco prætermittenda.

(351) Adeo quidem, vt ne mali quidem generatim conſiderati originem cognouerint. Cicero de nat. Deor L. III. p. 709. *At ſubuenire certe potuit Deus & conſeruare vrbes tantas & tales - - Materiæ vniuerſæ rectricem & moderatricem dicitis eſſe prouidentiam diuinam: itaque aut neſcit, quid poſſit, aut negligit res humanas, aut quid ſit optimum, non poteſt iudicare.* Si perſpectam habuiſſet Tullius generis humani deprauationem originariam pariter, ac vltro contractam, auctamque, plagas inſignes & ſtrages commeritam, non erupiſſet in hæc verba. Hinc nonnulli originem mali ad Deum retulerunt, id eſt, ad Iouem, quod Plutarchus Stoicis exprobrat *aduerſus Stoicos* p. 1075. in morales de Plutarque d'Amiot. pag. 707. alii ad caſum, vt Epicurus ad Lactant. de ira Dei c. 13. p. 548. *aut Deus non vult, aut non poteſt, tollere mala, aut vult & poteſt. Si primum, eſt inuidus: ſi ſecundum, eſt imbecillis: ſi tertium, cur mala fiunt?* Loquor autem de philoſophis gentium namque, quin chriſtiani originem mali & generatim, & ſpeciatim inter homines exſiſtentis, ortum inquiſiuerint & detexerint, dubium nullum eſt. *Illum ortum ex ratione, hunc ex reuelatione.* Cetera mirum non eſt, gentes peccatum originale ignoraſſe, cum quoque neſciuerint, quod noſſe potuiſſent, id eſt, ortum mali in genere. Senſerunt mala infinita, criminum horrendam multitudinem, ortum vero eorum non animaduerterunt. Vid. Tob. Pfanner. ſyſtem. theol. gentil. purior. c. 9. §. 7. pag. 259. vbi gentium de peccatis querelas recenſet. Vid. libr. ſymbolic. p. 639. *Præterea quid &*

quantum

quantum ſit hoc ingens hæreditarium malum, id nulla humana ratio indagare aut agnoſcere poteſt; id quod in apologia his capitibus comprehenditur. Vid. quid Auguſtin. L. IV. contra Iulian. c. 12. T. X. oper. p. 404. de Cicerone ſentiat.

(352) Ita Leibnitius theod. §. 20. *Formale,* inquit, *peccati ponitur in priuatione, in eo, quod cauſſa efficiens non agit*, id eſt, quod agendum prætermittit. Sententia eſt philoſophorum communis. vid. Sleuogt in diſſert. acad. diſſert. 31. p. 785. Scherzer ſyſtem. th. loc. VII. §. 6. p. 145. Non male Dionyſius Areopagita libr. de diuin. nominibus: *malum,* inquit, *carere tum eſſentia, tum fine, tum efficiente.* Auguſtinus L. XII. de ciu. DEI c. 7. monet, *mali cauſſam non tam efficientem, quam deficientem quærendam eſſe*, quod Thomas L. III. contra gentes cap. 10. ita effert: *cauſſa per ſe defectus non eſt aliquid poſitiuum, ſed alius defectus: qualis enim cauſſa per ſe, talis & effectus.*

(353) *Si malum non eſt rei defectus, ſed res, non priuatio, ſed aliquid, quod in rerum natura ponitur: aut erit a DEO, aut non. Si prius; DEVS erit cauſſa mali: (peccati) ſi poſterius; exſiſtet res a DEO non pendens.* Vid. ill. Bilfing. de orig. mali. §. 244. Patet ex definitione mali, non poſſe exſiſtere principium mali ſupremum, id eſt, Deum quendam peruerſum &c. qualem finxerunt Manichæi. Quid enim quæſo eſſet defectus ſummus? nihil in rerum natura ponens. *Quod enim eſt aliquid,* id malum non dicendum. An dari poteſt infinita priuatio? id eſt, infinitum nihil? quod ſit, *vtpote principium*, & non ſit, *vtpote malum & defectus?* Abſurde! Inſeruit definitio extricandæ quæſtioni, de origine mali.

§. 206.

Difficultas tamen non exigua huic definitioni obeſſe videtur. Peccatum originale deſcribitur a ſacris auctoribus vt efficaciſſimum, vt pugnans, ſupplantans, captiuans, Rom. VII. alibi, quæ actiones ex ſolo priuationum defectuumque fonte promanare non videntur. Quo acce- *Difficultas.*

 dit

dit librorum ſymbolicorum (354) ſententia qua diſerte non in ſola priuatione hoc peccatun collocatur. Concupiſcendi enim ea, quæ leg improbantur, vehementes niſus, totum, quan tus quantus eſt, hominem occupantes, non con tinentur ex confeſſorum mente nuda primitiu iuſtitiæ abſentia, ſed habitu maligno, quo in omnia crimina feruntur miſeri mortales. Quod nemo negauerit, niſi qui cum pontificiis peccat originalis alteram, vt ita loquar, partem, ſcilice concupiſcendi vim, culpa vacuam, aut omn hoc peccatum cum hæreticis (355) figmentun eſſe calumnietur.

(354) Libr. ſymbol. de peccato orig. hæc verba ſunt *peccatum originis habet priuationem originalis iuſtitia & cum hoc inordinatam diſpoſitionem partium anima vnde non eſt priuatio, ſed quidam habitus corruptus - Hæc conſentiunt cum ſcripturis: nam Paulus interdun expreſſe nominat defectum vt, I. Cor. II. Animalis hom non percipit* &c. *alibi concupiſcentiam nominat efficacen in membris* &c. p. 55.

(355) Famoſiſſima eſt hæreſis Pelagianorum, qui pecca tum negarunt originis. Vid. confeſſio Mopſueſtini in ſymbol. Pelag. apud Garnerium *in diſſertat. de libellis fi dei ſcriptis ab auctoribus & præcipuis defenſoribus hære ſeos Pelagianæ diſſertat. V. extat T. XII. operum Auguſti ni p. 189.* Mopſueſtinus enim inter prodromos Pela gii numeratur. Vid. Garnerius l. c. diſſ. I. cap. II. p. 62 Voſſii & Noriſii hiſtoriæ Pelag. notiſſimæ ſunt.

§. 207.

Gradus priuat. quomodo concupiſcentia mala?

Vt itaque philoſophiæ circa hanc definitionem cum theologia non conſenſum modo, ſed & vſum exponamus, mentio diſcriminis, quo priuationes diſcernuntur, iniicienda eſt. Quod primo in genere rerum defectus rei eſt, id in genere morum

norum (356) non nudam abſentiam, ſed veram *entis moralis* (357) præſentiam arguere poteſt. Hoc ſenſu non eſt adſcribendum priuationibus peccatum originale. *In genere morum, eſſe aliquid, ſignificat ſchesin exhibere rei, actionis, perſonæ cum legibus.* Nullum dubium eſt, quin habitus a corrupta natura nobis inditi leges DEI reſpiciant, ingenti reatu contracto (358). At alia ratio eſt conſiderandi peccatum in genere rerum, in quo ſi peccatum eſt, *non res, ſed rei defectus eſt.* In viribus praua concupiſcendi, quas libri ſymbb. peccato originis complectuntur, tanquam habitum, non tanquam nudam iuſtitiæ primæ abſentiam conſideratas, poſſunt adtendi duo, *vel vires ipſæ, vel earum* in denegata per legem *directio.* Ipſæ vires ſunt res; directio autem eius rei, eſt limitatio. Vires concupiſcendi continentur animæ ſubſtantia, quæ condita fuit a DEO, ſed perpetua virium concupiſcendi in malum directio culpam habet. Cur autem habet? non quia vis concupiſcendi eſt, indita quippe a DEO, ſed quia vis concupiſcendi eſt alio flexa, quam quo deberet, alio detorta, quam quo oporteret eſſe intentam. Atqui hoc ipſum limes, & abſentia melioris directionis eſt, non res, non vis ipſa. Habes hic explicationem diſtinctionis inter peccati *formam & materiam.* Hactenus dixi communia, omnium forſan calculo adprobanda.

(356) Vid. ill. Bilfingeri dilucid. §.478. ſeqq. in nota ſubiunct.

(357) Entia moralia a Pufend. op. mai. de I. N. & G. ita definiuntur: *ſunt modi quidam, rebus aut motibus phyſicis ſuper-*

ſuperadditi ab entibus intelligentibus, ad dirigendam potiſſimum & temperandam libertatem actuum hominis voluntariorum, & ordinem aliquem ac decorem vitæ humanæ conciliandum. L. I. cap. 1. *de varietate entium moral.* p. 3. Neruoſius puto h. m. definienda: *rerum ad leges reſpectus, & viciſſim, ſunt entia moralia.* Quicquid hac prolixa definitione inculcatur, cogitur hic in arctum.

(358) Errant enim pontificii, concupiſcentiam a peccato eximentes, refutati ab innumeris noſtratibus v. g. Io. Gerhard. de peccat. act. cap. 10. p. 166. nec errare non poſſunt ex huius philoſophiæ theſibus. *Appetitus enim ſenſitiuus oritur ex minus diſtincta rerum corporearum repræſentatione.* vid. metaph. Wolf. §. 434. ex innumeris notionibus minoribus compoſita: eſt igitur nihil aliud, quam ipſa voluntas, quatenus limitata minus bonum anteponit maiori: atqui id nunquam crimine vacat. Vid. Buddeum in theol. dogmat. p. 494. ſub nota * idem ſentientem. Verum eſt, ſæpe vitio carere hunc adpetitum, vbi meliora non poſtponuntur. Sic cibi & potus deſiderium crimine vacat; at quoties his ita indulgetur, vt negligatur, quod vnice neceſſarium eſt? Non poterit igitur concupiſcentia omnino liberari a culpa, ſi vel maxime verbum DEI taceret. *At enim non ſemper accedit conſenſus voluntatis*: inquiunt pontificii. Quod maiori bono derogat mentis deſiderium, in vitio ponitur, ſiue conſentiat voluntas, ſiue diſſentiat; aliter ex mala conſuetudine perpetrata ſine deliberatione excuſanda forent.

§. 208.

Dubium. Sed an ipſorum defectuum alter non eſt in abſentia boni, alter autem in pugna mali præſentis collocatus? Annon ipſa concupiſcendi res prauas vis plus arguit, quam merus iuſtitiæ primitiuæ defectus? Ita eſt, ſane! *Cur ergo dicis, peccatum omne contineri in rerum defectu?* Quia id cum ratione coniunctum eſt. Generatim ita habe: ex recentiorum philoſophia imperfectiones

es tum *priuatiue*, tum *contrarie* dictas, referri d claſſes defectuum in rebus, non rerum ipſa-um. *Conſtat*, vtor verbis viri docti, *vnum ontrarium æquipollere duobus defectibus. Nimi-um vbi contrarium perfectionis adeſt, ibi primo beſt perfectio: habes defectum primum. Deinde bi contrarium eſt: ibi reducendo contrario ad ıedium negationis* (359) *impendenda eſt vna erfectio: habes igitur ſecundum.* Dicam ego larius: imperfectio *contrarie* dicta eſt *duplicata riuatio*; priuatiue accepta, eſt vna. Detegi-ıus in peccato originali primo ſimplicem iuſtitiæ rimitiuæ abſentiam; tum perſpicere licet con-upiſcendi mala vim, quæ duobus defectibus quipollet: vbi eſt vis mala deſiderandi, ibi pri-no locum habet abſentia deſiderii, in bonum ten-entis, ſecundo etiam præſto eſt deſiderium mali. aque primo caremus amore DEI, vti bruta nimantia ceteræque res inanimæ; hic eſt defe-tus vnus: ſecundo accedit odium, ſeu directio irium in contrariam partem; hic eſt defectus ecundus, priorem ſupponens. Ponamus, vires oncupiſcendi id, quod probatur DEO, eſſe eutras, vti ſunt in brutis animantibus; emer-et prima abſentia, quæ DEI amorem ſubmouet. ac porro, vires iſtas non ſolum neutras, ſed & ontrariæ parti addictas, iterum duplicato erro-e longius a primo ſcopo, qui ad amorem DEI ertinet, aberraſti. Quid igitur eſt concupiſcen-ia praua, quam duorum defectuum concurſus? bſit, vt quiſquam in vi quadam *poſitiua* eam onat: ſimilis ratio eſt oppoſitorum *contrarie*

omnium, quæ ab oppoſitis *priuatiue* adpellatis non aliter differunt, niſi tanquam numerus binarius a monade.

(359) Verba ſunt ill. Bilfingeri in l. de orig. mali §. 117.

§. 209.

Gradus priuationum.

Perſpicuitatis maioris ratio poſcit, vt priuationum gradus deſignem, alium alio profundiorem deterioremque, vt, quid de concupiſcentia peccati originalis habendum ſit, diſtinctiſſime peruideatur. Priuationum gradus numero quinque. *Prima* defectuum claſſis ſignificat abſentiam perfectionis a re minus capaci. Sic ſolida litterarum cognitio abeſt a brutis, quæ tamen earum capacia non ſunt. *Secunda* claſſis complectitur perfectionum defectus in re capaci quidem, quæ tamen iis ornari non debebat. Sic eruditionis præſtantioris concinnitas a mercatore, opifice &c. abeſt, qua tamen vt excellat, nullo adſtringitur debito. *Tertia* claſſis exhibet perfectionum a rebus abſentiam, quibus excellere & poterant & debebant, hoc tamen euentu, vt abſentia iſthæc ceteris, quæ in re iam præſto ſunt, perfectionibus nihil deroget. Ignorantia ſæpe vitiat hominem, qui litteris præclare inſtructus & eſſe poſſet & deberet, eo euentu, vt ceteris opportunitatibus nihil decedat, id eſt, vt lautiſſimis tamen admoueatur muneribus. Has claſſes imperfectiones *priuatiue* dictas includere arbitror. Sequitur nunc *quarta*, in imperfectionum, *contrarie* dictarum, ordine primum locum occupans. Fieri enim ſolet, vt per-

perfectiones a re abſint, quibus ornari potuiſſet & debuiſſet, quarumque abſentia plurimum detrahit ornamentis ceteris, quæ rem digniorem præſtitiſſent. Turpis ignorantia animi dotium defectus, in eo homine, qui litterarum ſtudia profitetur, ſæpe detrahit lautioris fortunæ ſpei, qua frui alias licuiſſet. Ecce duorum defectuum, vel & plurium, infelices concurſus! Quodſi quinto his omnibus accedat tantorum defectuum ſenſus, id eſt, dolor, ægritudo animi, corporisque vel diuturna, vel breuis, vel grauis, vel tolerabilior &c. *quinta claſſis* defectuum conſtituitur, quæ omnium eſt funeſtiſſima.

§. 210.

Applicatio. Peccatum originale duabus partibus abſoluitur, (360) abſentia imaginis primæuæ, tum prauis, queis ſtimulamur, adpetitibus. Abſentiam imaginis primæuæ conſideratam in ſe, ſi cogitando triſtes concupiſcendi mala effectus ſeparaueris, refero ad claſſem tertiam. Vim autem adpetendi praua, adſcribo quartæ, pœnasque huic dictatas, imminentesque quinta claſſe collocandas puto. Aut, ſi mauis, perpende peccatum originis ſummatim, erit tum pro defectu habendum in quarta & quinta claſſe. Eſt enim inopia imaginis primæuæ, qua fulgere homo poterat & debebat; ſed plurimum etiam derogat ceteris animæ facultatibus: præſtat enim ea abſentia non ſolum, vt nude deficiat ſummum animi decus, ſed vt naturales quoque mentis facultates, quæ in intelligendo & adpetendo verſantur, prorſus corrumpantur, id eſt, vt intellectus

lectus non ſolum ignorantia laboret, ſed errori bus etiam peruicaciſſime inhæreat, vt volunta non ſolum circa DEI amorem aut odium neutr ſit, ſed vt grauiſſime DEO obluctetur. Itaqu concupiſcendi vis quatenus mala eſt, nihil in re rum natura ponit, ſed duorum pluriumue defe ctuum concurſus præſtat. Si quis veſtibus latrone, hyberno tempore, in eremo ſpoliatus frigore pereat nudus, duplex priuatio concurrit quarum altera alteram parit: *veſtium defectus & vitæ extinctio.* Similis ratio eſt virium prau concupiſcendi, ſublata DEI imagine introductarum. *Sapere quæ carni blandiuntur* Rom. VIII. 8 *ipſa morte deterius eſt:* iniqua autem hæc ſapientia, cum retractato imaginis primæuæ ornamento exorta ſit, morti ſimilis eſt, quam veſtimenti ſpolium intulit. Aut ita explicari debet, quod de concupiſcentia theologi docent, aut plane nihil ſani pro eo interpretando poteſt afferri.

(360) Vid. Ioannes Gerhard. loc. theol. de peccato origin. p. 137. Cap. 5. num. 70. *Peccatum originale eſt priuatio iuſtitiæ originalis. num. 72. nec vero per lapſum natura humana ſolummodo ſpoliata eſt, ſed & miſere corrupta, quæ corruptio ſucceſſit in locum imaginis diuinæ* &c.

§. 211.

Damnatur erronea ſententia.

Qui mali naturam in perfectionis abſentia quæſiuimus, longe abſumus a theologi cuiuſdam Roſtochienſis ſententia, qui duos omnium fontes, vna æternos, *DEVM* rerum bonarum, *NIHIL* rerum malarum eſſe contendit. (361) Intelligit enim hic auctor nihilum *negatiuum*, quod non eſt limitatio rerum, vti *nihilum priuatiuum,*

num, ſed rerum potius negatio omnimoda. Quomodo hæc æterna eſſe poteſt? *Non entis ſunt nullæ proprietates.* Non poſſum, quin has metaphyſicas notiones interſpergam. Erraret igitur, qui nobis hanc ſententiam tribueret, a qua ſumus longe alieniſſimi.

(361) Sententia fuit Eilhardi Lubini, theologi Roſtochienſis, *de prima cauſſa & natura mali.* Docebat quippe peculiari ſcripto, hypermetaphyſica dicto: *nihil negatiuum ante creationem, eſſe principium malum, bono ſynchronon; peccatum vero dici tendentiam ad illud nihilum: idque neceſſarium fuiſſe, vt natura boni poſſet cognoſci. Et quæ philoſophus de materia prima habet, nihilo iſti negatiuo adcommodat.* Vid. Carol. memorab. ſeculi XVII. p. 110. Gravverus in centur. 1. illuſtrium diſput. 9. quæſt. 3. p. 235. vsque 246. auctorem refutat his verbis: *inueniuntur, qui docere non verentur, malum eſſe a NIHILO negatiue ſic dicto, & duo fuiſſe ante omnia, tanquam initia contraria, nempe ens & nihil. Hinc nonnemo ſcribit (Lubinus), ſi quis ex me quærat: quis malum fecit? vere reſpondebo, malum NIHIL fecit. Si quis quærat, quid malum ſit? recte reſpondebo, malum NIHIL eſt* &c. reſpondit Gravvero Lubinus *in apologetico, quo Alberti Gravveri calumniis occurritur* anno 1600. quo facto ſe Gravverus defendit edito Magdeburgi 1606. *anti Lubino, ſiue elencho paradoxorum Lubini & emblematum Caluiniſticorum* &c. Cumque eo nonniſi reſponſio *contineretur ad phoſphorum Lubini*, addit etiam ad tuendam ſuam perſonam adpendicis loco *reſpons. ad elumbem Lubini apologeticum.* Contra emiſit Lubinus *tractationem theologicam de cauſſa peccati, ad theologos Auguſtanæ confeſſionis.* Vid. Baillet. au 1. tom. des Ant. p. 397.

§. 212.

Peccatum originis eſt priuatio.

Originis peccatum ſubſtantiam non eſſe, contra Illyrium Flacium vnanimi theologorum conſenſu decretum eſt. (362) Peccatum igitur hoc *pro accidenti* habendum. Quid autem eſt accidens,

dens, niſi limitatio ſubſtantiæ finitæ? infinit enim accidentibus (363) caret: non igitur ma lum eſt res, ſed rei priuatio, niſi forte fuerit vt Flacii ſententiam reuocare, & ſumma imi miſcere velis. Si ipſam vim concupiſcendi ma lam dixeris, non eius directionem in ſiniſtran partem; quæro, *quid per vim intelligas?* Nun actionum fontem, quo ſenſu recentiores vocen accipiunt, a natura hominis diſtinctum? tum au erit accidens, aut ſubſtantia. Si ſubſtantiam dixe ris, incidiſti in Flacii errorem reprobatum: ſi ac cidens adpellaueris fontem illum, *fonti fons inha rebit:* quod eſt abſurdum. Nam anima eſt fon actionum ſiue bonarum ſiue malarum: conſtitu to igitur operationum malarum peculiari fonte diſcerpetur anima in principia duo. Fons, prir cipium eſt primum, quod alteri non inhæret aliter eſſet riuus, vt ita loquar. Sin autem coı cupiſcendi vim, quatenus mala eſt, in deui tione ad obiecta praua colloces, facis nobiſcun ſuſcepto ad noſtra caſtra tranſitu, qui quippe i virium ſiniſtra directione, id eſt, limitatioı malum omne quærimus.

(362) Vid. Budd. theol. dogm. p. 785. *Illyrius Flaci cum Victor. Strigelio* de viribus liberi arbitrii diſputa: coram duce Sax. Vinarienſi. vid. Micræl. ſyntagm. h ſtor. eccles. p. 827. eo deuenit, vt *peccatum diceret ſu ſtantiam.* Lege Spondan. ad ann. 1560. num. 32. Ac diſputationis multis ſeſſionibus continuatæ prodieru cum præfat. Muſæi. Vid. Micræl. cit. loc. p. 827. 828.

(363) *Deum accidentibus veſtitum*, inepta Conr. Vorſ ſententia eſt *in diſput. decem de natura & adtributis D diuerſo tempore Steinfurt. publice hab.* nec alienus plaı videtur Epiſcopius ob decretorum in DEO contingeı tiam. Noſtri inſtituti non eſt, hæc perſequi.

§. 21

§. 213.

De præformatione.

Liberum lectori relinquo iudicium, num in explicanda peccati originalis propagatione Leibnitii ſententia opportunitatem habeat (364) *de animalium præformatione*, ab Adamo vsque ad hominis generationem per gradus lineæ deſcendentis ordine delatorum? Ita enim intelligitur, quomodo in protoplaſto potuerit corrumpi, quod iam ſecundum prima ſtamina exſtitit: ita traducem non ſtatuendo ſuſpicionem diuiduæ animæ, perinde ac ſi quid decerperetur, euitamus: ita creationem animæ reprobando, in Deum culpam peccati cum anima admiſſi non transferimus: ita omnium optime explicatur, quomodo nondum nati in parentum lumbis eſſe, & ab vno morali capite repræſentari queant Hebr. VII. 10. ſicut v. g. mater in vtero iam *formatum infantem* in foro, vtpote iam certo futurum, repræſentare poteſt: cum contra eorum ſyndici non conſtituantur, quorum natiuitas incerta, & *exſtentia* nondum prorſus vlla putatur. Si vero anima per traducem propagatur, eo demum tempore, vbi homo gignitur, cur in lumbis parentum eſſe dicitur? *At enim tam difficilis res ſcrutanda non eſt: cur in tenebris quærimus lucem?* Bona verba quæſo! Non ſcrutamur iuſto curioſius, ſed conciliamus ſcripturas, ne opiniones moueantur cum S. codice implacabiles. Quid hoc criminis eſt? Cur me lucifugam malles, quam tenebrarum oſorem? *Scilicet quod tumet non adprobas, nec excogitabas*, id loco tenebrarum habendum eſt. Quæ contra ſententiam de animalium

lium præformatione propoſita dubia, iſthæc medio dudum ſuſtulit vir eruditus. (*365*)

(364) Sententiam de præformatione dilucide propon Leibnitius theod. §. 90. 91. Exſtitiſſe ſuo modo animaı ante natiuitatem ſuſpicatæ ſunt gentes ita, vt ſuſpicic nem extenderent nimis, & cum Pythagora tranſmigra tionem, nec non admiſſa ante peccata crederent. In uehitur in Ciceronem *Lactantius diuin. inſtitut.* L. II c. 18. p. 197. *Quid*, inquiens, *Ciceroni faciemus? qu cum in principio conſolationis ſuæ dixiſſet luendorum ſc lerum cauſſa naſci homines, iterauit id ipſum poſtea quaſi obiurgans eum, qui vitam pœnam non eſſe putet.*

(365) Vid. ill. Bilfing. dilucid. §. 114. Adde Geor Meyer. in pneumat. p. 538. 539. Aut ſemen animatu eſt, aut non eſt. Illud arguit præformationem; hc aut creationem animæ, ſemini poſtea concepto inder dæ, aut decerptionem ex anima parentis. Caue alle ges luminis de lumine factam accenſionem. Lumin enim partes diuidi, nemo temere dubitat. Exſtat inte ger tractatus Goclenii prof. Marpurg. *de ortu* anima vbi variorum ſuper hac doctrina diſſertationes collegi Vulteii, Fr. Iunii, Io. Iac. Coleri, Caſpar. Peuceri & Sanior hæc eſt docendi methodus, quam Poiretiana, q animam a DEO emanaſſe contendit. Oec. diuin. L. c. 10. §. 2. p. 134. Differt hæc de animalis præforma tione ſententia a Platonicorum opinione, præexſiſte tiam animarum tuente, de qua vid. Henric. Mor. i operibus philoſ. T. II. p. 365. Hæc pauca adde iis, qu Walchius in lexic. philoſ. p. 2333. de ortu animæ h ſtorice tradidit. Auguſtini tractat. ſub ann. 419. 42 emiſſus de anima eiusque origine nemini eſt ignotu Euolu. Burkard. Gotthelf. Struu. in biblioth. philc ſoph. c. 5. p. 79. §. 10. ſeqq.

§. 214.

De actionibus gentium.

Num gentium, a noſtris ſacris alienarum actiones, virtutesque ſplendida fuerint peccata ſemper in eccleſia diſceptatum eſt, affirmantibu quæſtionem his, negantibus illis. (*366*) Arbi tror autem: (quanquam meum non ſit arbitrar

ſe

ed modeſte indicare ſententiam) Puto igitur, i mali a nobis exhibita notio diſtincte animo obıerſetur, non difficile futurum iudicium. (367) ?eccatum poſitum eſt in abſentia perfectionis: ɔerfectio arguit in varietate conſenſum: diſſenum igitur parit legis violatio. Nunc diſpiciendum eſt, cum quanam norma actio culpam de:linatura conſentire debeat? In promtu eſt reponſio, normam illius perfectionis ſeu conſenus nullam eſſe niſi legem. Legem eandem dico el naturalem, vel diuinam, prout vel ipſo naturæ rerum ordine vel DEI adprobatione contiıetur. (368) Veneror porro legem reuelatam: uſpicio denique vim & efficaciam Spiritus S. in ordibus operantis fidelium, quæ ſenſu metaph. dpellatur lex Rom. VIII. 2. His præmiſſis dio, quid mihi videatur.

(366) Libri ſymbolici quæſtionem affirm. p. 700. *Etſi opera, quæ ad conſeruandam externam diſciplinam faciunt, qualia etiam ab infidelibus fiunt, & requiruntur, ſuam coram mundo dignitatem & laudem habent, & temporalibus quibuſdam præmiis in hoc mundo a Deo ornantur: attamen cum non ex vera fide proficiſcantur, reuera coram DEO ſunt peccata, hoc eſt, peccatis contaminata, & a DEO pro peccatis & immunditia reputantur, propter naturæ humanæ corruptionem, & quia perſona cum DEO non eſt reconciliata.* Quæ patrum de doctrina & vita ethnicorum ſententia fuerit? opere amplo & erudito *Baltus* oſtendit, nuperus ſcriptor, Ieſuitarum ſocietati adnumeratus. Opus inſcribitur: *Jugemens des ſaints peres ſur la morale de la philoſophie payenne, anno 1719.* Argentor. vbi operoſe probare annititur, *non omnes actiones philoſophorum gentilium eſſe peccata.* Wolfii de hac quæſt. iudicium legitur in orat. de Sinarum philoſophia practic. notis illuſtrat. p. 95. not. 182. Leibnitius Auguſtini, *virtutes gentium ſplendida*

didapeccata vocantis, non omni ratione adprobat effatum. Locus iam non ſuccurrit.

(367) Pertinet huc Mart. Lutheri iudicium, quod virtutes gentium peccata ſint, a Balto L. I. C. I. p. 6. acriter exagitatum. add. & eiuſd. Balti alium loc. L. III. c. 6. p. 423. vbi idem agit. Niſi cum grano ſalis hoc effatum accipiatur, pontificiorum ludibrio exponimur. Dicunt, *perinde eſſe, ſi boni quid facias, ſiue mali, quia omnes virtutes nondum emendati ſint peccata: regerent, omnia ſic peccata æqualia fore.* Noui, quid reſpondeant noſtrates, ſed ſine poſitionibus, nunc iam in textu enarrandis eorum reſponſio locum habet nullum: hinc ipſi libri ſymbol. obſeruant, *actiones gentium bonas peccata aut peccatis contaminatas eſſe.* Relinquunt igitur boni quiddam, licet contaminatum, nec mera peccata ethnicorum virtutes eſſe credunt.

(368) Acriter ſuper hac re diſputatum eſt, in ſcriptis eriſticis inter celeberr. viros dn. Buddeum & Wolfium vltro citroque reciprocatis, cum alter legem diuinam a naturali diſtingueret. Sed ſalua res eſt. Cogitatione duntaxat ſeparatur lex naturalis a diuina, non re ipſa. Quatenus impulſu me ipſum aliosque conſeruandi, totius immo vniuerſi perfectionem criminibus non deturbandi, ſed virtute ornandi, honeſtatem ſequor, lege ducor *mere naturali:* hæc enim motiua ex ordine desumuntur naturæ. Contra ſi propterea in bonum feror, quoniam DEVS hæc motiua adprobat, iubet, & ſuis perfectionibus immenſum pondus addit recta agendi, legis *oritur diuinæ* efficacia. Eſt igitur naturalis a diuina diſtincta, ſicut vnius rei reſpectus ab altero. eadem honeſtas *ex duplici motiuo* amari poteſt, *vel alterutro tantum. Nihil mali his ineſt.*

§. 215.

Gentium actiones non ſunt mere peccata.

Docuiſſe, & ita vixiſſe quoſdam ex gentibus prudentiores, vt exiſtimarent, *non ſufficere externi actus cum lege conuenientiam, ſed requiri etiam conformitatem deſtinationis internæ, intentionis, iudicii & adpetitus,* (369) manifeſtum eſt. Decorauit igitur eorum actiones ſaltim quidam

lam cum lege conſenſus. Conſenſus cum lege
onitas eſt moralis: itaque non eſt prorſus talis
biudicanda gentium virtutibus. Niſi forte fue-
it, vt meros hypocritas iudices, & ne vni qui-
lem ſinceram mentis deſtinationem, hoc aut il-
ud honeſtum ſequendi, adſcribas. Quæ dura
oret ſententia. In quantum præſto fuit cum
ege conſenſus, in tantum vera virtus. *At enim,
ur DEO improbantur actiones gentium etiam
audatiſſimæ?* Non quia cum quadam norma in-
eriori (de qua §. 214.) conſentiebant, ſed quo-
iam diſſentiebant ceteris, nec accommodatæ
uerunt legi reuelatæ, nec profectæ a lege, id
ſt, impulſu ſpiritus. Laudatur *ex parte* con-
enſus, culpatur diſſenſus *in toto.* Honeſtatem
mare cum gentibus, quia eſt honeſtas, præclare
actum; at non ob amorem Chriſti Seruatoris,
ion ob ductum diu. Spiritus, hiatum arguit &
iorrendum diſſenſum. Non igitur gentium vir-
utes prorſus damnandæ; damnandi ſunt defe-
tus. Non damnamus inceſſum claudi, quia in-
eſſus, ſed quia impeditus eſt: non adpellamus
meram quietem. Dices: *at gentes mortuis in
bono ſequendo ſimiles; ſunt ſane*, ſi bonum
metiaris ex pleno cum normis omnibus conſenſu;
non ſunt, ſin id æſtimes ex conſenſu cum norma
inferiori. Annon hunc conſenſum aliquando ſuis
viribus præſtant? *ſunt mortuis ſimiles*, ſi bonum
iudicaueris ex *conſenſu* actionum cum lege natu-
rali *perpetuo*, omnibus abſoluto gradibus; non
ſunt vero tales, ſi tantus in æſtimando conſenſu
rigor non adhibeatur. Habes igitur in gentilium

 virtu-

virtutibus diſſenſum, eumdemque duplicem, qui & a ſupremis gradibus, & a ſublimiori norma recedit: non tollitur tamen omnis conſenſus cum lege, in quo vera virtus moralis poſita eſt. *Te autem iudice hæc bonitas ad forum duntaxat humanum pertinet, nunquam ad diuinum.* Sed quæſo, an DEVS conſenſum iudicat diſſenſum? Pertinet igitur etiam bonitas iſthæc ad forum DEI, licet vt parum ſufficiens damnetur, defectu per accuratiſſimum DEI iudicium profundius obſeruato, quam per humanum quoduis. Dic igitur poſthac cum confeſſoribus, *virtutes gentium non mera peccata, ſed actiones bonas, defectibus tamen contaminatas.*

(369) Vid. orat. Wolf. de philos. Sin. pract. not. illuſtr p. 96. *Agnouit Confucius, non ſufficere externi actus cum lege conuenientiam; ſed requiri quoque conformitatem actus interni, iudicii nempe, adpetitus & intentionis, vt ſcilicet iudicantes, actionem eſſe legi conformem, non fallamur, vt eandem adpetamus, quia legi conformis, & vt eam propter iſtam rationem adpetamus, ob quam lege imperatur.*

CAPVT VI.

DE PROVIDENTIA ET MALI PERMISSIONE.

§. 216.

Doctrinæ grauitas.

ARdua eſt, omnium conſenſu, de prouidentia DEI quæſtio (370), in qua aduerſus empæctarum inſultus ſolide decidenda aut recentiores plurimum adiumenti adtulerunt, aut nemo.

no. *Thraſoniſmos rides, & militem comici glo-
rioſum reuixiſſe indicas.* Dignus ludibriis fuero,
quamprimum tu de permiſſione mali ſententiam
excogitaueris, & a Leibnitiana diuerſam, & ea-
dem longe accommodatiorem. Quodſi in eo
præſtando ſpem feſelleris, nullus dubito, quin
ex materia ridendi, & exprobrandi thraſoniſmos
occaſio defecerit,

(370) Perplacuit, quod litteratiſſimus politiſſimusque vir Stolle in hiſt. litt. ed. ſec. p. 489. ait: *Die Vorſehung GOttes iſt ein Meer, auf welchem die Vernunft ſehr behutſam ſchiffen muß.* idque ex Lipſio deſumtum.

§. 217.

Tot & tanta vltrocitroque de permiſſione & origine mali noſtris temporibus diſputata ſunt, et nulla vnquam lis maiori videatur agitata fuiſſe: nec ardore animi, nec ſcriptorum copia. Si in hac re prolixos diſcurſus ſectarer, non abſimilis forem ei, qui magno molimine aquas gestaret in Oceanum. Quo minus autem rerum dictarum apicem oſtendam, aut, in quam capitalem quæſtionem fuſiſſime diſputata (371) tandem erumpant, commonſtrem, nihil video, quod obſtet. Tot vndique nos malis obſeptos, et eorum nullus iniri numerus queat, triſti doceemur experientia: Deum rerum omnium arbitrum eſſe, tam verum eſt, quam quod veriſſimum: itaque non ſine cauſſa inueſtigarunt, (372) *qui malum permittere poſſit Deus, qui immenſo interuallo a malis ſeiunctus eſt.* *Quæſtio de mali permiſſione.*

(371) Quem fugiunt ſententiarum de origine & permiſſione mali inde ab antiquiſſimis temporibus exorta diuortia? Forſan iam in gente Iudaica culpam peccati

 nonnulli

nonnulli tranſtulerunt in DEVM. vid. eccleſiaſt. XV. 11. 12. Hinc Deum excuſat Iacobus epiſt. I. 13. Id a gentibus quoque factum fuit: vid. Pfanner. ſyſt. theol. gent. purior. c. 9. §. 3. p. 251. Alii in materiam peccatorum originem cadere dictitabant: vid. Wolf. in Manichæiſm. ante Manich. ſect. II. §. 28. p. 164. Quid Chaldæi ſenſerint de peccati origine, legitur in philoſophumenis, quæ ſub Origenis nomine circumferuntur, a I. C. Wolf. editis p. 39. *Lucem ſcilicet boni, & caliginem mali cauſſam eſſe pronuntiabant.* Contra Perſæ, *licet duo principia boni & mali agnoſcerent, tamen hoc poſterius creatum agnouiſſe conſtat.* conf. Thom. Hyd. hiſtor. relig. vet. Perſar. c. 9. p. 161. ſeq. Zoroaſtræ ſententiam examinat Bayle in dict. hiſt. crit. ſub hoc titulo p. 3079. vid. de Perſarum dualiſmo Budd. hiſt. eccles. V. T. T. II. ad per. II. ſect. VI. §. 13. p. 1053. De Ægyptiorum ſententia ex inſtituto Plutarchus de Iſide & Oſiride T. II. op. p. 376. Græcorum poetæ in *eamdem dualiſmi ſententiam ſunt ingreſſi.* vid. Plutarch. de Iſide & Oſiride p. 370. De Ionicorum Græc. philoſoph. ſententia leg. theſes de atheiſm. & ſuperſtit. Buddei C. I. §. 10. p. 20. Schola Eleatica *vnam tantum ſubſtantiam admiſit:* Pythagoræ duo principia deſcribit Plutarchus de Is. & Oſir. p. 370. Plato eiuſdem opinionis duo principia tuentis patronus fuit. vid. Plutarch. l. c. p. 370. apud Budd. in thes. de atheiſmo & ſuperſtit. c. 1. §. 13. p. 31. adde Wolf in Manich. ante Manich. ſect. II. §. 32. p. 128. *De Ariſtotelis circa boni maliue originem ſententia lege eos,* quos Budd. in thes. ath. & ſuperſt. c. 1. §. 15. p. 41. citat. Lucem dabunt vlteriorem philos. Origenis edente Wolf. p. 140. Stoicos *duo principia ſtatuiſſe, Deum ſeu rationem, atque materiam,* Seneca innuit epiſt. 65. A gentibus ad chriſtianos error dimanauit. De Simone mago Epiphanius hæres. XXI. p. 58. idem dogma narrat. Confer. Iacob. Thomaſii ſchediaſm. de definitione philos. in not. ad §. 34. ſequuti ſunt Menander Saturninus Carpocrates &c. vt ex Irenæo L. I. de hær. c. 21. conſtat. Valentinus hæreſiarcha eiuſdem erroris accuſatur ab Origene L. IV. περι αρχων c. 7. Hieronymo in proœm. epiſt. ad Phil. T. II. op. p. 311. Num *autem Valentinus materiam*

DEO

DEO coæternam ſtatuerit, diſceptatur. vid. diſſert. Buddei de hæres. Valentinian. ad §. 9. p. 590. I. C. Wolf. in Man. &c. ſect. II. §. 47. p. 93. *Manichæi vero perniciosum errorem ad faſtigium euexerunt.* Horum primipilus erat Cubricus, natione Perſa, qui a magis venenum hocce hauſit. Epiphanius hæres. 66. p. 618. memoriæ prodidit, Scythianum quendam, e Saracenis oriundum, hanc doctrinam certis libris complexum, quos ſibi Terebinthus vindicauerit, a quo Manes tandem acceperit. Noſtris temporibus Manichæorum dubia mirifice extulit P. Bayle in dict. hiſt. crit. ſub art. *Manich.* & *Pauliciens.* Expertus eſt aduerſarios, Clericum, Iaquelotium, Iuriæum, Placettium &c. de ſcriptis vltro citroque emiſſis vid. apud Wolf. in Manich. ante Manich. ſect. II. §. 18. Fabricium in delectu argumentorum & ſyllab. ſcriptorum, qui veritatem religionis chriſtianæ aſſeruerunt p. 383. Clerici aduerſus Bælium prima pugna, edito libro *Defenſe de la providence contre les Manichéens, dont les raiſons ont eté propoſees par Mr. Bayle dans ſon diction. critique*, commiſſa fuit. Quem librum tom. I. Parrhas. p. 303. inſeruit. Cui reſpondit Bayle in ſecunda edit. diction. Non ſibi defuit Clericus tom. VII. biblioth. choiſie p. 330. vbi Origeniani auditoris cauſſam defendit, aduerſus dubia Bælii. Sed Bayle *in reponſe à un provincial T. III. p. 172. 173.* acriter reſpondit, quo facto Clericus zelo inflammatus *atheiſmi patronum Bælium declarauit*, biblioth. choiſie T. IX. art. 3. & 13. Ex aduerſo emiſit Bælius reponſe à Mr. le Clerc. au ſujet du 3. & 13. articles du IX. tom. de la bibl. chois. ne ſic quidem lite ſopita Clericus T. X. biblioth. chois. artic. VIII. p. 394. *Ad iudicium academiarum de Bælio prouocauit.* Cum amarulentiſſimis verbis Bælius reſponſurus eſſet, morte fuit extinctus. Longum foret, cetera ſcripta enarrare, quæ Iaquelotius aliique ediderunt. v. g. *Conformité de la foi &c.* Examen de la theologie de Mr. Bayle &c. quibus Bælius tom. III. repons. aux queſt. d'un prov. ch. 128. item in entretiens de Maxime & Themiſte occurrit. Anno 1710. edidit Leibnitius theodicæam Amſtel. vid. *den Bücherſaal in der 18. vnd 20. Oeffnung* art. 1. quo pacto vir illuſtris his litibus immixtus fuerit, narrat ipſe in prologo. Anno 1712.

celeberr. Buddeus diſputat. edidit *de origine mali*, theod Leibnitii oppoſitam. Secutus eſt Chr. Wolfius, qu in metaph. cap. de DEO Leibnitii ſententiam adoptabat Peculiari tractatu eam explicuit ill. Bilfinger. vid. Io Albert. Fabric. in delectu argumentor. & ſyllabo &c p. 385. Adgreſſus eſt ill. Bilfingerum D. Weiſmann. ir ſchediaſm. academ. anno 1725. emiſſis. Addatur iu dicium Pfaffii in diſſert. de morte nat. p. 17. Poſt act in exilium Wolſio, grauiſſimæ lites exortæ. Quibu occaſionem *dedit primo cauſſa DEI aſſerta*, curante Io Ioach. Langio. Secuta eſt commentatio Wolfii *lucu lent. de differentia nexus ſtoici & ſapientis*, quam reſp loco excepit, *modeſta diſquiſitio &c.* auctore Langio quæ elicuit *monitum ad commentationem*, refutatum & ipſum in *placidis vindiciis modeſtæ diſquiſ.* Pulſo Hala Saxonum, neſcio quorum inſtinctu, Wolfio res erupit in neruum, publici iuris facta modeſta detectione, ſ. *beſcheidene Entdeckung der ſchädlichen Wolfiſchen Philoſophie.* Dici vix poteſt, quot ab illo tempore animorum motus exorti inter celeberrimos viros, Buddeum & Wolfium, quorum ſcripta eriſtica omnium manibus teruntur, non iam h. l. recenſenda.

(372) Inquiſiuit in eam rem Bælius in ſuo diction.

§. 218.

Quid veteres de ea ſenſerint.

Antequam decretorium pro vſu ſententiæ Leibnitianæ in hoc articulo theologico argumentum afferamus, aliorum prius placita audiemus, eo potiſſimum conſilio, vt, ſi ſolida credantur, quantum a Leibnitii deciſione abeant, aut non abeant, intelligi, & iudicari poſſit. Allegamus quorundam ex patribus eccleſiæ iudicia. *Concedimus*, inquit nonnemo, *meliorem eſſe naturam, quæ omnino peccare nolit, concedant viciſſim & ipſi, non eſſe malam, quæ talis facta eſt, vt poſſet non peccare, ſi vellet, & iuſte punitam, quæ voluntate, non neceſſitate, peccauit. Cum*

go vtraque bona (angelorum & hominum): *ur illam ſolam, & non vtramque, DEVS fecit, t vberius laudaretur de vtraque?* (373) Alius uidam eccleſiæ primæ doctor his verbis vtitur: *ι miniſtros tuos non habes pro fidelibus & frugi ruis, ſi compedibus aut vinculis concluſi id rant, quod iubes, ſed ſi ſponte & libere, quod i muneris eſt, ſtrenue faciant: ita DEO acce- um minime, quod coactum, & violentia qua- um expreſſum, ſed quod ex vera virtute profi- ſcitur.* (374) Addantur hæc ab Hipponenſi 375) dicta. *Quia omnipotens, poſſet,* pecca- um impedire) *cur non fecit? quia noluit. Cur oluit? Ipſe noluit. Non debemus plus ſapere uam oportet. Puto autem, non parui boni eſſe tionalem creaturam, quæ malorum compara- one cauet malum.*

373) Verba ſunt Auguſtini 11. de Gen. ad lit. c. 7.
374) Verba ſunt Athanaſii ſerm. de incarnat. T. I. p. 39. edit. Commelin.
375) Ita Auguſtinus 11. de Gen. ad lit. c. 10.

§. 219.

Proſtant alia teſtimonia patrum. Hipponen- s ait, quod rationes reddi poſſint, cur DEVS ermiſerit malum: *requiſiuiſſe id ipſum primo* *Patrum ſententiæ plures.* *)EI omnipotentiam, cum magis pertineat ad mnipotentiſſimam ipſius bonitatem de malis bene- acere, quam mala non eſſe ſinere.* (376) Niſi ne omnia fallunt, aut hæc ceteraque verba in eibnitii ſententiam inclinant ſignificatu, aut ita ura ſunt, vt admitti nequeant. Sententia viri luſtris eſt: *malum ideo a DEO in hoc ſyſtemate*

permiſſum: quia collatis ceteris ſyſtematis omni bus conuenientius fuerit in hoc mundo malun permittere, quam eo abſolute impedito aliud ef ficere rerum ſyſtema. (377) Iam Hipponenſi: ait, requiſiuiſſe bonitatem DEI, vt malum per mitteretur: quicquid requirit bonitas DEI, i(conuenientius, id melius altero eſt. Quomod(differt hoc effatum a deciſione viri illuſtris? Nul lo pacto, niſi forte in eo, quod verba epiſcop huius duriora placita innuant, *peccatum mouiſſ Deum, vt malum permitteret, quo nimirum illu condonando benefacere poſſit*, quæ a viri illuſtri mente aliena ſunt: non enim iuxta eum pecca tum Numen impulit, vt hunc eligeret mundum ſed mundi in ceteris rebus prærogatiua induxit vt hunc, licet cum crimine coniunctum, ob ce tera præualentia, quibus reliquis ſyſtematibu præſtitit, bona, anteponeret omnibus. Ali loco Hipponenſis præſul ita diſſerit, (378) mo uiſſe DEVM *ad permittenda mala iuſtitiam & miſericordiam, cum hominis lapſu ad miſericor diam in electis & iuſtitiam in reprobis declaran dam ſe vti poſſe viderit.* Aut miſericordiæ & iuſtitiæ declaratio cumulate compenſat ma euentum, aut non compenſat. Si illud; malun in hoc mundo, maiori bono compenſatum, mun dum non reddit alio quouis ſyſtemate deterio rem: ſi non compenſat, abſurda eſt præſuli reſponſio: elige vtrumuis. Porro ſentit idem (379) *vniuerſi pulcritudinem, cum aliquis or natus mundo decederet, ſi nulla eſſet anima, qu peccando miſera fieret*, DEVM induxiſſe, vt ma

lum

m permitteret. Expendat beneuolus lector hanc eſponſionem. *Si nulla*, inquit præſul, *peccaſ-t anima, vel quod idem ſonat, verbis Leibni-ii, ſi malum deeſſet in hoc mundo, ornatus dece-eret*, id eſt, *tam bonus, aut optimus non foret.* Dic, amabo, quomodo ab hæreſi Leibnitiana Au-uſtinum exſoluere velis? In quo differt præſul b ill. viro, niſi in eo, quod præſul minus cau-e ipſum peccatum putat pulcritudinem mundo ddere, quo malo impedito, & ornatus deeſſet; x aduerſo noſter ornamentum mundi non in eccato quærit, ſed in eius ſyſtematis, quod pec-ato contaminatum, reliquis perfectionibus: ita t ſi peccatum impediretur, ſyſtema mutaretur, uod eſt optimum. Non autem eſt optimum, *uia* eſt peccato inquinatum, ſed *id, quod* inqui-atum peccato, optimum dicitur.

(376) Auguſt. de corrupt. & grat. c. 10.
(377) Vid. Leibnit. theod. p. m. 312. §. 114.
(378) Auguſt. de corrupt. & grat. c. 10.
(379) Auguſt. L. III. de L. arbitr. c. 9.

§. 220.

Permiſſi mali alias quoque rationes adfert ener. præſul. *Denique*, inquit, *cum occaſione ranſgreſſionis iſtius Chriſtus nobis donatus, per uam plura, quam in Adamo ſunt amiſſa, rece-imus* (380), Lutherus ita ſentit: DEus permi-it peccatum, *quia ipſi placuit, vt periclitaretur Adamum, & exerceret ipſius vires, ſicut hodie um baptizati & in regnum Chriſti tranſlati ſu-us, Deus non vult nos otioſos, ſed vult exer-eri per verbum & dona ſua, ideo permittit nos* *Lutheri ſententia.*

infirmos

infirmos a Satana cribrari. (381) Et hæc rati permiſſi mali nititur argumento maioris conue nientiæ, qua mundus hic optabiliór euadit cete ris. Alius quidam theologus, ſolidiſſima orna tus doctrina, de mali permiſſiont h. m. (382 iudicat: *ideo permiſit Deus hominem tentari, no vt ex malis bonum eliciendi occaſionem haberet ſed quia liberam ab homine obedientiam ſibi pra ſtari voluit, quia ex lapſu hominis bonum elicer nouit.* Aut illa bonitas ex malo elicienda, cuiu intuitu hoc permiſſum eſt, vna cum ceteris præ ſentis mundi perfectionibus maior fuit quam per fectiones alterius mundi, peccato vacui, aut nor maior fuit. Sin illud agnoſcas: adoptaſti Leib nitii ſententiam de ſuperpondio perfectionum huius ſyſtematis præ ceteris poſſibilibus cunctis ſi bonitas illa, ex malo elicienda, vna cum ceteri huius mundi perfectionibus maior non fuit, quam ceterorum ſyſtematum excellentiæ: tum hæc ra tio ſummi theologi vana & nulla eſt. Aut igitur in Leibnitii ſententiam reſoluitur, quod doctores reſpondent, aut neruo caret & fundamento.

(380) Auguſt. 14. de ciu. Dei. cap. 27.
(381) Lutherus in genes. cap. 3.
(382) Gerhardus in loc. theolog. de peccato orig. cap. 1. num. 16. ſub fin. p. 125.

§. 221.

Theologorum quorundam ſententia.

Vt penitius cognoſcatur, reſponſiones de permiſſione peccati, ſeu mali generatim, omnes, aut nihil proficere, aut reſolui in recentiorum fundamenta, citabimus etiam aliorum cogitata. Celeberrimi cuiuſdam viri verba hæc ſunt: (383) *ad permiſſionem peccati quod adtinet, ſi quis actio-*

nem

em quandam impedire non tantum poſſit, ſed & lebeat, idque non faciat, & hac ratione eam per-nittat, is quidem pro cauſſa iſtius actionis recte iabetur. Deum vero, etſi actiones malas quaſli-et, ſi ſecundum omnipotentiam ſuam agere velit, mpedire poſſit, nemo tamen dixerit, hoc eum tiam facere debere. Imo non debere, inde patet, uod ipſa natura libere agentium hoc poſtulet, vt iotestas illis concedatur, ſecundum facultatem, iaturæ illorum conuenientem, agendi. (384) Fieri ion poteſt, vt aliter hæc verba intelligantur, quam enſu recentiorum. *Deus*, inquit vir celeberri-nus, *non debet peccatum impedire.* Ergo vbi ab-olute impedit, contra debitum, id eſt, contra ſua-um perfectionum dignitatem agit: hoc enim olo debito adſtringitur Deus. Itaque aliud ſyſte-na, impedito per miracula peccato, conditurus ninus conueniens opus præſtitiſſet; ſi cetera au-em minus conuenientia & *contra debitum* con-lita fuiſſent, nihil ſupereſt, quam vt hoc conue-iientiſſimum habeatur, quod nunc exſiſtit; id iutem recentiores contendunt.

(383) Vid. Budd. theol. dogmat. L. III. Cap. 2. §. 10. p. 769.

(384) Permiſſionem h. l. eo ſenſu accipimus, quo ill. Bilfinger. de orig. mali §. 260. vbi eam ita definit: *permiſſio eſt ſuſpenſio, vel negatio alicuius efficientiæ, qua oppoſita factum ab agente non eliceretur.* Dicitur ergo permittere, &, qui hactenus oppoſitis ſuis viribus aliud agens impediuit ſuſpenſo nunc impedimento, & ille, qui hactenus plane agentis viribus non reſtitit.

§. 222.

Iudicium theologi alterius.

Animum quoque ſubit theologi alterius iu-dicium, (385) *qui, fundamentum,* inquit, *iſtius per-*

permiſſionis eſt tum libertas arbitrii, quam crea tura rationali contulit DEVS creator, & cuiu vſum creaturæ iſti adimi non patitur conſtanti datoris: tum infinita eius potentia & ſapientia qua poteſt ex malo bonum elicere. Etiam atqu etiam rogo beneu. lectorem, vt perpendat, a hæc reſponſio vel ſufficiat, vel, ſi ſufficit, a vi illuſtris deciſione aliena ſit? *An ideo permitten dum malum*, inquiet aduerſarius, *quia bonu elici poteſt? atqui non ſunt facienda aut permit tenda mala, vt inde eueniant bona; turpius ei. citur, quam non admittitur hoſpes.* Quid hei reſpondendum eſt? num in obiurgationes aduer ſariorum effundemur? *eorum non eſſe rimari vi. Dei, earundemque rationes.* Atqui non ſcrutar tur rationes Dei ſpeciales, ſed diſquirunt modo an generatim potior fuerit ratio peccati permi tendi, quam non permittendi: ſi potiorem cor cedas, conuenientius fuit admittere mundum peccato inquinatum, quam alium quemuis. S magiſtratus, qui ſubditorum peccata non imp diat, quia bonum elici poſſe exiſtimat; num eum excuſandum putas? atqui ita excuſant theo logi Deum. Aut igitur hæc excuſatio irrita, au Leibnitiano ſenſu explicanda eſt: *Deum ſimile eſſe magiſtratui, qui peccata permittat, non el ciendi tantum boni cauſſa: poſſet enim bonum n compenſare mala; ſed ne impedito malo graui incommodum oriatur*, id eſt, quia omnibus ci cumſtantiis computatis conuenientiſſimum, ſe optimum eſt, malis non obſtare. Reſponſio ig tur theologorum, quam pro mali permiſſior

alle

legant, nititur Leibnitiana. *Deus mala permiſit.* ur? Theologi docent, *quia elicere bonum potuit*, theologi intelligunt bonum minus, quod permiſſum malum abundantiſſime non compenſet? oc non innuunt; alias Deum arguerent, quod aius malum permittat propter bonum minus: go alterum volunt, bonum ſcilicet ex malo eliendum innumeris modis maius fuiſſe, eoque alo non obſtante mundum hunc manere optium, quæ ipſiſſima Leibnitii ſententia eſt.

385) Vid. I. W. Iæger. compend. in L. de prouidentia Dei p. 122.

§. 223.

Argumentum præcipuum.

Per mundum cum recentioribus (386) inlligo ſeriem omnium rerum conditarum, inde prima creatione exſiſtentium, durantiumque r omnia ſeculorum ſecula. Complector itaque b eo vocabulo vitam æternam, felicem, & inlicem &c. quicquid præter Deum exſiſtit, aut ſthac exſiſtet. Nunc peremtorio, ni fallor, gumento Leibnitii ſententiam ſtabilire licet. it hæc rerum exſiſtentium ſeries, quæ ſuis deſtibus laborat, illuſtrandæ Dei gloriæ præ ceris aliis poſſibilibus inſeruire potuit, aut non tuit, aut denique aliæ poſſibiles rerum ſeries rfectiſſime æqualem gloriæ Dei illuſtratæ effeum præſtitiſſent. Quartum non datur. Si prius optaueris: habes rationem permittendi mali ibnitianam, ex eo pendentem, quia hic munis gloriam Dei optime promouet, atque connientiſſimus Deo eſt. Si dixeris, *præſentem rum ſeriem non tantum inſeruire Dei gloriæ,*

quam

quam aliæ poſſibiles inſeruiiſſent ; DEVS ſibi i[
defuit, penes quem ſtetit, meliora exhibere: De[
igitur non eſt Deus. Si tertium placuerit, *ali*[
rerum ſeries poſſibiles, nec inferiores, nec melior[
hac, quæ nunc exſiſtit, fuiſſe, ſed perfecte æqu[
les ; tribues manifeſtiſſime Deo & imperfecti[
nem, & peccati originem. *Imperfectionem qu*[
dem: nam ſeries, quas DEI intellectus perfec[
æquales iudicat, voluntas eius vt minus æqual[
tractat, alteram alteri per creationem antepone[
do; *ita oritur in Deo diſſenſus ; diſſenſus aute*[
eſt imperfectio. Tum & peccati originem ſ[
culpam Deo affinxeris: nam ſi aliæ rerum ſeri[
poſſibiles ex æquo feciſſent ad gloriam Dei ill[
ſtrandam, vti facit ſeries nunc iam exſiſtens: c[
Deus eas ex ſtatu poſſibilium non tranſuexit i[
ſtatum exſiſtentiæ? cur non elegit ex iis tale[
ſeriem, a qua malum abfuiſſet? cur hanc antet[
lit, in qua tantum eſt malitiæ? Num, qui ſeru[
habere poteſt integros vitæ, ſcelerisque puro[
quique malignos tamen cooptat, vitiorum r[
familiari per eos illatorum culpam non geſta[
Toties iam ad rauim usque clamaſti, *ſtante* [
hoc mundo tanquam optimo ſententia, DEV[
neceſſario optimum malo infectum condidiſſe, e[
que malorum fieri auctorem. Fingam, quod fa[
ſiſſimum eſt, *neceſſitatem ſummam eligen*[
optimi DEO impoſitam ; tum ea neceſſitas p[
tius excuſat, quam accuſat: ea enim, vt iur[
naturalis doctores inculcant, non imputantur
quæ, quo minus fiant, penes auctorem non ſta[
quæ quis neceſſario agit. At vbi alii mun[

etiar[

tiam finguntur optimi perfecteque æquales, vbi iberum locum habet arbitrium, quod malo conaminata opera præfert vitio vacuis; tum culpam ontrahit, qui vitioſum opus ceteris anteponit. Reſponde nunc, ſi placet, ad ratiocinium; videbinus, quantum æra diſtent lupinis.

(386) Neſcio, qui factum, vt viri longe doctiſſimi ita potuerint arguere: *ſi Deus neceſſario optimum condidiſſet, futurum mali, quod eo continetur, auctorem.* Plane non cogitaſſe videntur, vel prima moralis diſciplinæ axiomata reclamare. vid. Puſendorf de O. H. & C. cap. 1. §. 17. *Qualibet actio, quam penes aliquem eſt fieri vel non fieri, poteſt ei imputari.*

§. 224.

Addatur huic argumento aliud: aut conuenientius fuit peccatum permittere, quam miraculo mpedire, aut non fuit. Si prius: vera eſt recentiorum ſententia, conuenientiorem fuiſſe mundum n quo malum non abſolute ſufflaminatum fuerit: non fuit conuenientius; tum Deus permittendo eccatum, parum congrue fecit: quod eſt blaſphenum. Vis aliter inflexum? accipe: aut dignior fuit erum ſeries (mundus), in qua peccatum declinandi motiua pro intelligentibus creaturis fortiora rant, aut ſeries illa præſtantior fuit, in qua erant vt in præſenti fiebat) non fortiora. Sin illud;)eus poſterioris generis ſeriem condendo indigne ecit, quod eſt impium: ſi poſterius; habent reentiores, quod volunt. Loquor autem de fortioibus peccatum committendi rationibus, non de ignioribus. Fortiores in Adamo peccandi rationes fuiſſe concedo; digniores nego. Aut ita, ſi ibet: mundus, in quo ſtultiſſimæ peccandi ra- *Aliud ratiocinium.*

tiones fortius primum violatorem afficiebant, au præſtantior fuit ceteris omnibus, in quibus nor afficiebant fortiter, aut non fuit. Sin illud dixeris mundus ille erit optimus, licet peccato contaminatus: ſin hoc; Deus minorem præſtantiam antepoſuit maiori, quod eſt improbum dictu.

§. 225.

Iudicium de argumento. Exiſtimo, has rationes eſſe omni dubio maiores. Puto, eas phari loco habendas, ad quas ir tanto fluctuantium animorum mari reſpiciendum ſit ſemper. Si vel mille effugia adhibuerint, querelas effuderint, diſtinctiones adplicauerint, v perplexum temet & ancipitem præſtent: cogita quæſo has rationes, examina, an perſpicue & diſtincte nonnihil dixerint, quod ad eas ſoluenda fecerit: nihil eiuſmodi fieri poſſe egomet præſtabo. Redi in memoriam eorum, quæ in articulo de ſcriptur. § 155. 156. diximus: intelliges, obſeruationem ibi inſertam grauiſſimo ho exemplo confirmari. Facile eſt, ad ſententian recentiorum ex hypotheſi vaga, & ſine ration ſufficienti adoptata, diſtinctiones petere, eluſi certiſſimis ratiociniis: querentes recentiorum antagoniſtas audies, problema facillimum intricantes, varia miſcentes: iam dicent, *fatum inferr rationem optimi: iam plura fieri ſine ratione* contendent, manifeſtiſſimo veritatum grauiſſimarum periculo, imo ſpe Epicurei triumphi de fortuito atomorum concurſu: *iam libertatem a ſapientia diſtinguent non ſolum, ſed & diuident*, vt ſine ſapientia & ratione a Deo quid fieri poſſe doceant: iam alias minus recte intellectas obiici doctri-

doctrinas animaduertes. His omnibus occurritur ationibus §. anteced. allegatis: poſce tantum, vt contrariæ ſententiæ patroni directe reſpondeant: aut tecum ſentient, aut facient manifeſto cum Poireto, vt Numen plane absque vlla ratione, mo nec intuitu gloriæ mundum creaſſe ſint inculcaturi; quod quam a vero alienum ſit, nemo eſt, quin videat.

§. 226.

Continuatur. Qui manifeſtiſſimis rationibus his §. 224. indicatis non mouentur, eos vehementer rogo, vt liter theſin ſuam de permiſſione peccati probent, c Leibnitius fecit: ſumant dubia Bælii examinanda x ſuis meditatis: cooptent reſponſionem theologorum, *malum ideo permiſſum, quia boni quid otuerit elici:* caueant, ne hæc dicta Leibnitii imniſceant: quodſi tum vel ſibi ipſis, vel aliis ſaiſfecerint, victas egomet manus dedero. Faciius eſt, aliorum poſitiones impugnare, vago vocabulorum ſignificatu, quam propriam ſtabiire theſin argumentis, determinate probantibus. Nondum ego quemquam legi vel audiui ante Leibnitium, qui doctrinam *de permiſſione mali x inſtituto perſecutus fuiſſet.* Si facile negotium ſt, cur id non ſuſcipimus ex inſtituto? cur ſententiæ Leibnitianæ patronos non melius inſtruimus? ſpondeo fore, vt primus in eam ſententiam im iturus. Nihil enim deſidero, quam vt misis, quæ contra recentiores adferunt, dubiis, theſin probent ſuam *de permiſſione peccati. Argumenta pro theſi animum figunt: dubia autem alius obuerſa, præſertim ratione munitis, mirifice*

conturbant animos debiliores. Quiſquis auten theſin ſerio demonſtrandam ſuſceperit, cogno ſcet, aliter eam probari non (387) poſſe, quan more Leibnitiano.

(387) Diſpiciamus v. g. quo caſu doctores malum per mitti debere ſtatuant. Sin illi caſus non exhibeant ca nonem, qui ad Deum tranſlatus Leibnitii ſententian referat, cedam arena vltro. Ill. Thomaſius in fund I. N. & G. p. 267. edit. 4. permittendorum a magiſtra tu lupanarium nullam cauſſam adfert, quam curan euitandi mali maioris. Atqui hæc ipſiſſima eſt Leib nitii deciſio. *Summatim*, inquit vir illuſtris, *lupa naria non ſunt toleranda, niſi ad euitandum maiu malum in regionibus calidioribus. Qui metus maioru mali cum regulariter non adſit in regionibus ſeptentrio nalibus; vix eſt, vt prudenter faciat magiſtratus lupanaria tolerans. Nec eſt, quod dicas electionem mi noris mali ſaltem procedere in naturalibus, non in mo ralibus; neque enim facienda eſſe mala, vt inde eue niat bonum: vti enim alterius loci eſt diſquirere d falſa huius loci & explicatione & applicatione in ſe ve riſſimi: ita tamen ex iis, quæ ſupra de differente na tura honeſti, iuſti & decori diximus, patet, mal iniuſta non admittere electionem, at vero indecori & inhoneſti non eandem eſſe rationem, præprimis intuit non eius, qui perpetrat indecora aut inhoneſta, ſe eius, qui cum non poſſit impedire vtrumque, tolera ſaltim minus, quæ omnia communiter miſcentur i communi applicatione regulæ: non eſſe facienda mala vt &c.* Canon celeberrimi viri hic eſt: *permitten dum eſt malum, quoties maius ex ipſius impediment oriretur.* Atqui hæc eſt ratio Leibnitii, quare a DEO malum permiſſum: quia minus conueniens fuiſſet, ſe maius incommodum ortum eſſet, ſi abſolute obſtitiſſet: eoque hic mundus, in quo permittitur malum, conuenientior eſt, non ob mala, ſed ob incommodorum, cum aliis comparatorum, in diuerſis ſyſtematibus, paucitatem. *Monſtrent ſaltim aduerſarii caſum, quo malum permittere licet: intelligent eo contineri regulam Leibnitii.* Si nolint ita Leibnitium refutare, aut hanc examinare cauſſam: ſi non inquiſiuerint

uerint in rationes, quibus permittere malum licet; indicio id erit infirmæ cauſſæ. Plura non addo, quod integri in hanc materiam ſcripti libri me arbitro ſufficere poſſunt. Non autem hæc ſuperflua erant, quoniam cum theologorum diſertis verbis, & ſententiis de præſenti cauſſa nemo hactenus Leibnitii cogitata contendit.

CAPVT VII.

DE PPLICATIONE PHILOSOPHIÆ ECVNDVM ACCESSIONES &c. IN CAITE DE CHRISTO ET QVIDEM SPECIATIM DE OMNIPRÆSENTIA HVMANÆ EIVS NATVRÆ.

§. 227.

Acceſſus ad materiam.

AD conſiderandum hoc myſterium ſumma veneratione, precibus ardentiſſimis præmiſſis, cedamus oportet, vt nobis natura caligantibus eleſtem affundat lucem ſupremum in cœlis Nuen (388). Quot ſcriptis, in vtramque partem itis, de omnipræſentia Chriſti vt hominis dertatum fuerit, nemo, niſi litterarum plane exrs, ignorat. Noſtrum eſt indicare, an vſum in lite præſtet recentiorum doctrina philos. nec ? Præſtruenda vero quædam ante ſunt, quam ipſum inſtitutum pergamus.

388) Controuerſiæ huius hiſtoriam omnium pleniſſime tradit rev. dn. Pfaffius, cancell. Tub. in hiſt. litter. T. II. L. III. p. 420. ſeqq. vbi &, *quid Chemnitius de omnipræſentia carnis Chriſti ſenſerit*, indicatur. Addi poteſt Dauid. Paræi methodus vbiquitariæ controuerſiæ contra Albertum Gravverum. Confer. Adrian Baillet *des ſatyres perſonelles &c.* T. I. p. 361.

§. 228.

Quæſtio. Quæſtio eſt grauiſſima, *an corpus Chriſti queat eſſe omnipræſens?* Celeberrimi reformatorum doctores pariter ac formulæ concordiæ promachi, in eo conſentiunt, *tantum humanæ Chriſti naturæ a λογω tributum eſſe, quantum ſine contradictione fieri potuit,* & res creata ad ſummum capax fuit. Tum vero in diuerſa abeunt, quum quæſtio eſt: num contradictionem inuoluat, *vnum corpus eſſe præſens multis aut omnibus locis,* affirmantibus quæſtionem dnn. reformatis, negantibus formulæ concordiæ doctiſſimis patronis. (389) Quodſi igitur paulo diſtinctius per doctrinam recentiorum oſtenderis, nullam habere locum contradictionem, ſi vel maxime corpus quoddam multis præſens locis ſtatuatur: intelliges, huius philoſophiæ non plane nullum eſſe vſum.

(389) Ratio enim dnn. reformatorum, cur negent, *poſſe corpus eſſe omnipræſens*, non eſt, quia DEVS noluerit Chriſtum hominem vlterius euehere; ſed quia id contradictorium putant, *vt finitum corpus vbique præſto ſit.* Edidit Turrett. vltra dn. Pfaffium diſſertat. qua oſtendit, *contradictoria non debere credi*, eo interpretans cancellarii huius dicta, ac ſi per ακαζαληπτα contradictoria intelligeret. Reſpondit vero vir celeb. in diſſertat. *Num contradictoria proprie loquendo poſſint credi?* Acceſſit dn. *Dan. Maichelii examen ſuccinctum diſſert. ab Alph. Turrett. ſcriptæ contra dn. Pfaffium &c.* Sum interim in ea ſententia, vt credam, ſolutionem huius quæſtionis ad philoſophiam pertinere. Sermo enim, *num quid inuoluat contradictionem?* rationis eſt: numquid vero vt exſiſtens reuera credi debeat, pertinet ad theologiam. Illa quæſtio præliminaris; hæc theologica & capitalis. Vid. Menzerus in breui conſid. theol. Photinianæ p. 345. Non igitur principia

pia rationis immiſcentur reuelationi, vbi docetur ex philoſophia, hoc aut illud non eſſe abſolute impoſſibile; ſed conſenſus tantum oſtenditur philoſophiæ cum theologia. Quodſi ita arguerem: *corpus eſſe omnipræſens ſine contradictione poteſt: ergo reuera eſt omnipræſens;* tum μεταβασιν εις αλλο γενος admitterem. Cum ex omnium mente *theologia non ſit contra rationem, ſed ſupra eandem:* quoties in applicatione huius theſeos generalis ad ſpeciales caſus quæſtio incidit, *num hoc dogma rationi aduerſetur, id eſt, contradictionem inuoluat?* neceſſarium eſt, vt oſtendam ex ratione, quantus eiuſdem cum theologia, ſeu an conſenſus locum habeat? Si ex theologia deciſionem petas, ſemper cauſſabuntur antagoniſtæ, *ipſas oraculorum citatorum interpretationes eſſe contradictorias, te petere principium &c. poſſe eodem iure credi, Deum eſſe proprie leonem, cum ita in ſacris adpelletur &c.* Nunquam proficies quidquam, niſi te contuleris ad examen rationis, *quid contradictorium ſit, aut non ſit?* niſi docueris, contradictionem non pertinere niſi *ad idem, ſecundum idem, aut eodem modo &c.*

§. 229.

Αναλυσις quæſtionis, quid ſit exſiſtere?

Qui, *num corpori πολυτοπια competere queat?* diſputaturi ſunt, eos lex methodi iubet, vt inquirant (390), quid præſentia ſit? quid denique corpus? tum explicato vtrinque ſubiecto & prædicato, iudicari poterit, an iſtæ ideæ prorſus inimicis cornibus pugnent, nec ne? Cogitari ſine *exſiſtentia præſentia* nequit: eſt enim *præſentia* nihil aliud, quam exſiſtentis ad aliud exſiſtens proximus reſpectus: de præſentia igitur ſermonem facturis definienda eſt *exſiſtentia.* Ea autem ita a recentioribus deſcribitur. (391) *Exſiſtentia eſt ſtatus eſſentiæ, quo apta eſt ad agendum, vel patiendum.* Quicquid exſiſtit, hoc charactere continetur; & viciſſim, quidquid hunc chara-

ſterem habet, illud reuera exſiſtit. Definitio itaque eſt genuina, cum definitionis nominalis ſit, exhibere characterem, vni, ſoli rei, & ſemper competentem. (392) Id quod neminem, logicæ præceptis vel obiter initiatum, fugit.

(390) Vid. Leibnitii diſcurs. de harm. ration. & reuelat. §. 20. vbi monet, accurate prius decidendum eſſe, in quonam corporis natura ponatur, ſi de poſſibili eius πολυτοπια quid ſtatuere in animum induxerimus.

(391) Vid. ill. Bilfing. dilucid. §. 270. ne quis autem huic definitioni Scheiblerianam anteponat, qua id exſiſtere docet, *quod ſit poſitum extra cauſſas* libr. I. cap. 15. §. 2. *Exſiſtentia eſt actus, ſecundum quem res ponitur extra cauſſas.* p. 184. velim obſeruetur, non ſatis late patere hanc definitionem: Deus enim exſiſtit, nec tamen extra vllas ponitur cauſſas. Itaque noſtra definitio præferenda eſt, maxime, quod nihil allegari poſſit, quod exſiſteret, nec tamen vel pati quid poſſet, vel agere. Tuto igitur huic ſuperſtruere licet.

(392) Mathematicæ methodo aſſueti diſtinguunt inter definitionem nominalem, & talem, alio ſenſu, ac auctor artis cogitandi, & Clericus in log. operibus philos. præmiſſa P. II. cap. 12. p. 111. vbi ait: *definitionem rei exponere, quæ rei natura ſit;* nominalem vero, *quam ſignificationem nomini cuipiam tribuamus.* Contra Leibnitius & Wolfius, mathematicos ſecuti, v. g. in log. cap. 1. §. 38. p. m. 28. nominalem dicunt definitionem, quæ characteres exhibeat, *quibus res definita ab aliis ſemper & in omni ſtatu diſtingui poſſit;* realem vero definitionem adpellant eam, *quæ rei geneſin & ortum exprimat, qua aliquid poſſibile ſit.* Nullus igitur dubito, quin definitio exſiſtentiæ genuina ſit.

§. 230.

Quid ſit agere & pati?

Cum in definitione exſiſtentiæ actionis & paſſionis ſit facta mentio: non alienum eſt, ad notionem explicatiorem præſtandam indicare, *quid*

uid ſit agere? quid pati? agere dicitur A. in ſe pſo, quando ratio alicuius B. in A. obſeruandi eque ad huius eſſentiam pertinentis, eſt in ipſo A. Si v, g. ratio deſiderii, quod in anima exſiſtit, ſt in ipſa anima; tum dicitur hæc agere, *actione mmanente*. Contra agere dicitur A. in aliud C. ſi atio alicuius, quod B. vocabimus, & ad eſſeniam C. non pertinet, continetur in A. Sic Deus in creatas res agit, quia mutatio in illis orta ationem habet in DEO. Pati contra dicitur C. um ratio alicuius B. in ipſo C. obſeruandi, nec ad ius eſſentiam referendi, continetur in A. Non eſt, ur regeras, has definitiones parum ſufficientes ſſe, *quia in cauſſa finali ſit ratio, cur effectus rodeat, nec tamen cauſſam finalem in effectum gere, niſi forte fuerit, vt cauſſam efficientem onfundere cum finali velimus*: nam *cauſſa finalis on agit* adcurate loquendo, *ſed repræſentatio ius*: eoque hoc dubium ad rhombum facit niil. (393)

(393) Vid. Wolf. metaph. §. 104. *Eine Veränderung, dauon der Grund in der Sach anzutreffen, die verändert wird, heiſſet man das Thun; hingegen eine Veränderung, dauon der Grund in einer andern Sache, als die verändert wird, anzutreffen, heiſſet man eine Leidenſchaft.* Nota tamen, hanc definitionem ſolum pertinere ad res creatas; noſtram, in textu, ad omnes.

§. 231.

Expendimus, *quid ſit exſiſtentia*? Præmouimus quoque, præſentiam nihil aliud eſſe, quam roximum reſpectum exſiſtentis ad exſiſtens: non rgo poterit, mea tenui ſententia, aliter præſentia *Definitio præſentiæ.*

 definiri,

definiri, quam hoc modo: *præſentia rei ad rem eſt ſtatus, cuius gratia res in rem aut agit, aut agere poteſt, res a re patitur, aut pati poteſt, vel immediate, ſine interuentu vllius rei alterius, vel ſine intercurſu ſaltim plurium.* Demonſtratio ita habet. Exſiſtentia eſt ſtatus agendi vel patiendi; præſentia vero eſt reſpectus exſiſtentis ad exſiſtens: ergo ipſa quoque eſt ſtatus, quo res in rem vel agere, vel ab ea ſine interuentu plurium pati poteſt. Sub operationis vocabulo complector illum quoque reſpectum, quo quædam res alias repræſentant. Vbi enim eſt ſtatus aliud repræſentandi, ſeu in id operandi immediate, vel operationes ab eo recipiendi; ibi eſt duarum rerum mutua præſentia. Qui aliter definiunt, (394) infinitis implicantur difficultatibus. (395)

(394) Alii præſentiam definiunt barbara voce, *per adeſſentiam in loco ſ. ſpatio, ſiue per modum, ſecundum quem res dicitur in ſpatio.* Vid. Suarez. diſput. 51 Sect. I. num. 14. Non poſſum enim, quin tam exoſos etiam ſcholaſticos in controuerſia maxime metaphyſica citem. Sed quid eſt ſpatium? *an eſt receptaculum, immenſa ratione extenſum, in quo res omnes collocentur?* Profecto talis conceptus, ſi quiſquam alius, rationi ſummopere repugnat: quod primus animaduertit Leibnitius in epiſtol. V. ad Clark. T. I. Recueil. p. 119. §. 62. ſeqq. Si enim in duas v. g. partes perfecte æquales mente diuidam tale receptaculum; altera pars alteri erit perfecte ſimilis, nec vllo momento diſcernenda: erunt igitur ambæ res vna, iterato conceptu repræſentata. De iſta vna parte ſimile valet ratiocinium, & ſine fine quidem, vt tandem ſpatium illud, ſeu receptaculum ad punctum mathematicum indiuiduum reuocetur, eoque nonniſi figmentum reperiatur mentis. Spatium igitur, aliter cum Leibnitio definiendum, *eſt ordo rerum, quatenus exſiſtunt ſimul:* vbi nihil exſiſtit; ibi nullus ordo, nullum ſpatium. Vid.

Vid. Recueil T. II. p. 139. Dum igitur veteres *præſentiam* adpellant *modum, ſecundum quem res eſt in ſpatio*: falluntur, receptaculum extenſum ab omni re abſtractum innuentes: ſenſus ergo definitionis eorum, ſi quis ſit, hic nec alius eſſe poteſt: *præſentia eſt modus, ſecundum quem res eſt in ſpatio, id eſt, ordine rerum ſimul exſiſtentium.* Et quoniam res propterea exſiſtunt, quia poſſunt operari, aut pati; præſentia erit peculiaris modus, ſecundum quem res exſiſtit, id eſt, pati aut agere poteſt, in ordine rerum ſimul exſiſtentium, id eſt, quæ pariter operari & pati poſſunt. Sic reſoluitur veterum definitio in noſtram, quæ Wolfii eſt phyſic. de finibus §. 27.

395) Qui præſentiam concipiunt per ἀδιαστασίαν in ſpatio; illi rem præſentem vt ſpatio coextenſam non poſſunt non concipere: erit enim res præſens vel ſpatii extenſi punctum mathematicum, id eſt, *nihil niſi conceptus mentis*, vel phyſicum, id eſt, *extenſum minimum.* Inde fontes omnium difficultatum in compoſitione continui, & hac quoque materia obuiarum, oriuntur, quod ſpatii ideam formamus, tanquam extenſi receptaculi partibus mere ſimilibus conſtantis; quod eſt abſurdum. Noui, theologos ἀδιαστασίαν ab operatione diſcretam præſentiæ conceptui tribuere v. g. *Gerhard.* loc. theol. de nat. Dei p. 70. num. 115. ex reformatis *Turrett. theol. elenchtic.* Loc. III. quæſt. 9. §. 8. p. m. 218. ex ſcholaſticis Fonſec. L. V. metaph. c. 15. quæſt. 9. S. 4. Suaretz. diſput. 30. ſect. 7. n. 14. diſp. 51. Sect. 4. 11. Scaliger. exercit. 359. &c. Sed noui etiam, vbi ad caput rei peruentum eſt, theologos præſentiam Dei expanſiuam negare, adeoque arcere conceptum ſpatii, quo euitato nulla ἀδιαστασία, quam quæ in operatione ponitur, ſupereſt: noui ſcholaſticorum argumenta aliter ſentientium nullo nixa eſſe fundamento. Scaliger. v. g. exercit. 359. fruſtra obiicit: *non poſſe præſentiam conſiſtere in operatione, namque rem eſſe poſſe, etſi non operetur*: petit enim principium. Accedit, quod, ſi res non operetur, aliquid obſtet, quo minus id fiat, eoque facto ſaltim patiatur, quem alterum exſiſtentiæ characterem in creatis rebus dixi. Non poteſt igitur fieri neutrum, vbi

reuera

reuera quid exſiſtit. Pergit vir ſubtiliſſimus: *Si angelus eſſet in ſuo vbi per operationem, non poſſet in eodem vbi aliam exercere operationem, ſed variata operatione, variaretur vbi. At hoc eſt abſurdum, quia angelus ſine mutatione loci varia agere poteſt.* E. Facilis eſt reſponſio: alia in angelo operatione *immanente* exorta, præſentia eius ad res externas non variatur: neque enim præſentiam ſtatu operandi *immanenti ratione* contineri diximus; ſed vbi alia operatio ab angelo in rem aliam ſuſcipitur, nec in vnam rem operationes continuantur, fieri non poteſt, quin præſentiam mutet ſuam. Quocirca Deus nullibi abſens eſſe poteſt, quia nuſquam non in res creatas operatur. Friuolum eſt, quod vir acutus ſubiicit: *Deum eſſe in ſpatiis infinitis extra cœlum, nec tamen ibidem operari: præſentiam ergo operandi ſtatu, ſaltim ſi Deum ſpectes, non abſolui.* Spatium extra cœlos effictum eſt *nihil*: Deus vero non eſt in nihilo. Actuoſiſſimus eſt in ſe, ſi vel maxime nulla res adeſſet: itaque vere absque mundo exſiſtit; non tamen eſt vere præſens ſine mundo.

§. 232.

Examinantur verba definitionis ordinariæ.

Qua definitione obſeruata duo extrema euitari poſſunt: alterum eorum, qui præſentiæ conceptu præter repræſentationem, agendique & patiendi in & ab aliis rebus ſtatum, neſcio quam ἀδιαστασίαν diſtinctam complectuntur, cum ἀδιαστασία per illas notiones demum accurate & diſtincte cogitetur: alterum viri cuiuſdam eruditi Berolinenſis, (396) qui *præſentiam rei actualem eius ex propriis notis agnitionem eſſe docuit*: multa enim corpora ſunt vna, quorum neutrum diſtinguit alterum, multo minus ab altero agnoſcitur. Generatim obſeruandum, quod potiſſima metaphyſices ſcholaſticæ incommoda in eo ponantur, vt ex copia diuiſionum laboret, fecundarum autem definitionum inopia maxime prematur.

matur. Sunt enim pleræque ſynonymis formatæ verbis, aut obſcuris, nihilque ſonantibus. Prioris næui exemplum eſt *præſentiæ definitio.* Dicunt auctores, *eam eſſe adeſſentiam rei in loco.* Sed adeſſentia eſt barbarum vocis puræ (præſentiæ) ſynonymum. Cur igitur fumos vendunt ſcholaſtici? Cur ſynonyma obtrudunt, res difficillimas definituri? *adeſſentia* deriuatur ab *adeſſe.* Quæ autem, quæſo, ſynonyma ſunt, ſi adeſſe & præſentem eſſe non ſynonyma ſunt? Similis ratio eſt vocis ἀδιαςασίας, quod idem ſonat, ac *non diſtare, prope alterum ſtare.* Noua video vocabula: rem ipſam, charactere certo declaratam, non video. Eſt hæc opportunitas philoſophiæ recentioris, vt res ipſas rimetur, cortici vocabulorum non inhæreat. Non id agimus, vt in philoſophando copiam impetremus vocabulorum; ſed vt rerum, vocibus deſignatarum, characteres diſtinguamus. Qui igitur affirmat, præſentiam eſſe ἀδιαςασίαν ille vocabulo aliud ſynonymum ſubſtituit, rem ipſam non indicat aut exponit. Quocirca ſi quis vrget, vt in præſentiæ conceptu præter ſtatum in aliud vel operandi, vel ab eo operationem recipiendi, ἀδιαςασίαν complectar; is perinde agit, ac ſi poſtularet, vt præter citatos characteres in definienda præſentia etiam ceu diſtinctam conſiderarem ipſam præſentiam: non enim præſentia differt ab ἀδιαςασίᾳ niſi ſono. Accedit, quod ἀδιαςασίας vocabulum tacite notionem extenſi receptaculi, in quo res vna ſtant, animo offerat: qua idea ad conturbandos in hac doctrina

animos

animos nihil eſt accommodatius, peſtilenti que nihil.

(396) Intelligo Chriſtian. Gabriel. Viſcherum, prof. pl extraord. in diſſert. *an ſpiritus ſint in loco?* p. 3. ſ ſatis ob intempeſtiue propalata Leibnitii dogmata felicem. Maximum eruditi orbis decus, Buddeus theol. dogmat. p. 1054. exiſtimat, *humanam natu Chriſti non per ſolam operationem, & ſcientiam, eſt, prout omnia cognoſcit, & omnia vbique opera eſſe præſentem: improprie enim præſentem eſſe, qui ſaltim præſens ſit, nec cum communicatione natura hoc conciliari poſſe; quin potius Chriſti humanam turam in ſe, & qua ipſam ſubſtantiam ſpectatam, om bus rebus creatis actu præſentem eſſe.* Sed ſi calc recte ſubduco; in ſubſtantia corporis cuiuſlibet, que etiam corporis Chriſti, nonniſi duo, aut tria adt di poſſunt: *vis agendi*, de qua in anteced. *extenſio*, ἀντιτυπία, ſeu vis inertiæ. Extenſionem ſi ſpecta ris; non eſſe poteſt ſecundum eam corpus Ch omnipræſens, fatente id integro theologorum ch qui expanſiuam præſentiam negant, & pernega ἀντιτυπίας eſt ratio ſimilis: neque enim vbique reſ corporibus ceteris gloria cœleſti veſtitum Chriſti c pus. Ergo in ſubſtantia corporis Chriſti nihil re net, quam vis agendi, quæ cum diuina τȣ λ *perſonaliter* vnita vbique eſt, quia omnia in omni operatur. Qui ergo *quoad immediatam operatio* præſens vndique eſt; is & *quoad ſubſtantiam* vere p ſens eſt: vna alteram inuoluit.

§. 233.

Non datur actio in diſtans.

Exſiſtentia eſt ſtatus eſſentia, quò quid ag re aut pati poteſt. Præſentia autem eſt duoru pluriumue exſiſtentium ſtatus, quorum alteru in alterum ſine intercurſu aliorum, ſaltim pl rium, agere poteſt, vel & pati: ergo ab oper tione ad præſentiam non præbetur tranſitus lo gus. (397) Errant propterea, *qui actionem d puta*

utant in loca diſtantia: (398) eorum ſententia iſtincte euoluta tam rationi diſſentanea eſt, ac ſi uis contenderet, poſſe eandem rem vno eodemue reſpectu & tempore agere, & non agere: gere quidem ob hypotheſin, quam fingunt, perationis in diſtantiam; non agere vero, ob ypotheſin abſentiæ, ſeu negatæ præſentiæ, id ſt, illius ſtatus, quo quid in alterum ſine alioum interuentu operari ſolet. Quodſi hæc idea emet ipſam non deſtruat, non intelligo, quid andem contradictionem inuoluat. Cognoſcitur x definitione porro, quomodo alterum altero ropius, aut, vt ita loquar, præſentius ſit? Quo auciora aut plura intercurrunt, vt vnum poſſit aliud agere; eo propius aut remotius alterum t ab altero. Si vnum agat immediate in alterum, terum in tertium, tertium in quartum: tum uartum non tam præſens eſt primo, aut viciſm, ac primo quidem ſolet eſſe ſecundum. Ne icas, *poſſe vinctum catenis in carcere non agere carnificem, licet præſentem*: tenue eſſet hoc ubium: qui enim agere in carnificem non poeſt, pati tamen poteſt: vt omittam, radios a orpore vincti reflexos carnificis oculos afficere, fluuia, e corpore captiui exeuntia, protrudere erem, hunc autem in carnificis corpus actum contingere &c.

(397) Quæ Leibnitii obſeruatio eſt in diſcurs. de harm. rat. & reuelat. §. 19.

(398) Ita ſentit Nevvton. vid. Recueil T. I. pag. 79. 144. §. 118. p. 196. Animum forte ſubit: *ſi inter duo corpora, vnum duntaxat paſſum diſtantia, omnia alia tollerentur, per quæ alterum in alterum agere poſſet, præſen-*

præſentiam quidem vtriusque mutuam remanſuram, ne tamen mutua actione aut reactione. Sed abſurda hypotheſin, quæ nexum creaturarum interrumpit, i eptam concluſionem parere, mirum non eſt. Quic quod eo caſu vis certe agendi, aut patiendi faculta ſine interuentu plurium, locum habitura eſſet, lic exercitium eius maiore vi ſufflaminaretur: id vero ſtabiliendam præſentiam ſufficit.

§. 234.

Præſentiæ ſpecies. Cum præſentia ſit ſtatus rerum, quo in mutuo agere poſſunt, aut pati ſine aliarum inte uentu: facile intelligitur, quomodo reliquæ ſp cies aut claſſes præſentiæ definiri poſſint. *Omn præſentia eſt ſtatus, quo ens ſupremum omn omnino res repræſentat, eaſdemque potentiſſin concurſu animat, dirigit, moderatur, guberna* Quæ actio DEI in res omnes longe conſumm tiſſima eſt, nulla reactione creaturarum limitat nulla paſſione interpolata: quem exſiſtendi m dum ſcholaſtici vocant *actum puriſſimum.* Su cedit alia *præſentiæ claſſis, quæ ſpiritibus comp tit:* illi enim præſentes dicuntur, vbi operantu operatio autem eis nulla alia competit, quam i telligendi, & adpetendi: ſunt igitur præſente (ſi nulla corpora regunt) illis rebus, quas c ſtincte repræſentant, intelligunt, & circa qu auerſando & volendo verſantur. Noli idea *αδιαστασιας* immiſcere, ne idem per idem exp ces, quaſi diceres: *ſpiritus præſentes ſunt, v αδιαστατοι*, id eſt, *vbi præſentes.* Ita Paulu: *quanquam*, inquit, *corpore non ſim præſens, an mo tamen veſtris rebus interſum, non ſine læ tia conſiderans & ordinem ſacrorum, & fidem*

Chi

hriſtum Coloſſ. II. 5. Non eſt, cur hanc præntiam improprie adpellatam accuſes: quodſi nim angelos animasque poſt mortem ab omnius plane corporibus ſeparatos ſtatuas; nulla in os præſentia cadere poteſt, quam talis. At alia ntio eſt, vbi & angeli ſubtiliſſimis corporibus egundis (399) præſunt.

(399) Ita certe ſentit Leibnitius Recueil. T. I. p. 119. §. 61. & alibi.

§. 235.

Præſentia naturalis.

Naturali præſentia porro ibi præſto eſſe dimur, vbi res repræſentant ſenſus noſtri, *audius*, *viſio*, *tactus*, *guſtus & olfactus*, atque etiam bi a rebus adficiuntur: vno verbo, *vbi ſenſus erantur ſ. patiuntur.* Intelligitur ergo, quoodo quis corpore poſſit eſſe his rebus præſens, nimo autem abſens, vti de ſe Paulus loquitur Cor. V. 3. Illis nimirum rebus corpore intermus, quas ſenſus repræſentant, quibusque afficintur; illis autem animo, de quibus cogitamus, on clare tantum, ſed & diſtincte, ſeu, ſi mais, quas intelligimus & meditamur per partes. 'ræſentia beatorum poſt reſurrectionem poſita rit in ſenſuum, gloria cœleſti veſtitorum, reræſentatione, ex quo decidere litem poſſumus: *um vita æterna locum certum arguat, an tanummodo ſtatum?* (400) quod vlterius explaarem, ſi inſtituti ratio poſceret.

(400) Quid inter nonnullos ſcholaſticos & theologos quoque de hac re diſputatum ſit, neminem temere præterit. Becanus pontif. *cœlum empyreum vitæ æternæ locum eſſe docet*: depurgat. Caluin. in append. c. 1.

n. 3. p. 44. Lampad. cenſ. vbiquit. pag. 76. idem ſentit magiſter ſentent. L. II. diſtinct. 2. Vrſinus in compend. doctr. chriſt. p. 345. Sohn. diſp. de creat. T. I. op. p. 114. vel vnica loci diſtincta notio lites omnes ſuſtuliſſet. Sed manum de tabula.

§. 236.

Gradus diuinæ præſentiæ. Diuina præſentia ſuis gradibus diſtinguitur. *Primus* gradus eſt præſentiæ generalis, per quam DEVS omnia regit, moderatur in cœlo & terra Hebr. I. 3. *Secundus* gradus eſt præſentiæ gratioſæ, per quam DEVS in cordibus credentium habitat, id eſt, nouos motus accendit Io. XIV 23. *Tertius* gradus eſt præſentiæ glorioſæ, ob quam angelis & electis ſuam DEVS gloriam conſpiciendam præbet Io. XVII. 24. *Quartu* denique gradus præſentiæ hypoſtaticæ, per quam totum diuinitatis πληρωμα in Chriſto homin habitat, id eſt, ineffabili modo cum carne Soſpitatoris vnitum per & in ea omnia in rebu creatis agit, conſeruat, dirigit & arbitratur *Quot ſunt* (401) *diuinarum operationum ſpecies; tot gradus præſentiæ DEI conſtitui poſſunt.*

(401) Verba ſunt Io. Gerhardi *loc. theol. de nat. DE* num. 119. p. 71.

§. 237.

Conſectarium. Cum ea ſit præſentiæ natura, vt operand & patiendi ſtatu contineatur: perſpicuum eſt quam neceſſarium ſit, vt hinc ſpatii cuiuſdam extenſi, præſentibus rebus ſubſtrati, notio longiſſime arceatur, nec diſtantiæ cuiuſdam fia (402) mentio, in qua res rei vel adpropinquatur, vel ab eadem remouetur: namque is con-

ceptu

eptus ad res diuinas tranſlatus receptaculi, in
uo res præſens ſit, expanſi ideam animo offert,
uæ innumeros cogitandi labyrinthos recludit.
Hac inducti ratione ſaniores theologi omnes in-
e a Chriſto nato ab his conceptibus abſtinere
ſſerunt. Neſcio tamen, qui fiat, vt hoc ima-
inationis phantaſma, furca licet expulſum, in
rauiſſimis tamen controuerſiis, vel nihil tale
pinantibus obrepat? Digna ſunt verba Augu-
ini, quæ h. l. recenſeantur: (403) *In eo, quo
DEVS dicitur vbique diffuſus, naturali reſiſten-
um eſt cogitationi, & mens a corporeis ſenſibus
uocanda, vt quaſi NB. ſpatioſa magnitudine opi-
emur DEVM per cuncta diffundi, ſicut fumus,
ut humor, aut aer, aut lux iſta diffunditur:
mnis enim huiuſmodi magnitudo minor eſt in ſui
arte, quam in toto, ſed ita potius, ſicut eſt
agna ſapientia etiam in homine, cuius corpus
t paruum, & duo ſi ſint ſapientes, quorum al-
er ſit corpore grandior, non eſt illa in maiore
aior, in minore minor, aut minor, in vno quam
duobus &c.* tandem claudit: *abſit, vt, quod
oteſt in ſe qualitas creati corporis, non poſſit in
ſubſtantia creatoris.*

(402) Diſtantia & ἀδιαςασία ſine ſpatio extenſo cogitari nequeunt: animo enim offerunt longitudinem, quæ certis pedibus deſignata diſtantiam metitur. Longitudo autem omnium conſenſu extenſionis modus aut ſpecies eſt. Hinc tam ſolicite curauit Leibnitius, vt, exſiccatis his difficultatum fontibus, aliam diſtinctiorem ſpatii notionem exhiberet. Vellem, vt lectores haud grauate epiſtolas eius ad Clarkium cum ſumma adtentione legerent: quæ enim ibi de ſpatio probauit, heic ſupponuntur. Sæpe miratus fui, cur his notioni-

 bus

bus in deſcribenda DEI præſentia vterentur eruditi, nec tamen alia occaſione in rectam viam non redeuntes ideam præſentiæ diuinæ expanſiuam cauendam, rectiſſime & peropportune dicerent. Audiamus Braunium, in doctrina fœderum p. 160. §. 12. ita diſſerentem: *non poſſumus concipere omnipræſentiam DEI, niſi per eius operationes, cum omnia creet, & conſeruet, & quidem per eſſentiam, quandoquidem eſſentia DEI eſt maxime actuoſa, immo actus puriſſimus. Certiſſimum eſt, Deum in omnibus creaturis, ſiue ſint ſpiritus, ſiue corpora, potenter operari. Cum autem operetur per voluntatem DEI, & voluntas ſit ipſa eſſentia: ſequitur, eum operari per eſſentiam, eoque rebus omnibus per eſſentiam eſſe præſentem.* Multis etiam verbis antecedentibus diſputat contra ideam extenſionis, id eſt, diſtantiæ. Occupatur his verbis quoddam dubium. Erunt forſan, qui dicent: *ſtante hac ſententia præſentem DEum futurum, non ſecundum ſubſtantiam, ſed ſolum iuxta potentiam & operationem, quod ſanior doctrinæ repugnet.* Dixi autem in antecedentibus §. 233 inter operationem rei eiuſdemque ſubſtantiam nullum ambigere interuallum: reſpondet hic etiam Braunius ſubſtantiam DEI nihil aliud eſſe, quam ens actuoſiſſimum. Quodſi igitur per operationem præſens eſt præſto quoque eſt per ſubſtantiam: *ipſa enim eius ſubſtantia eſt infinita vis agendi.* Examina, quæſo, qui in ſubſtantia diſtincte cogites, ſi a vi agendi immenſ cogitando diſceſſeris: profecto nihil aliud quam *un je ne ſçai quoy.* Cur vocibus nihili delectamur, dudum a Clerico in arte critica exploſis? Redi in memoriam definitionis, qua exſiſtentiam explicui: non poteris non fateri, per & propter operationem ſubſtantiam alicubi eſſe: eſt enim ſecundum recentiores *ſubſtantia nihil aliud, quam vis agendi,* radix vitæ & actionum fons operandi, ex quo actiones deriuantur.

(403) Verba ſunt Auguſtini de præſentia DEI ad Dardan. c. 4. notionem igitur ſpatii in doctrina diuinæ præſentiæ ſummo improbat opere ven. præſul.

§. 238.

Diſceptatum fuit inter ſummos theologos Saxones & Tubingenſes: *an præſentia DEI ab operatione eius ſeiungi queat?* (404) *potueritne humana Chriſti natura ante ſtatum gloriæ præſens locis omnibus eſſe, abdicata omni in res creatas operatione, earumque regimine tantiſper prorogato?* Affirmantibus quæſtionem Saxonibus, negantibus, qui Tubingenſium Parnaſſo præſunt. Si ea, qua par eſt, modeſtia, quid ſentiam, exponere liceat: dicerem, operationem a præſentia tam non poſſe diuelli, quam definitio a ſuo definito ſeparari nequit; alterum altero explicatur. Præſentia a vi operandi in hoc aut illud, differt vt *obſcure cognitum a cognito diſtincte*, vt character a re charactere donata, vt definitio a re definita. *In quodcunque aliquid operatur, ei etiam eſt præſens.* Si præſentiam diſtinguendam contendas a vi operandi, etiamſi non *materialiter*, *formaliter* certe; charactere peculiari opus eſt, qui in præſentiam cadat, non cadat in vim operandi. Sic v. g. alius character eſt, quo diſcerno Dei omniſcientiam; alius, quo cogito æternitatem; alius, quo voluntatem &c. Atqui nullum te allegaturum præſtabo. Num prouocabis ad αδιαϛασιαν? Synonymum pro charactere obtrudes: verba dabis pro conceptibus. Quomodo concipies ipſum, *quod non diſtat?* an vt punctum in ſpatio? an vt magnitudinem extenſam? credo, te eo non deuenturum. Num forſan το αδιαϛατον vt quoddam exſiſtens cogitabis? quæro ex te, *quid ſit exſiſtere?* eo enim

De controuerſia Saxonum & Tubing.

explicato facilis coniectura erit, quid ſit præſto exſiſtere, id eſt, eſſe præſentem. Non poteris ſine grauiſſimo incommodo aliam definitionem exſiſtentiæ adoptare niſi noſtram, qua agnita, nobiſcum præſentiam per vim operandi in hoc aut illud definies. Quod nullum peculiarem characterem præ altero habet; id ab eo diſtingui non debet, nec *formaliter* quidem. Cum igitur præſentia ita comparata ſit, vt vim operandi in hoc aut illud, mente ſeiungentibus nullum vlteriorem characterem offerat: oppido intelligitur, (405) differre vim operandi a præſentia tanquam diſtincte cognitum ab eodem cognito obſcure.

(404) Notiſſima eſt controuerſia ante hos centum, & quod excurrit, annos agitata. Proſtant Thummii in hoc negotio ſcripta, v. g. *aſſertio ſanæ & orthodoxæ doctrinæ* 1621. *Kurzer Bericht etlicher ſtreitiger Fragen über der Gegenwart des Menſchen Chriſti* 1625. Amica admonitio ſuper deciſione Saxonicorum. *Ex altera parte apologia Saxonum* Lipſ. 1625. & quæ primo loco fuiſſet nominanda, *deciſio ita nominata* 1624.

(405) Ex male formata præſentiæ diuinæ idea, cum diſtingueret præſentiam & αδιαςασιαν a vi in omnibus operandi, eo, elapſus eſt Heſhuſius, vt negaret, omnipræſentiam carnis Chriſti ex ſcriptura probari poſſe. Vid. Melchior Adam in vitis theol. p. 622. Micrælius in ſyntagm. hiſt. eccles. p. 867. Quenſtedt de patriis viror. illuſtr. p. 622. de Heſhuſio ſequentia memoriæ prodidit. *Ante librum concordiæ defendit omnipræſentiam carnis Chriſti, poſtmodum vero non tam ipſam in libro concordiæ de maieſtate Chriſti hominis doctrinam, quam præconceptum cerebri ſui idolum impugnauit, talem ſcilicet omnipræſentiam, qua ſubſtantia carnis Chriſti ſit localiter, extenſiue, diffuſiue & obiectiue in omnibus creaturis, cum qua portentoſa vbiquitate noſtris eccleſiis nihil quicquam fuit commercii.*

Vid.

Vid. Micræl. ſyntagm. hiſt. eccleſ. p. 758. De Melchiore Adamo, qui Heſhuſii vitam dedit, vid. acta erudit. Lips. menſe Iunio 1684. p. 288. Prono alueo illa conſequentia, *quod omnipræſentia Chriſti ſit localis*, fluit ex diſtinctione inter αδιαςασιαν, & vim operandi. Nam prior, vbi a poſteriori diſceſſeris, nullo charactere diſcerni poteſt, niſi *vniuerſali diffuſione*, quæ a re nulla diſtat. Si hunc characterem non admiſeris; nullum habes, eoque de re affirmas & negas aliquid, quam non noſti. Perinde ac ſi calculum ſubducere inſtitueres ex numeris nondum perſpectis. Cur negas præſentiam in operatione quærendam, cum præſentiæ qua talis peculiarem, diuerſumque a vi operandi characterem allegare non poſſis, ſynonyma tantum obtrudendo?

§. 234.

Vna res poteſt eſſe diuerſis modis [illegible] præſens.

His præſtructis propius ad ipſum inſtitutum ccedimus. Expoſuimus, quid præſentia ſit: mouimur, dari varios præſentiæ modos aut gradus . 236. Intelligitur ergo, alium præſentiæ modum on euerti ab alio. DEVS generali præſentia ræſto eſt vbique: conſeruat enim res creatas mnes, ad earum actiones vniuerſas & ſingulas oncurrit &c. eoque ſenſu *metaphyſico*, non *phyſico*, terram cœlumque replet. Ierem. XXIII. 24. Contra hac præſentia non obſtante DEVS *determinate* hic poteſt eſſe, nec eo modo alibi, id eſt, ſingulari operatione, vt DEVS hanc rem creatam afficiat, nec aliam, nihil omnino impedit. Falleretur oppido, qui ita argueret: *qui alicubi eſt, nec alibi; is non poteſt eſſe vbique: altera enim idea deſtruit alteram. Altera arguit finitam præſentiam, altera infinitam: non poſſunt itaque in idem ſubiectum cadere ambæ præſentiæ.* Erraret, inquam, qui ita ratiocinaretur:

diuerſitas enim modi diſſipat nebulas, & metun contradictionis atrum. Nouimus, DEVM *ii in vento fuiſſe certa ratione, vt eadem non fueri alibi* I Reg. XIX. 11. Nemo tamen dixerit DEVM eo caſu deſiiſſe eſſe omnipræſenten Fuit igitur abſens & præſens idem DEVS eoder tempore, ſed intuitu diuerſo, quo omnis ide: rum pugna amiciſſime componitur.

§. 240.

Quid ſit corpus? Expendimus, ni fallor, diſtinctius iudicar dæ propoſitionis: *num corpus Chriſti poſſit eſ omnipræſens*, prædicatum: nunc in eo eſt, v & ſubiecti notiones præſtemus explicatiore: Tria in quolibet corpore diſcernimus: *materiai* (406), ſiue multitudinem, quæ componitur *eſſentiam* compoſiti, ſiue modum materiæ d: ſponendæ, & varie formandæ; denique *natu ram*, ſiue fontem mutationum, ſiue operatic num, id eſt, vires motrices. Huc accedit quar to *determinatus modus ceteris rebus coexſiſtend. qui locus* (407) *adpellatur*. Vnum horum per fectionem arguit; tria reliqua perfectionis limi tationem. Multitudo compoſitorum, ſeu ma teria, rerum finitarum indicium eſt; non enin cadit in ſubſtantiam immenſam, quæ prorſu vnica, vti ſupra docuimus. Si quid perfectioni multitudo, qua talis, innueret; a DEO alien: non foret, quippe qui omnes omnino perfectiones complectitur. Similis ratio eſt *eſſentia* corporis, quæ in *modo compoſitionis partium* collocatur. Vbi partes; ibi res finitæ: vbi partes hoc aut illo modo diſpoſitæ, hoc aut illo modo

vim

m ſuam in ſe mutuo, mouendo, cohærendo ercentes; ibi oritur *determinatus reliquis re-s coexſiſtendi modus*, id eſt, *locus*, eoque & ic limitum in rebus filius eſt. Alia ratio eſt rium corporis motricium, quæ perfectionem uoluunt, & per multitudinem ſeu diſtinctio-em, qua partes exhibent, limitantur. Ponunt æ vires aliquid in rerum natura, non limitant, limitat multitudo partium, id eſt, materia, compoſitio partium, id eſt, corporis eſſentia, determinatus exſiſtendi modus, id eſt, locus. *mnis* autem *perfectio in conſenſu variorum po-tur*: ergo hac parte nihil obſtat, quo minus res DEI immenſæ cum his coniungantur, cor-usque, omnia per id operando in omnibus, ſi-ant omnipræſens.

406) Vid. Wolf. in metaph. cap. 4. §. 626. ill. Bilfing. de harmon. præſtab. p. 30. ſub nota (s) ed. prim.
407) Ita locus a recentioribus definitur, v. g. Thümmigio p. 52. §. 50.

§. 241.

Admodum ſubtili diſcurſu hactenus vten-um erat. Sed prima cognitionis humanæ ſta-ina, & lineamenta non referunt vnquam cras-s conceptus, ad inſtar funium naualium, vel ruſticis palpandos. (408) *Vnitas oritur, ſi A. locum B. ſubſtituto ne tantillum quidem diſcri-inis adparet.* (409) Vnio hinc adpellatur tus, ſeu ſtatus, quo alterum cum altero in ter-o quodam vnitatem refert, aut vnum euadit. 410) Sic corpus & anima humana vniuntur, ia conflant vnum quoddam, ſcilicet homi- *Quid ſit vnitas?*

 nem:

nem: ſic duo aſſeres conglutinati in tertio qu dam vnitatem exhibent, conſtituendo vna menſam: ſic eruditio cum litterato coniunć ideo eſt, quia ſiſtit tertiam vnitatem, ſcilicet d ctum. Si tenuia hæc videntur, accipe exemplu graue. Sic λογ☉ cum carne vnitur, quonia in tertio quodam, id eſt, in perſona λογυ ca & diuina natura ſunt vnum.

(408) Vid. præfationem Wolfii ad germanicam ep ſtolarum Leibnitii & Clarkii verſionem a Köhlero ec tam, vbi obſeruat, fundamenta cognitionis ima ta dem in ſubtiliores conceptus reſolui p. 2.

(409) Hæc eſt vnitatis definitio, a Wolfio in metap tradita §. 17.

(410) λογ☉ & caro vniuntur, quia in tertio quoda vnum ſunt; tertium autem illud non demum per cor poſitionem conflatur, vt ex anima & corpore fit quo dam tertium, homo. Sed reuera idem eſt cum ip λογω: *neque enim Chriſtus tertium quiddam eſt duabus ſuis naturis*, nec perſonalitas eius demum, per corpus & animam, oritur, ſed iam ante comp ſitionem ſupponitur. Dico hæc propter Liberium ſanct. amore in epiſtol. p. 4. vbi ita differit: *cum pe ſonalitas ſit mera denominatio externa, ſi verbum ſe conſideretur, vtique perſona eſt, quia ad nullius compoſitionem concurrit: ſed ſi ſpectes, quatenus vnitu eſt cum humanitate, perſona non eſt: quia ad perſo θεανθρωπυ conſtitutionem cum humanitate concurri erit ergo, inquies, ens incompletum: fateor eo reſ ctu, nec id vllam diuinitati imperfectionem adſperg &c.* Putat igitur, perſonam θεανθρωπυ eſſe tertiu quid, reſultans demum ex compoſitione; quod cu theologis recte improbatur.

§. 242.

Deciditur quæſtio. Nunc grauiſſima quæſtio examinanda erit *an corpus Chriſti queat eſſe omnipræſens?* Cor pus omne, quod paulo ante cognouimus, viri bu:

us agendi præditum eſt, ſed limitatis per mul-
tudinem, quæ phænomenon materiæ, & per
ariam determinationem, quæ phænomenon
ompoſitionis exhibet. *Omnipræſentia eſt ſtatus
erandi omnia in omnibus creatis. Si corpus
ſet omnipræſens; non haberet amplius vires ope-
andi limitatas: quod eſt contradictorium. Quod
im in omnibus operatur, non operatur in hoc
ut illo genere tantum.* Ita tibi videtur dnn. re-
rmatorum ſententiam ſecuto, mihi non ita,
uoniam ex antecedentibus contrarium eluceſcit.
nnon probaui, DEVM omnia operari in omni-
is, eoque non obſtante operari etiam ſingulari
tione tantum in quibuſdam, excluſis ceteris,
que *omnipræſentem eſſe, & vni tantum loco
æſentem*, diuerſo reſpectu? An id impoſſibile
ret? an contradictionem inuolueret? Atqui
nilis eſt ratio corporis Chriſti: poteſt eſſe præ-
o vni loco, limitata præſentia, quam habet ex
umanæ naturæ vi, & tamen iterum omnibus
411) locis præſens præſentia λογȣ, quam per
ionem habet; eoque diuerſus intuitus ideas, in
eciem aduerſas, amiciſſime conciliat. Quidquid
ic dogmati obieceris; obiectum etiam eſto prio-
quod ne tu quidem vocare in dubium audes.

411) Sententia de poſſibili omnipræſentia corporis Chriſti non Lutheri demum tempore, aut ab eius baſiatoribus fuit excogitata. Leo de incarnat. neceſſ. ſerm. 8. *Vtrique naturæ*, inquit, *in ſuis proprietatibus permanenti tanta eſt vnitatis facta communio, vt, quidquid eſt ibi DEI, non ſit ab humanitate diſiunctum; quidquid autem eſt hominis, non ſit a Deitate diuiſum.* Hugo de S. Victore L. II. de ſacram. P. VIII. cap. 11. *Quomodo corpus Chriſti vnum eodem tempore in diuer-*

ſis

ſis locis eſſe poteſt? hic eſt, ibi eſt, & totum vtrobiqu eſt, & in multis locis ſimiliter. Noli mirari, qui locu fecit, corpus fecit & locum in corpore, & corpus in loc Qui, vt vnum corpus in vno loco eſſet, fecit ſicut vo luit, & ſi voluiſſet, aliter facere potuiſſet. Ipſe Fo rerus, acerrimus omnipræſentiæ hoſtis, in bello vbi quit. p. 173. citat locum ex epiſcopo Roffenſi: *neq enim ſequitur: poteſt per operationem DEI corpus al quod vbique eſſe: igitur ita eſt de facto: neque eni Deus ad effectum producit, quidquid poteſt.* At nequ theologi ita colligunt. Ipſum factum ex ſacris litter probare inſtituunt; τὸ δυνατὸν autem teſtimoniis alio rum & rationibus probant. Adde, quæ apud Bellar minum L. III. de Chriſto c. 1. paragrapho, qui his in cipit verbis (*auctor huius &c.*) Stapulenſis in eande ſententiam diſputat, citata etiam a Coccio T. I. the ſaur. L. II. artic. 2. Pertinet huc ſuo modo ſententi Poinetti, epiſcopi Angli, qui in Diallactic. fol. 81. h verbis vtitur: *vident ſubſtantiam a nobis præſente affirmari, & communionem noſtram cum Chriſto natu raliter, & vt ita dicam, ſubſtantialiter prædicar ſed has voces vt theologi loquuntur, intelligi oporter* Oſtendit etiam Io. Coſinus, epiſcopus Dunelmenſis, hi ſtor. transſubſtant. papal. cap. II. num. 4. p. 9. ſeq docuiſſe *Poinettum, euchariſtiam non ſolum figuram eſ corporis Domini, ſed etiam ipſam veritatem, natura ac ſubſtantiam in ſe comprehendere.*

§. 243.

Explanatur vlterius.

Naturali præſentia homo illis rebus intereſt quas ſenſus ſiue ordinarii, ſiue gloria veſtiti diui na repræſentant, & in quas agere ſolent: atqu hæc præſentia non tollitur, etiamſi corpus pe aliam vim perſonæ, qua ſuſtentatur, immenſa omnia repræſentet, & omnia operetur. Dicis *omnia operari & repræſentare, & quædam operar ac repræſentare ſunt ἀσύστατα.* An eſt quæſo ἀσύστατον, vt DEVS in rebus creatis omnibus opere tur, & tamen in ſolis etiam renatorum animis? *Non*

Non eſt, inquis. Cur autem quæſo? *diuerſo reſpectu diuerſa DEO poteſt competere operatio, eoque præſentia.* Tibi hoc, quæſo, reſponſum puato. Corpus igitur & Chriſti per naturam ſuam poteſt operari in quibuſdam, ſenſibusque ſuis repræſentare tantum aliqua, id eſt, *actu naturæ* eſſe vni cœlorum loco præſens: at etiam alio reſpectu idem corpus per immenſam λογȣ, cum quo coniunctum eſt, vim, operari omnia, id eſt, ex mea definitione eſſe omnipræſens. Vbi eſt illa contradictio, quam tantopere vrgebas, ob quam adeo aduerſarios reprehendebas? Nondum probaſti vllam.

§. 244.

Nunquid in corpore eſt, cui omnipræſentia repugnet? tria allegaui. Quodnam illorum omnipræſentiæ repugnat? an vires agendi? atqui æ perfectionis numero habentur; tu vero noſti, nihil obſtare, niſi forte limitationem, quo minus perfectio perfectioni exacte conſentiat. *Hoc ipſum eſt*, inquis, *quod volo. Obſtat igitur limitatio virium agendi in corpore, quo minus omnia in omnibus agere, eoque omnipræſens euadere queat.* Triumphas ante victoriam: ſi limites corporis tollerentur, & ipſæ vires eius agendi eueherentur in immenſum, *diuerſa numero exorta corporis præſentia*; tum haberes, quod exprobrares: duæ enim exſiſterent omnipræſentiæ; corpus deſineret eſſe finitum, *qua eſt corpus*, non ſine abſurditate ſumma. (412) At noſti, eo non ſpectare ſententiam, quam impugnas. Corpus Soſpitatoris omnipræſens eſt, non qua *Illuſtratur porro.*

corpus,

corpus, ſed qua cum λογȣ perſona coniunctum *eadem numero omnipræſentia. At enim ſic nc corpus tibi, ſed λογος cum corpore omnipræſen videtur: ita in λογομαχιαν tandem litem tanta euaneſcere, non ſine riſu exclamas.* Sed intem peſtiuo ſane riſu! Iubeo te redire in memoria *vnitatis & vnionis*, quam conſulto in antec dentibus definiui præſagiens hæcce effugia. A humana Chriſti natura perſona eſt ſeorſum con ſiderata? *Non eſt*, ais. Habetne igitur alienam *ſuſtentatur omnino*, hoc enim verbo vteris (41 *a perſona τȣ λογȣ.* Ergo caro vnita eſt, qu cum perſona λογȣ vnum exhibet συνθετον. Qu autem eſt λογος, cum quo caro vna eſt perſo compoſita, quam immenſa vis operandi? Nc poteſt igitur hæc non in & per carnem ſem exerere. *Qui autem*, inquis, *vis loco alliga finito conſiſteret non abſorpta cum immenſa agendi*? quæro & ex te, ratione ſimili: qui fie poteſt, vt operatio DEI in omnibus rebus nc abſorbeat determinatam actionem in cordibu fidelium? id eſt, cur non gratioſam DEI præ ſentiam euerteret tam late per omnes res creat patens præſentia? *forte immenſa illa præſent eſt ſeiuncta a definita DEI in credentibus oper tione: forte non DEVS, ſed alia vis in cord credentis ſemet exercet ſaltim cum Deo?* ſequ ratiocinando dubium tuum. Quis autem illu adprobauerit? Annon idem DEVS, qui in omn bus operatur, operatur & in quibuſdam fidel bus, *illinc ex natura*, hinc ex *ſingulari gratia* Cur vero non etiam idem corpus in omnibu

poſſ

oſſet operari, nec tamen non etiam in aliqui-
us ſolis, *illinc ex gratia vnionis*, *hinc ex na-
ura corporis?* Ecce inſtantiam, diſcurſus tui
ororem, ſed fratricidam!

(412) Plane incommoda eſt eorum ſententia, qui diuerſa numero omnipræſentia corpus Chriſti vbique eſſe contendunt. Altera enim non poſſet non eſſe *expanſiua*. Vid. Budd. theol. dogm. L. IV. cap. 2. p. 1055. vbi vir ſummus hanc ſententiam improbat.

(413) Turrettini verba in theol. elencht. loc. XIII. quæſt. 8. §. 24. p. 356. hæc ſunt: *aſſumtio naturæ poteſt conſiſtere absque communicatione hypoſtaſeos; ſufficit ſuſtentatio hypoſtatica, vt natura humana, quæ in ſe eſt ανυποςατος fiat ενυποςατος λογω & ab eo ſuſtentetur.* Negant igitur communicationem hypoſtaſeos, ſuſtentationem duntaxat admittentes.

§. 245.

Argumenta pro hac ſententia.

Non eſſe impedimentum, quod obſtet, quo
inus corpus queat eſſe præſens omnibus locis,
telligitur per modo explanata; non præter-
undum tamen eſt & hoc: omnipræſentia eſt
otentiſſima in omnibus rebus operatio, earun-
emque repræſentatio diſtinctiſſima. Operari
icitur A. (vt ſupra adnotatum §. 230.) in B. ſi
tio cuiuſdam C. in B. obſeruandi, nec ad huius
ſentiam pertinentis, reperiatur in A. *Cauſſa fi-
alis igitur non agit, ſed eius repræſentatio.*
Quodſi Chriſti humana natura non eſt omnipræ-
ns, non operatur niſi in cœlo in certa obiecta,
uousque vis agendi extenditur. Cum ergo ſan-
uine humanæ Chriſti naturæ in regno gratiæ
dimi, emendari, mundari dicuntur homines;
tio iſtius rei non eſt in operatione ſanguinis,
t humanæ Soſpitatoris naturæ, ſed in diuina
ſangui-

ſanguinis repræſentatione quærenda. Clariu: *non ipſa actio ſanguinis Chriſti nos mundat :* al ter enim, per definitionem, nobis foret præſen: ſed DEVS nos mundat, ſeruat, reſtituit, *intuit ſanguinis & abſentis humanæ naturæ Chriſti.* Qu pacto ſanguinis & Chriſti hominis præſent non *realis*, ſed *moralis* ſolum eſt, minime d uerſa a V. T. modo præſentiæ, vbi Spiritus in tuitu futuri ſanguinis corda fidelium perpurg bat. (414)

(414) Ne quis obiiciat, ex recentiorum mente fut rum, vt anima non ſit præſens corpori, in quod ph ſico influxu haud agat: rogo, vt beneu. lector acti nis & paſſionis definitionem §. 230. traditam expend intelliget hoc ſenſu & animam in corpus agere & ciſſim, quod ad præſentiam conſtituendam & defir endam ſufficit. Vid. monadol. §. 52. Adde, quod l de operatione DEI loquamur, quæ & corpus & ar mam omnium conſenſu poteſt afficere. *Alterius alterum actio idealis nititur natura ; actio autem m ralis cuiuſdam abſentis in rem, per aliud præſen nititur conſenſu.* Ænigmata loquor, pro iis, qu curæ eſt hæc obiectio.

§. 246.

Qualem reformati præſentiam & vnionem ſtatuere debeant?

Vnio moralis eſt, *cum plures fiunt vnu conſenſu vltroneo.* Ex ea fluit præſentia moral cum non ipſum A. agit in B. ſed quum C. ag in B. intuitu τȣ A. Sic rex *morali præſent* præſto eſt ſubditis cunctis, per ampliſſimas te ras diffuſis, propter magiſtratus ſubordinato qui intuitu eius agunt omnes. Quem fug Clerici ſententia, (415) qui vnionem λόγȣ carnis in Chriſto moralem fecit? ita ille: *DE non poteſt aliter vniri cum ſpiritu creato, qua*

co

nſenſu vnicum totum componendi cum eo, adeo t vtriusque proprietates & actiones & creaturæ aſſiones toti compoſito tribui poſſint. Credit igiur vir doctiſſimus, carnem Chriſti non operari n rebus creatis omnibus, ſed λογον intuitu caris, cum qua pactum iniit, vt quidquid ageret ογος, imputaretur carni. Neceſſarium igitur ſt, vt acutiſſimi dnn. reformati ſuam ab hac ſearent cauſſam, quæ nonnihil ſuſpecta eſt: ſi dixent, carnem & ſanguinem Chriſti Io. VI 54. ſeqq. on operari ipſa in gratiæ regno huius terræ, ſed ογον intuitu eorum; ſtabilient *vnionem* cum lerico *moralem*, ex definitione modo data, ıoralem, *inquam*, præſentiam, & vnionem, ccepto ſolo iſto, cui Chriſtus in cœlis intereſt, ıgulo, *vbi vnio realis* cum *præſentia maneret ali.* Si dubitas; cogita definitionem *vnionis oralis.* Qualis eſt vnio λογῳ *his in terris* cum ırne? an perſonalis? atqui caro non eſt in ter; vnio autem ſine alterutro extremo concipi on debet. Ergo vnio eſt eiuſmodi, vt λογος terris intuitu carnis abſentis, cœlo autem præntis, agat, & ob voluntatem & meritum abntis. Ea autem vnio ex definitione moralis eſt, ltim in hac terra. Idem ſentiendum de præntia. Si dixerint vero, non λογον intuitu cars, ſed carnem ipſam in illius perſona vbique erari; concedunt omnipræſentiam carnis, nſu adcuratiſſimo nominatam.

415) Vid. Liberii de S. amor. epiſt. theol. p. 12. illuſtrat vnionem moralem hoc ſimili. *Si contingeret, alicuius e contrahentibus longe maiorem eſſe auctoritatem, quam aliorum, vt ſi rex potentiſſimus cum longe*

minori principe fedus feriret iis legibus, quas diximus ſi quid nomine ſocietatis princeps faceret, eadem aucto ritate ageret ac rex ipſe, & ſi quid in eum committere tur, non in eum tantum, ſed in totam ſocietatem, a proin in regem ipſum admiſſum cenſeretur, & æqu atrox iudicaretur, ac ſi in ipſam regis perſonam per petratum eſſet. Similiter intercedente illo conſenſu, d quo diximus, naturæ humanæ Chriſti perpeſſione θεανθρωπω iuſte tribuuntur, ac proinde infiniti pon deris eſſe poſſunt. Semper quæſtio redit, qualis ſit vni carnis & λογȣ, vbi caro abſens eſt? Non poteſt eſſ perſonalis vnio: illa enim, quam vocant, perſonal ſuſtentatio nullibi contingit, niſi in certo loco, cı caro præſens eſt. Ergo in ceteris non poteſt haber locum niſi vnio moralis, vt quæ λογος agit, qui agit intuitu meriti & conſenſus carnis, carni imputer tur, & viciſſim, quæ in λογον admittuntur peccat his in terris perpetrata, putentur contra carnem i cœlis: ob quam cauſſam *indigni cœnæ hoſpites iniqı in corpus Seruatoris adpellantur, æſtimio tantum moral* Non differt hæc ſententia ab opinione Clerici, ni quod illa, in vnico loco, quo caro perſonaliter ſı ſtentatur, *realem vnionem* relinquat, in ceteris innı meris admittere debeat *moralem;* Clericus autem haı poſteriorem vniuerſalem ſtatuat.

§. 247.

Præſentia ſacramentalis.

Quando igitur non λογος tantum intuit carnis, ſed ipſa caro in perſona λογȣ augmentuı gratiæ operatur in ſacri epuli hoſpitibus dignis *corpus Chriſti præſens eſt ſecundum ſubſtantiam* quid enim eſt, quæſo, ſubſtantia generatiı omnis, quam, vt ſæpe dixi, operandi vis, radi & fons? Cum autem iterum non λογος intuit carnis tanquam abſentis, ſed ipſa caro in λογ perſona iudicii diuini incrementum I. Cor. X 29. operatur in conuiuis impiis: profecto ex eı

der

em ratione corpus Chriſti & ſecundum *ſubſtan-
iam improbis præſto eſt.* De modo præſentiæ
:u operationis (416) non multum diſputabi-
nus. Quidquid hactenus dictum eſt, id omne
efertur ad recentiorum definitionem de præſen-
a. Quodſi cum ceteris ἀδιαςασιας, tanquam
vi operandi diſtinctæ, mentionem inieciſſem;
atii extenſi notio irrepſiſſet, confuſionem mi-
ata grauiſſimam, vt ex §. 237. cognoſcitur.

(416) De modo præſentiæ diſceptatum fuit inter illuſtres duumuiros dn. Pfaffium & Leibnitium. Dixerat hic in diſcurs. de harm. ration. & reuelat. §. 18. *proteſtantes Lutherum ſecutos non admittere corporis Chriſti incluſionem in pane, imo ne vnionem quidem corporis cum pane eoſdem concedere, quanquam concomitantiam poſcant, vt duæ ſubſtantiæ ſimul accipiantur ore corporis.* Cui occurrit celeberr. D. Pfaffius Tub. in diſſertat. de conſecrat. veter. euchariſtica §. 16. p. 449. pronuntians, per *ſolam concomitantiam realem præſentiam corporis Chriſti euerti* p. 466. *Corpus Chriſti eſſe omnipræſens ex mente illorum auctorum, comitari res quaſuis, eoque in quouis cibo corpus Chriſti capiendum, niſi quædam vnio vlterior doceatur.* Reſpondit Leibnitius, ſe quandam coniunctionem admittere, in actis erudit. Lipſ. anno 1715. p. 376. Sed monuit tamen præterea quædam dn. Pfaff. in primitiis Tub. part. poſt. p. 259. Mea ſententia *ſacramentalis* corporis Chriſti præſentia differt a præſentia eiuſdem, qua omnibus creatis præſto eſt, atque arguit ſingularem coniunctionem cum pane & vino, quæ in eo ponitur, vt per panem & vinum, in conuiuis ſacri epuli, vel augmentum gratiæ, vel iræ diuinæ, operetur caro Chriſti; quod cum in aliis rebus creatis non operetur humana Chriſti natura, licet generali potentiſſima actione eas afficiat, regat, &c. *ſacramentaliter* his, nec eo modo aliis, præſens eſſe dicitur *in, cum & ſub* pane & vino. Hæc ſacramentalis præſentia eſt ſingularis operatio, a promiſſione Chriſti pendens, ſicuti ex aduerſo corporis Chriſti in rebus omnibus generalis operatio, id eſt, omnipræſentia

pendet ab vnione perſonali. Ita Gerhard. loc. thec IV. de perſona & offic. Chriſt. p. 514. num. 264. *Pr ſentia ſacramentalis vnice dependet ex inſtitutione ordinatione Chriſti; voluntatem Chriſti ex verbis inſt tutionis vnice probamus, facultatem ex communica Chriſto per vnionem & ſeſſionem ad dextram infini maieſtate ac poteſtate.*

CAPVT VIII.

OPPORTVNITATEM PHILOSO-PHIÆ RECENTIORVM SISTENS IN ARTIC. DE SATISFACTIONE CHRISTI.

§. 248.

Tranſitus ad materiam.

NOn absque metaphyſicæ ſubtilioribus ide doctrinam paulo antecedentem potuim perſequi. Nunc vero dogma longe grauiſſimur & ad ſalutem æternam omnino comparatum, co tendi debet cum notionibus recentiorum, qu in philoſophia morali exhibent. Satiſfactio Chi ſti cogitari non poteſt ſine iuſtitia DEI; iuſti autem DEI generalem (417) iuſtitiæ notione ſupponit. Noſtrum non eſt, hanc ſublime doctrinam vberius exponere, quod (418) thec logis merito relinquitur: ſed id nobis nego datum eſſe exiſtimamus, vt, quam amice recei tiorum philoſophemata cum his fidei capitibı conſpirent, indicemus, dicturi tum de *neceſſita te*, tum de *perfectione* ſatiſfactionis.

(417) Non eſt, cur cum viro præſtantiſſ. Webero in reſ ad Leibnitii epiſt. p. 10. not. 18. dicamus: *naturale hominem de iuſtitia diuina certi quid ſtatuere non poſſ quum etiam ſanctiſſimis & diuina luce irradiatis vir hæ meditationes ſubinde crucem fixerint.* Vtut enim ho verur

verum ſit; illud tamen non conſequitur. De Carneade interim conſtat, quod omnem iuſtitiam exploſerit. Iam ante Grotium in præfat. ad op. de iure belli & pacis Lactantius libr. V. c. 14. p. 336. 337. memoriæ prodidit, Carneadem *vno die iuſtitiam laudaſſe, altero contraria* diſputatione eamdem euertiſſe. Idem auctor p. 342. l. c. argumentum Carneadis non eſſe ſolutum a Cicerone obſeruat. Habebat vero ita: *ſi datur iuſtitia, aut fundatur lege poſitiua, aut naturali: non poſitiua, quæ pro diuerſitate ciuitatum variat, ſæpe altera alteri contraria eſt; nec vero etiam iuſtitia nititur lege naturali: nam hoc ius nihil aliud eſt, quam inſtinctus naturæ, omni animanti ingeneratus, quo fertur in id, quod eſt vtile, neque vero iuſtitia ad hunc inſtinctum adcommodari poteſt ſine mille fraudibus.* Quis autem ſanus concedat propoſitionem poſteriorem? Confundit ſophiſta priuatam ſingulorum vtilitatem, a ceterorum commodo ſeiunctam, cum publica generis humani omnis vtilitate. Hac iuſtitia nititur, non illa. Sed hæc facilia. Vid. Cicero L. I. de legibus fol. 330. Auguſtin. de ciuitate DEI L. II. cap. 21.

418) Complures enim eximii theologi in probanda contra Socinianos ſatiſfactione deſudarunt. Gerhard. in erroribus Socin. Ien. 1609. Stegmann. in ſuccincta refutat. errorum Photinianorum. Dürrius, Spener, Calouius, Scherzer, Schomerus &c. noſtris temporibus Io. Franciſc. Turrettin in peculiari tractat. de ſatiſfact. Addo, quod in priori nota ſum oblitus: Carneadem aut minus conſentanea docuiſſe, aut ſententiam emendaſſe, aut non recte fuiſſe intellectum. Ita enim de eo Cicer. de finibus L. II. fol. 223. *Si ſcieris,* inquit Carneades, *aſpidem occulte latere vſpiam, & velle imprudentem aliquem ſuper eam aſſidere, cuius mors tibi emolumento futura ſit, improbe feceris, niſi monueris, ne aſſideat.* Iuſtitiæ ſingularem notionem, quam iam ſumus adoptaturi, Leibnitius dedit in præfat. ad codicem diplomat.

§. 249.

Iuſtitia quid & quotuplex?

Iuſtitia, quæ dogmati ſatiſfactionis præ-ſtruitur, ex ſententia recepta (419) *eſt conſtans &*

& perpetua voluntas ſuum cuique tribuendi Cum qua definitione mox noſtram comparabimus. Iuſtitiam cum Hugone Grotio diuidunt in *expletricem*, ſiue *particularem*, & *attributricem*, ſive vniuerſalem. Iuſtitia expletrix eſt *quæ præſtat officia, quæ alter iure perfecto exigere poterat.* Attributrix autem *officia exercet ad quæ ius imperfectum alteri competit.* Iuſtitia expletrix in rectoriam & æquatoriam ſubdiuiditur. Illa inter inæquales; hæc vero inter æquales habet locum.

(419) Vid. Buddei philos. practic. L. II. c. 2. §. 45. 46.

§. 250.

Noua iuſtitiæ definitio.

Ex mente recentiorum autem iuſtitia definitur *per bonitatem, quæ adminiſtratur ſapientia* (420) *Eadem*, inquis, *ratione, ordinem inuertendo dicere liceret: iuſtitia eſt ſapientia cum bonitate adminiſtrata.* Arguis ex verborum ſono nec, quid vocabula ſignificent, reuocas ad animum. Bonitas eſt virtus DEI, *qua ſolet impertiri perfectiones; ſapientia vero eſt virtus, quæ obſeruat conuenientiam.* Num obſeruationi congruitatum exercendæ inſeruit largitio bonorum vel an potius viciſſim largitioni bonorum adminiſtrandæ inſeruit obſeruatio conuenientiæ? Arbitror, priora eſſe dictu parum apta; poſterius vero adprobandum.

(420) Vid. Wolfii metaph. §. 1084. *Die Gütigkeit welche nach den Regeln der Weisheit ſich richtet, iſt dasienige, was wir Gerechtigkeit nennen.*

§. 251

§. 251.

Contendamus ordinariam definitionem cum noſtra. Iuſtitia eſt ſtudium tribuendi ſuum cuique. Qui bonus eſt, tribuit cuique: (421) ſi bonitate ſapienter vtitur, non tribuit aliena, id eſt, ſuum. In quo differt hæc noſtra definitio a communi, quam in eo, vt oſtendat euoluto conceptu, quid ſit *ſuum* cuique tribuendum? Nimirum id, quod ſuadet ſapientia ex rerum conuenientia obſeruatum. Conuenientia autem attingit rerum harmoniam, vt conſequentia ſuauiter concinant cum antecedentibus: vt antegreſſas v. g. actiones bonas ſequatur remuneratio, malas excipiat pœna, aut per ſe ſuſtinenda, aut per ſubſtitutum vadem, qui pro peccatis ſatiſfacit, de quo mox plura. *Comparatio vtriusque.*

(421) Vid. de his plene differentem ill. Bilfing. in dilucid. §. 449.

§. 252.

Qui ita bonus eſt, vt ſapientia inducatur ad tribuendum, quod leges tribui volunt, ornatur iuſtitia *expletrice*: qui bonus eſt, vt ſapientia moueatur ad tribuendum, quæ humanitas poſcit, floret iuſtitia *attributrice*. In expletrice rectoria debentur vel præmia, vel pœnæ. Bonitas ergo, quæ ſapientia temperatur, reſpicit quoque ad hæc. Duplex hic occurrit dubium, tam ad præmia, quam ad pœnas pertinens. *Diuiſio iuſtitiæ.*

§. 253.

Pœna quomodo poteſt eſſe fructus bonitatis ſapientia temperatæ? pœna eſt malum paſſionis, *Remouetur dubium.*

 inflictum

inflictum ob malum actionis. (422) *An malum oritur a benignitate?* Dudum reſpondit vir doctus. (423) Sapientia benignitatis ſuperpondium aufert, vt bonum capacitati reſpondeat *ſubiecti* ne diſſenſus oriatur inter collatum bonum, & illum, cui bonum debebat conferri. Quin pœna damni in ſufflaminato per ſapientiam benignitatis vlterioris exercitio ponatur, dubium eſt nullum. De pœna ſenſus videtur quæſtio difficilior quam tamen ſolide examinauit idem auctor (424) Nimirum ex recentiorum mente dolor omnis, in quo pœna ſenſus vertitur, vel in corpore ſpectatur, vel in animo. *Illinc eſt diuiſio continui; hinc repræſentatio illius imperfectionis.* (425) Itaque pœna nihil eſt, quam perfectionis abſentia, ſeu fructus ſuſpenſæ, ſapientia ſuadente, benignitatis.

(422) Vid. tractat. Hochſtetter. de iure pœnar. p. 2 §. 2.
(423) Ill. Bilfinger dilucid. §. 447.
(424) De origine mali. §. 252.
(425) Wolf. metaph. §. 427.

§. 254.

Aliud ſoluitur dubium. *Sapientia tantum ſuadet benignitati, vt in alios boni quid conferat, ſed iuſtitia expletrix obligat hominem, vt id faciat, reſpondente poſtulandi in altero iure: non poteſt igitur iuſtitia generatim eſſe benignitas, quam ſapientia moderatur.* Eſt hoc alterum dubium pridem quoque, vt prius illud, ſublatum. (426) Ius poſtulandi præmium, iuſtitiæ expletrici reſpondens, arguit imperfectionem: eſt enim a perfectiſſima DEI

DEI iuſtitia alienum. Atqui definitiones ita formandæ ſunt, vt ſub ſe complectantur definita omnia: ſpeciales definitorum conditiones in progreſſu demum demonſtrationis eruuntur.

(426) Ill. Bilfinger. dilucid. §. 446. Vbi in puniendo poſitiuus hominum actus intercurrit, pœna proprie continetur conſectario eius, non ipſo actu. Qui ſupplicium extremum & adiudicat, & infligit, agit aliquid; ipſa autem pœna eſt actionis fructus, continetur que priuatione vitæ. Pœna igitur ſemper eſt priuatio.

§. 255.

Quomodo DEVS puniat?

Frequenter fui miratus, quo pacto dici amor ipſe DEVS queat, qui tamen exquiſitiſſimis torminibus damnatos ſubiicere, flammis nunquam extinguendis cruciare, dolore ineffabili in extremam deſperationem reprobos coniicere ſoleat. An æque DEVS *ira* dicendus, ac amor? Num tanta atrocitas (hæc enim ſunt obſtreperæ carnis nefanda verba) in amorem cadere poteſt? O inſanos motus, qui rerum ſupremo iudici dicam ſcribere non erubeſcunt! DEVS puniendo, rem creatam actione infeſta non exagitat, ſed benignitatis actionem nunc iam ſuſpendit. Num deſinit eſſe ſol amœna lux, quum ſtulti apricum ſubterfugientes, in cellas gelu rigidas recipiendo ſemet, extinguuntur frigore? Non deſiit lucere ſol, ſed ineptos non potuit ſuomet fulgore attingere. Non enecauit ſol improbum poſitiua actione, ſed limitato per denſos cauernæ muros ſplendore reliquit ſtupidum ſuæ caligini. Similis ratio eſt pœnarum DEI. Qui non in benignitate DEI manent Rom. XI. 22. exciduntur, non

culpa benignitatis, ſed culpa neglectus, quo ill poſthabita eſt. Manet benignitas DEI, quæ & quanta eſt; ſed non manent ſcelerati in benignitate. Manet DEVS amor; ſed illi non manen in amore. Indignitas igitur peccatoris, *per ſapientiam* detecta, facit, vt *vlteriori benignitati affluxu* non fruatur. Huius ſuſpenſionis autem repræſentatio diſtincta, ſiue, quod idem ſonat intelligentia, dolores parit incredibiles. Quodſ DEVS *poſitiuo actu* excruciaret malignos, deſineret eſſe amor, degeneraturus in iram; ſed non affligit agendo: verum non continuando bonitatem, cuius vel præſentia vel abſentia volupta vel triſtitia omnis comprehenditur. (427)

(427) Hinc theologi pœnarum æternarum atrocitatem in remotione a facie DEI collocant; ex II. Theſſ. I. 9 aliiſque oraculis.

§. 256.

Iuſtitia Dei non eſt arbitraria.

Cum benignitas perfectiones, quoad fieri poteſt, tribuere cupiat omnibus; ſapientia vero nonnullorum repræſentet indignitatem: intelligitur, non penes DEI voluntatem, licet benigniſſimam, ſtare, ex quauis re præſtare quamuis, ſed certas rerum conuenientias, ſcheſes nexus, id eſt, veritates & eſſentias iam ante voluntatis diuinæ decretum ſupponi: alias poſſe DEVS ex indigno peccatore pro arbitrio dignum reddere, & pœnarum infligendarum neceſſitatem pro lubitu auferre. Deteſtanda igitur eſt Poireti aliorumque de eſſentiis arbitrariis, a DEI voluntate pendentibus, (428) opinio, qua ſatisfactio Chriſti prorſus euertitur. Iuſtitia eſt, qua

ſuum

ſuum vnicuique tribuit. Si rerum conuenientiæ omnes arbitrio DEI ſubiiciuntur; non tribuit DEVS *ſuum* cuique, ſed vnicuique tribuit, quod *vult*. Nulla heic conuenientia voluntati diuinæ ſubſtrata indicat, quod cuiusque *ſuum* ſit, ipſa potius DEI voluntas diſtribuit cuique *ſuum* pro lubitu, ſine ratione, ex obiectorum nexu deſumta. Puniendus igitur erit malignus, non quia eſt indiuiduus inter peccatum pœnamque deſtinatam nexus, ſed quia DEVS pro arbitrio hunc nexum eſſe voluit: præmio afficiendus pietati ſtudens, non ob nexum remunerationis cum probitate, ſed quia DEVS ſine ratione ex obiecto petita vult: *ſtat pro ratione in ſubiecto voluntas.* Poſſet igitur etiam innocentiſſimum (429) æternis torquere plagis: non enim DEus nexum meritorum & pœnarum inuenit, ſed ex voluntatis beneplacito demum facit. Qua ſententia nihil poteſt eſſe peſtilentius.

(428) Opinionem de eſſentiis arbitrariis tuetur Poiret. Oeconom. L. I. c. 5. §. 7. p. 51. ſeqq. in cogitat. rat. L. III. c. 10. §. 5. p. 395. in veris & cognitis omnium primis p. 11. 272. Carteſius vol. 1. epiſt. 112. vid. ill. Bilfingeri dilucid. §. 21. Dabo locum, quem ill. Bilf. omiſit. Statuit Poiret poſſibile *anteideale*, quod nihil eſt, niſi efficacia voluntatis diuinæ, ex parte creaturæ abſolutum NIHIL: *poſtideale*, quod habet a DEO ideam, quæ poſthac exſiſtentia donari poteſt. Obiecerat Pungelerus, obiicit ill. Bilfinger c. l. *ſtante hac ſententia DEO poſſibile anteideale incognitum futurum fuiſſe, ſaltim determinate, licet vage ſciuiſſet efficaciam voluntatis*, vt ſi pictor nouit, quam elapſo anno artem ſit exerciturus generatim, ſpeciatim autem ignoraret, quodnam opus ſit excogitaturus? reſpondet Poiret in *cognitis veris & primis* p. 102. *Si aliter, inquit Pungeler, potuit DEus, quomodo hoc ipſi DEO potuit eſſe inco-*

incognitum? Reſpondeo: cognitum ipſi fuit, ſe liberum eſſe, vel in ſe ſolo manere ſine egreſſu, vel extra ſe ludere, ſi lubeat. Ideæ autem hactenus non cognitæ, hoc eſt, non ſtatutæ erant. Ita concedit auctor, determinatam poſſibilis anteidealis cognitionem non cecidiſſe in DEVM, quam ſententiam nemo temere ſecutus fuerit, maxime ideo, cum auctor & alibi de omnipræſentia doceat, quæ perfectiſſimo ente indigna ſunt. Peropportune fit, vt opinio arbitrariarum eſſentiarum defendi nequeat, ſine adoptata ſententia periculi pleniſſima. vid. colleg. Pufendorf. Hochſtetteri p. 35.

(429) Hæc eſt ſententia Angli Tviſſi *in amore DEI erga mortales:* qui & alias contra Arminium variа edidit, præſertim vindicias gratiæ, poteſtatis & prouidentiæ diuinæ, quibus in eandem opinionem videtur paſſim propendere.

§. 257.

Deus iuſtus non poteſt remittere peccata ſine ſatisfactione.

Benignitas, quam ſapientia dirigit, iuſtitiæ adcuratiſſimo ſenſu dictæ titulo digna eſt. Dixi id aliquoties, ſubmotis diſſentientium dubiis. Sapientia rerum conuenientiam, pulcritudinem & nexum obſeruat, media aptiſſima finibus præſtantiſſimis ſubordinando, quo nexu nihil poteſt eſſe præclarius, nihil ſapientia dignius. Finita ſapientia mediocris ſæpe ab hoc ſcopo deflectit, non peruidens omnia, turbat aliquando ordinem, labefactat conuenientiam. Maior ſapientia ab hoc errore tutior. Infinita, quæ DEI ſolius eſt, ſapientia rebus præſidens cunctis non poteſt non rerum congruitates omnes omnino poſſibiles, præteritas & futuras, animaduertere, nec ab illis recedere vel latum quidem, vt ita loquar, vnguem. Itaque conuenientias vel obſeruat pro ſe perpetuo, vel ab aliis neglectas curate reſtituit. Quod ni faceret, delectata aut conniuens ſi non ſuis,

ſuis, aliorum certe *inconuenientiis*, ſuprema non foret, eoque nec diuina. Summum diſſenſum in rebus parit, conuenientiæque potiſſimum obſtat violatio legis, quæ ad euertendam rerum harmoniam cummaxime nata eſt. Fieri ergo nequit, quin DEVS in reſtituendum hunc disſenſum, ea, qua floret ſapientia, incumbat totus. Compenſatio diſſenſus lege violata introducti expiatorius eſt & internus pœnarum finis: ergo DEVS non poteſt non peccata curare expianda. Ergo ſatiſfactio, quæ peccatis expiandis continetur, ſummo neceſſaria eſt opere. (430)

(430) Habes hic inuictum neceſſariæ ſatiſfactionis, præfiſcini dixerim, argumentum. Fundatur quippe rerum conuenientia. vid. Leibnit. theod. §. 73. Sapientia obſtat operis diſſolutioni, ne *eadem conſequantur ex diuerſis*, nullo ordine, nexu nullo, id eſt, ne bonas actiones mala ſequantur, aut viciſſim. Hæc ratio conuenientiæ prima eſt ſecundum rem ipſam enata. Accedit alia ratio, a ſpiritibus intelligentibus quibuſuis petita, quorum nemo non ordine vel continuato, vel reſtituto mirifice delectatur, more, quo affici muſica aut concinna ſtructura ſolemus. Has duas rationes Hobbeſius, Sociniani, aliique ſatiſfactionis hoſtes, ante oculos non habuerunt, quum ſatiſfactionis inficiabantur neceſſitatem; ea autem obſeruata dubia Socinianorum cuncta facillime ſoluuntur. Dabimus breue ſpecimen. Neſcio interim, an Socinianis hac parte Lockius adſcribendus? quia *librum de religionis chriſtianæ, prout in ſacris litteris traditur, rationalitate edidit.* Quem Io. Eduardi Socinianiſmi coarguit, *in meditationibus de cauſſis & occaſione atheiſmi, hodierni præſertim ſeculi.* Quibus Lockius *vindicias libri de religionis chriſtianæ rationalitate oppoſuit*: defendente accuſationem Eduardi *in diſſertatione, qua vanitas nuperi ſcriptoris rationalitatis religionis chriſtianæ de vnico fidei articulo oſtenditur*, Londini anno 1696. vbi Lockio vitio vertit, quod *vno fidei articulo conſtituto ſatis-*

ſatiſfactionis fecerit mentionem nullam. Quid de Grotio, ſummo viro, dicendum? qui anno 1618. emiſit *defenſionem fidei catholicæ de ſatiſfactione Chriſti aduerſus Fauſt. Socinum Senenſem*; cui Io. Crellius, Francus, *reſponſionem ad Grotii librum de ſatiſfactione* obuertit. Exſtat in bibliotheca fratrum Polonorum. Quid Martinus Ruarus de hoc certamine iudicet, lege in epiſt. VIII. centuriæ primæ p. 59. diſſentit tamen a ſodali Sociniano Michael Gittichius in epiſtol. ad Ruarum centur. prim. 63. p. 278. conqueſtus de Grotio, quod *ſententiam de ſatiſfactione tueatur in annot. ad Epheſ. I.* Grotium autem, quem mala fide ſatiſfactionem defendiſſe putat, Ruarus defendit epiſt. 64. p. 282. at & hanc defenſionem Grotii impugnauit Gittichius *in fine partis primæ p. 465.* maximo Grotii commodo. Diſputatum etiam eſt de Grotii ſententia ab aliis. *Hermannus Rauenſpergerus quædam in Grotii diſcurſu de ſatiſfactione reprehendit.* Io. autem Voſſius *edidit reſponſionem ad iudicium Rauenſpergeri* T. I *operum eius p. 883.* Grotius ipſe gratias egit Crellio pro refutatione ſui libri epiſtola ſing. quæ exarata d. 10. May 1631. Confer. Paul. Colomes. dans la bibliotheque choiſie.

§. 258.

Deus punit ob peccata præterita.

Quam neceſſarium eſt, vt ſit DEVS ſapientiſſimus; tam quoque fieri non poteſt, vt nullam conuenientiæ rerum gerat curam, vt exorto per peccatum diſſenſu compenſationem omittat. Non igitur reſpicit puniendo duntaxat ad futura, ne quis poſthac violatis legibus vniuerſi perfectionem & conſenſum diſturbet, ſed intuetur etiam præteritorum peccatorum, conuenientiæ antehac derogantium, abominationes, partim quod funeſtarum conſequentiarum peccati ſeries per totum ſyſtema exporrigitur, partim vero, quod præcipuum, ne vllus hiatus, ſeu lacuna vlla non expleta maneat, licet admiſſa iam antehac: id enim

ſapi

ıpientiæ diuinæ, quæ compenſare diſſenſum pos-
:t, foret exprobrandum, atque etiam intelli-
entes ſpiritus, memoria præteritorum affectos,
dmodum haberet male. Qui inconuenientiæ
el. præteritæ, vel præſenti, vel futuræ indulget,
ıpientiſſimus non eſt. Cœcus itaque ſit, qui ex
rincipiis recentiorum non minus ac ex theolo-
orum, ſatiſfactionis neceſſitatem non perui-
eat.

§. 259.

Sed occurritur nobis dubio ſpecioſiſſimo, *Reſoluitur dubium.*
uod & theologorum de neceſſitate ſatiſfactio-
is, & noſtram cauſſam premit. Contendunt
ıeologi, *iuſtitiam vindicatiuam eſſe DEO es-
ntialem: non poſſe igitur peccata dimittere im-
ınia: plectere ob eam cauſſam Numen ſupremum
ecceſſario.* Atqui eadem ratio eſt benignitatis,
uæ non minus pertinet ad eſſentiam DEI, ac
ıſtitia quidem; nec tamen DEVM neceſſario in
ios boni quid conferre quiſquam dixerit. Aut
;itur de benignitate ſentiendum idem, aut de
ıſtitia ſentiendum aliter. Attingit illa difficul-
ıs & cauſſam noſtram. *Iuſtitiam diximus boni-
ıtem ſapientia adminiſtratam*: vt igitur ob ſa-
ientiam benignitatis effluuia diuinæ aliquando
uniendi cauſſa neceſſario limitantur; ſic & ea-
em ſuadente ſapientia, vbi maior eſt benignita-
s fructuum in creaturis capacitas, extendentur
ʒ augebuntur neceſſario. Sic DEVS non poteſt
on afficere præmiis. (431)

(431) Eſt hoc Socinianorum præcipuum dubium, in *antitheſi doctrinæ Chriſti, & antiChriſti de vno vero DEO,*

DEO, in aliis etiam libris maxime exaggeratum, mirum non ſit, huiuſmodi errores cum negata trinitate & Chriſti diuinitate coniunctos Turciſmo proximos declaratos eſſe. Vid. Hornbeck in apparat. ad controuers. Socinian. p. 98. Idque factum a theolog. Lugdunenſibus Batau. Non alienum quoque a iuſtiti fuit, cuius ſatiſfactionis intererat, homines, Chriſ ſatiſfactionem inficiantes, expellere oris chriſtianorum quod Adolpho Venatori miniſtro Alcmaer. contigi confer. Voet. polit. eccles. T. II. L. IV. p. 533. d horrendo libro, quem ſub prelo habebant 1647. in ſcripto: *Tormentum trinitatem throno deturbans* vid reſpons. Coccei ad apolog. equit. Pol. fol. XXXV 2. vers.

§. 260.

Reſpondetur. Diuerſa eſt benignitatis & iuſtitiæ DEI ratio. Nemo creatori quidquam tribuit, vt eſſe quod ſua benignitate compenſaret Rom. X Nullum hic bona poſtulandi ius; nullum mer tum, ne ſpecies quidem. At vt iuſtitiam Deu exſequatur frequentiſſime, peccatis læſorum cum maxime refert, quo ipſo ius quoddam ſuo ſen ipſis enaſcitur, iuſtitiæ exercitium poſtulandi Concurrunt igitur hic duæ rationes, vt iuſ agatur: *conuenientia diuini operis*, quam tuer dam ſapientia ſuadet; *& aliquod ius eorum*, q extra Deum peccatorum indignitate violati ſun Arctius hæc ratio iuſtitiam DEI vrget, & quan dam imponit neceſſitatis ſpeciem; contra ad be nignitatem ipſo opere ſignificandam nil tal DEVM inducit, niſi rerum conuenientia, cuiu vis omnis in repræſentatione ſuæ ipſius ſapienti poſita eſt. Hinc miſericordia *æque certa*, ſe non æque neceſſaria *ac iuſtitia* eſſe ſolet. Ad dendum eodem, quod notatu digniſſimum

ben

:nignitatis notionem eſſe ſimpliciorem; iuſtitiæ ero compoſitam. Qui benignitatem cogitat, ronitatem DEI ad bona tribuenda cuiuis animo ſtit ſuo; contra qui iuſtitiam concipit, præter enignitatem intuetur etiam eius temperamenım, a ſapientia additum pro conditione obiecti. Iirum igitur non eſt, cum in benignitate cogiında a diſpenſandi congruitate, per ſapientiam bſeruata, tantiſper diſcedamus, tantæ ibi necestatis ideam non interuenire, ſed libertatis ſumıæ obuerſari notionem. Sapientia enim bonitas exercitium limitat, & quoddam velut moravinculum iniicit. Quanquam non diffitear, uod ſummæ benignitatis exercitium ſemper a pientia dirigatur, eoque iuſtitiæ remuneratris claſſem referat, qua DEVS benefaciet certisme. vid. Ebr. VI. 10.

§. 261.

Hac igitur iuſtitiæ definitione ſubſtrata, euaſcunt Socinianorum dubia; faciemus in aliıibus ex definitione reſpondendi periculum. *uod ad eſſentiam DEI pertinet, nunquam non teſt eſſe*, inquiunt: *atqui, ſi mundus peccato anſiſſet vacuus, non habuiſſet locum iuſtitia.* rgo nec bonitas DEI neceſſaria eſt, ex eodem gumento: iuſtitia enim eſt bonitas ſapienter lminiſtrata, nec extenſa nimium. Diſtinguaıus igitur oportet exercitium iuſtitiæ a iuſtitia ſa. Illud peccatores ſupponit; hæc ſemper idem manet, ſiue exſiſtant improbi, ſiue non. *uſtitia vero benignitati repugnat mala inferens, um illatura foret bona miſericordiæ virtus: non* *Solutio dubiorum Socinianorum ex doctrinis his.*

poteſt igitur illa ad eſſentiam DEI iure referri Iuſtitia eſt, vt ſæpe monui, ipſa benignitas pe ſapientiam, quoad exercitium, ob indignitatem perſonæ ſuſpenſa, quod ob rationes grauiſſima beneficia non continuat; non poteſt contrarium eſſe ſibi ipſi. Quodſi DEVS poſitiua action mala inferret, contrarius benignitati fons in ipſo ſcaturiret: ſed falſum id eſſe probauimus §. 256 An ſol ſibi contrarius eſt, ſi quis ob radiorum eius impedimenta frigore conſumitur? *At ver iuſtitia & miſericordia admittunt gradus: plecti DEVS quartam generationem, benefacit milleſi mæ.* Reſponſionem ſolidam iam alii dederunt (432) dabimus & ex noſtris aliquam. Gradu admittit exercitium iuſtitiæ, non iuſtitia ipſa Non eſt, ne conceptu quidem, iuſtitia diſtinct *a benignitate, ſapienter adminiſtrata.* Si reſtrin gatur benignitatis effluxus; plectitur homo: per aliquod id fiat interuallum temporis; pœn tranſire ad nepotes poteſt: ſi extendatur benign tatis effectus; ſuccedit pœnæ præmium. No igitur iuſtitia gradus admittit, ſed bonitatis exe citium, gradus admittens, conſtituit iuſtitiam.

(432) Vid. Hochſtetter de iure pœnarum p. 76. §. *Quodſi liberi puniuntur; tum vel caſtigationem, vel pa nam, ſuo quam delicto meruere, ſuſtinent. Sed & le iſta de puniendis improborum liberis vltra abnepote. id eſt, tertiam ſeu quartam generationem non extendi tur, quia ad eorum conſpectum pertingere poteſt huma na ætas, & parentes adhuc puniri eo ſpectaculo poſſunt quod grauius illis, quam quod ipſi ferunt. Adde, quo iſtæ generationes peruerſis plerumque anteceſſorum exem plis fuerunt corruptæ. Saulis poſteritas gens fuit ſan guinaria II. Sam. XXI. 1. &c.* Non punit DEVS pec cata parentum in liberis, partem culpæ patriæ nullam capien

capientibus; fieri tamen poteſt, vt parentum peccata occaſionem dent animaduertendi in liberos ob propria.

§. 262.

Cedere ius ſuum DEVS poteſt, niſi eum ıferiorem quouis domino, debitum condonante, ut viliſſimo homine, offenſas prætermittente, ixeris. Qui ius cedit, ſapienter cedat oportet, e ſtulte faciendo grauius peccet. Atqui iuſtitia t bonitas cum ſapientia copulata: non poteſt itur a iuſtitia DEVS deflectere ſine ſtoliditatis ıacula; quod vel cogitatu blaſphemum. Debita ıi remittit pecuniaria, rationem paupertatis, ıt alterius ærumnæ habet: agit igitur *intuitu nuenientiæ prudenter*; atqui tu fingis DEVM iuſtitia vindicatiua, id eſt, a ſtudio peccatorum conuenientias compenſandi recedentem, nec s impedientem, *contra ſapientiam.* Sæpe doinus æs alienum debitori remittit; ſi per lonm vero futurorum euentuum ſeriem proſpicepoſſet, incommoda inde pro poſteris nata ad ntrarium impellerent, ex ratione conuenientiæ. t penes Numen perſpicientia congruitatum furarum omnium immenſa eſt: non poteſt vel ıtillum a tuenda conformitate rerum abire, i quippe inconuenientiæ culpa, multo ante gnita, magis exprobrari poſſet, quam imprunti patrifamilias. *Princeps etiam publicas in ıiuerſitatem populorum admiſſas condonare po-ſt iniurias:* poteſt, ſi conuenientia commodi ıblici ſuadeat; nunquam autem ſuadet publiım commodum veniam peccatorum omnium, :et a pœnitentibus petatur. Imbecillitatis hu-

Cetera Socinianorum dubia remouentur.

manæ eſt, vt quædam crimina declinandi maio ris mali ergo in republica ſortiantur veniam, n potentia delinquentium, peccatorum multitudc vel ſcelerum inolita conſuetudo maiores ciuitati turbas excitet: non autem eſt, cur hæc talia Deu metuat: ſapientia ergo pœnarum conuenientiar ſuadet, ſi vel maxime reſipiſcerent omnes, cur nec in republica pœnitentes ſemper conſequantu gratiam. *DEVS eſt nullo iure adſtrictus arbit pœnarum præmiorumque, non deterioris condi tionis, quam reges.* Dimittunt vtique reges al quando peccata impunia ob neceſſitatem & cor uenientiam reipublicæ: dic autem, quæſo, caſun vbi rerum conuenientia DEO peccatorum im punitatem ſuaſerit?

§. 263.

De ſatisfactionis perfectione.

Eo conſilio dubia quædam ex definitione no ſtra ſolui, vt intelligat lector, neceſſitatis, qu ſatiſfactio exigitur, potiſſimum argumentum con tineri iuſtitiæ idea, quam recentiores vrgen (433) Pergimus nunc *ad ſatiſfactionis* decl randam *perfectionem.* Fuiſſe, qui ſatiſfaction Chriſti valorem in dubium vocarent, dum eu iuſtitiæ diuinæ exacte ſatiſfeciſſe abnuentes, al quid ſaltem pretii dediſſe contenderent, (434 neminem ſacris vel obiter imbutum temere præ terit. Diſpiciemus nunc, quantum roboris ha beat recentiorum philoſophia in eo errore dete gendo pariter ac arguendo.

(433) Chriſtian Democritus ſiue Dippel librum ſcripſi cui titulus: *Apoſtoliſcher Wegweiſer zur wahren Ge rechtigkeit*, in quo ſatiſfactionem non ſine turpitud nis nota reiecit. Parum dextre de eadem grauiſſim doctrin

doctrina ſenſit famoſus Poiret, quos ambos refutauit ſolide vir laudatiſſimus, Ioach. Lang. Halens. *in der richtigen Mittelſtraß*, tertia parte, vbi ex inſtituto agit de ſatiſfactione. Quod Arminiani ſatiſfactionem ita neceſſariam fuiſſe negent, ex eorum ſcriptis patet. Stephanus Curcellæus inſtitut. chriſt. relig. L. V. cap. 18. §. 10. Simon. Epiſcop. inſtit. theol. L. V. ſect. V. cap. 3. Limborch. in theol. chriſt. L. II. cap. 12. §. 27. & L. III. cap. 18. §. 4. *ſatiſfactionem ſoſpitatoris non ita ineuitabilem docent, vt, ſi DEO aliter fuiſſet viſum, peccata nequiuiſſet impunia dimittere.*

434) Grotius in libro ſupra citato, qui inſcribitur: *defenſio fidei catholicæ de &c. negat ſatiſfactionem fuiſſe perfectam, aut pretium legis rigori noſtroque debito exſtitiſſe æquale.* vid. Huber. in exerc. VII. §. 8. p. 105. Faciunt cum eo plerique remonſtrantes, Limborch. theol. chriſt. L. III. cap. 21. §. 6. Epiſcop. inſtitut. theol. L. V. ſect. V. cap. 3.

§. 264.

Sententia remonſtrantium.

Vadimonium Chriſti, quod ad ſatiſfacien-um pro nobis ſuſcepit, maxime pertinebat ad ıbeundas loco hominum promeritas pœnas. œna omnis in abſentia boni, & ſenſu eius ab-ntiæ viuido recte collocatur. Quæſtio nunc eſt: ı *Chriſtus ſatiſfecerit pleniſſime, omnium noſtro-um peccatorum acerbiſſimas, immo infinitas pla-ıs guſtando?* Recte theologi quæſtionem affir-ıant. (435) Negant vero eam *remonſtrantes.* orum v. g. celebris ſcriptor his verbis (436) titur: *ſatiſfactio Chriſti dicitur, qua pro nobis œnas omnes luit, peccatis debitas, easque ex-auriendo diuinæ iuſtitiæ ſatiſfecit. Verum illa ntentia nullum habet in ſcriptura fundamen-um. - - Chriſtus non eſt paſſus mortem æternam, ec intenſione: non enim ſub ira diuinæ pondere eſperauit; nec extenſione: ad tres enim horas in*

cruce pependit, & tertio die ex mortuis reſuſci tatus eſt in vitam æternam, vt id alibi oſtendimus. Si Chriſtus omnes peccatis noſtris debitas pœna plene ſuſtinuit & exhauſit; nihil DEVS nobis e: gratia condonare poſſet. Si enim Chriſtus omni ad minimum quadrantem usque perſoluit; nihi reſtat, quod Pater ex gratia nobis condonare poſ ſet: atqui docet ſcriptura, Deum ex miſericor dia concedere remiſſionem peccatorum in Chriſto.

(435) λυτϱϰ vocis græcæ ſignificationem, quæ in do ctrina ſatiſfactionis non nullius momenti eſt, vald ambiguam & ſuſpectam reddit Clericus in arte critic P. II. ſ. I. c. V. §. 5. Sed quam primum ſatiſfactioni neceſſitas oſtenſa eſt, quod factum a nobis ſupra, cri ticorum circa voces maxima dubia deciduntur, & ſub lata, de qua queruntur, ambiguitate, intelligitur, λυτϱ ſignificationem pretium innuere propriiſſime dictum Peccatum enim experiundo, ſatiſfactionis neceſſitaten ratiocinando cognoſcimus: λυτϱον igitur non pote non de pretio ſatiſfactionis proprio accipi.

(436) Lege hæc verba apud Limborch. th. chriſt. L. III c. 21. §. 6.

§. 265.

Præparatio ad reſponſionem.

Vidimus remonſtrantium dubia; inquiremus vero etiam, numquid ad refutandum errorem hunc adiumenti afferat recentium philoſophorum doctrina. Humanæ Chriſti naturæ omnipræſentiam recte explicatam competere *poſſe* diximus. (philoſophi enim eſt, loqui de τῷ δυνατῷ: factum pertinet ad ſacras litteras) Omnipræſentia, præter vim operandi immenſam, charactere repræſentationis rerum omnium cognoſcitur. Quo præmiſſo, de pœna, ſatiſfacturo perferenda, dicendum. Obſeruaui, pœnam in ſenſu abſen-

bſentis boni viuidiſſimo, ſiue dolore, vel animi, el corporis, collocari: nunc ipſas definitiones llegabo. *Dolor in animo eſt repræſentatio aliuius imperfectionis.* (437) Quo diſtinctior eſt epræſentatio per omnes imperfectionis partes; o grauior oritur animi ægritudo. Gnauiter innſatos oportet, qui malis, queis onerantur, bſtupeſcunt ad inſtar απηλγηκοτων: neque enim iſtincte, vel & vllo modo, ſua ſibi mala repræntant. Simul autem atque ſerio de ſuis malis ccipiunt cogitare, conſcientia cum incredibili olore euigilat. *Peccatum eſt ανομια, diſſenſus lege, eoque imperfectio*: quo longius, quo ſæius a lege recedit; eo grauius imperfectio aumentum capit.

(437) Dolor eſt repræſentatio imperfectionis, ad repræſentantem ſpectantis: nam & DEVS noſtras cognoſcit imbecillitates, nec tamen dolet. Niſi forte fuerit, vt cum Poireto omnem Numini peccatorum ideam abiudicare velles. Vid. Hofm. theol. Tub. diſſert. *de ſcientia DEI* p. 20. vbi ſententia Poireti refutata eſt.

§. 266.

Chriſtus plene ſatiſfecit: quia eius humana natura omnipræſens.

Chriſtus pro nobis ſaltim quaſdam pertulit pœnas: non id abnuunt Arminiani, (438) qui nec ficiari audent, *quod Seruator DEVS ſit.* Chriſtum vt hominem omnipræſentem eſſe negant, quo ſuis doctrinis valde conſentanea docent. uodſi enim infiniti valoris ſatiſfactionem crerent, haud ſcio, vtrum negata Chriſti homis omnipræſentia dogma illud tam facile tueri ſſent. *Quam inexpectatum*, inquis, *commenm? vellem, vt intelligerem, qui cum omni-*

præſentia carnis Chriſti copulata ſit perfectio ſati factionis? Intelliges, ſaltim ex mea ſententia, vl haud grauate aduerteris animum. Quodſi cai Chriſti locis præſens eſt omnibus; tum ex *dej nitione præſentia* in perſona λογȣ caro res creat omnes diſtinctiſſime repræſentat, (*Vid. capi antecedens.*) Cum igitur Seruator peccatorum ſeu imperfectionum noſtrarum pœnas, id eſt do'ores pertulerit; non potuerunt non hi eſſe ir finiti, quoniam & repræſentatio tantarum, que totus orbis contaminatus erat, imperfectionui longe diſtinctiſſima, immo immenſa plane, fui Paulo enim ante obſeruatum, eo grauiorem ori dolorem, quo ſit repræſentatio attentior, & p omnes diſtinctior partes. Qui autem non e omnipræſens, limitata per ſenſus repræſentatione nonniſi id animaduertit, quod ſenſus offerunt non intelligit omnia diſtincte: non excutit rerui momenta omnia: non complectitur euolut conceptu vel vnius peccati circumſtantias ſingi las, nedum peccata totius generis human omnium minime ſingulorum ſingulas circum ſtantias. Igitur deficiente omnipræſentia, def cit immenſa repræſentatio: deficiente hac, def cit dolor immenſus: deſiderato dolore immer ſo, deſideratur pretii pro peccatis perſoluti valc ισοῤῥοπος, æquans infinitorum peccatorum ineffa bilem reatum. Patitur humana Chriſti natura itaque & ipſa, non λογος tantum, in eo eſſe de bet, vt diuina & diſtinctiſſima repræſentation peccata totius mundi omnia ſibi obiiciat, qui dolor æqualis, id eſt, immenſus reſpondeat

preti

pretii infiniti fundamentum. (439) Non ſufficit, λογον omnia repræſentare, ignorare interim infinita carnem: (qui enim non omnia ſcit, infinita neſcit) ignorantia carnis dolorem minuit, & ad valorem pretii reſtringit finitum. Nouimus quippe, dolorem ad carnem pertinere, tanquam ad *ſubiectum vt quo*: itaque ſi plura ignorauit, tanto etiam opere dolere non potuit.

(438) Ita v. g. Limborch. theol. chriſt. L. III. c. 22. §. 1. *Tulit igitur pro nobis & noſtro loco grauiſſimam afflictionem, atque ita pœnam, a nobis commeritam, auertit. - - Quæres, quodnam ſit illud malum, quod Chriſtus loco noſtro ſuſtinuit? an ſit pœna, quam nos peccatis noſtris meriti eramus? reſp. pœnam eandem, quam nos peccatis noſtris meriti eramus, Dominum noſtrum non tuliſſe, iam ante oſtendimus, ſc. quia deſperationem damnatorum non pertulit.* Conſentanea igitur ſuæ doctrinæ de negata omnipræſentia carnis docent.

(439) Nullius igitur momenti eſt dubium Arminii aſſeclarum: *ſatiſfactionem ideo imperfectam eſſe, quod non conturbatus fuerit Chriſtus inferorum deſperatione.* Fuit enim dolor immenſus, etiamſi deſperatio Chriſtum non occuparet. Deſperatio per ſe ad ſummum dolorem non pertinet: eſt enim conſectarium amiſſæ liberationis ſpei, quod cum pœna non ſemper coniunctum eſt. Sufficit, carnem diſtinctiſſima omnium mundi imperfectionum repræſentatione pro ſingulis, earundemque ſingulis circumſtantiis dolere potuiſſe, quod exactæ ſatiſfactioni præſtandæ inſeruit. Non poſſunt id ne damnati quidem apud inferos, non poſſunt ſatis, vel vnius peccati grauitatem dolendo, facere DEO, qui nec vnum peccatum perfectiſſime cum omni momento & effectu repræſentant: *hinc eorum pœna, accedentibus ſubinde nouis peccatis, non poteſt non eſſe æterna, immo euadere deſperationis triſtiſſima mater.*

§. 267.

Corollaria. Ita explicatius declaratur, quod viri ſumr de idiomatum, carni Seruatoris communicand rum, neceſſitate inculcant, addito argumento quod ſine ea dolor Chriſti non potuerit eſſe in menſus, nec pretii infiniti. Intelligitur quoq ex his, quomodo in tertio communicationis g nere *quælibet natura agat, quod ſuum eſt, cu communicatione alterius.* In immenſo dolo perpetiendo concurrit infinita λογȣ repræſent tio, quæ carni tributa, vt infinita eſſe quiret do loris vis; contra ſenſus, ex repræſentatione tant rum imperfectionum oriundus, carnis fuit, quer tamen & *ſuum* eſſe *voluit* λογος, *ſed in carn* Ita mutua contingit communicatio, ſaluo natu rarum diſcrimine, duobus vtrinque euitatis ſco pulis. Cum non ſolum peccatorum noſtrorun horrendus diſſenſus, ſyſtemati huic illatus, ſua dente DEO iuſto, id eſt, ſapienter benigno & conſenſus tenaci, compenſandus fuerit, ſed &, fa cta compenſatione, noua conuenientia ſtabilien da inter vitæ æternæ præmium, & hominis perfecte pii dignitatem, quæ tamen inter tot mortalis vitæ imbecillitates nunquam impetratur: neceſſarium fuit (440) obſequium Chriſti in agendo, colendaque pietate perfectiſſima collocatum, nobis deinde imputandum, quod breuiter attigiſſe ſufficiat.

(440) Piſcatoris ſententia de obſequio actiuo, pro nobis non præſtito, noua non fuit, ſed habuit præeuntem Georg. Kargium, ſeu Parſimonium. Vid. D. Chriſt. Matth. Pfaff. in ſchediaſmate theologico de formula con-

conſenſus Heluetica c. 1. ad §. 7. p. 18. Hiſt. litter. ampl. not. illuſtr. ad §. 8. p. 212.

CAPVT IX.

OPPORTVNITATEM PHILOSOPHIÆ RECENTIORVM SISTENS IN ART. DE PRÆDESTINATIONE.

§. 268.

QVæ fuerit Leibnitii circa prædeſtinationem ſententia, nuper demum inter eruditiſſimos viros (441) diſceptatum fuit. Equidem eam diſquiſitionem, qua, quid his aut illis viſum fuerit, examinatur, non lubens ingredior: cum tamen veritatis, ex altera parte ſtantis, interſit, ne alieno veſtimento adparens aliarum quoque partium patrona videatur; non inepte facit, qui nullam contemplando iudicat, quænam litigantium pars in ſuis eam caſtris habeat militantem. Inueſtiganda ob eam cauſſam Leibnitii ſententia, vt, quodnam prædeſtinationis ſyſtema fructum inde, vel certe conſenſum, ſibi polliceri queat, perſpicue intelligatur. (442) *Acceſſus ad materiam.*

(441) Inter celeberrimum Moſhemium in conſultat. quam Ioannis Haleſii epiſtolis præmiſit, & Vitum in apologia contra Moſhem. p. 368. ſeqq.

(442) Varia gratiæ & prædeſtinationis ſyſtemata tradit Pfaffius in diſſert. de gratia & prædeſtinatione, per totum. vid. & Hottinger. hiſt. de grat. & prædeſt.

§. 269.

Demonſtratur principium ſuffic. rationis.

Primum fuiſſe Leibnitium, qui axiomatis de ſufficienti ratione ampliſſimum vſum vel agnouerit,

rit, vel præ ceteris vrſerit, toto litterato orbe peruulgatum eſt. Teſtes habemus epiſtolas eius ad Clarkium. (443) *Ratio autem eſt id, ex quo intelligitur, cur aliquid ſit potius, quam non ſit, ſit potius hoc, quam alio modo.* (444) Amplitudo axiomatis, latiſſime patentis, ſine vllo contrario exemplo, facillime probatur ex definitione vocum, quibus conſtat. (445) Quid *ratio ſit?* indicaui: dicam &, quid ſit *ſufficiens?* ratio qua *ſufficiens, eſt, qua poſita nihil amplius requiritur ad hoc, vt intelligatur, quare res ſit; quaque remota aliquid amplius requiritur, aut potius fingitur præſto eſſe aliquid, cuius præſentia nullum eſt in ipſo aut extra ipſum fundamentum.* Sed contradictionem in vocibus implicat, vt præſto ſit id, ad cuius præſentiam requiruntur plura: vbi igitur nulla rei aut ideæ ratio, ibi nec res nec idea; quod erat probandum.

(443) Omnes quidem exiſtimant, ſe principium ſufficientis rationis tueri, reuera autem in caſibus multis non pauci id omittunt, fingentes plura ſine ratione. Si monentur, reſpondent, ſe *non axioma ipſum, ſed adplicationem eius reprehendere.* Quomodo principium, quod vniuerſale concedunt, male adplicari poteſt? Adplicatio mala contingit, quum regulas ad caſus non comprehenſos inepte referimus: atqui illi concedunt, aut ſaltim concedere præ ſe ferunt, quod nullus caſus excluſus ſit. Si aperte profiteantur, excludi caſus; reſpondendum ipſis erit ad argumentum in textu. Acceſſiones omnes, quibus philoſophiam Leibnitius locupletauit, hoc principio, diſtinctius per eundem euoluto, nituntur; qui autem tanto dogmatum Leibnitii odio flagrat, fallit, vbi ſe principii vniuerſalitatem admittere cauſſatur. Audiamus Leibnitium in epiſt. ad Clark. V. §. 127. Rec. T. I. p. 147. *Tout le monde ne s'en eſt il point ſervi en mille occa-*

occaſions? Il eſt vray, qu'on l'a oublié par negligence en beaucoup d'autres; mais c'eſt la juſtement l'origine de chimere; comme par exemple d'un tems ou d'un Eſpace abſolu reel, du vuide, des atomes, d'une attraction à la ſcholaſtique, de l'influence phyſique entre l'ame & le corps, & de mille autres fictions, tant de celles qui ſon reſtées de la fauſſe perſuaſion des Anciens, que de celles qu'on a inventées depuis peu.

444) Definitionem rationis hanc vid. apud Wolf. in metaph. §. 29.

445) Axioma apud mathematicos eſt, cuius demonſtratio pendet ex definitione terminorum, quibus conſtat. vid. ill. Bilfinger. in diſſert. de axiom. Wolf. in præfat. operibus mathemat. german. præmiſſa, vbi de methodo agitur mathematica.

§. 270.

Deus nil decernit ſine ratione.

Cum nihil exſiſtere poſſit ſine ratione: perſpicuum eſt, diuinæ voluntatis decreta ſine ratione nunquam formata fuiſſe. Abeſſet enim a ſumma ratione, id eſt, DEO, agendi ratio: quod quam ineptum ſit, dici vix poteſt. Ipſe Caluinus non ab omni ratione decretum DEI ſeiungit, pronuntians, *eſſe iuſtas, licet nobis non perſpectas, rationes, quibus Numen, reprobatis quibusdam, ceteros æternis deſtinauerit gaudiis.* (446) Quodcunque decretum cogitaueris, ſiue eligendi, ſiue creandi, ſiue redimendi per Chriſtum; nunquam eorum vllum a DEO ſtatutum ſine rationis intuitu certæ. Quod niſi dixeris; laxata erunt naturalis theologiæ fundamenta omnia.

(446) Ita ſentit Caluinus in libro de prædeſtinatione. vid. Leibnit. theod. §. 79.

§. 271.

Poireti ſententia reiicitur.

Aut fallor ego vehementiſſime, aut admodum erronea eſt Poireti ſententia, qui DEVM plane

plane nulla ratione ad quidquam decernendum induci mordicus tenebat. Intolerabilis eſt eius abſolutiſmus, qualem nemo mortalium vnquam ſtabiliuit. Laudari tamen in eo profundus myſticus debet, quod ſemper ſuis doctrinis conſentanea ad ſyſtematis vsque prima fundamenta tradiderit, nec verbi gratia cum quibuſdam, quorum nomina ſileo, & veneror, in aliquibus DEI decretis v. g. in electione rationes admiſerit, in creando, aut in decreto potius creandi, eaſdem abnuerit; quæ prorſus hiulca eſſe, vel obiter aduertens videt. Cum enim libertatem creandi adeo extollant, vt & *ſine ratione* factam contendant; haud ſcio, annon aduerſarii in *electionis decreto* eundem abſolutiſmum ab illis ſint poſtulaturi?

§. 272.

Diſtinctio Poireti. Diſtinguit Poiret, ſubtilior ipſis ſcholaſticis inter rerum creatarum vſum & finem, occupationem & ſcopum; priorem concedens, negans poſteriorem, his potiſſimum verbis: (447) *ſi in quæſtione, cur aliquid factum reſpiciatur ad rei vſum, quaſi quæreretur, quiſnam huius rei verus vſus eſt, quem ei DEVS aſſignauit? non modo hæc quæſtio iuſta eſt & æqua, verum etiam e maxime neceſſariis - - - ſi vero in eadem quæſtione, cur, vel quo fine, aliquid DEus fecerit? reſpiciatur ad ſcopum, quem ſibi propoſuit DEus, vel potius ad motiua, ad rationes, quibus inductus hoc vel illud egerit? vt, ſi quæratur, quibus de cauſſis permiſerit DEus lapſum angelorum? quid intenderit? quo motiuo DEus homines plures perire*

rire ſinat? vel creauerit cunctos? cur tot & n plures? quibus rationibus rerum naturas & tum ſic diſpoſuerit? Hoc quæſtionis genus ſine meritate & impietate non ſit, cum conſilia DEI mari audeat, quæ & res nobis incomprehenſibi- optime conciliant, ſimulque adoranda obſcu- rate teguntur.

447) Cog. rat. L. III. cap. 15.

§. 273.

Reſpondetur. In hoc diſcurſu merito reprehenduntur duo. imo enim opponuntur ſubordinanda: rerum us ſunt & DEI fines. (448) Cur enim DEVS certos vſus res accommodatas conderet, niſi inde vellet tanquam ſapientiſſimus cognoſci? qui tale conſilium condendi, finis eſt. Non igi- r ſine ratione agit DEVS. Deinde confundi- r notitia finis diuini generalis, cum inueſtiga- ne ſcoporum DEI ſpecialium. Qui, num ra- ne quadam inductus hoc vel illud agat EVS? quærunt, non id agunt, vt ſingulas ra- nes rimentur, & iuſto curioſius ſcrutentur; l eo potiſſimum ſpectant, vt generatim ne a EO quidem quidquam ſine ratione fieri incul- nt, quæ ratio ſummatim in eo poſita eſt, vt id ciat DEVS, quod illuſtrandæ gloriæ ſuæ cum- axime inſeruit.

448) Rerum vſus (*de abuſibus non loquimur*) fines DEI eſſe, ſolide probauit ill. Bilfinger de orig. mali §. 459. & diluc. §. 444. nolui igitur agere actum.

§. 274.

Præſtruitur canon, deciſioni inſeruiens. In tanta igitur ſententiarum varietate nemo m Poireto crediderit, DEVM, licet abſoluto decreto

decreto agentem, prorſus ſine omni motiuo, ſine ratione &c. vel eligere, vel creare, vel redimere &c. In eo maxime reformati a ceteris diſſentiunt, vt negent, decretorum DEI rationes ve *in fide*, *vel alia quauis nota* conditione collocandas. Nos interim præſtruimus canonem, qui phari inſtar lucem adſperget intricatiſſimæ, & pe innumera ſcripta nimium extenſæ liti de prædeſtinatione. *Omnis determinatus euentus, voluntatis actus, & quidquid omnino determinate ho exſiſtit, id poſcit & rationem ſui determinatam.* (449) Demonſtratio axiomatis ex priori pende §. 269. indicato. Nam ſi nihil exſiſtit ſine ratione nihil etiam poterit *determinate* exſiſtere ſine *determinata* ratione. Cur? Quidquid exſiſtit, *determinate* exſiſtit. Genera enim & ſpecies, qu vaga & *indeterminata* concipiuntur, non exſiſtunt nobis haud cogitantibus. Quod *determinate* exſiſtit, & ratione *determinata* deſtituitur id plane non habet rationem pro ſe. Ratio enim minus determinata, quid aliud eſt, quam principium, ex quo intelligitur, *cur res aliquot eſ poſſint*, non autem, *cur hæ præciſe ſint nec aliæ* Omnipotentia DEI ratio eſt minus definita, cur res creari queant; non autem eſt ratio determinata, cur hæ potius creatæ ſint nec aliæ. Itaqu quod definitum eſt, nec rationem definitam habet, perinde eſt, ac ſi plane non haberet.

(449) Vid. ill. Bilfing. de orig. mal. §. 182. *Res,* inqui *ſunt determinatæ quatenus illæ cauſſarum ſuarum ope ratione ex vaga poſſibilitatis generalitate ad vnam ali quam illius partem, modum, ſpeciem actu iam reductæ ſunt, vt cum potuerint exſiſtere aliter & aliter num*

nunc quidem exſiſtant, hoc præciſe modo, nec alio. Cognoſcitur ex his verbis, implicare contradictionem *determinate* eſſe, nec tamen ſui rationem habere *determinatam:* ipſa enim *determinatæ* exſiſtentiæ definitio rationem includit *determinatam.*

§. 275.

Exiſtimo, me in admittendo hoc canone fa-les inuenturum doctiſſimos dnn. reformato-m ſcriptores. Conceſſo igitur axiomate, præ-ɔuam cauſſam propius attingo. Aut DEVS :cernendi hoc vel illud, rationes habet vel non ıbet. Sin hoc adoptaueris, peccabis in gene-le ſcientiarum omnium axioma: ergo ample-endum erit prius illud. Si quam DEVS talia l talia ſtatuendi rationem intuetur, non poteſt ɪn determinati decreti determinata præſto eſſe :io, ex qua intelligatur, ſaltim abs DEO, ſi ɪn a creaturis, cur hoc potius ſtatutum ſit, quam ud quoduis. *Immo vero*, inquies, *habet Deus tiones conſiliorum ſuorum, quæ determinata nt, definitas, ſed nobis non perſpectas, ad le-:, ordines, ſtatutaque hominum non* (450) *ex-:ndas.* Nunc arcem cauſſæ decretorio impetu tam. *Nulla decretorum DEI ratio determina-eſt, niſi petita, non a ſubiecto, DEO, ſed ab iecto. Atqui rationes decretorum DEI opor-·e eſſe determinatas, ex canone concedes: ergo tearis etiam neceſſe eſt, rationes decretorum EI ab obiecto deſumtas, ſeu potius ab eius in-itu.* Atqui rationes decernendi, quas ab ob-cto DEVS depromit, vno ictu proſternunt ſolutiſmum.

Argumentum decretorium contra abſolutiſmum.

(450) Hæc eſt Viti reſponſio, quam ingenti argumentorum machina aduerſariis ſuis extorquere cupit, v nimirum fateantur, licet ſupralapſariorum cooptetu ſententia, DEVM tamen læſæ iuſtitiæ non vt homines coargui poſſe. In apolog. p. 348. §. 57. *DEV ſuperior legibus, quas homini tulit, ea decernere, permittere, agere bene, ſancte, iuſte poteſt, quæ ad humanorum officiorum rationes exigi neque poſſint, nequ debeant. Et ſic DEI non permittentis tantum, ſed decernentis etiam malum, bonitati, ſanctitati, iuſtitiæ conſultum & prouiſum eſt.*

§. 276.

Inſiſtitur argumento. Præuideo, primam argumenti propoſitionem omni niſu negatum iri: eſt ergo, cur e ſuſtentetur fulcro. Si ratio decretorum DE petitur a ſubiecto, id eſt, a Deo eiuſdemque voluntate; quæro, *qui poſſit eſſe determinata?* voluntas eſt potentia indifferens eligendi hoc, & eligendi illud. *Num ſtat pro ratione voluntas* atqui ratio illa *indeterminata* eſt. Ex ſola voluntate non intelligitur, cur v. g. Iudas exitio deſtinatus, ſuæque malitiæ relictus, Petrus auten abnegato Chriſto ſeruatus ſit? Non inquiro ar canas decretorum rationes, ſed ex pacto axiomatis, in quod mecum conſenſiſti, *quod euenti determinati detur ratio determinata*, iure deſi dero ex te audire, quomodo voluntas DEI determinata queat ratio eſſe determinati euentus quem experiebatur Iudas? Quomodo definis voluntatem? *annon per vim eligendi hoc aut illud* atqui talem eſſe indifferentem iam dixi. Cau igitur dicas, *euentus determinati* poſſe eſſe rationem *indifferentem*. Iterum inculco, me abſconditas DEI rationes non ſcrutari, nec, vt ſcruteris teme

met iubere, velle me tantum, vt oſtendas, iomodo voluntas DEI indifferens determinati ecreti de reprobando v. g. Iuda ratio eſſe queat? nnon luce meridiana clarius eſt, requiri aliquid, quo intelligatur, cur voluntas deſerto indifrentiæ ſtatu *determinate* hoc decernat nec ûd? id eſt, requiri rationem ſufficientem, eanmque determinatam.

§. 277.

Non deeſt voluntati diuinæ ſua ratio, inquies: *bet iuſtiſſimas.* De iuſtis rationibus diſquiram ox, nunc de ratione voluntatis ipſa diſpiciam. ıt ratio, cur DEVS aliquid decernit, eſt volun; diuina, aut ipſum voluntatis diuinæ decrem. Sin illud affirmaueris; noſti voluntatem e indifferentem, nec poſſe propterea euentus ı decreti determinati rationem eſſe, *ob axioma rinque cooptatum*: aut vero ratio, cur DEVS quid decernat, eſt ipſum decretum, quo dernit; tum idem *formaliter* ratio eſt ſui ipſius. ɔrmaliter, *inquam*: nam ſi ratio decreti a vontatis decreto eſt *formaliter* diſtincta, cum in ɔluntate indifferenti quæri non poſſit, inuenier tandem in repræſentatione quadam intelleus, qui hoc aut illud cognouit DEO dignum; m præſto eſt ratio petita ab obiecto, quam vomus. (451)

Explanatur vlterius.

451) Velim hic expendantur verba ill. Bilfingeri in dilucid. §. 436. quibus Leibnitii ſententiam de voluntate, ſemper ex motiuo determinato agente, contra anti-Leibnitianos, eoſdemque decreti tamen abſoluti aduerſarios, ſuſcepit probandam. Miratus fui, decretorum DEI abſolutorum aduerſarios in Leibnitio re-

prehendere id ipſum, quod omnium maxime decre DEI abſoluta euertit, immo quod ſolummodo ea d ſtruit. Nam ſi cuiuſlibet *determinati* decreti mot uum *determinatum* requiritur pro hoc potius quam al quouis; nec vero tale motiuum in ipſa voluntate d tur: recurrendum tandem eſt ad repræſentationem i tellectus, qua hoc vel illud præ alio iudicatur conu nientius: ita voluntas agit propter præuiſas has a illas in obiecto conditiones, quæ ipſiſſima proteſta tium reformatis oppoſitorum ſententia eſt. Ita aute ille: *voluntatis eſſentia conſiſtit in conatu agendi vi §. 315. Igitur recte quidem* ratio actionis *repetitur voluntate.* Cur ambulo? *quia habeo conatum amb landi continuatum, & non impeditum, hoc eſt, qu volo nunc ambulare ſerio. Sed* cur volo? *vel, c habeo conatum ipſum ambulandi* (hunc)? *An vol quia volo, hoc eſt, an habeo conatum ambulan quia habeo? quis hoc ferat? Volo, quia placet*, i quis. *Recte id, & non recte, prout voci ſenſum tı buis.* Volo, *id eſt, habeo conatum ambulandi*, q *placet, hoc eſt, quia hoc videtur ſub præſentibus c cumſtantiis bonum. Concedo, te* recte *reſpondiſſe: legaſti rationem volendi ex repræſentatione præui ſic decet!* Volo *ambulare, hoc eſt, habeo conat ambulandi*, quia placet, *hoc eſt, quia ſtat* pro rati ne voluntas, *id eſt, quia, cum poſſim habere al conatus, habeo hunc potius, quam alium. Quid xiſti? Non ſane rationem volendi audio, ſed* neg tionem rationis, *&* poſitionem *tamen* actionis, ta quam ex ratione *profluentis. Volo, quia volo. Vo tio*, inquis, *ipſa eſt ratio volitionis meæ. Patere, aliquid requiram.* Aut *volitio, quæ ratio eſt, diſtincta a volitione, cuius ratio eſt, vt habeam v litionem A. & eius rationem, volitionem ſcilicet B.* h ſenſu: *volo velle. hic quæro, cur velis velle? an i rum, quia vis? & quousque? confer* Leibnitium *theod. §. 51.* Aut *eadem ſibi ipſi volitio eſt ratio ipſius?* hoc ſenſu: *volo actionem hanc potius, qu illam; volitio hæc mea procedit ex aliqua ſui ration ex qua intelligi poteſt, cur ſic potius velim, quam a ter; illa autem huius meæ volitionis ratio eſt ipſa hæc m volitio. Vereor, vt pauci accedant huic analyſi.* A

plice

plicentur hæc ad DEVM : & perſpicuum erit, quodlibet decretum DEI habere rationem non in voluntate; aliter idem decretum A. eſſet ratio ſui, id eſt, A. quod abſonum, ſed in diuini intellectus repræſentatione.

§. 278.

Argumentum paulo aliter inflexum.

Liceat maioris lucis cauſſa & aliter dicta in-ctere. Profitentur acutiſſimi reformati, quem-et euentum *determinatum* exſiſtere ob ratio-m *determinatam*. Habemus igitur decretum Petro eligendo diuinum, quod vocabo A. nc quæro, vbi ſit ratio *determinata* τȣ A. m in voluntate DEI ipſa, quatenus eſt vis endi libera, hoc aut illud eligendi? atqui hæc s eſt *indifferens*, quia libera. Aduerſarii vero ncedunt, minus *determinatum* ſeu *indifferens* n poſſe eſſe rationem *determinatam* alicuius . Id quod aixioma poſtulat. Forſan ratio de-eti A. eſt in ipſo A? ita A. erit, quia eſt A. am hoc quæſo incommodum! *ratio ſufficiens , ex qua intelligitur, cur aliquid exſiſtat po-s, quam non exſiſtat, tale ſit potius, quam tale.* igitur A. eſt, quia ipſum A. eſt; nondum in-lligitur, cur A. exſiſtat potius, quam non ex-tat? cur tale ſit potius, quam tale? id eſt, ndum habet A. rationem ſufficientem deter-inatam. Cum igitur ratio determinata τȣ A. c in voluntate, nec in voluntatis actu ſit; n poteſt non eſſe in alio DEI adtributo, intel-ctu, iuſtitia &c. de quibus nunc diſpiciendum t. Niſi forte dixeris, rationem determinatam creti A. eſſe in alio voluntatis decreto B. quo ſo tamen parum profeceris: nam & de B. ea-

dem quæſtio recurrit, quam rationem determin:
tam habeat? ita vt vel infinitam retro decretc
rum DEI, ſe inuicem præſupponentium, ſerie
ſtatuere, vel ab vltimo vlterius aſcendere,
rationem eius determinatam in intellectu, ſe
alibi quærere debeas.

§. 279.

An ratio decretorum Dei quæri debeat in iuſtitia?

Aut ſol non lucet ipſo meridie, aut ratio d
cretorum DEI determinata non in voluntate eiu
demque actibus, ſed in alia DEI virtute *mor*
quærenda. Virtutibus DEI *moralibus* potiſſimu
adſcribitur *iuſtitia*, *ſapientia*, *ſanctitas*. Itaq
forſan his determinata decretorum ratio contin
bitur. *Videbimus.* Iuſtitia *eſt benignitas*, *cu*
exercitium dirigit ſapientia: benignitatem vo
mus DEI virtutem, *qua perfectiones rebus ext*
ſe tribuit. Sapientia adpellatur, *quæ conueni*
tiam adminiculorum & finium reſpicit. Quo
igitur determinata alicuius decreti ratio in iuſ
tia ponitur; ſapientia benignitatis exercitium
ſpendit ob minus conuenientem obiecti ben
ciis mactandi conditionem. Quærenti proin
cur Iudas reprobatus ſit, *nec vero Petrus*,
Paulus, *aut alius electorum quiuis?* reſpond
dum, quia *iuſta* adfuit ratio, id eſt, quia ſa
entia ſuaſit, vt propter huius obiecti incapaci
tem indignitatemque benignitatis effluuia ret
darentur. Quocirca ratio *determinata* obie
damnati erit in ipſa eiuſdem conditione *detern*
nata: quod volunt dnn. reformatorum antag
niſtæ. Iuſtitia enim, in ſe generatim conſic
rata, eſt pronitas DEI benignitatem ſuam mo
ra

randi pro obiecti conuenientia ſapienter; conuenientiam autem DEVS volendo non facit: aliter arbitrariæ eſſentiæ a dnn. reformatis amplectendæ forent; ſed eam demum in obiectorum ſcheſi, nexu, & capacitate inuenit ab intellectu repræſentatam.

§. 280.

Vrgetur idem.

Si conquerantur, *hanc definitionem ipſis obtrudi inuitis, eſſe figmentum Leibnitii;* ſaltim contra ſuum ſodalem id agnoſcant, quod Leibnitii doctrinæ abſolutiſmo omnium decretorum aduerſentur; cum tamen Vitus Caſſelanus in ſupralapſariorum partes trahere Leibnitium voluerit. Sed poſſumus etiam ſalua hac, quam tuemur, cauſſa demonſtrationi ſubſternere iuſtitiæ definitionem eam, quam nec reformati reiiciunt. Iuſtitia *eſt ſtudium conſtans ſuum cuique tribuendi.* Sciſcitemur nunc, num in iuſtitia DEI poſſit eſſe *determinata* ratio, *determinate* Iudam proditorem, nec alium apoſtolum, ſeu electum reprobandi? quæ ratio fuit reprobationis huius, nec alterius? quæ ratio erat Iudam eiiciendi, nec alium? *Iuſtitia*, inquis, *DEI*, *quia actio hæc iuſta fuit.* Iuſta actio eſt, *qua tribuitur cuique, quod debetur: iuſta hæc actio in indiuiduo, qua tribuitur huic in indiuiduo, quod ipſi debetur:* ergo debebatur reprobatio Iudæ, ſi quidem, *vt cauſſaris*, iuſta fuit. Quis autem debitum illud ſtatuit? quis conuenientiam inter Iudam & pœnam contemperauit? Annon ipſa Iudæ conditio? An DEI decretum illam conuenientiam inter plagas æternas & proditorem ſtabiliuit? *Quidni?*

 forſan,

forſan, inquis: atqui redis in circulum. De vo luntate DEI eadem difficultas redit, quæ paulo tibi ante obuerſa eſt, & ob quam ad iuſtitiæ mentionem te contuliſti. Nunc cum vrgeris, et recurris, vnde iam deturbatus es. Deinde ſi ſi ipſum DEI decretum ſtatuit, quid cuiusque *ſuum* eſſe debeat; tum iuſtitia non eſt ſtudium DEI cuique tribuendi *ſuum*, ſed cuique tribuendi, quod *vult*. Iam quæro ex te: an DEVS omnium rerum conuenientias, quæ τo *ſuum* cuiusque rei conſtituunt, pro arbitrio facit? an vero in æterna poſſibilium regione, id eſt, in diuino intellectu repræſentata voluntati optionis cauſſa offeruntur? Si prius dicas; arbitrariarum eſſentiarum opinionem cum Poireto reuocare inſtituis: ſi poſterius placeat; habemus, quod volumus: namque eo admiſſo, DEI intellectus rerum conuenientias, v. g. pœnæ congruitatem cum proditore repræſentat, voluntas vero decernit, quia DEO dignæ ſunt, mouetur que rationibus *obiectiuis*. Decretum DEI igitur vel fide vel perfidiæ conuenientiam obiecti in deſtinando præmio & pœna reſpicit.

§. 281.

Argumentum contra iuſtitiam arbitrariam qua abſolutiſmus nititur.

Totus litteratorum chorus, quaqua per orbem diffunditur, hinc intelliget, abſoluta DEI decreta doceri non poſſe, ſine arbitrariarum eſſentiarum dogmate: atqui hoc etiam axiomate noſtro euertitur. *Determinatum decretum poſcit rationem determinatam.* Quodſi DEVS ideas rerum & eſſentias pro lubitu ſtatuit; rogo, an determinatum motiuum ab æterno habuerit,

hæc

ıæc prædicata cum his ſubiectis potius conne-
:lendi quam alia, nec ne? Si non habuit; deter-
ninate aliquid decretum eſt, ſine determinata
ratione: quod abſurdum: ſi habuit; tum ratio
lla determinata, qua inductus hæc prædicata
DEVS cum his ſubiectis copulauit, erit fundata
n quadam rerum conuenientia, ab intellectu
orta, & repræſentata, eademque immutabili,
& neceſſaria. Nam ſi a voluntate penderet & ipſa,
ſemper recurreret eadem ſuperior quæſtio, eoque
progreſſus in infinitum, id eſt, ſi ratio illa libe-
ræ voluntatis filia foret, denuo poſſet inquiri,
num ratio determinata voluntatis, qua rationem
priorem ſtatuit, in voluntate poneretur, an in
voluntatis actu? & ſic ſine fine.

§. 282.

Non licet mihi non eſſe ſubtili, propter con-ſilium omnes, & minutiſſimas quidem, elabendi ſimulas obſtruendi. Dico igitur ſententiam ve-ram. Rerum eſſentiæ, ſcheſes, nexus, conue-nientiæ ſunt neceſſariæ. Quamobrem? eſſentiæ ſunt poſſibilitates: res non ſunt poſſibiles, quia DEVS vult, ſed eas DEVS vult, quia ſunt pos-ſibiles. Nec enim poſſunt eſſe impoſſibiles, quo continetur character neceſſitatis. Licet autem neceſſariæ ſint; dependentes tamen ſunt a DEI omnipotentia: ideo enim poſſibiles ſunt, quo-niam eis præſtandis par eſt omnipotentia; ex ad-uerſo ideo habentur impoſſibilia, ſeu contradi-ctionem inuoluentia, quia omnipotentia DEI pugnare contra ſe ipſam nequit, id eſt, eodem reſpectu & tempore idem adſtruere & deſtruere *Vera de electione ſententia.*

non poteſt. Intellectui diuino eſſentiæ, id eſt poſſibilitates omnes ab æterno obſeruabantur, & ſeorſum, & in certos redactæ ordines, id eſt prout varios referebant poſſibiles mundos. In cunctis vero ordinibus res etiam hactenus nonniſ poſſibiles ſemet mutuo determinant. *Cur* v. g. *ab æterno poſſibile fuit, vt eſſet Seruatoris prodi tor?* quia in his circumſtantiis, quas talis rerum ordo tulit, poterat elici eius peccatum, in aliis circumſtantiis poſſibile fuiſſet, vt non peccaſſet. *Cur fieri poterat, vt puniretur?* quia poterat peccare. *Vnde conuenientia pœnæ proditoris & peccati?* ex vtriusque poſſibili natura ac defini tione. DEVS igitur creaturus vidit innumeras rerum poſſibilium ſeries, id eſt, mundos; vnum tamen præ ceteris præſtantiſſimum, licet & cum malo coniunctum, quem tanquam ſe digniſſi mum anteponere, & exſiſtentia donare conſti tuit, non quia malo contaminatus, ſed quia eo non obſtante reliquis omnibus melior erat. En rationem decreti *determinatam*, non *ſubiecti uam*, ſed *obiectiuam*, quæ *determinationem* pa rit. In optimo rerum poſſibilium ordine, exſi ſtentiæ iam deſtinato, rationem DEVS habuit omnium perfectionum ſingularum & vniuerſa rum. Quæ igitur ratio fuit, vt in æterna poſſi bilium regione, quæ in DEI intellectu ſita eſt perfectiones ſingulæ hoc aut illo modo determi natæ a ſe mutuo fuerint: ea ipſa etiam fuit, vt eas DEVS eligeret. Quoniam v. g. ab æterno poſſibile fuit in hoc rerum ordine, exſiſtentiæ donato, vt Petrum certæ circumſtantiæ ad fidem

deter-

determinarent, fidesque diſponeret ad conſequendam vitam æternam; ideo etiam DEVS Petri vitam propter fidem voluit. Quoniam ab æterno poſſibile fuit, Iudam in hac rerum ſerie ad proditionem determinari, eoque præparari ad pœnas inferorum, Numen etiam decreuit pœnas propter peccatum.

§. 283.

Suſpicaris forſan, *hoc probari non poſſe, quod vitam DEVS largiatur ob fidem, ſufficere, quod generatim hunc mundum decreuerit vt optimum.* Falleris. Non eſſet decretum DEI pro Petro ſeruando potius quam Nerone determinatum, niſi peteretur eius ratio determinata ex obiecto. Cur enim Petrum eligeret, & non alium? ſemper te vrgent priora. Cum igitur ex obiectis ratio determinata ſumenda, quorum ſubinde alterum altero determinatur, etiam vbi in poſſibilium æterna regione adhuc reſpiciuntur: potuit Deus hoc præciſe, nec aliud, velle, quia illud a diuino intellectu repræſentatum fuit, ceu conuenientius hic & nunc, in his obiecti circumſtantiis. Ita vitam æternam huius præciſe hominis non decernere poterit, niſi ob determinatam eius diſpoſitionem antecedentem; quæ ad vitam præparat. Vti vniuerſum mundum non eligit præ alio quouis, *quam quia hic ſolus ipſo digniſſimus:* ita & ſingulas mundi partes has aliis quibuscunque antepoſitas non vult, quam quia hic & nunc conuenientiores ſunt. Eſt enim vniuerſum hoc optabilius propter ſingulas partes, ex quibus conſtat, quas niſi DEVS in *determinatis* circum-

Decretum Dei conditionatum, quia nititur rationibus obiectiuis.

circumſtantiis conſideraſſet, non habuiſſet rationem eas cum vniuerſo admittendi *determinatam.* (452) Mali eſt diſſimilis ratio: DEVS namque non vult nec generatim vllum malum, nec definito modo hoc aut illud. *Decernit* tamen *permiſſionem* huius magis, quam alterius; quia hoc, nec aliud, cum optimo ſyſtemate coniunctum eſt.

(452) Si prolixiora hæc ſunt, accipe ea neruoſius. Nullius decreti, ſiue de præſtando quodam bono, ſiue permittendo malo, datur determinata ratio, niſi ex obiectis, quorum comparatio maiorem vnius præ ceteris conuenientiam, eoque etiam rationem determinat, illud præferendi. Illuſtrabo ſententiam Leibnitianam de prædeſtinatione ſimili quodam, vt intelligatur, ſubinde in ea vrgeri rationes ab obiecto petitas, quæ *abſolutiſmum* euertunt. Finge, cuidam principi aliquot offerri typos (etliche Plans) gerendi pro neceſſitate reipublicæ bellum, exercitumque mittendi in has aut illas oras. Fac porro aliquem typum tales ſuadere oras, quæ ſimiles forent illis, in quibus Hannibalis marceſcebat virtus, vbi nemo militum fugiendo aliisque criminibus bellicis ſupplicium mereret extremum, quod ipſum tamen cum vtilitate publica non optime conſentiret. Cogita porro, offerri etiam alios typos reipublicæ magis ſalutares, vt ſcilicet mittatur exercitus in oras hoſti proximas, cum quibus certandum foret, quo facto milites aliquot occaſionem eſſent ſumturi aufugiendi, & culpam contrahendi ſuppliciorum. Quodſi rex expenſis omnibus circumſtantiis hunc typum eligeret, quia eſſet ceteris conuenientior, & commodo publico promouendo accommodatior; omnes rationes eligendi determinatæ forent *per conditiones obiecti.* Primo generatim typus ipſe aliis antelatus foret, ob ſuam maioris conuenientiæ ſchefin; poſt etiam ſingulæ typi partes ſua conditione concurriſſent, ad eligendum totum. Si quæreres, *cur iam hic miles pœnam dat capitis?* annon reſponderetur ſolide? *quia aufugiebat, & quoniam rex, typum decernendo totum, propter fugam & hoc decreuit.* Sin vero inſtares: *cur eum rex in his circumſtantiis collocauit,*

cauit, in quibus peccaturum præſagiebat : forte non reſpexit eius peccatum, ſed arcana voluntate hunc perditum voluit? annon exciperereris ludibrio? primo enim reſponderetur : *miles in his circumſtantiis neceſſario non peccauit; poterat & non fugere, fortiterque pugnare.* Secundo vrgenti, *cur ergo in his circumſtantiis poſitus fuerit?* occurretur, *quoniam cum typo bellandi optimo hic euentus coniunctus erat; regis autem non erat, ob ſalutem priuatam militis poſthabere publicam.* Interim vel ſtupidiſſimus videt, tam in typo ſummatim conſiderato, quam ſingulis eius partibus *rationem eligentis* principis *a conditione vel obiecti totius, vel partium depromendam.* Nam & fortes milites non ob aliam cauſſam præmiis rex afficiendos ſtatuit, quam quia typus generalis eorum repræſentauit fortitudinem. Ratio decreti regii determinata omnis, ſiue in toto, ſiue in parte typi, obiectorum conditiones reſpicit. Subſtitue in locum principis DEVM, in militum vices electos & reprobos: tum plana erit adplicatio. *At iuxta reformatorum ſententiam ſimile ita foret inſtruendum.* Vt primo rex cogitaſſet de manifeſtanda auctoritate in præmio & ſupplicio afficiendis militibus; tum de conſcribendo exercitu, poſt de loco & modo bellandi, quo nonnulli occaſionem ſumerent vel ignauia ſupplicium, vel fortitudine præmium conciliandi. Sed in hoc ordine typi nulla foret ratio determinata, cur hos potius milites conſcripſiſſet nec alios, cur hunc locum bellandi decreuiſſet, nec alium, in quo æque alii milites quidam, ignauiæ occaſione arrepta, ſupplicium meruiſſent, aut non arrepta, præmium. *Hoc eſt capitale diſcrimen inter reformatos & Leibnitium interiacens, quod illi determinatum euentum ſtatuant, ſine ratione determinata, hic vero nunquam.* Ita Turrettin. de ſupralapſariis. *Primum*, inquit, *ſecundum eos decretum eſt de manifeſtatione gloriæ DEI in exercitio miſericordiæ & iuſtitiæ, per ſalutem & damnationem hominum. Secundum de creatione*, quod comparo cum exercitus conſcriptione. *Tertium de permiſſione lapſus*, quod contendo cum delectu loci, in quo fugam capturos præuidet rex milites. *Quartum de miſſione Chriſti*, quod ſimile eſt exercitio iuris aggratiandi in quibus-

quibuſdam tranſfugis. T. I. Loc. IV. de prædeſt. quæ 18. §. IV.

§. 284.

An ratio decretorum DEI in ſanctitate.

Determinata decretorum DEI ratio non e igitur, nec in iuſtitia, nec in bonitate & ſapien tia, niſi petatur ab obiecto. Sed forſan eſt i *ſanctitate*, ita quidem, vt obiectum non reſp ciat? *Inquiremus.* Sanctitas DEI eſt virtus, qu omnes (453) *perfectiones poſſidet, eaſdemqu ſolas, id eſt, non coniunctas cum contrario, i eſt, imperfectione. Sancta igitur voluntas, qu nonniſi bonum vult, & malum auerſatur, San ctus intellectus, qui nulli errori vnquam, ſed ve ſemper, aſſentitur.* Quodſi ergo ratio determ nata, *quare Petrus ſeruetur, nec alius quiuis r probus*, in ſancta DEI voluntate eſt; tum ea fe tur in ſalutem Petri, quia eſt bona, nec mal Atqui hæc ratio non eſt determinata, quia etia in Iudam cadit: nam & huius pernicie volunt ſancta acquieſcit; nihil autem poteſt eſſe *dete minatum* pro hoc, quod & in alia quadrat pro ſus idem manens. Ergo, vt voluntas ſancta ſal tis Petrinæ *definita* ratio fieri queat, dicendun *ſalutem eius a DEO decerni, quia eſt præci huic ſubiecto conueniens, quia præmii collatio hic indiuiduis Petri circumſtantiis bona eſt, n mala*, quo ſanctitas decreti huius indiuidui co tinetur. Qui autem hoc affirmat, rationem d creti ab obiecto petit. Non eſt, cur dicas, *b num & malum quod ſit, a DEO decerni: ſi ig tur vel maxime abſolutum pro arbitrio conſiliu ineat, vt Iudas pereat, id bonum fore nihilom*

nu

s, vel tantum ideo, quod DEVS decreuerit: enim reuocares ſententiam de eſſentiis arbitra-s, quæ origo eſt omnium errorum in doctrina prædeſtinatione. Adde, quod & fratribus 454) reclamares, *qui non ideo aliquid bonum e contendunt, quia DEus vult, non ideo ſan-um, quia decernit, ſed propterea velle DEum unt, quia quid eſt bonum, ideo decerni, quia ſanctum.* Ergo ſanctitas voluntati præſtrui-r: ergo aliquid ante debet eſſe ſanctum, quam EVS velit; atque, ſi quid DEVS *determinate* lit, oportebit eſſe in his circumſtantiis deter-inate ſanctum: cumque circumſtantiæ *definitæ* obiecti natura pendeant, rationes decernendi tuntur ab obiecto: *quod erat probandum.* Ita it ſententia velut Marpeſia cautes, quod abſo-ta decreta ſine eſſentiis arbitrariis defendi ne-ueant.

453) Vid. ſupra Caput I. S. 5. de ſanctitate DEI.

454) Witſio v. g. in œconom. fœder. DEI L. I. c. 13. §. 18. *Præpoſtere res digerunt, qui ſanctitatem in eo duntaxat faciunt conſiſtere, quod actiones eius exacte cum voluntate conſentiunt. Quæ voluntas,* inquiunt, *omnis ſanctitatis etiam diuinæ regula eſt. Ex aduerſo ſanctitas DEI naturalis vt voluntate prior concipi debet, & potius voluntatis regula eſt, quam ad voluntatis regulam exigenda.* Kingii, epiſcopi Angli, hæc ſententia fuit, exploſa a Leibnitio in theod. Non diffiteor autem, patronos abſolutorum decretorum magis conſentanea docere, ſi Kingii ſententiam, aut Poireti de arbitrariis eſſentiis cooptent, quam ſi admittant eſſentias neceſſarias. *Poireti* metaphyſica accommodata eſt ad reformatorum doctrinas, quoniam DEVM *abſolutiſſime* agentem ſupponit; *Leibnitii* ex aduerſo metaphyſica generalia ceterorum proteſtantium, qui Hunnium ſequuntur, axiomata exhibet:

ſtatuit

ſtatuit enim Deum agentem in creaturis non ſine r tione *obiectiua*, quæ in maiori conuenientia ponitur

§. 285.

Ordo decretorum Dei iuxta ſupralapſarios.

Nunc, quem dnn. reformati decretorum o dinem conſtituant, luſtrabimus, vt inſtituto ex: mine cognoſci queat, *an omnium decretorun quæ determinata ſunt*, *poſſint allegare ration determinatas*, nec ne? ſeu, annon violent axi ma ſupremum, dubio omni maius? Miror, pauciſſimis definiri, *quid ſit decretorum ordo* Qui de ordine decretorum anquirit, examina *quodnam alterius ſit motiuum*. Arbitror ha eſſe definitionem, aut nullam. Non poteſt ig tur decretum decreto anterius concipi, niſi e: ploratum ſit, vnum eſſe alterius *motiuum*. Orc decretorum, a *ſupralapſariis* conſtitutus, hic e (455) *Decretum prædeſtinationis ſtatuitur pri decreto creationis & permiſſi lapſus*, *& conci tur DEVS primo cogitaſſe de manifeſtanda glor in exercitio iuſtitiæ & miſericordiæ quoad ſal tem & damnationem hominum*, *quam cogitau rit de creando homine vel permittendo eius lap ita vt creatio & permiſſio habeant rationem me ad patefactionem miſericordiæ & iuſtitiæ tanqua finem.* *Ita* primum *ordine decretum de mani ſtanda gloria per miſericordiæ & iuſtitiæ exerc tium:* ſecundum *de creatione*: tertium *de pe miſſione lapſus*: quartum *de miſſione Chriſti &* Quodſi canon: *determinati euentus datur dete minata ratio*, verus eſt; ordo hic omni fund: mento deſtituitur. Primum decretum form tum fuiſſe affirmant de *manifeſtanda gloria in e:*

ercit

itio iuſtitiæ & miſericordiæ. Quæro egomet e: cur DEVS hoc decreuit miſericordiæ & ſtitiæ exercitium in his hominibus comprobanm, nec aliud in aliis creatis ratione præditis? l an hoc primum decretum indifferens fuit? per odnam igitur ſequens determinatum, & ab iuerſalitate ſua vaga ad gloriam hanc, in hoc ercitio iuſtitiæ quærendam, reſtrictum eſt? Di-, *de gloria manifeſtanda fuiſſe primo ſtatutum.* ır autem hanc gloriam in hoc mundo, nec in o, quem etiam creare poterat, ſibi comparauit? telligitis, o doctiſſimi & pientiſſimi viri reform. *s determinata decreta ſtatuere ſine determinata tione*, & nullam definitam rationem indicari ſſe, quam ſumtam ab obiecto, quia ſcilicet hu- mundi gloria reliquis omnibus, per alios muns conciliandis, illuſtrior fuit. Hæc autem eſt ibnitii ratio, eademque determinata.

455) Vid. I. F. Turrettin. Loc. IV. de prædeſt. quæſt. 18. §. 4. vbi ipſe impugnat ſupralapſariorum ſententiam, *quia actus odii diuini erga creaturas ſtatuatur, antequam odio dignæ ſunt, quod amoris effectu ex odii principio ſcilicet creatio ex reprobationis conſilio adiudicari fingatur.* Si vero hæ rationes reſoluuntur; vltimum earum fundamentum cernitur in noſtro axiomate, ſcilicet ideo DEVS odio non habere poteſt odio hactenus indignos, quia nulla definita ratio præſto eſt, ad odium huc præciſe in hunc, nec aliorſum in alium determinandum. Atqui eodem principio profligatur etiam infralapſariorum ſententia, vt mox cognoſces.

§. 286.

Examinatur hæc ſententia.

Cum determinata ratio ab obiecto ſit arcesnda, quando de *vniuerſa* gloria DEI quæritur, a vt aliter reſponderi nequeat, *quam quia hoc*

obiectum gloriæ diuinæ illuſtrandæ adcommodatiu fuit: debet etiam ratio determinata in obiect quæri tum, quum de *quodam* gloriæ diuinæ teſti monio ſermo inſtituitur, & v. g. rogatur: cur i Petro DEVS miſericordiæ potius, quam iuſtiti laudem & gloriam deſtinauerit? Non potes al ter reſpondere, niſi more Leibnitii, quia conue nientius determinate fuit, hunc determinate el gere, quam alium reprobum. Nullam autei conuenientiam indicabis in Petro ad electionei impetrandam, quam fidem. *Secundum* decretui ſupralapſariorum premitur eodem defectu. Pe tinet id ad creandum. Cur autem DEVS h creauit homines, angelos, nec alios, *a quib forſan æqualis gloria expectari poterat?* rec addis, *forſan:* conuenientius fuit hos conde propter horum conditionem, quam alios. In *te tio* & *quarto* decreto obſeruatur idem. Si DEV lapſum permiſit, quæritur, cur potius permitte quam impedire voluerit? Num alleganda eſt v luntas a ratione ſeiuncta, id eſt, abſoluta? atq ipſa voluntas vt & eius actus ratio eſſe non p teſt: prouoco ad antecedentia. Quid volui tatem determinauit ad permittendum magi quam impediendum malum? rationem oport adeſſe in obiecto, quia conuenientius erat p mum, quam ſecundum, ex conditione ſyſtema optimi. Vides igitur & hanc voluntatem, a potius decretum, non ſine ratione in obiecto fo matum. Simile iudicium eſt de miſſione Ch ſti, decreto quippe quarto. (456)

(45

(456) Qui rationem decreti de vniuerſo condendo in obiecto, quod optimum fuerit, quærit; is etiam in ſingulis obiecti partibus eaſdem rationes *maioris conuenientiæ* ſingulares admittere debet, ita vt ſi quæratur: *cur Petrus in hoc optimo mundo electus fuerit?* reſpondendum ſit, non aliter ac de vniuerſo ſyſtemate reſponſum eſt, quia in his circumſtantiis, *(quis autem fidem ab illis eximat?)* conuenientius fuit, eum eligi, quam reprobari. Reuoca, ſi placet, in memoriam ſimile §. 283. ſub nota (452) exhibitum. *Adde ſimilitudini, quod oblitus eram, valere ibi dicta, ſi vel maxime etiam ſupponatur, quod rex vires militibus in bellum excurrendi tribuiſſet, ita vt illi nihil ad victoriam ſuis viribus, bene tamen ad fugam, viribus regiis reſiſtendo, conferrent.* Dico hæc, ne quis cauillando ſimile extra tertium extendat, nosque obiurget, quod ex ſimili nimium tribuatur libero arbitrio. *Tota prædeſtinationis doctrina verior, quatenus exhaurit infinitas, in tanto ſententiarum diuortio, difficultates, eo ſimili commodiſſime illuſtrari poteſt.*

§. 287.

Sententia infralapſariorum.

Pergimus ad ſententiam *infralapſariorum*, [q]uæ & in ſynodo Dordracena cooptata. *Primum [d]ecretum eſſe aiunt formatum de creando homine. [S]ecundum* (457) *de permittendo eius lapſu. Ter[t]ium de quibuſdam eligendis, ceteris in ſua nati[u]a corruptione reliquendis. Quartum de Chriſto [i]n mundum mittendo. Quintum de vocandis [e]fficaciter electis per euangelii præconium & ſpiri[t]us donum.* Primo infralapſariis reſponderi po[t]eſt, quod ipſi obiiciunt ſupralapſariis, vt affir[m]are non dubitem, ſuis hypotheſibus magis con[ſ]entanea docere hos, quam illos, ob quam cauſ[ſ]am quoque Vitus Caſſellenſis laudandus, qui [a]perte ſupralapſariorum ſententiam profitetur. (458) Poſt obſeruandum, & infralapſarios ad-

Examinatur.

 uerſus

uerſus axioma docere: *determinati euentus d*
tur determinata ratio. Primum *decretum ad h*
mines creandos pertinuiſſe dicunt. Cur autei
quæſo ad hos, nec ad alios? Annon ipſa obiect
id eſt, mundi creandi maior cum gloria DEI cor
ſenſus hos homines popoſcit nec alios? ſin han
creandi rationem ab obiecto petitam conceſſeri
etiam in ceteris decernendi rationes *determinat*
ab obiectis ſumere potes & debes: ſi fueris refra
gatus; *determinati* de creando decreti non eri
ratio *determinata*: quod eſt abſurdum. Ita ſecur
di *decreti de permittendo lapſu* pariter non habe
tur definita ratio, niſi recurras ad obiectum, i
eſt, lapſum ipſum, quippe qui in mundo optim
futurus ſapienter poterat permitti. *Tertium de*
cretum de quibuſdam eligendis, ceteris in corru
ptione natiua relinquendis, manifeſte adeo axio
ma euertit, vt nihil poſſit eſſe manifeſtius. *Eſſe e*
æquo corruptos omnes dnn. reformati concedunt
inculcant, vrgent. (*a*) Igitur peccatum non po
teſt eſſe definita reprobationis cauſſa, multo minu
electionis: nam quod omnibus commune eſt, i
inter omnes non diſtinguit. Fateantur igitur opor
tet, nullam eſſe determinatam de eligendis his
deſerendis illis, rationem, quam decretum DEI
Sed de decreti ratione quæritur, quod ſane ſu
ipſius ratio eſſe nequit. Aliter eſſet determinatum
quia eſſet determinatum; quod eſt rationi diſſen
taneum. Recurrunt h. l. omnes difficultates, qua
§. 277. 278. & ſeqq. inſuperabiles oſtendi ſubin
de debetur reſponſio: *cur ex maſſa corrupta Pe*
trus præciſe, nec alius, electus? An DEus hunc vo
luit,

it, quia hunc voluit ? annon opus eſt ratione
eterminata eximendi a pernicie hunc? *An igitur
ec indiuidua Dei inclinatio exſtitit ſine ratione?*
on poteris regerere: *habet rationem, ſed nobis
cognitam.* De ea enim incognita quæro: an ne
quidem perſpectum ſit, vtrum ea ratio ſit in
bieƈto, DEO, an extra eum, in obiecto? *ſi id
ploratum quoque ipſum neges;* fateris, quod
olles fateri, *ſciri non poſſe, an DEI decretum
ieƈti conditionem reſpiciat nec ne*, id eſt, *an
ædeſtinatio ſit abſoluta, num conditionata?* Ne-
o quippe dubitat, abſolutam eſſe prædeſtinatio-
em, ſi ratio nulla detur niſi in ſubiecto prædeſti-
nte; conditionatam vero, ſi ratio inueniatur
obiecto prædeſtinato. Qui igitur annuis, *ex-
oratum non eſſe, an ratio eligentis Petrum DEI
in ſubieƈto, an in obieƈto?* fateris, *te ignorare,
um tua de abſoluto decreto ſententia vera ſit, an
lſa?* Quodſi autem dicas, *rationem eatenus eſſe
gnitam, quatenus ſciri poſſit, quod eligendi mo-
uum non ſit in obieƈto, ſed ſolo ſubieƈto, DEO:*
ofecto non debuiſſes mea difficultate preſſus
ouocare ad ignorantiam: viſus enim es elaben-
, aut potius tegendi tantum, difficultatem meam,
on vero ſoluendi conſilium agitaſſe. Nam nunc
vrget, quod paulo ante dixi, *quomodo poteſt
tio* v. g. *Petrum eligendi determinata in DEO
ſe?* ſi ab obiecti conditione, quæ ſola determi-
at, diſceſſeris. Num ratio determinata eſt in
oluntate? atqui voluntas, vt ſæpe dixi, eſt in-
ifferens. *Num determinate Petrum vult*, quia
eterminate vult? quis ita reſpondentem ferat?

An *prouocabis*, allegando determinatam rationem *ad iuſtitiam, ſanctitatem, ſapientiam?* caue id facias: ea enim adtributa obiecta extra DEum ſiue poſſibilia, ſiue exſiſtentia, ſupponunt, eoque rationes *obiectiuas* offerunt, quas nolles: niſi forte fuerit, vt arbitrariarum eſſentiarum ſententiam contra fidei tuæ ſocios recoquere inſtituas, atque dicas, *rem ideo ſanctam, ſapientem, iuſtam eſſe quia DEVS velit:* tum nouus metus orietur: vrgeberis enim: *cur DEVS determinate hoc voluerit ſanctum eſſe, nec potius aliud quiddam.* Vides tandem, doctiſſime reformate! fidem tuam contra rationis palmarium dogma pugnare, quod eo tibi moleſtius eſſe debet, quia rationem ſanam non captiuandam eſſe in aliis fidei articulis, mirifice vrges.

(457) Vid. hunc ordinem apud Franciſc. Turrettin. theol. elenchtic. L. IV. de prædeſt. quæſt. 18. §. 21. 22.

(458) Profeſſio Viti in apolog. p. 363. §. 60. hæc eſt *quæ hactenus pro ſupralapſariis dixi, ea nolim Lutherani fratres noſtræ eccleſiæ tribuant. Publica enim noſtra fides, vt inter omnes conſtat, tota infralapſaria eſt. Neque ego, licet cum ſupralapſariis ſentiam, quidquam in publica fide mutatum volo.* Ceterum, quæ in textu dixi, confirmo. Obiiciunt ſupralapſarii infralapſariis: *ſi prædeſtinationis decretum non prius eſt decreto creandi, ſequitur, DEVM incerto fine hominem condidiſſe.* Reſpondent infralapſarii, v. g. Turrettin Loc. IV. de prædeſt. quæſt. 9. §. 22. *Nec enim ſi Deus pro fine non habuit patefactionem miſericordiæ & iuſtitiæ in ſalute vel damnatione, illico dicendum eſt, omni fine caruiſſe. Quidni enim DEVS in vtroque gloriam ſuam patefacere voluit per exercitium aliorum adtributorum, potentiæ, ſapientiæ, bonitatis, licet non reſpexerit adhuc ad miſericordiam & iuſtitiam, quia nondum erat eorum obiectum conſtitutum?* Quidquid hic reſpondet infralapſarius; poterit ei etiam obuerti

a *Lu-*

a *Lutheranis*, quos incommode ita vocant. Arguit contra eos Hottinger *in diſſertat. de voluntate anteced. & conſeq. quæ hiſtor. de grat. & prædeſtin. ſubiuncta T. II. p. 458. §. 44. voluntatem humanam non poſſe inter duo decreta ita interuenire, vt prius ſeu antecedens aliquod DEI decretum* (v. g. *hominem ſeruandi voluntas*) *ab homine reſcindatur, DEVS ſuo fine excidat, & per voluntatem conſequentem illud velle,* (*vt Arminiani,* Lutherani, *loquuntur*) *cogatur, quod per interuenientem hominis voluntatem liceat: nobis eſſe dicendum*, paulo inferius §. 45. pergit, *hoc vel illud faciemus, ſi Deus permiſerit. Iacob. IV. 15. Hebr. VI. 3. at illi inuertunt, DEVS hoc vel illud faciet, ſi homo voluerit; ſi per homines licuerit.* Atqui Turrettinus fidei ſocius, *clariſſime Hottinger!* vt intellexiſti modo, ſtatuit, *poſſe DEVM primo cogitare de manifeſtandis aliis adtributis; quam iuſtitia, & miſericordia, quippe quæ ante cogitationem lapſus nondum ſemet exerendi obiectum habeant: tum demum, interueniente lapſus præſcientia, DEVM reſpicere manifeſtandas miſericordiam, & iuſtitiam vindicantem.* Quid autem hoc eſt aliud, quam ſe adcommodare ad voluntatis humanæ interuentum in decernendo, &, ſi odioſe loqui tecum, vir optime! vellem, quid hoc eſſet, quam conſilium mutare? Quidquid mihi reſponderis, ſocio tuo infralapſario reſponſum eſt. Si DEVS ex mente infralapſariorum primam voluntatem manifeſtandi alia adtributa, quam iuſtitiam & miſericordiam, dimittere poteſt, ob interuentum lapſus, eoque iuſtitiæ & miſericordiæ laudem poſt lapſum præuiſum deſtinare; poterit etiam primo *omnium miſereri*, deinde præuiſa incredulitate certorum, alia de his ſtatuere. Magis igitur conſentanea docent ſupralapſarii, quam infralapſarii; interim tamen non ex omni parte vera. Arguo enim contra ſupralapſarios: aut Deus illud bonum, quod nunquam futurum eſt, nec fuit olim, nec exſiſtit, amat, aut odio habet, aut ambigit inter odium, & amorem: Si poſtremum dixeris; non eſt DEVS benigniſſimus, quippe quo cogitari poteſt benignior, amans & id bonum, quod nunquam fuit, aut futurum eſt: Si ſecundum placuerit, *DEVM ſcilicet odio habere illud bonum;* tum eſt

ex parte malignus, quo nihil dici poteſt ſceleſtius: primum adoptaueris, *DEVM illud bonum amare;* tu vult vtique omne bonum ſerio, etiam id, quod n(euenit, quale eſt v. g. ſalus reprobi: cum autem *r tionabiliter*, liceat ita loqui, omne fieri non poſſi facit certe tantum, quantum præſtari poteſt, id eſ decernit *optimum*. Datur igitur voluntas anteceder & conſequens, quam tantopere impugnat Hotting rus cit. loc. Quod enim DEVS pro ſe ſub certo o dine vult, nec tamen exſiſtit, id pertinet ad volunt tem antecedentem; quod vero *actu* præſtat, quia omnibus bonis, quæ amauit, cum ratione, & ſal ſapientia fieri potuit, id eſt voluntatis conſequent Maiori iure egomet ad ſoluendum hoc argumentu reformatos omnes animoſe prouocarem, quam VIT\ aduerſarios in apolog. p. 364. §. 60. prouocauit, n vererer, ne eam temeritatem pro *thraſoniſmo* hab rent viri eruditi. Id habeo tamen perſpectum, quc hoc ratiocinium nemo vnquam diſtincte, & ex inſt tuto examinauerit, quoniam a nemine, quod ſcian ita inſtructum eſt. Audiamus verba ill. Bilfingeri dilucid. §. 432. *Intendit DEVS omne bonum; decern optimum.* Non *igitur locutio eſt* excluſiua, *cum d citur, DEVM velle & eligere optimum*, quaſi *in diu no conſilio, vbi ſyſtema optimum ceteris imperfectior. bus præfertur, diuina voluntas inclinatoria* ſeſe ab ſtraheret *ab eo omni, quod in optimo mundo futuru non eſſe prauidet. Vult optimum per hoc, quia vu omne bonum. Igitur* non vult exeſſe *ex ſuo opere hc vel illud bonum, quod in optima ſerie abfuturum eſt* v. g. non vult negligere aut exeſſe ſalutem reprobi quæ non futura eſt. Hæc eſt Leibnitii ſententia, a di ſcipulo expoſita; cur ergo Vitus illuſtrem virum ſupra lapſariis adſcribit? *Vult illud cum ceteris ſimul omni bus, per vires in illo opere præſentes poſſibilibus, ineſſ operi;* non *vero illius præſentiam* ita abſolute *decernit, vt eandem mediis quoque talibus efficiat, quæ cun effectu ſuo ſpectata ἀποτελέσματα præſtarent imperfectiu eo ipſo, quod iiſdem non adhibitis futurum fuiſſet.* Falluntur *igitur hic, qui formulam (DEVS vult optimum in toto vniuerſum) ita intelligunt, vt putent, eum* non ſolum *velle* præſentiam *eius boni, per quod optimu*

optimus eſt, ſed & abſentiam *illius boni*, *ſine quo nihilominus eſt adhuc optimus*; *vel etiam*, velle *DEVM*, vt *viribus creaturarum naturalibus* non præſtetur id *bonum*, quod, *ſi mediis abſolutæ Dei efficaciæ extraordinariis tantum obtineretur*, ἀποτέλεσμα *imperfectius exhiberet illo*, *quod non obſtante creaturarum vitio*, *per diuinam gubernationem cohibentem & corrigentem*, *nunc obtinetur*. Vid. Leibnit. theod. §. 25.

§. 288.

Non datur ordo decretorum Dei.

Quæ igitur via, inquis, *ineunda eſt? quem* ᵭ*ecretorum DEI conſtituam ordinem?* iam pridem ᵭuerſo *abſolutiſſimo* reſpondit Leibnitius. (459) ᵭecretum DEI, etiam *formaliter & in ſigno rationis*, nonniſi vnicum eſt, quod eo ſpectat, vt optimum rerum poſſibilium ſyſtema creetur, in quo poſſibile ab æterno fuit, collocari Petrum in his circumſtantiis, vt fidem in Chriſtum concipiat, Iudam autem in aliis, vt fidem non concipiat. Ecce *determinatam* rationem, quare hic præciſe mundus fuerit conditus, nec alius quiuis, cum hic ſcilicet optimus DEoque digniſſimus fuerit. Ratio igitur decreti *definita* ab obiecto prodit. Si per obiecti deinceps partes iueris, quærendo, *cur vnicum DEI decretum hunc aut illum optimi mundi euentum voluerit?* Non ſuppetit alia reſponſio, quam quæ data eſt, ſciſcitanti de toto vniuerſo: *nimirum*, *quia hic euentus alio quouis conuenientior erat*. Ita ſeruabitur Petrus ob fidem: nulli enim rei magis conuenit ſalus, quam fidei; peribit Iudas ob incredulam malitiam: nulli enim rei magis pernicies congruit, quam perfidiæ. Determinata decreti ratio nulla foret, niſi reſpiceret ad maiorem huius, aut

illius euentus in mundo conuenientiam. Ca dicas: *ergo etiam conuenientius fuit, malum optimo mundo exſiſtere, quam non exſiſtere*: n enim conuenientius erat malum *exſiſtere*, ſ melius erat malum *permitti*, quia in optim mundo, qui propter DEI ſapientiam condi d bebat, erat futurum. Nullum cetera dubiu eſt, quin DEVS malum ſtudioſiſſime cauiſſet, aliud ſyſtema perfectius, idemque malo vacuu a diuino fuiſſet repræſentatum intellectu: qu diſertiſſimis verbis innuit Leibnitius in theod §. 22. ſeqq. Plurimum igitur differt hæc ſente tia a reformatorum doctrinis, quippe qui nu quam concedunt, quod DEVS ſub alia obie conditione & qualitate alia decreuiſſet. At ſi alius mundus, a quo malum exulaſſet, h fuiſſet perfectior; DEVS illum condidiſſet: n poteſt igitur non obiecti conditiones intue quod reformati negant.

(459) Vid. theod. Leibnit. §. 84.

§. 289.

Tranſitus ad ſententiam Viti.

Cur autem hæc toties lectori, per ſe inte genti, hactenus iniungo? Quoniam vir omni doctiſſimus, & pacis ſtudioſiſſimus, gymna Caſſel. profeſſor, Vitus, multo conatu id egi vt Leibnitium inter ſupralapſarios numerar Laudo inſtitutum viri, quod ad conciliatione eccleſiaſticam pertinet; hæreo autem circa m dum illud exſequendi, quo *bellum maiori be componere velle videtur.* Quid enim poteſt e intempeſtiuius, quam ſub ineundæ pacis primo dia alterius partis aſſeclas, vt fecit clariſſ. Vit

i

apolog. iam *imperitos* p. 350. *iam impudentes* *& imprudentes* p. 364. *iam obtuſiſſimos* in præt. §. 13. iam aliis *conuitiis innumeris* vocatos dehoneſtare. Quid poteſt eſſe magis inexpectatum, quam ne ipſi quidem ſummo viro, cancellario Tubing. D. Pfaffio, conſummatæ eruditionis & pacis gloria celebratiſſimo, non parcere, um tamen, qui pacem promouere ſtudet, alios ritando pacem non impediat. Reſpondebo gomet ad præcipua ſine æſtu, vt decet, vtpote emper irenicus in *praxi*, & quantum per veritatis cauſſam fieri poterit, etiam in *doctrina*. Vbi xſtiterit irenicus ex vtroque; nihil poteſt eo in umanis cogitari præſtantius: vbi vero altertro carendum; irenicum in *praxi* alteri, qui x doctrina modo talis eſt, longiſſime anteponerem.

§. 290.

Dubium a Vito obuerſum.

Omnes excellentiſſimi Viti machinas, pro *ſupralapſariiſmo* adſtructas, demoliri, inſtituti uius non eſt; oſtenſa tantum nonnullarum laitate & vitio, de ceteris tum iudicium ferri poerit. Contra ſententiam v. g. *Lutheranorum*, uos non maiori iure tales adpellat, quam reformati quidem *Caluiniani* vocandi ſunt, de gratia, ui reſiſti poteſt, ita arguit. (460) *Quidquid in rbitrio hominis fuerit, quamobrem alius præ alio alutem conſequatur, aut erit malum, aut indifferens, aut bonum. Sed cum neque malum eſſe oſſit, a quo vno poſt vniuerſalem gratiam hominis, ſalus pendet, nec etiam indifferens, vt ſapienter Lutherus* p. 73. *demonſtrat: nemo ſanæ mentis*

mentis illud, quod a noſtro arbitrio, præter gra tiam ad noſtram conuerſionem requirunt, non ver bonum exiſtimarit. Id igitur aut a gratia eſt & ſic ſola gratia omnis in hominibus regenerandis aut non regenerandis, diſcriminis cauſſa eſt: au a libero arbitrio; & Lutherani adeo contra Lu therum & ſuos libros ſymbolicos cum Eraſmo ali quid boni a libero hominis, in peccatis adhuc mor tui, arbitrio proficiſci poſſe volunt, quod ali præ aliis conuerſionem, fidem & ſalutem conſe quantur.

(460) Vid. apolog. Viti p. 135. ſeqq. §. 17.

§. 291.

Reſponſio. Si quis omnem v. g. glaciem, quoties per rumpitur, *irreſiſtibiliter*, fas ſit voci, diffring probaturus, ita vt nec ſumma eius inertia dur tiesque motui impreſſo obſiſtere potuiſſet, argue ret: *aut id, quod fractam glaciem a non perrun penda diſtinguit, eſt motus*, (boni quid) *au quies*, (mali quid,) *aut indifferens. Atqui ne poteſt eſſe motus, cum nihil ad ſui fracturam con ferat glacies; nec ambigere inter motum & qui tem, cum omnino reſiſtat: ergo eſt quies, eoqu ſemper frangitur neceſſario.* Quid reſponderes clariſſ. *Vite!* diffringi glaciem ob *finitudinem* virium reſiſtendi, hic & nunc autem ob viriun motricium impingentium ſuperpondium; ind tamen non ſequi, quod reſiſtendi limes a vi mo trice ſuperatus quidquam contulerit ad fractu ram: adderes futurum fuiſſe poſſibile, vt vire reſiſtendi, hic & nunc in aliis circumſtantiis gel maiore exorto, fuiſſent ſuperiores viribus motri

cibus

bus, vt immota manſiſſet glacies. Cum euan- elici gratiæ reſiſti poſſe docent, & aliquando non ſiſti, ita quidem, vt ab hac conditione euen- m ſalutis ſuſpendant; an inde ſequitur, quod berum arbitrium actione poſitiua emendatio- em promoueat? Non - reſiſtendo haud agimus, d actionem contumaciæ vlteriorem ſuſpendi- ius. Non reſiſtere, fines virium, non vires ſas arguit. An non - agendo agimus? Abſurde! qui id fieri debet, ſi argumentum tuum claris- me Vite! contra aduerſarios valeret. Dirige itur tela in Pelagianos, ſemipelagianos, & Ar- iinianos, qui actionem quandam hominis natu- lem in operatione Spiritus S. interuenire con- endunt, non contra euangelicos, qui conditio- em ſalutis in *non agendo* ponunt. (461)

(461) Simile de glacie ideo adhibui, quoniam eo vſus eſt Leibnitius in præfat. theod. p. m. 47. & quoniam ex eo intelligi poteſt, quæ mens viri illuſtris fuerit in hac doctrina, an reformatis adſcribi poſſit, qui profitetur, *hominem non reſiſtendo gratiam admittere, & reſiſtendo amittere* c. l. quod nemo reformatorum dixit vnquam. Plura dabimus in ſeq. diſcurſu. *Non reſiſtere* duplici ſenſu dicitur: vel hoc, vt poſitiuo actu contumaciam coortam homo ſuis viribus vincat; quo ſignificatu in hominem non cadit: vel innuitur, vt homo in certo obluctandi gradu tantum ſubſiſtat, vt gratia ſpiritus hic & nunc afficiens maior & fortior ſit illa reſiſtendi vi; quo ſenſu homini tribuendum eſt. Pendet igitur ſalus non ab arcana voluntate, rationibus in DEO ſolo quærendis, ſed a conditione hominis, & gradu reſiſtendi, id eſt, a ratione *obiectiua.* Duo h. l. inueſtigari poſſunt. *Cur gradus reſiſtendi tantopere in diuerſis hominibus variet?* præterea *quantus eſſe debeat, vt irrito effectu gratia operetur.* Primum decidit Leibnitius l. c. pronuntians, *varietatem illam circumſtantiarum, in quibus homo verſetur,*

verſetur, diuerſitati, gratiæ afflantis aliis aliisque gr dibus, animi denique multiplici diſpoſitioni tribue dam, hæc tamen omnia neceſſitatem non impone Altera quæſtio accurate definiri non poteſt. Ei tam illuſtrandæ inſeruit diſtinctio inter varios reſiſter modos. Alius eſt naturalis & perpetuus, alius m roſus: hoc iam theologi diſcrimen obſeruarunt. S & ipſe moroſus reſiſtendi conatus duplex eſt: ali quo obluctatur homo effectui adminiculorum pæd gogicorum; alius, quo repugnat Spiritus S. per ve bum operantis efficaciæ. Adminicula pædagogica pr ficiſcuntur vel a lumine naturali, eiusque vſu, ve tractatione externa verbi diuini legitima, vt ſcript ram legas, legendo animum aduerras, vt cupidus v luntatem DEI exſiſtas diſcendi. Qui his adminicu obluctatur, gradum reſiſtendi ſummum conſcend nec via ordinaria reuocatur ad frugem. Hoc ſenſu arbitrio hominis poſitum, reſiſtere, & non reſiſter ſed priori ſenſu homo non poteſt non, & naturalit & moroſe Spiritus operationi reſiſtere. De poſteriori c natu repugnandi intelligi debet regula: *facienti, qu in ſe eſt, DEVS non denegat gratiam.* De qua eximi diſſertat. nuper edidit reu. cancellar. Tub. D. Pfaffi Nimirum *facienti, quod in ſe eſt*, id eſt, adminici pædagogicis recte vtenti, (plura enim homo in p catis mortuus præſtare nequit.) *DEVS non dene gratiam.* Iudicet lector, an Leibnitius ſupralapſar rum, ne dicam de ceteris, numero habendus, hanc regulam æternæ veritatis iudicat in theod. §. *Facienti, quod in ſe eſt, DEVS non denegat gratia An quiſquam ſupralapſariorum admiſit vnquam, pe dere a facto hominis, vt non denegetur gratia?* I mo vero, ſi regulam non explicaſſet, magis vide tur ſemipelagianis, quam ſupralapſariis fauere. C dixi in antecedentibus, reſiſtendi ſuſpenſionem poni aliquo non agendo, locutus ſum de abſentia pug vlterioris, qua operationi Spiritus obluctamur; n autem de ea, qua deſinimus reſiſtere adminiculis p dagogicis. Hæc enim pugnæ abſentia, qua reſpu pædagogica ceſſamus, in poſitiuo actu recti ſcili vſus luminis naturalis, & tractandi verbi, legend adtendendo, collocatur. Dices: *ergo tandem ſa*

om

omnis vertitur in actione naturali, recto rationis vſu, frequentando templo, legendo verbo, quid autem eſt idolum liberi arbitrii erigere, ſi hoc non eſt? Caue confundas diſtinguenda. Qui liberi arbitrii efficaciam negant, in *ſpiritualibus* eam negant, non in *naturalibus*: iam vero has actiones ſpirituales eſſe, nemo tuorum aduerſariorum dixit vnquam. *Cur autem penderent,* inquis, *ab operationibus naturæ ea, quæ ad regenerationem pertinent?* Non pendent ab iis tanquam a cauſſis, ſed tanquam a conditione ſine qua non, vt a remotione valuarum conclaue non illuſtratur, ſed a ſolis lumine. De actibus pædagog. vid. diſſertat. Dn. Pfaffii *de pacto inter Patrem & Filium in diuinis* p. 12. 13. Formula concordiæ docet, adminiculis pædagogicis vtenti non defuturam gratiam L. L. ſymb. p. 671.

§. 292.

Aliud dubium Viti.

Audiamus nunc porro prouocantem ſuos aduerſarios clariſſ. *Vitum. Quæ hactenus de diuina præſcientia aduerſus te, doctiſſime Moſhemi! dixi, ea videntur exceptione maiora - - - tantum huic meo argumento tribuo, vt tota hac de cauſſa cecidiſſe vltro largiturus ſim, ſi, non dicam mihi, ſed idoneo cuiuis arbitro, ſed iis fidei tuæ ſociis, qui ſapiunt, ſed ipſe denique tibi reſpondendo, argumentandoque feceris ſatis - - Tuum eſt, ex duobus his te laqueis, in quos te induxi, expedire. Primum vt contra me* (§. 462) *doceas, vel non eadem iniqua diuinæ bonitati, ſanctitati, iuſtitiæ ex Lutherana præſcientia & prædeſtinatione videri conſequi, quæ vt ex ſupralapſariorum hypotheſi eliceres, magnopere contendiſti: vel alia ratione expediri poſſe, quam qua ſupralapſarii etiam ſuam ſententiam a tuis criminationibus defendere poſſint: deinde vt demonſtres, æternam, eamque infallibilem, diuinam præ-*

præſcientiam tueri poſſe, qui neque ſupralapſariu ſit, nec *Manichæus*, *neque cum Spinoza ſentiat neque brutum quoddam fatum DEO ſuperiu admittat.* Eloquentiſſimi viri in locis, quæ ci tatum antecedunt, & conſequuntur, labor omni in eo verſatur, partim vt probet, *tantunden difficultatum ex præſcientia DEI, quam euange licì profiteantur, elici poſſe, quantum obuert queat ſupralapſariis*, partim eo ſpectat, vt mon ſtret, (463) *poſſe DEVM ea agere ſuperiorem legibus*, (464) *quæ ad rationes humanorum offi ciorum exigi nec poſſint nec debeant.* Hinc e nisu vrget de permiſſione mali dubia, quo vi Bælius ea potuit exaggerare vnquam. Diſpai tamen conſilio. Bælius enim id agebat, vt Ma nichæos ex ratione inuictos comprobaret: Vitu autem ſtatuit, extorquere aduerſariis reſponſio nem ſupralapſariorum de mali permiſſione: no *ſcilicet ad regulas humani tribunalis exigenda eſſe DEI vias.*

(462) Verba ſunt Viti in apolog. p. 302. §. 48.
(463) Hoc intendit vir clar. in apolog. p. 326. per mu tas paginas ſequentes.
(464) Vid. apolog. eiuſd. p. 348. ſub fin.

§. 293.

Reſponſio. Facilis eſt ex mente Leibnitii reſponſio a vtrumque. Omnes Viti machinæ proſternuntui & quidquid ex præſcientia DEI, lapſum mult ante videntis permittentisque contra bonitaterr iuſtitiam &c. cauſſatus eſt, id omne mox euane ſcet, vbi per *ſublimiores omnino rationes ſtetiſſe d cimus, quo minus malum DEVS impediret.* Hæ

ver

:ro deciſio ſatis conſentanea eſt euangelicorum
e conditionatis decretis doctrinæ. Vrget enim
oſterior rationes *obiectiuas*, nec docet DEVM
igentem, niſi ratio fuerit determinata in condi-
one electi: prior vero Leibnitii explicat clarius,
ıænam ſit illa ratio ab obiectis petita, electio-
em determinans? ſcilicet maxima obiecti cum
loria DEI conuenientia. Ita mundus hic præ-
ns non eſt decretus, niſi ſub conditione opti-
ıi, omittendus profecto, ſi optimus non fuiſ-
t: ita partes huius mundi, quotquot bonæ
ınt, non electæ niſi ſub conditione optimi.
etro decernitur ſalus, quia conuenientius eſt,
b fidem decerni illam, quam non decerni; de-
inantur adminicula ſalutis, quia accommoda-
us eſt, deſtinari ſub his circumſtantiis, quam
on deſtinari. Ita decernitur hoc vel illud ma-
ım permittendum, quia ſatius eſt id permittere,
uam abſolute obſtare. Diuerſiſſima vero eſt
ıpralapſariorum ſententia. Deſtinat DEVS glo-
am in illuſtranda iuſtitia & miſericordia, non
uia obiectum iuſtitiæ & miſericordiæ *tale eſt*,
el tale; ſed *quia vult*. Eligit Numen hos, re-
robat illos; non quia ratio maioris conuenien-
æ reprobandi hos, illos eligendi, eſt in *obie-
o*; ſed quia minus determinata habetur in *ſub-
ecto: quia ſtat pro ratione voluntas.* Non igitur
oteſt ſupralapſariorum DEVS excuſari, qui
ulla ratione, quam ſua deſpotica voluntate du-
tus, peccatum permittit, hos amat, illos odit,
ignos amore aut odio in ſeruatore quodam, aut
xtra eum, parum curando, arbitrium duntaxat

ſequendo. Excuſari vero, immo ſummoper laudari euangelicorum & Leibnitii DEVS & poteſt, & debet, quia *nihil facit niſi cum ratione* deteſtatus deſpoticam, ſine cauſſa exſertam, au ctoritatem: qui permittit peccatum, quia ſin ratione totiusque vniuerſi detrimento non era abſolute impediendum: qui amat & odit, non niſi amore & odio dignos. Eat nunc clar vir, & agnoſcat, tam abſurda ex euangelicorum doctri na non ſequi, quam ex ſupralapſariorum.

§. 294.

Occurritur ceteris.

Cetera nunc ſponte corruunt. Præſcientian DEI tueri poteſt, qui nec cum ſupralapſariis, ne cum Manichæis, nec cum Spinoza ſentit. Supra lapſarius docet, *præſcire DEVM omnia: qui cuncta decreuit*, v. g. *& ipſum malum, cuit tamen culpam non contrahat, quia lege eſt omn ſuperior.* Manichæus fingit, *præſcire DEVA bonum, & malum ipſum, quo tamen non coin quinetur, cum abs malo DEO trahat ortum.* Sp noziſta *omnia tribuit fato.* Sed ecce! patet v quarta, quæ eſt veritatis, quam ii calcant, qı iniungunt, præſagire DEVM cuncta, perſpect quoque, quæ futura erant, malis, ſed absqu omni labe contrahenda; quia ad malum cauen dum tantam curam adhibuit, quantam cum ration potuit: id eſt, quia conuenientius egit, malur permittendo, quam abſoluta poteſtate ſufflami nando. Qui autem tanto molimine, æſtu & facundia in apolog. p. 284. ſtabilita DEI præſci entia, promiſcuam rerum omnium neceſſitaten obtrudere conatur; neglecta aduerſariorum, qu:

impr

mpugnanda fuiſſet eorum ſenſu, *diſtinctione in-er neceſſitatem conſequentiæ, & conſequentis, ypotheticam & abſolutam*, is, ita me DEVS imet, aerem verberat, & irritis ictibus petit neſcio quos aduerſarios. Potuiſſet vir doctiſſimus ex ill. Bilfingero notiones *neceſſitatis & contin-gentiæ* (465) explicatiores haurire, nec non intelligere, quod præſcientia DEI res *determinatas* præſtet, *neceſſarias* non faciat; quod plurimum interſit inter id, quod *vnice futurum*, & alte-rum, quod *vnice poſſibile* eſt: non ipſi difficile fuiſſet cognoſcere, omne neceſſarium eſſe determinatum, ſed non viciſſim; omne neceſſarium certum, ſed non viciſſim: præſcientiam tam non nocere ſiue libertati, ſiue contingentiæ, quantum abeſt, vt aſtronomi præſagium inferat neceſſitatem eclipſi.

(465) In dilucid. §. 42. §. 81. ſeq.

§. 295.

Si eſſentiæ ſunt neceſſariæ decretum Dei nec libertatem, nec contingentiam tollit.

Præuideo fore, vt in riſum propendeat vir eruditiſſimus, nondum hoc lecto paragrapho. *Annon*, inquiet, *oſtendi, hoc ſimile longe ineptiſſimum eſſe? Ab aſtronomo non pendet eclipſis; pendent vero a DEI decreto omnia; immo vero inuertendum eſt ſimile: quemadmodum aſtrorum curſus cauſſarum concatenata ſerie, qua neceſſitas continetur, perficitur: ita & hominum facta DEVS neceſſario nexu cohærentia præſentit.* (466) Sed ſalua res eſt. Quemadmodum ab æterno poſſibile fuit, creari contingentes partim, partim liberas *creaturas*: ita tantum abeſt, vt Numinis decretum, quod iſthas res poſſibiles exſiſtentia

mactat, in iis mutare quidquam poſſit, vt potius nihil addat quam *poſſibilitatis complementum*, id eſt, exſiſtentiam. Si quid mutare inſtituit voluntas DEI, non variat rei *eſſentiam*, *vt ex poſſibili hoc redderet impoſſibile prorſus*; ſed *exſiſtentiam* potius, quæ a DEI nutu pendet. Itaque decretum DEI non magis contingentiam rerum & libertatem tollit, ac aſtronomus præſciendo eclipſeos contingentiam euertit. In eo ponitur diſcrimen, vt Numen res præſcitas, quæ exſiſtunt, alterare poſſit, aſtronomus non poſſit; ſed id ad variandam *eſſentiam* nihil pertinet. Quocirca ſi rerum *eſſentiæ*, ſeu *poſſibilitates*, libertatem & contingentiam inuoluunt, inuariata manet vtraque, accedente licet exſiſtentia per decretum DEI. (467) Quiſquis propterea per decretum DEI rebus neceſſitatem imponi contendit, *eum oportet oſtendere, res non fuiſſe poſſibiles, ſine decreto DEI*: nam ſi res poſſibiles ſunt etiam tum quum a voluntate DEI diſceſſeris; non poterit eas arbitrium DEI aliter condere, quam eo modo, quo poſſibiles erant: atque adeo, ſi poſſibilis fuerit libertas, contingentia, &c. decretum DEI creauerit liberum hominem, contingentem, vbi viſum fuit, nec eius ſuſtulerit naturam; aliter enim non conderet, quod condere voluit, ſcilicet rem, quæ *poſſibilis* eſt, hanc, nec aliam.

(466) Ita ad ſimile de aſtronomi præſagio reſpondet Vitus in ap. p. 306.

(467) Breuibus rem ita habe. Aut res poſſibiles ſunt ante DEI decretum, aut non. Si prius placuerit; non poteſt DEVS eas alio modo creare, & exſiſtentia donare, ac poſſibiles ſunt: decretum igitur libertatem, ſi quæ poſſibilis condenda foret, non tollit: ſi po-

ſterius; tum præter rationem eſſentiæ arbitrariæ cooptantur. Quodſi igitur nulla datur libertas, nulla contingentia: probandum eſt, vel eas eſſe impoſſibiles, quod nemo temere demonſtrauerit; vel libertatem & contingentiam a DEO non mactatam exſiſtentia, quod facile refutatur, ſin examinemus, num definitio libertatis poſſibilis in vllam rem creatam cadat? Fac, eam definitionem in rem vnam alteramque cadere, libera ea erit, non obſtante DEI decreto, quod nonniſi complementum poſſibilitatis exhibet. Prouocarem ego potiori iure dn. *Vitum* ad irrefragabile hoc ratiocinium ſoluendum, niſi me puderet vti thraſoniſmis.

§. 296.

An Leibnitius ſupralapſarius?

Tandem inquirendum erit: *an merito ſupralapſariiſmi coarguatur illuſtris Leibnitius?* quem vt in ſuas partes trahat, omnem lapidem mouet doctiſſ. Vitus. Non alienum erit, examinare opinionis rationes. (468) *Ipſe*, inquit, *ſcilicet Leibnitius a ſupralapſariis reliquis non differt, niſi quatenus aut DEVM ſine certa graui que cauſſa, conſilii de ſeruandis, damnandisque rationem iniuiſſe ex indifferenti voluntatis libertate, ſupralapſarii exiſtimant - - - nam cum hi mali originem ad voluntatem diuinam fere referant, ille* (Leibnitius) *eandem altius adhuc ſcrutatur, & ex ipſo intellectu diuino repetit, magis adhuc, quam qui hactenus exiſtimabantur ſupralapſarii, ſupralapſarius eſt. Non igitur ipſam ſupralapſariorum hypotheſin, qua malum ex DEI decreto futurum ſtatuunt, reiecit, ſed quod aut indifferente libertate hac in re vſum velint, aut eas rationes diuini conſilii reddant, quas ipſe* (Leibnitius) *minus probat.*

(468) Vid. apolog. Viti §. 61. p. 365. .

§. 297.

Reſponſio. Obſtupui, cum hæc legerem: vel enim vi longe eruditiſſimus ſyſtematum de prædeſtinatione atque decretorum ordinem ſe noſſe diſſimulat, vel affectu, quo per librum omnem calebat diſputandi abreptus, non continuo in memorian reuocauit, omne diſcrimen ſyſtematum de prædeſtinatione in allegandis aliis aliisque rationibus vel *obiectiuis*, vel *ſubiectiuis* verti. Concedit vi doctus. Leibnitium alias rationes decreti vrgere quam ſupralapſarios: nouit, rationem Leibniti eſſe ab *obiecto*, id eſt, optimo mundo petitam En! admittit igitur *definitionem decreti conditionati* a Leibnitio crediti; *definitum* vero non admittit, eumque ſupralapſariis adgregare conſtituit. Hæc ſolent euenire iis, qui ſaltim ex vocabulorum ſono, nec ex idearum intuitu philoſophantur. Varietas rationum decernendi vari de prædeſtinatione ſyſtemata parit. Quodſi igitur Leibnitius, vti concedit antagoniſta, alias De rationes eligendi aſſignauit, quam ſupralapſarii profecto etiam aliud ſyſtema habuit, quam hi neque cum iis ſociandus eſt. Si vir excellentiſſimus diſtincte cogitaſſet, *quæ ſit definitio ordinis decretorum*, in quem omnium circa hoc negotium doctrinarum diuerſitas reſoluitur: non potuiſſet tam diſſentanea ſcribere, concedendo, in ſyſtemate Leibnitiano alias prædeſtinandi rationes indicari, quam in ſupralapſariorum, & nihilo ſecius hoc confundere cum illo. Quid *ordo decretorum ſit?* ſupra commoneſeci. Eſt nimirum nexus, *quo vnum decretum alterum reſpicit tan-*

quam

quam eius motiuum. Nemo temere negauerit hanc definitionem. Itaque ſi fatente Vito doctiſſ. decretum DEI in Leibnitii ſententia alia motiua habet, quam in ſententia ſupralapſariorum; alius ibi ordo, aliud ſyſtema oritur. Quomodo ergo Leibnitii ſyſtema poteſt cum ſupralapſariorum eſſe vnum, quod quippe eſt aliud, vt modo demonſtraui?

§. 298.

Differentia Leibnitii & ſupralapſariorum.

In ſententia ſupralapſariorum DEVS primo decreuit manifeſtare miſericordiam, & iuſtitiam, in damnandis nonnullis, ceterisque ſeruandis: in Leibnitii ſyſtemate deſtinat Numen non ſpeciatim gloriam huius aut illius adtributi, ſed gloriam poſſibilem omnem, ex creando optimo comparandam; tum demum, quia cum optimo malum connexum erat, decernit eodem actu non malum, vt ipſi affingitur, ſed permiſſionem mali, eoque demum exercitium iuſtitiæ. Ex mente ergo ſupralapſariorum decretum manifeſtandæ iuſtitiæ motiuum nullum habet determinatum: eſt igitur figmentum, ob axioma ſuperius; ex mente Leibnitii decretum mali permittendi & iuſtitiæ exercendæ motiuum determinatum habet, ſcilicet *nexum mali cum mundo optimo.* Ex definitione proin ordinis, in ſyſtemate Leibnitii cogitatio diuina de iuſtitia illuſtranda non eſt prima, vti prima eſt penes ſupralapſarios; ſed eſt *ſecundarium* decreti de optimo principalis *adiunctum*: quam cogitationem exercendæ iuſtitiæ DEVS non ſuſcepiſſet, niſi malum in optimo mundo fuiſſet. Ergo alius hic ordo, quam ibi conſtituitur. Si

ſupralapſarios audias, DEVS non habet rationes *obiectiuas* decernendi gloriam iuſtitiæ, verum duntaxat *ſubiectiuas*, quia ſic decernere vult: (Leibnitium ſequaris; Deus plane nullas rationes niſi mere *obiectiuas* reſpicit, non ita decernit quia vult, ſed quia obiecti conditio hæc optima eſt, non autem alia, quia partes in obiecto v. g ſalus Petri conuenientior eſt, quam pernicies nimirum ob fidem. Si vel vnicum ſupralapſarium allegare poſſit Vitus doctiſſimus, admittentem *rationes obiectiuas*; tota hac cauſſa cecidero. Iterum atque iterum inculco, vt, modeſte tamen, prouocatum velim heic publice profeſſorem Caſſelenſem, velit, ſi placuerit, vel vnicum nominare ſupralapſarium, qui rationes decreti diuini *obiectiuas* concedat. Per orbem, qua patet, omnem vulgatum eſt, in eo poni decretorum abſolutorum a conditionatis diſcrimen vt illa nonniſi rationes *ſubiectiuas* in DEO eligente, hæc autem *obiectiuas* in re electa requirant.

§. 299.

Viti dubium remouetur.

Non poſſum ſatis mirari cetera, quæ excell. *Vitus* ſubiunxit. *Leibnitium ſcilicet magis adhuc ſupralapſarium eſſe, quam ſint ipſi ſupralapſarii: quia originem mali altius ſcrutetur, & non ex voluntate diuina, cum ſupralapſariis, ſed ex ipſo DEI intellectu repetat.* Quæſo, quo non abripit æſtus diſputandi? an cui poteſt competere definitio, in quem non cadat definitum? Num quis poteſt eſſe animal rationale, ac tamen elephantus? An quis mali originem ex intellectu poteſt repetere diuino, & tamen non eſſe con-

onditionati decreti patronus? Cur ex cognitio-
e vocabulorum ſymbolica arguimus, miſſa
earum intuitiua? Quid loquimur quæſo? ſub-
ituamus ideas & definitiones in locum vocabu-
orum, queis vtimur. Qui eſſentiarum omnium,
oque & mali, ceu limitationis earum originem
b intellectu diuino arceſſit, quid ille loquitur?
ubſtituamus definitionem. Eo ſpectat ſententia,
*ntellectum DEI res omnes repræſentaſſe, vt ad-
nc poſſibiles tali, vel tali modo, ſi condi debe-
ent, affectas: obtuliſſe igitur voluntati infini-
am iſtam cognoſcendi vim varia, ex quibus vo-
untas optimum eligeret, quia vt tale fuit repræ-
entatum, ex quibus voluntas cooptaret res, quia
ales ſint repræſentatæ, non quia velit:* aliter in-
ellectu opus non eſſet. Cur igitur intellectus
DEI, res repræſentans, decretum antecedere
lebet? Annon ideo, vt rerum poſſibilium con-
litiones perſpiciat, vt poſthac voluntatis decre-
um pro ratione obiecti repræſentati decidere
queat? Si tantum decidit ita, *quia vult*; intel-
ectus præuia cognitione opus non eſt. Quocir-
a vel ignariſſimus videt, quia electionis ratio
n repræſentatione intellectus quæratur, ſtabiliri
ationes *obiectiuas*, quæ *abſolutiſmum* funditus
uertunt.

§. 300.

Dat etiam clar. *Vitus* p. 366. verba Leibnitii ex theod. P. II. §. 239. quæ ita habent: „ L'on ne voit pas auſſi, comment celui, qui non ſeu-lement fait, qu'un homme puiſſe tomber, mais qui diſpoſe les circonſtances en ſorte, qu'elles *Aliud dubium Viti ſoluitur.*

contribuent a le faire tomber : n'en ſoit poi coupable, S'IL N'Y A D'AVTRES RAISON QVI L'OBLIGENT. Subiungit: *aut fallor eg vehementer, aut eo conſilio vltima verba, qu ad naturam huius periodi pertinent, omiſit d. Cl. Moſhemius, vt vel me tacite argueret e roris &c. Neque igitur hoc loco ipſam ſupral pſariorum hypotheſin, ſed rationes tantum, qu quidem hypotheſeos ſua reddunt, refutauit i Leibnitius. Ipſe enim eiuſdem rei aliam tantu rationem ibi reddit.* Aut fallor ego potius v hementer, aut qui aliam permiſſi mali ratione & motiuum reddit, aliud exhibet ſyſtema. Na in varietate motiuorum decernendi, ordo decr torum collocatur varius. Annon omnes decre DEI de malo admittunt? & euangelici & refo mati? in quonam ergo ponitur ſententiarum v rietas? quod euangelici alias allegant rationes quam reformati, eoque ipſo diuerſum ex m tiuis diuerſis decretorum ordinem conſtituun Euangelici hanc rationem allegant, vt ex Budde citaui §. 221. *quod contra debitum feciſſet DEV malum abſolute impediendo:* vel, quod iden ſonat, ex mente Leibnitii, *quia omnibus circum ſtantiis computatis conuenientius fuit permitter peccatum, quam impedire*, id eſt, *quia hic mun dus fuit DEO conuenientior.* Reformati contr ſupralapſarii rationem non permiſſi, ſed, vt pu tant, decreti, mali in eo quærunt, *quia DEVS ſuperior legibus, ad regulas rationis humanæ iu dicari non debeat:* breuiter, *quia DEus eſt do minus, deſpota, cuius ſtat pro ratione voluntas.*

An

an forſan etiam nullum diſcrimen eſt inter euangelicos & reformatos, quia in allegandis tantum decreti de malo rationibus variant? An prorſus euangelici pro ſupralapſariis habendi? Cur igitur eos tantopere obiurgas, criminaris, perſtringis? *Abſit*, inquies, *vt nullum diſcrimen inter vtrasque partes eſſe quiſquam affirmet.* Atqui eodem argumento probare potero, nullum eſſe diſcrimen inter euangelicos & reformatos, quo tu oſtendere voluiſti, *Leibnitium eſſe ſupralapſarium.* Nimirum quia, ſi tu audiaris, eadem prædeſtinationis ſententia inuariata manere poteſt, etiamſi rationes prædeſtinandi aliæ allegentur; poterit etiam vna eſſe euangelicorum & reformatorum doctrina circa hoc punctum, quia nonniſi in adſignandis decreti rationibus diuerſa ſentiunt.

§. 301.

Continuat ſuum diſcurſum excell. *Vitus* præterea h. m. *Caue exiſtimes, Leibnitium, cum ſæpe præuiſi permiſſique peccati & impœnitentiæ finalis mentionem facit, eamque præuiſionem decretis diuinis priorem conſtituit, cum ſupralapſariis non ſentire. Toto enim cœlo Leibnitiana hæc præſcientia & permiſſio a Lutherana differt.* Quæſo autem cur? *Illa enim, cum tantum circa peccatum verſetur, quatenus poſſibile eſt, & quatenus futurum eſſe non poterat, niſi ex DEI decernentis voluntate, tota ſupralapſaria eſt: Lutheranorum autem, cum circa peccatum verſetur, quatenus futurum iam eſt, & quatenus futuri hæc mali exſiſtentia non ex DEI voluntate pendet, ſed* *Aliud Viti dubium.*

ex indifferente creatarum mentium arbitrio, au Manichaam eſſe, aut contradictoriam ſupra demonſtraui. - - Dici igitur non poteſt (469), *quantum ſupralapſariis Leibnitius, in Lutherana licei eccleſiæ ſinu natus & educatus, profuerit? Magnun enim hoc humani ingenii prodigium præclare ſenſit &c.* Dici vix poteſt, quantum a vera Leibniti ſententia aberret clariſſ. Vitus. Non crediſſem fieri poſſe, vt, qui vel fando duntaxat de Leibnitii ſententia cognoſſet quidquam, adeo detorqueret eius doctrinam.

(469) Lege hæc verba in apolog. Viti p. 368. 369.

§. 302.

Reſponſio. Primum falſiſſimum eſt, *præſcientiam Lutheranorum*, quos ita male vocat, *circa peccatum verſari, quatenus futurum iam eſt, & quatenus futuri hæc mali exſiſtentia non ex DEI voluntate pendet.* Quis euangelicorum vnquam affirmauit, præſcientiam DEI verſari circa malum olim futurum ſine DEI decreto? Annon omnes fatentur, *permiſſionem mali, non vero malum ipſum*, a DEI ſanctiſſima voluntate oriri, decerni? Non igitur futurum eſſet malum, niſi decreuiſſet DEVS *permittere*; ſed aliud eſt, *velle peccatum fieri ab aliis*, vt reformati DEO affingunt; aliud *velle permittere ob graues rationes, vt peccatum fiat ab aliis*: id quod euangelici contendunt. (470) Atqui hæc ipſiſſima eſt Leibnitii ſententia. Nunquam ille docuit, DEVM in optimo mundo *peccatum velle*, ſed *velle permittere*, quoniam cum optimo mundo, adhuc vt poſſibili ſpectato, coniunctum erat. Decreto igitur optimo mundo

do, *rationabiliter*, (*fas ſit verbo*) non poterat non eius quoque exſiſtentiam permittere. Hinc ſi cum ratione potuiſſet ſeparari ab optimo mundo, nunquam fuiſſet futurum. An hæc quisquam ſupralapſariorum dixerit? Euoluat, quæſo, lector extra partium collocatus ſtudia theodic. Leibnitianæ §§. 22. 23. 24. 25. quibus nihil poteſt extare diſertius: diſtinguit Leibnitius inter voluntatem DEI antecedentem & conſequentem, quam diſtinctionem nemo reformatorum adoptauit vnquam, immo nuper demum clar. Hottinger peculiari diſſertatione adgreſſus eſt: inculcat vir illuſtris, *voluntate antecedente DEVM velle omne bonum*, *quia bonum eſt*, *licet nunquam futurum*, eoque hæc adplicando, vult & ſalutem reprobi, licet non futuram, ſaltim ideo, quoniam bona eſt. Quis reformatorum hoc admiſerit? Addit, DEVM velle *ſerio omnes homines ſaluos*: quid poteſt eſſe clarius? An hæc in mentem venerunt reformatis? annon huic veritati *πυξ και λαξ* repugnant? Pergit generoſiſſimus *baro*, *voluntatem antecedentem adeo efficacem*, *vt*, *niſi fortiores rationes*, voluntatis conſequentis, *interuenirent*, *effectus ſecuturus eſſet*, id eſt, ſalus reprobi futura eſſet: quomodo hæc cum ſententia tua conciliabis, doctiſſime Vite!

(470) Ita Buddeus in theol. dogmat. p. 577. *Cum Dauid de Simei dicit, dominum dixiſſe ei, vt malediceret Dauidi* II. Sam. XVI. 10. 11. *nemo profecto ſibi perſuadebit, per reuelationem quandam peculiarem DEVM hoc iuſſiſſe, vel præcepiſſe Simei. Vnde longe eſt maniſeſtiſſimum, nil aliud ſibi velle Dauidem, quam hoc, non ſine Numinis voluntate & permiſſione fieri, vt Si-*

mei

mei maledicat. Quis non hinc intelligit, euangel cos malum futurum non ſtatuere ſine DEI decret ſed *permittente, non efficaciter operante*, quod refo mati mallent. Infinitis teſtimoniis, hanc doctrina euangelicorum eſſe, commonſtrare poſſem, niſi in ptum foret, ſoli lucem velle affundere.

§. 303.

Quantum Leibnitius a reformatis differat.

Idem ill. Leibnitius theod. §. 22. volunt tem antecedentem ita deſcribit, vt non nuda *velleitatem*, (ſic enim barbare loquuntur,) ir dicaſſe luce meridiana clarius ſit. Quid eſt ba barum *velleitatis* monſtrum? *Quum volunt tendit, aut in rem fieri neſciam per ſe, aut i talem, cuius impetrandæ laborem auerſatur.* At inſenſatus eſt, qui Leibnitianam voluntatis ante cedentis definitionem ita exponit, aut cogno ſcet, toto cœlo eam a *velleitate* diuerſam. Di cit enim, ex voluntatibus antecedentibus ea rumque pugna oriri conſequentem, quemadmo dum in mechanica concurſu tendentiarum mo bilis, *ἀποτέλεσμα* reſultet, quod omnibus ten dentiis prioribus, quoad fieri poſſit, ſatiſfaciat Num parentis voluntas, quæ & locupletem & piam filio ſponſam adiungere vult, circumſtan tiarum autem concurſu impedita in probitat ſponſæ adquieſcit, *velleitatis* titulo meræ deho neſtanda eſt? Annon voluntas hæc conſequen eſt effectus antecedentis? Atqui ſimilia perfecte de DEO docet Leibnitius c. l. Prodeant nunc reformati, qui ita animo affecti ſunt; non erit ſpes pacis forſan tantopere remota.

§. 304.

Quid de ceteris, quæſo, doctrinis Leibnitii *Illuſtratur porro.* cam, eodem loco expoſitis? Annon ſcribit, *lle DEVM omne bonum antecedenter*; *optimum ro*, quia omnia bona ſimul in ſyſtemate non petrantur, *conſequenter?* Quid poteſt eſſe excatius, quam cum §. 25. theod. ait, *voluntan conſequentem, quæ circa malum tanquam obtum verſetur, nonniſi permiſſiuam* eſſe. Numiid ita ſentiunt ſupralapſarii? Quis neſcit, eos permiſſionem grauiſſime inuehi? Quem fugit, s malum abſoluto, pro iuſtitia illuſtranda, DEI creto, non autem permiſſioni tribuere? Non dicunt vt Leibnitius, *velle DEVM omne bom, etiam quod nunquam euenit, aut eueniet:* n aſſerunt, *ſi fieri per rationes ſublimiores potuis*, *DEVM quoque bonum, quod non ſit, procuturum fuiſſe;* ſed id contendunt, malum deuiſſe DEVM, ſine ratione obiectiua, non eſſe men, cur ei culpam affricemus, *quia ſit legis ſuperior.* Id iniungunt, quod non ſit euentum bonum, plane nunquam Deum voluiſſe.

§. 305.

Vt ſententiam Leibnitii diſtinctius expoſitam *Metaphyſica Poireti reformatis fauet; Leibnitii euangelicis.* ndicarem, viri illuſtris non tam exiſtimationi, iam religioni euangelicorum debebam. Perm ad cetera, quæ nunc ſuccurrunt. Poireti ilioſophicus abſolutiſmus, de quo ſupra, theogico reformatorum *abſolutiſmo* præſtruitur nquam ſpeciei genus. Quod ille generatim omni diuina actione, foras prodeunte, affirmat;

mat; hi ad prædeſtinationem & electionem ac plicant. Quemadmodum ille negat, DEVN vlla ratione, ab obiecto petita, decernere quid quam; ita hi ſpeciatim in negotio ſalutis ſentiun idem. *Conſentanea igitur magis docent, qu Poireti eſſentias arbitrarias ex reformatis amplc ctuntur*: non poteſt enim abſolutum decretun ſine illis conſiſtere. v. g. excellentiſſimus Vitu cum omni orationis limpidiſſimo flumine in e eſt, vt probet, *præſcientiam DEI* (471) *rebu actionibusque cunctis, & liberis omnino, imponer neceſſitatem*: in eo commonſtrando adeo effer buit, vt euangelicos, id negantes, *captæ ratio nis, extremæ dementiæ, ſtoliditatis* coarguerit omnibusque propemodum conuitiis, *pacis ec cleſiaſticæ cauſſa*, p. 307. 308. onerauerit. A ſi calculos recte ſubduxerimus; tota vis huiu doctrinæ in opinionem arbitrariarum eſſentiarun erumpit.

(471) Vid. apolog. Viti p. 307. 308. ſeqq.

§. 306.

Abſolutiſmus penitus euertitur per dogma de eſſentiis neceſſariis.

Corroborabo, quæ dixi, argumento. *Qu eſſentias neceſſarias ſtatuit, ille fallitur, quum de cretum DEI rebus neceſſitatem afferre pronun tiat*: atqui excellentiſſ. Vitus non falli ſe credit ergo neceſſarias rerum eſſentias improbat. Ve ita: dn. Vitus eſſentias neceſſarias ſtatuit: erg in apologia fallitur. Prima propoſitio facillim demonſtratur, poſtquam minor hypotheſin con tinet, experientiamque. Quodſi eſſentiæ neceſſa riæ ſunt; voluntas DEI, ſiue decretum eas nor alterat. Per *eſſentias intelligo rerum poſſibilitates*

Liber

Libertas & contingentia eſſentia non deſtituuntur: *ſunt enim* absque dubio *poſſibiles*; id quod ex ſuperioribus §. 192. dictis cognoſcitur. In *libertate* momenta *quinque* diſtinguenda dixi: *quatuor* ab experientia probaui; *quintum* a ratiocinio. Exſiſtit igitur libertas, quia quinque eius requiſita exſiſtunt: ſi exſiſtit, poſſibilis eſt: nam ab actu ad potentiam V. C. Quiſquis propterea eſſentias, id eſt, poſſibilitates neceſſarias ſtatuit; admittere quoque debet ab æterno poſſibilem, idque neceſſario, fuiſſe libertatem, id eſt, *facultatem agendi & non agendi, agendi hoc & illud, poſitis omnibus ad agendum circumſtantiis.* Decretum DEI quum res poſſibiles exſiſtentes facit: *aut rem* creandam, poſſibilem hactenus, *mutat* in eſſentia, id eſt, poſſibilitate præciſe hac, *aut non mutat*: ſi mutat, reddit ex poſſibili impoſſibile, ex libertate poſſibili libertatem impoſſibilem; quod abſurdum: Si non mutat in rebus quidquam; tum non variat poſſibilitatem hanc aut illam, v. g. libertatem, ſi quam condere vult, nihil addens niſi poſſibilitatis complementum & *futuritionem.* Quemadmodum igitur ab æterno non impoſſibile erat exſiſtere facultatem agendi & non agendi, &c. ita licet nunc *quidem per decretum DEI exſiſtat libertas*, *eadem erit*, *quæ antea.* Ergo fallitur, qui eſſentias neceſſarias docet, & nihilo ſecius decretum rebus neceſſitatem imponere contendit: quod erat demonſtrandum. Aut igitur clariſſ. Vitus *eſſentias* neceſſarias admittit; tum non docet conſentanea, deceptus quippe, quum pronuntiauit, *decretum*

DEI libertatem tollere : aut arbitrarias eſſentia cum Poireto cooptat; tum alieniſſima a vero ſcri bit, aut credit. Si ratiocinio hoc compulſus d diſtinctionibus diſpicere occipiat, diuiſurus ne ceſſitatem in varias ſpecies; caueat, ne aduerſar eum propriis telis adgrediantur, eaſdem diſtin ctiones ipſi obuertendo.

§. 307.

Quale βαθος apud euangelicos ſit? quale apud reformatos?

Sæpe quæſitum eſt: *num euangelici, an re formati ad βαθος in explicanda prædeſtination recurrant?* Mea tenui ſententia vtrique eo con fugere debent, ſed non ſine diſcrimine palpabil Βαθος, quod dnn. reformati inueniſſe ſibi perſua dent, ſine ratione *obiectiua* locum habere dicitu in ſola DEI voluntate; id autem, quod euange lici agnoſcunt, conſiſtit ratione firmatum *obiecti ua.* Reformatæ eccleſiæ *βαθος* non ſolum *no comprehendi*, ſed *nec concipi* poteſt. (472) *Ne concipi dicitur*, quod ratione caret *ſufficient* eademque *determinata*; ſic *determinate* nih adeſt, cur præciſe Petrus, nec alius quiuis, ex maſ hominum corrupta ſaluti fuerit deſtinatus, qu diſceditur a conditione obiecti, ſubſiſtendo i abſoluta a rationibus DEI voluntate; quod co pioſe expoſui ſupra. Non *comprehendi* vero d citur, cuius ratio quidem *determinata* habetur ſed quod *intelligendo* non poteſt *exhauriri*. Euan gelicorum *βαθος concipi* poteſt, *comprehendi* l cet non poſſit. Reformatorum *βαθος* incogn tum eſt & ſecundum rationes *generales*, & *ſpecia les*: ſi quæſiueris, *cur Petrus ſeruetur, nec alis quiuis reprobus?* nec ſummatim, nec per parte

eund

ındo reſpondere poteris; ſufficiat tibi, *quod ita* *ꝛluerit DEVS, volueritque, quia voluerit*, non :ſpiciendo conditionem obiecti: euangelicorum ıtem *βαθος* obſcurum quidem ſecundum ratio- :s *ſpeciales*, non vero *vniuerſales.* Si fueris iſcitatus, *cur Petrum ſeruauerit Numen*, ex- uſis aliis? ſummatim ratio reddi poteſt, quod ɔnuenientius fuerit ob fidem hominis, hic & ınc conceptam: ſin inſtiteris, *cur in his cir- ımſtantiis fuerit præ aliis collocatus, vt fidem nceperit, quam ceteri neglexerunt?* denuo re- ondendum, quia in optimo ſyſtemate res ali- r diſponi non debebant, idque ſummatim quæ- ionem definit; ſed in ſpecialiora non eſt, cur :ſcendas. Nam ſi circumſtantias, in quibus per- ındi occaſionem ſumſerat Nero tyrannus, exa- ıinare, hominis temperamentum, educationem, ecebras, & quæ ſunt alia, inquirere, ſi, cur ab s parentibus, nec aliis Chriſto addictis, geni- ıs fuerit, excutere, atque iudicare inſtitueres: *ınon omnia DEVS aliter coordinare, fataque ranni ita dirigere potuiſſet, aut debuiſſet, vt ımo ſceleſtiſſimus ab aliis parentibus natus, in ;uerſis circumſtantiis verſatus, fidem in ſerua- rem concepiſſet:* immenſum tibi aperiretur ma- : infinitarum meditationum, quas intelligendo unquam exhaurires, cum noſſe tamen ſumma- m ſufficiat, *habere te DEVM, qui, omnibus is circumſtantiis exactiſſime ab æterno penſitatis, x ratione vniuerſi publica per immenſum patente, ;atuerit conuenientius eſſe, Neronem his inſerere erum euentibus, quam aliis quibuſcunque.* Suf-

ficit, quod, ſi lumen naturæ tyrannus dextre ad-hibuiſſet, pædagogia ad gratiam nunquam fuiſſe defutura, vt expreſſis vocibus Leibnitius innui in theod. § 95. Sufficit, vti monebam, quo ſummatim Numen faciat conuenientius perpe tim, quodque Neronem non abſolute ab omn ſalutis ſpe excluſerit.

(472) Hanc diſtinctionem inter id, *quod concipi* al quando poteſt, *comprehendi* non poteſt, lege apu Leibnit. in dem vertheidigten ſyſtemate harmoniæ præ ſtabilitæ p. 50. ſub not. (*c*) Sub finem claudo han diſceptationem ſimili, quod §. 283. ſub not. (452) in choaui. Quodſi inter typos belli gerendi oblatus re gi vnus, idemque optimus ſit, qui ſuadeat exercitiu in oras mittere, quibus acerrima prælia occaſione quibuſdam militibus dant capeſſendi fugam, inq ſupplicii diſcrimen incurrendi: annon ſufficit milit bus, ſi certo ſciant, hunc modum belli gerendi cau ſæ publicæ maxime ſalutarem, nec ſine eius detrime to ſapienter mutari? An βαϑ☉ tale non conci poteſt, *cur ſcilicet hic miles pœnæ occaſionem, vt deliƈti repererit, quia conuenientius reipublicæ eſt bellu ita, adeoque acriter ſuſcipi, quam modo leni?* Nu βαϑ☉ comprehendi debet, vt milites conclauis r gii omnia documenta perluſtrent, ſuffragia miniſtr rum ponderent, itinerum exercitus fortuitos caſus e ploratos habeant, & nihil viciſſitudinum belli neſciar quo diſtinctiſſime peruideant origines occaſionis, q commilito ad aufugiendum, & ſupplicium merendu inductus fuit? Haudquaquam ſane! Quis affirmet v ro, regem, quia hunc belli gerendi typum, in q militem punitum iri præſagiit, elegerit, voluiſſe, miles pereat? Quis ad inſtar ſupralapſariorum cauſſ tur, regem, cum de optimo belli perſequendi ty eligendo ſtatuerit, ſtatim initio id conſilium agitaſſ vt auctoritatem ſuam in ſupplicio quorundam militu anſam fugiendi ſumturorum, declararet? Annon qu libet intelligit, regem omni niſu declinaturum fui militis pœnam, ſi per ſublimiorem optimi typi, gere

gerendum bellum, rationem id fieri decuiſſet? Num dubitandum eſt, regem voluntate antecedente maxime ſerio ſalutem puniti voluiſſe? Cum ergo in Leibnitii ſententia regi tali DEVS ſimilis ſit, cur eum in ſupralapſariorum partes trahere volunt? An rex peccatum militis, vt ſupplicium ſequeretur, decreuit? Annon potius decernendo optimum belli typum permisſionem eius ſtatuit? An hoc decretum non ab abſoluto ſupplicii, gloriæ cauſſa infligendi, decreto longisſime differt? ſed & annon vno decreto poſt examinatum typum omnia acta? ſint militum vires eundi & pugnandi omnes a rege ipſo: nihil ipſis remaneat, quam reſiſtendi contumacia; manebit profecto ſemper talis rex culpæ omnis expers, etiam coram hominibus moroſiſſimis, ita vt eo nihil ſapientius, iuſtius nihil, excogitari vnquam poſſit. Regem hunc DEVM veneror, *der da recht hat in ſeinen Worten, vnd rein bleibet, wenn er beurtheilet wird.*

CAPVT X.

DE IVSTIFICATIONE.

§. 308.

IVſtificationem, quæ ſola fide, Chriſti ſanguine nixa, continetur, præclariſſimum religionis protestantium palladium eſſe, toto corde profitemur omnes. Indignum eorum facinus non poteſt non reprehendi, qui tantum viliori pretio cimelium venum exponere, vel & ſpurio illud logomachiarum radio micare contendunt. (473) Non ego vel tanti facerem philoſophiæ genus vllum, quod mellifluа huius doctrinæ ſolatia diſturbaret, aut nullo conſenſu cum eiſdem posſet componi. Tradit philoſophia Leibnitii aliquot notiones generales in diſciplina morali, quæ fidei de iuſtificatione caput eximie, niſi fallor, *Articuli grauitas.*

 illu-

illuſtrant. Diſpiciemus de illis breuiter ve propterea, quod inſtituti ratione id facere iu bemur.

(473) Non dicam de Poireto, Dippelio, fanaticisque, qu *Chriſti pro nobis* grauiſſimum dogma obſcurantes vi omnem DEO placendi quærunt penes Seruatorem *i nobis* habitantem: quod eo ineptius eſt, quo pericu loſius ſalutis ordinem interuertit, *qui coniungenda ſe parat.* Loquar tantum de iis, qui nimio, *vt fie ſolet*, pacis ſtudio ducti, parumper deflexerunt. S vera ſunt, quæ Boſſuetus epiſcop. Meld. hiſtoire de variations livr. III. n. 42. 43. p. 124. 125. de Bucer tradit, parum abfuit, quin hic doctrinam de iuſtifica tione per ſolam fidem *pacis cauſſa, ſed veritatis detri mento*, proderet. His enim Bucerum in ſolenni con uentu verbis vſum ſcribit: *puiſque Dieu jugera chacu ſelon ſes œuvres, il ne faut pas que les bonnes œuvre faites par la grace de Jeſus Chriſt, & qu'il opere lui même dans ſes ſerviteurs, ne MERITENT la vie éter nelle: non point à la verité pour leur propre dignité mais par l'acceptation & la proméſſe de Dieu & le pac fait avec lui. Car, c'eſt à telles oeuvres, que l'Ecri ture promet la recompenſe &c.* De quibus verbis Vos ſius in epiſt. 457. p. 403. col. 1. ita iudicat: *non poſ ſum non ſanius iudicium optare quibuſdam, qui ho noſtro ſeculo plurimos admodum turbarunt hoc parado xo: ſola fide nos ſeruari, cum viderent tamen hoc e rapi, ac ſi iuſtitiam ſola animi exiſtimatione finirent & bona opera ſecluderent. Quæ iam illa charitas, qua huic malo vno verbulo dedignatur mederi, vt dice rent fide formata iuſtificamur.* Quoties ad hæc talia iam reſponſum eſt? vid. ſynops. theol. purior dogmat. Hofmanni profeſſ. Tubing. p. 179. 180. aliosque innumeros, vbi de iuſtificatione commentati ſunt. Logomachias cetera in articulo de iuſtificatione non prorſus deeſſe largior: vbi v. g. quæritur: *an fides qua viua, aut quæ eſt viua ſeruet?* vbi de formula Amſdorfii explicanda agitur, ceterisque ſimilibus: ſed quod ad quæſtionis caput pertinet, *quanam potiſſimum re a peccatis liberati DEO rigidiſſime iudicanti poſſimus probari?* exiſtimo litem hanc, ſi vllam aliam, maxime

me *res*, & quidem grauiſſimas, attingere. Sed de his dicendi iam non eſt locus.

§. 309.

Niſi explicatiores *meriti* & *mercedis* (474) notiones exhibeantur, non poterit iuſtificationis dogma vlla ratione colluſtrari. *Qui non perfecte debitum in alios confert, ita vt vires ſuas aliorſum vertere potuiſſet;* is dicitur *mereri*. Si ius acceſſerit ex lege compenſationem poſtulandi; *meritum* oritur *rigoroſiſſimo ſenſu intellectum*. Merito reſpondet merces, *quæ compenſatio eſt debita operi, quo meremur*. (475) Sunt hæ definitiones hauſtæ ex doctrinis recentiorum: ſi quam ergo lucem rebus affundunt, (476) vſus earum negari non poteſt, nec debet. *Definitio meriti & mercedis.*

(474) Patres primitiuæ eccleſiæ, & ſpeciatim Ignatium, non fauere merito operum, quod pontificii vellent, diſſertatione probauit hiſtorico-theol. Io. Georg. Iochius Tremoniæ 1716. Obſeruauit iam Io. Dallæus de vſu patrum L. I. c. 5. p. 149. *quoſlibet patres certis in ſuo ſtilo idiotiſmis vti.* Quodſi in modo loquendi aliquando cum Græcis aut recentioribus conueniunt, multum tamen differunt ſignificatu. Errant, qui meritum operum ſuo ſenſu ſe apud patres legere putant, quum voces *merere*, *mercedem* reportare &c. inueniunt. Legendus eſt in hanc rem Iſaac. Caſaubon. in notis ad Ælii Spartiani Adrianum cæſarem p. 40.

(475) Similia propemodum tradit auctor anonymus *monſtri politici detecti* c. 10. vbi de merito operum aduerſus quendam apoſtatam agit, in quem vehementer inuectus eſt.

(476) Expendantur verba ill. Bilfingeri in dilucid. §. 446. *Pendet*, inquit, (meritum) *ex eo, 1. quod præſtari ab homine homini poſſint, quæ non antea debebat perfecte, in æſtimatione ſaltim ciuili. 2. quod item vires agendi habeat non illi debitas, a quo expectat remunerationem.* Hæc meriti notio adeo liquida eſt,

vt non videam, an ab ipſis Romanenſibus repudiar queat?

§. 310.

An Deum liceat devincire merito?

DEum imperare rebus creatis omnibus iure eo, quo maius ne cogitari quidem poteſt, ita videtur in promtu eſſe, vt nulla egeat diſputatione. Etiamſi ſint, qui de fundamento eius imperii non omnino conſentiant. (477) Imperanti debetur obſequium. Summo in ciuitate imperanti, ſumma obedientia *ibidem.* Summo autem totius orbis imperanti ſummum debetur obſequium *in omni omnino genere.* Quidquid ergo DEI cauſſa facimus boni, cum lege eius æſtimandum ſit; id prorſus debetur. Cum autem is tantum mereatur, qui non perfecte debitum in alios confert: perſpicuum eſt, nos nullo DEVM merito vnquam obſtricturos; quidquid enim facimus, debitum eſt. Si ea loquor, quæ & in aliis ſyſtematis peruulgata ſunt, vitio id verti mihi nolim: ſufficit monuiſſe, pro ratione inſtituti, vniuerſales huius philoſophiæ notiones eiuſmodi eſſe, vt & omnium, certe multorum, conſenſu firmentur, & vſum in theologia præſtent non contemnendum.

(477) Famoſa eſt Hobbeſii ſententia de imperii tam generatim ſpectati, quam ſpeciatim diuini, fundamento. Namque in libello de ciue cap. 15. p. 112. *Iis,* inquit, *quorum potentiæ reſiſti non poteſt, & per conſequens DEO omnipotenti ius dominandi ab ipſa potentia deriuatur.* Quod idem in leuiathan. cap. 22. p. 167. affirmat. Conſentanea hæc erant cum ſcopo Hobbeſii in ſtabilienda monarchia, quam ſuo tempore in Anglia vaſtatam vidit Hobbeſius. Lege vitam Hobbes. p. 45. Iudicium Carteſii de hac ſententia inuenitur apud

apud *Baillet vie des Cartes* T. II. p. 174. vbi monarchicum ſtatum libello ſuo Hobbeſium probare voluiſſe, idque in gratiam ciuium, obſeruat. Non deſunt, qui fundamentum imperii, ſpeciatimque diuini, *in excellentia naturæ* quærunt. Quorum numero eſt Moſes Amyraldus diſſert. *de iure DEI in creaturas.* Quo & ſpectat Democriti effatum apud Grot. libr. II. c. 20. §. 3. de I. B. & P. Φυσει το αρχειν οικειον τω κρεισσονι. Contra Pufendorf. de I. N. & G. L. I. cap. 6. §. 9. Hobbeſium refutat. Pro ſententia Amyraldi etiam pugnatum in Belgio. vid. Oſiand. AntiTurrett. I. p. 156. 157. *Infima radix imperii omnis eſt conuenientia rerum.* Ex conuenientia naſcitur ſummum beneficium creationis, conſeruationis: cur enim DEVS nos mactat his beneficiis? quia *conuenientius* iudicat, gloriam illuſtrare, quam non illuſtrare, quia conuenientiſſimum illi obtemperare. Ex beneficio hoc inſigni IVS oritur generaliſſime ſpectatum, id eſt, *facultas agendi pro rerum conuenientia.* Si lex vel diuina vel humana facultatem iſthanc confirmauerit; obuerſatur ius ſpeciale locum inter homines tenens. Niſi forte ius DEI in homines ſua ipſius lege confirmari dixeris. Quod per me fieri licet. Similis ratio eſt vltronei conſenſus, qui ius in imperantem tranſfert. *Cur conſentiunt vel tacite, vel expreſſe in alterius imperium?* quia id ſalutarius iudicant? *cur non refragandum eſt conſenſu ſemel facto?* ne turbetur tranquillitas vel externa, vel interna animi, qua lex naturæ continetur. Cum iuſtitia dicatur benignitas ſapienter adminiſtrata; patet, quomodo *notionem iuris* cognitione attingat? Tumultuario diſcurſu vtor, quia per inſtituti rationem diſtinctiore vti non licet.

§. 311.

Reuocanda eſt ad animum *iuſtitiæ* idea, delineata in antecedentibus. Eſt nimirum, quod plus decies monui, *benignitas adminiſtrata pro rerum congruitate ſapienter.* Summa igitur iuſtitia benignitatem exercet ſapientiſſime non ſolum, ſed & ſemper ac certiſſime, vt ne in vno *Exponitur vlterius.*

caſu eſſe deſinat ſumma. Inferior iuſtitia admi niſtrat quidem benignitatem ſapienter, ſed ita vt & aliquando non ſapienter eam comprobare inque contrarium vitium degenerare queat. Le igitur huic præſcribi debet, quæ eſt norma oſten dens, quando & quomodo rebus conueniente agi deceat. Quiſquis igitur ab altero compenſa tionem exigere poteſt, non ſolum propter con uenientiam ſui operis cum expectanda compen ſatione, ſed & ob legem, qua illam ſuperiore confirmarunt; ille meritum præſtitit, rigoroſ ſenſu acceptum. Cum autem nonniſi ea iuſtiti ad compenſandum legibus adſtringatur, quæ im perfecta & inferior eſt, qualis in DEVM nor cadit: ſequitur etiam, neminem accurate lo quendo a Numine (478) quidquam mereri. E quoniam omne meritum aliquid in alios conferı per vires, quæ & aliorſum impendi potuiſſent tum ne laxiori quidem ſenſu, quo remuneranten lex non obligat, a DEO inire meritum poſſu mus. Omnes enim noſtræ ipſi debentur vires.

(478) Mirum videri debet, quod Io. Claudius, ſingulari eruditione ac zelo pro reformata fide conſpicuus, inexpectatam hanc ſententiam docuerit: *non omne genus bonorum operum ab apoſtolo in iuſtificatione hominis peccatoris excludi, quorum quædam non per viam meriti, ſed per viam conditionis ibi interueniant.* In explicat. epiſtolæ S. Pauli ad Roman. ex verſu 28. cap. 3. *L'Ouverture de l'epître de S. Paul aux Romains &c.* Cumque propterea a nonnullis Hollandiæ theologis confutatus eſſet; obuiam iuit *in declarationibus, ſcandalis ex libro, explicatio epiſtolæ ad Romanos, inſcripto, iniuſte acceptis, oppoſitis Londini 1687. éclair ſiſſemens ſur les ſcandales &c.* Cum tamen idem hic Claudius ſcriptis, aduerſus pontificios editis, incomparabilem

rabilem famam nactus ſit, Ms. Port-Royal occaſionem dedit ſcripto: *la perpetuité de la foi de l'egliſe catholique touchant l'evchariſtie.* Cui Claudius reſpondit. Cumque reſponſionem aduerſarius examinandam ſumeret; ſecuta eſt *reponſe aux deux traites intitulez: la perpetuité de la foi de l'egliſe catholique touchant l'evchariſtie.* Sed hæc non ſunt huius loci.

§. 312.

Meriti diuerſa ſignificatio.

Ex noſtra definitione intelligitur, triplici ſenſu adpellari meritum: quod obſeruatu, in extricandis his controuerſiis, longe eſt digniſſimum. Primum ſtricto & adcurato ſenſu eſt, cum bonum in alium conferimus compenſatione æquandum, non ſolum ob conuenientiam, quia vires agendi & alibi impendere potuiſſemus, ſed & ob legem, quæ remunerationem præcipit. Huic merito merces reſpondet perfecto iure debita, qualis ex pacto v. g. operariis, mercede conductis, aliisque ſimilibus adiudicatur. Talem vt a DEO impetremus, plane fieri nequit. Laxiori ſenſu meritum vocatur, cum officia aliis præſtamus, quæ propter nullam legem compenſanda ſunt, ſed ob conuenientiam duntaxat, quia vires potuiſſemus ad alios adplicare. Horum in claſſe meritorum numerantur *beneficia*, quibus alii alios demerentur, nulla tamen compenſationem poſtulante lege. Sed ne hoc quidem merito DEVM licet deuincire. *Quis prior ei quidquam dedit?* quis beneficiis eum affecit, aut afficere potuit? *vt ius haberet expectandi remunerationem?* Rom. XI. 35. Hactenus duplex meriti, licet inæqualis, genus motiuum remunerandi præbet, propter conuenientiam, vt actio actione, res re æquetur.

§. 313.

Tertia meriti ſignificatio.

Vocatur tertio meritum, *ſed improprie*, id quum quis officia præſtat ita, vt alio ea conferri non licuiſſet, quorum & remuneratio nulla lege inculcata eſt, deſtinatur autem ob fauorem remunerantis. Motiuum compenſandi priora duo merita ſumitur a ſtudio æquandi paria paribus; motiuum vero remunerandi meritum hoc tertii generis depromitur ab operis rectitudine comparata ad obligationem operantis. Hoc ſenſu potuit Adam in ſtatu integritatis demereri DEVM: licet enim omnia ipſi debebat, nec etiam DEVS remunerandi lege tenebatur; ita tamen recta (479) ad normam obligationis eius fuere opera, vt DEVM commouerint, non æquandi ſtudio, quod inter opus finitum, & æternam gloriam non datur, ſed adprobandi recta inſtinctu, decernere compenſationem. Huius generis merita, ſi quidem rectitudinis & internæ gloria florent, ſunt præclara ſubditorum erga patriam aut eccleſiam opera. (480) Quidquid facimus in munere noſtro conſtituti, id perfecto iure reipublicæ, ac eccleſiæ Chriſti debetur: niſi igitur ſummus magiſtratus remunerationem ſuo ipſius motu vltroneo deſtinauerit; non eſt, cur meritis noſtris gloriantes ſuperbiamus, ſiue orationibus funebribus aliisque monumentis curemus ea conſeruanda. (481) Ne hoc quidem modo in ſtatu peccati DEVM vllo deuincire merito poſſumus, quoniam opera noſtra rectitudine omnimoda plane deſtituuntur.

(479) *Merita Adami, licet naturalia ſaltim, fuere merita gratiæ, merita impropriè.* Sunt verba D. Pfaffii canc. Tub. in diſſertat. de pacto inter DEVM Patrem & Filium confićto, &c. p. 4. not. (b) confer quoque primam de eo argument. diſſert. p. 18. Forſan & meritis in rem litterariam claruit? quis id ſibi perſuaderet? Rabbini adeo inſulſi ſunt, vt Adamum librum de creatione mundi concinnaſſe dicant. Vid. Heidegg. hiſtor. patr. T. I. p. 481. Adde Salian. T. I. p. 230. Quid quod nonnulli pſalmum 92. Adamo tribuant. Vid. Caſp. Schott. techn. curios. p. 556. *inprimis vero* Petr. Lambec. in prodrom. hiſtor. litterar. L. I. c. III. & IV.

(480) Reipublicæ, in qua degimus, debentur, ſecundum DEVM, omnia. *Partem ortus noſtri patria ſibi vendicat*, Cicero in officiis ſcribit L. I. Oratoriæ igitur panegyricæ & encomiaſticæ fœtus ſunt meritorum laudes, quibus hos aut illos in patriam fuiſſe inclutos non ſine vanitate ſcribunt. Maioris tamen faciendos in republica viros honeſtate & eruditione claros, quam inutiles, multo minus illos ob virtutem affligendos, luce meridiana clarius eſt. Quis non deteſtatur ciuem Athenienſem, *qui cum rogaretur, cur Ariſtidem patria pellendum ſcriberet, aut quid Ariſtides commiſiſſet, cur tanta pœna dignus diceretur? reſpondit, ſe ignorare Ariſtidem, ſed ſibi non placere, quod cupide elaboraſſet, vt præter ceteros iuſtus adpellaretur.* Vid. Cornel. Nepot. in vita Ariſtidis. Sic & cardinali Bellarmino, quo minus papa crearetur, impedimento fuerunt merita, vt memoriæ prodidit auctor de Paolo V. conclau. p. 512.

(481) Si rectiſſime facta in rempublicam merita proprie adpellanda non ſunt; quid de iis ſentiendum, quæ priuatæ vtilitatis ſtudio ſuſcepta, & larua virtutis, curæque pro publica ſalute tecta meritorum ſpeciem mentiuntur?

§. 314.

Nullo igitur ſignificatu DEVM homo ſibimet obſtringere per meritum poteſt. Sed forſan DEus ſe ad noſtram imbecillitatem accommodat: *Occupatur obiectio.*

forſan

forſan non vult ſummo iure nobiſcum agere, ſe actiones noſtras noſtro arbitrio ſubiicit, eo conſilio vt (482) *aliquid mereri poſſimus.* In hoc effugium omnis Romanenſium diſputandi vis erumpit. *Videbimus.* Fundamentum obſequii, quod DEO debetur, *creatio* eſt *&* *conſeruatio.* Itaque in ipſa rerum natura, nullo facto aut conſenſu iacere ſolet. Id eſt momenti maximi. Quia obedientia, parentibus debita, naturalis eſt ex fine educationis, ad quam ob generationem obligamur, orta propter euitandas officiorum confuſiones; matrimonia filiorum matrumque, aut filiarum & patrum, in infinitum prohibita ſunt. Neque enim poteſt per inſtitutum acceſſorium, quale coniugium habetur, obligatio a natura coorta ſufflaminari: cum tamen nihil obſtet, quo minus obligatio per conſenſum introducta alia eiuſdem generis, quæ pariter ex facto hominum, aut conſenſu naſcitur, ſuſpendatur: nil impedit, fœminam ſummæ rerum præeſſe ſubiecto marito. Imperium quippe mariti conſenſu (483) fundatur mutuo. Pater vero ſubditus non veneratur filium regem, niſi iam emancipatum, quando arctius obſequii vinculum ceſſauit, remanente in filio tantum veneratione quadam, & priſtinorum beneficiorum memoria. (484) Perpetua vero naturalis obligatio ad præſtandum obſequium nullo facto acceſſorio, repugnante naturali conuenientia, turbari poteſt.

(482) Cum proteſtantes obiiciunt pontificiis: *omnia præterquam DEO deberi, qui vero ſoluat, nihil mereri:* reſpondent: *DEVM nobiſcum ſummo iure non agere, actiones noſtras noſtro arbitrio & dominio ſubiicere,*

re, ac certo pretio nobiſcum paciſci &c. vid. Burghaber controuers. 57. parte poſter. §. 18. p. 370.

(483) Sic Anna, Angliæ regina, Georgium Daniæ principem maritum habuit, non regem, ſed ſibi ſubiectum.

(484) Eſt forſan, cuius animum ſubeat, *inſtantiam a patre ſubdito, qui filio regi pareat, ſatis oſtendere, quod & naturali obligationi aliquando deroget obligatio ex inſtituto demum ſuperueniens: patri filium natura debere obſequium; eo tamen non obſtante poſſe obtemperare filio regi, cuius imperium non nitatur cauſſa naturali; nec reſponſionem ſufficere, filium* v. g. *per electionem prius regem fieri non poſſe niſi maturæ ſiet ætatis, & patria poteſtate exierit: eoque hanc rationem ab officiorum confuſione depromptam parum eſſe efficacem: filiam v. g. parenti nubere haud poſſe ob rationem honeſti & decori, non iuſti.* vid. Thomas. in fundament. I. N. & G. ed. quart. p. 258. Verum diſpar eſt ratio. Patri filia debet perpetuam venerationem, quæ in arctiſſima ſocietate, qualis eſt coniugalis, prorſus abſorbetur; in ciuili autem ſocietate, vbi ſummo imperio filius potitur, latiſſime patens coniunctio innumerorum non impedit reuerentiam filii regis erga patrem ſubditum. In matrimonio coniugum amor requiritur, qui venerationem filiarum filiorumque euertit; diuerſa eſt ratio imperii ciuilis: neque enim hoc reuerentiæ parentibus debitæ obſtat.

§. 315.

Cum nulla obtemperandi a natura profecta neceſſitas facto aut arbitrario inſtituto ſubſequenti debeat impediri, *ſalua rerum conuenientia*: cognoſcitur, ſapientiam DEI, quæ rerum congruitates obſeruat, non permittere, vt ſuo Deus exigendi noſtram obedientiam natura debitam iure cedat, vt ab ipſo merita inire poſſemus. Quantum abeſt, vt pater ſe abdicet iure dirigendi actiones filii nondum domo ſua egreſſi, & inſpectione egentis. (*Tali enim filio aſſimilandi* *Reſponſio.*

omnes

omnes homines ſi cum DEO creatore ſuo conferan tur:) Tantum abeſt, vt id faciat hominum cauſſa DEVS. Quemadmodum ineptum foret ſi parens cum filio paciſceretur, vt poſthac obedientiam natura ſibi debitam in ſua poteſtat haberet, meritique loco parenti offerret: ita etiam incongruum foret de DEO talia cogitare Quod autem incongruum eſt, id ſapientia diuina deteſtatur: cumque *iuſtitia ſit benignitas per ſapientiam adminiſtrata;* fatendum eſt, benignitatem DEI hoc incongruo modo inire cum hominibus pactum non poſſe, id eſt, iuſtitiam obſtare, quo minus, vt pontificii volunt, DEVS adeo liberaliter nobiſcum paciſcatur, ad præſtandos nos meritorum capaces: quod erat probandum. (485)

(485) Probauimus vero omnia, vt vides B.L. ex definitionibus *meriti* & *iuſtitiæ*, quas adcommodata valde Leibnitius exhibuit.

§. 316.

De imputatione alienæ iuſtitiæ.

Sed nunc arcem cauſſæ petimus, quæ in imputatione alienæ iuſtitiæ collocata eſt. Iuſtificatio per opera capitali defectu & hiatu laborat qui omnium diſtinctiſſime per notiones generale huius philoſophiæ detegitur. Liceat iuſtitiæ definitionem repetere. Nimirum qui *ſapienter benignum* ſe præbet, is *iuſtus* adpellatur. Cap. anteced. VIII. probauimus, per iuſtitiam DEI fier non poſſe, vt peccata DEVS impunia dimittat ſapientiam quippe DEI, quæ cum benignitate copulata iuſtitiam parit, non poſſe non diſſenſum per peccata ſyſtemati illatum, ſiue præteritum ſiu

ue futurum compenſare, ne lacuna remaneat, uæ ſapientiſſimo ſyſtematis præſidi iure impu-:tur. Reſpicit igitur iuſtitia peccatum quoque ræteritum, & quidem (486) maxime: aliter nim ſatiſfactione opus non foret, quoniam mnia præſentia delicta tandem præterita fiunt, uo pacto tandem nullum plane expiandum oret.

(486) Falſum eſt, omnem pœnarum finem futura vel puniti, vel aliorum, emendatione contineri. vid. Kulpis ad Grot. II. 20. p. 115. maxime reſpicitur præteritorum expiatio, ſeu turbati ordinis compenſatio.

§. 317.

Quæ probatur.

Quodſi igitur peccatorum culpa exſoluimur er iuſtitiam quandam inhærentem, in actu non orenſi, ſed phyſico poſitam; tum plane negliuntur peccata præterita. Per nullam operatioıem, ſi ab imputatione in doctrina morali diceſſeris, ne per diuinam quidem, *factum infe-tum reddi poteſt.* Implicat quippe contradictioem, factum quod eſt phyſice, eo modo per ctionem phyſicam fieri non factum. *Vbi τo oſſibile eſt actu, vocatur præſens; quod ab actu ecidit in ſtatum poſſibilitatis, dicitur præteri-um.* (487) Præteritum igitur non amplius exiſtit; quod autem non exſiſtit, in id & non perari licet. Fac ergo, perfecta nos exornari iuſtitia inhærente, *quod tamen largiri ex animi ententia nolumus:* an iſta iuſtitia inhærens actu uo phyſico vlterius porrigitur, quam ad præens, aut, ſi durat, ad futurum? an peccata etiam lim commiſſa, quorum, vt probaui, in iudicio

DEI maxima habetur ratio, poteſt reddere infecta, vt queant condonari? An culpa præteritorum non eſt ens morale, quod nulla præſenti phyſica operatione irritum reddi poteſt?

(487) Lege hanc *præſentis* & *præteriti* definitionem apud Thümmigium in inſtit. ph. W. p. 52. §. 52.

§. 318.

Vindicaturque.

Nihil factum infectum reddere poteſt, quam æſtimium morale, cum actio mala olim commiſſa, *cuius auctor quis habetur, ita vt propter eam ad reddendam rationem adſtringi poſſit, vtque quod inde oritur, in eum redundet*, (488) cenſetur non commiſſa, declaratur fictione morali ſed maxime fundata, pro infecta, & quidem actu forenſi in iudicio ſuperioris. Peccata igitur hominis iuſtificati præterita tolluntur, nec aliter quidem tolli poſſunt, quam actu forenſi: phyſico enim actu ea deleri contradictionem inuoluit. Quod cum ita ſit; nihil ſupereſt, quam vt vel ob propriam inhærentem iuſtitiam priſtina iuſtificati peccata actu forenſi auferenda dicant pontificii, aut ob alienam Chriſti: hoc ſi dixerint; cauſſa ceciderunt: prius ſi affirmauerint; ne ſic quidem vel tantillum proficiunt. Primo enim ſua merita tingi cauſſantur ſanguine Chriſti, quo ipſo ſaltim *mediatam* iuſtitiæ Seruatoris ad præterita peccata tollenda imputationem concedere debent: deinde eadem ratione, qua aduerſarii alienæ iuſtitiæ imputationem negant: *quia non detur* (489) *ſapiens ſine inhærente ſapientia dono, albedo ſine præſente phyſico accidente &c.* poteſt etiam propriæ iuſtitiæ ad præterita crimina delenda

lelenda imputatio oppugnari: neque enim inhærens qualitas ea purgat, cum iam ſint præterita. Quum autem hoc non obſtante actu forenſi ea deleri poſſe negare nequeant: non eſt, cur impoſſibilem dicant alienæ imputationem iuſtitiæ, imo vero quia potior eſt Seruatoris iuſtitia, cur iam primo imputandam non continuo fatentur?

(488) Eſt hæc definitio imputationis Pufendorfiana in L. de O. H. & C. L. I. c. 1. §. 17. Non pudet me, contra pontificios ad hunc libellum prouocare: ipſe enim papa Innocentius XI. in defenſione iurium ſuorum ad opus Pufendorfii prouocauit. vid. Thomaſii *kleine Schriften* p. 219. 220.

(489) Alienæ iuſtitiæ imputationem impoſſibilem iudicant pontificii. vid. e. g. Burghaber controu. 51. Part. prior. p. 329. §. 7. *Concilium,* inquit, *Tridentinum non tantum affirmat modum præſentem iuſtificandi intrinſecum, ſed ſimul etiam negat poſſibilitatem omnis alterius modi iuſtificandi, per formam nobis extrinſecam & moraliter imputatam.* Probauimus h. l. contrarium.

CAPVT XI.
DE LEGE DIVINA.

§. 319.

CEſſante otio, quoniam officii ordinaria redeunt munia, abrumpendum eſt huius libelli filum. Pauca igitur adhuc & ſummatim adtingam. *Num leges diuinæ, præſertim naturales, conſiliorum loco habendæ ſint nec ne? inter ſummos viros diſputatum eſt.* (490) Qui in legibus naturæ nonniſi conſilia agnoſcunt, hac potiſſimum ratione (491) ducuntur: *quia ratio ſibi relicta neſciat, quod DEVM concipere debet, vt* *An lex naturæ conſilium.*

dominum, qui pœnas externas arbitrarias velit inferre iis, qui contra praecepta iuris naturæ faciunt, quia videat, omnes pœnas, tranſgreſſores iuris naturalis ſecutas, eſſe naturales, adeoque improprie dictas. Sed ex Leibnitii ac Wolfii mente componi forſan lis non ſine vtriusque partis calculo poteſt. Regula, *ad quam obligamur* (motiuo certo impellimur) *componere actiones liberas, generaliſſimo ſenſu adpellatur lex,* (492) ſeiungendo cogitationem auctoris, a quo iſthæc regula præſcripta ſit. Hoc ſenſu, prout conſilium definiueris, lex naturæ, id eſt, regula ex humanæ naturæ conſideratione hauſta, abſtrahendo a Numine, quod legiſlatoriam voluntatem addit, eſt conſilium. Quid enim eſt conſilium, quam regula aliquid faciendi, cuius motiua ex ipſa negotii indole petuntur, diſcedendo ab omni alio reſpectu? Contra ſi illuſtris vir conſiliorum naturæ aſſertor, vltra procedat affirmando: *naturam ſibi relictam neſcire, num iſthanc naturæ regulam DEVS legiſlatoria voluntate velit, iubeat, mandet, cum non adſint pœnæ arbitrariæ, ſed nexu tantum naturali conſequentes;* non difficile eſt, contrarium ex Leibnitii & Wolfii cogitatis oſtendere, atque commonſtrare, regulam naturæ legis faciem induere, quoniam ſuperuenerit DEI tanquam ſupremi imperantis mandatum, perinde ac ſi principis iuſſus conſilium, quod ægroto medicus rationibus ab ipſa rei natura depromtis præbuit, confirmaret, & legis loco illud a decumbente haberi vellet. Poſſet profecto eo caſu, pro diuerſa regulæ,

ægroto

ægroto præſcriptæ, conſideratione, iam conſilium dici, quatenus cogitando ſeiungeremus principis voluntatem; iam vero etiam lex, in quantum regula iſta cogitaretur cum omni reſpectu interno & externo: qui, quo loco talis habenda ſit regula, anxie diſputarent, non adeo diſſentirent, quin facillime conciliari poſſent. Habuit enim princeps rationem ægroto præcipiendi, vt conſilium medici exſequendo ſalutem ſuam non poſthaberet; quemadmodum etiam DEVS rationem habuit, ea omnia, quæ lege naturæ continentur, præcipiendi, & ſua firmandi auctoritate, ita quidem, vt illa ratio præcipiendi nunc in ſe ſpectata, absque DEI voluntate legiſlatoria ſuperueniente, non diſſimilis ſit conſilio, cui obtemperamus ob intrinſecam eius bonitatem; nunc vero ratio illa conſiderata, prout auctoritate DEI corroboratur, legis accuratius appellatæ formam nanciſcatur.

(490) Inter ſummum virum Chriſt. Thomaſium in obſeruat. Halens. T. VI. obſeruat. 27. p. 255. In fundamentis I. N. & G. L. I. c. 5. §. 37. edit. quart. & ex altera parte inter Albertum Riperum in diſſert. de legib. diu. in gener. & legibus poſitiu. vniuerſ. Buddeum in theol. moral. P. II. c. I. §. 10. ſeqq. cui vero reſpondit Thomaſius in præfat. edit. quart. p. 12.

(491) Hanc rationem allegat ill. Thomas. in fundam. I. N. & G. L. I. c. 5. §. 37.

(492) Conſideret, quæſo, lector hanc Wolfianam legis, eandemque generaliſſimam definitionem in moralib. C. I. §. 16. *eine Regel, darnach wir verbunden ſind, vnſre freye Handlungen einzurichten, heiſſet ein Geſetz:* Intelliget profecto, ſponte ſua euaneſcere, quod præſtantiſſimi viri oppoſuerunt ſententiæ Wolfii de lege naturæ locum habitura, *ſi vel maxime DEVS non exſiſteret*, aut, quod in effectu perinde eſt, *ſi vel*

 maxime

maxime ignoraretur. Loquuntur enim aduerſarii de lege ſuo ſenſu, qui ab hoc diuerſus eſt, accepta: igitur mirum haud videri debet, quod vtraque pars in ſua opinione, non commota dubiis alterius perſtiterit: neutra enim vero deſtituebatur ſuo ſenſu. Primo lex naturæ, id eſt, regula ex naturæ humanæ conſideratione hauſta obligaret, id eſt, ex ſenſu Wolfiano in moral. §. 8. motiua hoc aut illud recte agendi ſubminiſtraret, etiam ei, qui DEVM exſiſtere neſciret: ſecundo lex naturæ ſenſu Buddeano, quatenus eſt decretum auctoris naturæ humanæ, non obligaret, propter defectum ſuperioris, ſenſu ſtricto. Vterque dixit vera nec tamen non pugnauit vterque.

§. 320.

Lex naturæ eſt proprie lex ſuo ſenſu.

Quodſi probari poteſt, naturam ſibi relictam perſpectum habere, quod DEVS ſit reſpiciendus non ſolum vt conſilii benigni auctor, ſed & v legiſlator; ceſſabit illuſtris Thomaſii dubium atque adeo, quod altero reſpectu conſilium eſt altero lex proprie dicta eſſe poterit. Atqui probarunt id recentiores. Quando imperans vult, v ſubditi ad hanc vel illam normam actiones componant ſuas, (493) lex proprie dicta omnium conſenſu oritur. Iam vero DEVM hominibus ceu inferioribus imperare certum eſt; quiſquis igitur probauerit, *DEVM voluiſſe, vt homines regulam iſthanc, ex naturæ contemplatione deſumtam, obſeruent*, is legem proprie dictam oſtenderit. In hanc igitur ſententiam nonnemo recentiorum ita philoſophatur. *Vt ab æterno posſibile fuit, per certas actiones liberas conditionem hominis fieri vel deteriorem, vel perfectiorem ita DEVS certum rerum poſſibilium ordinem, id eſt, mundum decernendo ob rationem optimi, voluit etiam, vt homo condendus has nec alias*

ſuſciperet actiones, quibus conditio eius non deterior, ſed perfectior, ſed melior euaderet; cumque regula, qua iubemur facere, quod noſtram conditionem vt & aliorum quorumuis meliorem reddit, legis naturalis titulo veniat; intelligitur, DEVM voluiſſe, vt regula iſthaec obſeruetur, id eſt, vt regula illa fieret lex ſtricto ſenſu dicta: quod erat probandum. (494) Regula ex conſideratione humanae naturae, v. g. ſocialitatis &c. ad honeſte viuendum petita praecipit, vt *quilibet faciat, quod ad meliorem ſuam & aliorum quorumuis conditionem praeſtandam aliquid confert.* Aut igitur DEVS, ſummus hominum cunctorum imperans, voluit hanc regulam ab hominibus obſeruatam, aut noluit. Si prius; tum regula voluntate ſummi imperantis lex proprie dicta euadit: ſi poſterius arrideat; DEVS aut erit parum benignus & ſapiens, quia non optime conſultum cupit generi humano; aut erit non omniſcius, quippe qui forſan ignorauit, dari talem regulam naturae, qua obſeruata hominum conditio poſſet reddi melior. Vtrumque eſt abſurdum. Ergo prius adfirmandum, voluntatem DEI regulam naturae a nobis obſeruatam cupere, id eſt, legis loco habendam velle-

(493) Haec eſt definitio Pufendorfiana *legis* in L. de I. N. & G. L. I. c. 6. §. 4. & de off. H. & C. L. I. c. 2. §. 2. emendata parumper a Thomaſio in iuriſprud. diu. L. I. c. 1. §. 29. vbi legem *iuſſum imperantis* vocat; non *decretum ſuperioris*. Buddeus legem adpellat *decretum regentis* in theol. mor. P. II. c. 1. §. 3. Sed non differt a nobis. Barbeyracius ad Pufend. de iure naturae & gentium L. I. c. 6. §. 4. p. 89. & §. 15. p. 109. quaedam deſiderat non magni momenti.

(494) Eſt hoc argumentum Wolfii paulo aliter inflexum in moral. §. 29. ad quod prouocat in annotat. ac Buddei conſilium p. 33. ſub not. (*x*) Quidquid obuertitur Wolfio *in der beſcheidenen Antwort auf Herrn Wolfens Anmerkungen* p. 32. 33. *moralitatem ſcilicet obiectiuam Wolfii differre ab ea, quam theologi doceant. excludi enim a Wolfio voluntatem DEI, quam ceteri a moralitate iſta non excluſerint, ſtatuere etiam Wolfium leges naturæ, etiamſi DEVS nullus exſiſteret &c.* id omne ex hactenus dictis declarari poteſt: non enim excludit Wolfius voluntatem a lege naturæ in *ſenſu diuiſo*, id eſt, quatenus a DEO præſcribitur, vt modo citauimus ex moral. §. 29. ſed *in ſenſu compoſito*, quatenus conſideratur vt mera regula honeſte viuendi ex naturæ humanæ conſideratione orta, non cogitando, quo auctore ſit conſtituta? Hoc ſit propter atheos, vt & ipſi talem regulam honeſte viuendi ex naturæ contemplatione agnoſcant, ſi vel maxime naturæ auctorem proterue negent. Vbi legem naturæ ſine DEI notitia locum habere Wolfius contendit, accipit vocem ſenſu poſtremo, quod iamiam monui. Ex his in ſcriptis eriſticis dn. Buddei & Wolfii omnia iudicari poſſunt. vid. *die nöthige Zugab zu Herrn Wolfens Bedenken* §. 31. p. 96. *In dem beſcheidenen Beweis, daß das Buddeaniſche Bedenken noch feſt ſtehe* p. 46. §. 2. eadem obiiciuntur, quæ Wolfius diluit *in dem klaren Beweis* &c. p. 79. quæſt. 17.

§. 321.

Reſpondetur ad argumenta contraria. Sed conſideranda eſt ratio, qua inductus vir illuſtris legem naturæ merum conſilium eſſe voluit. *Pœna eſt malum arbitrarium, quod infligitur ob malum actionis: atqui violatores legum naturalium manent mala ſeu pœnæ, naturali nexu cohærentes: ergo proprie dicta pœna non coercentur, eoque nec ipſa lex ſtricto ſenſu hoc nomine digna, ſed potius conſilii titulo vocanda eſt.* Verum enimuero & ea mala, quæ naturali nexu imminent legis naturæ violatoribus, pendent

ab arbitrio DEI, eoque ſunt mala arbitraria, quatenus Numen ſupremum ipſius naturæ auctor eſt, ſine cuius arbitrio res nullæ exſiſtunt. Licet enim ipſa mali, ex peccato natura ſecuti, *poſſibilitas* a DEI voluntate non oriatur; *rerum enim eſſentiæ non ſunt arbitrariæ*: tamen, niſi DEVS voluiſſet, vt res ab æterno poſſibiles hoc, aut illo, modo exſiſterent, eoque mala naturaliter propter aliquod crimen poſſibilia actu ipſo orirentur; oriri profecto non potuiſſent. Diuerſa igitur ratio eſt DEI, & imperantis humani. Quoniam ab imperante humano non pendet malum natura crimen ſecutum; neque enim v. g. per arbitrium regis ſtat, vt crapulam excipiant capitis dolores, ideo opus eſt malis, a regis nutu profectis, quæ per naturam inflicta non eſſent. Contra a DEO immittuntur & ea mala, quæ ex natura delicti per ſe reſultare ſolent: DEVS enim eſt auctor, quare natura hæc exſiſtat, nec alia, quare v. g. hominis corpus tale exſiſtat, quale mero nimio obrutum non poteſt non ſentire incommoda. Non ſunt igitur mala naturalia a DEI arbitrio ſecernenda, ſed coniungenda potius. (495)

(495) Hæc fuit inter alia ratio condendi rerum ordinem præſentem, quia ita comparatus eſt, vt pleraque peccata malis puniantur naturalibus. DEVM igitur ſi reſpexeris, mala, crimen naturaliter manentia, arbitraria ſunt, nec neceſſaria: potuiſſet enim DEVS res aliter coordinare, ſi voluiſſet. Sed ſi creatas res cogitaueris; naturale omnino eſt, quod ex actione per ſe, quia talis eſt, ſequitur. Velim igitur, vt ſumma cura obſeruetur, *naturales pœnas dici tantum propter res creatas, non propter creatorem*, quippe penes quem naturale eſt arbitrarium, quia non exſtitit per ſe, ſed eius nutu.

§. 322.

Noua reſponſio. Ad hanc reſponſionem accedit alia momen multo grauiſſimi, quam eadem recentiorum diſc plina ſubminiſtrat. (496) Sæpe eiuſmodi ma & bona turpem aut honeſtam vitam comitantu quæ naturali nexu cum honeſtate aut turpitudir non cohærent, ſed ex parte hominum caſu in miſſa videntur, ex parte vero DEI propter lib ram diſpenſationem adiudicata ſunt. Mala & boı motiua ſunt vel agendi aliquid, vel & auerſanc DEVS igitur, qui ab æterno decreuit, vt h rerum ordo, nec alius, & quidem propter h perfectiones exſiſteret, voluit etiam, vt mala il & bona non per naturam, ſed liberam DEI d ſpenſationem ſecuta, motiua eſſent fugiendi tu pitudinem, & colendi honeſtatem. Connect itaque DEVS legiſlator ſummus, mala & boı arbitraria ſpeciali ſenſu, id eſt, pœnas & præm propriiſſime, & ſenſu humano adpellata, cu actionibus creaturarum rationalium, confirma que legem naturæ obligatione peculiari. Voluiſ DEVM propter fata illa ſpecialia & arbitrari vt homines virtutem colant, vitia deteſtentu dubium relinquitur nullum: aliter enim fa illa non deſtinaret. Atqui voluntas legiſlat ris quocumque modo de faciendis aut omitteı dis declarata, non poteſt eſſe, niſi lex arctio ſenſu vocata.

(496) Vid. hoc argumentum apud Wolfium in mora §. 30. ſeq.

§. 32

§. 323.

Dubium, quod heic ſuboriri poſſet, pridem *Quæ vindicatur.* vir celebris ſuſtulit e medio. (497) Occurritur nobis ſequenti ratiocinio: *ſæpe flagitioſiſſimos homines proſperrima fortuna vti, contra bonos agitari aduerſa, iniqua, & omnium iudicio immerita. Quodſi igitur ex fatis de voluntate DEI recta faciendi, & omittendi turpia, ſtatuendum; futurum eſſe, vt non deſint, qui ratiocinentur, DEVM ſecunda flagitioſorum fortuna eorum crimina adprobata & perpetrata velle; quo nihil ſceleſtius cogitari poſſit.* Reſponſio autem eſt in promtu. Primo quidem complures pro piis habentur, qui fato aduerſo ſint indigni, cum tamen honeſtatis ſpeciem mentientibus nemo ſit calamitatibus dignior. Poſt notandum, ſecundam fortunam vel ſceleſtiſſimis motiuo eſſe non continuandi peccatum, ſed potius declinandi. Niſi enim gnauiter inſenſati ſint, præclare intelligunt, in ſe ipſis nihil eſſe, quod tam proſperos ſucceſſus meruerit: itaque non poſſunt non eos benignitati diuinæ ferre acceptos, eoque DEI veneratione duci, & amore, quo pacto benignitas DEI ad reſipiſcentiam allectat. Præterea ſæpe maxima fortuna ſummi mali eſt prænuntia. *Tolluntur in altum, vt lapſu grauiore ruant.* Ex aduerſo iniqua, qua cum conflictamur, fortuna ſæpe ad res florentes & proſperas præparat, ſpectatosque reddit virtute. Quid? quod frenum iniiciat affectui, ad praua tumultuando connitenti, qui, ſi calamitate non vinciretur, exultando iugum excuteret, modumque tranſiliret mirifice.

Quid-

Quidquid igitur fatorum nobis euenit; id omn ad fugienda peccata, & perſequendam virtuten ex DEI mente referendum: quo ipſo volunta eius legiſlatoria cummaxime declaratur.

(497) Reſponſio eſt Wolfii in moral. §. 31. Adde l Thümmig. in inſtitut. philoſoph. practic. Wolfiar p. 12. 13. §. 35.

§. 324.

De moralitate obiectiua. De moralitate, quam vocant, obiectiua non hodie demum diſputari cœptum eſt. (498 Quam detritum hoc dogma videatur; dubitari tamen non debet, quin maximi ſit in theologia vſus. Obſeruaui, eſſe, qui id propterea tantum damnarent, quod a ſcholaſticis profectun intelligerent: perinde ac ſi omne, quod a ſcholaſticis accepimus, futile prorſus & ineptum eſſet (499) Scholaſticorum deteſtatio adeo apud nonnullos efficax eſt, vt vel ſola eorum mentio horrorem incutiat doctrinæ, quæ ab eis traditur *Multi quum vitant vitia, in contraria currunt* Loquor cum poëta, ſed aliquanto mitius. Virtu plerumque in mediocritate poſita eſt. Arbitror non eſſe prorſus damnandos ſcholaſticos, nec etiam ſemper audiendos, adhibendum potiu prudentem rerum delectum. Dico igitur ingenue, *ſine moralitate*, quam vocant, *obiectiua grauiſſimas theologorum doctrinas in periculun incurrere.* Audiemus, quem vſum tam contemt dogmatis Leibnitius aliique adnotauerint.

(498) Quis neſcit, quot inde a Pufendorfii temporibus ſcripta in vtramque partem emiſſa ſint? Eridis Scandicæ, operi Pufendorfiano ſubiunctæ, non exigua pars in hac lite agitanda verſatur. Iægerus in tract. de legibus

gibus paſſim moralitatem obiectiuam tuetur. Pertinent huc Velthemii duæ diſſert. de quæſtione: *num actus dentur per ſe honeſti aut turpes?* Wernſdorf. in diſputat. de abſolutiſmo morali, eoque theol. p. 17. Hochſtetter in colleg. Pufendorf. exerc. 2. §. 7. exercit. 4. §. 15. Io. Iacob. Müller in inſtitut. ethic. P. I. c. 2. §. 10. Förtſch. in nucl. controu. nob. P. I. diſp. 6. §. 14. p. 169. Leibnitius & Wolfius. Valde dubito, an vllus veterum theologorum illuſtrium arbitrariam moralitatem adoptauerit? vid. annotat. Wolfii ad conſilium Budd. p. 33. Reprehendit quidem eruditiſſimus vir in reſpons. ad annotat. p. 32. hoc effatum de theologis veteribus: reſpondet vero Wolf. *in der Zugab* &c. p. 98.

(499) De ſcholaſticorum vſu ill. Leibnitius Recueil. T. II. p. 157. ita iudicat: les peres de l'egliſe ont rejetté ce qu'il y avoit de mauvais dans la philoſophie des Grecs; mais les ſcholaſtiques ont tâché d'employer utilement pour le chriſtianiſme, ce qu'il y avoit de paſſable dans la philoſophie des Payens. J'ai dit ſouvent, *aurum latere in ſtercore illo ſcholaſticæ barbariei*; Et je ſouhaiterois qu'on pût trouver quelque habile homme verſé dans cette philoſophie Hibernoiſe ou Eſpagnole, qui eût de l'inclination & de la capacité pour en tirer le bon, &c.

§. 325.

Definitio huius moralitatis.

Per moralitatem obiectiuam non omnes intelligere, quod intelligi debet, certiſſimum eſt. Hinc illæ diſſenſiones: hinc tot variantium ſententiarum pugnæ. Si ipſius moralitatis nominatæ diſtinctam animo voluerent ideam Pufendorfiani, & qui moralitatem tuentur arbitrariam; fieri non poſſet, vt ceteris contradicerent. Videre propterea licet, omnes arbitrariæ iuſtitiæ patronos aut aliter ſibi obiectiuam moralitatem, quam impugnant, concipientes, aut mirantes, id a ſuis aduerſariis inculcari, quod ipſi non negent. Id non

non poteſt non eſſe argumento, quod genuin impugnatæ ſententiæ notione deſtituantur. *Pe moralitatem obiectiuam intelligitur apud omn ratio diuinæ legis, ex ipſa obiecti, circa quod le ges diuinæ verſantur, indole petita.* Hinc adpel latur obiectiua moralitas, quia ratio eius non eſ in ſubiecto præcipiente tantum, in ſola eius vo luntate, ſed in obiecto, de quo præcipitur. Hin adpellatur honeſtas & turpitudo, quæ per ſe tali ſit, *metonymice:* ponitur enim vox honeſtatis quæ alias effectum deſignat, pro cauſſa, ſeu po tius pro ratione honeſtatis. Quæ ratio, ſicu immutabilis, nec a ſola DEI voluntate pendula eſt ita honeſtas ſalutatur etiam per ſe talis, intrinſe ca, & fundamentalis. (500) Haud ſcio, an hoc ſenſu vel ipſi Pufendorfiani, qui tantoper ſcholaſtica dogmata ſentientes exſibilant, morali tatem obiectiuam audeant improbare? (501) Quis enim neget, habuiſſe DEVM hoc, vel illud præcipiendi, per legem naturæ, rationem?

(500) Ne dicas, quæſo, nos *aliter iam declarare mo ralitatis obiectiuæ ideam, quam ſcholaſticos: ſi ho ſenſu veteres eam accepiſſent, nunquam Pufendorfiun eiusque aſſeclas aduerſus eam pugnaturos fuiſſe.* Erras ſi credis, alio ſenſu a quoquam vnquam moralitaten iſthanc intellectam fuiſſe. Barbaras quidem in ea de ſcribenda voces adhibuerunt; vera autem vocum ſen tentia ſi examinetur adcuratius, cum noſtra defini tione adcuratiſſime conſentiet. Lege v. g. Hochſtet terum in colleg. Pufendorf. exercit. II. §. 7. inuenie ita differentem: *theologi puriores NB. pro certo habue runt, eſſe quædam per ſe citra omnem impoſitionem ho neſta ac turpia, Deumque talia lege naturæ præcepiſſe, non quod ipſi ita placuerit, ſed quod per ſe bona ve mala cognouerit.* Ecce! prouocat ad rationem legis, ab obiecto deſumtam. Ipſa ratio igitur legis natura lis

lis eſt illa honeſtas voluntatem DEI antecedens. Allegat vir pie doctus Leibnitium ita philoſophantem: *vt proportionum & æqualitatum; ita & æquitatis & conuenientiæ regulæ æternis rationibus conſtant.* Vides igitur, honeſtatem per ſe talem explicari per rationes æternas, quibus DEVS impulſus legem naturæ tulit. Niſi quilibet ſcholaſtici ſint ita quoque explicandi, cauſſa cecidero omni. Explicarem aliquot, ſi temporis id permitteret anguſtia.

501) Gauiſus fui, poſtquam cognoſcerem, excellentiſſimum dn. Buddeum, eo ipſo ſcripto, quo mirifice Wolfii moralitatem obiectiuam impugnat, concedere *definitionem* moralitatis obiectiuæ, quanquam *definitum* reiiciat. Largitur enim, ſemper poſſe allegari rationem naturalem, cur DEVS in lege naturali hoc aut illud vetuerit, præceperitque? *in der beſcheidenen Antwort auf des Wolfen Anmerkungen: Man diſtinguirt,* inquit, *eben deswegen die natürliche Geſetze von den willkührlichen, daß iene ihren Grund in der Natur haben, vnd man alſo eine natürliche Vrſach angeben könne, warum GOtt dieß oder ienes verboten oder befohlen?* p. 34. §. 8. Atqui celeberrime vir! ſi hoc concedis, concedis aduerſario omnia. *Hoc volumus*, habuiſſe DEVM hoc vel illud præcipiendi in lege naturali grauiſſimam rationem, eandemque rationem fuiſſe æternam, immutabilem ſalua DEI ſanctitate, neque pendulam ab arbitrio, ſeu æquipollenter indifferenti voluntate diuina. Hanc rationem legis vocamus honeſtatem fundamentalem, quia eſt legis fundamentum; adpellamus obiectiuam, quia petitur ab obiecto, circa quod lex verſatur. An inficiari quiſquam audeat, hanc fuiſſe mentem ſcholaſticorum? Iam autem ſi hoc verum eſt, & atheus perſpicax has rationes a ſocialitate aliisque obiecti circumſtantiis depromtas peruidere, iisque ad recte agendum impelli poteſt, etiamſi DEVM, cuius legiſlatoria voluntas accedat, negauerit. Ratio itaque legis vocatur a Wolfio lex naturæ, generali ſenſu, quatenus regulam ſubminiſtrat ex natura obiecti hauſtam ad actiones liberas dirigendas. Fit autem lex ſtricte dicta, quæ ſuperiorem arguit, quando voluntas DEI legiſlatoria ſuperuenit. *Quoties aduerſarios irri-*

to conatu adgredimur, quorum voces non eorum, ſe noſtro ſenſu intelligimus!

§. 326.

Probatur moralitas iſthæc. Euoluta moralitatis obiectiuæ idea, pronun erit, eam firmare argumentis, quælibet dubia ſu perantibus. (502) Aut DEVS rationem habui præcipiendi ea, quæ lege naturali cauta ſunt, au non habuit. Poſtremum ſi dixeris; peccas pri mo in axioma generale ſufficientis rationis: ſe cundo blaſphemiæ v. g. turpitudo a ſola DEI vo luntate, ſpreta ratione decernentis, penderet poſſet itaque eiuſdem voluntatis alio decreto tar honeſta præſtari blaſphemia, quam nunc turp eſt. Primum vero ſi placeat, vt *cum ratione d xeris, DEVM præcipere, quæ continentur le naturali*; quæro: num rationem præcipien admittas *obiectiuam*, *an ſubiectiuam?* Si pri arrideat; præſto eſt, ex definitione paulo an data, obiectiua moralitas. Sin autem *ſubiectiu* præcipiendi ratio ſe tibi commendet; quæna alia erit, quam voluntas DEI vel *ſola*, vel q *ſancta?* De ſola voluntate eadem quæſtio r currit, vtrum præcipiat cum aut ſine ratione, id quidem ſine fine: ad voluntatem ſanctam ver ſi cum Pufendorfio, in anguſtias redacto, tem contuleris, cauſſa cecidiſti. Sancta enim volu tas non poteſt non arguere rationes ferendæ leg obiectiuas, id eſt, moralitatem obiectiuam. Sa ctitas voluntatis eſt *ea DEI virtus, quæ nonn bonum vult, & nonniſi malum vere tale auerſ tur.* Roganti ergo, *cur hæc lex naturalis, nemine lædendo, lata ſit?* reſpondendum: qu

DI

)EI voluntas ſancta, id eſt, quia nonniſi bonum
ere tale vult, & contrarium deteſtatur: erit
;itur actio præcepta per ſe bona, conueniens,
ıtionem complexa in ſe, cur ſanctitas volunta-
:m impulerit, vt præciperetur potius, quam
rohiberetur.

(502) Præſenti ratiocinio in compendium miſi potiſſimum cauſſæ præſidium, quod Puſendorfii antagoniſtæ vrſerunt. Inter quos fuerunt Ioſua Schvvarzius, Nic. Becmannus, Io. Ad. Scherzerus, Valentinus Velthemius, Valentinus Alberti, Io. Ioachim. Zentgrau. Samuel Strimeſius, Fridericus Geſenius. Vid. *vitam & famam, fataque litteraria Pufendorfiana, quæ cum germanica verſione Monzambani Lipſiæ prodierunt ann. 1710.* Addatur Thomaſius *in paulo pleniori hiſtoria iuris naturalis.* c. 6. §. 14. ſeqq. qui tamen moralitatem obiectiuam in fundamentis I. N. & G. priſtino honori reſtituit L. I. c. V. §. 50. ſeq. p. 156. & adoptauit. Contra legatur Puſendorf. in ſpecim. contro. c. 5. Budd. in inſtitut. theol. moral. L. II. c. 1. §. 29. not. Thomas. in iuriſpr. diu. L. I. c. 2. §. 74. ſeqq. Buddeus in philos. pract. P. II. c. 2. §. 39. Syrbius *in der ausführlichen Abfertigung derer vnbefugten Beſchuldigungen.* Confer. *Gottlieb Stolle in der Hiſtorie der Gelahrtheit* P. III. c. 2.

§. 327.

His præſtructis non alienum erit, indicare, quibuſcum grauibus theologiæ doctrinis moralıtas obiectiua copuletur. Primo quidem dudum gnouere theologi non infimæ notæ, quod ſine ıoralitate obiectiua diſcrimini exponatur neceſſiıs ſatiſſactionis Chriſti. (503) De qua re menionem feci §. 257. Quodſi enim, *non dico*, a oluntate DEI, ſed a *ſola* voluntate DEI pendet, t malum quid ſit morale, aut vero bonum; adem profecto facilitate, qua DEVS, hoc vt

Nexus dogmatis cum articulis fidei.

 malum

malum eſſet, *ſtatuit*, poterit etiam ſtatuere, vt eius culpa auferatur, eoque præſtare, vt ſatiſfactione tam cruenta opus non ſit. Quemadmodum enim rex, ſine fundamento in re ipſa, præcipiens, vt aliquid vitetur, ſubſecuto non ſolum principis filii, ſed & cuiuſuis clientis peccato, pœnam libere decretam tollere, atque ita delinquentem periculo liberare poteſt: ita etiam DEVS honeſtatem, quæ a *ſola ſua voluntate* penderet, licet a rebus creatis violatam, condonare, eoque ipſa voluntate, qua ſtatuiſſet, irritam, & pœna vacuam declarare potuiſſet. Quod quantopere puriori theologiæ aduerſetur, dici vix poteſt.

(503) Ita de hoc argumento diſſerit Hochſtetterus pi eruditus in colleg. exercitat. I. §. 19. p. 32. edit. 1726 *Eſt* moralitas obiectiua, *fundamentum* finis *pœnarum* interni, *qui eſt ſatiſfactio iuſtitiæ*, compenſatoriu ſcilicet & expiatorius. *Quem qui inſuper habent, t profundiora theologiæ, quantamque a Filio DEVS ſatiſfactionem exegerit, non expendunt, moralemqu diſciplinam, habito ſolum ad vitam ciuilem reſpectu non in abſtractione aut generaliore habitu excolunt eos non miramur, heic diſſentire, vel communiori vi inſiſtere. Ceterum non altercandi libidine hæc tradun tur, neque ſcholaſtica ſunt, niſi omnia, quæcunque r & diſtinctos earum conceptus curatius ſecernunt, inu dioſo hodie nomine velis traducere. Certe* Jeſuitarum *probabiliſmum vehementer euertit grauis hæc ſolidaq illatio.* Adde Wolfium *in der nöthigen Zugab zu de Anmerkungen über Herrn Buddei Bedenken* p. 90.

§. 328.

Alia connexio.

Eſt & aliud theologiæ incommodum long maximum, quod negata hac veritate exſiſtit. P tiſſima obedientiæ DEO debitæ præſtantia in e vertitur, vt ſpiritu ducti ſpontaneo filioru

amo

more Creatorem & Seruatorem proſequamur, ıaudquaquam vero ſeruili metu impulſi ei obtemıeremus. Timor filialis eſt, quum omittimus nala, & bona colimus ob amorem præcipientis, ıuem nouimus grauiſſima ratione & commodi ıoſtri cauſſa commotum hoc aut illud mandaſſe. Metus autem ſeruilis eſt is, quo mala declinamus, acimusque bona propter metum pœnæ, quæ ranſgreſſori ſtatuta eſt, ita quidem, vt ſubinde landeſtino legis, tanta ſanctione pœnali munię, odio flagremus. Illic in metu filiorum conſtituti amamus præceptum, ac toto corde paemus, quia cum ratione intrinſeca, etiamſi a œna diſcederemus, coniunctum eſſe intelligiaus: hic vero in metu ſeruili odimus clam leem, externo tantum opere parentes, ne in pœæ incurramus diſcrimen. Non perſpicimus nim aliam legis rationem, quam nudam domini oluntatem, quæ rem nobis ingratam, ſine caus ı interna obſequii iucunditatem pariente, inculare ſolebat. (504) Moralitas obiectiua eſt, vt ndicaui, quæ a DEO præcipitur cum ſumma atione,ex obiecto legis depromta: arbitraria veo moralitas, quam inculcat DEVS ſaltim proterea, quia vult, ita vt ſi quæras, quare v. g. *emo ſit ex lege naturæ lædendus?* nulla alia poſıt allegari ratio, quam quia DEVS ita voluit. Non poteſt igitur non illa obiectiua ſpiritum paere ſpontaneum, metumque generare filialem, ıerſpecta ratione, quam DEVS, ceu pater, noſtri ıoni cauſſa ex ipſo obiecto deſumſit, vt hoc præiperet: ex aduerſo moralitas arbitraria, quæ

fugienda & facienda ſaltim ideo inculcat, qui: DEVS vult, & nulla ratione mouet, niſi pœna-rum repræſentatione; non poteſt non metu: ſeruilis eſſe fecunda mater.

(504) Vid. de timore ſeruili & filiali Wolf. moral §. 694. ſeqq. add. Budd. theol. moral. c. 1. §. 22 p. 33. Bontekoe de animi & corpor. paſſion. P. I §. 15. P. II. §. 30. ſeq. Weſenfeld. in pathol. practic 2. c. 20. §. 20.

§. 329.

Alia connexio. Nec in eo ſubſiſtit arbitrariæ moralitatis peſtilentiſſima feracitas, ſed & vlterius gangræna ſerpit, recluſa abſolutorum DEI decretorum ianua. Qui in vno decreto quidquam poteſt ſtatuere absque ratione obiectiua, & v. g. præcipere, ſaltim quia vult, vt hoc illudue inferiore faciant atque omittant; is & in aliis decretis ſine ratione obiectiua, a conditione rei decretæ petita pro arbitrio diſponere omnia poterit. Quemadmodum igitur DEVS abſoluto decreto, a conditione obiecti plane non pendulo, voluit, vt iam alterum bonum ſanctumque foret, alterum vero nefas, & malum: ſic eodem decreto, ac obiecti conditionem plane non reſpiciente, hunc pœnis æternis deſtinare, alterum cœleſtibus gaudiis conſecrare quiret, nulla ratione obiecti habita, de quo ſtatuitur. Cur vnum decretum abſolutum foret, nec tamen alterum? Cur ſine ratione obiectiua DEVS poſſet pro lubitu *malum culpæ*, quale eſſe debeat, ſtatuere, nec tamen etiam ſine ratione obiectiua infligere *malum pœnæ?* Sunt enim hæc valde cognata: quæ vnius

con-

cnditio eſt, talem eſſe & alteram oportet. Nec te ligitur, cur alterum ab altero poſſit ſeiungi, iſi manifeſto hypotheſi inſeruire, ac nonnulla uidem decreta conditione obiecti formata, ceera vero abſoluta contendere velis.

§. 330.

Occupatio obiectionum.

Non moramur itaque, quæ viri eruditi Leibitio obiiciunt. (505) *Ecquis auctor*, inquit onnemo, *determinans qualitates morales iuſti r iniuſti alius, quam DEVS omnipotens, qui, cet ab æterno ita determinauerit, pro cauſſa taen determinationis iſtius vtique habendus, niſi auſſam DEO priorem ſtatuere velimus. Alia uæſtio eſt, an iſta determinatio inuerſo modo poerit fieri a DEO, iuſtum pro iniuſto haberi; am nullibi Pufendorfius affirmauit, licet petuntiam eſſe dicat de potentia DEI in hac cauſſa iofe diſputare.* Hic ſedet vlcus: hoc fuiſſet inandum. Quicquid a DEI voluntate pendet *la*, poteſt & aliter determinari: quia voluntas ſt libera facultas faciendi hoc & illud &c. *Quæ uæſo iſta conſequentia: origo moralitatis ex determinatione DEI eſt, qui futuras hominum ctiones ex ſuo arbitrio determinauit, & quæ iuæ, quæ iniuſtæ eſſe debeant, ſecum conſtituit: . DEO liberum fuit ex iuſto iniuſtum, & ex inuſto iuſtum efficere?* Cur hæc non legitima foret onſequentia? Si determinatio libera fuit, potuit aliter fieri, eoque iuſtum declarari iniuſtum: iberum enim eſt, quod fieri poteſt hoc, & illo nodo. Sed cur ſolo *determinationis* vocabulo teris? Cur non addis, *liberamne* intelligas an

neceſſariam determinationem DEI? Noſti omnino, obiectiuæ moralitatis patronos cum Leibnitio non inficiari, *quod iuſtum & iniuſtum Deus determinauerit*: credere eos tantum, *factum & eſſe neceſſario*, ne ſcilicet ſe ipſum abnegaret Scilicet id agis, vt glaucoma lectoribus obiicias ne intelligant, in quo vertatur litis cardo: et conſilium ſpectat tuum, vt lector ſuſpicetur, ſtatuere Leibnitium veritates a DEO non pendentes Abſit autem id quam longiſſime! A DEO determinantur omnia; ſed quædam neceſſario pe principium contradictionis, quædam libere, pe principium ſufficientis rationis.

(505) Vid. reſponſion. Weber. ad Leibn. epiſtolam quæ extat *im Bücherſaal* T. I. p. 836. & quam ſeparatam ſubiunxit editioni Pufend. libri de O. H. & C p. 28.

§. 331.

Continuatio. *Vt res*, pergit vir doctus, *euadat manifeſtior, do inſtantiam. DEVS, dum ſolare, i eſt, lucidum & calidum corpus ex arbitrio liber producere voluit, ſine dubio ipſi haſce qualitat phyſicas aſſignauit, & determinatione ſua attribuit, antequam reapſe exſiſterent. Iam quæro an inde ſequatur, DEVM, poſita iſta libera determinatione lucis & caloris, potuiſſe corpus ſolar quoddam opacum & frigidum creare? Id, vti nemo largietur; ita ſane iniuriam faciunt Pufendorfio, qui talibus conſequentiis ſuſpectas redder conantur eius doctrinas.* (506) Multa in hoc diſcurſu vel ambigua, vel a vero aliena. Neſcio quæ mens ſit excellentiſſimi viri, quum dicit *DEVM*

DEVM libero arbitrio ſoli, antequam exſiſteret, qualitates caloris & lucis aſſignaſſe. An id ita intelligendum? DEVM præſtitiſſe *poſſibilitatem* alicuius corporis lucidi & calidi, antequam exſiſteret? Profecto, ſi id innuit, patronus eſt eſſentiarum arbitrariarum cum Poireto, atque eum imitando diſtinguere debet poſſibile *anteideale*, & *poſtideale*, vt affirmet, etiam ipſum poſſibile huius generis a libera DEI idea pendere: quod eſt abſurdum. (507) Res enim non eſt his aut illis qualitatibus poſſibilis, quia DEVS ita libere vult h. m. poſſibilem, ſed quia non inuoluit contradictionem. Aut vero ſignificat vir celebris, qualitates phyſicas caloris & lucis fuiſſe iam ante decretum DEI poſſibiles, hoc autem pertinuiſſe tantum ad earum, quum nondum exſiſterent, vt barbare loquar, *futuritionem;* tum profecto necesſarias admittit eſſentias, adeoque etiam *morales eſſentias iuſti & honeſti neceſſarias*, haudquaquam vero arbitrarias concedere debet: (508) id ipſum eſt, quod volumus. Liberum igitur DEI arbitrium in condendo corpore lucido & calido pertinet modo ad *exſiſtentiam* eius, non ad *poſſibilitatem*: errat, ſi credit, penes voluntatem DEI liberam ſtetiſſe, quaſcunque qualitates ſoli aſſignare, *antequam exſiſteret.* Si enim alias asſignaſſet, non creauiſſet ſolem, ſed aliud quiddam, quod pro ſole haberi non potuiſſet. Obſeruo ως εν παροδω, aduerſarios obiectiuæ moralitatis non poſſe ad argumenta ſibi obuerſa reſpondere, niſi vel aperte cum Poireto faciant, dicentes, DEVM rebus, antequam exſiſterent, liberrime

 quali-

qualitates certas aſſignaſſe, & hoc vel illo modc poſſibiles reddidiſſe; (quod Weberus conceſſiſſ videtur) vel ſibi contradicant: nam ſi non datu libera qualitatum, antequam res exſiſtant, aſſignatio, ſi, quod ſol fieri debet, fatente Webero non poteſt condi corpus opacum & frigidum tum ſane res ante decretum poſſibiles ſunt, nec ab arbitrio libero, qua poſſibiles, pendent; quc ipſo victas nobis præbent manus.

(506) Verba ſunt Weberi in reſponſione ad epiſtol Leibnitii citat. p. 28.

(507) Weberi reſponſio aut arguit cum Poireto omnium rerum eſſentias arbitrarias, aut nihil contra Leibnitium præſidii in ea habetur. DEVS non poteſt ſolem aliter condere, quam quidem poſſibilis eſt, ant decretum: ergo nec alias leges ferre, quam quæ æterna rerum conuenientia comprehenduntur. Sempe igitur iuſtum ſeu conueniens quiddam, & poſſibile decretum DEI & creatoris & legiſlatoris, antecedit Vid. de arbitrariis eſſentiis Poiret. in cogitat. ration p. 395. L. III. cap. 10. §. 5. vbi ait, *ipſas veritate poſſe a DEO pro lubitu mutari, alio atque alio ſtatu modo:* quo nihil ineptius excogitatum eſt vnquam.

(508) Vid. Hochſtetter in colleg. Pufend. exerc. 2. §. 7. not. (*a*). Qui veritates morales a DEI ſolo arbitrio derivat, cum oportet inde arceſſere omnes veritates in vniuerſum. Morales enim ſunt ceterarum ſpecies.

§. 332.

Soluuntur alia dubia.

Alius quidam vir, & eruditionis & meritorum in orbem litteratum gloria florens, his contra doctrinam præſentem ratiociniis vtitur. (509) *Ageſis, quare ex ſcholaſtica ſentientibus, cur αὐτοχειρία ſit prohibita? Si reſponderint, quia ſit turpis per ſe, difficultates orientur inſuperabiles: non poterunt explicare, quomodo per ſe turpis ſit? Etiamſi enim ad actionis conſectarium prouocauerint;*

rint ; tamen eis probandum erit, vitam eſſe bonum, hominemque ad eam tuendam obſtrictum; atqui hic eſt offenſionum lapis: neque enim obligatio vlla niſi ex lege oriri poteſt. Talia, quæ a viro perſpicaci & iudicioſo proficiſcuntur, ſatis mirari non poteram. Non ſentio ſcholaſtica, niſi quæ vera fuerint, *vir ſumme!* ſi tamen ex me quæreres, cur *αὐτοχειρία per ſe ſit turpis?* rogarem etiam te, num tu in probanda iſthac turpitudine ex lege naturali, ad ſolam DEI voluntatem prouocare inſtituas? ſin quæſtionem affirmes; tota iuris diſciplina fruſtranea, nihilque neceſſarium eſt, quam vt theſes præceptorum huius iuris tradamus, ſubiungendo, ita *velle, iubere, mandare* DEVM. Sed quæſo, vnde noſti hoc velle, iubere &c. DEVM? Annon rationes allegandæ ſunt ex ipſa obiecti, de quo quæritur, indole & natura? Atqui illæ rationes, homicidio v. g. eiusque circumſtantiis intrinſecæ, turpitudinem eius *obiectiuam* oſtendunt, ex qua demum de voluntate DEI prohibitoria iudicari poteſt. Aduerte igitur animum, ſi placet! *Niſi detur obiectiua moralitas, totum ius naturæ corruet.* Vnde noſti enim, hoc eſſe iuris naturæ præceptum? Annon ex rationibus, ex ipſa actionum indole & circumſtantia petitis? Atqui has nullas, & per ſe indifferentes ais, a voluntate DEI ſi diſceſſerimus. Quomodo ergo vis cognoſcere DEI voluntatem in iure naturæ declaratam, cum obiecti ipſius conuenientiam & diſconuenientiam, id eſt, turpitudinem & honeſtatem obiectiuam neges? Reſpondeo igitur directe. Eo argumento egomet

αὐτοχειρίας turpitudinem per ſe radicatam probo quo tu voluntatem DEI probare, & interdictan a DEO hanc actionem demonſtrare in animun induxeris tuum. Nimirum voluntatem DEI in ueſtigas, vt inquiras, an actio, de qua ſtatuen dum, per ſe habeat quid voluntate DEI indi gnum. Si quid habet, tum iudicas *eam a DE(prohibitam*; ſi nil tale complectitur, recte in fers: *ergo eſt licita*, vel, ſi quid in ea DEI vo luntate dignum ſit, *præcepta*. Illam internan vero actionis ſiue dignitatem, ſiue indignitaten vocamus iure obiectiuam turpitudinem vel ho neſtatem, imo exiſtimo, nullum vnquam ſcho laſticum, licet ſæpe multi obſcure locuti ſint, ali ter ſenſiſſe, quam ita. Quodſi ergo veritatis vir perſentiſcas, & hanc obiectiuam moralitatem t omnino non negaſſe cauſſeris; indicio id eſt, quo vel non recte perſpexeris aduerſariorum menten vel orta huius explicationis luce ad te redire cœ peris, veritatem, quam reieceras, agnoſcendo.

(509) Vid. Walchium in philos. lexic. p. 1830. ſub ti *Moralitæt*.

§. 333.

Strictim reſpondetur ad cetera.

Quæ ſubiiciuntur de obligatione ſemper & nonniſi ex lege profecta; ea vera ſunt de obliga tione externa, non de ea, quæ obiecto interna eſt (510) qualis a recentioribus definitur *per conne xionem motiui cum actione*: (511) ſic & ceter: quæ vir celebris (512) obiecit, ſolutu ſunt faci lia. Qui ante oculos habuerit explicationem no ſtram ſupra traditam, ei non amplius obſcur: erunt voces in hac doctrina adhibitæ: *anteceden*

te

er & conſequenter ad voluntatem DEI. Quibus amen & abſtinere poſſumus, ſi aures offendanur. *Peccatum quidem a Ioanne ἀνομία vocatur* 1. Io. III. 4. nec tamen inde conſequitur, moralitatem omnem *ſola*, vt auctor concludit, lege contineri. Quis enim non videt, apoſtolum loqui de moralitate formata, non obiectiua, quæ formatæ fundamentum eſt & ratio.

(510) De interna obligatione Thomaſius in fund. I. N. & G. L. I. c. 4. §. 61. p. 135. *Obligatio*, inquit, *duplex eſt, alia interna, quæ oritur ex conſcientia periculi* (incommodi) *naturalis, vel externa, quæ oritur ex ſpe & metu ab arbitrio pendentis* ſuperiorum.

(511) Vid. hanc obligationis internæ definit. apud Wolf. in moral. C. 1. §. 8.

(512) Sunt hæc argumenta dn. Walchii in lexico philos. p. 1830. 1831.

§. 334.

In definitione modo dictæ obligationis a viro, longe modeſtiſſimo pariter ac doctiſſimo, deſiderata ſunt complura. (513) Ait vir laudatiſſimus, *a definitio obligationis*, qua per connexionem actionis cum graui motiuo deſcribitur, *abeſſe ideam DEI*, ſuperioris, *quæ abeſſe non poſſit.* Recte id affirmat de obligatione externa, & per legem formata, non de obligatione interna, & ex actionis ſuſcipiendæ indole petita. Hanc licebit vocare obligationem: nam definitiones nominales ſunt arbitrariæ. (514) Perſequitur ſuum diſcurſum vir idem præſtantiſſimus. *Inſignem hæc definitio confuſionem inuehit, & officia quæuis, ea admiſſa in priſtinum chaos recidunt. Quum enim vbiuis rationes mouentes in promtu ſint; diſtin-*

Vindicatur definitio obligationis.

diſtinguere nullo modo poſſumus, quæ actionum phyſicarum, quæ moralium ſit diſcrepantia; qu officia perfectæ ſint obligationis, quæ imperfectæ quid prudentiæ ſit officium, quid iuſtitiæ? Fateor me aliter ſentire. Vt motiua variant; ſic diuerſa ſunt & manent actionum genera. Stat igitur incolumis omnium officiorum diſcrepantia Vbi ratio aliquid ſuſcipiendi non fuerit tantum conuenientia actionis ipſa, ſed & voluntas ſuperioris; perfectæ obligationis oritur officium: ſolа ſit conuenientia, non accedente motiuo a lege vlla petito; manet officium imperfectæ obligationis. Vides igitur officiorum diſcrimen non tolli admiſſa definitione, quæ generalis eſt, nec differentias motiuorum, eoque & actionum, excludit. Forſan animum ſubit, *in ſolo iuris naturalis foro verſantibus non ſuppetere adminiculum ex ſolis actionum motiuis diiudicandi officia perfecta & imperfecta: tum enim & hac de ipſa legiſlatoris voluntate quæri, vtrum præſto ſit, & actionis motiuum præbere queat, nec ne? atque adeo neſciri, ſitne officium perfectæ ſeu imperfectæ obligationis, prudentiæ vel iuſtitiæ munus:* Sed ſalua res eſt. Nam & vbi voluntatem DEI in lege naturæ declaratam demum inueſtigamus; ex motiuorum varietate elucet, quæ ſit Numinis voluntas in anteponendis aut poſtponendis his illisue officiis? Quædam enim vt faciamus omittamusue, ſuadet neceſſaria rerum conuenientia, ſine qua ſumma confuſio oriretur, vt v. g. *neminem lædе, pacta ſeruato.* Tanta quum conuenientiæ neceſſitas motiuum agendi aut omittendi

quid

uid ſubminiſtrat; recte colligimus, actionem ſſe iuſtitiæ, non prudentiæ munus: ex aduerſo cognouerimus, actionis ſuſcipiendæ non dari notiuum niſi vtilitatem & commoditatem; ſine ericulo decidimus, eſſe eam prudentiæ munus: llic veneramur voluntatem DEI legiſlatoriam vt egis; hic voluntatem ſuaſoriam vt patris. Quonodo igitur officiorum poteſt enaſci confuſio? uomodo motiuis mirifice variantibus, officia nuariata in priſtinum reciderent chaos? Deinde ecurrunt h. l. omnia, quæ §. 332. inculcata ſunt. Annon, ante quam de voluntate DEI in lege naurali erudimur, omnes vnanimi conſenſu ex ctionum circumſtantiis ratiocinantur, *quæ ſit irca eas DEI voluntas? quas perfecte debitas abere deceat? quas imperfecte debitas?* Atqui x eodem circumſtantiarum actionis fonte moiua petuntur: quodſi ergo ordinariæ definitionis romachi officia variæ obligationis diſtinguere oſſunt, poterunt id & facere huius definitionis atroni. Defini, ſi placet, obligationem ſcholaſticis, iiſdemque metaphoricis vocibus, quas lia vice deteſtari ſoles, *per qualitatem paſſiuam, ua quis præſtare quid aut agere tenetur*, per *vinulum morale* &c. Si quæſtio incideret: *ſiſne ad anc præciſe actionem hic & nunc obligatus ex lee naturali, nec ne?* An præſidium quæris in deinitione tua? Annon cum recentioribus ex actioum circumſtantiis iudicas, iuſtane ſit an turpis? tqui hoc eſt obligationem inueſtigare ex motiuis, quippe quæ circumſtantiis continentur. Oſtendit noſtra definitio originem obligationis

legis

legis naturalis, eſtque genetica, ob quam cauſ ſam ſummopere laudanda venit. *Nemo enin ſine actionum motiuis cognouerit, num ad vllam actionem obligatus ſit nec ne?* vtrum legiſlato DEVS actionem præceperit, nec ne? ſi vel cen ties obligationem vrſeris; non potes de ea cer tus fieri, niſi per motiua actionum ex circum ſtantiis deſumenda.

(513) Vid. doctiſſ. Treuer. in not. ad Pufendorf. lib. d O. H. & C. p. 53. 54. ſeq.
(514) Vid. Wolf. in annotat. ad dn. Buddei conſilium p. 35. not. (*y*)

§. 335.

Diluuntur alia.

Reliqua a viro æquiſſimo, qui atheiſmi cul pam impugnatæ a ſemet ſententiæ auctori impin gere nolebat, obuerſa facile ſoluuntur. Dicit: *omnia metiamur motiuis, cum vix vlla actio ex cogitari queat, cuius non detur ratio determ nans, ne quidem illa, quæ dicuntur indifferen tes,* v. c. (515) *vt dextrum pedem prius mouean omnes inuoluturas obligationem: nullam ergo da tum iri actionem indifferentem.* Sed non fugi excellentiſſimum virum, hæc a recentioribu omnino concedi, imo vrgeri. (516) Non erg abſurdum eſt eorum ſententia, quod exprobra tur. Omnia iure naturali determinata ſunt; ſe non omnia imputantur ob ignorantiam motiuo rum & circumſtantiarum incredibilem. Hin prius dextrum mouere pedem, vel & ſiniſtrum *ſaltim ex ratione decori* actio moralitatis capax eſt. Integra ſocietas ſeu exercitus cum corpore humano contenditur I. Cor. XII. Qui ſocietat præeſt rex, in curandis reipublicæ negotii capi-

Num dentur actiones indifferentes.

talibus

libus; non poteſt animum aduertere ad ſpecia-
ſſimas infimorum ciuium familiares actiones:
um ſumma enim rei & publica vniuerſi cura com-
aratæ euaneſcunt in attentione principis, vt *in-
nite parua* in *calculo infiniteſimali.* (517) Ne-
no tamen dixerit, illas ciuium actiones morali-
atis, in foro ſaltim diuino, non capaces eſſe,
eſpectu membrorum ciuitatis, ſi non reſpectu
apitis, id eſt, regis. At ſimilis eſt ratio corpo-
s humani: actiones membrorum minutiſſimas
ector corporis, animus, moderari omnes non
oteſt, nec tantopere attentionem diuidere, ne
minuatur in actionum grauiſſimarum ſumma:
nterim licet eæ minutiæ animo non imputentur,
aruitas tamen, tantum abeſt, vt moralitatis ca-
acitati eas ſubtrahat, vel determinationem mo-
alem impediat, quantum abeſt, vt familiariſſi-
næ infimi ex ciuili corpore membri actiones non
eterminatæ, aut incapaces moralitatis ſint. Quo
pecialius deſcendit principis prudentia ſine detri-
nento negotiorum publicorum, ad ſpecialiſſima
iuium facta, eo præſtantior eſt. Quouſque ſe
eteris paribus demittere poteſt, eo demitti opor-
et. Si ad omnia ſpecialiſſima non deſcendit re-
gis prudentia; id ex eo fit, vel quoniam omnia
peruidere non poteſt rerum agendarum ſingula-
ium motiua, vel quia quidem intelligit, maiora
amen & grauiora excellentius quiddam agendi
motiua habet, minoribus anteponenda, id eſt,
maiorem obligationem minori hic & nunc con-
currenti præferendam: minime autem propterea
ad minutiſſima & ſpecialiſſima ciuium facta non
ex-

exporrigitur ſapiens regis imperium, quoniam conduceret ciuitati *abſolute loquendo*, vt *mini determinata* haberentur. Quis enim dubitet, e maiorem futuram ciuilem felicitatem, quo accu ratius conſentirent omnes & minutiſſimæ ciuiur ac domeſticæ actiones cum communi ciuitat ſcopo? Quodſi hæc ad hominem adplicentur quippe microcoſmum: perſpicuum erit, quo ſ mile tendat. Omnes actiones, etiam minutiſſ mæ, lege naturali determinatæ ſunt, & *obliga tionis capaces*, quia habent motiua proportion reſpondentia; *ſed actu non obligant omnes*, v quia motiua iſthæc diſcerni non amplius poſſun tanquam *infinite parua*, vel quoniam diſcernur tur quidem, non poſſunt autem anteponi gra uioribus motiuis ad præſtantius quid agendum quæ hic & nunc colliduntur. Sic, cum in gra pugna ſingulari duello cum hoſte decertas, mo tiua decori in eleganter componendo corpore ol ſeruare ob *comparatiuam* vtilitatem in hoc certa mine non potes &c.

(515) Eſt hoc alterum argumentum Treueri in notis a Pufend. de O.H. & C. p. 54.

(516) Vid. Wolf. in moral. §. 27. *Das Geſetz d Natur iſt das allervollſtändigſte, vnd hat alles en ſchieden in einem ieden Fall, vnerachtet es bisher no nicht vollſtändig iſt erkannt worden.* Motiua conne ctuntur cum actionibus minutiſſimis, non tamen ol ligant niſi cognita; ſicut & in ceterorum philoſoph legis obligatio actu non ſtringit, niſi promulgata Craſſam actionum *ἀδιαφορίαν*, eamque atheam, Pyr honiorum, diſcrimen omne inter turpe & honeſtu tollentium, deſcribit *Io. Ioach. Zentgrau. in ſpecimi antiquit. moral.* diſſertat. II. quæ ab omnibus chriſtia nis aliena. Paulo tolerabiliorem Cynicorum ab An tiſther

tiſthene deſcendentium, qui differentiam decori & indecori auferebant, delineauit *Heumann. in actis philoſoph. P. XIII. n. III. p. 899. ſeqq.* Et ab hac chriſtiani abhorrent. De ſubtiliori autem ἀδιαφορίᾳ & olim & nunc diſputatum eſt. Thomiſtæ indifferentes dari actiones non concedebant, niſi in abſtracto, in concreto autem tales eſſe negabant. Contra quam diſtinctionem Barbeyrac. in Pufend. de I. N. & G. L. I. c. 7. §. 5. n. 5. p. 106. nonnulla obiicit. Scotiſtæ contra dari tales & in concreto docebant. Quæ theologorum ſit ſententia, conſtat. vid. Buddei theolog. moral. P. II. c. 1. §. 30. Baier in theol. moral. P. III. c. 1. §. 11.

(517) Vid. *Wolfens Anfangsgründe der Mathemat. Wiſſenſchaften* T. IV. p. 254. *Merket wohl, daß eine vnendliche kleine Gröſſe nur in Anſehung einer andern für nichts zu achten, in ſich aber nicht nichts iſt. Solche Bewandtniß hat es auch mit der Determination der Actionen.*

§. 336.

Soluuntur dubia.

Quiuis, inquit vir doctus, *poterit ſibi ra-iones agendi vel non agendi repræſentare, eoque ipſum obligare: quod tamen abſonum eſt, quum uiuis ſuæ voluntati libere nuntium mittere queat, deoque obligatorium foret non obligatorium.* Qui notiua agendi quærit, non obligat ſeipſum: on enim nectit ipſe motiua, ſed intelligendo etegit, inuenit: ſi finxerit, ficta eſt obligatio. Non pendent motiua a libero arbitrio, ſed ab intellectu, quæ potentia eſt omnium conſenſu neeſſaria, eoque nec nuntium remittere poteſt, uia facere nequit, vt de motiuis non conuictus uadat, quum conuictus eſt homo, niſi forte nimus indureſcat; ſed tum ſimile metui debet irca obligationem a ſuperiore profectam: forſan & alium ſibi ſuperiorem repræſentare, & pro lu-

bitu ſe eius obligatione exſoluere poteſt. Quidquid mihi reſponderis, tibi eſto reſponſum. Addit, *adprobata definitione etiam DEVM proprie obligatum ad plura eſſe, cum ſemper motiuo ducatur optimo.* Generali ſenſu, quo obligatum eſſe, idem ſonat, ac neceſſitate morali teneri, quo minus concedatur, quid obſtat?

§. 337.

Noua obiectio. Cur autem ſignificatum vocis obligandi mutamus, *in re tanti momenti, quæ totius moralis obligationis indolem peruertit? cautius eſt philoſophandum, nec talis idea vocabulo ſubiicienda.* Eſt hæc extrema dubitatio, qua nobis occurritur. (518) Paucis accipe rationem aſſignati vocabulo præſenti ſignificatus grauiſſimam. Qui, num DEVS in lege naturali ad hoc illudue faciendum nos obliget; diſpiciunt, in quonam, amabo, verſantur toti? Annon in eo, vt ex actionum circumſtantiis, indeque pendentibus motiuis, præceptum DEI eruant? Non prouocant continuo ad voluntatem ſuperioris obligatoriam in probanda lege, ſed ex actionis indole & motiuo voluntatem obligandi diiudicant: ergo obligationis definitio, ab actionum motiuis petita, genetica & prima eſt, quæ *formalem* in iuſſu DEI poſitam tanquam ſuperioris, antecedit. *Noſtra definitio geneſin rei exponit; ordinaria vero characterem rei iam genitæ.* Quanto autem definitiones geneticæ ceteris præſtantiores ſint, mathematici norunt. Quis dicat, *geneſin rei explicantes malas obtrudere definitiones?* cum nihil in definitionibus illa explicatione nobilius, nihil adcommodatius ſit.

it. Quomodo probabis, *DEVM temet obligandi habere ius? An ex voluntate obligandi, quippe ſuperioris?* Petis principium: de ea enim anquiritur ipſa. Nonne prouocandum eſt ad *motiuum* beneficii ſummi in creando te & conſeruando? Quoniam igitur prima obligationis radix in *motiuis* ponitur actionum, quæ & diffunditur per omnes obligationum ramos & ſurculos: (nam & voluntas ſuperioris *motiuum* eſt;) intelligitur, hanc generalem obligationis ideam debere ceteris obligationum ſpeciebus præſtrui. Ita *obligatio naturalis* erit, motiuum ex natura actionis petitum: *formalis*, motiuum ex voluntate imperantis: *obligatio diuina*, motiuum ex iuſſu DEI depromtum: *chriſtiana obligatio*, motiuum ex iuſſu Chriſti: *humana* ex motiuo ſuperiorum hominum &c. In eo præſtat noſtra definitio ordinariæ, quod noſtra docet omnium primam inueſtigare obligationem, ceterarum ſcaturiginem, qua deuincimur DEO: ordinaria id non oſtendit. Noſtra latiſſima eſt, & omnes ſpecies complectitur, etiam *obligationem naturalem*, a lege naturali, quatenus cogitando auctorem ſeiungimus, profectam, nec non obligationem internam, quæ eſt conſilii, quod monuit ill. Thomaſius: ordinaria vero definitio nonniſi ad externam & formalem obligationem pertinet.

(518) Vid. Treuer in not. ad Pufendorf. de O. H. & C. p. 54. p. 53. inter alia ſic impugnat definitionem: *poſſumus in moralibus ſuperſedere Deo, atque idea legis, & ad normam agendi nos obligantem ſufficiet argumentum ſolum vtilitatis. Atheiſmus hanc hypotheſin* (noſtram definitionem intelligit) *toti ethicæ ſubſternit.* Poſſumus in moralibus, hac definitione admiſſa, ſu-

perſedere Dei mentione, quamdiu contra atheos pugnamus ex eorum principiis, *καὶ ἄνθρωπον*, *concedo*: poſſumus ſuperſedere Dei mentione in moralibus, in noſtra ipſorum cauſſa verſantes, *nego*. Si vellemus contra atheos præſtruere, dari honeſtatis normam, a Deo ſuperiore datam; peteremus principium. Igitur aliter ſunt confutandi: mittimus tantiſper mentionem Dei legiſlatoris, quæ eſt in quæſtione: cumque athei negato DEO credant, ſe legis naturalis obligatione exſolutos; oſtendimus, eos turpiſſime falli, nec lucrari negato Deo quidquam: radicem honeſti reſtare in ipſis obiectis, a quibus motiua vitæ innocentis petenda: quod cum non poſſint non agnoſcere, ceſſante atheiſmi cauſſa, ſolutioris vitæ ſpe, ceſſabit ipſe atheiſmus. Nihil igitur atheis cedimus, niſi quod maiori lucro ſumus recuperaturi. *Atheiſmus non poteſt toti ethicæ definitionem obligationis noſtram ſubſternere.* Propriæ vtilitatis intuitum ſubſternit ethicæ, vt Spinozæ exemplo conſtat; non vero actionum omnium ex motiuis æſtimationem. *Quantum diſtat hæc ab illa!* Actionum ex motiuis delectus complectitur omnia: *officia erga alios quoſuis*, ex motiuo ſocialitatis: *erga ſe*, ex motiuo conſeruationis: *erga Deum*, ex motiuo diuinarum perfectionum. *At quantum hinc abit propriæ vtilitatis reſpectus!* Non æſtimat actiones ex motiuis plene qui negato Deo præſtantiſſima recte viuendi motiua eludit; ergo nec dici poteſt, *ſtante hac definitione, non poſſe in moralibus DEO ſuperſedere.* Quoties reprehendimus optima, non ſatis ponderata! Si rebelles crederent abſentem regem mortuum, legum iuga ob eam opinionem excuſſuri: an, qui oſtenderet, ſi vel maxime rex eſſe deſiiſſet, alia tamen grauiſſima leges obſeruandi argumenta exſtare, rebellibus faueret? Num dici poſſet, ex eius hypotheſi, poſſe rebelles ſuperſedere regis imperio? Abſit! Fiat, ſi placet, applicatio. Quamobrem tantopere damnamus hanc definitionem. Cum ipſe Pufendorfius in obligatione fundanda maxime cauſſas, id eſt, motiua requirat, his verbis: *qui nullam* rationem *allegare nouit, quare mihi inuito velit impingere obligationem, præter ſolas vires, is terrere quidem me poteſt: ſed metu remoto nihil obſtat, quo minus meo potius, quam illius arbitrio agam.* Aut ſo-

nor

non lucet ipſo meridie, aut ex his verbis patet, obligationis & iuris fundamentum eſſe certa motiua, ex rei indole petita, *quia in imperaturum conſenſi, vel ab eo inſignibus ſum beneficiis mactatus.*

§. 338.

Soluitur dubium, a lege poſitiua vniuerſali petitum, & a particulari.

Reſtat vnicum hactenus, quod ſupra expoſis cum ſpecie poſſet obuerti. *Scilicet leges DEI oſitiuæ aut cum ratione obiectiua a Deo latæ ſunt, ut ſine ea: ſi prius nobis placeret, niterentur poſitiuæ leges etiam moralitate obiectiua* (ſic enim anc definiuimus); *eoque exſiſtit confuſio legum aturalium poſitiuarumque: ſi poſterius autem nois arrideat, diſcedimus ipſi a principio ſufficientis ationis, quod tanto vrgemus opere.* Sed res eſt n vado. Habuit Deus rationem obiectiuam feendi leges poſitiuas, veruntamen, quæ a partiulari gentis, cui præſcriptæ fuerunt, indole deumta, non autem a genio vniuerſalis omnium iominum ſocietatis petita erat, quo quippe diſcrinine lex naturalis a poſitiuis ſeiuncta eſt. In *poſiiuis condendis ratio eſt particularis; in naturali erenda, ratio vniuerſalis.* In illis formandis reſpicitur ad certum populum, tempus, locum, in uo viuit; huic autem, naturali, ſtabiliendæ ſubicitur ratio, quæ intuetur vniuerſum genus hunanum omni tempore, loco &c. viuens &c. *At nim lex poſitiua Dei vniuerſalis, ad omnes homines ertinens, ſupponet quoque rationem vniuerſalem, uæ reſpiciet totius generis humani indolem: Vniuerſalis effectus, (lex) vniuerſalem rationem pocit. Itaque confundetur hæc lex cum iure natuali*, quæ duo tamen adeo ſolicite a viris doctis noſtro tempore diſcreta ſunt. Sed pace aliorum

 dicam

Non datur lex poſitiua vniuers. dicam cum Thomaſio in cogitationibus (519) poſterioribus, *legem poſitiuam vniuerſalem deſtitui fundamento, quæ præcipua opportunitas huius diſciplinæ eſt*, qua cauentur difficultates, talium legum patronis imminentes.

(519) Vid. obſeruat. ſelect. T. VI. num. 27. Præſertim vero fundamenta I. N. & G. cap. prooemial. p. 9. edit. quart. §. 16. *Cum genuina meditatio legis diuinæ in genere etiam figmentum legis huius vniuerſalis cognoſcendum me ita manuduxerit, vt qui primus fui, qui idem ſtabiliui, etiam primus fuerim, qui id deſtruxerit.* Vid. obſeru. 27. §. 23. & paulo plenior. hiſtor. iuris nat. præfat. Quantopere vero de hac lege diſputatum ſit, nemini non eſt obuium. Pro lege ſtant Hochſtetter colleg. Pufend. exerc. III. §. 19. p. 135. Weber in diſſert. de legibus diuinæ poſitionis vniuerſalibus: Grammlich in vindiciis harum legum &c Genzke in ſchediaſm. moral. de principiis iuſti &c Contra eos pugnant Thomaſius, aſſeclæ. Vetere theologi nihil de ea docuerunt diſtincte. Vulgo hu tamen refertur Danhauer hod. phænom. VI. §. 2 p. 468. Ex inſtituto Thomaſii poſteriores ſententia adgreſſus Albertus Riper. in diſſert. *de lege & legibu diuinis in genere, & de vniuerſalibus in ſpecie.*

§. 339.

De inceſtu lineæ collateralis. Examinabo ſtrictim, quæ legis poſitiuæ vniuerſalis præcepta eſſe dicuntur. Primo ſororum & fratrum coniugia iuris naturalis poſſunt eſſe interdicta, licet ratio tam grauis ex ipſa natura reddi nequiret. Inceſtus lineæ rectæ omnium conſenſu lege naturæ prohibitus eſt, cum tamen plures de prohibitione iſthac comprobanda deſperent. Magnam oportet eſſe fratrum & ſororum libidinem, qui tam probe a communi ſanguinis ortu diſtantes, extincto pudore, coniungi cupiunt. Libido autem quin regulis honeſti aduerſetur,

ıerſetur (520) dubium relinquitur nullum. Videndum etiam eſt, an inceſtus faatrum & ſororum non ſit vniuerſalis iuris gentium: (521) de quo viri docti pridem diſputarunt.

(520) Vid. Thomas. I. N. & G. fundam. Lib. III. c. 2. §. 6.
(521) Vid. eundem cit. loc. §. 38.

§. 340.

De aliis præceptis legis poſit. vniuerſ.

Inceſtus cum amitis & materteris &c. lineæ aſcendentis obliquæ pugnant contra eamdem honeſtatis regulam. Velle enim cum iis coire, qui, vel quæ, patrum aut matrum loco habendi, non poteſt non libidinis œſtrum prodere horrendum. Debetur quippe parentibus veneratio eiuſmodi, qua coniugalis amor pellitur. Polygamiam virilem lege naturali, nulla vero poſitiua, interdici, Wolfius demonſtrat. (522) Idem auctor matrimonii vinculum ſolui neſcium docet argumentis non contemnendis, ex ſola quidem ſana ratione. (523) Imperium mariti in vxorem, quod etiam hactenus ex ſola poſitiua lege probari poſſe putabant, idem ſcriptor ex iure naturali deriuat. (524)

(522) Wolf. tn moral. C. II. §. 42.
(523) Idem c. l. §. 44.
(524) Idem c. l. §. 48. ſeqq.

§. 341.

De arbore vetita in paradiſo.

Cetera præcepta maioris videntur indaginis eſſe, quam vt ad naturæ legem poſſent referri. *Quid enim de arbore in Paradiſo vetita dicendum?* Annon ſyndici vices protoplaſtus agens legem illam accepit loco omnium? Eſt ergo vniuerſalis poſitiua. Nolim viri illuſtris (525) adoptare reſponſionem *de ſpiritu terreſtri, in fructu arboris*

concentrato. Hæc mihi videtur planior. Pote aliquis legem perſonalem, ſibi latam ſoli, vic lando culpam contrahere, toti cuidam ſocieta imputandam. Fac, ex pacto duarum gentium bello certantium, milites binos vtrinque hac ele ctos lege, vt quiſquis alterum vicerit, eius popu lus etiam victor cenſeatur, imputata vel victori vel clade ſuis ciuibus. An eo caſu dici poſſet, (526 legem de ineundo duello fuiſſe latam omnibu militibus? an lex iſta non eſt perſonalis? atqui im putatur tamen eius violatio, ſi miles ceterorum ſyndicus ſegnem ſe præbuerit, reliquis cunctis. Ergo & Adamus, licet violando legem de arbor vetita reatum contraxerit, nobis omnibus com munem, potuit eam legem pro ſe accepiſſe ſolo, v non opus ſit, vniuerſalem iſtam confingere. Diſtin guenda eſt in lege obligatio generalis ad obtem perandum Deo, a perſonali, quatenus illa ad præ ſentem caſum adplicata fuit. Illam protoplaſtu cum noſtro detrimento temerauit; hæc autem ſpecialis obligatio, circa arborem veritam no contrectandam, ad nos non pertinuit. *Vnde proba enim, futurum fuiſſe, Adamo non peccante, v illa arbor, poſt abſolutam obſequii explorationem & ceteris omnibus prohiberetur?* Num certo ſcis *non fuiſſe tollendam poſt explorationem?* Atqu hæc omnia deberent eſſe perſpecta, ſi præceptum iſtud vniuerſale fuiſſet. Syndico ſæpe negotiorum expediundorum regulæ præſcribuntur, quibus violatis damnum redundat in ciuitatem: quis autem dixerit, illas regulas vniuerſim ab omnibus fuiſſe obſeruandas ciuibus?

(525) Eſt

(525) Eſt hæc ſententia de ſpiritu terreſtri in arbore deliteſcente Thomaſii l. c. quem confutauit Hochſtetter Coll. Pufend. exerc. III. §. 21. p. 141.

(526) Similis caſus fuit Goliathi duellum cum Dauide 1. Sam. XVII. 9.

§. 342.

Lex de ſabbato, id eſt, celebrando die Saturni, fatentibus cunctis, præceptum eſt ex apparatu ceremoniarum (527) eccleſiæ Iudaicæ. Sed quatenus vnus ex numero ſeptenario dies celebrandus eſt, iuris id poſitiui vniuerſalis eſſe arbitrantur. (528) Sunt tamen, qui, quidquid ſub lege ſabbati latet, natura notum eſſe contendunt; (529) in quo turpiter falluntur. Recte vero, mea tenui ſententia, ii iudicant, qui iuris naturalis eſſe docent, vt quoddam tempus DEO ſacrum habeatur, temporis vero deſignationem ex alio iure, vel ceremoniali in V. T. (530) vel eccleſiaſtico vniuerſali in N. T. deriuant, a quo ſine ſumma temeritatis nota recedere ne integris quidem eccleſiis particularibus liceret. Fuiſſe enim diem ſolis in apoſtolica quoque eccleſia feriatum, puto indubium; num tamen ſingulari diuina reuelatione, aut iuſſu id factum, vt feriæ ſabbati Iudaicæ in diem ſolis transferrentur, nondum exploratum eſt. Itaque conſuetudo vniuerſalis eccleſiæ omnis, quæ *ius gentium chriſtianarum*, qua talium, conſtituit, demonſtrata eſt. (531) *Lex de ſabbato.*

(527) Ipſe Paulus inter ceremonias per ſe ceſſantes in N. T. refert ſabbatum Col. II. 16. Rom. XIV. 5. Gal. IV. 10. Præceptum de tempore non eſt magis poſitiuum vniuerſale, quam de loco, cui in N. T. nihil alligatum eſt Io. IV. 21. 23. vid. Budd. theol. moral. C. III. Sect. II. §. 35. p. 480.

(528) Ex ordinaria ſententia tres diſtinctæ leges in ſab-

ſabbati præcepto confluerent: vt dies præciſe ſeptimus, qui Saturni eſt, cum Iudæis celebraretur, fuit legis ceremonialis: vt aliquis ex numero ſeptenario haberetur ſacer, eſſet legis vniuerſalis poſitiuæ: denique vt generatim tempus quoddam diuino cultui deſtinetur, legis eſt omnino naturalis. Primum concedo, extremum vrgeo; hæreo autem circa ſecundum. vid. Hofmanni ſynops. theol. p. 213. §. 3. ed. prim.

(529) Nathan. Eathon. inquiſit. de ſabbato & die dom. qu. 2. Antonius Walæus de ſabbato cap. 5. homines lege naturali ad ſabbatum celebrandum obſtrictos contendunt. Huc pertinet Iſaac Athias Iudæus in theſibus anno 1627. Venet. edit. Part. I. n. 157. apud Walchium in lexic. philos. p. 2168. Clemens Alexander. L. V. Strom. pag. 600. Euſeb. L. 13. præp. euang. c. 7. p. 677. in Homero & Heſiodo veſtigia ſeptimi diei ceu ſacri reperiri teſtantur. Myſteria numeri ſeptenarii vid. apud Gellium noct. Attic. L. III. c. 10. Macrob. in ſomn. Scip. L. I. c. V. Cenſorin. c. 6. Sed hæc omnia incerta parum aut nihil probant. A Iudæis enim notitia ſabbati ad gentes dimanauit, vt non mirum ſit, eas ſimile quid paſſim tenuiſſe. Tacit. hiſtor. L. V. cap. 4. de Iudæis, *ſeptimo*, inquit, *otium placuiſſe ferunt, quia is finem laborum tulerit.* Ex quo teſtimonio intelligitur famam ſabbati & inter gentes percrebuiſſe. Adde Iuſtin. L. 36. cap. 2. *quo ſeptem dierum ieiunio, per deſerta Arabiæ cum populo ſuo fatigatus, cum tandem veniſſet, ſeptimum diem more gentis ſabbatum appellatum.* Plutarchi inſignem locum vid. apud Budd. hiſt. eccles. V. T. T. I. ſect. I. §. 31. Confer. Dio Caſſius hiſtor. libr. 37. p. 38. nec non Martial. L. IV. epigramm. 4. Naturalis igitur legis hoc præceptum eſſe, ex eo non probatur, quod & gentibus notum, & ex parte fuit obſeruatum. Vid. Grot. de verit. rel. chriſt. L. I. c. 16. Huet. demonſtrat. euangel. prop. 4. p. 227. inprimis Syrbius in diſſert. de ſabbato gentilium. Non prætereundus Buddeus in ſelect. I. N. & G. p. 234. Wernſdorf. in diſſert. de ſabbato gentilium.

(530) Eminet h. l. inprimis Io. Henr. Heidegger in hiſtor. ſacr. patriarchar. P. I. exercit. III. §. 53. Limborch. in theol. chriſtian. L. V. c. 27. §. 7. ſeqq. Franciſc. Gomarus

Gomarus in tr. de origine ſabbati: quæ inueſtigatio cum non omnibus placeret, *defenſionem inueſtigationis* edere inſtituit. Iob. Spencerus de legibus Ebræorum ritualibus L. I. c. 4. Sect. 8. ſeqq. Ceterum de hac materia ex inſtituto commentati ſunt Io. Prideaux, Io. Cocceius, Ioſua le Vaſſeur, Thomas Brodæus &c.

(531) Multa apoſtoli inſtituta ſuſceperunt propaganda deinceps per futurum tempus, quæ immediate iuris diuini non fuerunt. Inter apoſtolos v. g. de gentibus euangelio docendis conueniebat Gal. II. 9. Dubitandum vero eſt, num id iuſſu DEI immediato factum: (adprobationem poſt factum nemo negat) aliter enim pacto opus non fuiſſet, cum obſequium Deo ſine conuentione debeatur. Confer. I. Cor. XVI. 1. 2. Pauci ſunt, qui eleemoſynæ erogandæ inſtitutum ſingulis diebus dominicis obſeruandum, peculiari reuelatione a DEO profectum, eoque iuris vniuerſalis poſitiui præceptum eſſe contendunt, licet apoſtolorum iam ſit commendatum memoria: quid obſtat igitur, quo minus idem de die dominica ſentiamus? quo minus fateamur, eſſe eius ferias iuris eccleſiaſtici, ſed vniuerſalis, a nulla vnquam eccleſia, vllo tempore violandi? Has traditiones eccleſiæ vniuerſales inde ab apoſtolorum memoria ad nos propagatas non repudiamus, vt nobis a R. eccleſia falſo exprobratur; ſed, quod & dn. Pfaffius Tub. alicubi monuit, veneramur ſanctiſſime, *modo vniuerſales ſint.* Reſpondet talis eccleſiæ vniuerſalis conſuetudo, firmata conſenſu omnium, iuri gentium, quatenus a iure naturæ diſtinctum eſt: de quo tot Grotius ſuo loco docuit. Sicut enim ius gentium in vniuerſali gentium conſuetudine communi conſenſu roborata poſitum eſt, atque ſanctiſſime quibuſuis obſeruandum: ita conſuetudo vniuerſalis eccleſiæ de die dominica, præſertim cum ratione nitatur factæ eodem temporis interuallo reſurrectionis Chriſti, formam faciemque iuris induit, ſed eccleſiaſtici vniuerſalis. Approbo verba viri docti, cuius nomen haud obſcurum eſt: *obſeruatur inter chriſtianos dies hebdomade primus, & iam apoſtolorum tempore obſeruatus fuiſſe recte concluditur ex* Io. XX. 26. Act. XX. 7. I. Cor. XVI. 2. *Verum non ex obligatione diuini præcepti, ſed libera electione, attamen conuenienti ratione nixa, quia illo die*

die Dominus ex mortuis reſurrexit. Hæc autem liber electio non facit, vt dies ille hodie nobis ſit arbitrarius quod enim ante electionem arbitrarium fuit, electio facta obligat. Nec abſonum eſt, aliquid obligandi vim habere, quod libera omnium, qui ea obligantur, electione, vel etiam a magiſtratu imponitur. Et hac ratione continua illa praxis vim legis obtinuit. Aliter de feriis apoſtolorum ſentio, quæ iuris ſunt eccleſ. particularis neque enim apoſtoli ſuos ipſorum celebrarunt dies.

§. 343.

De ſabbato inde a creatione mundi.

Hæc de ſeptimo die poſt euerſam Iudaicam eccleſiam dicta ſufficiant, ex notis paulo præcedentibus. Sed quid de ſabbato habendum, inde a creatione mundi ad Iſraelitarum, Ægypto exeuntium, tempora? An etiam ea memoria ſeptimo die cultui vacabant diuino? *Altiſſimum eſt ea de re ſilentium.* Quamuis vir *eruditiſſimus nullam eius rei commemorandæ rationem forſan fuiſſe dicat*, (532) in eo tamen meris ſuſpicionibus indulget. Mihi igitur placet illorum deciſio, (533) qui pertendunt, Moſen Gen. II. 2. mentionem feciſſe ſanctificati a DEO ſabbati, *vt ſui temporis homines ad originem rituum, a ſe inſtitutorum, attentiores faciat*, cauſſamque alleget ſtatim hiſtoriæ initio, ob quam poſthac Iudæis ſabbatum præſcriptum. Huic explicationi non deſunt ſua argumenta: nam ſanctificatio ſabbati non incidit in diem ſeptimum poſt creationem, ſed poſt mannæ demiſſam cœlo pluuiam Exod. XVI. 22. 23. Quis probabit autem, hunc diem ſeptimum poſt manna acceptum, reſpondere illi ſeptimo, qui a creatione numeratur? Noui, quod ad omnia, ſi ab hoc ſolo diſceſſeris, cuius feci mentionem modo, reſpondeant contrariæ ſententiæ patroni, ſed in

ipſa

ꝑſa reſponſione ſemper recurrunt ad hypotheſin, quæ nullo argumento nititur, niſi vno oraculo Gen. II. 2. de cuius ipſius explicatione agitur. Hinc ea ſunt vocanda ad mentem, quæ in loco *de ſcripturæ interpretatione* Cap. II. dixi.

(532) Innuo ſummum virum Buddeum theol. moral. c. III. P. II. ſect. II. §. 33. p. 478. Dicit §. 34. *Ex ſilentio Moſis contrarium non colligi, nec conſequi, quod patriarchæ ſabbatum haud celebrauerint: potuiſſe abeſſe cauſſam prægnantem, cur hoc commemoraret.* Sed in ea ipſa reſponſione iam ſupponit, oraculum, de quo, *qui explicandum ſit?* certatur, ſenſu ſuo interpretandum eſſe.

(533) Vid. Cleric. commentar. pentateuch. in loc. Gen. II. 2. p. 16. b. Limborch. theol. chriſt. p. 478. §. 7. L. V. cap. 28. &c.

§. 344.

Supereſt vnicum adhuc præceptum, quod iuris poſitiui vniuerſalis eſſe dicitur, de quo nunc diſpiciendum. *Nimirum procliuitas animi mala, motusque peccandi, conſenſum voluntatis præcurrentes, iure naturali non prohibentur; cum autem ſacrarum teſtimonio litterarum conſtet, eos imputari*, vid. Rom. VII. 7. *cunctis mortalibus: neceſſe eſt dari ius poſitiuum vniuerſale.* Sed argumentum nullo nexu propoſitionum vtitur. Confundit enim diſcernenda. Meo tenui iudicio diſtingui debet *inter ius naturale ipſum*, quod multo eſt perfectiſſimum, (534) ſanctitatisque diuinæ omnis complexum arguit, *& inter adplicationem eius* ad has aut illas actiones, quæ aliquando ob ignorantiam *quorundam datorum*, id eſt, factorum aliquot, manca & mutila euadit. Sic & motus peccandi, voluntatis adprobationem *Præceptum de concupiſcentia.*

præ-

præuolantes, iuri naturæ aduerſantur, agnoſcente id homine ſolo rationis vſu inſtructo, quamprimum venit in facti notitiam, quæ adplicandæ legi naturali ad hunc caſum inſeruit: ſed quamdiu factum antecedens neſcit, non adplicat ius naturale ad caſum præſentem. Si monueris hominem eorum, quæ ad hiſtoriam lapſus pertinent ex ſacra ſcriptura, ſcilicet *ea, quæ nunc inuoluntaria ſint, fuiſſe olim voluntaria in Adamo noſtro omnium capite morali, potuiſſe eum cauere, ne vel in ſe, vel poſteris tales motus orirentur*: profecto tum ex ipſo lumine naturali peruidebit, has cupiditates, etiamſi animum occupent inuitum & refragantem, contra ius naturale admitti: ſentit igitur, ſe rationi rectæ aduerſa animo complecti. Interim, vbi facti, quod ad applicationem requiritur, notitia deeſt; non mirandum, motus omnium primos ad legem naturalem non referri. Aliud igitur eſt, *eſſe quid contra ius naturale*; aliud ob neceſſarii *dati* defectum *ignorari, num id pugnet contra legem naturalem nec ne?* Si quem videas ebrium, nec tamen perſpectum habeas, ſitne ebrietas eius voluntaria, annon? haud iudicari poteſt, num actio iſthæc legem naturæ violauerit? cum tamen inde non conſequatur, actionem iſtam, lege naturali non determinatam, eoque neceſſariam eſſe poſitiuam legem, vt de ea ferri ſententia queat. Similis ratio eſt motuum peccati, ante voluntatis conſenſum emergentium. Cum ſine reuelatione exploratum non habeatur, quæ origo ſit illorum motuum, voluntaria, an inuoluntaria? quæ hiſtoria? non diſcerni hactenus poteſt, quo loco

ſint

nt habendi, cum tamen in ſe lege naturali iam nt prohibiti, cuius duntaxat adplicatio ad præſentem actionem impedita eſt, ob ſæpe dictam iſtoriæ ignorantiam lapſus.

(534) Ita de lege naturali ſentit Wolfius moral. §. 27. Fac, aliquem hauſto quodam philtro inſanum ſequioris ſexus amorem petulanter contrahere, ſimilesque etiam generare liberos, quibus de impio parentis facto nihil innoteſceret? annon hi crederent, *delirum, quo rapiantur, amorem iuri naturali haud aduerſum eſſe, quia inde a natiuitate trahat ortum, cum penes neminem ſtet, quali modo velit naſci?* An tum peculiaris lex confingenda foret, vt homines tales peccati coargui poſſent? Neutiquam! Amor inſanus iam lege naturali fuit cautus, ſed ob ignorantiam hiſtoriæ parentis lex naturæ non adplicatur ad præſentem caſum. Subſtituatur nunc in locum huiuſmodi liberorum genus humanum, & in locum parentis Adamus: plana erit ſimilitudinis intelligentia. Quantam hæc obſeruatio vti itatem pariat in confutandis pontificiis & Arminianis, nullam cupiditatem, niſi voluntariam decalogo vetitam contendentibus, dici vix poteſt. Putant antagoniſtæ ſe triumphaſſe, quamprimum legem *non concupiſcendi* de voluntario adpetitu peccandi expoſuerint, inſiſtunt deinceps ſuæ hypotheſi & interpretationi, & omnia ex eadem argumenta ſoluunt; ſed plane non triumphant. Ex Wolfii & Leibnitii enim doctrina & motus *primo primi*, quos vocant, iuri naturæ ipſi repugnant: quod hoc ſimili manifeſtiſſime oſtenditur, modo quis hiſtoriam lapſus Adamitici in dubium non vocet, cuius quippe notitia ad adplicandum ius naturæ in præſenti caſu neceſſaria eſt. Quam hiſtoriam aduerſarii, cum quibus heic nobis res eſt, non negant, facilius propterea ex conceſſis redarguendi. Cum tam praui motus, voluntatis conſenſum antecedentes, in Adamo ante lapſum exorti non fuiſſent, & vero protoplaſtus ſciens & volens legem violando tantam ſibi & poſteris corruptionem contraxerit: profecto motus illi, etiamſi nunc hoc rerum ſtatu inuoluntarii ſint, culpa non vacabunt: quod erat probandum.

§. 345.

§. 345.

Argumentum contra legem poſitiuum vniuerſ.

Peruenio nunc ad illud cauſſæ præſidiun quo dari ius poſitiuum vniuerſale negandum e Nulla lex, ſiue naturalis, ſiue poſitiua, ſiue diuin ſiue humana ferri a prudente magiſtratu ſolet, ſir ratione *obiectiua*, ex ipſa ſubditorum indole, n tura, temperamento, ciuitatisque conſtitution loco, ſitu ex tempore &c. petita. Aliæ enim condantur leges ex rationibus *ſubiectiuis*, id e proprio imperantis emolumento, mero arbitri &c. profectæ, inhumanæ merito cenſentu quales a DEO præſcribuntur nunquam. Qui ig tur indolem alicuius ſocietatis profundius intell git, eum fugere haudquaquam poteſt, qual leges a magiſtratu prudenti *ferendæ eſſent*. Nc dico, *quæ ferantur*: poteſt enim princeps indu gere ſuo, vel miniſtrorum, genio, *ſed quæ fere dæ eſſent, ſi mens non læua ſit*. Supremum cœlis Numen nunquam alias leges fert, qua quæ præſcribendæ ſunt, ex rationibus ſcilicet o iectiuis, quibus ſolis æquitas continetur, deriua das. Quemadmodum igitur leges ciuiles hum næ, ſi iuſtæ fuerint, ex ſingularum ciuitatum n tura, & indole, & intelliguntur & iudicantu ita etiam leges Dei ex obiecti, circa quod verſa tur, natura ſemper erunt iudicandæ. *Quodſi d tur ius Dei poſitiuum vniuerſale, aut habeb rationem in obiecto, aut non habebit: ſi poſteri dicas, declarabis Deum deſpotam iniquum, ſol ſubiectiuis ductum motiuis, cuius ſtat pro rati ne voluntas; quod non poteſt non odium Dei, e metum ſeruilem incutere*: ſi prius autem arridea

reſp

eſpicere Deum rationes obiectiuas; quoniam lex, le qua diſceptamus, vniuerſalis ſupponitur, ratio ius obiectiua tam late patebit, quam hominum ocietas, cui data eſt. Itaque non in huius aut llius populi particularis natura & indole fundata rit ratio legis, ſed in vniuerſi generis humani ommunitate. Qui ergo ſocietatem humanam mnem in ſe conſiderat, eiusque naturam & in-lolem vniuerſim inueſtigat; is ex natura iſthac erſpiciet, cur lex talis lata ſit? cur hoc præceptum, ec illud? id eſt, is verſabitur circa legem natura-em. Quid enim eſt lex naturalis, (535) quam uæ ex natura ſocietatis humanæ vniuerſim ſpe-tatæ eruitur? Itaque lex iſta aut nulla, aut natu-alis: nititur enim ratione vel naturali, vel nulla.

(535) Obuertis forſan, *poſſe legis vniuerſalis poſitiua rationes dari ex obiecto deſumtas, ſed nobis incognitas.* Verum parum proficies. Oſtendi enim legum, quas ex iure poſitiuo vniuerſali deriuas, maximam partem, ex manifeſtis naturæ humanæ ſocietatisque communis neceſſitatibus poſſe probari. Quid? quod legis iam latæ, cuius argumentum & ſenſus conſtat, ad vniuerſum quendam populum pertinentis ratio ſemper obuia ſit prudentibus gentis & eius naturæ æſtimatoribus.

§. 346.

De polygamia patriarcharum.

Turbat, *credo*, animum dubitatio haud le-is, quam velles eximi. Si polygamia ac reli-ua, quæ hactenus iuri poſitiuo vniuerſali adſcri-ta fuerunt, ipſa lege naturali prohibita ſunt: *qui otuit fieri diſpenſatio? quomodo Deus iſthac obli-atione patriarchas ceterosque exſoluere potuit? us natura eſt indiſpenſabile: nititur ipſa DEI anctitate, quæ nunquam non ſibi ſimillima cogno-citur.* Sæpe etiam ad hunc ſcopulum fui alliſus.

Periculum autem ideo imminebat, quod magis ex vocum ſono, quam idearum intuitu, fui ratiocinatus. Quid eſt lex naturæ? *Iuſſus DEI cum ſumma ratione coniunctus, cuius promulgatio profundiori naturæ hominum conſideratione abſoluitur.* Vt igitur naturæ humanæ neceſſitates aliquando variant: ita, quæ ratio hactenus ſumma fuit hoc præcipiendi, ſuccedente alia grauiore, deſinit eſſe ſumma: *alia igitur ratio aliam diſpenſat*, manente regula generali, cum ſumma ratione præcipiendi, id eſt, lege naturali ſtante inconcuſſa. Audiamus viri illuſtris iudicium. *Itaque in iis, quæ* (quantum ad ius naturæ) *a Deo permittuntur, aut iubentur, aliunde ipſam malitatis rationem ceſſare dico; inceſtus inter fratres & ſorores abſolute malus non eſt, ſed in liberis Adam ipſa naturali ratione permiſſus.* (536) *Ratio enim non minus diſpenſatione vtitur quam DEVS.*

(536) Vid recenſum librorum, qui prodiit Hanouer; Iul. 1700. p. 379.

§. 347.

Continuatio. DEVS igitur indulgendo patriarchis polygamiam, extra hunc caſum legi naturæ aduerſam non diſpenſauit in iure naturali, ſed ſublimior & extraordinaria ratio diſpenſauit in ratione ordinaria, inconcuſſo conſilio, ſemper cum ſumma ratione præcipiendi, permittendi, id eſt, lege naturæ immota. Vt Numen miracula patraturum leges motus ordinarias non violat, ſed ſuſpendit ſapientiam ſuam iſtis oſtenſam non abnegat, ſed ſublimiori modo commonſtrat: ſic a præceptis morum naturalibus quoſdam eximendo caſus, non

tan

am ius naturæ violat, quam eius adplicationem
ic & nunc ſuſpendit, ſanctitatemque non teme-
at, ſed extraordinario modo declarat. (537) Ha-
uit enim Deus grauiſſimas rationes, polygamiam
n V. T. tantiſper permittendi, quæ in nouo ceſ-
antes iuri naturæ ordinario vi poſtliminii reditum
onceſſerunt. Vid. Matth. XIX. 8. Vbi ratio ex-
raordinaria allegatur tolerati diuortii, non quaſi
oc lege naturali haud improbaretur, ſed quia ſa-
ius erat vnam *inconuenientiam* permittere, quam
a impedita grauioribus præbere occaſionem.
Qui igitur colliſa hinc ratione ordinaria graui,
linc extraordinaria grauiori, hanc anteponit illi;
on abnegat ſanctitatem, ſed confirmat: aliter
nim ſi faceret, foret abnegaturus, maius malum
ligendo præ minori: non mutat ius naturale, ſed
xtra ordinem hic & nunc ſequitur legem æqui-
atis ſublimiorem.

(537) Vid. omnino Leibnit. theod. §. 206. 207.

CAPVT XII.
DE LEGE CEREMONIALI.

§. 348.

EX idea *ceremoniæ* generatim formata, quam hodie viri docti ſubminiſtrarunt, egregie udicari & confirmari poſſunt omnes veritates, quas theologi hoc loco inculcant. (538) *Ceremonia eſt ſignum, quo certi inſtituti memoria animum ſubire debet.* Sic ſolemnia, quibus regum inauguratio ornatur, in memoriam reuocare debent maieſtatem ſupremi imperantis, vt per ritus ſplendidos, in ſenſus incurrentes (539) *Definitio ceremoniæ.*

eo fortius ſubditorum animi ad obſequia præſtanda percellantur.

(538) Non dico, per philoſophiæ præcepta demonſtrari primario theſes theologicas, ſed per eorum cum ſacris conſenſu credo fidei articulos mirifice corroborari. Vana enim eſt fides, quæ aperte pugnat cum recta ratione. vid. diſſert. prælim. S. I.

(539) Vid. Wolf. moral. §. 276.

§. 349.

Vtilitas ceremoniarum.

Ceremoniæ igitur non omnes damnandæ ſunt. Namque ſi quid ſignificent, cuius memoria hic & nunc vtilis & neceſſaria, nec alias facile obuia fuiſſet; dubium nullum eſt, quin rationi maxime ſint conſentaneæ. Omne cogitationes initium a ſenſibus capiunt, quo facto accedente phantaſia & ratiociniorum ope mens aliis atque aliis cogitationibus afficitur. Cum igitur res nunc quidem ſenſibus obuerſatæ haud excitaſſent memoriam eius, quod cogitari deberet; valde conſultum eſt, adhibere ceremonias ſenſibus ſubiectas, quo neceſſaria cogitatio in nobis oriatur. Ex quibus intelligitur, quam ſapienter a Deo in V. T ceremoniæ præſcriptæ, quarum monitu patres ir Chriſti futuri recordationem inciderent.

§. 350.

An ceremoniæ legit. ex Ægypto orta?

Quæcunque theſes in præſenti capite theologi tradunt, eæ omnes, quod mirum videri poteſt ex hac recentiorum definitione prono aluec fluunt. *Ceremonia eſt ſignum, quo certi inſtitut memoria animum ſubire debet.* Quodſi malum 8 ſuperſtitioſum fuerit inſtitutum, ſiſtitur per ceremoniam animo: ſi fuerit ſanctum, denuo noi poteſ

ꝑoteſt non præſente ceremonia cogitatio illius recurrere. Ægyptiorum ritus ad ſuperſtitionem & idololatriam alendam comparatos fuiſſe, quis neſcit? (540) Non eſt igitur veroſimile, Deum populo Iſraelis eas ceremonias præſcripſiſſe, quarum præſentia ambigua fuiſſet, recolendæ tam ſuperſtitionum Ægypti, quam veri Numinis cultus memoriæ idonea: (541) quod viri cetera docti nobis perſuadere conabantur.

(540) Vid. Io. Baptiſta Caſalius in *opere tripartito de profanis & ſacris veteribus ritibus, cuius pars prima Ægyptiorum ritus exhibet.*

(541) Noti ſunt Marſhaam in *canone chronico:* Spencerus in diſſert. *de Vrim & Thummim* & de *legibus Hebræorum,* qui omnes Iudæorum leuiticas ceremonias ab Ægyptiis profectas eſſe ſtatuebant. Iudicare hinc licet, quid de nonnullis eccleſiæ Romanæ ritibus habendum, quos a gentibus deriuatos viri eruditi obſeruarunt, v. g. Muſſardus in libro gallico, qui & germ. editus ita inſcribitur: *gründliche Vorſtellung der vor Zeiten aus dem Heidenthum in die Kirche eingeführten Gebräuche, cum adnot.* & *præf. de prima orig. cerem. eccleſ. Lipſ.* 1695. Plures tamen ritus a Iudæis in eccleſiam propagati. Vid. Budd. in diſſert. de ritibus eccleſiæ Latinæ Iudaicis, quæ exſtat in parerg. hiſtor. theol. Idem ſentit Auguſtinus epiſt. 119. ad Ianuar. *Tot,* inquit, *ſeruilibus oneribus eccleſia premitur, vt tolerabilior ſit conditio Iudæorum, quum, etiamſi tempus libertatis non agnouerint, legalibus tamen ſarcinis, non humanis præſumtionibus ſubiiciantur.* Non improbo templa, altaria: nego tamen tot ab apoſtolis ædificata, aut Romæ octo templa a Chriſti diſcipulis condita; quod tamen ſcribit Clampin Part. I. de Muſ. vet.. cap. 18. p. 154.

§. 351.

Ceremoniæ leuiticæ erant typi.

Ceremoniæ ſunt ſigna, quibus certi inſtituti memoria animum ſubire debet: non potuerunt

igitur V. T. ritus omni prorſus ſignificatu eſſ caſſi; id quod ſatis teſtantur apoſtolorum ſcripta v. g. Hebr. VIII. 5. Veriſſima igitur eſt theologorum doctrina, qua *typicam his legibus vim aſſignare* cum ſcriptura ſolent. Nec obſtat, *ritu etiam N. T. ſignificatu grauidos, nequaquam vero typicos.* Alia enim eſt ratio eorum in antiqu fœdere, quam quæ in nouo. Si ſola ceremonii illis veteribus pietas exprimenda, & in memoriam reuocanda fuiſſet; tum nec tanto, nec tali apparatu indiguiſſent. Quorſum enim ſanguis taurorum, hircorum, immenſa copia profuſus? Annon dixi generatim ceremonias rebus adcommodandas, quas reuocare in mentem debent? At quan ei ſcopo attingendo inepta eſt ſanguinis pecuin profuſio, quæ magis crudelitatis, quam pietati ideam excitaſſet, niſi altius ſuſpiciendum fuiſſet ad ſanguinem ſuo tempore a ſeruatore profun dendum peccatorum cauſſa?

§. 352.

Ceremoniæ obuelabant maiorem lucem.

Ceremoniæ ſunt ſigna: ſigna non tam viuidam animo notionem offerunt, quam res ſignatæ Quis non anteponat amorem ſponſæ annulo eius & quis non maioris faciat poteſtatem regis ipſam quam diadema, vel tegumentum capitis ex aurc conflatum? *quis non præferat ſanguinem Chriſti ſanguini taurorum?* Plus ergo nouit & habet, qui rem ipſam nouit & habet, quam eius ſigna. Neceſſe eſt igitur, notitiam & felicitatem V. T. patrum minorem fuiſſe, quam noſtram. *Quæ tertia eſt theologorum in hoc articulo doctrina.* Minorem autem, *dico*, non plane *nullam*. Patres enim V. T.

non

non tantum norunt ceremonias vt nudas, ſed vt ſignificatu certo feraces: aliter enim ceremonias vero ſenſu tales non cognoſſent: non cognouerunt tantum ceremonias, id eſt, ſigna; (quemadmodum ſubditi coronati regis ſpectant & intelligunt ornamenta) ſed & habuerunt, & poſſederunt: qui autem ius gerit in ſignum, gerit & in rem ſignatam: qui annulum ſponſæ poſſidet, poſſidet ipſam. *Fuerunt igitur patres & Seruatoris peculium & hæreditas.*

§. 353.

Ceremonia eſt ſignum, quo certæ rei cogitatio in mente excitatur. Si vis de re cogitandi non antea præſto ſit, inutilis eſt ceremonia huic perſonæ. *Quod mentem ſanctificat, vim ei indit deliberato cogitandi nonniſi bona.* Cum igitur ceremoniæ facultatem cogitandi de re non ingenerent, ſed modo iam ingeneratam excitent: nulla profecto ceremonia ſanctificare poteſt. (542) Turpiſſime igitur deceptus fuit Iudææ incola, pium & DEO gratum ſe per obſeruatos ritus fieri perſuaſus, de qua re præclare Paulus Hebr. X. 1. ſeqq.

Ceremoniæ non ſanctificant nec iuſtificant.

(542) Hæc eſt profundiſſima Iudæorum corruptio, cuius non aſſecutus fueris penitiorem ideam, quam *lecta Limborchii amica collatione cum erudito Iudæo.* Oggannit apella: *non perfectiora eſſe, quæ ratio nobis dictitet, quæque ſint præcepta moralia, quam quæ Deus ipſe reuelauerit ceremonialia, quorum rationem nos miſeri ignoremus: grauius punita frequenter crimina aduerſus ceremonialem, quam moralem legem commiſſa: qui falſo peierauerit, pœnam ſubiiſſe; qui vero ſabbatum violauerit, morte debuiſſe plecti; nullum diſcrimen a DEO ſtatutum legum ceremonialium & moralium: ca-*

ptiuitatem immiſſam ob terram ſeptimo quouis ann quieti non relictam &c. Sed facilis eſt reſponſio. S maior fuit ſtatuta criminibus contra legem ceremonialem patratis pœna, maior etiam proæreſis, quæ leg morali aduerſatur, intercurrit. Sæpe metu adacti quidam peierare ſolent non tam grauiter plectendi, v illi, qui petulanter ſabbatum violant, quia non ſun ob ſabbati, qua ceremoniale præceptum eſt, violationem puniendi, ſed quatenus ſumma malitia contra legem moralem admiſſa, temeratum eſt. vid. Limborch. ipſum cit. loc.

§. 354.

Opus operatum fugiendum.

Excitant igitur & ſupponunt ritus cogitand vim, non ingenerant: vti veſtes non calefaciunt niſi corpus viuum, vim caloris naturalis prærequirentes. Cum ceremoniæ ſint ſigna, quibus præ ſentibus in recordationem certarum rerum veniri debet: deteſtandum eſt *opus operatum*, quod vocant. Quando ſcilicet ceremoniæ cortici inhæretur, nec mente agitatur ea idea, quæ agitar deberet. Grauiſſime propterea, at iure optime in abuſus ceremoniarum leuiticarum, quæ peragebantur ſine debita cogitatione, inuehitur propheta Ieſai. c. 1. (543)

(543) Alia tamen ratio eſt ſacramenti initiationis. Quin gratiam enim infanti pariat ex *opere operato*, dubitandum non eſt. Confert quippe fidem, non ſupponit, vti ſacra cœna.

§. 355.

Ceremoniæ leuiticæ ceſſarunt.

Ceremonia ad animum vocare debet alicuius rei memoriam. Si res autem ipſa præſto fuerit, ſigno eius non erit porro opus. Ceremonias V. T. eo ſpectaſſe, vt Chriſti futuri imaginem animo offerrent, nemo temere negauerit: aduentante igitur Chriſto, ritibus illis V. T. præclare poteramus

mus carere. *Itaque ceſſauit per ſe lex iſthæc eccleſiæ ritualis.* Non eget abrogatione, quod per ſe ceſſat. (544) Quocirca lex ceremonialis adcurate loquendo nec abrogata dici poteſt. (545)

(544) Si legem hanc a Chriſto abrogatam diceres, locus ſuſpicandi relinqueretur, quod & Chriſtus nouas leges vel tulerit, vel ſaltem ferre potuiſſet. Qui enim antiquas leges abrogare poteſt, ei licet & nouas condere.

(545) Legem hanc abrogatam ait Iæger comp. p. 385. Vti ceſſarunt ritus Iudæorum; ita, idem vt fieret & accideret gentium ſuperſtitioſis ceremoniis, optandum eſt, quas a Iudaicis ortum traxiſſe iure an falſo? quidam affirmant. Daniel *Claſenius in theologia gentili. Huetius in demonſtrat. euang. Bocharius in geograph. ſacra.*

§. 356.

Ex his etiam, quid de adiaphoris in eccleſia N. T. iudicari debeat, intelligitur, quorum cauſſa & olim & noſtro tempore certatum eſt. (546) De ceremoniis ſacrorum iudicaturo id negotii datum eſt, vt inquirat, num ritus eccleſiaſtici in memoriam reuocent, quod reuocare debent? Et an eius cogitatio ſine iſthoc ritu non ſua ſponte animum ſubiiſſet? (547) Diſpiciendum ergo eſt, quid maxime in loco templi publico mentem pii auditoris percellere debeat. Num recte facit, ſi lætitiam de beneficiis Dei ad animam pertinentibus concipit? Quidni? ergo muſices ceremonia cantionibus interſtincta ſacris voluptatem ſanctam excitaturis laude non caret. *De adiaphoris.*

(546) Notæ ſunt lites interimiſticæ, quibus, *an ea, quæ cæſar & imperii ordines pontificii interim tenenda præſcripſerunt, adiaphora ſint nec ne?* diſceptatum eſt. Facile ex noſtra generali notione ſententia pronuntiari

ſolida poterit. Flacius princeps eorum fuit, qui ſe formulæ *interim* oppoſuerunt. Hinc ſcripta edidit complura aduerſus adiaphoriſtas *Phil. Melanchtonem, Georgium Maiorem, Io. Bugenhagium*, quæ a Io. Balthas. Rittero in deſcript. vit. Flacii p. 279. Io. Erdmanno Bieckio in dem dreyfachen interim cap. III. p. 191. commemorantur. Adde Anton. Teiſſierii *eloges des hommes ſcavans* T. I. p. 438. Schiſma epiſcopalis & preſbyterianæ in Anglia eccleſiæ maximam partem ob ceremonias enatum Georg. Hornius docet p. 530. hiſtor. eccles. vbi ait, *non defuiſſe, qui improbarent epiſcoporum ſuperbam auctoritatem & hierarchiam, tanquam miſſæ nimis vicinam* &c. vid. Io. Henric. Heidegger in corp. Th. chriſt. L. XXVII. ſect. I. §. 93. p. 606. Quantopere de liturgia Anglicana (*the common Prayer Book*) pugnatum fuerit, peruulgatum eſt. Puritani enim eam volebant abrogatam, nouam ſubſtituturi a Richardo Baxtero concinnatam. Hinc colloquium Londini habitum 1660. irrito euentu. Curioſius hoc exponit Nicholſius in adparatu ad defens. eccles. Anglic. p. 58. Quid Puritani in liturgia deſiderauerint, Nichols memoriæ prodidit c. l. P. II. cap. 4. p. 245. Heinrich. Ludolph. Benthem *in dem Engelländiſchen Kirchen- vnd Schulſtaat.* Non eſt iam locus his recenſendis.

(547) Ita ratiocinatur Wolfius in moral. Cap. III. §. 177.

§. 357.

De imaginibus in eccleſia.

Qui Chriſti in crucem pro nobis acti memoria commouetur in loco ſacrorum publico, non poteſt non adprobari DEO: cum ergo imagines Seruatoris, ſuſpenſi ex cruce, ei ſcopo inſeruiant; non video, quamobrem ex templis prorſus eiiciendæ ſint, *dummodo caueatur idololatria.* Iudicare hinc licet, quid ſentiendum ſit, & de motibus eccleſiæ veteris iconoclaſticis, & ex altera parte, de ſuperſtitione eccleſiarum quarundam (548) hodiernarum. Ceremonia eſt ſignum, quod ad

ani-

animum reuocare certas cogitationes debet: niſi igitur cogitationes idololatricæ & ſuperſtitioſæ ſint, non eſt, cur vitia vitantes in contraria curramus, omnibus plane & modeſtis ceremoniarum veſtimentis religionem denudando. Medio tutisſima præbebitur via.

(548) Valde quidem pleraque ſuſpecta ſunt, quæ Romanenſes ge iconoclaſtis veteribus referunt, v. g. *reſectam a Turca tyrano Io. Damaſceni; Leonis Iſaurici inſtinctu, manum reſtitutam fuiſſe ope imaginis, virgini Mariæ ſacræ.* Vid. Maimbourg. hiſtor. des iconoclaſt. Livt. II. p. 123. Non tamen per omnia Iconoclaſtæ excuſandi ſunt, niſi forte fuerit, vt imaginum in templis præſentia non amplius potuerit propter populi ſuperſtitionsm ab idololatria ſeiungi. Vid. Bayle in Dictionaire Hiſt. Crit. ſub tit. *Damaſcenus.* Refutauit fabulam Frid. Spanhem. in hiſt. imag. reſtitut. ſect. II. §. 13. tom. II. operum p. 740.

§. 358.

Cultus non eſt ponendus in ceremoniis.

Actiones, quas intuitu DEI ſuſcipimus, quasque eſſemus omiſſuri, ſi forte ignorantia DEI omnimoda teneremur, vocantur cultus Dei. (549) Cumque actiones ſint duplicis generis, vel animi, vt *intelligere*, *velle*; vel corporis, vt *moueri* &c. cultus DEI quoque duplex exſiſtit, *internus* & *externus.* Omne actionis motiuum cognitionem mentis arguit, & voluntatem. Si igitur cultus externus, id eſt, corporis motus ab interno ſeiunctus fuerit, id eſt, ab intellectu & voluntate; deſinit eſſe cultus, quia nullo impulſu perfectionum diuinarum, nullo motiuo DEI ducitur: *hæc enim eſt cultus definitio.* Ceremoniæ igitur ſacræ cum ſint ſigna, quæ, quid boni cogitare nos deceat, commonefaciunt, quæque admonent, quid DEI

cauſſa faciendum? cultum DEI non conſtituunt, ſed iam in homine plantatum excitant. Abſit igitur, vt quiſquam maximam cultus partem in iis ſolis collocare inſtituat. (550)

(549) Vid. hanc definitionem cultus apud Wolfium in moral. p. 517. §. 757.

(550) Hic ſedet vlcus omnium eccleſiarum, quatenus deprauatæ ſunt. De euangelicorum cœtu dicere nil attinet: obuium eſt, quid in iis populis, eorumque vita & cultu queat deſiderari. Notabile vero eſt de orientali eccleſia teſtimonium Salomon. Schvveig. L. II. cap. 62. itinerar. p. 215. vbi ait, *in tanta ceremoniarum pompa ſummam diuini cultus rationem amitti, pluris facto parergo, quam ipſo ergo.*

§. 359.

Ceremoniæ arbitrariæ, nec neceſſaria ad ſalutem.

Ceremoniæ ſacræ ſunt ſigna ex inſtituto quodam pendentia, non naturæ curſu, quo ſenſu ignis fumus ſignum eſt. Poteſt igitur res eſſe ſine ſigno, id eſt, cultus ſine ceremonia. (loquor abſolute, non quod id fieri ſemper expediat) Ceremoniæ igitur poſſunt eſſe hæ aut illæ, pro neceſſitatibus eccleſiæ. Sicut in omni lingua coli Deus poteſt, I. Cor. XIV. 15. Voces enim quid ſunt quam cogitationum ſigna: ſic in omnibus quoque poteſt coli ceremoniis, quæ nihil ſunt, quam ſigna, quid cogitandum ſit de DEO? quo affectu calefieri oporteat? Quidquid proin in DEI cultu arbitrarium, id non pertinet ad neceſſitatem ſalutis. Qui ergo ritus obtrudunt (551) ſub diſpendio vitæ æternæ, decipiunt & decipiuntur vehementiſſime.

(551) Hæc eſt veriſſima confeſſorum poſitio. Vid. Hofmann. commentat. ſynopt. in Aug. confeſſ. p. 295. §. 10. De eccleſia orientali Spanhem. in elench. controu. p. 406. docet, Græcos exiſtimare, *in ceremoniis ne tantillum quidem ſalua ſua eccleſia mutari poſſe:*

quo

quo colore hanc opinionem tingant, Ricaut docet, qui in illis oris fuit verſatus, cap. 6. p. 32. *populum ſcilicet iis adſuefactum:* Sed nunquam hoc pacto excuſantur ceremoniæ ſuperſtitioſæ, quales ibidem introductas, nemo neſcit.

§. 360.

Tandem cum ceremoniæ ſigna ſint monentia, *quid cogitari inter ſacra debeat*, haud vero, *quid cogitari non debeat*: impii ſunt illi ritus, qui ad cogitationes & affectus, verbo diuino contrarios, inducunt, vt v. g. in genua prouolutus imaginem adores, vt purgatorii terrore concutiaris, vt fiducia meritorum ſuperbias &c. Itaque tales ritus non tolerandi ſunt, qui magis de Deo ſiniſtre ſentiendi, quam recte, occaſionem præbent. Ex eadem ratione cognoſcitur, ceremoniarum pompam non debere eſſe iuſto maiorem, ne animus, contra ceremoniarum ſcopum, multitudine obrutus, vel ritus non ſatis diſtinguendo, vel nimium admirando, cogitanda omittat: ex aduerſo iuuat, non eſſe eas aut plane nullas, aut iuſto rariores, animoque efficaciter percellendo incapaces; verum ita potius comparatas, vt ſignificatus altiſſime animo impreſſus non tradatur obliuioni, donec redeunte ſacrorum vice, noua fieri per eas poſſit commonefactio. *Ritus non ſint nimii nec nulli.*

CAPVT XIII.
DE CONVERSIONE.

§. 361.

AD finem properare iubet inſtituti temporisque ratio. Dicam igitur breuiſſimis, quid in hoc articulo adiumenti afferat recentiorum philoſophandi *Duo extrema h. l. vitanda.*

ſophandi methodus. Duo heic extrema declinari debent. Dextrorſum quidem, ne gratiam fingas talem, cui reſiſti plane nequeat; ſiniſtrorſum vero, ne vel tantillum tribuas in emendatione hominis viribus naturæ. Si mediam ingreſſus viam nec hinc, nec illinc, deflexeris; veritatem omnium recte ſentientium iudicio es aſſecutus.

§. 362.

Conuerſio eſt miraculum.

Exiſtimo autem viri illuſtris & aſſeclarum doctrinam cum eo, quod verum eſt, amiciſſimo nexu conſentire. Fieri emendationem hominis viribus, ſupra naturam collocatis humanam, vnanimi theologorum, bene animatorum, calculo comprobatum eſt. *Miraculum eſt effectus, qui nec ex rei natura, nec ex vi mundi huius conſequitur.* (552) Itaque conuerſio miraculum eſt (553) quod in anima noſtra editur.

(552) Vid hunc concept. mirac. apud Leibnit. T. I Recueil. p. 48. §. 43. apud Wolfium metaph. §. 633 ill. Bilfinger dilucid. §. 212.

(553) Velim expendantur verba ill. Bilfingeri dilucid §. 231. *Nonne id a theologis dicitur miraculum, quod eſt ſupra vires naturæ? Accipe argumentum. Aut operationes infidelibus ſpirituales ſunt ſupra vires naturæ aut non. Si prius, ſunt miracula: ſi ſecundum; adeſt Pelagianiſmus. Quid multa? ſi ſunt operationes ſupernaturales, ſunt (reſpectu naturæ) miracula.*

§. 363.

In regno ſcilicet naturæ.

Quidquid in anima contingit, quod eius vires excedit, nec a re creata proficiſci potuit, id eſt miraculum. (554) Non igitur integrum eſt, ab hac adpellatione conuerſionem excludere. Si tamen noua tibi videatur vocis impoſitio, poteris per me (555) diſtinguere *inter naturæ gratiæque regnum*

regnum. Erit conuerſio, ad naturæ regnum reſpectu habito, miraculum; in oeconomia vero gratiæ non erit, quatenus gratiæ DEI ordinariæ in iſthoc regno viribus procuratur. Contra in hoc regno miraculum dici poterit, quod extraordinarium eſt, *vt conuerſio Pauli, vt conſpiratio prophetarum &c.*

(554) Vid. Wolf. metaph. §. 759.

(555) Lege ill. Bilfing. dilucid. §. 231.

§. 364.

Cum ex recentiorum doctrina conuerſio ſit miraculum; tantum abeſt, vt homo quidquam ad eius vel initium, vel finem, conferre poſſit, quantum abeſt, vt v. g. quem natura cœcum protruſerat, ad viſus ſui reſtitutionem facere nonnihil potuerit. Oculorum quidem acie vti potuit, accepto Chriſti auxilio; ſed ad primum vsque videndi actum non potuit non eſſe patiens. Nec ſolum vires videndi, ſed primus etiam actus a Chriſti operatione pendebat. (556) Secundus autem videndi actus ceterique omnes conſectaria erant miraculi, in primo exerti, a viribus nunc videndi datiuis ordine profecta. Similis ratio debet eſſe conuerſionis, quam in regno naturæ miraculum eſſe, non temere condocui. *Homo in ea mere patiens eſt.*

(556) Vid. iudicioſiſſimi Hofmanni ſynops. theol. pur. p. 161. §. 2. *Neque etiam vires ſolum credendi ſunt a DEO, ſed & ipſe actus fidei; & quanquam homo ab hoc denominetur, & formaliter pœnitere & credere dicatur, Deus tamen vnice vires pœnitendi & credendi in actum deducit.*]

§. 365.

§. 365.

Conuerſionis poſſunt eſſe certi gradus.

Si quidquam igitur Pelagianiſmum profligat, recentiorum certe dogmata eum euertunt, qui conuerſionem miraculum adpellant propriiſſime acceptum. Quemadmodum miraculum fit in momento, (557) ita etiam conuerſio (558). Sicuti tamen miraculi operationes eſſe poſſunt complures, vt exemplo cadauerum Ezech. XXXVII. 7. 8. conſtat, *quæ orto DEI afflatu primum oſſa collegerunt, poſt carne & venis aucta, deinde cute veſtita fuerunt, vt tamen hactenus deeſſet halitus, quem tandem propheta vaticinium inſpirauit, vt occiperent viuere:* ita & conuerſionis certi gradus recte aſſignantur ſuis quiſque criteriis diſtincti. (559)

(557) Hoc demonſtrat Wolfius metaph. §. 688. Confer ill. Bilf. diluc. §. 229.

(558) Ita Iægerus comp. p. 306. *Conuerſio habet ſuos actus præparatorios, licet enim ipſa, vt eſt tranſlatio ex morte in vitam, ſit momentanea &c.*

(559) Varios gratiæ gradus vid. apud Fechtium in diſſert. de ord. & modo grat. aph. 14. 15.

§. 366.

Conuerſio poteſt eſſe reſiſtibilis.

Quemadmodum porro miracula Dei ab hominibus poſſunt eludi, quatenus conditionem non implent, ſub qua patrari poſſent, ac promiſſioni fide, deberent: namque rex populi Iſraelitici terram telo non pluries quam ter cum feriret, frequentioris victoriæ ſpem ſibi eripuit, teſtante id diſertis verbis Eliſa, qui a facto regis ſplendidiorem victoriam ſperandam fuiſſe, ſub conditione licet non impleta, confirmat II. Reg. XIII. 18. 19. ita prorſus non abſurdum eſt, miraculum conuerſioni

ſionis ſuſpendi a conditione hominum: poſſe itaque conditione omiſſa impediri, id eſt, reſiſti, quando media pædagogica ad imitationem regis Iſraelitici non bene adhibentur. Corruunt igitur vel hoc ſolo exemplo omnes argutiæ eorum, *qui gratiæ non poſſe reſiſti contendunt*, qui DEO inglorium putant, *reſpicere conditionem:* qui *conditione non reſiſtendi admiſſa hominem aliquid ad ſui conuerſionem collaturum ſuſpicantur*: quaſi vero rex terram percutiendo victoriam miraculoſam promouiſſet: *qui hominem ſe ipſum diſcernere ſententia hac ſtante criminantur:* corruunt, inquam, hæc argumenta quæuis, ſi recentiorum doctrina rite imbibatur.

§. 367.

Scilicet telluris percuſſio, a rege ſuſcepta, non cauſſa fuit victoriæ, ſed *conditio ſine qua non:* quod idem de conuerſione habendum, ad quam procurandam nihil faciemus, niſi in foro exteriori, actus pædagogicos adhibendo. (560) Quis igitur non videt, nos duos vtrinque ſcopulos, §. 360. indicatos, præternauigando, veritatis naufragium ſcite declinaſſe. *Illuſtratur.*

(560) Confer Scherzer. ſyſtem. p. 155. vbi theſin *de homine, in conuerſione nonniſi patiente,* ad forum interius, non ad actus pædagogicos, reſtringit.

CAPVT XIV.

DE VITA ET MORTE.

§. 368.

TRiplicis eſſe generis vitam omnem, vel iis notum eſt, qui nondum ære lauantur. *Vita triplex.*

 Alia

Alia enim vita eſt *naturalis*, alia *ſpiritualis*, alia denique *aeterna*. Similis ratio eſt mortis, quæ opponitur vitæ. Quem enim fugit, eam vel *naturalem*, vel *ſpiritualem*, vel denique *aeternam* eſſe? De tribus his generibus pauca dicemus, pro ratione temporis & inſtituti. (561)

(561) Pertinet huc cancell. Tub. diſſert. *de morte natural.* 1722. habita, qua ego quidem in hoc articulo nihil eruditius legi vnquam. Alio conſilio Franciſc. Bac. Verulam. *ſcripſit hiſtoriam vitae & mortis.*

§. 369.

Alia vitae diuiſio. Vita corporis.

Quemadmodum hæc vulgaria ſunt: ita parum obuia eſt diſtinctio primi membri noua, quæ *vitam naturalem complectitur*. Pertinet enim vita naturalis vel ad *corpus*, vel ad *animam*, vel ad totum *ſuppoſitum*. Definitiones heic adcuratas pariter & fecundas recentiorum tradit diſciplina, Vita corporis *in circulatione ſanguinis ponitur*, (562) ſeu generatim in tali *ſtatu*, quo *corpus ad mouenda membra* redditur aptum. Concinit hæc definitio adcurate cum S. ſcriptura, vt nihil hac parte obiici queat. (563)

(562) Vid. Wolfii *vernünftige Gedanken von den Wirkungen der Natur* §. 455. *Das Leben iſt der Zuſtand des Leibes, darinn derſelbe zur Bewegung ſeiner Gliedmaaſſen aufgelegt iſt. - - Vnd demnach ſiehet man, daß das Leben des Menſchen vnd der Thiere dem Vmlauf des Geblütes zuzuſchreiben.*

(563) Leuit. XVII. 11. *des Leibes Leben iſt im Blut.* &c. hinc ſanguinem fundere, eſt vitam ponere Io. X. 17.

§. 370.

Animae vita.

Vita animæ eſt nihil aliud, *quam vis operandi, id eſt, cogitandi & adpetendi*, qua proprie loquendo ſubſtantia animæ continetur. Itaque

anima

anima quamdiu exſiſtit, mori nequit: ipſa enim eius vitæ radix ſubſtantia eſt. (564) Non dicimus animam cogitationem, ſed cogitandi vim. Hæc eſt perdurans; illa tranſitoria. Hæc complectitur vires; illa determinationem virium, quæ ſubinde alia atque alia eſſe ſolet. Hæc eſt veluti ſcaturigo operationum; illa riuus inde profluens. Hæc, vno verbo, eſt ſubſtantia; illa autem accidens. Non exponimur (565) igitur dubiis, quibus Carteſiani premuntur.

(564) Supra docuimus §. 27. characterem ſubſtantiæ in vi agendi quærendum, quod & h. l. adplicandum eſt. Confer. Braun. in doctrin. fœd. p. 299. §. 15. *Sedulo cauendum eſt, ne confundamus actum ſubſtantialem cogitandi ipſum cum eius variis modis ac determinationibus, quales ſunt cogitationes particulares - - Nam quomodocunque determinetur actus cogitandi ad hanc vel illam cogitationem; tamen actus ipſe ſubſtantialis ſemper idem eſt, cum modi & determinationes eſſentiam ipſam non deſtruant.* &c.

(565) Dubia Carteſianis obuerſa ſunt v. g. *Si natura mentis conſiſtit in cogitatione, ſequitur eam eſſe accidens: ſi conſiſtit in cogitatione; anima erit fluxa, peritura, quemadmodum ipſa cogitatio eſt fluxa, & ſingulis fere momentis perit:* anima enim non eſt cogitatio hæc aut illa, ſed ipſe cogitandi actus ſubſtantialis, qui durat, licet ſeries cogitandi modique innumeri eſſe queant. vid. Braun. in doctr. fœd. p. 306. §. 24. ſeqq. Potuiſſem adcuratius, ſeu ſaltim fecundius, animæ vitam *adpellare vim repræſentandi mundum pro ſitu corporis in vniuerſo.* Adcommodaui me autem ad ſententiam ordinariam, ne quibuſdam occaſionem ſuppeditarem, circa hæc recte expoſita, præter neceſſitatem hæſitandi.

§. 371.

Quid vita corporis ſit, quidque vita animæ, dixi: nunc explicandum eſt, quid ſit vita *totius* *Vita totius ſuppoſiti.*

ſuppoſiti ex anima & corpore conflati. Vita ſuppoſiti eſt *harmonia motuum corporis organici, nec non cogitationum ſeu idearum adpetituumque mentis.* (566) Vbi præſto eſt harmonia eiuſmodi, ibi viuit homo ; vbi ceſſat, moritur. Intelligere hinc licet diſtinctiſſime, quid ſibi velit obſcura philoſophorum locutio *inter totum hominis, & totum hominem* diſtinguentium. Vita corporis & animæ, quam paulo ante definiuimus, exhibet *totum hominis ;* harmonia vtriusque vitæ ſiſtit *totum hominem.* Ita *totus homo* moritur : ceſſat enim harmonia actionum corporis & animi ; non moritur autem *totum hominis :* namque & anima poſt mortem vitam tuetur ſuam, & corpus (567) exſiſtere pergit.

(566) Harmoniam heic voco vitam ſuppoſiti : habet enim harmonia inter animæ corporisque actiones locum, iuxta omnia omnino ſyſtemata : id quod & ipſa teſtatur experientia. At proportio inter actiones animæ & corporis admitti nequit. *Proportio eſt comparatio homogeneorum ſecundum magnitudinem. Homogenea adpellamus, quorum vnum aliquoties repetitum poteſt alterum fieri, vel id æquare, vel ſuperare.* Atqui ex actione animæ, v. g. adpetitu quomodocunque replicato nunquam fieri motus poteſt corporis, & viciſſim. Non deeſt tamen harmonia inter actiones vtriuſque generis. Nimirum in harmonia mutationes animæ eandem *inter ſe* proportionem habent, quam mutationes corporis *inter ſe ſe* obſeruant. Si motus corporis organici conſequens ſit, v. g. triplo vehementior quam antecedens, poteſt ei animi reſpondere adpetitus etiam triplo viuidior, quam adpetitus antecedens, & ſic porro. Si alter ceſſat, poteſt finiri alter, &c. vid. ill. Bilfing. harm. præſt. p. 241. ed. prim.

(567) Licet corpus reſoluatur in cineres, exſiſtit tamen ſecundum partes, cum ne puluiſculus quidem eiuſdem ſine miraculo perire vnquam poſſit. Definitiones de

vita *&* *corporis & animæ* nemo temere vocauerit in dubium. Atqui ex iis patet, vitam vtramque ex actionibus hinc animæ, illinc corporis metiendam. Quodſi igitur vita eſt operationum fons, intelligitur, quid de Leibnitii ſententia iudicandum, qui in monadol. §. 71. *nil in natura ſterile, nil mortuum, nihil incultum eſſe* affirmat: omne enim ens, ex illuſtris viri mente, procul omni dubio, quatenus eſt *poſitiuum*, vim agendi habet; quatenus eſt *priuatiuum*, vis illa limitata *paſſiuum* in re conſtituit. Si cum Malebranchio omnes res creatas dixeris mere *paſſiuas*, vel nonnullas certe; rem fingis ex meris defectibus & priuationibus conflatam: quid enim eſt, *patiens eſſe*, quam non agere, id eſt, *limitatum eſſe viribus agendi?* Statuis itaque limitationes ſine re limitata, perinde ac ſi numerum computari poſſe diceres ex meris ſubtractionibus. Quocirca negari non debet, omnem rem, quæ & qua exſiſtit, vim agendi habere, magis minusque limitatam, pro re nata &c. Nihil igitur, ſuo modo, non viuit, quia nihil non quadam agendi vi præditum eſt. Niſi forte fuerit, vt vitam adpelles tantum *ſcaturiginem operationum, quæ in ſenſus incurrunt*, quæ *en gros* adparent, atque excludas actiones minutiarum noſtros fugientes ſenſus. Ita vero non viuent iuxta te animalcula viſu minora, & microſcopiis detecta; ſecundo cum plebe ſenties, non cum philoſophis: philoſophi enim rationes, ob quas hoc aut illud *vitæ* titulo a plebe inſignitur, & in aliis rebus fundatas vident, adeoque ob cauſſas eaſdem idem de illis iudicant, cum interim vulgi iudicium omne ex ſolis ſenſibus pendeat. Atqui ſatius eſt, rationem ſequi, quam plebis vſum. Si tamen nolis, ſi communi querela vtaris, *mutari per nos vocabulorum ſignificatus*, quanquam iniuſte conqueraris, vt modo probaui: poteris tamen per me libertate tua frui, vitæque vocem tam arcte circumſcribere, ac placuerit. Qui interim nos cum ratione h. m. loquentes intelligere vult, ab eo iure poſcimus, vt noſtram diſcat linguam: ſin autem fuerit refragatus, tantum abeſt, vt iure nos accuſare poſſit, quantum abeſt, vt, qui cum Gallis conuerſari cupit, merito querelas fundat, Gallicam diſcendi linguam neceſſitate conſtrictus.

§. 372.

Vita ſuppoſiti carnalis.

Vita ſuppoſiti hactenus explicata denuo in aliquot ramos abit. Eſt enim vel *carnalis*, vel *animalis*. Vita *carnalis eſt harmonia actionum animæ & corporis in perpetrando malo*. Si v. g. homo peccat, vult primo peccare ipſa eiuſdem mens; ſecundo reſpondent ei adpetitui motus corporis, vel externi, ſicubi ipſo opere peccatum admittitur, vel motus interni a cerebro & ſpiritibus animalibus profecti, quoties nimirum intra conatum malitia ſubſiſtit. Nam & ſingulis cogitationibus, ſiue prauis, ſiue bonis, reſpondet ſaltim in cerebro certa mutatio, quod omnes philoſophi vltro fatentur. Hæc vita in ſacris adpellatur *vetus Adam* (568), *antiquus homo, corpus peccati* &c. Harmonia eſt vel in actu poſita, vel in habitu. Si res duæ pluresue aliquoties conſentiunt, vel ſemel, nec pluries; collocatur harmonia in *actu*: ſi vero ſæpius repetatur, oritur procliuitas conſentiendi, eoque *habitus*. Cum vero & a natura poſſit propenſio ingenerata eſſe: patet, poſſe exſiſtere propenſionem conſentiendi inter actiones corporis & animæ naturalem: poſſibile propterea eſſe *peccatum originale*, de quo plura docent theologi.

(568) Oracula V. T. pro peccato originali facientia nuper in pecul. diſſertat. vindicauit dn. Pfaffius cancell. Tub. Clerici ſententia de peccato originali ſingularis legi poteſt in epiſt. theol. VI. p. 150. ſeqq. Accuſatur & Elias Du Pin a Petitdierio in obſeruationibus ad bibliothec. ſcript. eccles. quod in primis ſeculis nihil a patribus ſcriptum eſſe docuerit, diſtinctæ huius peccati explicationi inſeruiens. Ad quas obſeruat. Du Pin T. VI. bibliothec. quædam regeſſit. Nouitatem autem

dogmatis de peccato originali, quam Pelagiani Auguſtino falſo exprobrarunt, præſul Hipponenſis ita amolitus eſt: *non ego finxi originale peccatum, quod catholica fides credidit antiquitus, ſed tu, qui hoc negas, ſine dubio nouus es hæreticus.* vid. L. de concup. & nuptiis L. II. Cap. 12. T. X. oper. p. 210.

§. 373.

Vita ſuppoſiti animalis.

Vita *ſuppoſiti animalis eſt harmonia illarum animæ & corporis actionum, quas homo cum brutis communes habet, & quæ in ſe ſeorſum á* ſubiecto *conſideratæ nec malæ ſunt, nec bonæ.* Tales ſunt v. g. his aut illis propenſionibus affectum eſſe, quæ in anima & corpore ſibi mutuo reſpondeant. Si anima procliuis ad ambitionem exſiſtat, vel *ſi hanc peccatis adſcribas, vti plerumque adſcribi debet*, ad appetitum honoris innoxium, qualis in obſeruando decoro & alibi locum inuenit, reſpondet in corpore ſanguis, flaua bile abundans: quod idem de ceteris temperamentis ſentiendum eſt. *Hæc de propenſionibus animalis vitæ.* Ad actiones eiuſdem ſequentes referuntur, v. g. *adpetitus cibi & potus, inſtinctus procreandi ſui ſimile, amor prolis &c.* Vita iſthæc & in ſtatu integro florebat, id eſt, inſtinctum agendi exercebat; (569) in altera autem ceſſabit. (570) Deſcribitur a Paulo 1. Cor. XV. 45.

(569) Potu enim & cibo Adamus integer vtebatur. Falſa & Rabbinica eſt eorum ſententia, qui Adamum androgynum fuiſſe volunt ex ſe ipſo liberos procreaturum, vti Poireti, Peterſenii &c. Impia Beuerlandi, quam, quo minus tangam, prohibet caſtitas. Contra notum eſt, adpetitum cibi & potus in altera vita ceſſaturum. vid. I. Cor. VI. 13.

(570) *Edere enim & bibere cum Chriſto in gloriæ regno* ineffabile gaudium, non vero alimenti vſum denotat.

§. 374.

Vſus diſtinctionis in materia de natura & gratia.

Præclarum hæc diſtinctio vſum præſtat in diſcernendis gratiæ naturæque operationibus. Inſtinctus vitæ animalis cum gratiæ impulſibus ſæpe concurrunt ad eundem finem conſequendum, iisdemque mirifice implicantur, vt non exiguam attentionem poſcat; euoluere diſtinguenda. Sæpe pii homines ad ſe v. g. ſuosque curandos feruntur, & inſtinctu animali (quidquid enim viuit, ſe conſeruare ſtudet) (571) & aliquo gratiæ impulſu, quia id iubet Deus, & eo incitat Spiritus S. &c. Frequenter, quorum emendata eſt mens, v. g. melancholici a prodigalitate ſibi cauent, & per naturam, & per gratiam inducti &c. *Quid iam de his ſentiendum?* Aut inſtinctus vitæ animalis cum gratiæ impulſu concurrit ad faciendum honeſtum, aut alter cum altero confligit: ſi prius contigerit, augetur quidem in perſequendo honeſto ardor & vehementia, iuxta proportionem vero illius augmenti minuitur actionis honeſtæ laus & pretium, quia potiſſima inſtinctus, vt ita loquar, pars animalis vitæ fructus eſt: ſi vero acciderit, vt vitæ vtriusque impulſus ſecum mutuo confligant, tum gratia vel ſuperior euadit, vel victrix exſiſtit vita animalis. Priori caſu minuitur quidem in bono colendo ardor, ſed augetur pretium actionis. Quantus enim eſt niſus vitæ animalis contrarius, tantum gratiæ effectui derogatur. Fac, extrema fame regenitum laborare, nec habere, vnde ſatiari poſſit, niſi quod occaſio offeratur, furtim aufe-

rendi

rendi panem inſalutato domino. Si inſtinctus vitæ animalis, ſcilicet fames ad furtum ſollicitet, gratia autem illi imperet; ardor abſtinentiæ ob naturæ contrariam luctam languidior erit, victoriæ vero laus longe præſtantiſſima. Poſteriore vero caſu, quo vita animalis euadit ſuperior, peccatum admittitur, cuius culpa tantundem minuitur, quantum impulſus vehementia aucta fuit.

(571) Eleganter Cicero in offic. L. I. c. 3. §. 1. *Principio generi animantium omni eſt a natura tributum, vt ſe, vitam, corpusque tueatur, declinetque ea, quæ nocitura videantur, omniaque, quæcunque ad viuendum ſint neceſſaria, inquirat, & paret, vt paſtum, vt latibula, vt alia eiuſdem generis.*

§. 375.

Vſus in explicanda Auguſtini ſententia.

Quoties igitur animalis vitæ inſtinctus gratiæ niſum ſufflaminat, carnalis euadit: vitam enim carnalem harmoniam actionum corporis animique in perpetrando malo dixi: quicquid vero gratiæ reſiſtit, contrahit malitiæ culpam. Hac via oſtenditur diſtinctiſſime, quod Auguſtinus in tract. *de nuptiis & concupiſcentia* probare conniſus eſt, ſcilicet *homines in peccato poſſe concipi, licet inſtinctus ſobolem procreandi omnium animantium communis ſit.* Nam quoties vita animalis nobiliori inſtinctui obluctatur, eundemque ſuffocat; non poteſt non commaculari peccato, adeoque fieri carnalis. Cumque vitæ animalis impulſus, qui bruta afficit, nunquam nobiliori inſtinctui reſiſtat, quippe quem nec per gratiam, nec per rationem, habent; nec non vitæ animalis in Adamo adhuc integro impulſus nunquam imaginis diuinæ luminibus ac ductibus repugnaſſet:

intelligitur, poſſe in vno ſubiecto impulſum eun- dem eſſe naturalem & culpa vacuum, qui in altero crimen habeat: ineptum igitur eſſe Pelagianorum (572) ratiocinium contra peccati originalis præ ſentiam formatum, quod huc redibat: *inſtin ctum procreandi ſobolem omnibus communem ani mantibus non poſſe non expertem criminis eſſe, eo que omnes in peccato gigni non poſſe.*

(572) Pelagianorum circa hanc aberrationem ſenten tiam nemo ſtudioſius recoxit, quam Crellius *in ethic chriſtiana virtutum & vitiorum.* Gignimur tamen i peccato non ſolum ob concupiſcentiæ exceſſum, ſe & ob corruptionem parentum hæreditariam.

§. 376.

Vita animalis limitat ſpiritualem.

In ceteris caſibus adſignandis non ero prol xus. Fieri poteſt, vt quis peccet contra inſtin ctum & naturæ & gratiæ, vid. I.Tim. V. 8. tu crimen admittitur enorme. Contingere poteſt, v vterque ſit ſolus, non coniunctus, nec colliſus cu altero, vt actio oriatur vel bona vel indifferen *ſaltim quoad nos*: de quibus omnibus iam dicen locus non eſt. Id obiter duntaxat moneo, ſpir tualem vitam ab animali ſemper limitari; a carna vero peccaminoſis imbecillitatibus coinquinar Primum quidem tum fit, quum ob alimentorur parandorum, vitæ animali inſeruientium, curar plurimum temporis huius mundi occupationibu tribuendum debito cultui diuino, eidemque pe petuo, ſurripitur: alterum autem contingit, dur hæ & eiuſmodi curæ, affectuum exceſſus & languorem, tarditatem, moleſtiam adſpergun ſacris functionibus.

§. 377.

Vnum ex animalis vitæ operibus ſummi eſt nomenti, non prætereundum h. l. ſicco pede. Ad animalem vitam referuntur *temperamenta.* Videre licet homines atra bile abundantes, qui in omnibus ſuis negotiis rigidiores ceteris exſiſtunt, nxie ſoliciti, conſtantes in conſiliis, nec mobiles facile, qui viuaciſſima phantaſia peccatorum rbis chriſtiani indignitatem, iudiciorum DEI rauitatem &c. ſibi repræſentare poſſunt. Quodſi ales gratiæ nonnullo impulſu afficiantur, dici ix poteſt, quanta inſtinctuum vtriusque generis ommixtio oriatur. Inſpiratorum noſtro tempore ot dantium turbas, exempla id condocere posunt. (573) Hinc vaticinia temperamenti impetu verbis ſcripturæ prolata: hinc feruor cuncta eformandi ſine conſilio quidem incredibilis: inc alia phænomena, quorum diſtinctio ſummam attentionem meretur. Conſilium certe DEO obtemperandi firmiſſimum gratiæ effectus ſt, ſed mirifice & conturbatus, & obliquatus perationum vitæ animalis intercurſu. Habes um naturæ & gratiæ conglomeratum velut effetum, ad quem euoluendum nonniſi diuina ſufficit perſpicacia. Facit huc, quod cap. III. diſcurs præliminaris diximus.

De effectu huius vitæ in inſpiratis.

(573) Vid. Io. Guſtau. Reinbeckii *nöthigen Vnterricht von Prüfung der Geiſter.* Halæ 1715. Io. Ioach. Lang. *in dem nöthigen Vnterricht von vnmittelbaren Offenbarungen.* Halæ Sax. 1715. Martin. Chladen. in diſputat. de inſpiratis ſine ſpiritu. Witteb. 1715. Lyſii *wahrhafte Erzæhlungen deſſen, was mit den Inſpirirten zu Berlin vorgegangen.* 1715. &c.

§. 378.

An inſtinctus vitæ animalis manſuri in cælo?

Spiritum S. in prophetis & apoſtolis ſe quorumuis temperamenta & propenſiones a commodaſſe, theologorum chorus vnanimi co ſenſu profitetur. Nouum id eſt argumentum lir tantis vitæ animalis ſpiritualem. Quod obi tango. *Sed num in cœlo vitæ animalis functio cunctæ ceſſaturæ ſint?* quæſtio eſt longe graui ma. Vnam quidem & alteram operationem ſtructum iri §. 373. docui; de ceteris vero diſ ptari poteſt. *An cœlites* v. g. *eandem ϛοργην e relictos liberos poſt mortem ſentient, quam hab runt ante, quam ex hac vita diſcederent? S ctificabiturne tantum* (574) *ille amor, an pro euelletur?*

(574) Controuerſia hæc agitata eſt vehementi ani rum æſtu inter viros doctiſſimos eccleſiæ euange ante tempus breue. Miniſterii Auguſtani ſenior, temporis ſuperintendens Herimontanus, librum ed ad οικοδομην præclare facientem, quem inſcripſit: *Kranken Geſundheit vnd der Sterbenden Leben*, in ex miniſtri cuiuſdam Stuttgardiani ſermone ſacro o habito quæſtionem tractauit: *num cœlites ſemet in cem ſint agnituri, futurique memores charitatum hac vita relictarum, immo num aliquando etiam b te defuncti ſuis in mortalitate adhuc degentibus pr eſſe queant?* vid. p. 762. Adgreſſus eſt virum err tum Lebrecht Petræus quiſpiam, quem refutauit Grammlichius *in dem Vnterricht von dem Zuſtand Seeligverſtorbenen* &c. & ipſe ſenior Vrlſperger *im Se ſchreiben* &c. Petræus aduerſarios heterodoxiæ co guit; hi contra Petræum ſummæ impietatis accu runt, compenſatis reciproce inſultibus. vid. *das Se ſchreiben* p. 22. *Perinde ac ſi nemo ab aliis diſſent poſſet, niſi vel heterodoxus, vel impius.*

§. 37

§. 379.

Mea quidem ſententia non euellitur amor cœlitum erga relictas charitates, emendatur potius, & ſanctificatur. Recordantur ergo propinquorum amicorumque in hac vita, queis erepti ſunt; ſed an in eorum etiam cognitionem veniant, quæ illi propinqui poſt horum obitum ſuſcipiunt, anceps coniectura eſt. Non prouehemur tamen ulterius in decidenda hac lite, quam hactenus factum, niſi ideam *ſanctificationis*, qua amor cœlitum depurari dicitur, euoluerimus. *Deciditur generatim.*

§. 380.

Quales ſint actiones, *ſanctæne*, *naturales*, an *vitioſæ?* ex motiuis & impulſu agendi æſtimari debet. vid. cap. III. diſſertat. præliminaris. Actio igitur *mere* ſancta eſt, *quæ nonniſi ex motiuo illuſtrandæ DEI gloriæ editur.* Actio ex parte ſancta, cuius generis non omnes quidem, pleræque tamen in hac vita exſiſtunt, ea eſt, *quæ ex motiuo illuſtrandæ DEI gloriæ pariter ac ex inſtinctu quodam animalis vitæ perpetratur.* Tales ſunt, *liberos amare & propinquos ob mandatum Chriſti, cibum & potum capere in nomine DEI* I. Cor. X. 31. *conſeruationi propriæ ſtudere &c.* *Euoluitur notio ſanctificationis ſpeciatim.*

§. 381.

Virtutes noſtræ omnes, queis ornamur in hac vita, non excluſis illis, quæ a gratiæ regno pendent, locum habent ἐκ μέρους I. Cor. XIII. 10. Cum vero in altera demum vita conſummandæ ſint: l. c. intelligitur, ſanctitatem actionum, *ex parte* nunc obuiam, commutatum iri cum ſancti- *Quo ſenſu beati relictos propinquos ament?*

tate

tate *mere* tali, id eſt, ex definitionibus ſupra tr. ditis, actiones cœlitum nonniſi ex *ſolo* & *vni* motiuo illuſtrandæ DEI gloriæ profecturas: ce ſaturum igitur ſuo modo inſtinctum animalem qui actionis pretium §. 374. minuit. Cum igit dicimus, *perfecte ſanctificandum eſſe amorem be. torum erga propinquos, non autem euellendun ſenſus hic eſt, ipſam naturalem intelligendi adpetendi amandiue vim, quæ ſubſtantia eſt, ma. ſuram, nullo autem eam impulſu agitatum iri niſi eo, qui dirigatur in gloriam DEI.* Ergo ſa ctus eſt perfecte triumphantium in cœlo fideliu erga ſuos amor, ſi in hos non feruntur, niſi c motiuum gloriæ DEI ab eis promotæ, aut pro mouendæ; ita vt quoties motiuum gloriæ ceſſe degenerantibus in malignos propinquis, am ceſſet: ſi redierit poſtliminio, amor inſtauretur.

§. 382.

Soluitur dubium.

Ipſe inſtinctus in amore erga charitates natu ralis & animalis, cum in filios v. g. tendat, no *quia filii DEI ſunt, ſed quia noſtri ſunt,* ſanct tatem limitat, vt animum non occupare tot quanta quanta eſt, poſſit. I. Theſſ. V. 23. Limit tio illa imperfectionem arguit, quæ tum temp ris erit auferenda. *At*, inquis, *conceſſum eſt m do, inſtinctum animalem ſanctificari, non eradic. ri: regnum vtique gratiæ & gloriæ perficit natu ræ regnum, non euertit.* Ita eſt profecto; ſe velim in animali inſtinctu diſtinguas duo. Ipſa primo agendi vim, quæ ſubſtantia eſt, & viriu deinceps agendi directionem, a varietate impu ſuum profectam: ipſam ſubſtantiam, quæ a

agen

agendum impellitur, & motiuum, quod dire-ctionem addit impellendo. Illa in ſanctificatione ſemper præſtruitur, per ſe quippe in regno naturæ bona; hoc pro neceſſitate ſanctificationis variandum eſt. Quoniam enim illud amoris motiuum, quo in filium v. g. ferimur, *quia noſter, non ſolum quia DEI eſt per fidem*, aliquando agendi vim dirigere in malum poteſt, vrgendo ad amorem erga filium, qui DEO improbatur: cognoſcitur, inſtinctum animalem, quatenus accipitur pro motiuo, a generatione regni animalis deſumto, eradicandum eſſe in altera vita; quatenus vero accipitur pro vi agendi ſubſtantiali, ſeiungendo cogitationem directionis & motiui, non euellendum eſſe.

§. 383.

An beati de reprobis propinquis contriſtentur?

Pro diuerſa igitur vocabuli ſignificatione beati erga relictos propinquos amore flagrant, & non flagrant. Flagrant amore, ſed ſanctiſſimo, ex nullo impulſu, quam gloriæ Dei illuſtrandæ, oorto: non flagrant amplius ſuorum amore, quatenus motiuum amandi a generatione, in regno animali facta, deſumitur. Hoc maxime intereſt inter amorem ſanctorum huius & alterius vitæ. Huius vitæ ſancti præter diuinas ſuos amandi rationes ducuntur & ſtudio in ſuos, *quia ſui, quia a ſe generati, non ſolum, quoniam a DEO regenerati ſunt*. Hinc & nequiſſimos filios iam iam damnatos, eoque ad gloriam Dei promouendam ineptiſſimos, deplorando amorem ſignificant, vt exemplo Dauidis, Abſalonem reprobum tanto deflentis opere, conſtat. Alterius autem

vitæ

vitæ ſancti gaudebunt potius de propinquis reprobis, quam contriſtabuntur. Vnicum enim amandi motiuum habent gloriam Dei, cui illuſtrandæ, ſi ineptus euadat propinquus, æternisque nunc ſit exponendus pœnis, ceſſante motiuo, ceſſat amor, imo gloria DEI nunc contraria via per pœnam manifeſtata, de pœnis lætandi motiua ſentiunt. Contra mortales horum temporum pii duplici, & generis quidem diuerſi, motiuo vtuntur cognatos diligendi. Amant *vt ſuos* non amant ſolum tanquam *diuinos*. Licet igitur *diuini* eſſe propinqui deſinant, euaneſcente altero motiuo; vrget tamen alterum, vt & de reprobis, quos adhuc amant, mœſtitia afficiantur. Hæc ſi non diſtinxerimus, aërem in hac controuerſia verberabimus, & magno diſputandi molimine agemus nihil.

§. 384.

Cur non contriſtentur?

Inſtinctum animalem, qua talem, id eſt, quatenus ϛοργη erga filios oritur ex motiuo generationis in regno animali, in altera vita deſiturum facillime probatur. Ipſe generandi inſtinctus euaneſcet, teſte Chriſto Matth. XXII. 30. Non ergo vitæ illius maieſtati conſentaneus, eoque imperfectus eſt. Quicquid ergo ex eo qua tali oritur v. g. *vt argumenta inde amoris capias*, id auferetur, quo celſiſſimum ſanctificatio faſtigium attingere queat. Quodſi difficile conceptu videatur, *quomodo beati parentis* v. g. Abrahami *erga impium* & *damnatum filium amor*, v. g. erga diuitem epulonem Luc. XVI. 25. *ceſſare queat*, ſi ſuſpiceris, *duraturum amorem*, & *mœſtitiam de*

pernici

pernicie filii excitaturum: velim cogites, quid quotidie fiat in ſummorum principum animis, qui rationem ſæpe ſtatus amori naturali erga propinquos longiſſime anteponunt, & eiuſmodi affectibus adſuefiunt, vt nulla eorum cura tangantur, niſi quæ cum ratione ſtatus coniuncta eſt. Qui ſi huic obſtiterint, funeſtum exoritur odium. Si tam efficax ratio eſt ſtatus in alterandis principum animis; quo non effectu gloriam DEI, mentibus cœlitum infixam, penitiſſime conſpicuam fore autumas?

§. 395.

Intelligimus ex his, quousque beate defunctorum cum propinquis ſuperſtitibus conuerſatio ſperari, aut non expectari queat. Nimirum ſi ad communitatem ſanctorum, ſi ad vitam eccleſiæ triumphantis & militantis ſocialem prouoces; ſemper altero oculo iſthæc diſtinctio reſpicienda eſt. Societas nulla a beatis expetitur, niſi tantummodo pro neceſſitate gloriæ DEI, non pro inſtinctu vitæ animalis, qui fertur ad amandos propinquos, *quia ſunt propinqui. Cœlites igitur nonnulla de eccleſiæ militantis ſtatu reſciſcere*, problema in vtramque partem diſputabile, nec ſub impietatis intentata nota obtrudendum negantibus; *præſto autem ſæpius eſſe in terra beatos, ſocialitatisque cauſſa colendæ familiariter vti relictis propinquis*, valde obſcurum, & incertum eſt: quia in ſacris de ea coniunctione, præter pauca exempla extraordinaria, regulam non continuo fundentia, nihil diſtincte reuelatum legimus.

De ſocialitate cœlitum.

§. 386.

De vita ſpirituali. Incidimus nunc iuſto ordine in mentionem vitæ *ſpiritualis*, quæ alterum diuiſionis prima membrum conſtituit. Eſt vero vita *ſpiritualis reſtituta a Spiritu S. harmonia actionum corpori & animi in perſequenda virtute chriſtiana omni* Seu, ſi mauis, *determinatio virium agendi i anima & corpore ad faciendum id, quod DE(& Seruatori placet.* Cumque inter actiones DEO placentes, prima ſit *fides*, quam concipi mus in Chriſtum; veriſſimum eſt, quod vrgen theologi, *vita ſpiritualis initium in viribus cre dendi eſſe poſitum.*

§. 387.

Viſus & auditus ſpiritualis. Vitæ *ſpirituali* tam non deſunt ſenſus *ſpiri tuales*, quam non in vita naturali deſiderari ſo lent naturales. Definiemus illos breuiſſim *Viſus ſpiritualis* eſt *facultas* menti, per tertian diuinitatis perſonam, indita, *diſtinguendi & di iudicandi veritatem reuelatam ab errore, hon ſtatem chriſtianam a turpitudine* Apoc. III. 18 Eph. I. 18. Auditus *ſpiritualis* eſt facultas, a eodem profecta auctore, *aures præbendi*, ve quod in ſacris idem ſonat, *obtemperandi diuin voci.* Contrarium vtriusque ſenſus eſt animu *partim excæcatus, partim is, qui ad vocem De induruit.* Matth. XIII. 15. De auditu vero ſpi rituali Seruator verba facit Io. X. 27. *Oues me audiunt vocem meam*, id eſt, obtemperant. Vb vero eſt actus obtemperandi, ibi & facultas, eo que ſenſus ſpiritualis.

§. 388

388.

Guſtus ſpiritualis eſt facultas de immenſa Dei n Chriſto benignitate gaudendi, ac de peccato-um mundi horrenda indignitate contriſtandi. lla eſt dulcedo; hæc autem amaritudo; vtraque lelibanda a guſtu *ſpirituali.* I. Petr. II. 3. II. Cor. ⟨X⟩I. 29. Tactus ſpiritualis eſt facultas animaduer-endi impulſus gratiæ, diuinæque caſtigationis. ’hil. I. 9. Ierem. V. 3. Denique odoratus *ſpiri-ualis* eſt facultas diſcernendi genuinas preces a ucatis, Deoque non probatis. Preces enim *ſuffi-um eſſe*: quem quæſo fugit? confer. Pſal. CXLI. :. Atqui fideles obſtricti ſunt, vt caueant, ne pro ;rata Deo oratione offerant miſere decepti ingra-am. Iacob. IV. 3. Facultas vero id diiudicandi ecte *olfactus* adpellatur *ſpiritualis.* *De guſtu, tactu & odoratu ſpirituali.*

§. 389.

In vita ſpirituali, recte diiudicanda, genera-im duarum eſt habenda facultatum ratio. Pri-na pertinet ad *lumen diuinæ cognitionis*, altera d *ardorem ſanctioris affectus* in perſequenda ho-eſtate chriſtiana. Affectus addit animo *impul-um agendi*, lumen vero præſtat *impulſus dire-tionem.* Ardor affectus ſine lumine cognitionis ſt ζῆλος, ἀλλ’ οὐ κατ’ ἐπίγνωσιν Rom. X. 2. Lumen ero cognitionis ſine adfectus ardore eſt cognitio nortua Rom. II. 19. 20. Vtraque igitur debet oniungi facultas. Quantuſcunque exſiſtat agen-li pro diuina gloria impetus, ſi ſeparaueris rerum iotitiam, & ſubactum iudicium; *nec te inten-io bona, nec animus Deum colendi* Io. XVI. 2. *Duæ facultates vitæ ſpiritualis, lumen & ardor.*

Kk 2 *nec*

nec prætextus conſcientiæ iuuerit, aut coram DEO culpa exſoluerit vnquam. Impulſus enim licet vehementiſſimus, absque directione in obiectum debitum, tanto plus infert detrimenti, quanto niſus eſt rapidior: vt vel ſimili globorum, maximis tormentis non aduerſus hoſtes, ſed ſocios in bello exploſorum, illuſtrari poteſt, in quibus nihil deſideratur, niſi ictus directio, & militaris architecti prudentia. Ex aduerſo ſi vel ad angelorum cognitionis faſtigium eſſes euectus, ſanctoque tamen careres agendi ardore & affectu; nullus exſiſteres coram DEO I. Cor. XIII. 2. cum architecto militari comparandus, qui theoriam dirigendi & præparandi tormenta exacte perdidiciſſet, ab explodendis tamen iis abſtineret ſemper. Scilicet præſto eſſe debet in vita ſpirituali & *lumen* & *ardor*, & *impulſus* & *directio.* Non eſt, cur hoc ſimile in re ſacra rideamus, quos ipſe Spiritus S. cum militibus contendit II. Tim. II. 3. quorum ictus non veritatis defenſoribus, ſed errorum & diaboli ſeruis nocere debeant. Ephes. VI. 17. accenſo & agendi impulſu, & impulſus ſuſcepta prudente directione.

§. 390.

De zelo præpoſtero.

Perſpicuum hinc eſt, quid de iis ſentiendum qui veritates ſiniſtre intellectas, & ex tranſuerſo velut adſpectas, vbi optica tanquam fraude aliam faciem referunt, mirifice perſequuntur, bono animo gloriam DEI cauſſantes, nec non conſcientiæ vrgentis rationem interſerentes. *At non ſufficit, conſcientiam prætexere, ſi conſcienti*

ne

non ſit ſatis informata: nouimus enim omnes, dari & erroneam. Non ſufficit, ardenti gloriæ diuinæ impulſu flagrare, ſi impulſus dirigatur contra veritates: nullæ enim veritates a gloria DEI poſſunt ſeiungi.

§. 391.

Intelligitur ex præſtructis porro, num conſultum ſit, *emendationem mentis incoare a voluntate?* (575) Ardor affectus ad voluntatem pertinet, lumen vero cognitionis ad intellectum. §. 389. Diximus vero parum prodeſſe ardorem agendi ſine lumine. Itaque emendatio voluntatis, vbi quæritur primum, inſtinctum quidem & affectum parit DEO ſeruiendi: cum autem mens hactenus ignara ſit, quorſum ille inſtinctus debeat dirigi, nondum quippe colluſtrato per cognitionem veritatis intellectu; poteſt fieri, vt voluntas præceps magno impetu ruat in modos Numen colendi minus adprobatos, imo prohibitos, idque ſub conſcientiæ prætextu, ex quo oritur pro pietate ſuperſtitio, pro conſtantia in veritate obſtinatio (*la bigoterie*) (576) quibus vitiis ſæpe nihil pernicioſius excogitari poteſt. *Num voluntas prius emendanda, an intellectus?*

(575) Hæc eſt ſententia viri pie doctiſſimi Langii in medic. mentis, quam &, præter alios multos, notarunt auctores *relat. innocentium* ad ann. 1704. p. 410. ſeqq. Quibus tamen Langius reſpondit *in den aufrichtigen Nachrichten* P. IV. ad ann. 1704. p. 63. ſeqq. Adde & *antibarbar.* P. II. p. 41. ſeq. nec non rectorem gymnaſii Berolin. Bodenburgium in epiſt. gratulat. anno 1709. edit. Contra Ferberus in diſſertat. de *fanaticis, in rectam rationem iniuriis p. 12.* varia reponit. Sunt plures, qui hanc ſententiam tuentur, inter quos & Thomaſius, de quibus dicere non vacat.

(576) Prodiit ante ſemeſtre liber, qui inſcribitur: *Gedanken über die Philoſophiſche Bigoterie*, quo auctor Leibnitianæ & Wolfianæ philoſophiæ aſſeclas perſtringit. Sed haud ſane ſcio, quis magis huius vitii accuſandus fuerit? Num is, qui in re diſputabili impugnatur, ſeque defendit? an alter, qui primum impugnat, nec ſe impugnando erraſſe, profiteri vult, licet monitus? Nullum vero dubium eſt, quin primis adſcribendi ſint Leibnitiani, ſecundis vero cl. Waltherus *in den Eleatiſchen Gräbern*, vbi ſatis ironice Wolfium vellicauit, vt proin ſibi imputare debeat, quod a Müllero Wirtemb. pari menſura exceptus ſit. Etiamſi ego nec Waltheri ſatyras in Wolfium, nec Mülleri in Waltherum, adprobem: miror tamen eſſe, qui ſcommatibus a ſe in alios ſcriptis delectentur, ab aliis vero in ſe retortis incredibili æſtu ſuccenſeant. *Qui alterum facit, altero non debet commoueri.* Vid. quæ Walthero reſpondit ill. Bilfing. diluc. §. 460.

§. 392.

Dubium proponitur.

Poſſet noſtræ ſententiæ non ſine ſumma ſpecie obuerti, *ſæpe litterarum expertes, qui parum cognitionis habeant, ardentius & rectius DEO ſeruire, quam eruditiſſimos ſacrorum doctores, quorum pietas langueat, & ad conciliandum Numen longe ſit ineptiſſima.* Non eſt contemnendum hoc dubium, ex quo colligunt, *ſatius eſſe de flectenda prius cogitare voluntate, quam de colluſtrando intellectu.* At vero ſciendum eſt, ſi maior inflammet pietatis ardor hominem rudem, quam doctum quemlibet, in hoc ſtudio frigentem, id propterea fieri, quod pauciora cognitionis efficaciæ impedimenta in homine, litterarum ſacrarum ignaro, obiiciantur, quam in impio theologiæ doctore. Quodſi igitur de his iudicandum eſt, in duobus ſubiectis, altero erudito ſacris, altero leuiter imbuto; *cetera*

debe-

debemus cogitare, & ponere *paria.* Fac, eſſe eruditum theologiæ doctorem ex parte vna, & ex altera parte hominem ex plebe infima de ſummis fidei capitibus vix mediocriter inſtructum. Si in vno non compareat plus impedimenti & reſiſtendi virium, quam in altero; profecto theologiæ doctor ob maiorem cognitionem plus proficiet in pietate, quam homo ille rudis. Quodlibet enim rerum ſacrarum lumen efficax eſt, & niſum ad virtutem inſtigandi, qui luminis proportioni reſpondeat, exercet: *ſin igitur plus luminis adeſt, plus etiam inſtinctus animo additur.* Aliter verbum DEI non eſſet efficax, ſed mortua littera: quod eſt abſurdum. Si verbum DEI eſt efficax, erit eo efficacior pietatis impulſus, quo diſtinctius diuina de ſalute voluntas cognoſcitur. Aliter enim verbi efficacia in generali & confuſa cognitione poneretur, nec pietatis incrementum reſponderet illuminationis profectibus: quod contra Coloſſ. I. 11. nemo theologorum dixerit temere.

§. 393.

Quodſi igitur ruſticus v. g. ſacrarum notitia rerum infra mediocritatem ſubſiſtens, pietate ac DEI timore vincat multo doctiſſimum theologum; pietatis profecto defectus in theologo non eſt adſcribendus ſterilitati cognitionis, intellectum ornantis, *perinde ac ſi emendatio mentis debuiſſet a voluntate incoari:* eſt enim rerum ſacrarum notitia *ſemper efficax*, *conſcientiæ ſtimulos addendo*, *ἀναπολογητον hominem reddendo*, *caſtigando* &c. licet non ſemper cognitio ſit *pietatis efficiens;* ſed cauſſa illius ſterilitatis eſt *Reſponſio.*

 in

in impedimentis quærenda, quibus præ ruſtic theologus obliquatur, v. g. *munerum ambitu gloriæ cupiditate*, nimio litterarum ſtudio, &c Cetera igitur non ſunt paria: quocirca nec affir mari poteſt, *perinde eſſe, ſiue magna intellectu luce colluſtretur, ſiue minus.* Qui id volunt fallaciam *non cauſſæ vt cauſſæ* mihi committer videntur. Quæ enim pietatis vacuitas in theo logo ab aliis cauſſis enaſcitur; eam luminis quod intellectui affunditur, inutilitati falſo tri buunt, cauſſamque ob eam credunt, quod vo luntas prius amore DEI ſit imbuenda, quam in tellectus ornandus eius cognitione, cum tame vel ignoti, vel non ſatis noti, vtique nulla pos ſit oriri cupido; pro gradu autem cognitioni certa proportione amor capiat vel incrementa vel decrementa, *ceteris paribus.*

§. 394.

Cauſſæ, cur ſæpe eruditi impii.

Eſt & alia cauſſa, quamobrem ſæpe doctiſſimi litterarum expertibus pietate cedant. Verſantur enim eruditi ſæpe in veritatibus, quæ a pietatis ſtudio ſunt paulo remotiores, nec proxime praxin adtingunt. Frequenter & cognitionis latiſſime patentem amplitudinem magis quam profunditatem, & inde pendulam aſſenſus firmitatem, reſpiciunt, qua deficiente cognitio vim ſuam per animum pandere non poteſt. Fieri & ſolet, vt, dum animus hiſtoriæ litterariæ ſtudio nimium diſtrahitur, nec non mediocri præditus iudicio controuerſiis tractandis operam nauat, aut non ſentiat veritatum efficaciam, aut ſcepticiſmo theologico, ob litium

deci-

decidendarum incapacitatem, laborare occipiat, quo, quantum niſus cognitionis ad honeſtatem chriſtianam ſufflaminetur, verbis vix exprimi poteſt. Ex quibus tamen nunquam ſequitur, primum in id incumbendum eſſe, vt miſſa colluſtrandi intellectum cura, voluntatem emendemus omnium primo. Valeat igitur iſthæc ſententia, ex qua papiſmus & ſuperſtitio pridem enata eſt. (577)

(577) Quoniam cum diuinarum rerum notitia veritates philoſophiæ complures neceſſario cohærent, vt exemplo metaphyſicæ & moralis diſciplinæ cognoſcitur; quarum illa notiones ſuppeditat, in quas tandem omnis veritas diſtincte euoluta, ſiue naturalis, ſiue ſupernaturalis, reſoluitur; hæc vero theologiæ morali inprimis ancillatur: negari ſane non debet, ad cognitionem theologicam augendam & his adminiculis opus eſſe: & ſicut illa ſaluo pietatis profectu negligi non poteſt; ita & hæc, ſi per circumſtantias fieri poſſit, non contemnenda, nec tractanda deſultorie, nec eos audiendos, qui contrariam viam ſiue ſuadent, ſiue præeunt ipſi.

§. 395.

Diſcrimen illuminationis & experientiæ ſpirit.

In reuocando igitur ad pietatem chriſtianam homine lumen intellectus ſemper prælucere debet adfectibus animi, quibus in bonum ferimur: ſubinde antecedat oportet veritatis cognitio in intellectu, quo ſequi in voluntate poſſit honeſtatis amor & exercitium. At loquor hic de *illuminatione*, non *de experientia ſpirituali*, quarum hæc ab illa differt longiſſime. Illa enim præcedit emendationem hominis, ad quam ſternit tramitem; hæc vero, ſc. *ſpiritualis experientia*, emendationem hominis ſequitur. Illa docet & vrget; hæc inſtillatas doctrinas hic

& nunc adplicat. Illa ad *generalia* potiſſimum pertinet, repræſentans articulos fidei neceſſarios inſtruens de *virtutum chriſtianarum cultura*, *de euangelio*, *de lege &c.* experientia vero ſpiritualis *ſingularia* maxime reſpicit, ipſo pietatis vſu edocta de indiuiduis viarum DEI euentibus, de fidelium animorum in ſacris guſtu ſenſuque, de ſpecialiſſima DEI circa ſuos hac aut illa prouidentia. Qui grauioris momenti iter ad extero meditatur, eum præſcire antea oportet, *quo locorum excurrere conſultum ſit? quibus ſumtibus vtendum? qui comitis viæ adſciſcendi? quæ prudentia in progreſſu apud peregrinos adhibenda quo ſcopo & fine loca ſint adeunda alia?* quarum cautionum generalium, ſi vel vnica omittatur præſentiſſimum eſt ſingulis momentis oſcitantiæ periculum. Iſthanc ego curam cum illuminatione contendo, quæ viæ ad cœlos emetiendæ præmittenda eſt. Sed quemadmodum in ipſo conſtituti itinere *innumera vident*, *audiunt ſentiunt*, *de quibus generales ante viæ ingreſſum regulas tradere*, *vel quæ cuncta præſagire*, *nemo hominum potuiſſet*, variantibus in infinitum ſingulorum peregrinantium fatis: ita quoque de ſpirituali experientia ſpecialiora non ante tradi poſſunt præcepta, quam ipſo facto pietatis ſtadium incoando currendi ceperis experimentum.

§. 396.

Illuſtratur ſimili. De Turcia poteſt quis innumera legiſſe itineraria, vt plura norit *generalia* de iſtis oris quam ciuium quiſquam, vt fata & hiſtorias regionis, vt rationem ſtatus, prouinciarum multitu

titudinem, magiſtratus & diuitias, redituum copiam, & cetera quæuis habeat perſpecta; nihil tamen obſtat, quo minus idem a vili homine, qui in Turciam ipſo excurrit facto, ſecundum *ſpecialia quædam* ſuperetur, ita vt de nonnullis locis, quæ ab hoc viſitata ſunt, plura hic teſtari & enarrare queat, quam ille litteratiſſimus. Illius igitur exemplum, ſi cum animo oras illas viſitandi coniunctum ſit, *illuminationem* refert, quæ regenerationi præſtruitur; huius vero factum ſiſtit *experientiam ſpiritualem.* Ex quo intelligitur, *quomodo Spenerianorum & Vittebergenſium controuerſia decidenda?* quomodo verba Seruatoris Luc. XII. 42. cum Pauli iudicio I. Cor. IV. 2. concilianda ſint, quorum ille in chriſtiano & *fidem* & *prudentiam*, hic vero *ſolam fidem* requirit? Namque Soſpitator loquitur de chriſtiano per experientiam ſpiritualem iamiam exercitato, conſecutoque eo modo prudentiam; hic vero diſſerit de fideli in ſe, primaque & neceſſaria eius virtute, ſeiungendo cogitationem, numquid illa virtus per ſubſecuta ornamenta acceſſoria, *ſpiritualem experientiam prudentiamque*, vlterius exculta ſit, annon?

§. 397.

De vita æterna.

Nunc de vitæ æternæ ineffabili gloria ſub finem quædam dicenda ſunt. Erat enim is diuiſionis locus tertius. Voluptas generatim eſt, ex recentiorum doctrina, *cognitio perfectionis intuitiua.* (578) Cum vero omnium conſenſu, ſaltim plerorumque theologorum, vita æterna in adſpectu faciei diuinæ poſita ſit; quanta exſiſtat

ſtat huius philoſophiæ cum ſacris conſenſio, iterum cognoſcitur. Nimirum intueri faciem DEI longe perfectiſſimam, non poteſt non parere voluptatem incredibilem. Cum nihil fiat ſine ſufficienti ratione, & vero in vita iſthac beata nullum cœlitibus peccandi auctoramentum, aut delinquendi illecebræ occurrere queant: certum eſt, *beatos* omnes vna cum angelis *in bono eſſe confirmatos;* quæ altera in hoc articulo a theologis explanata veritas eſt. In hac vita poſſunt aliquando peccandi incitamenta non dico, *digniora*, ſed *fortiora* eſſe impulſibus gratiæ inhabitantis: nemo igitur credentium gratia in certis circumſtantiis non poteſt excidere; at alia ratio eſt vitæ illius felicis, quæ propter ſummam perfectionem peccandi irritamenta offerre nunquam poteſt. Quid *mors iam ſit*, ex contrario intelligitur *vita*. Qui *non eſt mortuorum*, ſed *viuentium DEVS* faxit, vt perpetim viuentes cuncti ſuo nomini benedicamus in ſecula!

(578) Ita voluptatem definit Wolfius, & eum ſecutus ill. Bilfing. dilucid. §. 289. ſeqq. *Non alienum erit ad §§. 389. 395. 396. anteced. hanc obſeruationem referre.* Eſt forſan, qui obiicit, *emendationem voluntatis primo ſuſcipiendam: Paulum enim ante omnia fidem & candorem in œconomo DEI requirere* I. Cor. IV. 2. *Hanc autem virtutem voluntatis eſſe: lumen cognitionis per experientiam ſpiritualem ſenſim ſenſimque comparari, ſi vel maxime zelus aliquando pro gloria DEI limites migret, excuſari tamen exceſſum per candorem, quem dixi: ſemper igitur conſultius eſſe prius de corrigenda voluntate cogitare, quam de colluſtrando intellectu.* Sed diſtinguendum eſt, vt iam §. 395. occupaui, inter cognitionem intellectus generaliorem, quæ eſt illuminationis; & inter cognitionem indiuiduorum euentuum,

tuum, pietatem colenti obuiorum, quæ pertinet ad experientiam ſpiritualem. Illa *docet*, hæc *adplicat*. Illa ipſi ſubſternitur candori, tantopere neceſſario I. Cor. IV. 2. Neque enim fidem ſuam DEO adprobare poteſt, qui rerum, quibus in Deum candor demonſtratur, non plene gnarus exſiſtat: hæc autem, ſcilicet experientia ſpiritualis, candorem ſequitur, multo vſu demum acquiſita. Qui igitur in zelo pro DEI gloria limites migrat, excuſari non poteſt, ſi circa cognitionem primam errauerit, veritatesque reiiciat magno æſtu, quæ cum credendis & agendis cohærent; niſi forte dixeris, *etiam pontificios culpa vacare, quum aduerſus veritates euangelicas ſua conſcientia, ſed erronea, inducti tantopere deſæuiunt: exiſtimant enim, ſe DEO probare ſuum candorem.* Qui autem in zelo pro gloria DEI limites migrat, quantum ad cognitionem ſecundam, quæ experientiæ ſpiritualis eſt, & in adplicandis veritatibus verſatur, quia nullam veritatem nec directe nec indirecte negat, ſed ſiniſtre modo in his aut illis caſibus adplicat, excuſari omnino debet oraculo Pauli II. Cor. V. 13. *thun wir zu viel, ſo thuns wir GOtt* &c. Ita fieri poteſt, vt nimium quidam indignentur vel hæreſi apertæ, vel vitiis auditorum, cum & mediocris zelus ſufficere potuiſſet, dummodo veritatem ipſam non impugnent, licet in eius adplicatione hallucinentur, veniam tamen merentur, quia candore acti talia ſuſceperunt. At candor non excuſat eos, qui ipſas veritates quocunque modo neceſſarias adgrediuntur: eſt enim ille obtentus perſecutorum veritatis omnium.

F I N I S.

ual
4108

RESTRICTED CIRCULATION

193861

G